R. GRAFFIN

PATROLOGIA ORIENTALIS

TOME XXVII — FASCICULES 1 ET 2

HIPPOLYTE DE ROME
SUR LES BÉNÉDICTIONS D'ISAAC, DE JACOB ET DE MOÏSE

SUR LES BÉNÉDICTIONS D'ISAAC ET DE JACOB :
TEXTE GREC; VERSIONS ARMÉNIENNE ET GÉORGIENNE
SUR LES BÉNÉDICTIONS DE MOÏSE :
VERSIONS ARMÉNIENNE ET GÉORGIENNE
TRADUCTION FRANÇAISE RÉSULTANTE ET NOTES

PAR

MAURICE BRIÈRE, Ch. hon.
Professeur honoraire à l'Institut catholique de Paris
LOUIS MARIÈS, S. J.
Professeur honoraire à l'Institut catholique de Paris
B.-CH. MERCIER, O. S. B.
Professeur à l'Institut catholique de Paris

PARIS
FIRMIN-DIDOT ET Cie, IMPRIMEURS-ÉDITEURS
LIBRAIRIE DE PARIS, 56, RUE JACOB
—
1954

MEMORIAE

DOMINI · RENATI · GRAFFIN

QVI · POSTQVAM · ANNO · MDCCCLXXXVI

IN · INSTITVTO · CATHOLICO · PARISIENSI

SYRIACAE · LINGVAE · DOCENDAE

ALIARVM · LINGVARVM · ORIENTALIVM · FOVENDARVM

PATROLOGIAE · ORIENTALIS · CONDENDAE

INVENTOR · INCEPTOR · FVIT

RVRSVS · ANNO · MCMXXVI

SCHOLAE · LINGVARVM · ORIENTALIVM

E · DVOBVS · PRAESIDIBVS · ALTER · DVM · LINGVIS

ARABVM · CHRISTIANORVM · ARMENIORVM · HIBERORVM

DOCENDIS · FAVET

HVIVS · SCHOLAE · PERFECTOR · EXSTITIT

EAMQVE · XV · ANNOS

OPERA · ET · IMPENSIS · AMPLIAVIT

MAVRITIVS · BRIÈRE

LVDOVICVS · MARIÈS

CAROLVS · MERCIER

QVI · DOMINI · RENATI · GRAFFIN

SVB · IMPERIO · OLIM · LABORARVNT

HOC · OPVS

QVO · PIETATEM · SIMVL · ET · AMICITIAM · SIGNIFICENT

D. D. D.

NIHIL OBSTAT
Paris, 15 février 1954.
F. Graffin, s. j.

IMPRIMATUR
Paris, 4 mars 1954.
+ Émile BLANCHET,
Évêque de Lero,
Recteur de l'Institut Catholique de Paris.

AVANT-PROPOS

Qu'un Hippolyte soit l'auteur du Commentaire sur les Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse, personne, jusqu'ici, ne le conteste. Cet Hippolyte est-il un écrivain romain du début du IIIe siècle : Hippolyte de Rome, comme, jusqu'à nouvel ordre, nous continuerons de l'appeler, ou un écrivain oriental du milieu du IIIe siècle, comme d'aucuns le prétendent? *Controuertitur*. Les lecteurs qui, en abordant le présent commentaire, se sentiraient émus par le bruit que fait la controverse, trouveront, à la fin de ce fascicule (p. 271), une liste des principaux articles qui ont alimenté et alimentent encore ladite controverse. C'est à notre demande que M. Marcel Richard a bien voulu prendre la peine de dresser cette petite bibliographie critique et nous lui en exprimons ici notre reconnaissance.

Nous sommes trois à avoir, pendant quelque cinq ans, travaillé à la présente édition et traduction, et il convient dès l'abord de marquer quelle a été la part de chacun.

Les textes géorgiens ont été transcrits par M. le chanoine Brière. M. Brière avait poussé la conscience jusqu'à faire, indépendamment du grec et de l'arménien, une traduction française du géorgien pour lui-même. Un instant nous avions pensé, dans le seul intérêt des lettres géorgiennes, à imprimer cette traduction à part, à la fin du fascicule. Mais, la plupart du temps, elle aurait fait double emploi avec la traduction résultante. Pour les endroits où le géorgien, qui traduit l'arménien, a des variantes intéressantes, ou aussi des contresens, les géorgisants trouveront ces variantes signalées, ou dans les notes, ou dans l'apparat critique.

Le texte arménien du ms. *Venise* 352 a été transcrit par le R. P. Mercier.

L'apparat critique du texte géorgien a été, de concert, établi et par M. le chanoine Brière et par le R. P. Mercier.

L'apparat critique des textes grec et arménien a été établi par le R. P. Mercier.

La traduction résultante française et les notes ont été rédigées par le P. Mariès. Mais le P. Mariès doit dire que traduction et notes doivent beaucoup à la revision qu'a bien voulu en faire le R. P. Mercier.

On doit rappeler ici, qu'il y a plus de vingt ans, de la version arménienne des Bénédictions de Moïse — telle que nous l'a conservée le ms. arm. *Jérusalem* 347, c'est-à-dire avec une lacune considérable (voir ici p. 137) — le regretté Père Gabriel vardapet Bayan avait fait une transcription et un premier essai de traduction française. De cette transcription et de cette traduction il a été tenu compte.

Pour les faits et travaux où se trouve impliquée l'invention des différents manuscrits sur lesquels repose la présente édition, nous ne pouvons que renvoyer aux pages 37-43 de la plaquette : MARIÈS. *Hippolyte de Rome*, etc., dont on trouvera ici, p. XIII, le titre complet.

Patrologues et patristiciens n'auront jamais assez de reconnaissance à Monseigneur VASILIY KARBELOV (Karbelašvili) et à G. Nath. BONWETSCH qui, sur la demande de M. le Pasteur BEERMANN, lui-même sollicité par A. HARNACK, ont fait, KARBELOV, du géorgien en russe, et BONWETSCH, du russe en allemand, une première traduction de la version géorgienne des Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse.

C'est cette première traduction, sous sa forme allemande, parue dans les *Texte und Untersuchungen* en 1904, qui a amené la découverte du grec original pour les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, *Texte und Untersuchungen* 1911 (titre, p. IV).

Et c'est elle aussi qui a ramené l'attention sur la version arménienne qui est à la base de la géorgienne.

Les textes arménien et géorgien sont publiés ici pour la première fois.

Dans sa traduction allemande, dans les notes, G. Nath. BONWETSCH cite des textes d'Ambroise, de Rufin, de quelques autres Pères ou écrivains, textes dans lesquels ces écrivains s'inspirent manifestement d'Hippolyte. BONWETSCH a aussi, dans ces notes, multiplié les références, accompagnées souvent de courtes citations, aux autres écrits d'Hippolyte. Un instant encore nous avions pensé à reproduire ces textes et ces références en appendice. Mais, à la réflexion, il nous est apparu que c'eût été à la fois trop et trop peu. Trop, pour le présent ouvrage qui est avant tout une édition et traduction. Trop peu, si, par là, nous eussions prétendu apporter une contribution à l'histoire de l'exégèse et démontrer la cohérence de pensée qui existe entre les divers écrits d'Hippolyte. Nous ne sommes que de pauvres patrologues. Les patristiciens, les amateurs de typologie surtout, curieux de l'influence qu'a exercée Hippolyte et de la cohérence qu'il garde en sa propre pensée, trouveront dans les *Texte und Untersuchungen* la première cueillette de BONWETSCH, qu'ils n'auront pas de peine à enrichir, et, une fois enrichie, à exploiter.

Nous espérons, dans un prochain fascicule, pouvoir publier un lexique à trois entrées des textes grec, arménien, géorgien. Ce lexique sera précieux, surtout pour les arménisants et géorgisants.

Ce prochain fascicule contiendra aussi une étude du R. P. MERCIER sur la langue et la grammaire de la version arménienne, sur la manière du traducteur.

Mais, dès ce présent fascicule, dans l'Introduction, (p. XXIII), nous donnons, du R. P. MERCIER, comme une ébauche de l'étude qui serait à faire plus complè-

tement sur les citations bibliques du grec et de l'arménien. Dans leur teneur actuelle ces citations posent, et pour le grec et pour l'arménien, des problèmes intéressant la transmission. Il est peut-être impossible de les résoudre, mais il est utile d'essayer d'entrevoir au moins comme ils se posent.

Peut-être eût-il convenu pour le géorgien lui aussi, par rapport à l'arménien et même au grec, de donner des études analogues : sur la langue et la grammaire de la version géorgienne, sur la manière du traducteur, sur les citations bibliques dans l'arménien et le géorgien, etc. Mais nous avons pensé que pareil travail était plutôt du ressort des géorgisants qu'intéressera la présente publication.

Les notes relatives aux textes et à la traduction, vu la longueur de beaucoup d'entre elles, ont été toutes mises à la suite des textes édités et traduits, p. 200 et suivantes.

Le français de la traduction, tout en restant correct — on l'espère! — serre les textes de près, pour essayer d'en rendre, en même temps que le sens, autant que possible, le style.

Hippolyte a souvent compris et commenté le texte des LXX à sa façon (voir par exemple notes 94, 243, 255, 257). Il faut évidemment respecter sa façon de le comprendre. Et ceci dès les Bénédictions d'Isaac et de Jacob pour lesquelles on a le commentaire en grec.

Pour les Bénédictions de Moïse on n'a plus que l'arménien, le géorgien étant traduit de l'arménien. C'est donc à travers l'arménien qu'il faut se contenter de voir la façon dont Hippolyte a compris et commenté le texte grec de la Bible qu'il lisait (voir par exemple note 342).

Les cas où il faut tenir compte de ces remarques sont signalés dans les notes.

La présente traduction française n'est qu'un premier essai qui voudrait aider les traducteurs futurs à faire mieux.

Nous remercions M. Frédéric Feydit, Professeur à l'École Nationale des Langues Orientales Vivantes, qui a bien voulu, pour l'arménien, relire une épreuve.

Les tables des noms propres, des citations bibliques, les listes de variantes orthographiques ont été établies par le R. P. Mercier.

Louis Mariès.

INTRODUCTION

CHAPITRE I : LES MANUSCRITS

§ I. Texte grec : pour les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, seulement

I. MANUSCRIT *MÉTÉORES* 573

1. Courte description.

Dans : *Hippolyts Schrift über die Segnungen Iakobs* von C. Diobouniotis *und* N. Beis. *Hippolyts Danielcommentar,* in Handschrift N° 573 des Meteoronklosters, von Constantin Diobouniotis, mit Vorwort von G. Nathanael Bonwetsch. — Texte und Untersuchungen, de toute la série t. 38. 1. Leipzig 1911, iv-60 pages, les pages 1-10 de l'*Einleitung* donnent de ce manuscrit une description complète. D'après cette *Einleitung* nous ne donnerons ici, de ce manuscrit, que les caractéristiques essentielles.

xe siècle. Parchemin.
290 folios : 0.12 × 0.185.
Cadre écrit : 0.08 × 0.128.
21 lignes par page.
Hauteur des lettres : de 0.001 à 0.003.
Une seule main ; pourtant pas écrit partout avec le même soin.
Reliure : plats bois couverts de cuir.

Porte au dos le numéro d'un classement antérieur : 108 (numéro qu'il porte au Catalogue Uspenski); en 1911, au Catalogue du Cloître des Météores, portait le n° 573.

État du manuscrit : était, en 1911, en bon état, sauf quelques-unes des premières pages tachées et endommagées par l'humidité. Le bord des pages pour les folios 87-105, en partie brûlé.

Contenu : Voir ouvrage cité ici en tête : pp. 5-9.

Le Commentaire d'Hippolyte va du fol. 119*a* à fol. 155*b*. Il y est intitulé : Εἰρηνέου ἐπισκόπου Λογδόνων εἰς τὰς εὐλογήσεις τοῦ Ἰακώβ. L'attribution à Irénée est sûrement fausse. (ouvr. cité en tête : pp. 1-4).

Copiste. Peu instruit. Les fautes de graphie fourmillent. On pourra juger de ces fautes par la liste que nous avons donnée à part (voir p. 259), pareilles fautes n'ayant pas à figurer dans un apparat critique. Un lecteur du xviie siècle a çà et là, dans les marges du manuscrit, écrit quelques corrections.

L'édition de ce texte grec dans les *Texte* ne repose que sur deux copies manuscrites : une première faite par C. Diobouniotis, une seconde, par N. Beis (ouvr. cité, p. 4); copies évidemment très soignées, mais n'ayant pourtant pas la valeur documentaire d'une photographie.

Par la gracieuse entremise de Mlle Vielliard, Secrétaire Général de l'Institut de Recherche et d'Histoire des textes, nous avons demandé à l'Académie des Sciences de Berlin, si la Commission des Pères de l'Église, de 1911 à 1939, ne

s'était pas procuré une photographie du ms. *Météores* 573. Il nous fut répondu que ladite copie (sans doute les deux copies susmentionnées) avait existé dans les Archives, mais que, du fait des bouleversements de la guerre, elle était, momentanément du moins, perdue. De photographie prise après 1911 on ne parlait pas. Dans ces conditions et ne voyant pas dans les circonstances actuelles la possibilité de nous procurer un microfilm du manuscrit lui-même, nous avons au mieux utilisé l'édition des *Texte.* D'ailleurs, par l'apparat critique, par les notes, on verra combien le texte grec lui-même a pu être, dans notre édition, amélioré. La comparaison avec l'arménien décèle dans le manuscrit grec une foule d'omissions par saut du même au même (homoioteleuton). On en trouvera des exemples aux notes 40, 51, 56, 60, 67, 68, 70, 72, 99, 106, 118, 126, 128, 131, 141, 205, 215, 259, 289. Soit : 19. Et cette énumération n'est pas absolument complète.

Liste des additions faites au grec du ms. 573 soit par les éditeurs des *TU*, soit par nous, *et qui se trouvent dans l'arménien.*

Les additions faites par les éditeurs des *TU* sont suivies des indications *TU*, ou *Bo*[*nwetsch*], ou *Di*[*obouniotis*]. Le premier chiffre indique la page, le second, la ligne de notre édition. Cette liste a été dressée par le R. P. Mercier.

<ἐν τῷ> *Bo* 2_6
<ἵνα *Di* 2_9
τὰ μακράν> *Bo* 2_9
<δέ> *TU* 10_5
<σε> *TU* 14_8
<καὶ εἰς τροφὴν πνευματικὴν τῷ λόγῳ ἐξηρτισμένοι> 16_5
<ἀνθρώπου> 20_1
<καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ> *TU* 20_{2-3}
<υἱός> 24_4
<ὡς> 24_6
<ἔθνη, καὶ προσκυνήσουσίν σοι> 24_6
<τοῦτο καὶ μεχρὶ νῦν γίνεται· τίνι σήμερον τὰ ἔθνη πιστεύοντα δουλεύουσι καὶ τίνα προσκυνοῦσιν οἱ τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες> 28_{1-3}
<καὶ οἱ ὀμνύοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὀμοῦνται τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν> 28_{5-6}
<τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ὡς ἐξῆλθεν 'Ιακώϐ> 30_{7-8}
<ἔκστασιν μεγάλην σφόδρα, τοῦτ' ἔστιν· ἐθαύμασεν...> 34_{1-2}
<διὰ 'Ησαῦ τὰ συμϐησόμενα...> 36_8
<ἦν> *TU* 40_{12}
<καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης σαφέστατα δειξάντων> 42_{11}
<ἀπὸ τῶν γονάτων αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς· λαϐὼν δὲ 'Ιωσήφ> 46_{1-2}
<ἡ μὲν γὰρ εὐλογία> *TU* 52_1
<καί> 52_3
<κοίτην> *TU* 54_3
<ὡς προφήτην> 56_4
<καί> 56_7
<σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς αὐθάδης> 56_{7-8}
<καί> *TU* 58_4
<οἱ> *TU* 58_9
<λέγει γὰρ οὕτως> 60_3
<καὶ ἐν τῇ ἐπισυστάσει αὐτῶν μὴ ἐρίσαι τὰ ἥπατά μου> 60_{6-7}
<φέρεσθαι καὶ σκληρός> 70_4
<κατὰ τὸ πνεῦμα τὰ μέλλοντα, εὐλόγησε... Δαϐὶδ... τὸν ἐκ τοῦ> 72_{2-3}
<καί> 72_8
<τοῦ τὴν τοῦ Λευῒ φυλὴν πρὸς τοῦ 'Ιούδα ἐπι> 72_{9-10}
<ὁ υἱός> 72_{11}

<Χριστὸν τόν> 74_{2-3}
<καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς> *TU nos* 76_{10}
<οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας> *TU* 78_{6-7}
<καὶ οὐκ εἶπεν· οὐδεὶς ἐγείρει αὐτόν> 78_{8}
<στολὴν μὲν εἶπε τὴν σάρκα> *TU nos* 82_{2}
<αὐτοῦ· τὴν περιβολήν> 82_{4}
<ζῶ ἐγώ, λέγει> 82_{6}
<δικαίως> 82_{8}
<πᾶς> 84_{3}
<αὐτοῦ> 84_{4}
<ἐν σκοτίᾳ εἶδεν φῶς μέγα, τοῖς καθημένοις> 86_{4}
<καὶ αὐτὸς δέ *TU* 94_{10}
πειρατεύσει αὐτῶν> 94_{10-11}
<υἱὸς εὐλογημένος μοι> 100_{5}
<μαστῶν, καὶ μήτρας εὐλογίας> *TU* 100_{10}
<ἐπ' εὐλογίαις 102_{1}
ὀρέων μονίμων καί> *TU* 102_{1}
<ἀενάων> *TU* 102_{2}
<ἡγήσατο ἀδελφῶν> *TU* 102_{2}
<γενησόμενα> 102_{4}
<τοὺς δικαίους> 104_{7}
<σου> 106_{5}
<ἐπ'αὐτὸν γενομένων> 106_{9-10}
<πάντα> *TU* 106_{11}
<ὡς> 108_{1}
<ἵνα> *TU* 108_{1}
<καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα καὶ 110_{1-2}
τὸ> *TU* 110_{2}
<ὡς> 110_{2}
<φάνῃ> 110_{5}
<ὡς... τοῦ προφήτου... λέγει ὁ κύριος> 110_{5-6}
<μήτρα> *TU* 110_{10}
<ἀδελφῶν> *TU* 112_{8}

2. Gloses et interpolations dans le ms. Météores 573.

Le ms. *Météores* 573 contient, par rapport à l'arménien, 7 *plus* de longueur inégale. Nous en donnons ici d'abord le relevé.

1. Page 2, lignes 7-9. Cette interpolation est diffuse dans la troisième phrase du début. Elle a été étudiée en détail dans la note 6.

l. 7 κατεμήνυσεν ἡμῖν [TU; M : ἡμᾶς] διὰ τῆς σκιᾶς τὴν ἀλήθειαν.

l. 8 κρεμάμενος.

l. 9 λέγω δὴ τῶν ἐπ' αὐτῷ πνευμάτων, ὧν αὐτὸς ἐτήρησεν, ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἑωράθη· ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ ὁ ἑπτάμυξος λύχνος ἐν τῷ τότε τῆς Ἱερουσαλὴμ εὐκτηρίῳ καταυγάζων τὴν ἐν τῷ νόμῳ σκιάν.

2. Page 6, ligne 6. καὶ βλέπε μοι τὸ παράδοξον, Ἰωσὴφ ἐν τῇ παλαιᾷ τύπος διὰ τῶν ἐνυπνίων χρηματίζεται· ἐνταῦθα Ἰωσὴφ τὴν Μαρίαν μνηστεύεται καὶ μάρτυς ἀληθινὸς τῆς θεοτόκου γίνεται.

3. Page 56, ligne 5. τρίτον. ἀλληγοροῦντες. Voir note 129.

4. Page 78, ligne 10. ἐὰν δὲ πατέρα ἀκούσῃς, μὴ χώριζε τὸν υἱόν, ἀλλ' ἀεὶ μνημόνευε τοῦ κυρίου λέγοντος· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὅτε οὖν ὁ πατὴρ ἤγειρεν, τοῦτον ἐν υἱῷ ἤγειρεν, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων διέσωσεν γένος. Voir note 195 et mieux Mariès, *Hippolyte*, etc. pp. 49-50.

5. Page 78, ligne 12. εἴ γε ἀκατάσχετος καὶ ἀπαθὴς ὁ τοῦ θεοῦ ἐστιν υἱός. Voir note 198.

6. Page 82, ligne 2. τοῦτο δὲ ἐγένετο, ἵνα πιστεύσωσιν οἱ ὁρῶντες· οὐ γὰρ ἐλίπετο τοῦ ἁγίου πνεύματος ὁ κύριος, ὁ πᾶσιν ἐπιχορηγῶν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν τὴν σάρκα. Voir note 203.

7. Page 92, ligne 1. καὶ ἀναιρεῖν. Voir note 226, dans les notes à la traduction de la recension arménienne pour Dan, note 5.

Avant qu'aient paru nos « Notes sur la tradition manuscrite du texte grec et des versions arménienne et géorgienne » (*Hippolyte de Rome,* etc. titre complet, p. XIII), le R. P. Hugo RAHNER, S. J., dans la *Zeitschrift für katholische Theologie,* t. LIX, 1935, pp. 73-81, avait publié un article intitulé : Hippolyt von Rom als Zeuge für den Ausdruck θεοτόκος. Il trouvait ce témoignage dans le *plus* 2.

Peu après, dans un Bulletin d'histoire des origines chrétiennes, *Recherches de Science Religieuse,* t. 26, 1936, pp. 203-204 et la note 25 de la page 204, le R. P. J. LEBRETON rendait compte de notre plaquette. A la page 204, en haut, il écrivait : « En plusieurs passages, le grec contient des développements théologiques qui manquent dans l'arménien et dont l'authenticité doit être tenue pour très suspecte ».

Le P. Hugo RAHNER ne se tint pas pour battu. Dans la même revue, t. LX, 1936, pp. 577-590, il publia un second article intitulé : Probleme der Hippolytüberlieferung. Aux pages 581-588 il essaie de démontrer — sans nous convaincre — que les *plus* 4 et 6 ont pu être introduits dans le texte dès le IIIe siècle. Mais aux pages 588-590 il maintient que le *plus* 2 fait partie intégrante du texte génuin.

Un des *confirmatur* qu'il en donne est que les premiers éditeurs de ce texte grec, bien qu'ils en aient constaté l'absence dans le géorgien, n'ont pas, dans leur édition, comme ils ont fait pour d'autres *plus,* mis ce *plus* 2 entre crochets.

On comprend pourquoi ils ont hésité à le faire. Nous-mêmes, quand, pour la première fois, nous avons simplement collationné matériellement l'arménien sur le grec, nous avons d'abord pensé à une omission accidentelle dans l'arménien.

Mais, à y regarder de près, on voit nettement que ces lignes font, dans le texte, figure de corps étranger.

Qu'on relise tout ce début. Une seule typologie cohérente commande les développements : Jacob est le type du Père Céleste; Joseph, le type de son Fils Jésus (cf. aussi note 12).

Or le *plus* 2 du grec introduit une seconde typologie, absolument hétérogène à la première. Au lieu d'avoir Joseph fils de Jacob, type de Jésus, on a Joseph, fils de Jacob, type de Joseph, époux de la Vierge. De cette seconde typologie on pourrait dire familièrement qu'elle vient sur la première comme des cheveux sur la soupe.

Au surplus les termes mêmes de cette addition indiquent qu'elle ne se rapporte pas au contexte d'Hippolyte. Il est quasi impossible de voir dans l'adverbe ἐνταῦθα l'équivalent de ἐν καινῇ en opposition à ἐν παλαιᾷ. Le sens obvie de ἐνταῦθα c'est : « ici; dans le cas qui nous occupe ». Or cet « ici », « le cas qui nous occupe », n'est évidemment pas le cas dont s'occupe ici Hippolyte. Ce ne peut être que la péricope de Matthieu 1, 18-25, plus précisément le verset 20, où l'Ange invite Joseph à prendre Marie pour épouse. Donc, vraisemblablement, cette glose est tirée de l'ouvrage d'un commentateur inconnu, ou à identifier, de l'évangile, ou de cette péricope, de saint Matthieu.

On la traduirait à peu près ainsi : « Et vois-moi ce qui passe là toute attente! Joseph [fils de Jacob] dans l'Ancien (Testament), en (sa) qualité de type [type de Joseph, époux de Marie], c'est bien par l'intermédiaire des songes qu'il reçoit les réponses oraculaires; (mais) ici (Mt. 1, 20), à Joseph, c'est la main de Marie *qui est* promise et il devient le témoin véridique de celle qui a mis au monde Dieu ». On notera qu'Hippolyte, en parlant des songes de Joseph, les désigne coup sur coup quatre fois par le mot ὁράματα, une fois on lit δι'ὁραμάτων, et non δι' ἐνυπνίων. De même pour les songes du panetier, de l'échanson du pharaon, c'est encore le mot ὁράματα qu'il emploie (ici p. 8, lig. 6).

Dans son second article, même en voulant prouver sa thèse, le R. P. Hugo Rahner a été amené à faire entrevoir les retouches ou les ajoutis qui, au cours de la transmission, ont défiguré le texte grec dont nous n'avons plus, malheureusement, qu'un témoin unique. Et il a ainsi indirectement prouvé, ce qu'il continue à nier, mais que nous affirmions et affirmons encore, savoir que ce manuscrit des Météores est moins bon que l'exemplaire grec qu'avait sous les yeux le traducteur arménien. Ce faisant, à notre construction, le R. P. Hugo Rahner aura été le diable-porte-pierre. Comme le diable il l'a fait à contre gré, mais nous devons pourtant, nous, l'en remercier.

Nous n'écririons plus aujourd'hui, comme nous le faisions en 1933 (*op. cit.* p. 59) que « pour les Bénédictions d'Isaac et de Jacob l'original grec retrouvé fait passer la version arménienne au second rang ». Le grec que suppose l'arménien est souvent meilleur que le grec du manuscrit des Météores; et, dans l'ensemble, ces deux recensions sont, chacune en sa qualité de témoin, au moins *ex aequo*.

Louis Mariès.

II. NOTE SUR LES FRAGMENTS DE LA CHAINE DE PROCOPE[1] ET SUR LES DEUX FRAGMENTS DU PSEUDO-IRÉNÉE[2]

1. Les deux fragments pseudo-irénéens.

En publiant sa traduction allemande du Commentaire d'Hippolyte sur les Bénédictions d'Isaac et Jacob, d'une part, et sur celles de Moïse, d'autre part[3], G. Nath. Bonwetsch prit soin d'y intercaler des fragments attribués à Hippolyte et conservés dans la chaîne de Procope, et deux fragments dits du Pseudo-Irénée. Par acquit de conscience, nous les avons comparés au Commentaire, pour voir s'ils étaient de quelque utilité dans l'établissement du texte.

Les fragments du Pseudo-Irénée qui se rattachent aux Bénédictions de Moïse, confirment la tradition textuelle telle que l'arménien et le géorgien, à défaut du grec, l'ont conservée. Entre ces fragments et le Commentaire, la parenté littéraire est telle qu'on ne peut que souscrire au jugement de Bonwetsch, qui se reconnaît le droit de les imprimer, par manière de supplément,

1. Édition H. Achelis, I, 2, p. 55 sv. (cf. T. U., p. V).
2. Édition Harvey, Fragm. 16 et 17, p. 487 (cf. T. U., p. xiii).
3. T. U., nouvelle série, XI, Leipzig, 1904, p. 1-78.

comme étant vraisemblablement la propriété d'Hippolyte[1]. Nous les reproduisons ici pour qu'on puisse juger du bien-fondé de cette appréciation.

Pour le premier nous donnons, sur deux colonnes parallèles, le grec et la traduction de l'arménien auquel ce fragment correspond.

Pour le second nous donnons ici simplement le fragment grec et renvoyons à l'article du P. Mariès : *Le Messie issu de Lévi chez Hippolyte de Rome,* dans *Recherches de Science Religieuse,* t. XXXIX-XL, 1951-1952, Mélanges Lebreton, pp. 381-396. A la page 389 on trouvera ce fragment en parallèle avec la traduction arménienne de la portion du Commentaire à laquelle il correspond. Voici donc le premier fragment :

Il leur exposait ce qu'enseigne la Seconde Loi, en reprenant pour eux les principaux chefs de la Loi; non qu'il leur donnât là une Loi différente de la première qu'il avait donnée à leurs pères, mais c'est cette même Loi qu'il leur expliqua, pour qu'après avoir entendu ce qui s'était passé avec leurs pères dans la terre des Égyptiens et dans le désert, de tout leur cœur, ils cussent la crainte de Dieu.

Ἄνωθεν τὸν νόμον τῇ μετὰ τοὺς ἠρημένους ἐν τῇ ἐρήμῳ γενεᾷ ἐπεξηγούμενος. ἐκδιδάσκει τὸν Δευτερονόμιον· οὐχ ὡς ἕτερον νόμον διδοὺς παρὰ τὸν πάλαι τοῖς πατράσιν αὐτῶν ὡρισμένον, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον ἀνακεφαλαιούμενος, ἵνα ἀκούσαντες τὰ συμβάντα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας φοβηθῶσι τὸν θεόν.

(T. U., p. 49; Fragments d'Irénée, éd. Harvey, p. 487).

Les premières lignes du fragment rappellent d'un mot seulement ce que raconte assez longuement le Commentaire, savoir : l'extermination par Iahvé de la première génération qui n'avait pas voulu croire Josué et Caleb, retour de leur exploration dans la Terre Promise. Mais pour le reste, à part de menues différences (ἀνακεφαλαιούμενος; arm. « reprenant les principaux chefs », pas à la même place; ἐν τῇ ἐρήμῳ; arm. « dans le désert » : en tête dans le grec, à la fin dans l'arménien; ὡρισμένον; arm. « donnée»; arm. « dans la terre des Egyptiens » omis dans le fragment, etc.), le fragment est évidemment tiré du Commentaire.

Et voici le second fragment :

Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς προετυπώθη καὶ ἐπεγνώσθη καὶ ἐγεννήθη· ἐν μὲν γὰρ τῷ Ἰωσὴφ προετυπώθη· ἐκ δὲ τοῦ Λευὶ καὶ τοῦ Ἰούδα τὸ κατὰ σάρκα ὡς βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς ἐγεννήθη· διὰ δὲ Συμεὼν ἐν τῷ ναῷ ἐπεγνώσθη· διὰ τοῦ Ζαβουλὼν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιστεύθη - ὡς φησιν ὁ προφήτης· γῆ Ζαβουλών-, διὰ δὲ τοῦ Βενιαμίν, τοῦ Παύλου, εἰς πάντα τὸν κόσμον κηρυχθεὶς ἐδοξάσθη.

(T. U., p. 50; Fragments d'Irénée, éd. Harvey, p. 487).

Au lieu de vraisemblablement, on peut dire que, certainement, ces deux fragments sont d'Hippolyte et qu'ils ont été tirés du Commentaire sur les Bénédictions de Moïse, d'un ms. qui devait attribuer cette partie du commentaire à Irénée, comme le ms. des Météores le fait pour les Bénédictions d'Isaac et de Jacob.

2. Fragments tirés de la chaine de Procope.

On n'en peut dire autant des autres fragments, mis sous le nom d'Hippolyte. Bonwetsch[2], après avoir constaté, à la fois, des ressemblances et des différences

1. T. U., XI, p. xiv.
2. T. U., XI, pp. v-viii.

entre ces fragments et le Commentaire, conclut, perplexe, en se demandant si Procope n'avait pas sous les yeux un remaniement de l'œuvre d'Hippolyte. Voyons ce qu'il en est.

A. *Le vocabulaire.*

En nous limitant aux formules d'introduction, nous constatons des différences caractéristiques. Ainsi, dans le Commentaire, pour dire comment il entend les différentes parties de chaque bénédiction, Hippolyte emploie 15 fois le verbe σημαίνειν, qui est totalement inconnu des fragments. En revanche, Hippolyte ignore λαμβάνειν, que l'on trouve, avec ses composés, 8 fois dans les fragments. Δηλοῦν apparaît 8 fois et son passif 10 fois, dans les fragments, alors qu'Hippolyte est avare de l'actif et ne connaît pas le passif.

Sans attacher une importance excessive au vocabulaire, on se doit cependant de signaler ces divergences, qui s'ajouteront, en *confirmatur* aux différences, plus lourdes de conséquences, que l'on constate, soit dans le texte biblique, soit surtout dans les idées.

B. *Le texte biblique.*

A les dénombrer, les ressemblances l'emportent sur les différences, mais elles peuvent s'expliquer par le recours à une même tradition textuelle biblique. Au contraire, les divergences, surtout si elles s'appuient sur des leçons de manuscrits bibliques, remettent en question l'unité d'auteur des fragments et du Commentaire.

La première variante concerne une citation d'Isaïe 11,1 (T. U., p. 26, 11), malheureusement tronquée dans le grec du Commentaire, mais que l'on peut restituer d'après l'arménien. Dans le fragment, nous lisons « ... Καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται », alors que l'arménien du Commentaire suppose « ... ἐξ αὐτῆς », (p. 76, 10), leçon également du *De Antichristo.*

Dans la Bénédiction de Zabulon (T. U., p. 32, 6), les fragments, citant Isaïe 8,23-9,2, ont Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, qui manque dans le Commentaire, p. 86, 3-5.

La Bénédiction de Dan présente deux variantes. Les fragments (T. U., p. 35, 1) ont « ... ἐφ' ὁδοῦ ὄφις ἐγκαθήμενος », au lieu de « ... ὡς ὄφις ἐφ' ὁδοῦ καθήμενος » du Commentaire, p. 90, 5.

Voici trois variantes que l'on relève dans la longue Bénédiction de Joseph.

Fragments	Commentaire (p. 100, 5-102, 2).
θεός μου (T. U. p. 42, 6)	ὁ θεὸς ὁ ἐμός
εὐλογία (ν) ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ (T. U., p. 42, 14)	εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν
ὑπὲρ εὐλογίας ὀρέων μονίμων (T. U., p. 44, 22)	ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων

On notera que les deux variantes des fragments, ἀπὸ et ὑπέρ, reproduisent le texte biblique du ms. *C.*

Quant au dernier fragment se rapportant à cette bénédiction (T. U., p. 44, 22), il se sépare à la fois des autres fragments et du Commentaire par sa leçon βουνῶν (de certains mss) καὶ ὀρέων, au lieu de θινῶν.

Enfin, le texte de la Bénédiction de Juda présente une variante d'importance, puisqu'elle a entraîné, à notre avis, une différence notable d'interprétation. Le texte du Commentaire (p. 68, 11-70, 1) est le suivant :

Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὴν ὄνον αὐτοῦ καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ.

C'est ce qu'on retrouve, mot pour mot, dans le *De Antichristo*.

Les fragments (T. U., p. 29, 10) supposent ceci :

Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτου,

car, après avoir expliqué le premier πῶλον comme une figure de la vocation des Gentils, l'auteur continue :

Λέγει καὶ ἄλλον πῶλον, τὴν ἐκ περιτομῆς κλῆσιν, ὄνον δὲ μίαν, δηλῶν ὅτι ἐκ μιᾶς ὄνου, τουτέστιν ἐκ μιᾶς πίστεως οἱ δύο πῶλοι, ὅπερ ἐστὶν αἱ δύο κλήσεις.

Peut-on supposer Hippolyte commentant, dans son Commentaire et dans le *De Antichristo*, d'une part, et dans une autre œuvre à découvrir, d'autre part, le même texte sous deux rédactions différentes?

C. *Les idées.*

A partir de ces deux textes différents, le Commentaire et le fragment interprètent diversement, et le *De Antichristo* est dans la ligne du Commentaire.

Sans doute, dans ces trois œuvres, le thème central est celui des deux vocations, celle des Juifs et celle des Gentils. Mais, dans le fragment, si ces deux vocations procèdent de la même foi, elles ont, si l'on peut dire, un point d'attache différent. Celle des Juifs se rattache « à la vétusté de la Loi » : τὴν δὲ ἐκ περιτομῆς τῇ τοῦ νόμου παλαιότητι — et l'auteur en voit le symbole dans ces mots : δεσμεύω τῇ ἕλικι — tandis que celle des Gentils se rattache au Christ : τὴν μὲν ἐξ ἐθνῶν κλῆσιν προσδεδέσθαι τῷ κυρίῳ — ce que figurent les mots : δεσμεύων τῇ ἀμπέλῳ.

Le fragment distingue donc deux symboles dans la vigne et le pampre, tandis que le *De Antichristo* voit dans les deux la figure du Christ et qu'il met, comme le Commentaire, l'accent sur l'identité du point d'aboutissement des deux vocations : « ὡς περιτομὴν καὶ ἀκροβυστίαν εἰς μίαν πίστιν καλῶν ». Dans le Commentaire, cette unité est l'œuvre de la charité : « τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ εἰς ἑνότητα συναγομένας ».

A la fin de la Bénédiction de Siméon et Lévi, les mots « διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ » sont ainsi expliqués dans le fragment (T. U., p. 23, 8) : « Nous savons clairement que « Israël » est un homme voyant Dieu. Il veut donc dire que d'autres « verront Dieu » et non pas eux (les scribes et les prêtres). Quant à : « Je les disperserai en Israël », (cela veut dire) qu'ils seront dispersés dans toutes les nations, qui voient Dieu ». Si, à la fin des Bénédictions de Moïse (p. 197, 10-11), Israël est aussi traduit par « voyant Dieu », sans aucune interprétation, ici, le Commentaire voit dans Jacob et Israël la figure du Christ.

Expliquant, dans la Bénédiction de Juda, les mots : « τίς ἐγερεῖ αὐτόν; » Hippolyte, dans le Commentaire (p. 78, 9-12), répond à la question par une cita-

tion de s. Paul et une de s. Pierre, en concluant que c'est le Père qui a ressuscité le Christ. Dans le fragment (T. U., p. 28, 7), la réponse est bien différente : « A savoir, le Père dans le Fils et le Fils dans le Père. Qui l'éveillera? Qui d'autre, sinon que Lui-même s'éveillera Lui-même? » Or, coïncidence curieuse, dans le texte grec du Commentaire, il y a, à cet endroit, une interpolation, que n'ont ni l'arménien, ni le géorgien, et dont le sens rejoint l'interprétation du fragment. En voici la traduction : « Si tu entends le Père, ne sépare pas le Fils, mais souviens-toi toujours du Seigneur disant : Moi, dans le Père et le Père en moi. Donc, lorsque le Père l'a éveillé (ressuscité), c'est dans le Fils (ἐν υἱῷ) qu'il l'a éveillé, (le Fils) par lequel il a également fait les siècles et sauvé la race des hommes ».

Est-ce le fragment qui s'est inspiré de cette interpolation ou inversement? Mais ni l'un ni l'autre ne sont d'Hippolyte.

Terminons par la Bénédiction de Dan. Le Commentaire (p. 90, 9) et le fragment (T. U., p. 35, 1 sv.) voient l'Antéchrist sous les traits de Dan. Mais, dans le Commentaire, Judas est la victime des embûches du démon, alors que le fragment fait du traître l'instrument de Satan et que c'est le Christ qui est principalement l'objet des attaques du diable.

Il ne nous reste plus qu'à signaler un dernier trait qui accentue encore ces différences. En plusieurs bénédictions, Hippolyte donne une première interprétation qui explique ou des patriarches eux-mêmes, ou de leurs descendants, le contenu des Bénédictions, soit qu'il admette cette interprétation, ne serait-ce qu'en partie (v. g., Samson, dans la Bénédiction de Dan; Ruben, en tant que premier-né), soit qu'il la rejette (dans le cas de Joseph ou de Siméon et Lévi, dans les Bénédictions d'Isaac et Jacob). Dans les fragments, toutes les explications sont uniquement typologiques au sens messianique. Si, dans la Bénédiction de Benjamin par Jacob (T. U., p. 45, 16), le texte « πρωϊνὸν ἔδεται » est appliqué, par l'auteur du fragment, à Saül persécutant David, c'est en tant que David était la figure du Christ : « ὁ γὰρ Σαοὺλ ὢν ἐκ τῆς Βενιαμὶν φυλῆς τὸν εἰς τύπον τοῦ κυρίου κείμενον Δαβὶδ ἐδίωκεν ».

Conclusion

La conclusion de ce bref examen est que la plupart de ces fragments, pour reprendre la formule de Bonwetsch, ne s'accordent pas avec le Commentaire d'Hippolyte. Il semble bien que ce désaccord ne puisse pas s'expliquer simplement par un remaniement de l'œuvre d'Hippolyte. C'est plutôt de refonte qu'il faudrait parler, d'où la pensée d'Hippolyte ressortirait méconnaissable. Mais, alors, nous ne sommes plus en présence de l'œuvre d'Hippolyte et l'on peut se demander s'il n'est pas plus simple de voir dans ces fragments des extraits d'une œuvre qui ne doit rien directement à notre auteur.

Quant aux fragments dont l'accord avec le Commentaire est indéniable, mais se limite à des détails, il faudrait les confronter avec d'autres œuvres d'exégèse, pour décider s'ils sont de l'Hippolyte démarqué ou une œuvre originale, de la même veine exégétique que celle d'Hippolyte.

B.-Ch. Mercier.

§ II. Textes arménien et géorgien : pour tout le Commentaire : Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moise

I. TEXTE ARMÉNIEN

Dans : L. Mariès. *Hippolyte de Rome. Sur les Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse.* Notes sur la tradition manuscrite : texte grec, versions arménienne et géorgienne. Paris, *Les Belles Lettres*, 1935, in-8°, 62 pages, on trouvera pp. 9-14 une notice sur le manuscrit *Jérusalem* 347, et, pp. 15-24, une notice sur le manuscrit *Venise* 352. De ces deux manuscrits nous ne donnerons ici que les caractéristiques essentielles.

1. Le manuscrit *Venise* 352.

Pour les Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse.

Ce manuscrit appartient à la Bibliothèque des P.P. Mekhitharistes de Saint-Lazare. Il y est rangé sous la cote 352 Բ. Ե. La notice détaillée qu'on trouvera dans Mariès *op. cit.* a été élaborée d'après les renseignements fournis par le regretté Père Gabriel vardapet Nahabedian qui, de son vivant, avait voulu absolument garder l'anonymat. En novembre 1931, j'avais eu, à Venise, entre les mains, ce manuscrit, mais n'avais pas eu le temps de l'étudier sur place. Je n'ai pu faire telle étude que pour les pages 308-364 sur des photographies directes excellentes, noir sur blanc, dues au maître photographe Gratia Dei.

Seconde moitié du XIIe siècle. Papier. 397 folios, 794 pages : 26,4 cm. × 16 cm.

Cadre écrit : 21 cm. × 12 cm.

Nombre de lignes à la page. Du commencement jusqu'à la page 155, 32 lignes à la page; ensuite 33 à 35 environ.

Foliotation et pagination. Le manuscrit est folioté en chiffres arméniens. Et vraisemblablement cette foliotation remonte à l'époque où il a été copié. Mais, ultérieurement, le bibliothécaire qui a rédigé en tête le Catalogue (table) des matières (Mariès, *op. cit.*, p. 18) l'a paginé en chiffres arabes.

Cahiers. Le manuscrit compte 36 cahiers numérotés de Ա à Ք, plus la lettre Օ = *O*, qui est sur deux cahiers. La nature exacte de chacun de ces cahiers resterait à déterminer. Le deuxième cahier Բ, p. 17-40, est un sénion; le quinzième Կ, p. 325-348, lui aussi, un sénion. Le dernier cahier ne compte qu'un folio double, soit 4 pages.

Dans chaque cahier la signature est au premier folio d'abord, puis elle est répétée au dernier.

Interversion accidentelle. Le folio : pages 411-412 se trouve actuellement entre le folio : pages 387-388 et le folio : pages 391-392; et le folio : pages 389-390, entre le folio : pages 409-410 et le folio : pages 413-414. Il n'y a qu'à lire ces deux folios interversés chacun à leur place respective.

Folios manquant. Au début, en tête du premier cahier, il manque 4 folios, 8 pages. Il manque encore sûrement, au moins 1 folio : entre le folio ճձը, 188 : pages 363-364 et le folio ճղ, 190 : pages 365-366; c'était le folio ճձթ, 189 (précisions : Mariès, *op. cit.*, p. 20 et p. 53).

Lacune, p. 309 .1. (voir Mariès, *op. cit.*, p. 46; 48-49).

Feuillets de garde et pages vides. Il n'y en a point.

Écriture. Elle paraît être partout de la même main. Très belle *bolorgir:* minuscule, ramassée; les hampes des lettres telles que բ, ր, sont courtes; le tracé de certaines lettres est tout proche de celui de la capitale, par exemple le չ page 309, ligne 27 : ի չարչարանան Տերձեցաւ, etc.

Un détail semblerait indiquer que ce manuscrit a été copié sur un exemplaire écrit en *erkatʻagir,* onciale. Le copiste y confondait les Տ avec les ս (Mariès, *op. cit.,* p. 24 et p. 35); ce qui n'est guère possible qu'en onciale où les lettres Մ et Ս se prêtent parfois à pareille confusion. De même, confusion de Ջ et Զ, note 108; de Ջ et Չ, note 112; de Ծ et Զ, note 127; de Ն et Ս, note 211, 287, ou *vice versa.*

Si, comme il est probable, la substitution de la minuscule à la majuscule dans la librairie arménienne s'est faite à la même époque que dans la librairie grecque, l'exemplaire en onciale copié par le copiste de *Venise* 352 remonterait au moins au IXe siècle. On voit du coup l'antiquité du chaînon auquel se rattacherait dans la tradition ce manuscrit *Venise* 352.

Le travail du copiste a été revisé soigneusement.

Ornements, lettres en rouge. Il n'y en a point.

État actuel du manuscrit. En 1931 le manuscrit était en bon état, bien relié, reliure en cuir.

Mémoriaux. Trois, qu'on lit aux pages 112, 548, 794 (texte, traduction, etc. Mariès, *op. cit.,* p. 16; 18; 20; 22).

Date du manuscrit. Deuxième moitié du XIIe siècle. En s'appuyant sur ce qui est dit dans les premières lignes du mémorial de la page 794 (Mariès, *op. cit.,* p. 22) : « Ce livre divin a été écrit par l'humble copiste Grégoire, dans la capitale de Hałbat (Հաղբատ) sous le priorat de Barseł (Բարսեղ) », un des P.P. Mekhitharistes du Couvent de Saint-Lazare, a, en tête du Catalogue des Matières, mis cette annotation : « Selon le mémorial on dit que le manuscrit a été écrit dans la seconde moitié du XIIe siècle. Car Barseł, le prieur du Couvent de Hałbat, était contemporain de Saint Nersès le Gracieux (1102-1172). »

Contenu. Table détaillée dans Mariès, *op. cit.,* pp. 18-24.

Le Commentaire d'Hippolyte sur les Bénédictions d'Isaac et de Jacob forme le no VII de cette table, pages 308-338 du manuscrit.

Le Commentaire sur les Bénédictions de Moïse forme le no VIII, pp. 338-364 du manuscrit. C'est après cette page 364 qu'il manque un folio (Mariès, *op. cit.,* p. 16; 20; 53).

Les deux livres de ce Commentaire sont dans le manuscrit à la suite l'un de l'autre, et, à sa façon, cette simple disposition prouve l'unité de l'ouvrage. Sur cette unité, voir Mariès, *op. cit.,* pp. 34-36.

Pour le no IX de cette table, *Commentarius* Levitici — *Chaîne* composée d'extraits de divers auteurs — après le premier paragraphe de la page 24 de Mariès, *op. cit.,* on ajoutera les références suivantes : Prof. Almo Zanolli. *Un très ancien commentaire grec sur le Lévitique, conservé en arménien.* Bazmavēp, 1932, juin-juillet, nos 6-7, pp. 282-294; août-septembre, nos 8-9, pp. 390-395; octobre-novembre, nos 10-11, pp. 436-444; 1933, mars, no 3, pp. 106-111.

Le texte de ce manuscrit est très bon.

2. Le manuscrit *Jérusalem* 347.

Pour les Bénédictions de Moïse seulement.

Ce manuscrit appartient à la Bibliothèque du Patriarcat de *Saint-Jacques de Jérusalem.* Les photographies (actuellement : fol. 50v-53v et 99-110v) qu'avait pu en avoir Mgr Graffin avaient été faites sur le manuscrit non encore folioté. A notre prière Sa Béatitude Mgr Papken Gulesserian, alors encore à Jérusalem (octobre 1929), voulut bien folioter le manuscrit et nous envoyer la brève description qu'on trouvera dans Mariès, *op. cit.,* pp. 10-13. Du manuscrit nous ne donnerons ici que les caractéristiques essentielles.

Nombre de folios : 198.
Dimensions du folio : 25 × 16,5 cm.
Cadre du texte écrit : 20,5 × 12,5 cm.
Nombre de lignes par page : 30.
Matière : Papier de coton, épais, luisant.
Reliure : en cuir.

État actuel du manuscrit (en 1929). — Le manuscrit a été assez maltraité. Çà et là, partiellement, il a été rongé par les vers. Il est incomplet, c'est-à-dire que des folios manquent au commencement et à la fin. Comme les cahiers existants se composent chacun de 12 folios (sénions), il y a lieu de supposer qu'il manque 11 folios au commencement, où il reste un folio du premier cahier. Le manuscrit a été préservé de dégâts et détériorations ultérieurs grâce à la dernière reliure. Il est difficile, pour ne pas dire impossible, de déterminer le nombre des folios manquant à la fin.

Écriture. Le manuscrit est écrit en écriture *bolorgir*, minuscule, par *divers* copistes. Dans la dernière partie du manuscrit l'écriture se transforme en *šelagir*, cursive.

Ornements. Les titres, les majuscules sont en rouge ainsi que les abréviations dans les marges.

Feuilles vides. Il y a trois feuilles vides au commencement comme « gardes », et deux à la fin.

Age du manuscrit. La date de l'écriture est difficile à fixer; mais nous pouvons la placer entre les XIIe et XIIIe siècles, en nous basant sur l'écriture du folio 129^v^.

Copistes. Hagopos et Vardan : le dernier — Vardan vardapet — est en même temps le possesseur du manuscrit. Les autres informations manquent complètement.

Contenu. Voir MARIÈS, *op. cit.*, pp. 11-13. Le Commentaire d'Hippolyte sur les *Bénédictions de Moïse* seulement, va du folio 99 au folio 110^v^.

Entre le folio 102 et le folio 103 il y a une lacune de deux feuilles doubles, 4 folios, autant qu'on peut la mesurer par comparaison avec *Venise* 352. Le contenu d'une page de *Jérus*, 347 est un peu moindre que le contenu d'une page de *Venise* 352. Cette grosse section, manquant dans *Jérusalem* 347, se trouve dans *Venise* 352, p. 354.4-352.21, soit 7 pages et demie.

Les folios 50^v^-53^v^ comprennent une section intitulée dans le manuscrit : « Commentaire des Bénédictions de Jacob sur ses fils ». C'est la section d'une *Chaîne* sur Genèse, Exode, Lévitique, allant du fol. 1 au fol 98^v^ (voir MARIÈS, *op. cit.*, pp. 25-30). Les fragments d'Hippolyte que contiennent les fol. 50^v^-53^v^, résumant, modifiant l'original, ne présentent pour le texte aucun intérêt, vu qu'on a pour ces Bénédictions d'Isaac et de Jacob le texte grec au complet et la traduction arménienne dans *Venise* 352, au complet sauf lacune d'un folio, mais lacune qui devait exister dans l'exemplaire grec sur lequel travaillait le traducteur (MARIÈS, *op. cit.*, p. 46; puis pp. 48-49).

La fin de l'ouvrage manquant dans *Venise* 352 (entre la page 364 et la page 365; ici, plus haut, p. XIV) se trouve dans *Jérusalem* 347, si bien qu'avec le grec et l'arménien on a l'ouvrage en son entier. Le géorgien n'est que la traduction de l'arménien.

Le texte de ce manuscrit *Jérusalem* 347 est moins bon que celui du manuscrit *Venise* 352.

Louis MARIÈS.

II. TEXTE GÉORGIEN

Pour les Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse.

Quatre manuscrits, deux à Tiflis et deux à Jérusalem, ont conservé, sous le nom d'Hippolyte, sept traités, à savoir :

a) Un commentaire sur les bénédictions de Moïse;
b) Un commentaire sur les bénédictions de Jacob;

c) Un Commentaire sur David et Goliath;

d) Un commentaire sur le Cantique des Cantiques;

e) Sur la fin des temps, sur le Christ et sur l'Antéchrist;

f) Sur la foi;

g) Sur la forme de la promesse.

Les deux derniers traités sont l'un apocryphe et l'autre d'Aphraate.

Dans *Studies and Documents* edited by Kirsopp Lake and Silva Lake, II. *Epiphanius de Gemmis. The Old Georgian Version and the Fragments of the Armenian Version*, by Robert P. Blake, *and The Coptic-Sahidic Fragments*, by Henri de Vis, London, Christophers, 1934, in-8°, CXXIII-335-51 pages, on trouvera, pp. L-LVI, une notice sur les manuscrits *Tiflis* 1141 et *Tiflis* 165. Et dans le *Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque patriarcale grecque à Jérusalem*, paru dans la *Revue de l'Orient chrétien*, t. XXIII, pp. 345-413, t. XXIV, pp. 190-210 et 387-429, et t. XXV, pp. 132-155, et formant un tirage à part de [157] pages, on trouvera, t. XXIV, pp. 208-210 et 387-388, ou dans le tirage à part, pp. [88]-[92], une notice sur le manuscrit *Jérusalem* 44, et, t. XXIV, pp. 407-408, ou dans le tirage à part, pp. [111]-[112], une notice sur le manuscrit *Jérusalem* 74.

1. Les manuscrits *Tiflis* 1141 et *Tiflis* 165.

Le manuscrit *Tiflis* 1141 se trouve à la Bibliothèque de la Société pour l'extension de la culture intellectuelle parmi les Géorgiens à Tiflis. Il y a été découvert par N. Marr en 1888 et décrit par E. Takaichvili en 1909. C'est le manuscrit de Schatberd, qui est d'une grande importance pour la littérature chrétienne, puisqu'il contient des écrits théologiques de Grégoire de Nysse, d'Épiphane, de Basile, d'Hippolyte.

C'est un volume in-4°, écrit sur parchemin, avec une reliure ancienne en cuir sur bois. Des 304 folios qu'il avait à l'origine, il en reste actuellement 288, en cahiers de 8 folios, chaque cahier ayant sa signature en caractères *asomt'avruli* au commencement et à la fin. Et il possède maintenant une pagination en chiffres arabes, souvent surchargés.

Les pages 1-255 sont écrites en caractères *asomt'avruli* (ecclésiastiques majuscules), et les pages 256-588 en caractères *nuskhuri* (ecclésiastiques minuscules), les principaux paragraphes étant indiqués en marge par de grandes majuscules. La page a 18 × 24 cm. et le texte est sur deux colonnes de 27 lignes chacune. L'encre est brun foncé, et les en-têtes sont en rouge vermillon.

Ce manuscrit est de la seconde moitié du xe siècle. Il a été écrit par Ioané Beray, son oncle Michel et son frère David, pour le célèbre monastère de Schatberd, en Tao-Klardjétie, qui était à cette époque un grand centre intellectuel au sud-ouest de la Géorgie même, alors que la plupart des couvents géorgiens se trouvaient en dehors du pays, par exemple au mont Athos, au mont Sinaï, à Jérusalem, etc. Par suite de la perte de la fin du colophon, on ne connaît pas l'année exacte où le manuscrit a été écrit et on place sa composition vers 965-970; car on sait que Beray a écrit en 973 les Évangiles dits de Parkhal.

Pour le contenu du manuscrit, voir BLAKE, *op. cit.*, pp. LIII-LV. En particulier, on a :

— pp. 256*a*-284*a*. Hippolyte. Commentaire sur les bénédictions de Moïse (adressées) aux douze tribus.

— pp. 284*a*-314*a*. De saint Hippolyte. Ce qui a été dit sur les bénédictions de Jacob, comment il a béni les douze patriarches.

Ces deux traités appartiennent aux cahiers 17 (4 fol. et demi), 18, 19 et 20 (8 fol. chacun), et 21 (un fol.). Il manque un folio, soit 2 pages ou 108 lignes, à savoir le dernier folio du cahier 17, entre les pages numérotées maintenant 264 et 265. Est-ce la raison pour laquelle on lit au bas de la page 264 la lettre *a*, c'est-à-dire 1, et au haut de la page 265 la lettre *b*, c'est-à-dire 2?

De plus, il existe une interversion *en pleine page*. Le passage, qui dans le manuscrit va de la page 284*b*, ligne 11, à la page 285*a*, ligne 22, doit être reporté vers la fin de la page 293*b*.

Pour établir le texte géorgien, nous avons eu à notre disposition d'assez bonnes photographies, qui nous avaient été envoyées par le professeur BLAKE. Cependant il nous a manqué les photographies des pages 292 et 293, correspondant l'une à un verso et l'autre à un recto, comme si le photographe était passé de la page 291 à la page 294, sans ouvrir le manuscrit aux pages intermédiaires. Par conséquent nous n'avons pas pu collationner le texte géorgien de ces deux pages 292 et 293 sur le manuscrit *Tiflis* 1141.

Le manuscrit *Tiflis* 165 appartient au Musée ecclésiastique de Tiflis. C'est une copie du manuscrit de Schatberd faite au XVIIIe siècle; et pour cette raison nous n'avons pas eu lieu de l'utiliser. En particulier il présente, au même endroit, la même lacune que le manuscrit *Tiflis* 1141. Voir *ROC*, t. XXV, p. 226, avec la note (2).

2. LES MANUSCRITS *Jérusalem* 44 ET *Jérusalem* 74.

Le manuscrit *Jérusalem* 44 se trouve à la Bibliothèque du Patriarcat grec de Jérusalem. C'est un manuscrit du XIIe ou du XIIIe siècle.

Il est écrit sur papier; et sa reliure, moderne, est en cuir jaune. Il contient actuellement 245 folios, en cahiers de 8 folios, avec leurs signatures en caractères *asomt'avruli*. Les folios sont numérotés avec des chiffres arabes, placés au recto de chacun d'eux.

Le manuscrit est écrit en caractères *nuskhuri*. Le commencement des paragraphes est indiqué par des caractères *asomt'avruli*, soit en marge, soit à l'intérieur du texte. Le folio mesure 291 × 241 mm., et l'écriture 225 × 157 mm. Il y a 32 lignes par page, sur une colonne. L'encre est brune, et les en-têtes sont en rouge vermillon.

C'est un recueil d'écrits théologiques de Basile, de Grégoire de Nysse, de Jean Chrysostome, d'Épiphane, d'Hippolyte. Les sept traités, mis sous le nom d'Hippolyte dans le manuscrit de Schatberd, se retrouvent ici, disposés dans le

même ordre, avec l'indication : « chapitre I, chapitre II, ..., chapitre VII ». On a ainsi :

— fol. 195*r*-172*v*. Ce qui a été dit par le saint père Hippolyte. Commentaire sur les bénédictions de Moïse (adressées) aux douze tribus. Chapitre I.

— fol. 172*v*-186*v*. Ce qui a été dit par le saint père Hippolyte. Sur les bénédictions de Jacob, comment il a béni les douze tribus. Chapitre II.

Ces deux traités font partie des cahiers 23 (7 fol.), 24 et 25 (8 fol. chacun), et 26 (5 fol.).

Nous avons eu de très bonnes photographies de ce manuscrit, faites par le professeur BLAKE, et aussi une copie due au P. Schalva VARDIDZÉ, qui remonte à 1931.

Le manuscrit présente beaucoup d'abréviations dans les mots. Il a permis de combler la lacune qui existe dans les deux manuscrits de Tiflis; voir *ROC*, t. XXV, pp. 226-231 : *Une page de saint Hippolyte retrouvée* (Ms. Hib. Hieros. 44), par Robert P. Blake. Mais on y constate, également *en pleine page*, l'interversion qui a été signalée dans les manuscrits *Tiflis* 1141 et *Tiflis* 165; et le passage qui se trouve au fol. 173*r*, de la ligne 3 à la ligne 27, doit être placé au fol. 177*r*, ligne 17.

Le manuscrit *Jérusalem* 74 appartient aussi à la Bibliothèque patriarcale grecque. D'après la notice, voir *ROC*, t. XXIV, pp. 407-408, ou le tirage à part, pp. [111]-[112], il a le même contenu que le manuscrit *Jérusalem* 44 et il a dû être copié sur le même original, au monastère de Kallippos, près d'Antioche. Son mauvais état n'a pas permis son utilisation.

On rappelle que, des sept traités, énumérés en tête de cette note, les trois premiers :

a) Un commentaire sur les Bénédictions de Moïse;

b) Un commentaire sur les Bénédictions de Jacob;

c) Un commentaire sur David et Goliath;

ont été traduits en allemand, par G. N. BONWETSCH, en 1904 sur une première traduction rédigée en russe par KARBELOV (voir MARIÈS, *Hippolyte*, etc. pp. 39 et 41);

Le quatrième :

d) Un commentaire sur le Cantique des Cantiques

a été édité et traduit en russe par MARR en 1901, et traduit en allemand par G. N. BONWETSCH en 1902 (voir MARIÈS, *op. cit.*, p. 38).

Maurice BRIÈRE.

3. VALEUR COMPARÉE DES DEUX MSS GÉORGIENS *Tiflis* 1141 (T) ET *Jérus.* 44 (J).

Les deux manuscrits géorgiens utilisés dans la présente édition ont le même contenu (cf. L. MARIÈS, *Hippolyte*, etc., pp. 40-41). C'est une preuve de parenté,

dont le degré était à préciser. L'enquête menée à ce propos nous a permis également de comparer la valeur de ces deux textes. C'est le résultat, très résumé, de ce double travail que nous livrons.

Il n'y a pas filiation de l'un à l'autre de ces manuscrits. Elle ne pourrait être que dans le sens suivant : J descendant de T, puisque J est du XII-XIIIe siècle, tandis qu'on admet, pour T, la date de 965-970.

Mais J n'a certainement pas été copié sur T. En effet, plusieurs omissions qui déparent T ne se retrouvent pas dans J. Nous en donnons quelques-unes, prises en dehors des citations bibliques.

ինձ որս	absent de T,	présent dans J	(13.10, 12.11)[1]
և զեղեցիկս	—	—	(15.6, 14.8)
արդ... զմարգարէն	—	—	(55.10-57.3, 54.14-56.4-5)
քրիստոսի	—	—	(59.8,58.10)
դպիրքն	—	—	(67.2, 66.2)
քանզի զամենայն	—	—	(107.11,106.14)

140.14-146.4 : longue lacune dans T.

Toutefois, à l'origine, non seulement le texte arménien de base, comme nous le disons plus loin, fut le même pour les deux textes de JT, mais encore ces deux manuscrits remontent à un même archétype et ne représentent pas deux traductions géorgiennes faites indépendamment. L'unité de traducteur ressort de l'identité de tournure des phrases géorgiennes, du vocabulaire et des fautes communes à nos deux manuscrits. Nous en relevons quelques-unes. Nous mettons en premier lieu le texte arménien.

Թարգման sujet : attribut dans JT (7.8, 6.14);

« Et des Ismaélites étrangers l'achètent » : « Et ils le vendirent aux Ismaélites étrangers » JT (9.5, 8.5);

« porte l'image » : « est dite l'image » JT (15.9, 14.11);

« ajouta » : « commença » JT (25.5, 24.6);

« l'odeur de ses vêtements » : « dans l'odeur de sa venue » JT (27.5, 26.5-6);

« nom qui sera béni sur la terre » : « eux qui me glorifieront sur la terre » JT (29.4-5, 28.6);

« mais au contraire » : « et, parce qu'il était devenu un ennemi pour Esaü » JT (29.11-12, 28.14);

« pour les oreilles des lecteurs » : « pour ceux qui demandent et entendent » JT (57.6, 56.9);

« de ceux qui étaient devenus ses ennemis » : « à cause des faits à venir » JT (77.1, 74.14-76.1).

Enfin, de ces deux manuscrits,le meilleur est J, et de beaucoup :

1° Son texte est plus complet, comme on a pu le voir par les quelques omissions de T que nous avons relevées.

1. La première référence renvoie au texte arménien; la seconde, au géorgien, dans notre édition.

2° Nombre de fautes qui entachent T ne sont pas reproduites dans J. En voici quelques exemples :

աշխարհի = J, royaume T (15.11, 14.14);
իշխանին = J, prince des prêtres, Caïphe T (67.2, 66.3);
մարիամ = J, au sujet de Marie T (77. 12, 76.15);
փորձարան = J, Gad T (95.10, 94.13);
նմա = J, toi T (101.6, 100.8);
մահու մեռցի = J, est digne de mort T (157.12, 156.13);
մարդ : hommes J, tribus T (163.2, 162.2).

3° Sans être, et loin de là, un modèle de traduction, le texte de J, dans un bon nombre de détails, serre de plus près le modèle arménien. On peut supposer, en J, un certain travail de correction, mais timide, et plus de soin à copier le manuscrit qu'il utilise.

B.-Ch. Mercier.

III. VALEUR DE LA VERSION GÉORGIENNE

Dans sa traduction allemande, faite sur une version russe de la traduction géorgienne, du Commentaire d'Hippolyte sur les Bénédictions d'Isaac et Jacob, et de Moïse, G. Nath. Bonwetsch a inséré 34 (?) en 78 pages. Si l'on ajoute à ces points d'interrogation, par où s'exprime la perplexité du traducteur, les passages dont le sens, plausible en soi, est en désaccord avec le contexte, on obtient une masse d'à-peu-près, d'inexactitudes et de contre-sens qui discréditent la version géorgienne. On ne peut pas y trouver d'excuse dans le fait que le traducteur géorgien a travaillé lui-même sur une version; car cette version, arménienne, était d'excellente qualité.

Après avoir situé le modèle sur lequel a été faite la traduction géorgienne, nous essaierons d'apprécier précisément la valeur de ce travail.

1. Le géorgien a été traduit sur l'arménien.

A. *Preuves.*

Que le géorgien ait été traduit sur l'arménien, cela ressort d'un ensemble de faits.

a) Dans les bénédictions d'Isaac et Jacob, arménien et géorgien ont la même lacune et le même déplacement de texte par rapport au grec.

b) Ni l'un ni l'autre n'ont les interpolations que signalent les éditeurs du texte grec dans les *TU*.

c) Certaines leçons qui opposent l'arménien au grec se retrouvent dans le géorgien. Dans la bénédiction des fils de Joseph, le grec, 46.8, a ἐπιτεθήσεται, mais, en arménien, 47.8, on lit կոչեսցի auquel correspond ეწოდენ du géorgien, 46.10. Page 12.9, au lieu de πατρί, l'arménien a հոգւոյ, 13.9, et le géorgien, 12.9, l'a rendu par l'adjectif სულიერი, « spirituel ». Dans un passage où le traducteur arménien a hésité, le passif grec κρίνονται, 44.2, est rendu en arménien, 45.2, et en géorgien, 44.2, par l'actif.

d) Enfin, l'un des contresens du géorgien ne peut s'expliquer qu'à partir de l'arménien. Quand Esaü demande à Isaac s'il ne lui a pas laissé une bénédiction, 38. 3-4, Hippolyte voit dans la totalité de la bénédiction accordée à Jacob le symbole de la divinité habitant en plénitude dans le Christ (Col. 2,9) : τὸ πλήρωμα. L'arménien լրումն, 39.3, traduit bien πλήρωμα, mais géor. დუმილი *silence*, 38,6, suppose une mélecture լռումն au lieu de լրումն.

B. *Mais sur un ms. différent de Venise* 352.

Mais, si l'arménien est indiscutablement à l'origine de la traduction géorgienne, le ms. utilisé présentait des différences avec *Venise* 352.

a) En effet, certaines chutes qui se sont produites dans ce manuscrit ou ses ancêtres ne se retrouvent pas dans le géorgien. Ἐν τῷ Ἰακώϐ, 22.9, tombé de l'arménien ne manque pas dans le géorgien. La chute qui, en arménien, correspond au grec πιστεύοντες καὶ νῦν σωθῆναι δύνωνται· τῶν οὖν μακαρίων 42. 9-10, n'affecte pas le géorgien. Dans la bénédiction de Siméon et Lévi, 62.6-7, les mots καὶ ἐν τοῖς Φερεζαίοις manquent dans l'arménien, mais non dans le géorgien. Enfin, καὶ ἀνατρέφει de la bénédiction de Joseph par Jacob, 108.5, présents dans le géorgien, sont absents de l'arménien.

b) Par certaines leçons, le géorgien marche avec le grec contre l'arménien en son état actuel.

μὴ νοήσας, 48.3, bien rendu en géorgien est devenu, par faute de lecture d'un copiste arménien, զարմացեալ (cf. note 108). Μέγα, 56.1, à la suite également d'une distraction de copiste, est passé de մեծ à մեղ en arménien, alors que le géorgien a დიდ « grand ». Si τῷ μακαρίῳ, 62.12, se retrouve en géorgien, l'expression a été remplacée par որդւոյ իւրում en arménien. Le même adjectif, au nominatif cette fois, ὁ μακάριος, 74.2, présent en géorgien, a été changé en սրբոյն en arménien.

Dans cet examen, nous ne faisons pas état des citations bibliques tronquées dans l'arménien et complètes dans le géorgien. Le traducteur a pu avoir pour principe de donner ces citations en entier.

2. Valeur de la traduction géorgienne.

A. Les grandes lignes de la pensée originelle ressortent, identiques, en géorgien. Dans cette mesure, le traducteur n'a pas trahi son modèle.

B. Mais il n'est pas maître de la langue sur laquelle il traduit. Alors que le traducteur arménien se meut à l'aise dans la phrase grecque, du même type que la sienne, son collègue géorgien se perd facilement dans les phrases longues.

C. Il est des tournures arméniennes dont il semble avoir mal compris la syntaxe. Ainsi, nous avons relevé plus de dix expressions : თჳს avec le génitif « au sujet de », qui correspondent, en arménien, à un accusatif précédé de զ-, alors que le verbe géorgien employé admet lui aussi l'accusatif. Dans quatre de ces cas, l'arménien a զ- plus un participe futur en -ոց. Malgré la fréquence de la tournure : génitif avec თჳს, dans les textes géorgiens originaux, il est permis de se demander si notre traducteur n'a pas pris la désinence -ոց pour

celle de l'ablatif pluriel, laquelle, avec la préposition ղ, signifie « au sujet de ».

Les adjectifs placés avant le substantif et, comme tels, restés invariables en arménien, le déroutent. Il ne voit pas toujours très bien à quoi les rapporter et il s'en tire plutôt mal que bien.

Mécaniquement, il traduit արդ οὖν par აწ « maintenant ». En plusieurs endroits, եղելոց, եղեալ sont rendus par « futur ».

D. Le traducteur arménien a serré de près son texte et a gardé, de son modèle, à peu près toutes les nuances. Son collègue géorgien prend toutes sortes de libertés : il change les temps des verbes, remplace un mot expressif par un terme banal, paraphrase, interprète à sa guise. Constamment, sa traduction a besoin d'être rectifiée.

E. Il fait, enfin, partie de ces traducteurs qui, lorsque le sens d'un texte résiste à leur perspicacité vite lassée, traduisent mot pour mot, forme pour forme, et réalisent, en fin de compte, un monstre incompréhensible. Que l'on compare dans les Bénédictions de Moïse, arménien 117. 5-8, et le géorgien correspondant!

On peut donc dire qu'en dehors de quelques leçons où il supplée à des lacunes ou corrige de mauvaises lectures de l'arménien, le géorgien représente, de l'œuvre d'Hippolyte, une traduction très déficiente.

B.-Ch. MERCIER.

CHAPITRE II : LES CITATIONS BIBLIQUES DANS HIPPOLYTE GREC ET ARMÉNIEN

Les traducteurs arméniens, mis en présence de citations bibliques, ont procédé de deux façons.

Les uns ont retraduit, sur nouveaux frais, les textes scripturaires de leurs modèles. C'est ce qui semble démontré pour la version arménienne des livres 4 et 5 de l'*Adversus haereses :* l'identité du texte dans les deux traductions, latine et arménienne, ne paraît pas pouvoir s'expliquer autrement [1].

Les autres, plus simplement, ont recouru à la version biblique en usage dans leur langue à leur époque. Ce fut le procédé suivi par le traducteur arménien de s. Jean Chrysostome [2].

A laquelle de ces deux catégories se rattache le traducteur d'Hippolyte, c'est ce que nous voudrions rechercher. L'objet de ce chapitre II est donc bien délimité. Les suggestions que nous pourrons faire à propos du texte biblique d'Hippolyte ne seront qu'accessoires. Le matériel biblique de cet écrit est trop léger pour permettre des conclusions définitives : on risquerait de prendre pour la voie maîtresse de simples amorces de pistes ou mieux, d'impasses. Tout au plus, trouvera-t-on, dans ces pages, le début d'un dossier à compléter par l'examen des autres écrits authentiques d'Hippolyte.

Selon que le traducteur aura suivi l'une ou l'autre méthode, son témoignage amènera à des conclusions bien différentes.

S'il a suivi la version biblique arménienne en usage de son temps et si cette version s'avère différente de celle que reproduit Zohrab, il sera un témoin précieux des origines de la version arménienne.

S'il retraduit pour son compte, il ne nous apportera aucune lumière sur cette question si importante, mais, outre que nous pourrons en tirer des conclusions littéraires sur sa façon de traduire, nous aurons un témoin du texte biblique d'Hippolyte et le moyen de contrôler le texte *grec* des citations. Car nous ne sommes pas assurés que le texte grec d'Hippolyte ait été transmis fidèlement, notamment celui des citations. Il ne s'agit pas seulement des fautes ordinaires des copistes. On s'est livré, en dehors des interpolations, à un travail de correction, dont l'ampleur est difficile à fixer.

De cette entreprise, qui avait pour but d'imposer le texte biblique utilisé du temps des copistes, nous avons une double preuve. Dans les citations de l'A.

1. Cf. LAGRANGE, *Critique textuelle,* II *La critique rationnelle,* p. 174-175.
2. S. LYONNET, *Les Origines de la version arménienne et le Diatessaron,* p. 100.

T., il existe des divergences entre le lemme et les reprises. Hippolyte commence par citer en entier le texte de chaque bénédiction, puis il en reprend les différentes parties pour les commenter. Or, l'on constate, en plus d'un cas, des variantes entre le lemme et la reprise et, remarque capitale, le commentaire suppose le texte sous sa deuxième forme et non tel qu'on le lit, aujourd'hui, en grec, dans le lemme. Au contraire, dans la traduction arménienne, le lemme est identique aux reprises et présente le texte que suppose le commentaire : nouvelle preuve que le grec a été retravaillé.

Dans les cas où ces deux arguments s'épaulent, on est à l'aise pour rétablir, en grec, le texte original du lemme. Mais, quand il s'agit de citations dont le texte ne peut pas être contrôlé par cette comparaison entre le lemme et des reprises, faut-il toujours opter pour le texte arménien? A supposer que le traducteur ait eu pour principe de traduire le texte biblique tel qu'il le trouvait dans son modèle grec, nous ne pourrions donner par principe la préférence à l'arménien que si nous étions certains que la transmission textuelle en cette langue fût toujours impeccable. Ce serait naïveté de le croire. Il reste à examiner chaque cas en particulier, en suivant les principes de la critique textuelle. Il est superflu de dire que toutes les difficultés ne peuvent pas être résolues.

§ I. Les Citations du Nouveau Testament

Nous commencerons par les citations du Nouveau Testament, dont la critique, bénéficiant d'excellentes éditions, doit aboutir à des conclusions relativement fermes. Nous essayerons aussi d'en dégager des critères que nous utiliserons dans l'examen des citations de l'Ancien Testament.

Avant d'aborder ce travail, deux remarques préliminaires s'imposent :

1. Si l'on classe les citations d'après la manière dont elles sont introduites, il se forme deux groupes : d'une part, les citations tirées des Évangiles; d'autre part, celles du reste du Nouveau Testament et celles de l'Ancien.

Dans le deuxième groupe, les citations sont très souvent mises sous un nom propre : Paul ou l'Apôtre, Pierre, Ézéchiel, Jérémie, David, Isaïe, Moïse. On y trouve douze fois ἡ γραφή, exclusivement pour l'Ancien Testament, contre deux fois γέγραπται pour les Actes et les Évangiles.

Au contraire, les citations du premier groupe, à savoir celles des Évangiles, ne sont jamais mises sous un nom d'Évangéliste, sauf trois fois, où, dans les Bénédictions de Moïse, s. Jean est cité nommément. Les autres citations ou bien sont insérées dans le développement sans être annoncées, ou bien sont introduites par diverses expressions: διὰ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον.

Faut-il en conclure qu'Hippolyte utilisait une harmonie et plus précisément le Diatessaron? A première vue, cette conclusion semble confirmée par la seconde remarque :

2. Deux citations des Évangiles présentent une harmonisation : Mt., 21, 23-27 et Jn, 6, 48.49.51. Toutefois, comme ce procédé se rencontre aussi

dans des citations de l'Ancien Testament et dans 1 Cor., 15, 9-10, il faut admettre, chez Hippolyte, une tendance personnelle à cette façon de citer, ce qui atténue peut-être la force probante de cet argument en faveur de l'emploi du Diatessaron par Hippolyte.

Voici d'abord les citations les plus simples, qui ne posent aucun problème :

1. Mt., 4, 15-16 (86.3-5).

γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλὴμ ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.

Dans l'édition des *TU*, la référence de cette citation est donnée à Isaïe, en fait, Hippolyte l'emprunte à Matthieu. Dans le grec, il y a une lacune par homoioteleuton (cf. note 215).

A[1] reproduit rigoureusement H, sans la lacune, mais avec l'omission, comme dans H, de γαλιλαία τῶν ἐθνῶν. Par plusieurs détails, il s'éloigne de Zohrab. Le court fragment cité par Ephrem[2] a la variante πορευόμενος au lieu de καθήμενος. Dans les Bénédictions de Moïse, le même texte est cité, avec une légère variante, la suppression de նոցա / αὐτοῖς, à la fin.

Cette citation a donc été retraduite sur le texte grec d'Hippolyte, sans aucune influence de la version arménienne biblique.

2. Lc, 11, 27 (108.7-8).

μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστήσασά σε· καὶ μαστοί, οὓς ἐθήλασας.

A traduit personnellement, sans introduire la copule իցէ de la vieille version arménienne[3]. Zohrab a bien է dans le texte, mais plusieurs manuscrits l'omettent; toutefois, nous expliquons l'absence de copule en arménien par la fidélité du traducteur à son modèle grec, plutôt que par l'influence de ces manuscrits.

3. Gal., 1.1 (78.10-11).

καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

La traduction de A, à part la suppression du καὶ initial, que le traducteur aura jugé insolite au début d'une citation, reproduit et le modèle grec et Zohrab. Prise isolément, cette citation ne permet aucune conclusion, mais, rapprochée des précédentes, elle confirme l'habitude du traducteur de suivre son modèle.

4. 1 Cor., 15,27 (Eph., 1, 22), (106.12).

πάντα γὰρ ὑπέταξαν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Il faut rétablir ὑπέταξεν qu'impose le commentaire et que suppose l'arménien հնազանդեաց.

A suit H, en s'éloignant de Zohrab sur trois points : քանզի au lieu de և; հնազանդեաց à la place de հնազանդ արար et suppression de ինչ après զամենայն.

1. A : traduction arménienne d'Hippolyte; H : texte grec d'Hippolyte; G : version des Septante (A. T.) et Nouveau Testament (Nestle, 17e éd.); Z : version arménienne de la Bible, éd. Zohrab.

2. Œuvres de s. Ephrem, Venise, 1836 (en arménien), t. II, p. 47.

3. Lyonnet, *op. cit.*, p. 51.

5. 2 Cor., 2, 15-16 (26.6-8).

ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖξ ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν γὰρ ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν.

Par la suppression de ἐκ devant θανάτου et ζωῆς, ce texte s'apparente à D, Irénée latin, etc... A part la présence de la préposition ի devant մահուանէ, tandis qu'elle manque devant կենդանութենէ, A reproduit exactement le texte de H, alors qu'il s'écarte par trois fois de Zohrab : au lieu de la tournure plus classique հոտ անոյշ եմք քի, le traducteur arménien a gardé l'ordre du grec Քրիստոսի հոտ անոյշ եմք; comme H, A n'a pas τῷ θεῷ après ἐσμέν, alors que ces mots sont présents dans Z. Enfin, fidèle à son vocabulaire, il traduit ἐν τοῖς σωζομένοις par ի կենդանիս, au lieu d'emprunter à Z ի մէջ փրկելոցն.

6. Mt., 15, 24 (14.13).

οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου 'Ισραήλ.

C'est exactement ce texte que recouvre celui de A, qui s'écarte de Z, en écrivant բայց միայն, au lieu de եթե ոչ (εἰ μή).

Nous abordons maintenant les citations où se posent des problèmes de critique textuelle à propos du grec ou bien dans lesquelles l'on note des divergences entre H et A.

1. Mt., 26, 4 (64.10).

ὅπως... δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν.

Plutôt qu'une citation explicite, nous avons ici une réminiscence, où le texte évangélique est raccourci et modifié. A reproduit le texte de H, mais avec omission de κρατήσαντες qu'il faut sans doute attribuer à une faute de copiste. En tous cas, son texte est très différent de celui de Z.

2. Lc, 2, 4 (76.12).

διὰ τὸ εἶναι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ.

Ces paroles qui sont appliquées, dans l'Évangile, à S. Joseph, sont dites de la Vierge par Hippolyte, d'où la suppression du pronom αὐτόν. S'il est rétabli par A, ce sera plutôt par réminiscence que par recours à une traduction; en tous cas, նորա, s'il est original dans A, car on peut aussi supposer une addition postérieure de copiste, rapproche A de Z, et non du Diatessaron, car, dans le Commentaire d'Ephrem[1], երկոքին suppose ἀμφοτέρους, non αὐτόν de Z, ni αὐτούς de certains manuscrits.

3. Jn, 4, 32 (16.6-7).

ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

Dans A, la traduction recouvre exactement le texte cité et celui de Z, sauf qu'elle omet φαγεῖν et qu'elle a դուք au lieu de դուքն. Là encore, il est difficile de parler d'une influence extérieure sur A, car l'absence de φαγεῖν/ուտել n'est signalée dans aucun manuscrit. Elle sera le fait d'un copiste arménien.

4. Lc, 23, 34 (38.9).

πάτερ,ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν ὃ ποιοῦσιν.

Cette citation d'un verset qui manque dans plusieurs recensions du N. T.,

1. *Op. cit.*, p. 17.

mais qu'on lit en D, dans Tatien, Ephrem, la Peschitto, Irénée, etc... a une grande importance pour le classement du texte biblique d'Hippolyte.

Le traducteur arménien en a modifié le début. Au lieu de πάτερ, il a écrit ցհայր ասէ : *ad Patrem dicit*. Pour le reste, il reproduit H et s'éloigne de Z, par l'emploi de բանզի au lieu de զի.

5. Act., 2.24 (78.11-12).

ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν, λύσας τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

Les particularités de cette citation sont : ἤγειρεν au lieu de ἀνέστησεν de toute la tradition manuscrite; ὀδύνας à la place de ὠδίνας, mais, en raison des nombreux itacismes de notre manuscrit, et des confusions ω/ο, cette leçon n'est pas sûre et l'arménien ferait croire que H avait ὠδίνας, car, à la suite d'un examen rapide, nous avons constaté que երկունք traduit ὠδίν et non ὀδύνη, dans la Bible. Mais la leçon la plus importante, c'est l'opposition τοῦ θανάτου du grec à դժոխոց de l'arménien (= ᾅδου). Opposition que nous retrouvons dans les Bénédictions de Moïse, où le même passage est cité. Est-ce une influence de la vieille version arménienne qui explique դժոխոց? Est-ce, au contraire, une correction qui a introduit θανάτου à la place de ᾅδου? Nous penchons vers cette deuxième hypothèse, puisque, jusqu'ici, nous avons constaté la fidélité de A à suivre son modèle et que, d'autre part, D, la Peschitto, Irénée ont τοῦ ᾅδου.

6. Mt., 12, 40 (78.5-6).

ὥσπερ Ἰωνᾶς ἐποίησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

Par homoioteleuton, un copiste grec a sauté la deuxième partie du verset, qui est présente dans l'arménien, et cette chute est très regrettable, car il s'agit d'un passage qui était susceptible d'apporter beaucoup de lumière sur le texte biblique suivi par Hippolyte, comme on le verra par l'analyse de l'arménien.

On notera, d'abord, au lieu de ἦν ou ἐγένετο du texte biblique, l'aoriste ἐποίησεν avec le même sens que dans Act., 20, 3 et ἐν τῇ καρδίᾳ au lieu de ἐν τῇ κοιλίᾳ, sans doute sous l'influence de la fin du passage.

Dans A, ἐποίησεν est rendu par եղև : initiative du traducteur? Influence de la vieille version arménienne qui, à l'opposé de Z, a l'aoriste եղև au lieu de l'imparfait էր?[1] Les deux explications sont possibles. Sous quelle influence a-t-il remplacé ἐν τῇ καρδίᾳ par ի փոր? En traduisant κήτους par կիտին, il s'éloigne d'Ephrem, qui a ձկանն. On peut penser à des réminiscences de vocabulaire pour ces deux dernières leçons.

Quant à la deuxième partie du verset, telle qu'elle est dans l'arménien, elle se rapproche singulièrement de la leçon d'Ephrem [2] :

A : այնպէս պարտ է լինել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւս (la fin manque).

Ephr. : այնպէս պարտ է մտանել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւս (և զերիս գիշերս).

Le P. Lyonnet fait remarquer que l'accusatif ի սիրտ qu'on trouve même

1. Lyonnet, *op. cit.*, p. 20-21.
2. *Op. cit.*, p. 109.

avec le verbe եղիցի dans Zohrab, postule à l'origine un verbe de mouvement. Cette remarque vaut pour A. Aussi, malgré la présence de լինել au lieu de մտանել d'Ephrem, ce texte est de la famille du Diatessaron et nous le croyons original même dans le grec. Il est dommage que l'omission que nous avons signalée nous empêche de contrôler cette affirmation.

7. Jn, 6,48.49.51 (96.7-9).

ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἀπ'οὐρανῶν καταβάς· οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον, ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

La référence donnée par les éditeurs doit être complétée, car le dernier verset est contaminé par Jn, 8, 51. On notera la liberté avec laquelle Hippolyte a cité ce passage. Regardons de près tous les éléments de cette citation.

V. 48 : H ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἀπ' οὐρανῶν καταβάς.

G ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.

Suppression de τῆς ζωῆς, que remplace un fragment qui peut être emprunté soit au v. 50 ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, soit au v. 51 ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, soit au v. 58 ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς.

V. 49 : H οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον.

Hippolyte a reproduit fidèlement le texte biblique, car la leçon ἡμῶν/ὑμῶν est probablement due à un copiste.

V. 51: H ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

ὁ τρώγων apparaît aux vv. 54.56.58, tandis qu'au v. 51, nous avons ἐάν τις φάγῃ. Là encore, Hippolyte a innové. La leçon ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου est intéressante, car elle oppose le *Sinaiticus*, 3 mss de la vieille latine et le *syrus Sinaiticus* aux autres manuscrits dans lesquels on lit ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου.

La dernière partie est empruntée à Jn, 8,51, avec changement de θεωρήσῃ en la leçon ἴδῃ, qui n'est attestée par aucun manuscrit.

A part la leçon ἡμῶν, qui s'explique par une faute de copiste grec, c'est ce texte que nous lisons dans A, nouvelle preuve qu'il a pour principe de retraduire les citations sur son modèle.

8. Act., 2, 37-39 (38.11-40.4).

37 ἀκούσαντες γὰρ αὐτὰ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπόντες πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί; 38 οἱ δὲ εἶπον· μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος· 39 ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν καὶ πᾶσιν τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν.

Cette longue citation suit de près le texte néotestamentaire. Les variantes suivantes : γάρ/δέ; τῇ καρδίᾳ/τὴν καρδίαν; οἱ δὲ εἶπον/Πετρὸς δὲ πρὸς αὐτούς; εἰς τὸ ὄνομα/ἐπί, ἐν τῷ ὀνόματι; après Χριστοῦ, omission de εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, doivent être prises comme des modifications intentionnelles de l'auteur, car aucune n'est appuyée par les manuscrits.

Mais en voici trois qui peuvent servir à préciser le texte biblique auquel se référait Hippolyte :

V. 37 εἰπόντες : *Sinaïticus* et D, contre les autres témoins; λοιπούς, absent de D, mais, comme le mot ne figure pas dans A, on peut se demander s'il est original

dans H ou s'il représente une correction de scribe. Nous le croyons secondaire.

V. 39 (τοῖς τέκνοις) ἡμῶν : D, mais la confusion fréquente entre η et υ dans notre manuscrit et la leçon ձերոց /ὑμῶν de A ferait pencher pour ὑμῶν.

En face de ce texte grec, la traduction arménienne présente des anomalies, dont elle n'est pas coutumière :

V. 37 տրտմեցան /κατενύγησαν, au lieu de ի գութ գալ, գթալ, qu'on trouve deux fois juste avant la citation et alors que le Thesaurus ne donne aucun exemple de la traduction κατανύσσεσθαι /տրտմել.

V. 38 հաւատացէք /βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν, cela est plus grave. Le traducteur arménien a-t-il délibérément modifié son modèle, sous l'influence des passages, où le rôle de la foi dans le salut est mis en relief, v. g., Mc, 16, 16? Il ne nous a pas habitués à de semblables initiatives et nous pencherions à voir dans A le vrai texte d'Hippolyte; plus tard, un copiste grec, reconnaissant la première partie de la citation, aura rétabli le texte courant.

A l'unique δωρεάν du grec répondent deux mots arméniens : շնորհս և պարգևս. Si certains traducteurs, ceux d'Irénée, de Chrysostome, n'hésitent pas à rendre un mot grec par deux mots arméniens, celui d'Hippolyte ne pratique pas ce procédé. Nous préférons son texte à celui de H, en raison de sa fidélité habituelle et parce que, p. 82,2, Hippolyte grec associe ces deux termes : ἔλαβεν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ensuite, un copiste aura élagué en grec pour rétablir le texte biblique exact. Quant à la préposition ի, elle a été ajoutée après coup dans l'interligne.

Il nous semble que le texte grec de cette citation a été soumis à une revision serrée dans les passages où il s'éloignait le plus du texte courant. On comprendrait moins que le traducteur arménien eût pris pareille initiative, qui n'avait aucun appui dans la tradition textuelle arménienne.

9. Mt., 21, 23-27 (94. 2-9).

23 τότε προσῆλθον αὐτῷ τινες τῶν φαρισαίων λέγοντες· διδάσκαλε, εἰπὲ ἡμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς καὶ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; 24 ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ἀπαγγελῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· 25 τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου πόθεν ἦν, ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; 26 ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν λαόν· πάντες γὰρ γινώσκουσιν τὸν Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης ἐστίν. 27 καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπαν· οὐκ οἴδαμεν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

Dans cette longue citation, nous mènerons de pair l'examen du texte grec et de la traduction arménienne.

V. 23. La première partie τότε... λέγοντες διδάσκαλε a été arrangée par Hippolyte lui-même. La suite est tirée non de Mt., mais de Lc, 20,2, notamment εἰπὲ (εἰπόν) ἡμῖν et la périphrase τίς ἐστιν ὁ δούς, au lieu du simple τίς δέδωκεν. Mais, dans A, c'est le verbe simple ետ que nous trouvons et nous le croyons secondaire par rapport à τίς ἐστιν ὁ δούς. On pourrait voir ici l'influence de la vieille version arménienne, car c'est le verbe simple que donnent Tatien, la vieille syriaque, la géorgienne et d'autres.

V. 24 ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, avec suppression de ἀποκριθείς fait penser à Mc, II, 29.

ἐρωτήσω... μοι : tel qu'il est dans H, ce texte reproduit au verbe ἀπαγγελῶ /ἐρῶ près, Mt., 21, 24, mais, dans A, ասացէք ինձ renvoie à Lc, 20, 3 et nous croyons cette dernière leçon primitive. Plus tard, le grec aura été conformé, en ce point, au texte de Matthieu.

V. 25. C'est exactement le texte de Matthieu que nous lisons dans H, avec la seule omission de οὖν. Dans A, à part le présent ասէ pour le futur ἐρεῖ, nous retrouvons H; mais le և avant ընդէր peut être la traduction de οὖν. Cette particule, au voisinage de οὐκ, a pu tomber du grec.

V. 26. Deux détails rapprochent H de Mc, II, 32 : λαόν (de certains manuscrits de Marc) au lieu de ὄχλον, et γινώσκουσιν (ᾔδεισαν dans certains manuscrits de Marc) ὅτι ὄντως προφήτης ἐστίν (Mc ἦν). Les divergences avec les autres parties du texte de Marc font supposer une citation de mémoire. Quant à A, il est encore plus proche de Marc, car գիտեին = ᾔδεισαν et էր = ἦν. On peut voir, dans արդարև, la traduction soit de ὄντως, soit de ἀληθῶς, ces deux adverbes se partageant la tradition manuscrite de Marc.

V. 27. La première partie reproduit Matthieu. La deuxième partie est un arrangement d'Hippolyte, qui se retrouve tel quel dans A.

Nous pouvons conclure en disant que H a cité ce passage en harmonisant, que son texte semble avoir été conformé plus tard sur un point à Matthieu et que A reproduit l'original, en remplaçant peut-être la périphrase par le verbe simple.

En conclusion de ces analyses des citations du N. T., reprenant ce que nous disions au début, nous nous croyons en droit d'affirmer :

1° Que H harmonise, tantôt sous l'influence d'une harmonie préexistante et nous pouvons penser au Diatessaron, tantôt de sa propre initiative.

2° Que A retraduit, et, semble-t-il, fidèlement, les citations de son modèle; que les copistes arméniens ont respecté habituellement le texte qu'ils reproduisaient et, par conséquent, qu'on peut s'appuyer sur leur texte pour corriger les passages du grec qui ont été altérés au cours de la transmission textuelle.

§ II. Les citations de l'Ancien Testament

Nous n'analyserons pas toutes les citations de l'A. T., car bon nombre ne présentent aucun intérêt pour notre propos. A l'occasion, nous faisons appel au témoignage d'Ephrem arménien, en son commentaire du Diatessaron ou de l'Heptateuque, mais il y a peu à glaner en ce domaine.

Les exemples que nous utiliserons pour caractériser le procédé de notre traducteur seront de deux sortes. Dans les premiers, le texte biblique de H diffère du texte grec sous-jacent à Z, dans les seconds, il est identique à celui que recouvre cette version.

Voici quatre exemples de la première catégorie :

1. Gen., 27, 6-10 (14. 3-8).

a) H εἶπεν δὲ Ῥεβέκκα πρὸς Ἰακὼβ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν νεώτερον.

A *և Ռեբեկայ ասաց ցՅակոբ ցորդին իւր ցկրսեր.*

Z *և խաւսեցաւ Ռեբեկայ ընդ Յակոբայ որդւոյ իւրում և ասէ.*

Z suppose le texte qu'on trouve dans certains manuscrits grecs de la Bible, où τὸν νεώτερον (ou τὸν ἐλάσσω) manque, tandis qu'on a ajouté λέγουσα; Z n'a pas *կրսեր* et son *և ասէ* rend λέγουσα. Au contraire, A traduit littéralement H.

b) H ἰδοὺ ἐγὼ ἤκουσα τοῦ πατρός σου λαλοῦντος πρὸς Ἡσαῦ τὸν ἀδελφόν σου καὶ λέγοντος.

A *ահաւասիկ ես լուայ ի հաւրէ քումէ զի խաւսէր ընդ Եսաւայ եղբաւր քո և ասէր.*

Z *ահա լուայ ես ի հաւրէ քումէ զի խաւսէր ընդ եղբաւր քում և ասէր.*

Dans Z, on notera la suppression de *Եսաւայ* et la place de *ես*, que A a mis, sans nécessité syntaxique, avant *լուայ*, parce que telle est la place de ἐγώ dans H.

c) H νῦν οὖν ἄκουσόν μου τέκνον τῆς φωνῆς.

A *արդ այժմ որդեակ՝ լուր ձայնի իմում.*

Z *և արդ որդեակ իմ՝ լուր ինձ.*

A traduit H, alors que Z suppose ἄκουσόν μου, sans τῆς φωνῆς, conformément aux Septante. *արդ այժմ* est un décalque de νῦν οὖν. Le seul point où A se rapproche de Z, en s'éloignant de H, c'est la place de *որդեակ իմ*.

d) καὶ πορευθεὶς εἰς τὰ πρόβατα λάβε μοι ἐκεῖθεν δύο ἐρίφους ἁπαλοὺς καὶ καλοὺς καὶ ποιήσω αὐτοὺς ἐδέσματα τῷ πατρί σου ὡς φιλεῖ, καὶ εἰσοίσεις τῷ πατρί σου καὶ φάγεται, ὅπως εὐλογήσῃ σε ὁ πατήρ σου πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν.

Sur un point important, A diffère de Z et suit H : *խաշն* traduisant τὰ πρόβατα de H, tandis que Z a *դաշտ*, c'est-à-dire τὸ πεδίον, leçon que n'appuie aucun manuscrit; *գեղեցիկ* traduit exactement καλούς de H, alors que Z a, en cet endroit, *ընտիրս*. Au lieu de l'élégant *գնա* de Z, A écrit *երթեալ* en suivant scrupuleusement H. Nous noterons cependant une leçon de A qui diffère de H : *զի կերիցէ և աւրհնեսցէ*, au lieu de καὶ φάγεται ὅπως. Mais, à part ce détail, A s'est conformé très exactement au texte de son modèle.

2. Gen., 27, 18-19 (22.1).

H τίς εἶ σύ; ὁ δὲ εἶπεν· ἐγώ εἰμι ὁ υἱός σου ὁ πρωτότοκος Ἡσαῦ.

G τίς εἶ σύ, τέκνον; καὶ εἶπεν Ἰακὼβ τῷ πατρὶ αὐτοῦ· ἐγὼ Ἡσαῦ ὁ πρωτότοκός σου.

H a un texte assez différent de celui de G. Or, si Z reproduit G (Z ajoute *եմ*, correspondant à εἰμι de certains manuscrits grecs), c'est le texte de H qu'on retrouve dans A, avec omission toutefois de Ἡσαῦ, qui, d'ailleurs, est absent du grec à la reprise (24, 4-5) ce qui permet de supposer qu'il n'était pas cité dans le lemme.

3. Gen., 27, 41 (36. 5-7).

H καὶ ἐνεκότει Ἡσαῦ τῷ Ἰακὼβ καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων· πότε ἐγγίσωσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου...

A *և ոխապահէր Եսաւ Յակոբայ և ասաց ի սրտի իւրում՝ Երբ մերձեսցին աւուրք մահուան հաւր իմոյ.*

Z և պահէր Եսաւ ոխս Յակովբայ... և ասէր Եսաւ ի մտի իւրում՝ մերձեսցին աւուրք կարեաց հաւր իմոյ.

H a supprimé un élément de phrase après Ἰακώϐ, ce qui l'a obligé à retrancher également Ἡσαῦ après εἶπεν. Puis, tandis que, dans G, on lit ἐγγισάτωσαν, H a modifié le texte en πότε ἐγγίσωσιν. Les mêmes modifications se retrouvent dans A. Mais on fera attention surtout, dans A, à la traduction de πένθους par մահուան, tandis que Z présente la curieuse leçon կարեաց, qui suppose le grec πάθους du ms. *l*.

4. Gen., 37,4 (102. 10-11).

4b : G ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ οὐκ ἐδύναντο λαλεῖν αὐτῷ οὐδὲν εἰρηνικόν.

H ἐζήλωσαν αὐτὸν καὶ μᾶλλον προσέθεντο τοῦ μισεῖν αὐτόν.

A Նախանձեցան ընդ նմա, մանաւանդ յաւելին ատել զնա.

On notera la différence de cette finale avec ce que l'on trouve dans les LXX :

1° : ἐζήλωσαν au lieu de ἐμίσησαν. A suit H.

2° La suppression de la phrase καὶ οὐκ ἐδύναντο λαλεῖν αὐτῷ οὐδὲν εἰρηνικόν.

3° La présence des mots μᾶλλον προσέθεντο τοῦ μισεῖν αὐτόν, qui ne sont pas dans les LXX, mais qu'on trouve en hébreu, en latin; en arménien, sous la forme բազմացաւ ոխութիւն, dans le Commentaire d'Ephrem [1].

Dans toutes ces particularités, A suit H.

5. Gen., 49, 19 (92. 8-9).

H Γὰδ πειρατήριον πειρατεύει αὐτόν, καὶ αὐτὸς δὲ πειρατεύει αὐτὸν κατὰ πόδας.

A Գադ՝ փորձարան փորձեսցէ զնա և նա փորձեսցէ զնա արագ.

Z Գադ հինի եկցէ և ինքն եկցէ հինիւ զհետ նոցա.

H fait subir au texte courant deux modifications. Dans G, πειρατήριον a le sens de « bande de pirates » et πειρατεύσει (au futur) se traduira par « il exercera la piraterie ». Mais, dans H, πειρατήριον est pris comme un dérivé de πειράω et πειρατεύειν est traduit comme ἐκπειράζειν, par « mettre à l'épreuve ». C'est exactement ce que l'on rencontre dans A, alors que Z est dans la ligne de G. Après le second πειρατεύει, H a αὐτόν, au singulier, au lieu du pluriel; c'est aussi le singulier qu'on lit dans A. Quant au présent πειρατεύει, nous y voyons une faute de copiste et nous avons rétabli le futur πειρατεύσει comme dans A.

D'autre part, l'indépendance de A par rapport à Z se manifeste encore dans la traduction de κατὰ πόδας, que Z rend par « à leur suite » et que A traduit par « rapidement ».

Achevons cette série par une longue citation, dans laquelle A, plus fidèle que le grec au texte primitif, suggère des corrections à H.

6. Gen., 48, 8-16 (44. 7-46. 10).

a) V. 8

H τίνες εἰσιν οὗτοι;

G τίνες σοι οὗτοι;

A ո՞յք են սոքա.

C'est à tort que les éditeurs des *TU* ont remplacé εἰσιν du ms. par σοι. Ce verbe est attesté par A et par plusieurs mss bibliques.

1. Œuvres d'Ephrem, Venise, 1836 (en arménien), t. I, p. 103.

b) V. 10

H οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ Ἰακὼϐ ἐϐαρύνθησαν... καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν τοῦ βλέπειν.

G οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ αὐτοῦ ἐϐαρυώπησαν... καὶ οὐκ ἠδύναντο βλέπειν.

A *և աչք Յակոբայ ծանրատես էին ... և ոչ կարէր տեսանել.*

Le verbe grec ἐϐαρύνθησαν est rendu dans Z par *ծանրացեալ էին*. Or, dans A, nous lisons *ծանրատես էին*, qui n'est donné par aucun dictionnaire. Nous avons donc affaire avec un hapax, qui aura été forgé pour les besoins de la cause; ce n'est pas le verbe ἐϐαρύνθησαν qui a nécessité cette création, mais bien le verbe ἐϐαρυώπησαν, dont *ծանրատես էին* est la réplique parfaite. Nous croyons donc que ἐϐαρύνθησαν est une correction postérieure dans le grec.

Au pluriel ἠδύναντο répond le singulier *կարէր*. Nous croyons le singulier originel, il se trouve d'ailleurs dans des mss grecs. Le pluriel aura été mis par un correcteur.

c) V. 16

H ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων... καὶ ἐπιτεθήσεται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς...

A *Հրեշտակդ՝ որ փրկեցեր զիս յամենայն... և կոչեսցի ի վերայ սոցա անուն իմ...*

Au présent ὁ ῥυόμενος répond l'aoriste arménien *փրկեցեր*. Faut-il y voir la leçon originelle, qui se lit dans certains mss grecs, ou une interprétation d'A? Dans Z, on a bien aussi l'aoriste, mais à la 3e personne.

La divergence la plus grave est entre ἐπιτεθήσεται de H et *կոչեսցի* de A, qui suppose ἐπικληθήσεται. A première vue, on ne comprend pas que ἐπικληθήσεται ait pu être corrigé en ἐπιτεθήσεται, car ce verbe n'est signalé dans aucun ms. Mais, par ailleurs, rien ne poussait A à employer le verbe *կոչեսցի*, car l'expression « imposer un nom » existe aussi en arménien. Nous croyons que ἐπιτεθήσεται est une *faute* de copiste, qui aura confondu, ce qui est assez facile, τε avec κλη. En effet, l'expression « imposer un nom » a un tout autre sens que « invoquer le nom » et l'on n'imagine pas Hippolyte modifiant à ce point le texte biblique.

La seule variante de A par rapport à H que nous expliquerions soit par une réminiscence, soit par influence de la version arménienne, c'est l'inversion de *ի վերայ սոցա անուն իմ* dans A, qui se retrouve aussi dans Z, comme elle est dans G, à l'exception du ms. B.

Nous arrêterons cette série, en renvoyant encore à quelques citations : Gen., 27, 15-16 (20. 4-6); Gen., 27, 21-22 (22. 6-8); Gen., 42, 23 (6. 9-10).

En conclusion, il apparaît que, dans celles des citations bibliques de H, dont le texte diffère plus ou moins de celui qui est à l'origine de la version arménienne Z, A s'en est tenu à son modèle et qu'il présente un texte plus primitif que les leçons actuelles de H.

D'autre part, on constate, dans les citations qui reproduisent le texte biblique auquel s'apparente celui de Z, que A retraduit toujours, en visant à une version très fidèle, qui entraîne, par rapport à Z, des modifications de construction et des différences de vocabulaire, qui ne sont pas des améliorations du point de vue de la langue.

1. Gen., 27, 13 (18. 5-6).

H : ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου, τέκνον, μόνον ὑπάκουσον τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ πορευθεὶς ἔνεγκέ μοι.

Trois modifications caractérisent la manière de A : ἐπὶ est rendu, dans Z, par ի վերայ, tandis que, dans A, on a préféré la préposition simple ի, qui aura paru mieux répondre à ἐπί... De même, le simple միայն rend μόνον, au lieu de բայց միայն de Z. Enfin, l'expression πορευθεὶς ἔνεγκε est rendue brutalement dans A, par երթեալ բեր qui est certes moins élégant que les deux impératifs juxtaposés de Z : երթ ած.

2. Gen., 27, 26-27 (24. 1-2).

H ἔγγισόν μοι, τέκνον, καὶ φίλησόν με. [27] καὶ ἐγγίσας ἐφίλησεν αὐτόν. καὶ ὠσφράνθη.

Au v. 26, A a rendu ἔγγισον par un verbe simple, մերձեաց, au lieu de l'expression nominale-verbale très classique մաւտ եկ de Z. Même différence de procédé de traduction avec ὠσφράνθη, rendu par հոտոտեցաւ dans A et par առ զհոտ, dans Z.

Au v. 27, à ἐγγίσας correspond un participe, tandis que Z a eu encore recours à deux verbes personnels juxtaposés : մատեաւ համբուրեաց.

3. Gen., 27, 27-29 (24. 5-10).

De cette longue citation, nous ne retiendrons que les trois détails suivants : γίνου est traduit très littéralement par լեր, tandis que nous lisons եղիցես dans Z. Les deux participes présents καταρώμενος et εὐλογῶν sont mis au présent dans A, alors que, dans Z, nous avons le futur attiré par le futur du verbe principal. Dans les reprises de ce texte, il n'y a aucun changement.

4. Gen., 49, 24-25 (100. 8).

H ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας 'Ισραὴλ παρὰ θεοῦ πατρός (σου).

A 1 յայնմանէ զաւրացաւ Իսրայէղ յաստուծոյ հաւր քո.

2 անտի է որ զաւրացաւ Իսրայէղ յաստուծոյ հաւր քո.

Dans son effort personnel de traduction, A en arrive au contre-sens. Dans la deuxième traduction de Gen., 49, 24-25, en rendant plus littéralement ἐκεῖθεν par անտի, A se rapproche de Z, mais, dans les deux cas, il fait erreur en traduisant par un passif l'actif κατισχύσας, qui est rendu très exactement par զաւրացոյց dans Z.

Il serait fastidieux d'allonger cette analyse. Toutefois, faisons remarquer encore que, dans la bénédiction de Siméon et Lévi par Jacob, A transcrit toujours, d'après son modèle, Սիմէ(ւ)ոն, alors que Z a l'orthographe Շմաւոն. Cette dernière orthographe, d'autre part, se retrouve, dans cette même bénédiction, quand il s'agit du vieillard Siméon, du Nouveau Testament. Dans les Bénédictions de Moïse, les deux formes alternent, mais Սիմէոն prédomine. Enfin, on peut se reporter aux citations suivantes : Is., 65, 13-14 (28. 6-9); Gen., 27, 30-31 (30. 7-10); Gen., 27, 32-33 (32. 8-9); Gen., 27, 34-35 (34. 8-10); Gen., 27, 37-38 (38. 5-7); Gen., 48, 18-19 (48. 4-6); Gen., 48, 22 (62. 12-64. 1).

Ainsi, soit dans les citations dont le texte grec diffère de celui que suppose Z, soit dans celles dont le texte grec d'Hippolyte est identique à celui qui est

sous-jacent à Z, on peut affirmer que le traducteur arménien a donné, des citations bibliques, une traduction nouvelle; que, dans ce travail, il a eu la préoccupation de mouler sa phrase sur la phrase grecque et que, son texte ayant été moins retravaillé que l'original grec, il sert, en maints endroits, à rectifier le grec actuel d'Hippolyte.

Il serait cependant excessif d'avancer que l'arménien est indemne de toute retouche et les quelques exemples que nous apportons devraient montrer que même ce texte a été retouché. Ce qui nous amène à cette conclusion, c'est l'accord, en certains cas, entre A et Z contre H. Faut-il redire que, là aussi, on doit être prudent en ses affirmations? Il se peut, en effet, que les différences actuelles entre A et H viennent de retouches apportées au grec. Si nous lisions le Commentaire d'Hippolyte en sa rédaction originelle, peut-être constaterions-nous plus souvent accord entre A et H, conjointement avec l'accord A et Z. Cet accord en deux temps, AH et AZ, s'expliquerait tout naturellement par le fait que le texte primitif d'Hippolyte reproduisait le texte biblique grec sous-jacent à celui de Z. Après cette mise au point, analysons quelques citations.

1. Gen., 27, 4 (12. 6).

H ἵνα φάγω, ὅπως εὐλογήσῃ.

A զի կերայց եւ աւրհնեսցէ.

Au lieu de subordonner, A coordonne par եւ. On pourrait expliquer cette divergence par l'influence de Z, qui coordonne aussi, ou en supposant que H avait καί, au lieu de ὅπως, comme le ms. *b*. Mais cette double explication n'est plus valable pour Gen., 27, 31, où, en deux occasions, un unique ὅπως est remplacé par եւ dans A. Nous croyons à une modification intentionnelle de A.

2. Gen., 48, 19 (48.5).

H οἶδα, τέκνον.

A գիտեմ որդեակ՝ գիտեմ.

գիտեմ répété dans A, l'est aussi dans Z, tout comme, dans G, on trouve un second οἶδα. On serait tenté de donner la préférence à A, mais il se peut aussi que le second գիտեմ soit dû à une revision postérieure, sous l'influence de la vulgate arménienne, ou même au premier traducteur.

3. Gen., 49, 16 (90.4).

H Δὰν κρινεῖ... ὡσεὶ καὶ μία φυλή.

A Դան դատեսցի... որպէս զմի այր.

L'arménien այր ne répond pas du tout au grec φυλή, mais c'est justement le mot qui se trouve dans Z. Cette dépendance de A par rapport à Z sur ce point, alors que le même mot grec φυλή est traduit exactement par ազգ un peu plus loin (90. 7), pousserait à croire que les corrections ont porté surtout sur les lemmes. C'est ce que prouverait encore l'exemple suivant.

4. Gen., 49, 24 (100. 7-8).

H ἐξελύθησαν νεῦρα βραχιόνων χειρὸς [χειρῶν] αὐτῶν.

A Եւ լուծան ջիլք բազկաց նոցա.

βραχιόνων χειρός sont rendus par le seul mot բազկաց, tout comme dans Z,

mais, à la reprise de ce texte (106. 1), c'est par deux mots arméniens, *ձեռին բազկաց*, que A traduit βραχιόνων χειρὸς [χειρῶν].

Il nous reste à signaler quelques citations bibliques, reprises par H en plusieurs fois et dans les mêmes termes et qui se trouvent traduites chaque fois différemment dans l'arménien, sans reproduire jamais le texte de Z. C'est un exemple du procédé de *պէսպիսութիւն*. Nous n'analyserons qu'un texte, nous contentant de donner des références à d'autres cas.

Gen., 49, 7 (60. 8; 66.10-11; 70.6-7).

H ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν, ὅτι ἐσκληρύνθη.

A 1° *անիծեալ բարկութիւն նոցա՝ զի հպարտ, և ցասումն նոցա՝ զի խիստ է.*

2° *անիծեալ ցասումն նոցա՝ զի հպարտ, և բարկութիւն նոցա՝ զի խիստ.*

3° *անիծեալ ցասումն նոցա՝ զի հպարտ, և բարկութիւնն, զի խստացաւ.*

Entre la première et la seconde citation, A a interverti les termes qui rendent θυμὸς et μῆνις et a ajouté *է* dans le premier cas. A la troisième reprise, le second *նոցա* est omis, *բարկութիւնն* est muni de l'article et au lieu de l'adjectif *խիստ*, on trouve le verbe *խստացաւ*.

Qu'on se reporte aux exemples suivants : Gen., 27, 29 (24. 9-10; 30. 3-4); 49, 5-7 (60. 5-9; 64. 3-5); 49. 6 (60. 7-8; 66. 7).

Conclusion

En conclusion, le traducteur arménien d'Hippolyte retraduit, pour son compte, les citations bibliques de son modèle.

Parfois, et surtout, semble-t-il, dans les lemmes, l'influence de la version arménienne de la Bible s'est fait sentir, soit sur le traducteur, soit sur les copistes.

Enfin, une dernière catégorie de citations doit ses traductions variées à la *պէսպիսութիւն*. Cette dernière constatation a une importance pratique : lorsque, dans les Bénédictions de Moïse, dont l'original grec a disparu, le même texte biblique est rendu, en arménien, par des mots différents, mais synonymes, il ne faudra pas en conclure que le grec présentait, lui aussi, la même variété. Tout essai de rétroversion, qui ne tiendrait pas compte de cette particularité de la littérature arménienne, risquerait fort de défigurer le texte original.

B.-Ch. Mercier.

NOTES SUR LES APPARATS ET RÉPERTOIRE DES SIGLES

Outre le relevé exhaustif des variantes entre les manuscrits de la même langue, pour l'ensemble de l'ouvrage, en ce qui concerne le géorgien, et pour les *Bénédictions de Moïse*, en ce qui concerne l'arménien, nos apparats comportent une comparaison assez détaillée du texte original et des deux versions.

Pour établir cette dernière partie de l'apparat, nous avons tenu compte du fait que l'arménien a été traduit sur le grec, et le géorgien, sur l'arménien. Aussi l'apparat arménien compare-t-il le texte écrit en cette langue avec l'original grec,

tandis que l'apparat géorgien — second étage — compare cette dernière version avec l'arménien. En raison du très grand nombre de variantes infimes entre ces deux versions et pour ne pas allonger démesurément ce fascicule, nous n'en avons pas fait un relevé complet. Mais nos lecteurs auront toute facilité pour achever la liste, puisqu'ils auront sous les yeux les trois textes.

Les variantes orthographiques sont données en appendice, à moins que les mots qui rentrent dans cette catégorie ne se trouvent cités dans l'apparat, pour une autre raison, avec l'orthographe du manuscrit. On ne s'étonnera donc pas de rencontrer, dans les apparats, des barbarismes, des formes insolites, que nous n'avons pas munies, en raison de leur grand nombre, du signal d'avertissement *(sic)*.

I. Apparat du texte grec.

M : Manuscrit 573 des Météores.
TU : Leçons restituées par les éditeurs du texte dans les *Texte und Untersuchungen.*
Bo : Conjectures de Bonwetsch reproduites par les *TU*, soit dans le texte, soit dans l'apparat.
Di : Conjectures de Diobouniotis reproduites par les *TU*, soit dans le texte, soit dans l'apparat.
We : Conjectures de Wendland reproduites dans les *TU*, soit dans le texte, soit dans l'apparat.
nos : Leçons restituées par nous.
(6) : Renvoi aux notes.

Quand, dans une variante, le texte n'est suivi d'aucun sigle, il reproduit la leçon de M.

Les variantes purement orthographiques, qui ne modifient pas le cas des noms, qui ne peuvent pas être prises pour une autre personne ou un autre mode du verbe, qui ne changent pas un mot en un autre — et elles sont légion — sont renvoyées, comme nous l'avons dit, dans un appendice, à moins qu'elles doivent être signalées dans l'apparat, pour une autre raison.

II. Apparat du texte arménien.

A. Pour les *Bénédictions d'Isaac et de Jacob.*
G : Le texte grec, tel que nous l'éditons.
M, *TU*, *nos* } Cf. notes à l'apparat du texte grec.
V : Manuscrit 352 de Venise.
B. Pour les *Bénédictions de Moïse,* dont l'original grec n'existe plus.
V : Manuscrit 352 de Venise.
J : Manuscrit 347 de Jérusalem.
C. Pour l'ensemble du texte arménien.

Un texte grec non suivi d'un sigle reproduit le texte de notre édition.

ն corr. ց : La lettre ն a été écrite en corrigeant un ց.

ն corr. : La lettre ն a été écrite en corrigeant une lettre que nous n'avons pas pu identifier.

կր, կրկ : à lire sans doute կրկին (une autre fois) ou կրկնութիւն (répétition). Les trois premières fois, cette abréviation suit les premiers mots d'une citation biblique qui est reprise pour la 2e ou la 3e fois. Dans le dernier cas (p. 79, l. 6-7), ces lettres remplacent la fin de la citation Mt., 12.40 « et trois nuits », ces mots se trouvant déjà dans la première partie de la citation.

Les variantes qui représentent l'orthographe postérieure à l'âge classique (v. g. որդոյ pour որդւոյ) sont renvoyées dans un appendice, à moins qu'elles doivent être signalées, avec leur orthographe, dans l'apparat, pour un autre motif. Cependant, nous avons gardé les deux infinitifs passifs en -իլ ; nous avons reproduit, à la fantaisie des manuscrits, les deux orthographes կրսեր et կրտսեր, հրեշտակ et հրշտակ. Nous avons gardé, au nominatif, l'orthographe des noms propres que l'on trouve dans les manuscrits, mais, pour les autres cas, nous avons rétabli l'orthographe courante, v. g. instrum. Յուդայիւ et non Յուդաիւ. Nous signalons que l'on rencontre le génitif Յուդայ, sur le type Սահակ, Սահակայ.

III. Apparat du texte géorgien.

J : Manuscrit 44 de Jérusalem.

T : Manuscrit 1141 de Tiflis.

A : Le texte arménien, tel que nous l'éditons.

G : Le texte grec, tel que nous l'éditons.

M : Manuscrit 573 des Météores.

(..) : Ces parenthèses, dans l'apparat, indiquent que les mots du texte qu'elles remplacent n'entrent pas en ligne de compte dans la variante.

AG : Accord des leçons grecques et arméniennes contre le géorgien. Pour réduire l'apparat, nous n'avons reproduit, dans ces cas, que le texte arménien.

Quand les deux textes, arménien et grec, sont donnés, c'est qu'ils diffèrent à la fois du géorgien et entre eux. Dans ces cas, nous avons jugé inutile de mettre les sigles.

Quand la leçon arménienne n'est suivie que du sigle A, c'est que géorgien et grec vont ensemble.

Pour ne pas allonger démesurément cet apparat, les leçons où le géorgien marche avec l'arménien contre le grec — et c'est le cas le plus fréquent — ne sont pas indiquées. On devra confronter le texte géorgien avec l'apparat arménien, où sont signalées les variantes entre l'arménien et le grec, ou se reporter aux Notes, auxquelles nous renvoyons souvent, pour permettre cette comparaison.

Quant aux lacunes que nous avons comblées dans l'arménien, si elles se retrouvent dans le géorgien, nous ne l'avons pas indiqué, mais si le géorgien a le texte complet, nous indiquons la lacune de l'arménien dans l'apparat, sous la forme : om. V[enise] (Cf. p. 22, l. 11) sauf s'il s'agit d'une citation biblique.

Dans le premier étage de l'apparat géorgien, nous avons mis les variantes entre les deux manuscrits J et T.

Le texte géorgien donné dans le second étage est le texte résultant établi sur la comparaison des deux manuscrits J et T, en tenant compte des indications fournies par le texte arménien, qui est à la base de la version géorgienne.

Pour les variantes orthographiques, nous avons suivi le même principe que pour l'arménien et le grec.

Le second apparat du géorgien, en raison de son ampleur, se continue presque toujours au bas de la page suivante, sous l'apparat arménien.

EXPLICATION DES CHIFFRES OU LETTRES QUI SE TROUVENT DANS LES TEXTES

I. Dans le grec.

119^{α} : Foliotation du ms. des Météores, d'après l'édition des *TU*.

[11] : Pagination de l'édition des *TU*.

III
Δ
Κεφ Iβ
ζ̄

} Indications données par le ms. lui-même, telles qu'elles sont reproduites dans les *TU*.

II. Dans l'arménien.

A. *Bénédictions d'Isaac et de Jacob.*

308 : Pagination du ms. de Venise.

B. *Bénédictions de Moïse.*

V 338 : Pagination du ms. de Venise.

J 99^{r} : Foliotation du ms. de Jérusalem.

III. Dans le géorgien.

T 184b : Pagination, à deux colonnes, du ms. de Tiflis.

J 172r : Foliotation du ms. de Jérusalem.

IV. Dans le français.

Les chiffres entre parenthèses renvoient aux notes qui font suite au texte, à partir de la page 200.

SIGLES EMPLOYÉS
DANS LES APPARATS CRITIQUES
DE L'ÉDITION D'HIPPOLYTE

I. Apparat du texte grec

M : Manuscrit 573 des Météores.

TU: Leçons restituées par les éditeurs d'Hippolyte grec dans les *Texte und Untersuchungen.*

nos : Leçons restituées par nous.

Bo : » » » Bonwetsch, d'après les *TU.*

Di : Leçons restituées par Diobouniotis, d'après les *TU.*

We : Leçons restituées par Wendland, d'après les *TU.*

II. Apparat du texte arménien

J : Manuscrit 347 de Jérusalem.

V : Manuscrit 352 de Venise.

G : Le texte grec, tel que nous l'éditons.

Pour les autres sigles, cf. apparat du texte grec.

III. Apparat du texte géorgien

J : Manuscrit 44 de Jérusalem.

T : Manuscrit 1141 de Tiflis.

A : Le texte arménien, tel que nous l'éditons.

AG : Accord des leçons arménienne et grecque contre le géorgien.

Pour les autres sigles, cf. apparat du texte grec.

N. B. Dans tous les apparats, les chiffres entre parenthèses renvoient aux notes.

HIPPOLYTE DE ROME

SUR LES BÉNÉDICTIONS D'ISAAC, DE JACOB ET DE MOÏSE

TEXTE GREC
VERSIONS ARMÉNIENNE ET GÉORGIENNE
TRADUCTION FRANÇAISE

NOTES

LIVRE I. BÉNÉDICTIONS D'ISAAC ET DE JACOB

PRÉAMBULE

119α [11] Τοὺς περὶ εὐλογιῶν τοῦ Ἰακὼϐ ποιούμενος λόγους αὐτός, αὐτὸς τὴν παρὰ τοῦ κυρίου εὐλογίαν αἰτῶ. τίς γὰρ ἀνθρώπων ἱκανὸς διηγήσασθαι τὰ πνευματικῶς εἰρημένα, εἰ μὴ ἡ οὐράνιος σοφία συνεργεῖ τῷ λέγοντι; τίς δὲ ἑρμηνεῦσαι δύναται τὰ διὰ τῶν μακαρίων προφητῶν διὰ παραϐολῶν αἰνιγματωδῶς εἰρημένα, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ λόγος ἑαυτοῦ ἑρμηνεὺς γένηται; ὃς πάλαι μὲν < ἐν τῷ > Ἰσραὴλ ὡς λύχνος ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τὸν μόδιον κρυπτόμενος [ ], ἵνα τοὺς ἐν νόμῳ διὰ τῆς περιτομῆς δικαιουμένους φωτίσῃ, νυνὶ δὲ παρρησίᾳ ἐπὶ τοῦ 119β ξύλου [ ] ὡς ἐν λυχνίᾳ ἑπτάμυξος λύχνος φαινόμενος, [ ] < ἵνα τὰ μακρὰν > ὑπάρχοντα ἔθνη πρὸς σωτηρίαν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ φῶς καλέσῃ.

VISIONS DE JOSEPH

Παρέστω τοίνυν ἡμῖν αὐτὸς ὁ λόγος [12] ἑρμηνεὺς τῶν ἑαυτοῦ μυστηρίων γινόμενος, ἵνα καὶ τὰ τοῦ Ἰωσὴφ ὁράματα τοῖς πιστεύουσιν φανερῶσαι δυνηθῇ. οὐδὲ γὰρ μάτην τοῦτον ὁραματιστὴν ἐκάλουν οἱ ἀδελφοί, εἰ μὴ δυνάμει προεώρων τὸν ἐν αὐτῷ πολιτευό-

Titulus : Εἰρηνέου ἐπισκόπου Λογδόνων εἰς τὰς εὐλογήσεις τοῦ Ἰακώϐ. — 3 αἰτῶ : corr. ἐτῶ. — 4 εἰ μή : corr. 2ª εἰμί. — 5 τῶν μακαρίων προφητῶν *TU :* τὸν μακάριον προφήτην. — εἰ μή *TU :* εἰμί. — 6 ὅς *TU :* ὁ. — < ἐν τῷ > *Bo.* — 7 [ ] : κατεμήνυσεν [ἡμᾶς M ἡμῖν *TU*] διὰ τῆς σκιᾶς τὴν ἀλήθειαν (6). — τούς *TU :* τοῖς. — 8 [ ] : κρεμάμενος (6) — ἑπτάμυξος *TU :* ἐπάμυξος. — 9 [ ] : λέγω δὴ τῶν ἐπ' αὐτῷ πνευμάτων, ὧν αὐτὸς ἐτήρησεν, ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἑωράθη· ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ ὁ ἑπτάμυξος λύχνος ἐν τῷ τότε τῆς Ἱερουσαλὴμ εὐκτηρίῳ καταυγάζων τὴν ἐν τῷ νόμῳ σκιάν (6). — < ἵνα > *Di.* — < τὰ μακράν > *Bo.* — ὑπάρχοντα : corr. — 13 εἰ μή *TU :* εἰμί.

PRÉAMBULE

კურთხევათა მათ თჳს იაკობისთა გამოთქუმად სიტყუანი. მეოჯფლისა მიერ კურთხევათა მათ ვემიებ. რამეთუ ვინმე არს კაცთაგანი შემძლებელ გამოთქუმად სულიერთა წიგნთა გან. არა თუ მისა ზესკნელი იგი სიბრძნე თანაშემწჱ საქმითა იყოს : ანუ ვინ შემძლებელ არს გამოთქუმად დაწერილნი იგი ნეტართა წინაჲსწარმეტყუელთანი იგავით გამოუჩინებელნი სიტყუანი. არა თუ თჳთ სიტყუამან მან გამოთქუას ვითარ წინანდელთა მათ T 284b J 173r

5 თანაშემწჱ : -შემწე J. — 7 გამოთქუას : -თქჳს J.

Titulus : წმიდისა იპოლიტეს თქუმული კურთხევათა მათ თჳს იაკობისთა ვითარ იგი ათურმეტნი ნაზპეტნი აკურთხნა T თქუმული წმიდისა მამისა იპოლიტესი კურთხევათა მათ თჳს იაკობისთა ვითარ ათორმეტნი იგი ნათესავნი აკურთხნა თავი ბ J **Հիպողիտեայ յաւրհնութիւնն Յակոբայ որ զերկոտասան նահապետսն աւրհնեաց** A Εἰρηνέου ἐπισκόπου Λογδόνων εἰς τὰς εὐλογήσεις τοῦ Ἰακώϐ M. — 4 სულიერთა წიგნთა გან : **զհոգեկան ասացեալ գիրս** τὰ πνευματικῶς εἰρημένα. — 5 დაწერილნი : **զասացեալս** AG. — 6 იგავით გამოუჩინებელნი : **առակաւ և աններևոյթ** διὰ παραϐολῶν αἰνιγματωδῶς. — 7 მან : add. **զենքն** AG. — ვითარ : **որ** AG.

PRÉAMBULE

Au moment où, sur les bénédictions de Jacob, j'entreprends de discourir (1), je demande moi-même la bénédiction (2) qui nous vient du Seigneur (3). Qui, en effet, parmi les hommes est capable d'énarrer (4) ce qui a été dit en un sens spirituel, si la Sagesse céleste ne collabore avec lui tandis qu'il parle? Et (5) qui peut interpréter ce qui a été dit par les bienheureux prophètes au moyen de paraboles, à mots couverts, si le Verbe lui-même ne se fait son propre interprète? (Ce Verbe) qui, aux jours anciens d'abord, en Israël, telle une lampe, au temps de la Loi, sous le boisseau était caché[1], [ ] afin d'illuminer ceux qui étaient, au temps de la Loi, justifiés au moyen de la circoncision; puis (Verbe qui), au temps où nous sommes, en un langage qui dit tout, apparaît sur le bois [ ], comme une lampe à sept branches sur un chandelier [ ], afin d'appeler au salut, à sa propre lumière, jusqu'aux nations lointaines (6).

VISIONS DE JOSEPH

(7) Qu'il nous assiste donc lui-même, le Verbe, se faisant interprète de ses propres mystères, afin qu'elles aussi, les visions de Joseph, il mette sa puissance à les rendre claires aux croyants. Et, en effet, ce n'est pas sans raison que ses frères lui donnaient du visionnaire puisqu'ils ne voyaient pas à l'avance le Verbe, par puissance, faisant en lui sa demeure. Ils dirent en effet, se parlant à eux-mêmes : « Voici venir le visionnaire! Çà, venez donc, et le tuons, et voyons ce qu'il en sera de ses visions! [2] » Mais quelles étaient ses visions, fils de Jacob, dites? —

1. Mt. 5. 15; Mc 4. 21. — 2. Gen. 37. 19-20.

PRÉAMBULE

308 *Վասն աւրհնութեանցն Յակոբայ առնելով բանս, ես զտեառն աւրհնութիւնն խնդրեմ ։ Քանզի ո՞ ոք ի մարդկանէ բաւական է՝ պատմել զհոգեկան ասացեալ գիրս, եթէ ոչ նմա երկնական իմաստութիւնն գործակից լիցի ։ Կամ ո՞ ոք մեկնել կարող է՝ զասացեալսն յերանելի մարգարէիցն առակաւ եւ աներեւոյթ բանեար, եթէ ոչ նա ինքնին բանն զինքն մեկնեսցէ, որ յառաջ յԻսրայէղի, որպէս ճրագ ընդ աւրինաւքն, իբրեւ ընդ գրուանաւ, ծածկեալ էր, զի զարդարացեալսն աւրինացն թլփատութեամբ*

Titulus : *Հիպողիտեայ յաւրհնութիւնն Յակովբայ որ զերկոտասան նահապետսն աւրհնեաց* ։ Εἰρηνέου ἐπισκόπου Λογδόνων εἰς τὰς εὐλογήσεις τοῦ Ἰακώβ. — 2-5, 3 *վասն աւրհնութեանցն... կարասցէ* : (6-7). — 2 *ես* : αὐτός, αὐτός (3). — *աւրհնութիւնն* : εὐλογίαν. — 3 *բաւական է* : inter lineas. — *գիրս* : om. G. — 4 *նմա* : τῷ λέγοντι. — *կամ* : δέ. — 5 *բանեար* : om. G. — 6 *յԻսրայէղի* [*յ* 1° inter lineas] : Ἰσραήλ M. — *որպէս* : *ս* inter lineas. — 7 *իբրեւ* : om. G. — *ծածկեալ* : add. κατεμήνυσεν... ἀλήθειαν M (6).

μενον λόγον. « εἶπον γὰρ πρὸς ἑαυτοὺς λέγοντες. ἰδοὺ ὁ ὁραματιστὴς ἔρχεται· δεῦτε καὶ ἀποκτείνωμεν αὐτόν, 120α καὶ ἴδωμεν τί ἔσται τὰ ὁράματα αὐτοῦ ». τίνα δὲ ἦν τὰ τούτου ὁράματα, υἱοὶ Ἰακώϐ, εἴπατε. ἐθεώρει, φησίν, δράγματα ἐν πεδίῳ δεσμούμενα καὶ τὸ ἑαυτοῦ δράγμα ὀρθούμενον, τὰ δὲ ἡμέτερα πεσόντα· ἐπιστραφέντα δὲ προσεκύνουν τὸ τοῦ Ἰωσὴφ δράγμα. τί ἐν τούτῳ ἠδίκησεν Ἰωσήφ, εἰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι ἀπήγγειλεν ὑμῖν; τί παραζηλοῦτε καὶ μισεῖτε τὸν δίκαιον, εἰ θεὸς τούτῳ τὰ ἑαυτοῦ μυστήρια ἀπεκάλυψεν καὶ τὰ ἐπ' ἐσχάτων γινόμενα δι' ὁραμάτων ἐφανέρωσεν; τί ἐλυπήθητε ἰδόντες χιτῶνα ποικίλον ἐπ' αὐτῷ, εἰ ὁ δίκαιος πατὴρ τοῦτον παρὰ πάντας ἀγαπήσας ἐτίμησεν καὶ ποιμένα ποιμένων εἰς ἐπίσκεψιν ὑμῖν ἀπέστειλεν καὶ μάρτυρα πιστὸν ἐν κόσμῳ προήγαγεν καὶ δράγμα 120β γήρως ὡς ἀπαρχὴν ἅγιον πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν ἀνέστησεν; τί ἀγανακτεῖτε, εἰ ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν αὐτόν, οἱ πάλαι προτυπούμενοι; οὐδὲ Ἰακὼϐ καὶ Ῥαχὴλ ἥλιος καὶ σελήνη ἐχρημάτιζεν, ἀλλ' οὐδὲ γὰρ οὕτω γεγένηται. ἡ μὲν γὰρ Ῥαχὴλ ἤδη τεθνεῶσα ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐτέθαπτο, ὁ δὲ Ἰωσὴφ συναντήσας τῷ πατρὶ αὐτοῦ, πεσὼν προσεκύνησεν, ἵνα ὁ τύπος τηρηθῇ καὶ ἡ

2 ἀποκτείνωμεν *TU* : ἀπὸκτίνομεν. — 3 πεδίῳ *TU* : παιδίῳ. — 4 ἡμέτερα : ὑμέτ- *Di*. — 5 τούτῳ *TU* : τούτο. — εἰ *TU* : ἤ. — 6 εἰ *TU* : εἰς. — 8 ἐπ' αὐτῷ *TU* : ἐπαυτό. — 9 εἰς *TU* : εἰ. — 10 γήρως *TU* : γῆρος. — 13 τῷ *TU* : τό. — 14 αὐτοῦ *TU* : αὐτοῦ.

ჟამთა ისრაჱლსა შორის. ვითარცა სანთელი შჯულსა შინა გჳმირსა ქჳეშე დამალულ იყო. რაჲთა განმართლებულნი შჯულითა წინადაცუეთით განათლებად შეუძლოს. და აწ განცხადებულად ზედა მელსა ვითარცა სასანთლესა შჳდ პირად სანთელნი აღნთებულ და გამოჩინებულ. რაჲთა შორიელთაცა ნათესავთა ცხორებად თჳსსა მას ნათელსა მიუწოდეს:.

VISIONS DE JOSEPH

(Lacune)

T 285 a, 22 J 173r, 27.

რამეთუ იგინი სახედ ხოლო : არამედ იაკობ და რაქელ არა თუ მზჱ და მთოვარჱ იყვნეს. და არცაღა თუ ესე ქსრჱ ყოფილ არს : რამეთუ რაქელ მრავლით ჟამითგან გზასა მას დამარხული დგას : ხოლო იოსებ ვითარ შეემთხჳა

3 სასანთლესა : სანთელსა J. — 5 ნათელსა : სანთელსა T. — მიუწოდეს : -წოდოს J. — 8 არამედ : add. რამეთუ T. — მზჱ : მზე J. — 9 მთოვარჱ : მთოვარე J. — არცაღა : არცა J. — ესრჱ : ესრე J.

1 შინა : add. **իւրև** A. — 2 იყო : add. M (6). — შჯულითა წინადაცუეთით : **օրինացն թլփատութեանբ** A. — 4 აღნთებულ და : om. AG. — 4-5 ცხორებად... მიუწოდეს : **ի փրկութիւն և յիւր լոյսն կոչել կարասցէ** A hic lacuna quae patet a παρέστω τοίνυν ad οἱ πάλαι (7). — 8 რამეთუ... ხოლო : **միայն կերպարանեալք** οἱ πάλαι προτυπούμενοι. — 10 ჟამითგან : add. **մեռեալ** AG. — გზასა : **յասպարիսին** AG.

« Il contemplait, dit-il, dans une plaine, des gerbes liées; et sa propre gerbe se tenait droit levée, mais les nôtres avaient chu; puis s'étant tournées vers elle, elles adoraient la gerbe de Joseph [1] ». — Quels droits, en l'occurrence, Joseph a-t-il lésés, s'il vous annonçait là ce qui devait être? Pourquoi jalousez-vous et haïssez-vous le juste, si Dieu lui a révélé ses propres mystères, et s'il a rendu clairs par des visions les événements de la fin des temps? Pourquoi vos mines contristées à la vue d'une tunique brodée sur son dos [2], si le Juste Père (8), en son amour le préférant à tous, l'a honoré, et vous a envoyé en visite [3] un Pasteur des pasteurs, et a produit dans le monde un témoin fidèle [4], et, gerbe de vieillesse (9), telles des prémices, a fait se lever d'entre les morts un saint Premier-Né? Pourquoi vous indigner si le soleil et la lune et onze étoiles [5] l'adoraient? Ils sont là, dès les temps anciens, en préfigurateurs (10). Et ni Jacob n'était appelé (11) « Soleil », ni Rachel, « Lune ». Car aussi bien les choses ne se sont pas ainsi passées. Rachel, elle, en effet, déjà morte, gisait ensevelie en l'hippodrome [6]. Quant à Joseph, lorsqu'il fut allé à la rencontre de son père, s'étant prosterné, il adora [7], pour que la valeur de type fût bien gardée et que l'Écriture apparût bien disant la vérité (12). Où donc est accompli ce qui a été

1. Gen. 37. 7. — 2. Gen. 37. 3, 4. — 3. Gen. 37. 13. — 4. Apoc. 1. 5; 3. 14. — 5. Gen. 37. 9. — 6. Gen. 35. 19; 48. 7. — 7. Gen. 46.29.

լուսաւորել կարասցէ ։ Եւ այժմ համարձակութեամբ ի վերայ փայտի, իբրեւ յաշտանակի եւթնոստեան ճրագ երեւեալ, զի եւ զհեռաւոր ազգս ի փրկութիւն եւ յիւր լոյսն կոչել 309 կարասցէ ։

VISIONS DE JOSEPH

(Lacune)

309, 27... միայն կերպարանեալք. այլ ոչ եթե Յակոբ եւ Ռաքել արեգակն եւ լուսին
էին. եւ ոչ բնաւ այդ այդպէս եղեալ է, քանզի Ռաքել վաղուց մեռեալ՝ յասպարէսին
թաղեալ կայր ։ Իսկ Յովսեփայ պատահեալ հօրն՝ յառաջ նա անկեալ երկիր ե-
310 պագ, զի աւրինակն պահեսցի, եւ գիրք արդարացեալ երեւեսցին ։ Արդ ո՞ւր կատարի
ասացեալն. արդեւք եկեալ՝ ես եւ մայր քո եւ եղբարք քո երկիր պագցուք քեզ ի վերայ

2 երեւեալ : add λέγω δὴ... σκιάν M (6). — զի եւ զհեռաւոր : om. M. — եւ 2° : om. G. — 3 կարասցէ : hic lacuna quae patet a παρέστω τοίνυν ad οἱ πάλαι (7). — 5 միայն կերպարանեալք [կերպարանիքեալք V] : οἱ πάλαι προτυπούμενοι. — այլ ոչ : οὐδέ. — 6 էին : ἐχρημάτιζεν ἀλλ'. — բնաւ այդ : γάρ. — 7 յառաջ : om. G.

γραφὴ ἀληθεύουσα φανῇ. ποῦ οὖν πληροῦται τὸ εἰρημένον, τὸ « ἆρά γε ἐλθόντες ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου προσκυνήσωμέν σοι ἐπὶ τῆς γῆς », ἀλλ' ἢ ὅτε οἱ μακάριοι ἀπόστολοι ἅμα Ἰωσὴφ [13] καὶ Μαρίᾳ ἐλθόντες ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαιῶν προσεκύνησαν τὸν Χριστόν; Ἰούδας μετ' αὐτῶν οὐκ ἦν. 121^{α} οὐδὲ γὰρ ὁ Ἰωσὴφ αὐτὸς Χριστὸς ἦν, ἵνα ἐν Αἰγύπτῳ τοῦτο γεγενῆσθαι νομισθῇ, ἀλλὰ ἦν τύπος τοῦ μέλλοντος παραδεικνυμένου διὰ Ἰωσήφ· [ ] παρέστω τοίνυν ὁ ἀληθινὸς καὶ ἐπουράνιος Ἰωσὴφ ἑρμηνεύς, ἵνα τὰ δι' αὐτοῦ κηρυχθέντα ὑπὸ τῶν μακαρίων προφητῶν αὐτὸς πάλιν ἑρμηνεύων φανῇ· οὐδὲ γὰρ παρεσιώπησεν ἡ γραφὴ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ ἑρμηνέα τοῦτον ἀπέφηνεν· αὐτὸς γὰρ ἦν ἑρμηνεὺς τῶν τοῦ πατρὸς ἀποκρύφων μυστηρίων. καὶ γὰρ ἡ γραφὴ λέγει· « αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἀκούει » αὐτῶν « ὁ Ἰωσήφ· ὁ γὰρ 121^{β} ἑρμηνεὺς ἀνὰ μέσον αὐτῶν ἦν ».

Τί ὠφέλησαν οἱ ἀδελφοὶ ἔριφον τότε ἀποκτείναντες καὶ τὸν ἑαυτῶν πατέρα

1 ἆρά γε *TU* : ἄρα γε. — 2 σοι *TU* : συ. — ἀλλ' ἢ *TU* : ἀλλή. — 3 ὄρει *TU* : ὄρη. — 5 παραδεικνυμένου *TU* : παραδικνυμένω. — 6 [ ] : καὶ βλέπε μοι τὸ παράδοξον, Ἰωσὴφ ἐν τῇ παλαιᾷ [τύπος *M* τὸν τύπον *Di*] διὰ τῶν ἐνυπνίων χρηματίζεται· ἐνταῦθα Ἰωσὴφ τὴν Μαρίαν μνηστεύεται καὶ μάρτυς ἀληθινὸς τῆς θεοτόκου γίνεται (16). — 7 φανῇ *TU* : φανεῖ.

მამასა **T 285 b** პირველად მას თაყუანის-სცა. რაჲთა სახჱ იგი ეგოს და წიგნნი განმართლე **J** 173^{v} ბულ იპოვნენ : აწ სადაღა აღესრულების თქუმული იგი. აწ უკუე მო-სამე-ვიდეთ მე და დედაჲ შენი და ძმანი შენნი და თაყუანის-გცემდეთ შენ. არამედ რაჟამს ათორმეტნი იგი ნეტარნი მოციქულნი იოსებით-ურთ და მარიამით-ურთ აღვიდეს მთასა მას ზეთის-ხილთასა და თაყუანის-სცეს ქრისტესა : რამეთუ იუდა არა მათ თანა იყო არცა იოსები თავადი ქრისტე იყო. რაჲთა ეგჳპტეს შინა ესე ყოფილად შერაცხილ იყოს. არამედ მსგავს იყო ყოფადთა მათ თჳს სახეთა. რომელ წინაჲსწარ გამოეცხადა იოსების გან : წარ-მოდეგინ აწ საშუვალ ჭეშმარიტი იგი და ზეცისაჲ განმმარტებელი : რამეთუ რომელ იგი მის მიერ იქადაგა ნეტართა მათ წინაჲსწარმეტყუელთა მიმართ მანვე მეორედ გამოაცხადენ : არამედ არავე გარე წარჰკდეს წიგნნი იოსების გან. ვითარმცა არა განმმარტებელ ითქუა. რამეთუ იგი იყო გამომთხრობელ მამისა თჳს დაფარულთა მათ ზრახ **T 286 a** ვათა. და წიგნნი იტყჳან. ვითარმედ მათ არა უწყოდეს ვითარმცა ესმა მათი იოსებს. რამეთუ განმმარტებელად შორის მათსა დგა:.

რაჲ სარგებელ ეყო მაშინ ძმათა მათ თიკნისა მის დაკლვაჲ. რაჲთა მამაჲ

1 სახჱ : სახე **J.** — 2 თქუმული : თქუმულ **T.** — 3-4 თაყუანის-გცემდეთ : -გცეთ **J.** — **8** იოსების გან : **2ª manu supra lineam J.** — 10 რომელ : **2ª manu inter lineas J.** — **12** გან : თჳს **J.**

dit, savoir : « Faudra-t-il donc que nous venions moi et ta mère et tes frères, t'adorer front contre terre? [1] » sinon quand (13) les bienheureux Apôtres, ensemble avec Joseph et Marie, une fois arrivés sur le Mont des Oliviers, adorèrent le Christ? Judas n'était pas avec eux (14). Et Joseph, en effet, n'était pas le Christ en personne, au point qu'on aille croire que cette (vision prophétique) s'est réalisée en Égypte, mais il était la figure du (Christ) à venir, représenté par Joseph (15). [ ] (16) Qu'il vienne donc le véritable et céleste Joseph, en interprète, pour que, ce qui, par son intermédiaire, a été annoncé par les bienheureux Prophètes, Lui-même, derechef, en l'interprétant, se fasse voir! (17) Et, en effet, l'Écriture n'a pas (là-dessus) gardé le silence dans l'histoire de Joseph, mais elle nous l'a bien fait voir (18), Lui (i. e. le Joseph céleste), comme interprète. Lui-même en effet était interprète des mystères cachés du Père. Et, en effet, l'Écriture dit : « Pour eux, ils ne s'aperçurent pas (19) que Joseph les comprenait, car l'interprète était entre eux intermédiaire [2] ».

Qu'ont gagné les frères à avoir alors tué un chevreau et trompé leur père (20)? Car voici que Joseph, en Égypte, a reçu le titre (21) de roi. Pourquoi avez-vous

1. Gen. 37.10. — 2. Gen. 42.23.

երկրի, եթե ոչ յայնժամ յորժամ երանելի առաքեալքն հանդերձ Յովսեփաւ եւ Մարեմաւ եկեալ ի լերինն Ձիթենեաց, երկիր պագին Քրիստոսի, քանզի Յուդայ չէր ընդ նոսա, եւ ոչ Յուսէփ ինքնին Քրիստոս էր, զի յԵգիպտոսի այս եղեալ համարեսցի ։ Այլ էր նմանութիւն լինելոց իրացն, որ յառաջ երեւեցաւ Յովսեփաւ ։ Եկեսցէ ի մէջ այժմ ճշմարիտ եւ երկնաւոր մեկնիչն, զի որ նովաւն քարոզեցաւ յերանելի մարգարէիցն, նա դարձեալ մեկնեսցէ ։ Այլ եւ ոչ զանց արարին գիրք զՅովսեփաւ՝ թարգման զնա ասելով, քանզի նա էր թարգման հաւր ծածուկ խորհրդոցն. եւ գիրք ասեն՝ եթե նոքա ոչ գիտէին՝ եթե լսէր նոցա Յովսէփ, քանզի թարգման ի մէջ նոցա կայր ։

Զի՞նչ աւգտեցան եղբարքն զուլն այծից յայնժամ սպանանել, զի զհայրն խաբեանց

1 յայնժամ յորժամ ։ ὅτε. — 2 քանզի ։ om. G. — 3 ոչ ։ add. γάρ. — 4 լինելոց [լ 1° inter lineas ին corr.] իրացն ։ τοῦ μέλλοντος (15). — յառաջ երեւեցաւ [եւ inter lineas]: παραδεικνυμένου (15). — Յովսեփաւ ։ add. καὶ βλέπε... γίνεται M (16). — այժմ ։ τοίνυν. — 5 երկնաւոր ։ add 'Ιωσήφ (17). — 6 այլ ։ γάρ. — 7 ասելով ։ ἀπέφηνεν (18). — եւ ։ add. γάρ.

1 პირველად : յառաջ A om. G. — 2 იპოვნენ : երեւեսցին AG. — 3 აწ უკუე : արդեւք ἄρά γε. — 4 შენ : add. ի վերայ երկրի AG. — ათორმეტნი : om. AG. — 7-8 მსგავსი... სახეთა : էր նմանութիւն լինելոց իրացն ἦν τύπος τοῦ μέλλοντος (15). — 8 გან : add. M (16). — 9 რამეთუ : զի AG. — 10 ნეტართა... მიმართ : յերանելի մարգարէիցն AG. — 13 თჳს : om. AG. — 14 ვითარმცა : եթե AG. — განმმარტებელად : թարգման AG.

πλανήσαντες; ἰδοὺ γὰρ ὁ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ βασιλεὺς ἐχρημάτισεν. τί ἐμολύνατε τὸν χιτῶνα τὸν ποικίλον τῷ αἵματι τοῦ ἐρίφου ψευδόμενοι καὶ παρερμηνεύοντες τὰ ὑφ' ὑμῶν γεγενημένα; ὁ δὲ πατὴρ χιτῶνα υἱοῦ τοῦτον εἶναι· ὡμολόγει μεθ' ὑμῶν καὶ ἔφερεν τὸ γεγενημένον. σὺ δὲ πωλεῖς, Ἰούδα, τὸν Ἰωσὴφ ἐπιθυμίᾳ κόσμου κρατούμενος. οἱ δὲ ἀλλόφυλοι Ἰσμαηλῖται τοῦτον ἀγοράζουσιν, ἵνα εἰς Αἴγυπτον ἀχθῇ κἀκεῖ δέσμιος γένηται καὶ ὁράματα δι'αὐτοῦ ἀποκαλυφθῇ καὶ ὑπὸ Φαραὼ ζητηθῇ καὶ βασιλεὺς Αἰγύπτου κατασταθῇ καὶ τὸν δεύτερον θρόνον πισ 122[α] τευθῇ καὶ σῖτος πολὺς δι' αὐτοῦ συναχθῇ καὶ εἰς ἀποθήκην τηρηθῇ καὶ ἡ ἑβδομὰς ἐτῶν πληρωθῇ καὶ λαὸς λιμώττων τραφῇ καὶ ὑπὸ ἀδελφῶν προσκυνηθῇ καὶ πατὴρ ὑπ'αὐτῶν ὁμολογηθῇ.

BÉNÉDICTIONS D'ISAAC

[14] Πῶς οὖν μὴ δοξάσω τὸν ἐπουράνιον βασιλέα, τὸν τὰ ἴδια μυστήρια διὰ προφητῶν σκηνοποιήσαντα. II. ἀλλ' ἐπεὶ καιρὸς λοιπὸν ἐπέστη πρὸς τὴν τῶν εὐλογιῶν ἑρμη-

2 τῷ *TU* : τό. — 3 καὶ *TU* : γῇ. — 4 πωλεῖς *TU* : πόλις. — 5 κἀκεῖ *TU* : κακή. — 7 πολὺς *TU* : πολλοῖς. — 8 ἡ *TU* : εἰς. — 12 σκηνοποιήσαντα : κοινοποιήσαντα *TU* (27). — ἐπέστη *TU* : ἀπέστη (28).

იგიმცა თჳსი შეიტყუვეს : აჰა აწ იოსებ ეგჳპტეს ცხოველ არს : რაჲსა შეჰბღალეთ სისხლითა სამოსელი იგი ყუავილოვანი ტყუვილით. რომელ იგი თქუენ ჰქმენით. რომელ იგი იაკობ მამამან იცნა სამოსელი იგი და ყოფილად შეგირაცხა : განჰყიდი ჵ იუდა იოსებსა გულის-თქუმითა ამის სოფლისაჲთა ძლეულ და ისმაიტელთა მათ უცხო-თესლთა მიიყიდეს. რაჲთა ეგჳპტედ შთავიდეს და მუნ საპყრობილედ მიეცეს და სიზმარნი მის მიერ განცხადნენ. რაჲთა ფარაოჲს მიერ მოიძიოს და მეფედ მეგჳპტელთა გამოჩნდეს და შემდგომ მოსაყდრჱ სარწმუნო გამოჩნდეს და იფქლი მის მიერ დიდმალად შეკრბეს და საუნჯეთა დაიმარხოს და შჳდნი იგი წელნი აღესრულნენ T 286 b და ერი სიყმილისა მის გან გამოიზარდოს და ძმათა გან თაყუანის-ცემაჲ მიიღოს და უფალ მათ მიერ იწოდოს:.

BÉNÉDICTIONS D'ISAAC

აწ ვითარ არა ვადიდებდე ზეცათასა მას მეუფესა. რომელმან თჳსნი იგი ზრახვანი წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ ვითარცა სარკი J 174[r] თა ხილულნი

1 იგიმცა თჳსი : იგი თჳსიმცა J. — 2 ტყუვილით : ტყუვლით T. — რომელ : რომელი J. — 5 ეგჳპტედ : ეგჳპტეს J. — 7 მოსაყდრჱ : მოსაყდრე J.

1 აწ : om. A γάρ. — 2-3 ტყუვილით... ჰქმენით : (23). — 3 იაკობ : om. AG. — 3-4 და ყოფილად შეგირაცხა : om. V καὶ ἔφερεν τὸ γεγενημένον G (24). — 5 და... მიიყიდეს : ***և այլազգիք Իսմայելացիք գնա գնեն*** AG. — შთავიდეს : ***երթիցէ*** ἀχθῇ. — 6 რაჲთა : ***և*** AG. — 7 გამოჩნდეს : ***կացցէ*** AG. — 7-8 და შემდგომ... გამოჩნდეს : ***և դերկրորդ աթոռն հաւատասցի*** AG. — 9-10 სიყმილისა მის გან : ***սովեալ*** AG. — 13 აწ : ***և*** οὖν. — 14 სარკითა : (27). — ზილულნი : om. AG.

souillé la tunique, la tunique brodée! du sang de ce chevreau (22), mentant et mésinterprétant les événements dont vous étiez, vous, les auteurs (23)? Le père, lui, était d'accord avec vous pour reconnaître que c'était bien là tunique de fils et supportait (avec douleur) l'événement [1] (24). Et toi, Juda, tu vends Joseph, vaincu que tu es par « la concupiscence du monde [2] ». Et les étrangers Ismaélites l'achètent pour qu'en Égypte il soit mené [3]; et que là il soit mis aux fers [4]; et que, de visions, le sens caché, soit, par lui, dévoilé [5]; et qu'il soit, par le Pharaon, mandé [6]; et qu'il soit institué Roi d'Égypte et siège, en témoignage de confiance, au second trône [7] (25); et que du blé, en abondance, soit par lui rassemblé et en magasin conservé; et que la semaine d'années s'accomplisse; et que le peuple affamé soit nourri [8]; et qu'il soit, par ses frères, adoré, et père, par eux, reconnu (26).

BÉNÉDICTIONS D'ISAAC

Comment donc ne glorifierai-je pas le Roi Céleste, lui qui, en se servant de prophètes, a mis en scène (27) ses propres mystères? Par ailleurs, puisqu'au surplus occasion a surgi de nous tourner vers l'interprétation des Bénédic-

1. Gen. 37.33. — 2. 1 Jean 2.17. — 3. Gen. 37.27-28. — 4. Gen. 39.20. — 5. Gen. 40.12-14, 18-20. — 6. Gen. 41.14. — 7. Gen. 41.43. — 8. Gen. 41.41 sv.

խաբեցեն ։ Ահաւասիկ Յովսէփ յԵգիպտոսի կենդանի է. զի՞ շաղախեցէք զհանդերձն ծաղկեայ արեամբ, ստելով < և ոչ ուղիղ մեկնելով > զոր դուքն արարէք, զայն զոր հայրն զհանդերձ որդւոյն իւրոյ լինել խոստովանէր < ընդ ձեզ և կրէր զայն որ պատահեալ էր >։ Վաճառես Յուդայ զՅովսէփ՝ ցանկութեամբ աշխարհիս յաղթահարեալ. եւ այլազգիք Իսմայելացիք զնա գնեն, զի յԵգիպտոս երթիցէ, եւ անդ ի կապանս մտցէ, եւ երազք նովաւ յայտնեսցին, եւ ի Փարաւոնէ խնդրեսցի, եւ թագաւոր Եգիպտոսի կացցէ, եւ զերկրորդ աթոռն հաւատասցի, եւ ցորեան շատ նովաւ ժողովեսցի, եւ յշտեմար 311 անս պահեսցի, եւ եւթներորդ ամացն կատարեսցի, եւ ժողովուրդ սովեալ կերակրեսցի, եւ յեղբարցն երկրպագեսցի, եւ տէր ի նոցանէ կոչեսցի ։

BÉNÉDICTIONS D'ISAAC

Եւ զի՞ արդ ոչ փառաւորեցից զերկնից թագաւորն, որ զիւր խորհուրդսն մարգարէիւքն իբրեւ տեսանակաւ եցոյց ։ Այլ վասն զի ժամանակս խնդրէ զաւր՛հնութեանցն

1 (զի) խաբեցեն : (καὶ) πλανήσαντες. — ահաւասիկ : add. γάρ. — կենդանի է : βασιλεὺς ἐχρημάτισεν. — 2 արեամբ : add. τοῦ ἐρίφου. — < և... մեկնելով > :(23). — 3-4 < ընդ... էր > : (24). — 5 երթիցէ : ἀχθῇ. — 9 տէր ի նոցանէ կոչեսցի : πατὴρ ὑπ' αὐτῶν ὁμολογηθῇ (26). — 11 և : om. G.. — 12 տեսանակաւ (leg. տեսարանաւ ?) : σκηνοποιήσαντα (27). — այլ : inter lineas. — վասն զի ժամանակս խնդրէ : ἐπεὶ καιρὸς λοιπὸν ἐπέστη (28).

νείαν τραπῆναι ἡμᾶς, ἐπιστήσαντες τὸν νοῦν ἴδωμεν, εἰ αἱ εἰρημέναι ὑπὸ τοῦ Ἰακὼϐ εὐλογίαι ὡς εὐλογίαι ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐχώρησαν. εὑρίσκομεν γὰρ τοὐναντίον· εὐλογίας μὲν ἐκεῖ λόγῳ γινομένας, ἔλεγχον δὲ αὐτῶν καὶ προφητείαν μεγίστην δι' αὐτῶν δεικνυμένην, ἥτις εἰς τὰ σπέρματα τῶν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν γεννηθέντων 122β ἀπέϐη. ὥστε ὁ μακάριος Ἰακὼϐ πρὸς μὲν τοὺς ἰδίους υἱοὺς ὡς τὸ παρὸν ἐλάλει, τὰ < δὲ > λεγόμενα εἰς ἔσχατον καιρὸν συνέϐη. καὶ τὰς μὲν εὐλογίας προδιέστελλεν, δι' ὧν ταῦτα προεφητεύετο, ἐδίδου δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἔλεγχον τῶν παραπτωμάτων ποιούμενος καὶ ἠπείλει ἐκ τῆς τοιαύτης πράξεως ὑπεξαιρούμενος.

Εὑρίσκομεν δὲ καὶ τὸν μακάριον Ἰσαὰκ τὰ ὅμοια πεποιηκότα, καὶ τὸν μὲν Ἰακὼϐ τὸν νεώτερον υἱὸν εὐλογοῦντα, καὶ πάντα τούτῳ χαριζόμενον διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν. τὸν δὲ Ἡσαῦ, τύπον ἔχοντα τοῦ προτέρου λαοῦ,

3 εὐλογίας *TU :* εὐλόγως. — αὐτῶν 1° *TU :* αὐτον. — 4 δεικνυμένην *TU :* δικνυμένων. — 5 < δέ > *TU*. — 6 δι' ὧν *TU :* διόν (29). — 9 εὑρίσκομεν *TU :* ἑυρίσκωμεν. — 10 τούτῳ *TU :* τοῦτο. — 11 γεννᾶσθαι *TU :* γεννᾶσθε.

გჳჩუენნა : არამედ რამეთუ ჟამი ესე გამოემიებს კურთხევათა მათ თჳს განმარტებასა. გულს-მოდგინებითა გონებისაჲთა ზედა-მცა-მიწევნულ ვართ. რაჲთა თქუმულნი იგი იაკობისნი კურთხევანი ვითარცა კურთხევანი აღესრულნენ ზედა ძეთა მათ ისრაჱლისათა : ხოლო ვჰპოვებ მგდომსაცა. მუნ კურთხევანი იგი ყოფილ მათა მიმართვე შესატყუებელ და წინაჲსწარმეტყუელებაჲ დიდი მათ მიერ გამოჩინებულ. რომელი დასამტკიცებელად ნათესავისა მისისა მომავალთა შვილთა ზედა აღესრულა : და თუ ეგე ეგრეთ არს. უკუე ნეტარი იგი იაკობ შვილთა მათ მიმართ მსგავსად მათ ჟამთაჲსა ეტყოდა. ხოლო თქუმულნი იგი შემდგომად მრავალთა ჟამთა გან T 287 a ცხადნეს : და კურთხევათა მათ განჰყოფდა და მისცემდა რომლისა თჳს ამას წინაჲსწარმეტყუელებდა : ხოლო ძეთა მათ ისრაჱლისათა ურთიერთას შეტყუებით შეცოდებათა მათთა თჳს უთქუმიდა და თავსა თჳსსა ესე-ვითართა საქმეთა მათთა გან განაშორებდა:.

ვჰპოვებთ მასვე სახესა ნეტარისა მის ისაკის თანა. რომელმან იაკობი ძჱ თჳსი მრწემი აკურთხა და ყოველივე მას მიჰმადლა. რამეთუ განმზადებულ იყო კორცითა შობად მის გან ქრისტე. და ესავისი წინაჲსწარ უწყოდა ვითარმედ სახჱ ერისაჲ მის აქუნდეს და გულისა მისისაჲ უკეთური ზრახვაჲ გულის-

1 გამოემიებს : მოიმიებს T. — 4 ძეთა : თა 2ª manu J. — 7 ეგრეთ : ეგრე J. — 10 განჰყოფდა : .ჰყოფდა T. — 13 ძჱ : ძე J. — 16 სახჱ : სახე J.

1 რამეთუ... გამოემიებს : (28). — 2 ზედა-მცა-მიწევნულ ვართ რაჲთა : ***տեսցուք եթե*** AG. — 3 აღესრულნენ : ***չոգան*** AG. — 4-12 ხოლო... განაშორებდა : (29). — 4 ვჰპოვებ : ***գտանեմք*** AG. — მგდომსაცა : ***զընդդիմականն*** AG. — 5 შესატყუებელ : ***յանդիմանութիւն*** AG. — 6-7 ნათესავისა... ზედა : ***ազգին նորա եղելոց որդւոցն*** τῶν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν γεννηθέντων. — 7 უკუე : om. AG. — 9 შემდგომად მრავალთა : ***ի յետին*** AG. — განცხადნეს : ***կատարեցան*** συνέϐη. — 11-12 ურთიერთას... უთქუმიდა : ***յանդիմանութիւն արարեալ յանցանացն սպառ-***

tions (28), notre attention une fois bien fixée, voyons si les bénédictions prononcées par Jacob sont bien allées, en tant que bénédictions, sur les fils d'Israël. Car nous trouvons le contraire, savoir : d'une part, bénédictions, qui là (en Égypte ou dans la Bible) sont bien telles par formulation; d'autre part, preuve de leur culpabilité (des fils d'Israël), et, présentée en leurs personnes, très ample prophétie qui s'est réalisée dans la lignée de ceux qui provignèrent de leur souche. Si bien que le bienheureux Jacob parlait, il est vrai, à ses propres fils, comme s'il se fût agi du présent, mais que ce qu'il disait est arrivé aux derniers temps. Et, d'une part, au préalable, il distinguait les bénédictions au moyen desquelles ces choses (à venir) étaient prophétisées; d'autre part, il (les) donnait aux fils d'Israël, en faisant la preuve de leurs transgressions, et il (les) menaçait, se retirant de pareils agissements [1] (29).

Nous trouvons d'ailleurs que le bienheureux Isaac lui aussi agit semblablement, et que, Jacob, son plus jeune fils, il le bénit et lui accorde toutes faveurs [2], à cause du Christ qui, selon la chair, devait être engendré de lui. Mais Esaü, porte-type du premier peuple, (Isaac), connaissant en quelque manière

1. Gen. 49.6. — 2. Gen. 27.27-29.

թարգմանութիւնս, կացուցեալ զմիտս ի վերայ՝ տեսցուք եթէ ասացեալք ի Յակոբայ աւրհնութիւնքն՝ իբրեւ զաւրհնութիւնս չոգան ի վերայ որդւոցն Իսրայելի ։ Այլ գտանեմք զընդդիմականն. անդ աւրհնութիւնս եղեալ նոցա յանդիմանութիւն եւ մարգարէութիւն մեծ նոքաւք երեւեալ, որ ի հաստատութիւն ազգին՝ նորա եղելոց որդւոցն՝ կատարեցաւ ։ Ապա թէ այդպէս է, երանելին Յակոբ առ իւր որդիսն ըստ ժամանակին խաւսէր. այլ ասացեալքն ի յետին ժամանակին կատարեցան. եւ զաւրհնութիւնսն որոշէր, եւ տայր, վասն որոյ զայս մարգարէանայր ։ Իսկ որդւոցն Իսրայելի յանդիմանութիւն արարեալ յանցանացն, սպառնայր, եւ զինքն յայսպիսի գործոց նոցա որոշէր ։

Գտանեմք եւ զերանելին զԻսահակ՝ զի նմին նման արար, որ զՅակոբ զկրսեր որդին իւր աւրհնէր, եւ զամենայն ինչ նմա շնորհէր, վասն զի հանդերձեալ էր ի նմանէ ըստ մարմնոյ ծնանել Քրիստոս ։ Եւ զԵսաւայ յառաջ գիտացեալ եթէ զկերպա-

1 թարգմանութիւնս : add. τραπῆναι ἡμᾶς. — 2-9 այլ... որոշէր : (29). — 2 այլ : γάρ. — 3 աւրհնութիւնս : add. λόγῳ (29). — 4 ի հաստատութիւն : εἰς σπέρματα (29). — 4-5 ազգին... որդւոցն : τῶν ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν γεννηθέντων (29). — 6 այլ : om. M. — ժամանակին : ն ult. incertum. — կատարեցան : ն corr. ւ. — 7 եւ տայր : post մարգարէանայր G. — վասն որոյ : δι' ὧν *TU* διόν M (29). — Իսրայելի : inter lineas. — 10-13, 3 գտանեմք... զյառաջակայսն (30). — 12-13, 1 յառաջ գիտացեալ ( ) իմացեալ : προειδώς (30). — եթէ ( ) ունի : ἔχοντα (30).

նայր AG. — 13-12, 3 ვჰპოვებთ... თჳს : (30). — 13 ვჰპოვებთ... თანა : գտանեմք և զերանելին զԻսահակ զի նմին նման արար AG. — 14 აკურთხა : աւրհնէր AG. — მიჰმადლა : շնորհէր AG. — 15-16 ვითარმედ ( ) აქუნდეს : եթէ ( ) ունի ἔχοντα (30). — 16 ზრახვაჲ : խորհուրդսն A.

προειδώς που τὸν < ἐν > τῇ καρδίᾳ πονηρὸν λογισμόν, τοῦτον οὐκ αὖ ηὐλόγησεν, ἀλλά, δυνάμει ῥητῶν, 123[α] διὰ προφητείας ἐπέπληξεν. ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, αὐτὴ ἡ γραφὴ ἀναπτυχθεῖσα σαφέστερον ἡμᾶς διδάξει τὰ προειρημένα. III. λέγει γὰρ οὕτως· « καὶ ἐκάλεσεν Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν πρεσβύτερον καὶ εἶπεν αὐτῷ· λάβε τὸ σκεῦός σου, τήν τε φαρέτραν καὶ τὸ τόξον καὶ ἔξελθε εἰς τὸ πεδίον καὶ θήρευσόν μοι θήραν, καὶ ποίησόν μοι ἐδέσματα ὡς φιλῶ ἐγώ· καὶ ἔνεγκέ μοι, ἵνα φάγω, ὅπως εὐλογήσῃ σε ἡ ψυχή μου πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν με ». τὸ μὲν οὖν ἐντέλλεσθαι τὸν προφήτην τροφὴν αἰτοῦντα παρὰ τοῦ Ἡσαῦ σημαίνει τὴν διὰ τοῦ λόγου κλῆσιν [15] τοῦ προτέρου λαοῦ γεγενημένην, ὡς ἀπαιτεῖ καρπὸν ἔργων δικαιοσύνης παρ' αὐτοῦ, ἥτις ἦν ὡς τροφὴ τῷ πατρὶ λογιζομένη. τὸ γὰρ 123[β] « ἔξελθε εἰς τὸ πεδίον καὶ θήρευσόν μοι θήραν » τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστροφὴν σημαίνει. τὸ δὲ εἰπεῖν πρὸς αὐτόν, « λάβε τὴν φαρέτραν καὶ τὸ τόξον σου » δηλοῖ, ὅτι ἔμελλεν ὁ λαὸς ἰδίας δόξης ἀντιποιούμενος μὴ πίστει δικαιοῦσθαι, ἀλλ' ἐν πολέμῳ καὶ

1 που *TU* : ποῦ. — < ἐν > *nos* (30). — αὖ *nos* : ἄν (30). — 2 οὕτως *TU* : ουτος. — αὐτή *TU* : αὕτη. — 3 οὕτως : corr. ὁύτος. — 4 αὐτῷ *TU* : ἀυτό. — 5 πεδίον *TU* : παιδιον. — 6 εὐλογήσῃ *TU* : -γήσει. — 8 ὡς : ὅς *Di*. — 9 ἔργων *TU* : ἔργον. — 10 πεδίον *TU* : παιδιον. — τῷ *TU* : τό.

გმა-ყოფ და არა აკურთხა. არამედ ძლიერებითა თქუმულთა მისთაჲთა დასაჯა : და რამეთუ ესე ესრეთ არს. თავად წიგნთა გან გულის-გმის-საყოფელ არს შემდგომთა თჳს : რამეთუ იტყჳს ესრე. ვითარცა მოუწოდა ისაკ ძესა თჳსსა პირმშოსა და ჰრქუა. აღიღე მშჳლდ-კაპარჭი შენი და განვედ ველად და მინადირე მე ნადირი T 287 b და მიქმენ მე ჭამადი ვითარცა მიყუარს და მომიპყარ და ვჭამო და გაკურთხოს შენ სულმან ჩემმან. ვიდრე ესე ცოცხალღა ვარ : და რომელი იგი უბრძანა წინაჲსწარმეტყუელმან მან ესავს. და ითხოვდა მის გან ჭამადსა. მოასწავებს სიტყჳთ ჩინებასა პირველისა მის ერისასა. რომელი ემიებდა ნაყოფსა სიმართლისასა მის მიერ. რომელი იყო ვითარცა სულიერი ჭამადი შერაცხილ : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ განვედ ველად და მინადირჱ მე ნადირი. სახესა სლვისა ამის სოფლისასა მსგავსად ერისა მის მოგუასწავებს : J 174' და რომელ იგი თქუა. აღიღე მშჳლდ-კაპარჭი შენი. გჳჩუენებს რამეთუ განმზადებულ იყო ერი იგი თჳსისა დიდებისა შეყუარებად და

1 ante ყო : littera eras. J. — მისთაჲთა : add. ძლიერებით<ა> T. — დასაჯა : დასა del. T. — 2 ესრეთ : ესრე J. — თავად : <თ>ადად T. — 7 რომელი : რომელ J. — 10-11 მინადირჱ : -დირე J. — 11 მე ნადირი : om. T.

1 მისთაჲთა : om. AG add. ***մարգարէութեամբ*** AG. — 2 რამეთუ : ***վասն զի*** A. — 2-3 თავად... თჳს : ***ինքնին իսկ գիրք ի մէջ եկեալ յայտնագոյն ցուցցեն զյառաջակայսն*** αὐτὴ ἡ γραφὴ ἀναπτυχθεῖσα σαφέστερον ἡμᾶς διδάξει τὰ προειρημένα. — 3 ვითარცა მოუწოდა : ***և կոչեաց ասէ*** καὶ ἐκάλεσεν. — 4 მშჳლდ-კაპარჭი : ***զկազմած քո զաղեղն և զկապարճս*** AG. — 6 და 1°: ***զի*** AG. — ვიდრე ესე ცოცხალღა ვარ : ***յառաջ քան զմեռանել*** AG. — 8 ჩინებასა : ***զկոչումն*** AG. — 9 ემიებდა : ***խնդրէ*** AG. — ნაყოფსა : add. ***գործոյ*** AG. — 9-10 სულიერი ჭამადი

à l'avance le méchant calcul qui lui viendrait au cœur[1], ne le bénit pas ⸢à son tour⸣, lui, mais, dans la force du terme, par une prophétie, il le réprimanda. D'ailleurs, qu'il en est bien ainsi, l'Écriture elle-même une fois ouverte nous apprendra plus clairement ce qui a été dit précédemment (30). Ainsi, en effet, parle-t-elle : « Et Isaac appela son fils aîné et lui dit : « Prends ton équipement : et ton carquois et ton arc, et va-t'en dans la plaine, et tue-moi à la chasse du gibier, et fais m'en un bon plat, comme je (l')aime, et apporte (le) moi, que je (le) mange, afin que mon âme te bénisse avant que je meure [2] ». Le fait donc que, d'une part, le prophète, demandant à Esaü de la nourriture, le fasse en lui donnant un ordre (31), signifie l'appel que le Verbe fait entendre au premier peuple quand il lui demande le fruit des œuvres de justice, (justice) qui était considérée comme nourriture pour le Père[3] (32). Car ces mots : « Va-t'en dans la plaine et tue-moi à la chasse du gibier[4] » désignent la vie dans le monde. Le fait, d'autre part, de lui dire : « Prends ton carquois et ton arc[5] » montre que le peuple devait, revendiquant (33) sa gloire personnelle, non point

1. Gen. 27.41. — 2. Gen. 27.1-4. — 3. Jean 4.32, 34 (?). — 4. Gen. 27.3. — 5. Gen. 27.3.

րանս ժողովրդեանն ունի, եւ զսրտին զչար խորհուրդսն իմացեալ՝ ոչ աւրհնեաց, այլ զաւրութեամբ ճառիցն մարգարէութեամբ տանջեաց : Եւ վասն զի այդ այդպէս է՝ ինքնին իսկ գիրք ի մէջ եկեալ յայտնագոյն ցուցցեն զյառաջակայսն : Քանզի ասէ այսպէս. եւ կոչ 312 եաց, ասէ, Իսահակ զորդին իւր զանդրանիկ, եւ ասաց նմա. առ զկազմած քո, զաղեղն եւ զկապարճս, եւ ել ի դաշտ, եւ որսա ինձ որս, եւ արա ինձ կերակուր՝ որպէս եւ սիրեմ ես, եւ բեր ինձ, զի կերայց եւ աւրհնեսցէ զքեզ անձն իմ յառաջ քան զմեռանել : Եւ հրաման տալ մարգարէին Եսաւայ,՝ եւ խնդրել ի նմանէ կերակուր՝ նշանակէ զկոչումն բանին առաջին ժողովրդեանն, որ խնդրէ պտուղ գործոց արդարութեան ի նմանէ՝ որ էր իբրեւ զկերակուր հոգւոյ համարեալ : Եւ զի ասաց՝ թէ ել ի դաշտ եւ որսա ինձ որս, զգնացս յաշխարհի ժողովրդեանն նշանակէ : Եւ զասելն առ նա՝ թէ առ զաղեղն եւ զկապարճս քո, ցուցանէ եթէ հանդերձեալ էր ժողովուրդն զիւր փառսն սիրել, եւ ոչ հաւատովք արդարանալ, այլ պատերազմաւ

1 *ժողովրդեանն* : προτέρου λαοῦ (30). — *և* : om. G (30). — *զչար* : *զ* inter lineas. — *ոչ* : add. αὖ *nos* ἄν M (30). — 2 *վասն զի* : ὅτι (30). — 3 *ի մէջ եկեալ* : ἀναπτυχθεῖσα. — *ցուցցեն* : ἡμᾶς διδάξει (30). — *ասէ* : inter lineas V om. G. — 4 *իւր* : supra lineam. — 7 *և* 1° : μὲν οὖν. — *Եսաւայ* : post *խնդրել* G (31). — *ի նմանէ* : om. G (31). — 8 *ժողովրդեանն* : add. γεγενημένην. — *որ* : ὡς M ὅς *Di*. — 9 *հոգւոյ* : τῷ πατρὶ (32). — 10 *ժողովրդեանն* : om. G. — 12 *սիրել* : ἀντιποιούμενος.

მერაცხილ : *կերակուր* [*հոգւոյ* A τῷ πατρὶ G] *համարեալ* AG (32). — 11-12 ხანესა... მოგუასწავებს : *զգնացս յաշխարհի* [*ժողովրդեանն* A om. G] *նշանակէ* AG. — 12 თქუა : add. *առ նա* AG. — მშჳლდ-კაპარჭი : *զաղեղն և զկապարճս* AG.

μαχαίρᾳ καυχώμενος τύραννον ἑαυτοῦ βασιλέα αἰτεῖσθαι, ὡς καὶ Μωϋσῆς πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν, « καὶ ἡ μάχαιρα καύχημά σου ».

IV. « Εἶπεν δὲ 'Ρεβέκκα πρὸς Ἰακὼβ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν νεώτερον· ἰδοὺ ἐγὼ ἤκουσα τοῦ πατρός σου λαλοῦντος πρὸς Ἡσαῦ τὸν ἀδελφόν σου καὶ λέγοντος· ἔνεγκέ μοι θήραν καὶ ποίησόν μοι ἐδέσματα καὶ φαγὼν εὐλογήσω σε ἐναντίον κυρίου. νῦν οὖν ἄκουσόν μου τέκνον τῆς φωνῆς καὶ πορευθεὶς εἰς τὰ πρόβατα λάβε μοι ἐκεῖθεν 124ᵃ δύο ἐρίφους ἁπαλοὺς καὶ καλοὺς καὶ ποιήσω αὐτοὺς ἐδέσματα τῷ πατρί σου ὡς φιλεῖ καὶ εἰσοίσεις τῷ πατρί σου καὶ φάγεται, ὅπως εὐλογήσῃ < σε > ὁ πατήρ σου πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν ».

Δ. Ἡ μὲν οὖν 'Ρεβέκκα εἰκόνα φέρουσα τῆς ἐκκλησίας ἤδη προετύπου τὰ μέλλοντα διὰ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ ἐπιτελεῖσθαι. φησὶν γὰρ πρὸς αὐτόν· « πορευθεὶς εἰς τὰ πρόβατα λάβε μοι ἐκεῖθεν δύο ἐρίφους ἁπαλοὺς καὶ καλούς». ὁ μὲν Ἡσαῦ εἰς τὸ πεδίον πέμπεται, ὡς ἐν κόσμῳ προσήλυτος ζῶν· ὁ δὲ Ἰακὼβ εἰς τὰ πρόβατα, ἵνα πληρωθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον· « οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ ».

3 νεώτερον *TU* : νεώτε. — 5 φαγών *TU* : φαγόν. — 8 εὐλογήσῃ < σε > *TU* : εὐλογήσει. — 9 προετύπου *TU* : -ἐτύπη. — 11 πεδίον *TU* : παιδίον. — 13 εἰ μή *TU* : εἰμι.

არა სარწმუნოვებითა განმართლებად. არამედ ღუაწლისა და მახჳლისა თჳსისა მოსავ და განდგომილისა მეფისა გამორჩევაჲ. ვითარცა იგი მოსემან ჰრქუა მათ. ვითარმედ მახჳლ შენდა სიქადული შენი :.

და რებეკა ჰრქუა თჳსსა მას ძესა მრწემსა. აჰა მესმოდა T 288 a მამისა შენისაჲ. რამეთუ ეტყოდა ესავს ძმასა შენსა. მინადირე მე ნადირი და მიქმენ ჭამადი და ვჭამო და გაკურთხო შენ წინაშე ოჳფლისა : აწ ისმინე შვილო სიტყუათა ჩემთაჲ და მივედ სამწყსოდ და მომგუარენ მე ორნი თიკანნი ჩჩჳლნი და შუენიერნი და უქმნე ჭამადები მის გან. ვითარცა უყუარს მამასა შენსა. და მიუპყარ მამასა შენსა. რაჲთა ჭამოს და გაკურთხოს შენ უწინარეს სიკუდილისა თჳსისა:.

რებეკა სახჱ ეკლესიისა ითქუმის. რომელი წინაჲსწარ გამოაჩინებდა ყოფად-თა მათ თჳს უმრწემესითა მით ძითა. ჰრქუა მას. მივედ სამწყსოდ და მომართუენ მე ორნი თიკანნი ჩჩჳლნი და შუენიერნი : ესავს ველად წარავლინებს. რეცათუ სოფელსა შინა მწირობასა გამოაცხადებს. ხოლო იაკობი სამწყსოდ. რაჲთა აღესრულოს თქუმული იგი ოჳფლისა მიერ. ვითარმედ არა ვიდრე მოვლინებულ ვარ გარნა ცხოვართა მათ ხოლო წარწყმედულთა სახლისა ისრაჱლისათა :.

3 ვითარმედ : om. T. — 6 ვჭამო და : 2ª manu in margine J. — 8 და შუენიერნი : om. T. — post შენსა : linea una eras. J. — 11 ante რებეკა add. რამეთუ J. — სახჱ : სახე J. — 12 მას : მან J. — 14 სოფელსა : სუფევასა T. — 16 ხოლო : om. T.

2 მოსავ : ***պարծել*** AG. — მეფისა : add. ***իւր*** AG. — მოსემან : add. ***իսկ*** A. — 3 შენდა : om. AG. — 4 ჰრქუა : add. ***ցծակոյ*** AG. — 5 ეტყოდა : ***խաւսէր*** ( ) ***և ասէր*** AG. — მინადირე : ***բեր*** AG. — 6-7 სიტყუათა ჩემთაჲ : ***ձայնի իմում*** AG. — 7 მომგუარენ : ***առ*** ( ) ***անի*** AG. — 8 ჭამადები : add. ***հաւր քո*** AG. — მამასა შენსა : om. AG. — 9 მიუპყარ : ***մուծցես*** AG. — შენ : add. ***հայր քո*** AG. — 11 ითქუმის : ***բերէ*** AG. — გამოაჩინებდა :

être justifié par la foi, mais, se glorifiant en la guerre et l'épée, demander un roi (qui sera) son tyran [1] (34); comme Moïse, lui aussi, (le) lui disait : « ... et l'épée est ce dont tu te glorifies [2] » (35).

« Or Rébecca dit à Jacob, son fils cadet : « Voici que je viens d'entendre ton père parlant à Esaü, ton frère, et (lui) disant : « Apporte-moi de ta chasse, et fais-moi un plat, et, après avoir mangé, je te bénirai devant le Seigneur. » Maintenant donc, écoute ma voix, mon enfant, et, t'en étant allé (au parc) des brebis, prends-moi de là-bas deux petits boucs (36), tendres et beaux; et j'en ferai un plat pour ton père, comme il (l')aime, et tu (le) porteras à ton père, et il (en) mangera; pour que ton père te bénisse avant qu'il ne meure [3]. »

D'une part, donc, Rébecca, porte-image de l'Église, préfigurait (là) déjà l'avenir qui devait se réaliser par son fils cadet. Car elle lui dit : « T'en étant allé (au parc) des brebis, prends-moi de là-bas deux petits boucs, tendres et beaux[4]. » Esaü, lui, est envoyé dans la plaine comme vivant en étranger (37) dans le monde; mais Jacob (est envoyé) (au parc) des brebis, pour que s'accomplisse ce qui a été dit par le Seigneur : « Je n'ai été envoyé qu'aux brebis perdues de la Maison d'Israël [5] ».

1. 1 Sam. 8.9-20. — 2. Dt. 33.29. — 3. Gen. 27.6-10. — 4. Gen. 27.9. — 5. Mt. 15.24.

եւ սրով պարծել, եւ զընդդիմադարձ թագաւորն իւր ընտրել, որպէս եւ Մովսէսն իսկ ասաց առ նոսա՝ եթե սուր պարծանք քո ։

Եւ Ռեբեկայ ասաց ցՅակոբ ցորդին իւր ցկրսեր. ահաւասիկ ես լուայ ի հաւրէ քումմէ, զի խաւսէր ընդ Եսաւայ եղբաւր քո, եւ ասէր՝ բեր ինձ որս < և արա ինձ կերակուր եւ կերայց և աւրհնեցից > զքեզ առաջի տեառն. արդ այժմ որդեակ՝ լուր ձայնի իմում, եւ երթեալ ի խաշն՝ առ ինձ անտի ուլս երկուս փափուկս եւ գեղեցիկս, եւ արարից զնոսա կերակուր հաւր քո որպէս սիրէ. եւ մուծցես առաջի հաւր քո, զի կերիցէ եւ աւրհնեսցէ զքեզ հայր քո յառաջ քան զմեռանել ։

Ռեբեկկա պատկեր բերէ զեկեղեցւոյ, որ յառաջ կերպարանէր զլինելոցն կատարել կրտսեր որդւովն իւրով ։ Ասէ ցնա. երթեալ ի խաշն՝ առ ինձ անտի երկուս ուլս փափ-< ուկս և > գեղեցիկս ։ Եսաւ ի դաշտ առաքի, որպէս թե յաշխարհի պանդուխտ խնդրիցէ. իսկ Յակոբ ի խաշն՝ զի կատարեսցի ասացեալն 313 ի տեառնէ՝ եթե ոչ ուրեք առաքեցայ՝ բայց միայն առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայելի ։

1 ընտրել (leg. խնդրել?) ։ αἰτεῖσθαι (34). — 2 նոսա ։ αὐτόν. — եթե ։ add. καί. — 4-5 < և... աւրհնեցից > ։ primum այլաւքն deinde per correctionem այլաւքնհից. — 5 զքեզ ։ inter lineas. — 7 զի ։ καί. — 8 և ։ ὅπως. — զքեզ ։ om. M. — 9 Ռեբեկկա ։ add. οὖν. — որ ։ add. ἤδη. — 10 ասէ ։ add. γάρ. — 11-12 որպէս թե յաշխարհի պանդուխտ խնդրիցէ ։ ὡς ἐν κόσμῳ προσήλυτος ζῶν (37).

կերպարանէր AG. — 11-12 ყოფადთა : զլինելոցն կատարել AG. — 12 მომართეენ : առ ( ) անտի AG. — 13 წარავლინებს : առաքի AG. — 14 გამოაცხადებს : խնդրիցէ ζῶν (37).

Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτήν, «λάβε μοι ἐκεῖθεν δύο ἐρίφους ἁπαλοὺς καὶ καλούς » ἔδειξεν τὰς 124β δύο κλήσεις, τὰς διὰ τοῦ εὐαγγελίου γεγενημένας· ἔριφοι μὲν ὄντες ἀπ' ἀρχῆς, ἐπειδὴ πάντες ἦμεν ἁμαρτωλοί, ἁπαλοὶ δὲ καὶ καλοὶ διὰ ὑπακοῆς γινόμεθα τῇ ἐν Χριστῷ πίστει δικαιούμενοι, μηκέτι ὡς ἔριφοι κρινόμενοι, ἀλλ' ὡς πρόβατα εἰς « ὀσμὴν εὐωδίας » θυσίᾳ καθαρᾷ [16] θεῷ προσφερόμενοι, < καὶ εἰς τροφὴν πνευματικὴν τῷ λόγῳ ἐξηρτισμένοι > ὃς διὰ τοῦ εὐαγγελίου τὰ ὅμοια ἐπιτελῶν ἔλεγεν τοῖς μαθηταῖς· « ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε ».

V. « Εἶπεν δὲ Ἰακὼβ πρὸς Ῥεβέκκαν τὴν μητέρα αὐτοῦ· ἔστιν ὁ ἀδελφός μου ἀνὴρ δασύς, ἐγὼ δὲ ἀνὴρ λεῖος. μήποτε ψηλαφήσῃ με ὁ πατήρ μου καὶ ἔσομαι ἐναντίον αὐτοῦ ὡς καταφρονῶν καὶ ἐπάξω ἐπ' ἐμαυτὸν κατάραν καὶ οὐκ εὐλογίαν.» πῶς σαφῶς ἐνθάδε τὸ ἴδιον εὐλαβὲς ὁ Ἰακὼβ 125α ἐπέδειξεν. μαθὼν γὰρ τὸ γεγενημένον ὑπὸ τοῦ Χάμ, ὃς ἰδὼν γυμνωθέντα τὸν Νῶε κατεγέλασεν τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπεσπάσατο ἐφ' ἑαυτὸν τὴν κατάραν,

1 τό : τῷ *TU*. — 2 γεγενημένας *TU* : γεγεννημένας. — ἔριφοι... ὄντες *nos* : ἐρίφους... ὄντας (38). — 5 < καὶ... ἐξηρτισμένοι > *nos* (40). — 9 ψηλαφήσῃ *TU* : ψαλαφήσει. — 11 μαθών *TU* : μαθόν. — ὅς *TU* : ὡς.

და რომელ იგი ჰრქუა მას. ვითარმედ მომგუ **T 288 b** არენ მე ორნი თიკანნი ჩჩჳლნი და შუენიერნი. გჳჩუენებს ორსა მას წოდებასა სახარებისასა. რომელნი ესე დასაბამითგან ვითარცა თიკანნი ვიყვენით. რამეთუ ყოველნივე ცოდვასა ქუეშე ვიყვენით. ჩჩჳლ და შუენიერ აწ ვიქმნებით მორჩილებითა ქრისტეს მიმართ სარწმუნოვებითა განმართლებულ : ამიერითგან არა ვითარცა თიკანნი შერაცხილ ვართ. არამედ ვითარცა ცხოვარნი სულნელად მსხუერპლად წმიდად ღმრთისა მიმართ შევიწირვით და გამოზრდითა სულიერისა მის სიტყჳსა მიმართ განვმტკიცნებით. რომელ იგი სახარებასა შინა მსგავსსა მას აღასრულებდა მოწაფეთა მიმართ. რამეთუ ეტყოდა. ვითარმედ მე ჭამადი იგი მაქუს. რომელ თქუენ არა უწყით :.

და იაკობ ე **J 175r** ტყოდა რებეკას დედასა თჳსსა. ვითარმედ არს ძმაჲ ჩემი მატყიერ და მე კაცი წყრტუ ვარ : ნუ უკუე მრევდეს მამაჲ ჩემი. და ვიპოვო მის წინაშე ვითარცა შეურაცხის-მყოფელი და მოვიკრიბო თავისა ჩემისა წყევაჲ და არა კურთხევაჲ : ჰხედავა რამეთუ განცხადებულად თჳსი იგი მოშიშებაჲ იაკობ გამოაჩინა : **T 289 a** მეცნიერ ყოფილ საქმეთა მათ ქამისთა. რომელ იხილა შიშულობაჲ იგი ნოვესი მამისა თჳსისაჲ და განიცინნა. რომლისა თჳსცა დაიკრიბა თავსა თჳსსა ზედა წყევაჲ იგი. შეეშინა იაკობსცა. ნუ უკუე ვითარცა

2 სახარებისასა : 2ª manu in margine J. — 14 ჰხედავა : ხედავა J. — 17 შეეშინა : შეიშინა T. — იაკობსცა : იაკობცა T.

1 მომგუარენ : *առ ( ) անոր* AG. — 2 გჳჩუენებს : *եցոյց* AG. — სახარებისასა : *զաւետարանաւն եղեալ_* AG. — 3 ვითარცა : om. AG. — 3-4 ცოდვასა ქუეშე : *մեղաւորք* AG. — 6 სულნელად : add. *և* A. — 7-8 და... განვმტკიცნებით : *և ի կերակուր հոգեւոր բանին հաստատեալք* A om. M. — 9 მოწაფეთა... ეტყოდა : *առեալ յաշակերտսն* AG. — 11 არს :

D'autre part, du fait qu'elle a dit : « Prends-moi de là-bas deux petits boucs, tendres et beaux[1] », elle a indiqué (par là) les deux appels qui, de fait, se trouvent avoir été adressés par l'Évangile. D'une part, étant des boucs à l'origine (38), puisque tous nous étions pécheurs, nous devenons d'autre part, par l'obéissance, tendres et beaux (39), justifiés par la foi dans le Christ, non plus comme des boucs condamnés[2], mais, comme des brebis, en sacrifice pur, en « odeur de suavité[3] », offerts à Dieu < et constitués nourriture spirituelle pour le Verbe > (40) qui, au moyen de l'Évangile, donnant aux similitudes leur pleine réalisation, disait à ses disciples : « J'ai, moi, une nourriture à manger, que, vous, vous ne connaissez pas[4] ».

Mais Jacob dit à Rébecca sa mère : « Mon frère est (41) un homme velu, et moi, un homme sans poils. (Je crains) que mon père ne vienne à me palper, et j'aurai l'air (42) à ses yeux de le mépriser, et j'attirerai sur moi-même malédiction et non bénédiction[5] ». Comme (43) clairement ici Jacob a bien montré sa propre piété! Car instruit de ce qui était arrivé par la faute de Cham, qui, ayant vu Noé nu, s'était moqué de la nudité de son père, et avait sur lui-même attiré la malédiction[6], il se garda bien d'aller risquer lui aussi (44) de passer pour quel-

1. Gen. 27.9. — 2. Mt. 25.32. — 3. Gen. 8.21. — 4. Jean 4.32. — 5. Gen. 27.11-12. — 6. Gen. 9.22, 25.

Եւ զի ասաց ցնա. առ ինձ անտի երկուս ուլս փափ < ուկս > եւ գեղեցիկս՝ եցոյց զերկուս կոչմունսն զաւետարանաւն եղեալ. որք ի սկզբանէ ուլքն եաք վասն զի ամենեքեան մեղաւորք եաք, փափուկք եւ գեղեցիկք այժմ լինիմք լսելով, Քրիստոսի հաւատովք արդարացեալ՝ ոչ եւս այսուհետեւ իբրեւ ուլք համարիմք, այլ իբրեւ ոչխարք հոտ անոյշ եւ զոհ սուրբ՝ աստուծոյ մատչիմք, եւ ի կերակուր հոգեւոր բանին հաստատեալք, որ եւ յաւետարանին նմանագոյնսն կատարէր, ասելով ցաշակերտսն՝ եթե ես կերակուր ունիմ, զոր դուք ոչ գիտէք ։

Եւ Յակոբ ասաց ցՌեբեկկա՝ ցմայր իւր, եթե < է > եղբայրն իմ այր թաւ, եւ ես այր լերկ. գուցէ շաւշափիցէ զիս հայր իմ, եւ գտայց ես առաջի նորա իբրեւ արհամարհող, եւ ածից ի վերայ իմ անէծս՝ եւ ոչ աւրհնութիւն ։ Տեսանես՝ զի յայտնապէս աստ զիւր երկիւղածութիւնն Յակոբ եցոյց, ուսեալ զեղեալսն ի Քամայ, որ ետես զմերկութիւնն Նոյի, եւ ծիծաղեցաւ զմերկութեամբ հաւր իւրոյ, վասն որոյ՝ եւ ած ի

1 ցնա : αὐτήν. — 2 որք ի սկզբանէ ուլքն եաք : ἔριφοι μὲν ὄντες ἀπ' ἀρχῆς *nos* ἐρίφους μὲν ὄντας ἀπ' ἀρχῆς M (38). — 3 այժմ : om. G. — 5 Եւ զոհ սուրբ : θυσίᾳ καθαρᾷ. — 5-6 Եւ ի ... հաստատեալք : om. M (40). — 6 ցաշակերտսն : ն inter lineas. — 7 ունիմ : add. φαγεῖν. — 8 < է > : (41). — 9 գտայց : ἔσομαι. — 10 տեսանես զի : πῶς. — 11 ուսեալ [զուսեալ, del. զ] : add. γάρ. — 12 վասն որոյ : om. G.

om. V. — ჩემი : add. այր AG. — 12 ვარ : om. AG. — 13 მოვივრობდ : ածից AG. — 14 განცხადებულად : add. աստ AG. — 16 მამისა თჳსისაჲ : om. AG. — განიცინნა : add. զմերկութեամբ հաւր իւրոյ AG. — 17 დაიკრობა : ած AG.

εὐλαβήθη μήποτε καὶ αὐτὸς ὡς ἐκπειράζων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα νομισθῇ καὶ ὑπὸ κατάραν πέσῃ· ἦν δὲ καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον ἀληθές, ὅτι μὲν « Ἠσαῦ ὁ ἀδελφός μοῦ ἐστιν ἀνὴρ δασύς », τοῦτ' ἔστιν ἁμαρτωλός, « ἐγὼ δὲ ἀνὴρ λεῖος », ᾧπερ δείκνυται τὸ ἄσπιλον καὶ ἀναμάρτητον τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου. ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ ἔδει ἐπὶ ἑτέρου ἐπιτελεῖσθαι τὰ μυστήρια, φησὶν πρὸς αὐτόν· « ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου τέκνον, μόνον ὑπάκουσον τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ πορευθεὶς ἔνεγκέ μοι ».

E. Καὶ γάρ ἐστιν ἐπιγνῶναι τὸ εἰρη 125[g] μένον ὑπὸ τῆς Ῥεβέκκας πάλαι, νῦν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν πεπληρωμένον. τὸ γὰρ « ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου τέκνον », τοῦτο δηλοῖ, ὅπερ νῦν τινες βλασφημοῦντες τὴν ἐκκλησίαν ὀνειδίζουσιν ὡς σεβομένην τὸν ἐσταυρωμένον, κατάραν ἡμῖν καὶ ὄνειδος κατὰ ταῦτα ἐπιφέροντες. τὸ γὰρ πάθος τοῦ κυρίου τοῖς μὲν ἀπίστοις νομίζεται κατάρα, τοῖς δὲ πιστεύουσιν « ζωὴ καὶ εἰρήνη ». καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος λέγει· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα », ὅπερ ἐπεπλήρωσεν ὁ

1 ἐκπειράζων *TU* : -ράζον. — 3 ᾧπερ *We* : ὅπερ. — 8 πεπληρωμένον *TU* : πληρωμένων. — 9 σεβομένην *TU* : σεβομένη. — 10 κατά *TU* : καί. — νομίζεται *TU* : νομίζετε.

გამომცდელი მამისა თჳსისაჲ იპოვოს და წყევასა ქუეშე იყოს : იყო მის-მიერი იგიცა თქუმული მართლ. ვითარმედ არს ესავი ძმაჲ ჩემი მატყიერ. რომელი ითქუმის ცოდვილ. და მე კაცი წყრტჳ. რომელი გამოაჩინებს შეუგინებელს და უბიწოს კორცთა მათ ქრისტესთა : არამედ ვერაჲთ ეგებოდა სხჳთ რაჲთმე აღსრულებად ზრახვისა მისი. ჰრქუა. ჩემ ზედა იყავნ წყევაჲ იგი შვილო. გარნა ისმინე ჩემი და მივედ. და მომართუენ :.

და არს გულის-გმის-საყოფელ თქუმული იგი რებეკაჲს მიერ წინაჲსწარ. აწ ეკლესიათა მიერ აღესრულების : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ჩემ ზედა იყავნ წყევაჲ იგი შვილო. ამას მოგუასწავებს. ვითარცა აწ რომელნიმე აყუედრებენ და შეურაცხ-ჰყოფენ ეკლესიათა. და იტყჳან. ვითარმედ ჯუარ-ცუმულსა მას ვჰმსახურებთ. T 289 b წყევაჲ და შეურაცხის-ყოფაჲ ჩუენდამო ესე არს : რამეთუ ვნებანი იგი ოჳფლისანი ურწმუნოთა თჳს წყევა არს. ხოლო მორწმუნეთა თჳს ცხორება და მშჳდობა. რამეთუ მოციქული იგიცა იტყჳს. ქრისტემან გამოგჳჴსნნა ჩუენ წყევისა გან შჯულისაჲსა. თავს-იდვა ჩუენ თჳს

1-2 მის-მიერი იგიცა : მის-მიერიცა იგი J. — 3 წყრტჳ : წყრტუ J. — 4 რაჲთმე : რაჲმე J. — 5 ზრახვისა მისი : ზრახვისაჲ მის J. — 7 არს : om. T. — 9 შვილო : om. J. — ვითარცა : add. იგი J. — 11 ჩუენდამო : ჩემდამო J. — 13 თჳს : om. J.

1 იპოვოს : ***երևեսցի*** νομισθῇ. — იყოს : ***անկցի*** AG. — 2 ჩემი : add. ***այր*** AG. — 3-4 შეუგინებელს და უბიწოს : ***զանաղտ և զառանց մեղաց*** AG. — 4 ეგებოდა : ***պարտ էր*** AG. — 5 ზრახვისა მისი : ***զխորհուրդն*** A τὰ μυστήρια G. — იყავნ : om. AG. — იგი : add. ***քո*** AG. — 6 ჩემი : ***ձայնի իմում*** AG. — 7 არს გულის-გმის-საყოფელ : ***է իմանալ*** AG. — 8 აღესრულების : ***կատարել*** πεπληρωμένον — 9 იყავნ : om. AG. — იგი : add. ***քո*** AG. — შვილო :

qu'un essayant de tromper son propre père et de tomber sous une malédiction. Par ailleurs ce qui est dit (là) par lui était vrai aussi, savoir : « Esaü mon frère, lui, est un homme velu », c'est-à-dire pécheur, « mais je suis, moi, un homme sans poils », par où est montré (le caractère) qu'a la chair du Seigneur d'être sans tache et sans péché. Mais puisqu'il ne fallait pas que les mystères, sur un autre (que le Seigneur? Jacob?), s'accomplissent (45), (Rébecca) lui dit (46) : « Sur moi (soit) ta malédiction, mon enfant (47); sois seulement docile à ma voix, et va, apporte-moi ! [1] »

Car on peut reconnaître que ce qui, jadis, a été dit par Rébecca s'est maintenant accompli sur l'Église. Car : « Sur moi (soit) ta malédiction, mon enfant », cela rend manifeste ce que précisément certains maintenant, en leurs blasphèmes, reprochent outrageusement à l'Église, de vénérer le Crucifié, ajoutant à ce sujet contre nous malédiction et outrage (48). Car (49) la Passion du Seigneur est, d'un côté, pour les infidèles, réputée malédiction, de l'autre, pour les fidèles, « vie et paix [2] ». Et, en effet, l'apôtre dit : « Le Christ nous a rachetés de la malédiction de la Loi, s'étant fait malédiction pour nous [3] », ce qu'a précisément

1. Gen. 27.13. — 2. Rom. 8.6. — 3. Gal. 3.13.

վերայ իւր զանէծսն ։ Երկեաւ եւ Յակոբ, զի մի իբրեւ փորձիչ հաւրն իւրում երեւեսցի, եւ ընդ անիծիւք անկցի ։ Էր եւ ի նմանէ ասացեալն արդար՝ եթե Եսաւ եղբայր իմ այր թաւ է, այսինքն մեղաւոր, եւ ես այր լերկ, որ երեւեցուցանէ զանաղտ եւ զառանց մեղաց մարմինն տեառն ։ Այլ վասն զի չէր պարտ այլով իւիք կատարել զխորհուրդն, ասէ. յիս անէծքն քո՝ որդեակ իմ. միայն լուր ձայնի իմում, եւ երթեալ՝ բեր ինձ ։

Եւ է իմանալ զասացեալսն ի Ռեբեկկայ յառաջ, այժմ եկեղեցի կատարել ։ Եւ զասելն. յիս անէծքն քո, զայս նշանակէ, 314 որպէս այժմ ոմանք հայհոյեն զեկեղեցի եւ նախատեն, ասելով՝ եթե զխաչելեալն պաշտէ, անէծս և նախատինս մեզ զայս համարելով ։ Այլ չարչարանքն տեառն անհաւատից համարեալ են անէծք, իսկ հաւատացելոց՝ կեանք եւ խաղաղութիւն, քանզի եւ առաքեալ ասէ. Քրիստոս զմեզ գնեաց յանիծից աւրինացն, եղեալ վասն մեր անէծք ։ Որպէս կատարեաց փրկիչն մեր այժմ, զմարմնովն

1 և Յակոբ ։ καὶ αὐτός post զի մի. — երեւեսցի ։ νομισθῇ. — 2 անկցի ։ կ corr. գ. — 3 որ ։ ᾧπερ *We* ὅπερ M. — 5 ասէ ։ add. πρὸς αὐτόν. — 6 և 1° : add. γάρ. — ի Ռեբեկկայ ։ յՌեբեկկայ, կ 2° inter lineas. — 7 քո ։ add. τέκνον. — որպէս ։ ὅπερ. — 9 այլ ։ γάρ. — 11 որպէս ։ ὅπερ (50).

om. A. — 11 ვჰმსახურებთ : պաշտէ AG. — 11-12 წყევაჲ... არს 1° : անէծս և նախատինս մեզ զայս համարելով AG. — 12 არს 2°:համարեալ են AG. — 14 გამოგჳხსნნა : գնեաց AG.

σωτήρ. νῦν διὰ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ξύλου θάνατον < ἀνθρώπου > ἀναδεξάμενος, ἵνα διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἀναλύσῃ τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἐν τῷ νόμῳ κειμένην κατάραν, τὸ « γῆ εἶ < καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ > ».

126α [17] VI. « Λαβοῦσα οὖν ἡ Ῥεβέκκα τὴν στολὴν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς τοῦ πρεσβυτέρου τὴν καλὴν ἐνέδυσεν τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἰακὼβ καὶ τὰ δέρματα τῶν ἐρίφων περιέθηκεν περὶ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ ».

Τὸ μὲν ἐνδύσασθαι αὐτὸν τὴν στολήν, σημαίνει ὡς ἔμελλεν ὁ λόγος τὴν σάρκα ἐνδύσεσθαι, τὸ δὲ περιθεῖναι τὰ δέρματα τῶν ἐρίφων περὶ τοὺς βραχίονας αὐτοῦ, δηλοῖ ὅτι τὰς πάντων ἡμῶν ἁμαρτίας αὐτὸς ἀνέλαβεν, ἐν τῷ σταυρῷ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς βραχίονας ἐκπετάσας. ὡς καὶ Ἡσαΐας εἴρηκεν· « αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἦρεν καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν ».

Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν Ἰακὼβ τῷ πατρί· « πεποίηκα καθ' ἃ ἐλάλησάς μοι », σημαίνει τὴν ἀεὶ τοῦ λόγου πρὸς τὸν πατέρα 126β ὑπακοήν. ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ λέγει· « ἐποίησα καθ' ἃ ἐνετείλατό μοι ».

1 < ἀνθρώπου > *nos* (51). — 2 νόμῳ *nos* : κόσμῳ (52). — εἶ *TU* : ἦν. — 2-3 < καὶ... ἀπελεύσῃ > *TU*. — 7 μέν *nos* : οὖν (53). — ἐνδύσασθαι *TU* : -ύσασθε. — 12 τὴν ἀεί *nos* : τήν *TU* τίνα ἡ M. — 13-14 καθ' ἃ ἐνετείλατο *TU* : καὶ ἐνετείλω.

წყევაჲ იგი. ვითარცა აღასრულა აწ ქრისტემან. ჴორცითა თჳსითა კაცთა სიკუდილი ჯუარსა მას ზედა თავს-იდვა. რაჲთა თჳსითა მით დამდაბლებითა განჴსნნეს წყევანი იგი შჯულისანი. რომელ ადამის ზედა იყვნეს. რამეთუ ჰრქუა. მიწაჲ იყავ. და მიწადცა მიხჳდე :.

და მოიღო რებეკა სამოსელი იგი პატიოსანი ძისა მისისა პირმშოჲსაჲ შუენიერი. შთააცუა იაკობს ძესა თჳსსა და ტყავნი იგი თიკნისანი გარდააცუნა მკლავთა მისთა :.

შთაცუმასა მას სამოსლისასა მოგუასწავებს სიტყუასა მას. რომელი იგი განმზადებულ იყო შთაცუმად ჴო J 175v რცთა. ხოლო შთაცუმაჲ იგი თიკნიერთაჲ მათ მკლავთა მისთა მოგუასწავებს ჩუენ ყოველთა ცოდვათა მოტევებასა ზედა ჯუარსა მას ჴელთა განპყრობითა. T 290 a ვითარცა იტყჳს ესაია. მან ცოდვანი ჩუენნი თავს-ისხნა და უშჯულოვებანი ჩუენნი იტჳრთნა :.

და რომელ იგი ჰრქუა იაკობ მამასა თჳსსა. ვქმენ ვითარცა მიბრძანე მე. მოგუასწავებს მარადის სიტყჳსა მის დამორჩილებასა მამისა თჳსისა მიმართ. ვითარცა ეზეკიელ იტყჳს. ვყავ რაჲცა მიბრძანე მე :.

1 კაცთა : add. თჳს T 2^a manu inter lineas J. — 2-3 განჴსნნეს : განჰჴსნნეს J. — 6 ტყავნი იგი თიკნისანი : თიკნიერნი იგი J. — 8 რომელი : რომელ J. — 9 იყო : არს J. — 11 განპყრობითა : აპყრობითა J. — 12 უშჯულოვებანი : ურჩულოვებანი T.

1 ქრისტემან : ***փրկիչն*** [***մեր*** A] AG. — კაცთა : ***մարդոյ*** A om. M. — 2 დამდაბლებითა : ***հնազանդելովն*** AG. — 3 შჯულისანი : ***յաւրէնսն*** A ἐν τῷ κόσμῳ M. — რამეთუ ჰრქუა : ***եթե***

accompli maintenant le Sauveur (50) ayant, grâce à son corps, pris sur soi, sur le bois, la mort < de l'homme > (51), afin, par sa propre obéissance, d'abolir la malédiction d'Adam couchée dans la ⌜Loi⌝ (52), savoir : « Tu es terre et en terre tu retourneras [1] ».

« Rébecca donc, ayant pris la robe de son fils aîné, la plus belle, en revêtit son fils Jacob et mit autour de ses bras les peaux des petits boucs [2] ».

⌜D'une part⌝ (53), le fait de le revêtir de la robe signifie que le Verbe devait revêtir la chair; d'autre part, le fait de mettre les peaux des petits boucs autour de ses bras montre qu'il a pris lui-même sur soi les péchés de nous tous, une fois qu'il eut étendu sur la croix ses mains et ses bras, comme Isaïe lui aussi l'a dit : « Lui-même a pris sur lui nos péchés et s'est chargé de nos maladies [3] ».

Le fait par ailleurs que Jacob dise à son père : « J'ai fait une à une les choses que tu m'avais dit de faire [4] » signifie l'obéissance où le Verbe se tenait jour à jour (54) vis-à-vis de son Père; comme aussi bien dans Ezéchiel il dit : « Je fis une à une les choses qu'il m'avait ordonné de faire [5] ».

1. Gen. 3.19. — 2. Gen. 27.15-16. — 3. Is. 53.4-5. — 4. Gen. 27.19. — 5. Ézéch. 12.7.

զմարդոյ մահ ի փայտին յանձն առեալ, զի իւրով հնազանդելովն լուծցէ որ յաւրէնսն ի վերայ Ադամայ անէծքն էին՝ եթէ հող ես եւ ի հող դարձցիս ։

Եւ առեալ Ռեբեկկայի զպատմուճանն որդւոյ իւրոյ դանդրանկան զգեղեցիկն, զգեցոյց զՅակոբ՝ զորդի իւր, եւ զմորթիս ուլոցն արկանէր զբազկաւք նորա ։

Զգեցուցանել զպատմուճանն՝ նշանակէ զբանին, որպէս հանդերձեալ էր զմարմինն զգենուլ ։ Իսկ շուրջ արկանել զմորթիս ուլոցն զբազկաւքն նորա՝ նշանակէ զամենեցուն մեր զմեղս առնուլ, ի վերայ խաչին զձեռս եւ զբազուկս տարածեալ, որպէս եւ Եսայի ասաց. Նա զմեղս մեր առ, եւ զհիւանդութիւնս եբարձ ։

Եւ զասելն Յակոբայ հաւրն իւրում՝ եթէ արարի որպէս խաւսեցար ընդ իս, նշանակէ զհնազանդ բանին հլութիւն առ հայրն, որպէս եւ յԵզեկիէլ ասէ. արարի որպէս եւ հրամայեցեր ինձ ։

1 զմարդոյ : om. M (51). — յաւրէնսն : ἐν τῷ κόσμῳ (52). — 2 հող 1° *nos* : ի հող. — եւ ի հող դարձցիս : om. M. — 3 եւ : οὖν. — 5 զգեցուցանել : τὸ [μέν *nos* οὖν M] ἐνδύσασθαι αὐτόν (53). — զբանին : ὁ λόγος post հանդերձեալ էր. — որպէս : պէս inter lineas. — 10 զհնազանդ : τὴν ἀεί *nos* τήν *TU* τίνα ἤ M (54). — յԵզեկիէլ *nos* : Եզեկիէլ.

τό. — 5 პატიოსანი : om. AG. — 6 გარდააცუნა : արկանէր A. — 8 სიტყუასა მას : զբանին A ὁ λόγος G post იყო. — რომელი იგი : որպէս AG. — 9 შთაცუმაჲ : add. զմորթիս AG. — 10 მიტევებასა : առնուլ AG. — 11 ჴელთა : add. եւ զբազուկս AG. — 12 უსჯულოვებანი : զհիւանդութիւնս AG. — 13 მიბრძანე : խաւսեցար AG. — 15 ეზეკიელ : Եզեկիէլ V ἐν τῷ 'Ιεζεκιήλ G. — რაჲცა : որպէս καθ' ἅ.

Εἶπεν δὲ αὐτῷ Ἰσαάκ· « τίς εἶ σύ; ὁ δὲ εἶπεν· ἐγώ εἰμι ὁ υἱός σου ὁ πρωτότοκος Ἡσαῦ ». οὐχ ὡς ἀγνοῶν ὁ προφήτης ἐπερωτᾷ τὸν Ἰακώϐ· ἐνορᾷ γὰρ πνευματικῶς τὰ γινόμενα. οὐ γὰρ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐπερωτῶν τοὺς Γαϐαωνίτας ἠγνόει τὸ ὑπ' αὐτῶν τετεχνασμένον πανούργευμα, ἀλλὰ εἰδότως συνεχώρει, ἵνα τὰ ἔθνη εἰς Ἰησοῦν καὶ εἰς Ἰησοῦν μετανοοῦντα καὶ πιστεύοντα σωθῇ. οὕτως οὖν καὶ ἐνθάδε νοεῖν χρή.

« Ἔγγισόν μοι, φησίν, καὶ ψηλαφήσω σε τέκνον, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱός μου Ἡσαῦ ἢ οὔ. καὶ ἤγγισεν πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ ψηλαφήσας ἔφη· ἡ μὲν φωνὴ φωνὴ Ἰακώϐ, αἱ δὲ χεῖρες χεῖρες Ἡσαῦ ».

ϛ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ Ἰακὼϐ τὰ μυστήρια προτυπῶν 127ᵃ καὶ φωνὴ ἐγένετο τῶν προφητῶν, αὐτὸς ἐν αὐτοῖς προφαίνων τὰ μέλλοντα. αἱ δὲ χεῖρες αὐτοῦ ἐγενήθησαν « χεῖρες Ἡσαῦ »· διὰ γὰρ τὰς τοῦ λαοῦ ἁμαρτίας τῷ θανάτῳ παρεδόθη.

2 ἐνορᾷ *nos* : ἐροτά (56). — πνευματικῶς *TU* : πνευματικός. — 3 τετεχνασμένον *TU* : ἐτεχνασμένον. — 4 εἰδότως *nos* : ἐν δόλῳ (56). — ἔθνη εἰς Ἰησοῦν καὶ εἰς Ἰησοῦν *nos* : ἐν θεῷ Ἰησοῦ (56). — 9 ϛ. Τοῦτο σημαίνει *TU* : τοῦτο σημένη. ϛ. — ὅτι *nos* : γάρ *TU* om. M (57).

და ჰრქუა მას ისაკ. ვინ ხარ შენ. და მან ჰრქუა. მე ვარ ძჱ იგი შენი პირმშოჲ : არა თუ უმეცრებით რას ჰკითხვიდა წინაჲსწარმეტყუელი იგი იაკობს. არამედ რამეთუ ჰხედვიდა სულიერთა მათ ყოფადთა : არცა ისუ ნავესმან, რომელი გაბაონელთა ჰკითხვიდა. უწყოდა მათი. რომელ მათ გან მანქანებით სიბოროტენი ყოფად იყვნეს : არამედ მეცნიერებითა მიუშუებდა. რაჲთა ნათესავსა მას ისუ ნავესსა ჰრწმენეს და ცხოვნდეს : ეგრეცა აქა ჯერ არს გულისკმის-ყოფაჲ :.

რამეთუ იტყჳს. მომეახლე მე და ვიხილო შენ. შვილო ჩემო. უკუეთუ შენ ხარ ესავ ძჱ ჩემი ანუ თუ არა : და ვითარცა მიეახლა. იწყო რევად და თქუა. ჴმაჲ ესე ჴმაჲ იაკობისი. ხოლო ჴელნი ესე ჴელნი ესა **T 290 b** ვისნი :.

ამას მოგუასწავებს. რამეთუ სიტყუაჲ იგი იაკობის მიმართ გამოაცხადებს ზრახვასა მას. რომელ იგი წინაჲსწარმეტყუელთა მიმართ და იგი მათ მიერ წინაჲსწარ გამოაცხადებდა ყოფადთა მათ თჳს : ხოლო ჴელნი მისნი იქმნნეს მსგავს ჴელთა ესავისთა. რამეთუ ერისა მის შეცოდებათა თჳს სიკუდილდ მიეცა :.

1 ჰრქუა 2° : **add.** მას **T.** — ძჱ : მე **J.** — 3 ჰხედვიდა : ხედვიდა **J.** — 4 მათი : მათ **2ª manu inter lineas J.** — 9 ძჱ : მე **J.** — 10 ხოლო : და **J.** — ესე ჴელნი : **om. T.** — 14 მსგავს : მსგავსად **J.**

3 არამედ : om. AG. — ისუ : add. *որդին* A. — 4 უწყოდა : *չգիտէր* AG. — 5 სიბოროტენი ყოფად იყვნეს : *չարութիւնն լինէր* AG. — 5-6 ნათესავსა... ცხოვნდეს : *ազգք ի Յեսու և ի Յիսուս ապաշխարեալ և հաւատացեալ կեցցեն* A τὰ ἐν θεῷ Ἰησοῦ μετανοοῦντα καὶ πιστεύοντα σωθῇ M (56). — 8 რამეთუ : om. AG. — ვიხილო : *շաւշափեցից* AG. — 9 იწყო: რევად : *շաւշափեաց* AG. — 10 ესე bis : om. A. — ხოლო : *և* δέ. — 11 იაკობის მიმართ om. V ἐν τῷ Ἰακώϐ G. — გამოაცხადებს : *յառաջադոյն կերպարանեալ* AG. — 12 ზრახვასა :

Or Isaac lui dit (à Jacob) : « Qui es-tu? » Lui dit : « Je suis ton fils, ton premier-né Esaü [1] » (55). Ce n'est pas parce qu'il ignore que le prophète interroge Jacob; car il ⌜contemple⌝ en leur signification spirituelle les événements. Josué, fils de Navé, interrogeant les Gabaonites [2], n'ignorait pas en effet ce qu'en leur fourberie ils tenaient machiné, mais ⌜sciemment⌝ il pardonnait, pour que ⌜les Gentils⌝ venant à repentance et croyant ⌜en Josué et en Jésus⌝ fussent sauvés. Ainsi, donc, ici aussi (dans la Genèse), faut-il entendre (56).

« Approche-toi de moi, dit (Isaac), et je te palperai, (mon) enfant, (pour voir) si tu es mon fils Esaü, ou non ». Et il s'approcha de lui. Et lui, après l'avoir palpé, dit : « La voix, elle, est la voix de Jacob, mais les mains sont les mains d'Esaü [3] ».

Ceci signifie ⌜que⌝ (57) le Verbe, celui-là qui est en Jacob préfigurant les mystères, s'est fait aussi voix des prophètes, faisant lui-même en eux voir à l'avance l'avenir (58). Mais ses mains se sont faites « mains d'Esaü », car, à cause des péchés du peuple, il fut livré à la mort.

1. Gen. 27.18-19. — 2. Jos. 9.3-27. — 3. Gen. 27.21-22.

Եւ ասաց նմա Իսահակ. ո՞ ես դու ։ Եւ նա ասաց. ես եմ որդին քո անդրանիկ ։ Ոչ եթե անգիտութեամբ մարգարէն հարցանէր զՅակոբ, քանզի տեսանէր հոգեպէս զլինելոցն ։ Եւ ոչ Յեսու՝ որդին Նաւեայ, որ զԳաբաւոնացիսն հարցանէր, չգիտէր որ ի նոցանէն մենքենայիւք չարութիւնն լինէր, այլ գիտելով թողացուցանէր, զի 315 *ազգք ի Յեսու եւ ի Յիսուս ապաշխարեալ եւ հաւատացեալ՝ կեցցեն. Նոյնպէս եւ աստ պարտ է իմանալ ։*

Մերձեաց առ իս՝ ասէ, եւ շաւշափեցից զքեզ՝ որդեակ, եթէ դու ես Եսաւ որդի իմ, եթէ ոչ ։ Եւ մերձեցեալ ի նա՝ շաւշափեաց եւ ասէ. ձայն՝ ձայն Յակոբայ, եւ ձեռք՝ ձեռք Եսաւայ ։

Զայս նշանակէ զի բանն < *Յակոբաւն* > *յառաջագոյն զխորհուրդս կերպարանեալ՝ ձայն մարգարէիցն եւ* < *ս եղեւ* >*. նա նոքաւք յառաջ ցուցանէր զլինելոցն ։ Իսկ ձեռք նորա եղեն ձեռք Եսաւայ, քանզի վասն ժողովրդեանն մեղաց մահու մատնեցաւ ։*

1 *անդրանիկ* : add. 'Ησαῦ. — 2-5 *ոչ եթե... կեցցեն* : (56). — 2 *քանզի* : *ն* inter lineas. — *տեսանէր* : ἐνορᾷ *nos* ἐροτά M (56). — 3 *զլինելոցն* : τὰ γινόμενα. — *եւ* : γάρ. — 4 *գիտելով* : εἰδότως *nos* ἐν δόλῳ M (56) — 5 *ազգք... Յիսուս* : ἔθνη εἰς 'Ιησοῦν καὶ εἰς 'Ιησοῦν *nos* ἐν θεῷ 'Ιησοῦ M (56). — *ի* 2° : inter lineas. — *եւ* 3° : οὖν καί. — 10 *զի* : ὅτι *nos* γάρ *TU* om. M (57). — 10-11 *բանն... եղեւ* : (58). — 10 *յառաջագոյն* [add. *յանկոյց* 2ª manu in margine] : praem. ἐν τῷ 'Ιακώϐ (58). — *զխորհուրդս* [*զխորհուրդն* V] : τὰ μυστήρια (58).

զխորհուրդն V τὰ μυστήρια G. — რომელ იგი : *ձայն* AG. — წინაასწარმეტყუელთა მიმართ : *մարգարէիցն* [ἐγένετο G] AG (58). — 13 ყოფადთა მათ თჳს : *զլինելոցն* AG. — 14 მხგავს : om. AG.

VII. Φησὶν οὖν πρὸς αὐτόν· « ἔγγισόν μοι, [18] τέκνον, καὶ φίλησόν με. καὶ ἐγγίσας ἐφίλησεν αὐτόν. καὶ ὠσφράνθη τὴν ὀσμὴν τῶν ἱματίων αὐτοῦ, καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν καὶ εἶπεν ». καὶ τοῦτο σαφῶς προμηνύων ὁ προφήτης, ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων στόμα ἅγιον προσοίσει πατρὶ ἢ μόνος ὁ πρωτότοκος ἐκ τῆς παρθένου γενόμενος < υἱός >. « ἐγὼ γάρ φησιν εἰμὶ ὁ υἱός σου, ὁ πρωτότοκος ». παραυτίκα γοῦν ἐπήνεγκεν τὴν εὐλογίαν ὁ προφήτης καὶ λέγει· « ἰδοὺ ὀσμὴ τῶν ἱματίων τοῦ υἱοῦ μου < ὡς > ὀσμὴ ἀγροῦ πλήρους, ὃν εὐλόγησε κύριος· καὶ δῴη σοι ὁ θεὸς 127[3] ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς πλῆθος σίτου καὶ οἴνου· καὶ δουλευσάτωσάν σοι < ἔθνη, καὶ προσκυνήσουσίν σοι > ἄρχοντες, καὶ γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσίν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. ὁ καταρώμενός σε ἐπικατάρατος, ὁ δὲ εὐλογῶν σε εὐλογημένος ».

Εἰ μὲν οὖν νομίζει τις, τὴν εὐλογίαν ταύτην ἐπὶ τὸν Ἰακὼβ γεγενῆσθαι, πεπλάνηται· οὐδὲν γὰρ τούτων συνέβη τῷ Ἰακώβ. εὑρίσκεται γὰρ πρῶτον μὲν ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ εἴκοσι

1 φίλησόν με *TU* : ψηλαφήσω σε. — ἐφίλησεν *TU* : ἐψηλάφησεν. — 3 προμηνύων *TU* : -νύον. — 4 < υἱός > *nos*. — 6 < ὡς > *nos* (59). — δῴη *TU* : δόσῃ. — σοι *TU* : συ. — 8 < ἔθνη... σοι > *nos* (60). — 9 σου 2º *TU* : συ. — 11 εἰ *TU* : ἡ. — νομίζει *TU* : -ίζῃ. — 12 οὐδὲν... τούτων *nos* : οὐδὲ... τοῦτο (61).

და ჰრქუა მას. მოჳმეახლე და ამბორს-მიყავ შვილო. და ვითარცა მიეახლა. ამბორს-უყო მას და იყნოსა ხული სამოსლისა მისისაჲ და აკურთხა იგი. და ჰრქუა : ამის თჳს წინაჲსწარ განცხადებულად იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. ვითარმედ არავინ კაცთაგანმან ამბორს-უყოს მამასა გარნა მხოლოდ-შობილმან მან. რომელ ქალწულისა გან იშვა ძჱ. რამეთუ იტყჳს. მე ვარ ძჱ იგი შენი პირმშოჲ : და მუნთქუესვე იწყო წინაჲსწარმეტყუელმან მან ერთობით კურთხევისა მის თჳს. და თქუა. აჰა ესერა სულნელებაჲ სამოსლისა ძისა ჩემისაჲ ვითარცა სული აგარაკისა სავსისაჲ. რომელ აკურთხა ოჳფალმან : და ჰრქუა მას. მოგეცინ შენ ღმერთმან ცუარისა გან ცისაჲ J 176[r] სა და სიპოხისა გან ქუეყანისაჲსა. სიმრ T 291a ავლჱ იფქლისა და ღჳნისაჲ : და გმოჳნებდენ შენ ნათესავნი და თაყუანის-გცემდენ შენ გელმწიფენი. და იყო შენ უფალ ძმისა შენისა და თაყუანის-გცენ შენ ძეთა მამისა შენისათა : რომელმან გაკურთხოს შენ კურთხეულ იყავნ. და რომელმან გწყეოს შენ წყეულ იყავნ :.

ხოლო აწ ჰგონებდეს თუ ვინმე ვითარმედ კურთხევანი ესე იაკობის ზედა იყვნეს სცთების. რამეთუ არარაჲ ამათგანი იქმნა იაკობის ზედა. რამეთუ იპოვა შუვა-მდინარეთა ოც წელ მონად ლაბანისა და მერმე მან ძმასა თჳსსა ესავს

1 მოჳმეახლე : მოჳმეახლო T. — მიეახლა : add. და J. — 5 ძჱ bis : ძე J. — 6 მან : om. T. — 10 სიმრავლჱ : სიმრავლე J. — 11 თაყუანის-გცემდენ : თაყუანის-გცენ J. — გელმწიფენი : -მწიფეთა J. — 16 ესავს : add. თჳთ J.

2 სამოსლისა : *հանդերձից* AG. — 3 ამის თჳს : *և զայս* AG. — იტყჳს : *ակնարկէ* AG. — 4 ამბორს-უყოს : *սուրբ բերան մատուցէ* AG. — 4-5 შობილმან : *անդրանիկն* AG. — 6-7

Il (Isaac) lui dit donc : « Approche-toi de moi, (mon) enfant, et baise-moi ». Et, s'étant approché, il (Jacob) le baisa. Et il (Isaac) sentit l'odeur de ses vêtements et le bénit et dit [1] ». Et, ce disant, le prophète révèle clairement à l'avance que nul d'entre les hommes n'offrira au Père une bouche sainte, hormis, et seul, le < fils > (58bis) premier-né, né de la Vierge. « Je suis, dit en effet (Jacob), ton fils, le premier-né [2] ». Aussitôt donc le prophète lui imposa sa béné diction et dit : « Voici l'odeur des vêtements de mon fils, < comme > (59) l'odeur d'un champ plantureux qu'a béni le Seigneur! Et que Dieu te donne, de la rosée du ciel et de la graisse de la terre, abondance de froment et de vin! et que te soient les < Gentils > asservis, < et t'adoreront > (60) les princes! et sois le seigneur de ton frère, et t'adoreront les fils de ton père! Qui te maudit, qu'il Qui soit maudit! te bénit, qu'il soit béni! [3] ».

Si vraiment donc quelqu'un estime que cette bénédiction s'est réalisée sur Jacob, il est dans l'erreur. Car ⌜rien de tout ceci⌝ n'arriva à Jacob (61). Car on le trouve d'abord en Mésopotamie, vingt ans au service de Laban [4]; puis, en personne, adorant son propre frère Esaü et, par des présents, cherchant à trouver

1. Gen. 27.26-27. — 2. Gen. 27.19. — 3. Gen. 27.27-29. — 4. Gen. 31.38.

Եւ ասէ ցնա. մերձեաց առ իս, եւ համբուրեա զիս՝ որդեակ ։ Եւ մերձեցեալ՝ համբուրեաց զնա. եւ հոտոտեցաւ ի հանդերձից նորա. եւ աւրհնեաց զնա, եւ ասաց ։ Եւ զայս յայտնապէս յառաջագոյն ակնարկէ մարգարէն, եթե ոչ ոք ի մարդկանէ սուրբ բերան մատուցէ հաւր, բայց միայն անդրանիկն, որ ի կուսէն ծնաւ որդի, քանզի ասէ. ես եմ որդի քո անդրանիկ ։ Եւ անդէն եւ անդ յարեաց զաւրհնութիւնն մարգարէն, եւ ասաց. ահաւասիկ հոտ հանդերձից որդւոյ իմոյ՝ իբրեւ զհոտ անդոյ լիոյ, զոր աւրհնեաց տէր. եւ տացէ քեզ աստուած ի ցաւղոյ երկնից եւ ի պարարտութենէ երկրի, բազմութիւն ցորենոյ եւ գինւոյ. եւ ծառայեսցեն քեզ·ազգք, եւ երկիր պագցեն քեզ իշխանք, եւ լեր տէր եղբաւր քում եւ երկիր պագցեն քեզ որդիք հաւր քո ։ Որ անիծանէ զքեզ՝ անիծեալ, եւ որ աւրհնէ զքեզ՝ աւրհնեալ եղիցի ։

Արդ եթե կարծէ ոք զաւրհնութիւնս զայս ի Յակոբ եղեալ, մոլորի, քանզի ոչինչ յայսցանէ եղեւ ի Յակոբայ, զի գտանի յառաջ ի միջագետս քսան ամ ծառայեալ

1 և 1° : οὖν. — 2 զնա 2° : ա inter lineas. — 4 որդի : om. M (58 bis). — 5 անդ : add. γοῦν. — 6 իբրեւ : om. M (59). — անդոյ *nos* : անդւոյ [ւ inter lineas]. — 8 ազգք... քեզ : om. M (60). — 9 քում : մ inter lineas. — 11 զայս : inter lineas. — 11-12 քանզի ոչինչ յայսցանէ : οὐδὲν γὰρ τούτων *nos* οὐδὲ γὰρ τοῦτο M (61).

იწყო... თჳს : [γοῦν G] յարեաց զաւրհնութիւնն մարգարէն AG. — 7 სამოსლისა : հանդերձից AG. — 8-9 ჰრქუა მას : om. AG. — 12-13 გაკურთხოს... იყავნ 2° : որ անիծանէ զքեզ անիծեալ և որ աւրհնէ զքեզ աւրհնեալ [եղիցի A] AG. — 14 ხოლო აწ : արդ AG. — 15 იპოვა : գտանի յառաջ AG. — 16 მან : om. A.

ἔτη δουλεύων τῷ Λάβαν, ἔπειτα αὐτὸς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ἡσαῦ προσκυνῶν καὶ διὰ τῶν δώρων τὸ τούτου πρόσωπον ἐξιλασκόμενος, μετὰ ταῦτα πάλιν εἰς Αἴγυπτον κατερχόμενος, ἵνα μὴ σὺν τοῖς τέκνοις λιμῷ διαφθαρῇ. 128α ἐπὶ τίνα οὖν πληροῦται τὸ εἰρημένον· « ἰδοὺ ὀσμὴ τῶν ἱματίων τοῦ υἱοῦ μου· ὡς ὀσμὴ ἀγροῦ πλήρης, ὃν εὐλόγησεν κύριος»; ἐπ' οὐδένα ἄλλον, εἰ μὴ ἐπὶ τὸν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. ἀγρὸς γάρ ἐστιν ὁ κόσμος. ὀσμὴ δὲ τῶν ἱματίων αὐτοῦ εἰσιν πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει· « ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σῳζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν γὰρ ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν ».

[19] Ζ'. Τὸ δὲ εἰπεῖν· « δῴη σοι ὁ θεὸς ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς πλῆθος σίτου καὶ οἴνου » σαφέστατα διὰ τοῦ ῥητοῦ τὸν λόγον, τὸν ἀπὸ οὐρανῶν καταβάντα ὡς δρόσον, ἐσήμανεν· τὴν δὲ γῆν, τὴν σάρκα, τὴν ἐκ τῆς παρθένου προσειλημμένην. « πλῆθος δὲ σίτου 128β καὶ οἴνου » εἰπὼν ἔδειξεν τοὺς ἁγίους ὡς σῖτον εἰς ἀποθήκην συναγομένους καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ὡς οἴνῳ δικαιουμένους.

1 τῷ *TU* : τό. — 3 οὖν *TU* : οὐκ. — πληροῦται *TU* : πληροῦτε. — εἰρημένον *TU* : -μένω. — 4 πλήρης : πλήρους *TU*. — 5 εἰ μή *TU* : εἰμί. — 8 οἷς *TU* : οἱ. — 9 σοι *TU* : σύ. — 10 οὐρανῶν *TU* : ουυνόν. — 11 σάρκα *TU* : σάρκαν. — 13 οἴνῳ δικαιουμένους *nos* : οἶνον δικνυμένους (66).

თაყუანის-სცა და ძღუნითა პირსა მისსა ევედრა. და ამისა შემდგომად ეგჳპტედ შთავიდა. რაჲთა არა ნაშობით-ურთ სიყმილითა მოწყდენ : აწ ვის ზედა აღესრულების თქუმული იგი. ვითარმედ აჰა ესერა სულნელებაჲ ძისა ჩემისაჲ ვითარცა სული აგარაკისა სავსისაჲ. რომელი აკურთხა ოჳფალმან. არავის ზედა. არამედ ქრისტეს ზედა ძისა მის ღმრთისა : აგარაკ არს სოფელი ესე. სულნელებასა მას მოსლვისა მისისასა არიან ყოველთა რომელთა ჰრწამს იგი. ვითარცა მოციქული იგი იტყჳს. ვითარმედ სულ T 291 b სულნელების ვართ ქრისტესა. ცხოველთა და მკუდართა. რომელთათჳსმე სულად სიკუდილითი სიკუდილად. და რომელთათჳსმე სულად ცხორებითი ცხორებად :.

ხოლო რომელ იგი თქუა. მოგეცინ შენ ოჳფალმან ცუარისა გან ზეცისაჲსა და სიპოხისა გან ქუეყანისა. სიმრავლჱ იფქლისა და ღჳნისაჲ. განცხადებულად თქუმულითა მით ვითარცა ცუარსა მოგუასწავებს სიტყუასა მას. რომელ გარდამოჴდა ზეცით : და რომელ თქუა. ვითარმედ სიპოხისა გან ქუეყანისაჲსა. ჴორცთა მათ ოჳფლისათა იტყჳს. რომელ იგი ქალწულისა გან შთაიცუნა : და რომელ იგი თქუა. სიმრავლჱ იფქლისაჲ და ღჳნისაჲ. გჳჩუენებს სახესა წმიდათასა საუნჯეთა შეკრებულ და სულითა ვითარცა ღჳნითა განმხიარულებულ :.

2 მოწყდენ : მოსწყდენ J. — 4 არავის : არამის T. — 5 ღმრთისა : ღმრთისაჲსა J. — 6 ყოველთა : ყოველნი J. — 7 იგი : om. J. — 8 რომელთათჳსმე : რომელთამე მიმართ J. — 9 სულად : სულ J. — 11 სიმრავლჱ : სიმრავლე J. — 13 გან : om. J. — 14 იგი : om. J. — 15 სიმრავლჱ : სიმრავლე J.

1 ძღუნითა : ***պատարագաւք*** AG. — 2 აწ : ***և*** οὖν. — 3 სულნელებაჲ : add. ***հանդերձից*** AG. — 5-6 სულნელებასა... მისისასა (leg. სულნელებაჲ სამოსლისა მისისაჲ ?) : ***հոտ հանդերձից նորա*** AG. — 8 ქრისტესა : ***Քրիստոսի*** AG. — 10 ოჳფალმან : ***աստուած*** AG. — 12 ვითარცა

grâce devant la face de celui-ci[1]; après cela, de nouveau (62) (on le trouve) descendant en Égypte, pour ne pas, avec ses enfants, périr de famine. Sur qui donc s'accomplit ce qui est dit là : « Voici l'odeur des vêtements de mon fils, comme l'odeur d'un champ plantureux qu'a béni le Seigneur[2] »? Sur personne autre que sur le Christ, le Fils de Dieu. Car le champ est le monde. Et l'odeur de ses vêtements, ce sont tous ceux qui croient en Lui, comme l'Apôtre dit : « Nous sommes la bonne odeur du Christ parmi ceux qui sont sauvés (63) et parmi ceux qui se perdent; pour ceux-ci en effet odeur de mort, pour la mort; pour ceux-là, odeur de vie, pour la vie[3] » (64).

Quant à ce dire : « Que Dieu te donne, de la rosée du ciel et de la graisse de la terre, abondance de froment et de vin[4] », très clairement, par le terme (employé), il a désigné le Verbe, qui est descendu du ciel comme rosée; et, par la terre, la chair qu'il a assumée de la Vierge[5]; et, en disant : « Abondance de froment et de vin »[6], il a montré les saints rassemblés comme froment (65) en magasin[7], et, grâce à l'Esprit, ⌜comme par vin, justifiés⌝[8] (66).

1. Gen. 33.3, 8, 10. — 2. Gen. 27.27. — 3. 2 Cor. 2.15-16. — 4. Gen. 27.28. — 5. Zach. 8.12; et peut-être aussi Jug. 6.36-40 (la toison de Gédéon). — 6. Gen. 27.28. — 7. Mt. 13.30. — 8. 1 Tim. 3.16 (?) ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι mais du Christ. Cf. aussi Mt. 9.17; Mc 2.22; Lc 5.37, le « vin nouveau » de l'Évangile. Cf. aussi 'asîs « vin nouveau; moût » Joël 1.5; 3.18.

Լաբանայ : Եւ դարձեալ իւր եղբաւրն Եսաւայ երկիր եպագ, եւ պատարագաւք զերեսս նորա աղ 316 աչեաց : Եւ յետ այսորիկ յԵգիպտոս էջ, զի մի հանդերձ որդւովքն իւրովք ի սովոյ ապականիցի : Եւ յո՞ կատարի ասացեալն. ահաւասիկ հոտ հանդերձից որդւոյ իմոյ՝ իբրեւ զհոտ անդոյ լիոյ, զոր աւրհնեաց տէր : Ոչ յոք՝ այլ ի Քրիստոս յորդին աստուծոյ : Անդ է աշխարհս, հոտ հանդերձից նորա են ամենեքեան, որ ի նա հաւատան, որպէս առաքեալն ասէ՝ եթե Քրիստոսի հոտ անոյշ եմք ի կենդանիս եւ ի կորուսեալս. ոմանց հոտ ի մահուանէ ի մահ, եւ ոմանց հոտ կենդանութենէ ի կեանս :

Այլ զասելն՝ թե տացէ քեզ աստուած ի ցաւղոյ երկնից եւ ի պարարտութենէ երկրի, բազմութիւն ցորենոյ և գինւոյ, յայտնապէս ճառիւն զբանն, որ յերկնից էջ իբրեւ զցաւղ, նշանակէ : Եւ երկիր՝ զմարմինն, որ ի կուսէն ընկալաւ : Բազմութիւն ցորենոյ եւ գինւոյ ասացեալ՝ զսուրբսն եցոյց, յշտեմարան < *իբրև ցորեան* > *ժողովեալ եւ հոգւովն իբրեւ գինեաւ արդարացեալս :*

1 *և դարձեալ* : ἔπειτα αὐτός. — 2 *այսորիկ* : add. πάλιν. — 3 *ապականիցի* : *ա* 2° inter lineas. — *և* : οὖν. — 4 *այլ* : ἄλλον εἰ μή. — 5 *անդ* : add. γάρ. — 7 *ի մահուանէ* : θανάτου (64). — *կենդանութենէ* : ζωῆς (64). — 9 *գինւոյ* : *ւ* inter lineas. — *ճառիւն* : *ն* inter lineas. — 11 < *իբրև ցորեան* > : (65). — 12 *իբրև գինեաւ արդարացեալս* : ὡς οἴνῳ δικαιουμένους *nos* ὡς οἶνον δικνυμένους M (66).

ცუარსა : post ზეცით AG. — 13 და... ქუეყანისაჲსა : *եւ երկիր* AG. — 14 ოჳფლისათა იტყჳს : om. AG. — შთაიცუნა : *ընկալաւ* AG. — 15 გჳჩუენებს : *եցոյց* AG. — 15-16 ხახესა წმიდათასა : *զսուրբսն* AG. — 16 განმხიარულებულ : *արդարացեալս* A δικνυμένους M (66).

Τὸ δὲ εἰπεῖν· « δουλευσάτωσάν σοι ἔθνη καὶ προσκυνήσουσίν σοι ἄρχοντες » < τοῦτο καὶ μεχρὶ νῦν γίνεται· τίνι σήμερον τὰ ἔθνη πιστεύοντα δουλεύουσι καὶ τίνα προσκυνοῦσιν οἱ τῆς ἐκκλησίας ἄρχοντες > ἀλλ' ἢ τὸν Χριστόν, δι' οὗ ὀνόματος καὶ σώζονται. ὡς καὶ διὰ Ἡσαΐου αὐτὸς ὁ λόγος προαναφωνῶν λέγει· « τοῖς δὲ δουλεύουσίν μοι κληθήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς· εὐλογήσουσιν γὰρ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινὸν < καὶ οἱ ὀμνύοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὀμοῦνται τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν > ». καὶ πάλιν λέγει· « ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε· ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε· ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι ἀγαλλιάσονται ἐν εὐφροσύνῃ, ὑμεῖς δὲ αἰσχυνθήσεσθε, ἀπὸ συντριβῆς πνεύματος ὀλολύξετε ».

Εἶτα ἐπιφέρει λέγων· « γίνου κύριος τοῦ ἀδελ 129x φοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσίν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου ». τὸν μὲν Ἰακὼϐ οὔτε τις προσεκύνησεν, οὔτε γεγένηται κύριος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡσαῦ· ἀλλὰ τοὐναντίον, οὗτος φοϐηθεὶς αὐτὸν ἔφυγεν, καὶ πρῶτος

1-3 < τοῦτο… ἄρχοντες > *nos* (67). — 3 ἀλλ' ἢ : δηλοῖ *Di.* — σώζονται *TU* : σώζωνται. — 5 καινόν *TU* : κενόν. — 5-6 < καὶ .. ἀληθινόν > *nos* (68). — 7 πίονται *TU* : πίωνται. — 8 διψήσετε *TU* : διψήσεται. — αἰσχυνθήσεσθε *TU* : -θήσεσθαι. — 9 ὀλολύξετε *TU* : -ύξεται. — 11 τόν *TU* : τό. — οὔτε τις *TU* : οὐτέτι. — 12 φοϐηθείς *TU* : -ϐηθῆς.

და რამეთუ თქუა. ვითარმედ გმონებდენ შენ ნათესავნი და თაყუანის-გცემდენ შენ ჴელმწიფებანი. ესე აქა ჟამამდეცა იქმნების : ვისმე აქამომდე ნათესავნი მორწმუნენი ჰმონებენ. და ვისმე თაყუანის-სცემენ ეკლესიასა შინა ჴელ T 292 a მწიფენი. არა თუ ქრისტესა. რომლისა სახელითაცა ცხონდებიან. ვითარცა ესაჲაჲს მიერ სიტყუაჲ იგი ღაღადებს. რომელნი მმონებდენ მე იწოდოს მათ ზედა სახელი ახალი. რომელნი J176v მადიდებდენ მე ქუეყანასა ზედა. რამეთუ აკურთხევდენ ღმერთსა ჭეშმარიტსა. და რომელნი ფუცვენ ცასა ფუცვენ ღმერთსა ცხოველსა : და მერმე იტყჳს. აჰა ესერა́ რომელნი მმონებდენ მე იგინი იშუებდენ. ხოლო თქუენ გშიოდის. აჰა ესერა რომელნი მმონებდენ მე იგინი იხარებდენ. და თქუენ გწყუროდის. აჰა ესერა რომელნი მმონებდენ მე იგინი იხარებდენ. ხოლო თქუენ გრცხუცნოდის:.

და მუნქუესვე შემდგომად იტყჳს. იყავ შენ უფალ ძმისა შენისა და თაყუანის-გცემდენ შენ ძენი მამისა შენისანი : და იაკობს არავინ თაყუანის-სცა და არა იქმნა უფალ ძმისა თჳსისა ზედა ესავისა. და რამეთუ მკდომ ექმნა ესავს ძმასა თჳსსა. შეეშინა და ივლტოდა და პირველ შჳდ გზის მას თაყუანის-სცა :

2 აქამომდე *nos* : ჰქუნდენ TJ. — 4 T 292 a : (67).

1 რამეთუ: ***զի*** AG. — 2 აქა : ***և*** A om. M (67). — 5 მიერ : add. ***ինքն*** AG. — ღაღადებს : add. ***ասելով*** AG. — მმონებდენ : ***ծառայենն*** AG. — 6 რომელნი… ზედა : ***որ աւրհնեսցի ի վերայ երկրի*** AG. — 8 ცხოველსა : ***ճշմարիտ*** A om. M (68). — მმონებდენ : ***ծառայենն*** AG. — 9 იშუებდენ : ***կերիցեն*** φάγονται. — 9-10 მმონებდენ bis : ***ծառայենն*** AG. — 10 იხარებდენ :

Quant à ce dire : « Que te soient, les Gentils, asservis! et t'adoreront les princes [1] » < ceci, même jusqu'à cette heure, se réalise. Qui, aujourd'hui, les Gentils, devenus croyants, servent-ils? Et qui, les princes de l'Église, adorent-ils > (67), si ce n'est le Christ par le nom duquel ils sont aussi sauvés? Comme aussi, par Isaïe, le Verbe lui-même, l'annonçant à l'avance, dit : « Ceux qui me servent, on les appellera d'un nom nouveau, qui sera béni sur la terre. Car ils béniront le Dieu véritable; < et qui jurent sur les cieux, jurent (désormais) sur le Dieu véritable > [2] » (68). Et de nouveau il dit : « Voici que ceux qui me servent, mangeront; mais vous, vous aurez faim; voici que ceux qui me servent, boiront; mais vous, vous aurez soif; voici que ceux qui me servent, tressailliront de joie; mais vous, vous serez dans la honte; dans le déchirement de votre esprit vous hurlerez[3] ».

Puis il ajoute, disant : « Sois le seigneur de ton frère; et t'adoreront les fils de ton père [4] ». A la vérité, de Jacob, les deux sont faux : personne ne l'a adoré et il n'a pas été seigneur de son frère Esaü; mais, bien au contraire, il a, de frayeur, fui devant lui, et, le premier, l'a adoré sept fois [5]. Ce qui, donc, est

1. Gen. 27.29. — 2. Is. 65.15-16. — 3. Is. 65.13-14. — 4. Gen. 27.29. — 5. Gen. 32.7-8; 33.3.

Եւ զի ասաց՝ եթէ ծառայեսցեն քեզ ազգք, եւ երկիր պագցեն քեզ իշխանք, այս եւ մինչեւ ցայժմ լինի ։ Ո՞մ այսաւր ազգք հաւատացեալ ծառայեն, եւ ո՞մ երկիր պագանեն եկեղեցւոյ իշխանք՝ եթէ ոչ Քրիստոսի, որով անուամբ եւ կեան, որպէս եւ Եսայեաւ ինքն բանն գոչէ՝ ասելով. որ ծառայենն ինձ, կոչեսցի անուն նոր, որ աւրհնեսցի ի վերայ երկրի, քանզի աւրհնեսցեն զաստուած ճշմարիտ ։ Եւ որք երդնուն յերկինս, երդնուն յաստուած ճշմարիտ ։ Եւ դարձեալ ասէ՝ թէ ահաւասիկ որ ծառայենն ինձ, կերիցեն, եւ դուք՝ քաղցիջիք. ահաւասիկ որ ծառայենն ինձ, արբցեն, եւ դուք՝ ծարաւեսջիք. ահաւասիկ որ ծա < *ռայենն ինձ* >, *ցնծասցեն ուրախութեամբ, եւ դուք՝ ամաչեսջիք եւ ի բեկմանէ ոգւոյ աղաղակեսջիք ։*

Եւ անդէն յարէ՝ ասելով. լեր տէր եղբաւր քում, եւ երկիր պագ 317 *ցեն քեզ որդիք հաւր քո ։ Եւ Յակոբայ ոչ ոք երկիր եպագ, եւ ոչ եղեւ տէր եղբաւր իւրոյ Եսաւայ, այլ զընդդիմակն նա երկուցեալ՝ ի նմանէ փախեաւ, եւ յառաջ եւթն անգամ երկիր եպագ ։*

1-3 *այս… իշխանք* ։ om. M (67). — 4 *նոր* ։ post *ր* initium *ա* ut videtur. — 5-6 *եւ որք … ճշմարիտ* ։ om. M (68). — 5 *որք* ։ corr. *ոք*. — *յերկինս* ։ leg. *յերկրի*? (68). — 9 *եւ* ։ om. G. — 12 *յառաջ* ։ add. αὐτόν.

արբցեն AG. — 11 იხარებდენ : add. *ուրախութեամբ* ἐν εὐφροσύνῃ. — გრცხუენნოდის : add. [*եւ* A] *ի բեկմանէ ոգւոյ աղաղակեսջիք* AG. — 12 და… ოტყჳს : *եւ անդէն յարէ ասելով* εἶτα ἐπιφέρει λέγων. — 14-15 და 2° … თჳსსა : *այլ զընդդիմակն նա* AG. — 15 ივლტოდა : add. *ի նմանէ* AG. — მას : om. A.

αὐτὸν προσεκύνησεν ἑπτάκις. τὸ οὖν εἰρημένον πληροῦται ἐπὶ τὸν σωτῆρα. τῶν γὰρ νομιζομένων κατὰ σάρκα ἀδελφῶν ἐγένετο κύριος καὶ δεσπότης, ἵνα ὑπ' αὐτῶν ὡς βασιλεὺς προσκυνηθῇ. διὰ τοῦτο λέγει· « ὁ καταρώμενός σε ἐπικατάρατος, ὁ δὲ εὐλογῶν σε εὐλογημένος ».

Τῆς μὲν οὖν εὐλογίας ταύτης ἐμφάσει μὲν ὡς ἐπὶ τὸν 'Ιακὼβ εἰρημένης, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἐπὶ τὸν Χριστὸν πεπληρωμένης, ἴδωμεν τί λέγει [20] ἐν τοῖς ἑξῆς.

VIII. « Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ παύσασθαι 'Ισαὰκ εὐλογοῦν 129[β] τα 'Ιακὼβ < τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ὡς ἐξῆλθεν 'Ιακὼβ > ἀπὸ προσώπου 'Ισαὰκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ 'Ησαῦ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἦλθεν ἀπὸ τῆς θήρας· καὶ ἐποίησεν καὶ αὐτὸς ἐδέσματα καὶ προσήνεγκεν τῷ πατρὶ αὐτοῦ ».

Τὰ μὲν οὖν 'Ησαῦ ἐδέσματα σημαίνει τὴν ἐν τῷ νόμῳ τοῦ λαοῦ θρησκείαν, ὡς καυχώμενοι καὶ νομίζοντες διὰ περιτομῆς δικαιοῦσθαι προσέφερον προσήλυτα ἔθνη ὡς τροφὴν αὐτοὶ τροφῆς ἐπιδεόμενοι, ἄρτου ἐπουρανίου θιγεῖν μὴ δυνάμενοι.

1 ἑπτάκις *TU* : ἑπτά. — πληροῦται *TU* : -ροῦτε. — 1-2 τῶν... νομιζομένων... ἀδελφῶν *TU* : τὸν... νομιζομένον... ἀδελφόν. — 5 ἐμφάσει *TU* : -φάσεις. — τῇ δὲ ἀληθείᾳ *TU* : τῆς δὲ ἀληθείας. — 7-8 < τὸν... 'Ιακώβ > *nos* (70). — 11 τῷ *TU* : τό. — 11-12 καυχώμενοι... νομίζοντες : -μένου... -μίζοντος *TU*. — 12 προσέφερον : < ἦν > προσέφερον < πρός > *TU* (71).

ხოლო აწ თქუმული იგი აღესრულების მჴსნელისა ზედა. რამეთუ რომელი იგი ჰგონებდა ძმა ყოფად მისა ჴორციელად უფლად მის ზედა გამოჩნდებოდა. რაჲთამცა მათ გან ვითარცა მეუფემან თაყუანის-ცემაჲ მიიღო : ამის თჳს იტყჳს. რომელმან გწყეოს შენ წყეულ იყავნ. და რომელმან გაკურთხოს შენ კურთხეულ იყოს :.

აწ კურთხევაჲ ესე სიტყჳთ იაკობის ზედა ითქუა. ხოლო ჭეშმარიტად ქრისტეს ზედა აღესრულების. ვიხილოთ რასამი იტყჳს შემდგომად :.

რამეთუ იტყჳს. და შემდგომად კურთხევათა მათ თჳს ისაკისთა იაკობის ზედა. და იყო ვითარცა გამოვიდა იაკობი ისაკის გან მამისა თჳსისა. მოვიდა ესავიცა ძმაჲ თჳსი ნადირით. და უქმნა ჭამადი და მიუპყრა მამასა თჳსსა :.

ხოლო ესავის ჭამადსა მას ამსგავსებს ერსა მას. რომელთა იგი შჯულისა მიმართ მსახურებაჲ აქუნდა. რომელნი იგი სიქადულით ჰგონებდეს წინადაცუ-ცთილებითა განმართლებასა. შეადგინებდეს ნათესავთა ვითარცა ჭამადსა მას. რომელი ჭეშმარიტებისა სახედ გარე წარჰჴდის და ზეცისასა მას პურსა მიახლებად ვერ იკადრებს :.

1 ხოლო : om. AG. — 2 ჰგონებდა : **կարծէին** τῶν νομιζομένων (69). — გამოჩნდებოდა : **լինէր** ἐγένετο. — 4 გწყეოს : **անիծանէ** AG. — იყავნ : om. AG. — გაკურთხოს : **աւրհնէ** AG. — 5 იყოს : om. AG. — 6 სიტყჳთ : **երևելեաւս** ἐμφάσει add. **իբրև** AG. — 8 რამეთუ იტყჳს : **եղև աւէ** ἐγένετο. — 8-9 შემდგომად... ზედა : **յետ դադարելոյն Իսահակայ յաւրհնելոյ զՅակոբ զորդին իւր** μετὰ τὸ παύσασθαι 'Ισαὰκ εὐλογοῦντα 'Ιακὼβ M (70). — 10 უქმნა : add. **եւ նա** AG. — 11 ხოლო : om. A οὖν G. — 11-12 ჭამადსა... აქუნდა : **կերակուրն նշանակէ զժողովրդեանն**

dit là, a son accomplissement au Sauveur. Car de ceux-là qui sont regardés comme étant, selon la chair, ses frères, il devint Seigneur et Maître (69), afin que, par eux, comme Roi, il fût adoré. C'est pour cela qu'il dit : « Qui te maudit, qu'il soit maudit! Mais qui te bénit, qu'il soit béni![1] »

Cette bénédiction donc ayant été, en apparence, d'une part, prononcée comme sur Jacob, s'étant, en vérité, d'autre part, accomplie sur le Christ, voyons ce qu'il dit dans ce qui suit.

« Et il arriva, quand Isaac eut cessé de bénir Jacob < son fils, il arriva, aussitôt que Jacob > (70) s'en fut allé loin de la face d'Isaac son père, qu'Ésaü, son frère, lui aussi, revint de la chasse; et il fit lui aussi un plat, et l'offrit à son père[2] ».

Sans aucun doute le plat d'Ésaü désigne le culte du peuple sous la loi, en tant que (ce peuple) se glorifiait et estimait être justifié par la circoncision. Ils offraient (à Dieu) les Gentils prosélytes en guise de nourriture, manquant eux-mêmes de nourriture, ne pouvant pas toucher au pain céleste (71).

1. Gen. 27.29. — 2. Gen. 27.30-31.

Արդ ասացեալն կատարի ի փրկիչն, քանզի որ կարծէրն եղբայրն նորա լինել ըստ մարմնոյն, նորա տէր < և տանուտէր > լինէր, զի ի նոցանէն իբրեւ զթագաւոր երկրպագեսցի ։ Վասն այսորիկ ասէ. որ անիծանէ զքեզ՝ անիծեալ, եւ որ աւրհնէ զքեզ՝ աւրհնեալ ։

Արդ աւրհնութիւնս երեւելեաւս իբրեւ ի Յակոբ ասացեալ է, այլ ճշմարտութեամբ ի Քրիստոս կատարեալ ։ Տեսցուք զինչ ասէ եւ յետ այսորիկ ։

Եւ եղեւ՝ ասէ, յետ դադարելոյն Իսահակայ յաւրհնելոյ զՅակոբ զորդին իւր, եւ եղեւ՝ իբրեւ ել Յակոբ յերեսաց Իսահակայ հաւր իւրոյ, եկն եւ Եսաւ եղբայր նորա յորսոյ ։ Արար եւ նա կերակուր. եւ մատոյց հաւր իւրում ։

Եսաւայ կերակուրն նշանակէ զժողովրդեանն որ յաւրէնսն պաշտաւն ունէին, որք պարծեցեալք կարծէին թլփատութեամբ արդարանալ ։ Մատուցանէին եկամուտ ազգս իբրեւ զկերակուր, որք ի կերակրոյն պակասէին, եւ յերկնաւոր հացն մերձենալ ոչ կարէին ։

1-2 **քանզի... մարմնոյն** : τῶν γὰρ νομιζομένων κατὰ σάρκα ἀδελφῶν (69). — 2 < **և տանուտէր** > : (69). — 6 **և** : om. G. — 7 **ասէ** : om. G. — **յաւրհնելոյ** *nos* : **յաւրհնել**. — 7-8 **զորդին** [**զյորդին** V] ... **Յակոբ** : om. M (70). — 9 **յորսոյ** : add. καί. — **իւրում** : add. οὖν. — 12 **և** : om. G.

որ յաւրէնսն պաշտաւն ունէին τὰ ( ) ἐδέσματα σημαίνει τὴν ἐν τῷ νόμῳ τοῦ λαοῦ θρησκείαν. — 13 შეადგინებდეს : add. **եկամուտ** AG. — 14 რომელი... წარჩჳდის : **որք ի կերակրոյն պակասէին** AG. — 15 ივადრებს : **կարէին** AG.

<Η̅> Εἶπεν οὖν Ἡσαῦ· « ἀναστήτω ὁ πατήρ μου καὶ φαγέτω τῆς θήρας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅπως εὐλογήσῃ με ἡ ψυχή σου ». πῶς ὑπερήφανον τὸ ῥῆμα καὶ ἐπηρμένον τῇ καρδίᾳ· καὶ γὰρ ἕως σήμερον οἱ ἐκ περιτομῆς ὁμοίως καυχῶνται, ὡς μόνοι δεδικαιωμένοι. ὁ δὲ μακάριος 130α Ἰακὼβ τὸ εὐλαβὲς καὶ ταπεινόφρον προσλαβόμενος ἔλεγεν τῷ πατρί· « ἐποίησα καθ' ἃ ἐλάλησάς μοι »· ὁ δὲ Ἡσαῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ « ἀναστήτω ὁ πατήρ μου καὶ φαγέτω τῆς θήρας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅπως εὐλογήσῃ με ἡ ψυχή σου ». ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη· « τίς εἶ σύ; ὁ δὲ εἶπεν· ἐγώ εἰμι ὁ υἱός σου, ὁ πρωτότοκος, Ἡσαῦ. ἐξέστη δὲ Ἰσαὰκ ἔκστασιν μεγάλην σφόδρα καὶ εἶπεν· τίς οὖν ὁ θηρεύσας μοι θήραν καὶ εἰσενέγκας μοι, καὶ ἔφαγον ἀπὸ πάντων πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν καὶ ηὐλόγησα αὐτόν, καὶ εὐλογημένος ἔσται ». πῶς ἐγρηγόρησεν ἐνθάδε τὸ πνεῦμα τοῦ προφήτου. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ εὐλογίᾳ προσομιλῶν τῷ Ἰακὼβ εἶπεν· « ὁ εὐλογῶν σε εὐλογημένος· ὁ δὲ καταρώμενός σε ἐπικατάρατος », Θ̅' διὰ τοῦτο ἐπεσφαλίσατο ἐκ δευτέρου καὶ ἐπεσφράγισεν 130β τὴν πρώτην εὐλογίαν εἰπών· « ηὐλόγησα αὐτὸν καὶ εὐλογημένος ἔσται ». ἦν γὰρ τὸ γεγονὸς ὑπὸ τοῦ Ἰακὼβ μυστήριον οἰκονομίας εἰς Χριστὸν προτυπούμενον, ὃς εὐλογημένος ὑπὸ [21] τοῦ πατρὸς γεννηθεὶς εἰς τοὺς αἰῶνας ἐγένετο εὐλογημένος.

4 ταπεινόφρον *TU* : -νόφρονον. — 5 οὕτως *TU* : ούτος. — 9 ἔσται *TU* : ἔστε. — 11 καταρώμενος *TU* : καταρον, ν del. μενος in margine. — 13 ἦν *TU* : ἥν. — 14 ὅς *TU* : ὡς. — γεννηθεὶς *TU* : γενηθείς.

ჰრქუა ესავ. აღდეგ მამაო ჩემო და ჭამე ნადირისა გან ძისა შენისაჲ და მაკურთხენ სულმან შენმან. ხედავა ამპარტავანებასა სიტყჳსასა და სიფიცხლესა გულისა მისისასა. რამეთუ აქა ჟამამდეცა რომელ წინადაცუეთილებასა შინა არიან ეგრე იქადიან და ჰგონებენ ვითარმედ იგინი ხოლო განმართლებულ არიან. ხოლო ნეტარი იაკობ მოშიშებით და სიმდაბლით წარდგა და ჰრქუა მამასა თჳსსა. ვითარმედ ვყავ რაჲცა მიბრძანე მე. ხოლო ესავ არა ესრე ჰრქუა. არამედ J 177r ფიცხლად. ვითარმედ აღდეგინ მამაჲ ჩემი და ჭამენ ნადირისაჲ ამის და მაკურთხენ მე სულმან შენმან : და მან ჰრქუა. ვინ ხარ შენ. და მან მიუგო. მე ვარ ესავ ძე იგი შენი პირმშოჲ : დასულბა ისაკი დაკჳრვებითა დიდითა. და ჰრქუა. და ვინმე იყო იგი რომელი შენდა მოსლვადმდე მოვიდა და მომართუა მე და ვჭამე ყოვლისაგანი და ვაკურთხე იგი და იყავნ კურთხეულ : ხედავა ვითარ განიღჳძა აქა სულმან მან წინაჲსწარმეტყუელისამან. რამეთუ კურთხევათა მათ შინა იაკობის მიმართ ჰრქუა ესრეთ. რომელმან გაკურთხოს შენ კურთხეულ იყავნ. და რომელმან გწყეოს წყეულ. ამის თჳს

1 აღდეგ... შენისაჲ : ***յարիցէ հայր իմ և կերիցէ յորսոյ որդւոյ իւրոյ*** AG. — 2 ხედავა : ***տեսանես*** πῶς. — 3 მისისასა : om. AG. — აქა : om. AG. — წინადაცუეთილებასა შინა : ***ի թլփատութենէն*** AG. — 4 და ჰგონებენ : om. AG. — 5 მოშიშებით... წარდგა : ***երկեղածութեամբ և խոնարհութեամբ յառաջ մատուցեալ*** AG. — 6 რაჲცა... მე : [***որպէս*** A καθ' ἃ G] ***խաւսեցար ընդ իս*** AG. — ჰრქუა : om. AG. — 7 ფიცხლად : om. AG. — 8 ამის : ***որդւոյ իւրոյ*** AG. — 9 მიუგო : ***ասաց*** AG. — 10 დიდითა : add. ***յոյժ*** AG. — და 2° : ***իսկ*** AG. — შენდა... მოვიდა : post ყოვლისაგანი add. ***որսացաւ*** [μοι G] ***որս*** AG. — 11 იყავნ : ***եղիցի*** AG. — 12 ხედავა : ***տեսանես*** A om. G. — 13 კურთხევათა : ***յաւրհնութեանն*** add. ***խաւսելով*** AG. —

Esaü donc dit : « Que mon père se lève et mange de la chasse de son fils; pour que ton âme me bénisse [1] ». Quel orgueil en ces paroles! et quelle superbe en ce cœur! Et, en effet, jusqu'à aujourd'hui, ceux de la circoncision se glorifient pareillement, seuls qu'ils sont, pensent-ils, à être justifiés. Le bienheureux Jacob, lui, y joignant la piété et humilité d'esprit, disait à son père : « J'ai fait une à une (les choses) que tu m'as dit (de faire) [2] ». Esaü, lui, rien de tel, mais : « Que se lève mon père et qu'il mange de la chasse de son fils; pour que ton âme me bénisse [3] ». Or (Isaac) lui dit : « Qui es-tu? » (Esaü) dit : « Je suis ton fils, ton premier-né, Esaü ». Lors, hors de lui, Isaac s'extasia grandement, très fort, et dit : « Qui est donc celui qui est allé chasser pour moi du gibier et m'en a apporté; et j'ai mangé de tout avant que tu vinsses; et je l'ai béni, et béni il sera [4] ». Comme ici resta en éveil l'esprit du prophète! Parce qu'en effet, dans sa bénédiction, s'adressant à Jacob, il avait dit : « Qui te bénit, qu'il soit béni! mais qui te maudit, qu'il soit maudit! [5] », pour cela, il confirma une seconde fois et scella la première bénédiction en disant : « Je l'ai béni, et béni il sera [6] ». Ce qui en effet était arrivé du fait de l'acte de Jacob était mystère d'économie (divine) en vue du Christ préfiguré (par Jacob), (du Christ) qui, béni du Père, une fois né (naissance temporelle), a été béni pour les siècles.

1. Gen. 27.31. — 2. Gen. 27.19. — 3. Gen. 27.31. — 4. Gen. 27.32-33. — 5. Gen. 27.29. — 6. Gen. 27.33.

Ասաց Եսաւ. յարիցէ հայր իմ, եւ կերիցէ յորսոյ որդւոյ իւրոյ, եւ աւրհնեսցէ զիս անձն քո ։ Տեսանես զհպարտ բանն եւ խիստ սրտի ։ Քանզի մինչեւ ցայսաւր որք ի թլփատութենէն են, նոյն պարծին՝ թե նոքա միայն արդարացեալք իցեն ։ Իսկ երանելին Յակոբ երկեղածութեամբ եւ խոնարհութեամբ յառաջ մատուցեալ, ասէր ցհայրն, եթե արարի որպէս խաւսեցար ընդ իս ։ Այլ Եսաւ ոչ այսպէս, այլ՝ յարիցէ հայր իմ՝ եւ կերիցէ յորսոյ որդւոյ իւրոյ, եւ աւրհնեսցէ զիս անձն քո ։ Եւ նա ցնա ասաց. ո՞ ես դու ։ Եւ նա ասաց. ես եմ որդին քո անդրանիկ Եսաւ ։ Հիացաւ Իսահակ զարմացումն մեծ յոյժ, 318 եւ ասաց. իսկ ո՞ էր՝ որ որսացաւ որս, եւ եբեր ինձ, եւ կերայ յամենայնէ, մինչչեւ դու եկեալ էիր. եւ աւրհնեցի զնա, եւ աւրհնեալ եղիցի ։ Տեսանես զիարդ զարթեաւ աստ հոգի մարգարէին, վասն զի յաւրհնութեանն խաւսելով ընդ Յակոբայ՝ ասաց. որ աւրհնէ զքեզ՝ աւրհնեալ, եւ որ անիծա<նէ>՝ անիծեալ, վասն այսորիկ զգուշացոյց երկրորդաւն, եւ կնքեաց զառաջին աւրհնութիւնն՝ ասելով. աւրհնեցի զնա, եւ աւրհնեալ եղիցի ։ Եւ էր ՚եղեալ ի Յակոբայ խորհուրդ մատակարարեալ ի Քրիստոս յառաջ կերպարանեալ, որ աւրհնեալ ի հաւրէ՝ ծնեալ՝ յաւիտեանս եղեւ աւրհնեալ ։

1 *ասաց* : add. οὖν. — *և* 2° : ὅπως. — 2 *տեսանես* : πῶς. — 6 *և* 2° : ὅπως. — *ցնա* : *ա* inter lineas. — 8 *յոյժ* : *ժ* inter lineas. — 12 *աւրհնութիւնն* : *ր* infra lineam.

ეხრეთ : om. AG. — 14 გაკურთხეს : *աւրհնէ* AG. — იყავნ : om. AG. — გწყეღს : *անիծա*... καταρώμενος.

Τὸ δὲ εἰπεῖν τὴν γραφήν· « ἐξέστη δὲ Ἰσαὰκ < ἔκστασιν μεγάλην σφόδρα », τοῦτ' ἔστιν· ἐθαύμασεν Ἰσαὰκ > ἐπὶ τῷ γεγονότι, προορῶν < τὰ > ἔθνη διὰ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ < ὑπὸ > τοῦ θεοῦ μέλλοντα εὐλογεῖσθαι καὶ εἰς τὴν διαθήκην τῆς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων χωρεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Ἰακὼβ τικτόμενος καὶ ἔσχατος ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐκπορευόμενος τὴν πτέρναν ἐκράτει τοῦ Ἡσαῦ· ἤμελλεν γὰρ ὁ τοῖς ἴχνεσιν τῶν προφητῶν κατακολουθῶν ἔσχατος λαὸς λήψεσθαι τὰ πρωτοτόκια εἰς καινὴν διαθήκην πρῶτος εὑρισκόμενος.

« Ἐγένετο ἡνίκα ἤκουσεν Ἡσαῦ τὰ ῥήματα Ἰσαὰκ 131ᵃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀνεβόησεν φωνὴν μεγάλην καὶ πικρὰν σφόδρα καὶ εἶπεν· εὐλόγησον δὴ κἀμὲ πάτερ. εἶπεν δὲ αὐτῷ· ἐλθὼν ὁ ἀδελφός σου μετὰ δόλου ἔλαβεν τὴν εὐλογίαν σου ».

Τὸ οὖν εἰπεῖν αὐτῷ· « ἐλθὼν < ὁ ἀδελφὸς > σου μετὰ δόλου < ἔλαβεν τὴν εὐλογίαν

1 ἐξέστη *TU* : ἐξέστι. — 1-2 < ἔκστασιν... Ἰσαάκ > *nos* (72). — 2 τῷ *TU* : τό. — < τά > *TU*. — 3 < ὑπό > *nos* (73). — 6 πρωτοτόκια *TU* : προτότοκα. — καινήν *TU* : κενῆν. — 9 αὐτῷ *TU* : αὐτόν. — 11 αὐτῷ *TU* : αὐτό. — 11-36, 1 < ὁ ἀδελφός > ... < ἔλαβεν... σου > *nos* (75).

განაკრძალა და მეღრითა მით დაამტკიცა წინაჲსწარი იგი კურთხევაჲ. და ჰრქუა. ვაკურთხე იგი და იყავნ კურთხეულ. და იყო ყოფილი იგი იაკობისგანი ზრახვაჲ აღსრულებულ ქრისტესა ზედა წინაჲსწარ გამოხატულ. რომელი იკურთხა მამისა გან შობილ საუკუნითგან იყო კურთხეულ უკუე :.

არამედ რამეთუ იტყჳს წერილი იგი. ვითარმედ დაუკჳრდა ისაკსა დაკჳრვებითა დიდითა. ესე არს ვითარმედ დაუკჳრდა ზედა ყოფადთა მათ. წინაჲსწარ ეცნობა ვითარმედ ნათესავნი ყრმითა ამით ძისა ამის ღმრთისაჲთა იკურთხნენ და აღთქუმასა მას მამათა თანა შესლვად. **J 173ʳ, 7 T 284b, 11** რამეთუ ამის თჳსცა იაკობ შობასა მას თჳსსა. რომელ შემდგომ იყო შობად. წარმოუძღუა და შებმა უყო ბრჭალსა ესავისსა. რამეთუ განმზადებულ ¦იყო მეღრჱ იგი ნათესავი შემდგომად კუალსა წინაჲსწარმეტყუელთასა და მოღებად პირმშოებისა მის და ახალსა მას შჯულსა მთავრად გამოჩინებად :.

და იყო. ვითარცა ესმა ესავს სიტყუაჲ იგი ისაკის მამისა თჳსისაჲ. კმა-ყო კმითა მაღლითა განმწარებულად. და თქუა. მაკურთხჱ მეცა მამაო. და ჰრქუა მას. მოვიდა ზაკუვით ძმაჲ შენი და მიიღო კურთხევაჲ იგი შენი:.

და რომელ იგი თქუა ზაკუვით. გამოაჩინებს ზრახვითსა **T 285a** რამეთუ

10 მეღრჱ : მეღრე **J.** — 14 მაკურთხჱ : მაკურთხე **J.** — 15 მას : **add.** ისაკ **T 2ª manu inter lineas J.** — იგი : **om. J.** — 16 თქუა : **add.** ვითარმედ **J.**

1 და მეღრითა მით დაამტკიცა : ***երկրորդաւն և կնքեաց*** AG. — წინაჲსწარი : ***զառաջին*** AG. — 2 იყავნ : ***եղիցի*** AG. — 3 აღსრულებულ : ***մատակարարեալ*** οἰκονομίας. — 4 შობილ... უკუე : ***ծննեալ յաւիտեանս եղև աւրհնեալ*** AG. — 5 რამეთუ : ***զի*** τό. — 6 დიდითა : add. ***յոյժ*** A om. M (72). — ყოფადთა მათ : ***եղելոյն*** τῷ γεγονότι. — 7 ეცნობა : ***տեսանելով*** AG. — ძისა

Pour ce que dit l'Écriture : « Lors, hors de lui Isaac <s'extasia grandement, très fort[1] », c'est l'équivalent de : « Isaac fut saisi d'admiration> (72) » au sujet de ce qui était arrivé, voyant à l'avance que, les Gentils, c'était par le fils cadet que, <par> (73) Dieu, ils devaient être bénis et accéder au testament de la Promesse faite aux Pères. C'est pour cela, en effet, que Jacob encore, au moment où il était enfanté et sortait le dernier du sein de sa mère, s'agrippait au talon d'Ésaü[2]. C'est qu'en effet, suivant de près à la trace les pas des prophètes, le dernier peuple devait s'emparer du droit d'aînesse, premier qu'on le trouve dans le Nouveau Testament (74).

« Il arriva, lorsqu'Esaü eut entendu les paroles d'Isaac son père, qu'il poussa bien haut un cri grand et véhémentement amer, et dit : « Bénis-moi donc, moi aussi, père ! » (Isaac) lui dit : « Ton frère, venu avec ruse, a pris ta bénédiction [3] ».

Le fait donc de lui dire : « Ton <frère>, venu avec ruse, < a pris ta bénédiction> (75) » signifie, impliquant là un mystère (76), que le Verbe de Dieu,

1. Gen. 27.33. — 2. Gen. 25.26. — 3. Gen. 27.34-35.

Այլ զի ասացն գիր՝ եթէ հիացաւ Իսահակ հիացումն մեծ յոյժ, այս է՝ եթէ զարմացաւ ի վերայ եղելոցն, յառաջ տեսանելով զազգս տղայ որդւովն աստուծոյ հանդերձեալ աւրհնիլ, եւ յուխտ խոստման հարցն մտանել ։ 309, 1 Քանզի եւ վասն այսորիկ Յակոբ՝ ի ծնանելն եւ յետոյ ի մաւրն յորովայնէ յառաջ գալ, զգարշապարէն ունէր զԵսաւայ. զի հանդերձեալ էր երկրորդ ժողովուրդն զհետոց մարգարէիցն երթալ եւ առնուլ զանդրանկութիւնն, եւ ի Նոր կտակարանս առաջին գտանել ։

Եւ եղեւ՝ յորժամ լուաւ Եսաւ զբանս Իսահակայ հաւր իւրոյ, գոչեաց ի ձայն մեծ եւ ի դառն յոյժ եւ ասաց. աւրհնեա եւ զիս՝ հայր ։ Եւ ասաց նմա. եկեալ եղբայր քո նենգութեամբ՝ առ զաւրհնութիւն քո ։

Եւ զասելն նորա. նենգութեամբ՝ նշանակէ խորհրդեամբ, քանզի հանդերձեալ էր

1-2 հիացումն... զարմացաւ : om. M (72). — 2 որդւովն : add. ὑπό *nos* (73). — 3-37, 9 քանզի և... մերձեցաւ : in ms hic locus male translatus est post կարասցէ p. 5, 3 (7). — 5 հանդերձեալ : ն supra lineam. — երկրորդ : ἔσχατος. — 7 և : om. G. — 9 քո : ք corr. ս. — 10 և : οὖν. — նորա : αὐτῷ *TU* αὐτό M. — նենգութեամբ [corr.] : ἐλθών σου μετὰ δόλου M (75). — քանզի : ὅτι compl.

ამის : որդւովն AG. — 7-8 და... თანა : և յուխտ խոստման հարցն AG. — 8-36, 11 რამეთუ... მიეახლა : in mss hic locus male translatus est post მღუწღდეს p. 4, 5 (7). — 9 რომელ... წარმღუმდღუა : և յետոյ ի մաւրն յորովայնէ յառաջ գալ AG. — 9-10 შებმა ეყო : ունէր ἐκράτει. — 12 მთავრად გამოჩინებად : առաջին գտանել AG. — 13 სიტყუაჲ : զբանս AG. — 14 განმწარებულად : և ի դառն յոյժ AG. — 16 გამოაჩინებს : նշանակէ AG.

σου > » σημαίνει μυστικῶς, ὅτι ἤμελλεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ σαρκωθεὶς μορφὴν δούλου λαμβάνειν, ἵνα δι' αὐτοῦ ἄγνωστος γεννηθεὶς ἀναδέξηται τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ πατρός, μεταδιδοὺς καὶ ἡμῖν τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν.

Ὁ δὲ ἀκούσας ἔφη· « δικαίως ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ· ἐπτέρνισεν γάρ με ἤδη δεύτερον τοῦτο· τά τε πρωτοτόκιά μου εἴληφεν καὶ νῦν ἔλαβεν τὴν εὐλογίαν μου. καὶ ἐνεκότει Ἠσαῦ τῷ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λέγων· πότε ἐγγίσωσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου, ἵνα 131[s] ἀποκτείνω Ἰακὼβ τὸν ἀδελφόν μου; »

Πῶς σαφῶς ἐνθάδε προανεφώνησεν ἡ γραφὴ < διὰ Ἠσαῦ τὰ συμβησόμενα τὰ συναφῆ· > καὶ γὰρ ὁ λόγος πατὴρ τοῦ λαοῦ ἐδείκνυτο, ὃς ἐπ' ἐσχάτων διὰ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ πάθος ἤγγισεν. ὡς Μωσῆς ὀνειδίζων τὸν λαὸν λέγει· « ταῦτα κυρίῳ ἀνταποδίδοτε, οὐκ αὐτός σου πατήρ; » διέστειλεν οὖν ἡ γραφή, ἵνα νοήσωμεν τὸ εἰρημένον. τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν Ἠσαῦ· « πότε ἐγγίσωσιν αἱ ἡμέραι τοῦ πέν [22] θους τοῦ πατρός μου; » περὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πάσχα διηγεῖται, ἐν αἷς παρῄει ὁ λόγος κηρύσσων αὐτοῖς τὴν βασιλείαν.

1 μυστικῶς *TU* : -ικός. — 2 δι' αὐτοῦ ἄγνωστος *nos* : διὰ τοῦ ἀγνόστου (77). — γεννηθεὶς *TU* : γενηθείς. — 4 ἐπτέρνισεν *nos* : -έρνικεν *TU* -έρνησεν M. — ἤδη *nos* : ἰδού *TU* ἴδη M. — 8-9 < διὰ... συναφῆ > *nos* (80). — 9 ὅς *TU* : ὁ. — 11 νοήσωμεν *TU* : -σομεν. — τὸ εἰρημένον *TU* : τῷ εἰρημένῳ. — 13 παρῄει *nos* : παρῆν *TU* παρῇ M (81). — κηρύσσων *TU* : -ρύσσον.

განმზადებულ იყო სიტყუაჲ იგი ღმრთისაჲ განკორციელებად და ხატი მონისაჲ შთაცუმად. რაჲთა მის მიერ გამოუჩინებელ შობითა მოიღოს კურთხევაჲ მამისა გან და მოგუეცეს ჩუენცა რომელთა გურწამს იგი:.

და ესავს ვითარცა ესმა თქუა. მართლიად ეწოდა სახელი მისი იაკობ. რამეთუ აჰა ესერა ორჯერ შემიტყუვა მე. მიმიღო პირმშოებაჲ ჩემი. და აწ მიმიღო კურთხევაჲ ჩემი : და უთქმიდა ესავ იაკობს. და იტყოდა გულსა თჳსსა. ოდესმე მოახლდენ დღენი სიკუდილისა მამისა ჩემისანი. რაჲთა მოვკლა იაკობ ძმაჲ ჩემი:.

ვითარცა განცხადებულად აქა წინაჲსწარ თქუეს წიგნთა ესავის მიერ ყოფადთა მათ თჳს : რამეთუ სიტყუაჲ იგი მამად ერისა გამოჩნდებოდა. რომელი იგი შემდგომად კორცითა ვნებასა მას მიეახლა: J 177[r], 17 ჰრქუა მოსეცა ყუცდრებით ერსა მას. მაგას ოჳფალსა ეგრე მოაგებთ. არამე ესე თავადი არსა მამაჲ შენი : გამოუჩინა წერილმან მან. რაჲთა გულის-გმა-ჰყვნეთ თქუმულნი იგი : და რომელ იგი თქუა ესავ. ვითარმედ ოდესმე მოახდენ დღენი სიკუდილისა მამისა ჩემისანი. დღისა მის თჳს აღვსებისაჲსა იტყჳს. რომელ მახლობელ იყო სიტყუაჲ

3 მოგუეცეს ჩუენცა : მოგუცეს ჩუენ J. — 5 ორჯერ : ორგზის J. — 10 გამოჩნდებოდა : add. და J.

2 შთაცუმად : **առնուլ** AG. — 3 და : om. A. — 5 პირმშოებაჲ : **զանդրանկութիւնն** AG. — 6 კურთხევაჲ : **զաւրհնութիւնն** A. — უთქმიდა : **ոխապահ էր** AG. — 10 ყოფადთა მათ თჳს : **զլինելոյն** A om. M (80). — მამად : **հայր** πατήρ (80). — 11 შემდგომად : add. **և** A. —

une fois incarné, devait prendre forme d'esclave [1], afin que, ⌜grâce à lui (l'esclave), inconnu⌝ en sa génération (temporelle) (77), il reçût la bénédiction du Père, nous la communiquant à nous aussi, nous qui croyons en lui.

Or Esaü, une fois cela entendu, dit : « A bien juste titre on l'a appelé du nom de Jacob! Car il m'avait déjà (78) supplanté! Cette fois c'est la seconde! Mon droit d'aînesse il l'a déjà pris! Et maintenant il vient me prendre ma bénédiction! [2] » « Et Esaü restait profondément irrité contre Jacob. Et il dit, le disant en son cœur : « Quand approcheront-ils (79) les jours où je ferai le deuil de mon père? pour que je puisse tuer Jacob, mon frère! [3] »

Comme manifestement ici l'Écriture a prédit < par Esaü les événements futurs conjointement arrivés >! Et, en effet, le Verbe « Père du peuple » était là montré, (Verbe) qui, aux derniers temps, grâce à la chair (qu'il avait prise) s'approcha, jusqu'à la toucher, de la Passion (80). Comme Moïse, faisant au peuple des reproches, dit : « Est-ce là ce qu'au Seigneur vous rendez? N'est-il pas Lui, ton Père? [4] » L'Écriture a donc distingué pour que nous comprenions bien ce qui était dit là. Car le fait qu'Esaü dise : « Quand approcheront-ils les jours où je ferai le deuil de mon père? [5] » s'explique des jours de la Pâque,

1. Phil. 2.7. — 2. Gen. 27.36. — 3. Gen. 27.41. — 4. Dt. 32.6. — 5. Gen. 27.41.

բանն աստուծոյ մարմնանալ եւ կերպարանս ծառայի առնուլ, զի նովաւ անծանաւթ ծնեալ՝ ընկալցի զաւրհնութիւնն ի հաւրէ, տացէ եւ մեզ որք ի նա հաւատամք ։

Եւ Եսաւայ լուեալ, չիրաւի՝ ասաց՝ կոչեցաւ անուն նորա՝ Յակոբ. ահաւասիկ այս երկիցս անգամ խաբեաց զիս. առ զանդրանկութիւնն իմ եւ այժմ առ զաւրհնութիւնն իմ ։ Եւ ոխապահ էր Եսաւ Յակոբայ, եւ ասաց ի սրտի իւրում. Երբ մերձեսցին աւուրք մահուան հաւր իմոյ, զի սպանից զՅակոբ զեղբայր իմ ։

Որպէս յայտնապէս աստ յառաջագոյն ասացին գիրք Եսաւաւ զլինելոցն < զյարելոցն >, քանզի բանն հաւր ժողովրդեանն երեւէր, որ յետոյ ապա եւ մարմնովն ի չարչարանսն մերձեցաւ ։ 318,16 Ասաց եւ Մովսէս՝ նախատելով զժողովուրդն. զայդ տեառն հատուցանէք. ոչ սա ինքն է հայր քո ։ Որոշեաց գիրն, զի իմասցուք զասացեալն ։ Եւ զասելն Եսաւայ՝ թէ Երբ մերձեսցին աւուրք մահուան հաւր իմոյ, վասն աւուրցն զատկի պատմէ, յոր մերձ էր բանն քարոզելով նոցա զարքայութիւն ։ Այլ որ ասէն՝

1-2 զի նովաւ անծանաւթ ծնեալ : ἵνα δι' αὐτοῦ ἄγνωστος γεννηθείς *nos* ἵνα διὰ τοῦ ἀγνόστου γεννηθείς M (77). — 3 եւ Եսաւայ : ὁ δέ. — ահաւասիկ : ἤδη *nos* ἰδού *TU* ἴδη M (78) add. γάρ. — 5 իւրում : add. λέγων. — 7-8 զլինելոցն < զյարելոցն > : om. M (80). — 8 հաւր : πατήρ (80). — եւ [inter lineas] : om. G. — 9 եւ : ὡς. — 10 որոշեաց : add. οὖν. — 11 եւ : γάρ. — 12 մերձ էր : παρῄει *nos* παρῆν M (81).

ვნებასა : ի չարչարանսն ἐπὶ τὸ πάθος. — 12 ეგრე : om. AG. — 13 განაჩინა : որոշեաց AG. — გულის-გმა-ჱყვნეთ : իմասցուք AG. — 15 დღისა : աւուրցն AG. — იტყჳს : պատմէ AG.

τὸ δὲ « ἵνα ἀποκτείνω 'Ιακὼϐ τὸν ἀδελφόν μου », ἵνα δειχθῇ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ κατὰ σάρκα ἐκ τοῦ 'Ιακὼϐ γεννηθεὶς καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ξύλου προσηλωθείς.

IX. Φησὶν οὖν πρὸς αὐτόν· « οὐχ ὑπελίπου μοι εὐλογίαν πάτερ; » ἵνα γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σω 132ᵃ ματικῶς ἐν τῷ Χριστῷ κατοικοῦν εὑρεθῇ, ὅδε πρὸς αὐτὸν ἔφη· « εἰ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου καὶ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ πεποίηκα αὐτοῦ οἰκέτας, σίτῳ καὶ οἴνῳ ἐστήριξα αὐτόν, σοὶ δὲ τί ποιήσω τέκνον;

Κατανυχθέντος δὲ 'Ισαὰκ ἐϐόησεν φωνὴν 'Ησαῦ καὶ ἔκλαυσεν». τὸ οὖν κατανυγῆναι τὸν 'Ισαὰκ τὸ ἐπισπλαγχνισθῆναι τὸν λόγον ἐπὶ τῷ τοῦ λαοῦ παραπτώματι. καὶ γὰρ ὁ σωτὴρ δεόμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἔλεγεν· « πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν ὃ ποιοῦσιν ».

Τὸ δὲ ἀναϐοήσαντα τὸν 'Ησαῦ κλαῦσαι τὸ μετανοῆσαι αὐτοὺς ἐφ' ᾧ ἔπραξαν ἔργῳ. ὡς καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν τῶν ἀποστόλων γέγραπται· « ἀκούσαντες γὰρ αὐτὰ κατενύγησαν τῇ

2 γεννηθεὶς *TU* : γενηθείς. — 3 ὑπελίπου *TU* : -λίπω (83). — 4 ὅδε *nos* : ὁ δέ (83). — 6 ἐστήριξα *TU* : ἐστήρσι — σοὶ δὲ τί *TU* : οὐκ ἔτι. — 7 φωνήν : -νῇ *TU*. — 8 τῷ *TU* : τόν — 10 ἔργῳ *TU* : ἔργον.

იგი მამათა მიმართ **T 294 a** სახარებისაჲ სასუფეველისა თჳს : ხოლო რომელსა იგი იტყჳს. ვითარმედ მოვკლა იაკობ ძმაჲ ჩემი. რაჲთა გამოჩნდეს კაცი იგი. რომელ მსგავსად ჴორცითა იაკობის გან შობილ და მათ გან ძელსა ზედა დამოკიდებულ:.

და ჰრქუა ესავ. არა დამიმარხეა კურთხევაჲ მამაო : რამეთუ იყო ყოვლით-ურთ დუმილი ღმრთაებისაჲ მსგავსად ჴორცთა ქრისტესთა თანა დამკჳდრებულ. და მან ჰრქუა მას. უკუეთუ უფლად დავადგინე იგი შენ ზედა და ყოველნი ძმანი მისნი დავამონენ მას. იფქლითა და ღჳნითა განვამტკიცე იგი. აწ შენ რაჲ გიყო შვილო:.

და შეეწყალა ისაკს. აღიმაღლა ესავ ჴმითა მაღლითა. და ტიროდა : და რომელსა იგი იტყჳს. **J 177ᵛ** ვითარმედ შეეწყალა ისაკს. შეწყალებასა სიტყჳთა მით ერისა მის შეცოდებათა თჳს მოასწავებს. რამეთუ მკსნელი იგი ვედრებით მამასა ეტყოდა. მიუტევე ამათ. რამეთუ არა იციან რასა იქმან :.

და მაღლად ჴმასა მას და ტირილსა ესავისსა. შენანებასა საქმეთა მათ თჳს. რომელ ქმნნეს. გჳჩუენებს. ვითარცა საქმესა მას მოციქულთასა წერი **T 294 b** ლ

2 მოვკლა : ვ 2ª **manu inter lineas J.** — ჩემი : ჩემიო **J.** — 4 დამოკიდებულ : მოკიდებულ **J.** — 8 იგი : **add.** და **T.** — აწ : წ 2ª **manu in margine J.** — 13 მიუტევე : მო- **J.** — 15 ქმნნეს : ქმნეს **J.**

1 მამათა (leg. მათ?) მიმართ : ***նոցա*** AG. — სახარებისაჲ : ***քարոզելով*** AG. — 4 დამოკიდებულ : ***բևեռեցաւ*** AG. — 6 დუმილი : ***լռումն*** AG. — 6 მსგავსად... თანა : ***նմանապէս ի Քրիստոսի*** AG. — 7 მას : add. ***զի*** A. — დავადგინე : ***արարի*** AG. — 8 მას : add. ***և*** A (84). — აწ : om. A δέ G. — 10 მაღლითა : om. AG. — ტიროდა : ***ելաց*** AG. — 10-11 და

pendant lesquels le Verbe ⸢s'approchait⸣, leur prêchant le Royaume (81). Mais qu'Esaü dise : « Pour que je puisse tuer Jacob, mon frère [1] », c'est pour que (par là) soit montré l'homme lui-même (dans le Verbe), l'(homme) qui, selon la chair, a été de Jacob engendré, et, par lui (Esaü = le peuple juif) sur le bois cloué.

Esaü (82) lui dit donc (à Isaac) : « N'as-tu pas, de reste, laissé pour moi une bénédiction, père? [2] » En effet, afin que toute la plénitude de la divinité se trouvât habiter corporellement dans le Christ [3], celui-ci (83) (Isaac) lui disait : « Si je l'ai fait ton Seigneur, et fait tous ses frères, ses serviteurs, j'ai (du même coup) consolidé sur lui (seul) les droits au froment et à l'huile; dès lors, pour toi, que puis-je faire, enfant? [4] » (84)

« Devant le brisement (85) d'Isaac Esaü poussa un grand cri et pleura [5] ». Le brisement d'Isaac, donc, c'est la pitié qui, jusqu'aux entrailles, émut le Verbe devant la transgression (86) du peuple. Et, en effet, le Sauveur, priant pour eux, disait : « Père (87), pardonne-leur, car ils ne savent pas ce qu'ils font [6] ».

Quant aux pleurs que versa Esaü, après qu'il eut poussé un grand cri, c'est (88) le repentir qui les prit pour l'action qu'ils avaient commise. Comme aussi bien, dans les Actes des Apôtres, il est écrit : « En effet, quand ils eurent

1. Gen. 27.41. — 2. Gen. 27.36. — 3. Col. 2.9. — 4. Gen. 27.37. — 5. Gen. 27.38 ms. D^{sil}. — 6. Lc 23.34.

թէ սպանից զՅակոբ զեղբայր իմ, զի երեւեսցի մարդն, որ ըստ մարմնոյն ի Յակոբայ ծնեալ, եւ ի նոցանէն ի վերայ փայտի բեւեռեցաւ ։

Եւ ասէ ցնա Եսաւ. ո՞չ թողեր ինձ աւրհնութիւն՝ հայր ։ Քանզի էր ամենայն լրումն աստուածութեանն մարմնապէս ի Քրիստոսի բնակեալ, եւ նա ցնա ասաց՝ զի եթե տէր զնա արարի քո, եւ զամենայն եղբարս նորա արարի նմա ծառայս, եւ ցորենով եւ գինւով հաստատեցի զնա, քեզ զինչ արարից՝ որդեակ ։

Եւ ի գութ եկեալ Իսահակայ՝ գոչեաց ձայնիւ Եսաւ, եւ ելաց ։ Եւ զգթալն Յակովբայ՝ զգթալ բանին ի վերայ ժողովրդեանն յանցանաց նշանակէ, քանզի փրկիչն՝ աղաչելով վասն նոցա, 319 ցհայրն ասէ. թող սոցա, քանզի ոչ գիտեն զինչ գործեն ։

Եւ զգոչելն Եսաւայ եւ զլալ զղջանալն նոցա ի վերայ գործոցն, զոր գործեցին, ցուցանէ, որպէս ի գործս առաքելոց գրեալ է. լուեալ՝ ասէ, զայս, տրտմեցան ի

1 թե : add. ἵνα. — 2 նոցանէն : αὐτοῦ. — 3 եւ : οὖν. — Եսաւ : om. G. — քանզի : ἵνα γάρ (83). — էր : εὑρέθη (83). — 4 եւ նա : ὅδε *nos* ὁ δέ M (83). — 5 եւ 2° : om. G (84). — 7 գութ : add. խ in margine. — եւ 3° : οὖν. — 8 Յակովբայ : 'Ισαάκ. — նշանակէ : om. G. — 9 ցհայրն : πάτερ. — 10 զլալ : add. եւ et del. — զղջանալն : ն 1° corr. ղ. — 11 ցուցանէ : om. G. — որպէս : ս inter lineas. — ասէ : γάρ.

რომელსა... ისაკს : եւ զգթալն Յակովբայ A τὸ οὖν κατανυγῆναι τὸν 'Ισαάκ G. — 12 ვედრებით : add. վասն նոցա AG. — 14 მაღლად ჴმასა : զգոչելն AG.

καρδίᾳ, εἰπόντές πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς 132ᵝ ἀποστόλους· τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί; οἱ δὲ εἶπον· μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν καὶ πᾶσιν τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν». Αὕτη οὖν ἡ εὐλογία, ἣν ἐζήτει λαβεῖν ὁ Ἡσαῦ τότε. X. ἀλλ' ἐπειδὴ καιρὸς οὐκ ἦν, προφητεύων Ἰσαὰκ τὰ μέλλοντα φησὶν πρὸς αὐτόν· «ἰδοὺ ἀπὸ τῆς πιότητος < τῆς > γῆς ἔσται ἡ κατοίκησίς σου καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν καὶ ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ σου ζήσει καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις· ἔσται δὲ ἡνίκα ἂν καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν ἀπὸ τοῦ τραχήλου [23] σου ». τὰ μὲν εἰρημένα ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ἰσαὰκ 133ᵅ πότερον εὐλογίας ἔχει δύναμιν ἢ προφητείας; χρὴ γὰρ νοεῖν τὰ προκείμενα. ἰδοὺ φησιν· « ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς ἔσται < ἡ > κατοίκησίς σου, καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν ». συνέβη γὰρ κατοικῆσαι τὸν λαὸν ἐν τῇ γῇ τῶν Χαναναίων, < ἣν > διένειμεν αὐτοῖς Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ.

2 εἶπον *TU* : εἶπων. — 3 λήψεσθε *TU* : λήψεσθαι. — 4 ὑμῶν *nos* : ἡμῶν (92). — προσκαλέσηται *TU* : -λέσητε. — 5 οὐκ ἦν *TU* : μὲ ποιῆν leg. μήπω ἦν? — 6 < τῆς > *TU*. — 8 καθέλῃς... ἐκλύσῃς *TU* : θέλῃς... ἑλκύσῃς (94 bis) — 9 πότερον *TU* : πρότερον. — 10 ἔχει *TU* : ἔχῃ. — προφητείας *TU* : -τειαις. — 11 < ἡ > *TU*. — 11 συνέβη *TU* : -έβην. — 12 < ἣν > *TU*. — αὐτοῖς *TU* : αὐτούς.

არს. ვითარცა ესმა ესე. და წუხნეს. და ჰრქუეს პეტრეს და მოციქულთა მათ. რაჲმე ვყოთ ძმანო : და მათ ჰრქუეს. შეინანეთ და გრწმენინ სახელი იესოჳ ქრისტესი. და მოიღოთ მადლი და ნიჭი სულისა წმიდისა გან. რამეთუ თქუენდა არიან აღთქუმანი ესე და შვილთა თქუენთა და ყოველთა შორიელთა. რომელთა მოუწოდის ოჳფალი ღმერთი ჩუენი:.

აწ ესე არს კურთხევაჲ იგი. რომელსა ეძიებდა ესავ წინანდელსა ჟამსა : არამედ რამეთუ არღა იყო ჟამი. ხოლო წინაჲსწარმეტყუელებით ისაკ ყოფადთა მათ თჳს იტყოდა. აჰა აწ სიპოხისა გან ქუეყანისა იყოს მკჳდრობაჲ შენი და ზესკნელს ცუარისა გან ცისაჲსა. და მახჳლითა შენითა სცხოვნდებოდი და ძმასა შენსა ჰმონებდე. ხოლო იყოს რაჟამს განიჴსნე და განაგდო უღელი მისი ქედისა გან შენისა : აწ სიტყუასა მას ნეტარისა ისაკისსა კურთხევისა ხოლომე ძალი აქუს ანუ წინაჲსწარმეტყუელებისაჲცა. რამეთუ თანა-გუაც გულის-ჴმის-ყოფად ყოფადთა მათ თჳს. რამეთუ თქუა. აჰა ესერა სიპოხისა გან ქუეყანისაჲსა იყოს მკჳდრობაჲ შენი და ცუარისა გან ცისაჲსა ზეგარდამო. რამეთუ იყო დამკჳდრებაჲ ერისაჲ მის ქუეყანასა **T 295 a** მას ქამისსა. რომელ იგი განუ-ნაწილა მათ ისუ ძემან ნავესმან : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ცუარისა გან

4 შვილთა : ნაშობთა J. — 10 ხოლო : და J. — რაჟამს განიჴსნე და განაგდო : ოდესმე დაიჴსნე T. — 12 აქუს : აქუნ T.

1 ესმა : add. ***ասէ*** A. — და 1° : om. AG. — წუხნეს : add. ***ի սիրտս*** AG. — 3 ნიჭი : ***պարգեւ*** A. — წმიდისა : om. A. — 6 ეძიებდა : add. ***առնուլ*** AG. — წინანდელსა ჟამსა : ***յայնժամ*** AG. — 7 ხოლო : om. AG. — 8 იტყოდა : add. ***գնա*** AG. — აწ : om. AG. — 10

entendu cela, ils en eurent le cœur brisé et dirent à Pierre et aux autres (89) apôtres : « Que ferons-nous, hommes frères? » Ceux-ci leur dirent : « Repentez-vous, et que chacun d'entre vous soit baptisé (90) au nom de Jésus-Christ, et vous recevrez le don du Saint-Esprit (91); car la promesse est pour vous et pour ⌈vos⌉ (92) enfants et pour tous ceux qui sont au loin, autant que (93) le Seigneur notre Dieu en appellera [1] ».

C'était là donc la bénédiction qu'Esaü, alors, demandait à recevoir. Mais, parce que ce n'était pas le moment, Isaac, prophétisant l'avenir, lui dit : « Voici que de la graisse de la terre subsistera ton établissement, et de la rosée qui descend du ciel (94). Et de ton épée tu vivras, et de ton frère tu seras serviteur. Viendra pourtant un temps où tu secoueras et délieras le joug de dessus ton cou [2] ». De vrai, ce que dit là le bienheureux Isaac a-t-il valeur de bénédiction ou de prophétie? Car il faut bien entendre ce qui précède. Voici qu'il dit : « De la graisse de la terre subsistera ton établissement, et de la rosée qui descend du ciel [3] ». Il arriva en effet que le peuple s'établit dans la terre des Cananéens que leur partagea Josué, fils de Navé. Et qu'Isaac dise : « et de la

1. Act. 2.37-39. — 2. Gen. 27.39-40. — 3. Gen. 27.39.

սիրտս, եւ ասեն Պետրոսի եւ առաքելոցն. զի՞նչ արասցուք՝ եղբարք. եւ նոքա ասացին. ապաշխարեցէք, եւ հաւատացէք յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ընկալջիք շնորհս եւ պարգեւս ի հոգւոյն, քանզի ձեզ են աւետիքս այս եւ որդւոց ձերոց եւ ամենեցուն, որ հեռի են, կոչեսցէ տէր աստուած մեր ։

Արդ այս է աւրհնութիւն, զոր խնդրէր առնուլ Եսաւ յայնժամ, այլ վասն զի չեւ էր ժամանակ, մարգարէանալով Իսահակ զհանդերձելոցն՝ ասաց ցնա. ահաւասիկ ի պարարտութենէ երկրի եղիցի բնակութիւն քո եւ ի վերուստ ի ցաւղոյ երկնից, եւ սրով քով կեցցես, եւ եղբաւր քում ծառայեսցես. եւ եղիցի՝ յորժամ լուծցես եւ ընկեսցես զլուծն ի պարանոցէ քումէ ։ Արդ ասացեալն յերանելւոյն Իսահակայ՝ արդեւք աւրհնութեա՞ն ունիցի զաւրութիւն եթե մարգարէութեան ։ Քանզի պարտ է իմանալ զյառաջիկայսն. ահաւասիկ՝ ասէ, ի պարարտութենէ երկրի եղիցի բնակութիւն քո եւ ի ցաւղոյ երկնից ի վերուստ ։ Քանզի եղեւ բնակել ժողովրդեանն յերկրին Քանանացւոց, զոր բաժանեաց նոցա Յեսու՝ որդի Նաւեայ ։ Եւ զասելն՝ եթե ի ցաւղոյ երկնից ի վերուստ,

1 եւ 2° : add. τούς λοιπούς. — 2 հաւատացէք βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν. — 2-3 շնորհս եւ պարգեւս [ի inter lineas] հոգւոյն τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. — 3 այս : om. G. — ձերոց : ὑμῶν *nos* ἡμῶν M (92). — 4 են : add. ὅσους ἄν (93). — 8 լուծցես եւ ընկեսցես : καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς *TU* θέλῃς καὶ ἑλκύσῃς M (94bis). — 9 արդ : μέν.

მისი : om. AG. — 11 ხოლომე : om. AG. — 13 ყოფადთა მათ თჳს : զյառաջիկայսն AG. — რამეთუ : om. AG.

τὸ δὲ εἰπεῖν « καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ ἄνωθεν », ὅτι οἱ προφῆται νεφέλης δίκην ἐδρόσιζον αὐτοὺς γνωρίσαντες αὐτοῖς τὰ τοῦ θεοῦ λόγια. τὸ δὲ εἰπεῖν « ἐπὶ τῇ μαχαίρᾳ σου ζήσει », ὅτι ἀεὶ ὁ λαὸς οὐκ ἐπαύσατο πολεμῶν καὶ πολεμούμενος πρὸς τὰ κύκλωθεν ἔθνη κατοικοῦντα, καθὼς αὐταὶ αἱ γραφαὶ δηλοῦσιν. τὸ δὲ εἰπεῖν « καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις » σημαίνει τὸν νῦν ἐνεστῶτα καιρόν, ἐν ᾧ παρῆν ὁ σωτὴρ 133[3] ἐπισκεψάμενος τοὺς ἰδίους κατὰ σάρκα ἀδελφούς, ᾧ παραινεῖ ὁ προφήτης ὑπήκοον γενάμενον δουλεύειν. διὰ τοῦτο ἔφη· « ἔσται δὲ ἡνίκα ἂν καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς τὸν ζυγὸν ἀπὸ τοῦ τραχήλου σου ». ποῖον ζυγόν, ἀλλ' ἢ τὸν ἐν τῷ νόμῳ κείμενον; ἵνα μηκέτι νῦν δοῦλοι ὑπὸ ζυγὸν νόμου πολιτεύωνται, ἀλλὰ ἐλεύθεροι τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες καὶ νῦν σωθῆναι δύνωνται.

Τῶν οὖν μακαρίων προφητῶν κατὰ γενεὰν ἡμῖν τὰ τοῦ Χριστοῦ μυστήρια προκηρυξάντων < καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης σαφέστατα δειξάντων > τίς διστάζει ἐπὶ τούτοις

1 νεφέλης *TU* : -φέλαι. — 2 ἐδρόσιζον *TU* : ἰδρόσιζεν. — αὐτούς *TU* : αὐτοῦ. — γνωρίσαντες *nos* : γνώσαντες (96). — αὐτοῖς *TU* : αὐτοῦ. — 3 πολεμῶν *TU* : πολεμόν. — 4 αὐταί *TU* : αὖτα. — δουλεύσεις *TU* : -λεύσης. — 5 νῦν *We* : μὲν οὖν. — 6 ὑπήκοον *TU* : ὑπήκοοι. — γενάμενον *We* : γενάμενομενος. — δουλεύειν *TU* : -λεύῃ. — 7 ἔσται *TU* : ἔστε. — καθέλῃς *TU* : θέλησης (94 bis). — 8 ἀλλ' ἤ *TU* : ἀλλή. — 9 δύνωνται *TU* : δύνανται.ἐνήφασι. — 10 οὖν *TU* : νῦν. — 10-11 προκηρυξάντων *TU* : -ρύξαντα. — 11 < καὶ... δειξάντων > *nos* (99).

ზეცისაჲსა. რამეთუ წინაჲსწარმეტყუელნი იგი ვითარცა ღრუბლისა გან ცუარსა გარდმოჳ უჩევებდეს მათ ზედა სიტყუასა მას ღმრთისასა : ხოლოჳ რომელ იგი თქუა. ვითარმედ მახჳლითა შენითა სცხოვნდებოდიოჳ. რამეთუ მარადის ერი იგი არა დასცხრებოდა წყობად და ბრძოლად გარემოჲს ნათესავთა მათ. რომელნი დამკჳდრებულ იყვნეს. ვითარცა წიგნნი გჳჩუენებენ : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ძმასა შენსა ჰმონებდე. მოასწავა ამათ ჟამთა თჳს. რომელსა მახლობელ იყოჳ ქრისტე მოხედვითა ძმათა თჳსთა რომელ მსგავსად ჴორცთა. რომლისა თჳს **J 178r** წინაჲსწარმეტყუელი იგი ასწავებს დამორჩილებად და მონებად : ამის თჳს ჰრქუა. ვითარმედ რაჟამს განჴსნე და განაგდოჳ უღელი ქედისა გან შენისა : არამედ რომელი უღელი. არამედ რომელ შჯულისაჲ მის ედვა მათ ზედა. რაჲთა არა ვითარცა მონანი უღელსა ქუეშე შჯულითა მით ცხოვნდებიან. არამედ ვითარცა განთავისუფლებულნი სახარებისა მის სარწმუნოვებითა ცხოვნდებიან:.

T 295 b ვითარცა ნეტართა მათ წინაჲსწარმეტყუელთა ნათესავითი ნათესავად ქრისტეს ზრახვასა მას წინაჲსწარ ქადაგებდეს და სამართალი ჩუენდა მომართ

4 გარემოჲს : გარემოჳ **J**. — 6 ამათ : მათ **J**. — 8 მონებად : დამონებად **J**. — 9 რაჟამს : **om. T.** — განჴსნე : განჰჴსნდე **T.** — უღელი : **add.** მისი **T.** — 10 რომელ : **om. T.** — მათ : მას **T.** — 11 არა : **om. T.** — 11-13 ცხოვნდებიან **bis** : ცხონდებოდიან **J.**

1 ზეცისაჲსა : add. ***ի վերուստ*** AG. — 1-2 ვითარცა... ღმრთისასა : ***իբրև զամպս առաքեին զցաւղն քարոզելով նոցա զաստուծոյ բանն*** νεφέλης δίκην ἐδρόσιζον αὐτοὺς γνωρίσαντες αὐτοῖς τὰ τοῦ θεοῦ λόγια (96). — 4 დასცხრებოდა : ***զաղարեաց*** AG. — ბრძოლად : ***պատերազմիլ*** AG. —

rosée qui descend du ciel »[1], c'est parce que les prophètes, tel un nuage, les laissaient trempés de rosée (95) après leur ⌜avoir fait connaître⌝ (96) les oracles de Dieu. Et qu'il dise : « De ton épée tu vivras »[2], c'est parce que, toujours, le peuple ne cessa d'être en guerre agressive et défensive contre les peuples établis tout autour de lui, comme les Écritures elles-mêmes le montrent. Et ce qu'il dit : « Et de ton frère tu seras serviteur »[3], marque l'époque qui dure encore maintenant, (époque) où le Sauveur était présent, venu visiter ses propres frères selon la chair, (le Sauveur) que le prophète (ici) conseille, après qu'on sera devenu (97) docile, de servir. C'est pour cela qu'il disait : « Viendra pourtant un temps où tu secoueras et délieras le joug de dessus ton cou[4] ». Quel joug sinon le joug qui gît en la Loi? Afin qu'ils ne vivent plus maintenant esclaves sous le joug de la Loi, mais que, en hommes libres croyant à l'Évangile, ils puissent maintenant encore être sauvés (98).

Les bienheureux prophètes, de génération en génération, nous ayant donc ainsi à l'avance annoncé les mystères du Christ < et, très clairement, montré ceux de la justification > (99) qui peut douter devant ces (mystères) manifeste-

1. Gen. 27.39. — 2. Gen. 27.40. — 3. Gen. 27.40. — 4. Gen. 27.40.

զի մարգարէքն իբրեւ զամպս առաքէին զցաւղն, քարոզելով Նոցա զաստուծոյ բանսն ։ Իսկ զասելն՝ եթե սրով քով կեցջիր, զի հանապազ ժողովուրդն ոչ դադարեաց պատերազմեալ եւ պատերազմիլ ի շուրջ ազգացն, որ բնակեալ էին, որպէս եւ գիրք ցուցանեն ։ Իսկ ասելն՝ թե եղբաւր քում ծառայեսջիր, Նշանակէ զայժմու ժամանակս, յորում մերձ էր փրկիչն, այց առնելով իւրոց եղբարցն, որ ըստ մարմնոյ ։ Որում մարգարէն խրատ տայ՝ հն 320 ազանդս եղեալ ծառայել ։ Վասն այնորիկ ասաց՝ եթե եղիցի, յորժամ լուծցես եւ ընկեսցես զլուծն ի պարանոցէ քումէ ։ Զո՞ր լուծ՝ եթե ոչ որ յաւրինացն կայր ի վերայ, զի մի եւս իբրեւ ծառայք ընդ լծաւ աւրինացն վարիցին, այլ իբրեւ ազատք աւետարան < ի հաւատացեալ և այժմ կեալ կարասցեն ։

Արդ երան > ելի մարգարէիցն ըստ ազգս ազգս զՔրիստոսի խորհուրդն յառաջագոյն քարոզեալ եւ զարդարութեանն մեղ յայտնապէս ցուցեալ, ո՞ չերկուացի

1 զցաւղն ։ add. αὐτούς *TU* αὐτοῦ M. — քարոզելով ։ γνωρίσαντες *nos* γνώσαντες M (96). — 2 կեցջիր ։ ց inter lineas. — 4 թե ։ add. καί. — 6 հնազանդս ։ ὑπήκοον *TU* ὑπήκοοι M. — 8-9 իբրև bis : om. G. — 9-10 < ի... երան > ։ (98). — 11 և... ցուցեալ ։ om. M (99). — զարդարութեանն ։ ն ult. inter lineas.

5 და : իսկ AG. — 6 მოასწავა : նշանակէ AG. — ამათ ჟამთა თჳს : զայժմու ժամանակս AG. — 7-8 რომლისა თჳს : որում AG. — 9 ვითარმედ : add. եղիցի AG. — 10 არამედ 1º : om. AG. — 10-11 რომელ... ზედა : որ յաւրինացն կայր ի վերայ AG. — 11 არა : մի եւ AG. — შჯულითა მით ცხოვნდებიან : աւրինացն վարիցին AG. — 12-13 სახარებისა... ცხოვნდებიან : աւետարան... V τῷ εὐαγγελίῳ πιστεύοντες καὶ νῦν σωθῆναι δύνωνται G (98). — 14 ვითარცა ნეტართა : om. V τῶν οὖν μακαρίων G (98).

προφανῶς λελαλημένοις; εἰ γὰρ τὰ πρὸ παρῳχηκότα καὶ τὰ ἐνεστῶτα εἰπόντες πιστοὶ ὑφ' ἡμῶν κρίνονται, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι;

BÉNÉDICTIONS DE JACOB

LES FILS DE JOSEPH : EPHRAÏM ET MANASSÉ

XI. Προμηνύσαντες οὖν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ εἰρημένας 134ª εὐλογίας, παρέλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰακὼβ γεγενημένας πρὸς τοὺς υἱοὺς εὐλογίας. φησὶν γὰρ ἡ γραφὴ οὕτως. [24] « ἰδὼν δὲ Ἰσραὴλ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εἶπεν τίνες εἰσὶν οὗτοι; ὁ δὲ εἶπεν· υἱοί μου εἰσίν, οὓς δέδωκέν μοι ὁ θεὸς ἐνταῦθα. καὶ εἶπεν· προσάγαγέ μοι αὐτούς, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ Ἰακὼβ ἐβαρύνθησαν ἀπὸ τοῦ γήρως, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν τοῦ βλέπειν. καὶ ἤγγισεν αὐτοὺς πρὸς αὐτόν, καὶ ἐφίλησεν αὐτοὺς καὶ περιέλαβεν. καὶ εἶπεν Ἰσραὴλ πρὸς Ἰωσήφ· ἰδοὺ τοῦ προσώπου σου οὐκ ἐστερήθην καὶ ἰδοὺ ἔδειξέν μοι ὁ θεὸς καὶ τὸ σπέρμα σου. καὶ

1 εἰ *nos* : οἵ *TU* ἡ M. — πρὸ παρῳχηκότα *nos* : προπαρ [ῳχη *TU* οχι M] κότα *TU* M (101). — 2 κρίνονται *TU* : κρίνωνται. — ἔσεσθαι *TU* : ἔσεσθε. — 5 παρέλθωμεν *TU* : -έλθομεν. — ἐπὶ : corr. ἐπεί. — 6 γεγενημένας *TU* : οὐ γενομένας. — οὕτως *TU* : οὔ-τος. — 7 εἰσίν : σοι *TU*. — 11 οὐκ ἐστερήθην *TU* : οὐκο στερίθει. — μοι *TU* : με.

განცხადებულად გჳჩუენა. ვინმე შეორგულდეს ესევითართა განცხადებულთა თქუმულთა : ოჳკუეთუ წარსრულთა მათ თჳს და მომავალთა ჩუენ გან ემიებენ. რავდენ არა უფროჲს ყოფადთა მათ თჳს წინაჲსწარ ჰრწმენეს:.

BÉNÉDICTIONS DE JACOB

LES FILS DE JOSEPH : EPHRAÏM ET MANASSÉ

აწ გულის-კმა-ყოფილ ითქუმულნი იგი ისაკისნი. მოვიდეთ იაკობისთა მათცა კურთხევათა. რომელ იგი ძეთა მიმართ მისთა : რამეთუ იტყჳს წერილი ესრე. ვითარმედ იხილნა იაკობმან ძენი იგი იოსებისნი. და ჰრქუა. ვინ არიან ესენი : და მან ჰრქუა. ძენი ჩემნი არიან. რომელნი მომცნა მე ოჳფალმან აქა : და ჰრქუა. მომაახლენით ჩემდა. რაჲთა ვაკურთხნე იგინი : და თუალნი იაკობისნი დამძიმებულ იყვნეს სიბერითა და ვერ ჰხედვიდა. და მიაახლნა იგინი წინაშე მისსა. და კელნი მოასხნა და ამბორს-უყო მათ. და ჰრქუა ისრაჱლმან იოსებს. აჰა ხილვასა პირისა T 296 a შენისასა არა კუებულ ვიქმენ. და მიჩუენა ღმერთმან

6 იგი : om. J. — მოვიდეთ : მო⁻დით J. — 8 იოსებისნი : ისაკისნი J. — 9 ძენი : შვილნი J. — რომელნი : რომელ J. — ოჳფალმან აქა : აქა ოჳფალმან J. — 10 მომაახლენით : მომაახლენ J. — 11 ჰხედვიდა : ხედვიდა J. — 13 ხილვასა : -ვისა J. — შენისასა : შენისა J. — მიჩუენა *nos* : მიჩუჱნა J მიჩუენნა T.

1 გჳჩუენა : ***ցուցեալ*** A om. M (99). — 2 თქუმულთა : add. ***զի*** AG. — 2-3 ოჳკუეთუ... ჰრწმენეს : (101). — 6 აწ... ისაკისნი : ***արդ ցուցեալ զասացեալ աւրհնութիւնն Իսահակայ***

ment prédits? (100) Si, en effet, lorsqu'ils ont, avant l'événement, prédit le passé et le présent, ils sont, par nous, jugés dignes de foi, comment ne (le seront-ils) pas aussi (lorsqu'ils prédisent) ce qui doit arriver (*i. e.* l'avenir) (101)?

BÉNÉDICTIONS DE JACOB

Les fils de Joseph : Ephraïm et Manassé

Après donc avoir d'abord donné ces indications sur les bénédictions prononcées par Isaac, venons-en aussi aux bénédictions (102) qui se trouvent de fait avoir été, par Jacob lui-même, adressées à ses fils. Ainsi, en effet, dit l'Écriture : « Or Israël, à la vue des fils de Joseph, dit : « Qui sont ceux-ci? » (Joseph) dit : « Ce sont mes fils, que Dieu m'a donnés ici ». Et (Jacob) dit : « Amène (103)-les-moi, que je les bénisse ». Or les yeux de Jacob s'étaient appesantis du fait de la vieillesse, et ne pouvaient (104) plus bien voir. Et (Joseph) les fit approcher de lui, et il les baisa et tint embrassés (105). Et Israël dit à Joseph : « Voici que je n'ai point été privé de (voir) ta face, et voici que Dieu m'a montré même ta lignée! » Et Joseph les retira doucement < d'entre

յայսպիսի յայտնապէս ասացելոց, զի եթէ զանցեալսն եւ զկայսս ամենայն հաւատացեալք ի մէնջ քննեն, որչափ եւս առաւել եւ զլինելոցն յառաջ ասացեալ հաւատասցին ։

BÉNÉDICTIONS DE JACOB

Les fils de Joseph : Ephraïm et Manassé

Արդ ցուցեալ զասացեալ աւրհնութիւնսն Իսահակայ, անցցուք եւ որ ի Յակոբայն եղեւ առ որդիսն իւր աւրհնութիւնս, քանզի ասէ գիր այսպէս. տեսեալ՝ ասէ, Իսրայէլի զորդիսն Յովսեփայ, ասաց. ո՞յք են սոքա ։ Եւ նա ասաց. որդիք իմ են, զորս ետ ինձ աստուած աստ ։ Եւ ասաց. ածէք առ իս զդոսա, զի աւրհնեցից զդոսա ։ Եւ աչք Յակոբայ ծանրատես էին ի ծերութենէ, եւ ոչ կարէր տեսանել ։ Եւ մերձեցոյց զնոսա առ նա, եւ ի գիրկս իւր առեալ՝ համբուրեաց զնոսա ։ Եւ ասաց Իսրայէլ ցՅովսէփ. աՀաւասիկ ի տեսլենէ երեսաց քոց ոչ զրկեցայ, այլ եցոյց աստուած եւ զզաւակ քո ։

1-2 զի եթէ... հաւատասցին : (101). — 1 եթէ : εἰ *nos* οἴ *TU* ἤ M (101). — ամենայն : εἰπόντες (101). — 2 քննեն : κρίνονται (101). — յառաջ ասացեալ հաւատասցին : om. G (101). — ասացեալ : corr. — 5 եւ : add. ἐπί (102). — ի Յակոբայն : ὑπ'αὐτοῦ τοῦ 'Ιακώβ. — 6 աւրհնութիւնս : εὐλογίας (102). — ասէ 2° : om. G. — 7 զորդիսն *nos* : զյորդիսն. — են 1° : εἰσίν M σοι *TU*. — 8 ածէք : προσάγαγε. — 9 կարէր : ἠδυνήθησαν. — 10 ի գիրկս իւր առեալ համբուրեաց : ἐφίλησεν αὐτοὺς καὶ περιέλαβεν. — 11 այլ : καὶ ἰδού. — եցոյց : add. μοι.

AG. — მოვიდეთ : անցցուք AG. — 7 ძეთა მიმართ : եղև առ որդիսն AG. — 8 იხილნა : add. ասէ A. — იაკობმან : Իսրայելի AG. — 9 ღჳცვალმან : աստուած AG. — 11 წინაშე : առ AG. — 12 ჴელნი მოახხნა : ի գիրկս իւր առեալ περιέλαβεν. — 13 და : այլ A.

ἐξήγαγεν αὐτοὺς Ἰωσὴφ < ἀπὸ τῶν γονάτων αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς· λαδὼν δὲ Ἰωσὴφ > τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ, τόν τε Ἐφραὶμ ἐν δεξιᾷ, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τὸν Μανασσῆν ἐν τῇ 134[β] ἀριστερᾷ, ἐκ δεξιῶν δὲ Ἰσραήλ, ἤγγισεν αὐτοὺς πρὸς αὐτόν. ἐκτείνας δὲ Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν, ἐπέδαλεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραίμ, οὗτος δὲ ἦν ὁ νεώτερος, καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ἐναλλάξας τὰς χεῖρας ηὐλόγησεν αὐτοὺς καὶ εἶπεν· ὁ θεός, ᾧ εὐηρέστησαν οἱ πατέρες μου ἐναντίον αὐτοῦ, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ, ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας, ὁ ἄγγελος, ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν μου, εὐλόγησον τὰ παιδία ταῦτα, καὶ ἐπιτεθήσεται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς· καὶ τὸ ὄνομα τῶν πατέρων μου Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ πληθυνθείησαν εἰς πλῆθος πολὺ ἐπὶ τῆς γῆς ».

Κεφ Ιϐ. Ταῦτα εἰπὼν ὁ προφήτης μυστήριον μέγιστον ἡμῖν ἐπέδειξεν. ἐν γὰρ τῷ ἐναλλάξαι 135[α] τὰς χεῖρας καὶ τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, λέγω δὴ τὸν Ἐφραίμ, εἰς τὰ δεξιὰ μεθιστάναι, τὸν δὲ Μανασσῆν τὸν πρωτότοκον εἰς τὰ ἀριστερά, ἔδειξεν δι' αὐτῶν δύο κλήσεις

1-2 < ἀπὸ... Ἰωσήφ > *nos* (106). — 2 ἐξ *nos* : ἐκ *TU*. — 3 ἐκ *nos*: ἐξ *TU*. — 4 χεῖρα *TU* : χεῖραν. — ἐπέδαλεν *TU* : ἐπέλαδεν. — 5 τὴν ἀριστεράν *TU* : τῇ ἀριστερᾷ. — 6 τὰς χεῖρας *TU* : ταῖς χεῖραις. — ᾧ *TU* : οὗ. — 7 τρέφων *TU* : τρέφον. — τῆς σήμερον ἡμέρας *TU* : τὴν σήμερον ἡμέραν. — 9 πληθυνθείησαν *TU* : ἐπληθύνθησαν. — 11 τῷ ἐναλλάξαι *TU* : τοεναλαξαι. — 13 αὐτῶν *TU* : αὐτόν.

ნაშობიცა შენი. და აღჰმართნა იგინი იოსებმან უბეთა მისთა გან და თაყუანის-სცეს მას პირსა ზედა თჳსსა ქუეყანასა ზედა. და წარმოადგინნა იოსებ ორნი იგი ძენი თჳსნი ეფრემ მარჯუენით მისა. მარცხლ ისრაჱლისა. და მანასე მარცხენით მისა. მარჯულ ისრაჱლისა. და მიაახლნა იგინი მას. და განყო ჴელი თჳსი მარჯუენე ისრაჱლმან და დასდვა თავსა ზედა ეფრემისსა მრწემისა ძმისასა და მარცხენე თავსა ზედა მანასესსა. ჴელნი ერთი ერთსა ზედა გარდართხმით აკურთხნა იგინი. და თქუა. ღმერთო. რომლისა წინაშე სათნო გიჩნდეს მამანი ჩემნი. აბრაჰამ და ისაკ. ღმერთო. რომელმან გამომზარდე მე სიყრმით ჩემითგან აქამომდე. ანგელოზმან შენმან. რომელმან მიჴსნა მე ყოველთა J 178' ჭირთა ჩემთა გან. აკურთხენ ყრმანი ესე. და ეწოდენ ამათ ზედა სახელი ჩემი და სახელი მამათა მათ ჩემთაჲ. აბრაჰამისი და ისაკისი. და T 296 b განმრავლდენ განმრავლებითა დიდითა ქუეყანასა ზედა:.

ესე თქუა წინაჲსწარმეტყუელმან მან. დიდი ზრახვაჲ გჳჩუენა ჩუენ. ჴელთა მათ ერთი ერთსა ზედა გარდასხმითა და უმრწემესსა მას ძესა იოსებისსა ეფრემს მარჯულ დადგინებითა და მანასე. რომელ იგი პირმშოჲ იყო. მარცხენით. გჳჩუენებს მათ გამო ორსა წოდებასა და ორსა ერსა ყოფადსა. და მრწემი იგი

1 ნაშობიცა შენი : ნაშობნიცა შენნი **T.** — 2 მას : **om. T.** — ზედა თჳსსა : თჳსსა ზედა **J.** — ზედა 2° : **om. J.** — 3 ეფრემ : ეფრემი **J.** — 4 მარჯულ : მარჯუენით **J.** — 5 ზედა : **om. T.** — ეფრემისსა : ეფრემის **J.** — 6 თავსა ზედა მანასესსა : ზედა თავსა მანასესა **J.** — 7 მამანი : **add.** იგი **J.** — 14 გარდასხმითა : გარდადებასა **J.** — 15 მანასე : მანასჱ **T.**

les genoux de (Jacob), et ils l'adorèrent face contre terre. Et Joseph ayant pris > (106) ses deux fils, Ephraïm à sa droite, donc à la gauche d'Israël, et Manassé à sa gauche, donc à la droite d'Israël, les fit approcher de (Jacob). Or Israël, ayant étendu la main droite, la mit sur la tête d'Ephraïm — or celui-ci était le plus jeune — et, sa main gauche, sur la tête de Manassé. Ayant ainsi croisé les mains, il les bénit et dit : « O Dieu, devant qui ont été agréables mes pères, Abraham et Isaac, O Dieu qui vas me nourrissant depuis ma jeunesse jusqu'au jour où nous sommes, O Ange qui me délivras de tous mes maux, bénis (107) ces petits enfants, et sur eux restera imposé mon nom et le nom de mes pères, Abraham et Isaac, et qu'ils se multiplient en grande multitude sur la terre![1] »

Ce disant, le prophète nous a ouvertement fait voir un très grand mystère. Car dans le fait d'avoir croisé les mains et fait (ainsi) passer le plus jeune des fils de Joseph, je veux dire Ephraïm, à sa droite, mais Manassé, l'aîné, à sa gauche, il a, par eux, montré qu'il existait deux appels et deux peuples;

1. Gen. 48.8-16.

Եւ եհան զնոսա Յովսէփ ի ծնգաց նորա, եւ երկիր պագին նմա ի վերայ երեսաց իւրեանց յերկիր ։ Առեալ Յովսեփայ զերկուս որդիսն իւր՝ զԵփրեմ ընդ աջմէ, ի ձախմէ Իսրայելի, եւ զՄանասէ ի ձախմէ, ընդ աջմէ Իսրայելի, մերձեցոյց զնոսա առ նա ։ Եւ ձգեալ Իսրայելի զաջ ձեռն իւր՝ եդ ի վերայ գլխոյն Եփրեմի, որ էր կրսեր, եւ զձախն ի վերայ գլխոյն Մանասէի, զձեռս զմիմեամբք արկեալ. աւրհնեաց զնոսա, եւ ասաց. աստուած որոյ առաջի հաճոյ եղեն հարքն իմ՝ Աբրահամ եւ Իսահակ, աստուած՝ որ կերակրեցեր զիս ի մանկութենէ մինչեւ ցայսաւր, հրշտակդ՝ որ փրկեցեր զիս յամենայն չարեաց 321 իմոց, աւրհնեա զմանկունսս զայս. եւ կոչեսցի ի վերայ սոցա անուն իմ եւ անուն հարցն իմոց՝ Աբրահամու եւ Իսահակայ. եւ բազմասցին ի բազմութիւն մեծ ի վերայ երկրի ։

Զայս ասացեալ մարգարէին՝ մեծ խորհուրդ եցոյց մեզ ։ Եւ զմիմեամբքն արկանել զձեռսն, եւ զկրտսեր որդին Յովսեփայ՝ զԵփրեմ յաջ անցուցանել, եւ զՄանասէ, որ էր անդրանիկ, ի ձախակողմն, եցոյց նոքաւք երկուս կոչմունս եւ երկուս ժողո-

1-2 *ի ծնգաց... Յովսեփայ* ։ om. M (106). — 5 **զմիմեամբք** *nos* : **զմիմեամբք** [**զ** inter lineas]. — 11 **և** ։ γάρ.

2 და წარმოადგინნა : **առեալ** A om. M (106). — 5 მრწემისა მმისასა : **որ էր կրսեր** οὗτος δὲ ἦν ὁ νεώτερος. — 7 გიჩნდეს : **եղեն** AG. — 8 ჩემით (გან) : om. A. — 9 ანგელოზმან შენმან : **հրշտակդ** ὁ ἄγγελος. — 11 განმრავლდენ : **բազմասցին** AG. — 15 დადგინებითა : **անցուցանել** AG. — 16 გჳჩუენებს : **եցոյց** AG. — ყოფადსა : **եղեալ** γινομένους.

καὶ δύο λαοὺς γινομένους· καὶ τὸν μὲν νεώτερον διὰ πίστεως εἰς δεξιὰν τοῦ Χριστοῦ εὑρισκόμενον, τὸν δὲ πρεσβύτερον λαόν, τὸν ἐν τῷ νόμῳ καυχώμενον, εἰς ἀριστερὰν μετατιθέμενον. ὅθεν μὴ νοήσας [25] ὁ Ἰωσὴφ πνευματικῶς τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ προφήτου, οἰόμενος πλανᾶσθαι τὸν πατέρα, ἀντελάβετο αὐτοῦ καὶ εἶπεν· « οὐχ οὕτως, πάτερ, αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πρωτότοκος, ἐπίθες τὴν δεξιάν σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν· οἶδα, τέκνον, καὶ αὐτὸς ἔσται μέγας καὶ αὐτὸς ὑψωθήσεται, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ νεώτερος μείζων αὐτοῦ ἔσται »· « καὶ ἔθηκεν 135[3] τὸν Ἐφραὶμ ἔμπροσθεν τοῦ Μανασσῆ ». ἀλλ' ἐπειδὴ λεληθότως πολλὰ ἔγκειται ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς καὶ τοῦτο ἀφθόνως διηγησόμεθα, τί λέγων ὁ μακάριος Ἰακὼβ ἰδιοποιήσατο τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἰωσήφ. τὸ γὰρ εἰπεῖν « οἱ δύο υἱοί, οἱ γενάμενοι ἐν Αἰγύπτῳ πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρός σε εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί εἰσιν, Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς, ὡς Ῥουβὴμ καὶ Συμεὼν ἔσονταί μοι· τὰ δὲ ἔγγονα, ἃ γεννήσεις μετὰ ταῦτα, σοὶ ἔσονται », τοῦτο σημαίνει· ἐπειδὴ γὰρ δώδεκα ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ, ἐξ ὥνπερ αἱ δώδεκα φυλαὶ γεγένηνται,

1 εἰς δεξιάν *TU* : εἰςδεξῆται. — 1 εὑρισκόμενον *TU* : -όμενος. — 2 μετατιθέμενον *We* : μεταθέμενον. — 3 πνευματικῶς *TU* : -τικός. — 4 αὐτοῦ *nos* : αὐτούς (110). — οὕτως *TU* : οὗτος. — 5 τὴν κεφαλὴν *TU* : τῆς κεφαλῆς. — οἶδα *TU* : οἴδατε. — 7 λεληθότως *TU* : -ότος. — 8 ἀφθόνως *TU* : -όνος. — 9 εἰπεῖν *TU* : εἶπεν. — ἐν Αἰγύπτῳ *TU* : ἐξ αἰγυπτου. — 10 Μανασσῆς *TU* : -ασῆν. — 11 γεννήσεις *nos* : γεννήσας (114). — σοί *TU* : συ. — 12 ἐξ ὥνπερ *TU* : ἐξόνπερ.

სარწმუნოვებითა მარჯულ ქრისტესა პოვნილ. ხოლო პირველი იგი ერი. რომელნი შჯულითა იქადოდეს. მარცხენით დადგინებულ : რომლისა თჳს ვერ გულის-გმა-ეყო იოსებსა ყოფადი იგი წინაჲსწარმეტყუელისა მის გან. ჰგონებდა ვიითარმედ დაავიწყდა მამასა მას. რომლისა თჳს უპყრა ჴელი მისი. და ჰრქუა. არა ეგრე მამაო. არამედ ესე არს პირმშოჲ. დასდევ მარჯუენე ჴელი შენი თავსა ზედა მისსა : და მან ჰრქუა. უწყი შვილო. უწყი. ესეცა დიდ იყოს და ამაღლდეს. ხოლო ძმაჲ მისი უმრწემესი უმაღლეს მისა იყოს. და დასუა
T 297 a ეფრემი ზეშთა მანასესა : არამედ რამეთუ გამოუჩინებელი დიდ არს წიგნთა შინა წმიდათა და უშურველად გამოვთქუათ : რომლითა სიტყჳთა საკოჳთარ იყვნა ორნი იგი ძენი იოსებისნი : რამეთუ ჰრქუა მას. ორნი ეგე შვილნი. რომელ გამოგდეს შენ გან ეგჳპტეს. ვიდრე შთასლვადმდე ჩემდა ეგჳპტედ. ჩემდა იყვნენ : ეფრემ და მანასე. რუბენის და სჳმეონის-ებრ იყვნედ ჩემდა : და სხუა ამიერითგან. რავდენ გესხნენ. შვილნი შენდა იყვნენ : ამას მოგუას-

5 პირმშოჲ : add. და J. — 10 იყვნა : ყვნა J. — 11 შენ გან ეგჳპტეს : ეგჳპტეს შენ გან T. — შთასლვადმდე ჩემდა : შთამოსლვად ჩემდამდე J. — 12 მანასე : მანასჱ T. — 13 იყვნენ : იყვნედ T.

3 ყოფადი : **եղեալ** γινόμενον add. **հոգեպէս** AG. — 3-4 ჰგონებდა : **կարծեաց** AG. — 5 არამედ : om. A γάρ G. — ჴელი : om. AG. — 7 უმაღლეს : **մեծագոյն** AG. — 7-8 დასუა ეფრემი ზეშთა : **նստոյց զեփրեմ առաջի** ἔθηκεν τὸν Ἐφραὶμ ἔμπροσθεν. — 9 უშურველად გამოვთქუათ : **զայս աննախանձ պատմեսցուք** AG. — 9-10 საკოჳთარ იყვნა : [**սեփականեցոյց** A ἰδιοποιήσατο G] **երանելին Յակոբ** AG. — 10-11 შვილნი : add. **քո** A. — 11 გამოგდეს

et que le plus jeune, lui, grâce à la foi, se trouve à droite du Christ, tandis que le peuple plus âgé, celui qui se glorifie dans la Loi, est, par mutation, placé à gauche. D'où Joseph, n'ayant pas compris (108) en sa signification spirituelle ce qui se faisait là par le prophète, pensant que son père se trompait (109), ⌜l'⌝ arrêta (110), et dit : « Pas ainsi, père! Car celui-ci est le premier-né! Mets ta (main) droite sur sa tête ». Mais Jacob dit : « Je sais, mon enfant; lui aussi sera grand, lui aussi sera exalté, mais son frère, le plus jeune, sera plus grand que lui [1] ». « Et il plaça (111) Ephraïm avant Manassé [2] ». Aussi bien, puisqu'il y a, dans les Saintes Écritures, beaucoup de choses (112) à l'état caché, ceci encore nous l'expliquerons largement, savoir quel sens ont les paroles par lesquelles le bienheureux Jacob fit siens les deux fils de Joseph (113). Le fait de dire, en effet : « les deux fils nés en Égypte avant que je vinsse à toi en Égypte, sont à moi; Ephraïm et Manassé, comme Ruben et Siméon, seront à moi; quant aux puînés que tu ⌜engendreras⌝ (114) après eux, ils seront à toi [3] », marque bien cela (que Jacob fait siens Ephraïm et Manassé). Puisqu'en effet Jacob avait douze fils, auxquels précisément les douze tribus doivent leur

1. Gen. 48.18-19. — 2. Gen. 48.20. — 3. Gen. 48.5-6.

վուրդս եղեալ, եւ զկրտսերն հաւատովք ընդ աջմէ Քրիստոսի գտեալ, իսկ զանդրանիկ ժողովուրդն, որ յաւրէնսն պանծացեալ էր, ի ձախակողմն եղեալ ։ Վասն որոյ չիմացեալ Յովսեփայ հոգեպէս զեղեալն ի մարգարէէն՝ կարծեաց՝ եթէ մոռացաւ հայրն, վասն որոյ կալեալ զձեռանէ նորա՝ ասաց. ոչ այդպէս՝ հայր. սա է անդրանիկ. դիր զաջ քո ի վերայ գլխոյ սորա ։ Եւ նա ասաց. գիտեմ՝ որդեակ՝ գիտեմ. եւ սա եղիցի մեծ եւ բարձրասցի, այլ եղբայր սորա կրտսեր մեծագոյն քան զսա եղիցի. եւ նստոյց զԵփրեմ առաջի Մանասէի ։ Այլ վասն զի աներեւոյթ շատ ինչ կայ ի գիրս սուրբս, եւ զայս աննախանձ պատմեսցուք, որով բանիւ սեփականեցոյց երանելին Յակոբ զերկուս որդիսն Յովսեփայ ։ Քանզի ասաց նմա. երկու որդիքդ քո՝ որ եղեն քեզ յԵգիպտոս, մինչչեւ եկեալ էի ես առ քեզ յԵգիպտոս, իմ են, Եփրեմ եւ Մանասէ, որպէս Ռուբէն եւ Սիմէոն եղիցին իմ ։ Եւ այլ որդիք՝ որքան եւ ծնցիս յետ այսորիկ, քո եղիցին ։ Եւ այս նշանակէ. վասն զի երկոտասան էին Յակոբու որդիք, յորոց եր-

2 պանծացեալ : ն corr. ր, աց inter lineas. — 2-3 չիմացեալ *nos* : զարմացեալ (108). — 3 մոռացաւ : πλανᾶσθαι (109). — 4 զձեռանէ նորա : αὐτοῦ *nos* αὐτούς M (110) — սա : add. γάρ. — 5 գիտեմ 2° : om. G. — 6 եւ 1° : add. αὐτός. — նստոյց : ἔθηκεν (111). — 7 ինչ *nos* : ինձ (112). — 8 աննախանձ : ն ult. inter lineas. — 9 քանզի ասաց նմա : τὸ γὰρ εἰπεῖν. — 11 այլ : om. G. — ծնցիս : γεννήσεις *nos* γεννήσας M (114).

შენ გან : եղեն [քեզ A] AG. — მოსლვადმდე ჩემდა : մինչև եկեալ էի ես առ քեզ AG. — 12 იყვნენ : են AG. — იყვნედ : եղիցին ἔσονται. — 13 გესხნენ : ծնցիս A γεννήσας M (114). — ამას : եւ այս τοῦτο.

τούς δύο υἱούς τοῦ Ἰωσὴφ εἰς δύο φυλὰς ἐμέρισεν, καὶ ἐγένοντο φυλαὶ δεκατρεῖς, τῆς φυλῆς Ἰωσὴφ εἰς τοὺς δύο υἱοὺς μερισθείσης· καὶ οὕτω οὐκ ἀργὸς ἦν Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τρισ 136[a] καιδέκατος μετὰ τοὺς ἀποστόλους, ἐκλεγεὶς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φυλῶν, κατελογίσθη καὶ οὕτως τοῖς ἔθνεσιν ἀπόστολος ἐπέμφθη.

LES DOUZE FILS DE JACOB

XII. Τῶν οὖν ἁγίων γραφῶν κατὰ πάντα λόγον πληροφορουσῶν ἡμᾶς διὰ τῶν προφητῶν πειρώμενοι ἴδωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς τί λέγει.

« Ἐκάλεσεν δὲ Ἰακὼβ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπεν· συνάχθητε, ἵνα ἀπαγγείλω ὑμῖν, τί ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν· ἀθροίσθητε καὶ ἀκούσατε, υἱοὶ Ἰακώβ, ἀκούσατε Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ».

Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν αὐτόν· « συνάχθητε, ἵνα ἀπαγγείλω ὑμῖν τί ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτῳ

3 ἐκλεγείς *TU* : ἐκλογῆς ἀπόστολος < ὅς > *We*. — 4 οὕτως *TU* : οὗτος. — 6 πληροφορουσῶν *TU* : -φορεῖν. — 6-7 προφητῶν πειρώμενοι *nos* : πεπληρωμένων *TU* πληρωμένων M (117). — 8 ἀπαγγείλω : ἀν- *TU*. — 9 ἐπ' ἐσχάτῳ : -άτων *TU*. — 11 αὐτόν *TU* : αὐτῷ. — ἐπ' ἐσχάτῳ : -άτων *TU*.

წავებს. რამეთუ ათორმეტ იყვნეს ძენი იგი იაკობისნი. რომელთა გან ათორმეტნი ნათესავნი იყვნეს. ორნი იგი ძენი იოსებისნი ორად ნათესავად განყვნა. და იქმნეს ათსამეტ ნათესავ. ნათესავი იგი იოსებისი ორთა მათ ძეთა განუყო : და ესე არა თუ ცუდად რაჲმე. რამეთუ პავლე მოციქული მეათცამეტედ მოციქულთა მათ შემდგომად იწოდა. რიცხუსა ნათესავთასა შეერთო და მოციქულ ნათესავთა იჩინა:.

LES DOUZE FILS DE JACOB

T 297 b აწ წმიდათა წიგნთა გონებანი ჩუენნი სათნო J 179[r] ყვნეს. წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ გამოცდილად. ვიხილოთ შემდგომად ამისა რასაძი იტყჳს :. რამეთუ იტყჳს. მოუწოდა იაკობ ძეთა მათ თჳსთა. და ჰრქუა. შემოიკრიბით. და გითხრა რაჲ იგი ყოფად არს თქუენდა შემდგომთა მათ ჟამთა. მოკერბით და ისმინეთ ძეთა მაგათ იაკობისთა. ისმინეთ ისრაჱლისი მამისა თქუენისაჲ:.

და რომელსა იგი იტყჳს ვითარმედ. შემოიკრბით და გითხრა თქუენ რაჲ იგი ყოფად არს თქუენდა მომავალთა ჟამთაო. ესე წინაჲსწარმეტყუელება არს

3 იქმნეს : იყვნეს J. — 4 პავლე : პავლჱ T. — 5 შემდგომად : om. T. — 8 ყვნეს : ქყვნეს J. — 11 მათ : om. J. — 13 თქუენისაჲ : თქუენი T. — 15 მომავალთა : მომართ შემდგომთა J.

3 განუყო : *բաժանեալ* AG. — 5 იწოდა : *ընտրեալ* AG. — შეერთო : *համարեցաւ* AG. — 6 იჩინა : *առաքեցաւ* AG. — 8 წიგნთა : add. *ամենեքին* AG. — 9 გამოცდილად : *փորձելով* A

existence, il répartit les deux fils de Joseph en deux tribus; et les tribus furent dès lors au nombre de treize, la tribu de Joseph ayant été répartie entre ses deux fils. Et ainsi n'était-il pas sans rien avoir à faire (ici), Paul, l'Apôtre (115). Choisi (116) d'entre le nombre des tribus (Benjamin) il fut compté treizième après les Apôtres, et ainsi il fut, aux Gentils, comme Apôtre, envoyé.

LES DOUZE FILS DE JACOB

Reconnaissant donc par expérience que les Saintes Écritures nous donnent, sous tout rapport, pleine garantie par les prophètes, voyons, dans ce qui suit, ce qu'il (le prophète Jacob) dit (117).

« Or Jacob appela ses fils et dit : « Rassemblez-vous, pour que je vous annonce ce qui vous arrivera aux derniers jours. Serrez-les rangs; et écoutez, fils de Jacob, écoutez Israël, votre père [1] ».

Sans aucun doute quand il dit : « Rassemblez-vous, pour que je vous annonce ce qui vous arrivera aux derniers jours [2] », c'est là prophétie et non bénédiction.

1. Gen. 49.1-2. — 2. Gen. 49.1.

կոտասան ազգքն եղեն, զերկուս որդիսն Յովսեփայ յերկուս ազգս բաժանեաց. եւ եղեն ազգք երեքտասան, ազգին Յովսեփայ յերկուս որդիս բաժանեալ ։ Եւ այս ոչ ընդ վայր՝ վասն զի Պաւղոս առաքեալ երեքտասաներորդ յետ առաքելոցն ընտրեալ, ի թուոյ ազգացն համարեցաւ, եւ առաքեալ ազգաց առաքեցաւ ։

LES DOUZE FILS DE JACOB

Արդ սրբոց գրոց ամենեւին զմեր զմիտս հաճեալ, մարգարէիւքն փորձելով, տեսցուք՝ 322 *յետ այսորիկ՝ զինչ ասէ ։*

Կոչեաց՝ ասէ, Յակոբ զորդիսն իւր, եւ ասաց. ժողովեցարուք, եւ պատմեցից ձեզ զինչ պատահելոց իցէ ձեզ ի յետին ժամանակի. ժողովեցարուք եւ լուարուք՝ որդիք Յակոբայ, լուարուք Իսրայելի՝ հաւր ձերում ։

Եւ զասելն նորա՝ եթէ ժողովեցարուք, եւ պատմեցից ձեզ զինչ պա < *տահելոց*

1 *ազգքն* ։ *ք* inter lineas. — 2-3 *Եւ այս... առաքեալ* ։ καὶ οὕτω οὐκ ἀργὸς ἦν Παῦλος ὁ ἀπόστολος (115). — 4 *Եւ* ։ add. οὕτως. — *առաքեցաւ* ։ *առ* corr. *համ*. — 6-7 *արդ... ասէ* ։ (117). — 6 *ամենեւին զմեր զմիտս* ։ κατὰ πάντα λόγον... ἡμᾶς (117). — *հաճեալ* ։ πληροφορουσῶν *TU* πληροφορεῖν M. — *մարգարէիւքն փորձելով* ։ διὰ τῶν προφητῶν πειρώμενοι *nos* διὰ τῶν πεπληρωμένων *TU* διὰ τῶν πληρωμένων M (117). — 8 *ասէ* ։ om. G. — *Եւ պատմեցից* ։ ἵνα [ἀπαγγείλω M ἀν- *TU*]. — 11 *Եւ* 1°: οὖν. — *Եւ* 2° ։ ἵνα. — 11-53, 1 < *տահելոց... ժաման* > ։ *կրկ*.

om. M (117). — 10 რამეთუ იტყჳს : *ասէ* A om. G. — 11 შემდგომთა... ჟამთა : *ի յետին ժամանակի* ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν.

τῶν ἡμερῶν », προφητεία ἐστὶν τοῦτο, οὐκ εὐλογία· < ἡ μὲν γὰρ [26] εὐλογία > φέρεται ἐπί τινι εὐλογουμένῳ, ἡ δὲ προφητεία γίνεται ἐπὶ ἔργῳ τινὶ τελουμένῳ. λεγούσης οὖν 136[β] τῆς γραφῆς· « πάντες οὗτοι υἱοὶ Ἰακὼϐ δώδεκα, < καὶ > ταῦτα ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ πατὴρ αὐτῶν καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ἕκαστον, κατὰ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ ηὐλόγησεν αὐτούς », πῶς συμφωνήσει τὸ προκείμενον, ποτὲ μὲν προφητεῖαι δεικνύμεναι, ποτὲ δὲ εὐλογίαι ὀνομαζόμεναι; ἐν τούτῳ δεῖ νοεῖν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ῥητοῖς καὶ εὐλογίαι κεῖνται καὶ προφητεῖαι, ἵνα αἱ μὲν εὐλογίαι καταντήσωσιν ἐπὶ τὸν ἐκ τοῦ Ἰούδα γενόμενον καὶ τὸν ἐν τῷ Ἰωσὴφ προτυπούμενον, τὸν ἐκ τοῦ Λευὶ ἱερέα τοῦ πατρὸς εὑρισκόμενον, αἱ δὲ προφητεῖαι ἐπὶ τοῖς τὰ ἐναντία πράξασιν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐξουδενήσασιν.

RUBEN

XIII. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει αὐτὴ ἡ γραφὴ σαφέστερον διδάξει ἡμᾶς. φησὶν γάρ· « Ῥουϐὴμ πρωτότοκός μου σὺ εἶ· 137[a] ἰσχύς μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου, σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς

1 < ἡ... εὐλογία > *TU*. — φέρεται *TU* : φέρετε. — 2 εὐλογουμένῳ *TU* : -γημένω. — ἡ δέ *TU* : ἴδε. — 3 < καί > *nos* (119) — 4 αὐτοῦ *nos* : αὐτῶν (120). — 5 συμφωνήσει *TU* : οὖν φωνήσει. — 5-6 εὐλογίαι ὀνομαζόμεναι *TU* : εὐλογίαν ὀνομαζομένην. — 6 τούτῳ *TU* : τόυτο. — 7 τόν *TU* : τῶν. — τῷ *TU* : τό. — 11 οὕτως *TU* : ὄῦτος.

და არა კურთხევა : კურთხევაჲ. რაჟამს ვინმე იკურთხის. მის ზედა ითქჳს. ხოლო წინაჲსწარმეტყუელებაჲ იქმნის საქმისა თჳს რაჲსმე აღსრულებისა : და წიგნთა შინა უთქუამს. ვითარმედ ყოველნი ესე ძენი იაკობისნი ათორმეტნი : და ამას ეტყოდა მამაჲ იგი თჳსი და აკურთხნა იგინი თითოეულად მსგავსად კურთხევისა მათისა : და ვითარმე ერთობა აქუნდეს ყოფადთა მათ : ოდესმე წინაჲსწარმეტყუელებაჲ განცხადნეს. ანუ **T 298 a** ოდესმე კურთხევაჲ იგი ითქუას. ამით თანა-გუაც გულის-ჴმის-ყოფაჲ ვითარმედ მათვე სიტყუათა შინა კურთხევანიცა არიან და წინაჲსწარმეტყუელებანიცა. რაჲთა კურთხევანი იგი დაადგრენ მის ზედა რომელი იუდაჲს გან იშვა და რომელი იგი იოსების მიერ მოგუესწავა და რომელი იგი ლევის გან მღდელ მამისა გამოვიდა. ხოლო წინაჲსწარმეტყუელებანი იგი მათ ზედა რომელნი იგი მკდომად აღდგეს და ძჱ ღმრთისაჲ შეურაცხ-ყვეს:.

RUBEN

ოჳკუეთუ ესე ესრეთ არს. თჳთ წიგნნი გუასწავებენ ჩუენ : რამეთუ იტყჳს. რუბენ პირმშოჲ ჩემი შენ. დასაბამ და ძლიერება შვილთა ჩემთა. ფიცხლად

4 და : om. T. — 8 კურთხევანიცა : კურთხევანი J. — და : om. T. — კურთხევანი : კურთხევანიცა T. — 10 რომელი : რომელ J. — 12 ძჱ : ძე J. — 14 იტყჳს : add. ა in margine J.

3 წიგნთა... უთქუამს : **գրոց ասացեալ** AG. — 5 მათისა : add. **առհնեաց զնոսա** AG. — ყოფადთა მათ : **առաջակայն** AG. — 6 განცხადნეს : **ցուցանի** δεικνύμεναι. — 7 ითქუას : **անուանի** ὀνομαζόμεναι. — ამით : **յայսմ** AG. — 9 დაადგრენ : **եկեսցեն** καταντήσωσιν. —

Car la bénédiction, elle, (118) porte sur quelqu'un que l'on bénit, tandis que la prophétie se réalise à l'accomplissement d'un certain fait. Avec ces paroles de l'Écriture : « Tous ceux-ci sont les douze fils de Jacob; < et > (119) c'est ainsi que leur parla leur père et qu'il les bénit; il les bénit chacun selon ⌜sa⌝ bénédiction[1] » (120), comment concordera l'(explication) plus haut proposée (121) : tantôt prophéties manifestement telles, tantôt (prophéties) nommées bénédictions? (122) Dans cette (explication) il faut comprendre que c'est dans les (choses) mêmes exprimées que gisent et bénédictions et prophéties, de telle sorte que les bénédictions, elles, tombent sur Celui qui de Juda est né, et sur Celui qui en Joseph est préfiguré, sur Celui qui, (issu) de Lévi, se trouve être Prêtre du Père, tandis que les prophéties (tombent et demeurent) sur ceux qui ont agi en adversaires et, pour néant, tenu le Fils de Dieu.

Ruben

D'ailleurs, qu'il en est bien ainsi, l'Écriture elle-même nous l'enseignera plus clairement (123). Elle dit en effet : « Ruben, mon premier-né, c'est toi!

1. Gen. 49.28.

իցէ ձեզ ի յետին ժաման > *ակի, այս մարգարէութիւն է եւ ոչ աւրհնութիւն : Աւրհնութիւն՝ յորժամ աւրհնի ոք, ի նա ասի : Իսկ մարգարէութիւն լինի ի* < *վերայ* > *գործոյ իրիք կատարելոյ : Եւ գրոց ասացեալ՝ եթե ամենայն այս որդիք Յակոբայ երկոտասան, եւ զայս խաւսեցաւ ընդ նոսա հայրն նոցա, եւ աւրհնեաց զնոսա, իւրաքանչիւր ըստ աւրհնութեան նոցա աւրհնեաց զնոսա : Եւ զիա՞րդ միաբանեսցի առաջակայն. Երբ մարգարէութիւն ցուցանի, կամ յո՞րժամ աւրհնութիւն անուանի : Յայսմ պարտ է իմանալ՝ եթե ի նոյին ճառսն եւ աւրհնութիւնք կան եւ մարգարէութիւնք, զի աւրհնութիւնքն եկեսցեն յայն՝ որ ի Յուդայէն ծնաւն, եւ որ Յովսեփաւն նշանակեցաւ, եւ որ ի Ղեւի քահանայ հաւր գտաւ : Իսկ մարգարէութիւնքն յայնս՝ որ զընդդէմն գործեցին եւ զորդին աստուծոյ արհամարհեցին :*

Ruben

Եթե այդ այդպէս է, ինքն իսկ գիրք ուսուցեն զմեզ, քանզի ասէ. Ռուբէն՝ անդրանիկ իմ դու. զաւրութիւն եւ սկիզբն որդւոց իմոց, խիստ բերար եւ խիստ

2 աւրհնութիւն : om. M (118). — 2-3 ի <վերայ> գործոյ : ἐπὶ ἔργῳ. — 3 Եւ : οὖν. — 4 Եւ 1°: om. M (119). — 5 նոցա : αὐτοῦ *nos* αὐτῶν M (120). — 6 Երբ... յո՞րժամ : ποτὲ... ποτέ (122). — 8 աւրհնութիւնքն : ն ult. inter lineas. — 9 Եւ : om. G. — 12 գիրք : add. σαφέστερον. — 13 դու : add. εἶ. — զաւրութիւն : add. μου.

10 გამოვიდა : գտաւ AG. — 11 მგდომად აღდგეს : զըն դէմն գործեցին AG. — 14 ოჳკუეთუ: եթե ὅτι. — გუასწავებენ : ուսուցեն AG. — 15 დასაბამ და ძლიერება : զաւրութիւն եւ սկիզբն AG.

αὐθάδης· ἐξύβρισας ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκζέσῃς· ἀνέβης γὰρ ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός σου, τότε ἐμίανας τὴν στρωμνήν, οὗ ἀνέβης ». τί οὖν, ἐροῦμεν προφητείαν τοῦτο ἢ εὐλογίαν; τὸ γὰρ λέγειν « σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς αὐθάδης » καὶ τὸ « ἀνέβης ἐπὶ τὴν < κοίτην > τοῦ πατρός σου· τότε ἐμίανας τὴν στρωμνήν, οὗ ἀνέβης » φαίνεται ἔλεγχος εἶναι μᾶλλον [ ] τοῦ γεγονότος πράγματος ἢ μέλλοντος γενέσθαι. ἀλλ' ἐρεῖ τις, τοῦτο εἰρηκέναι ἐπειδὴ 'Ρουβὴμ μετὰ Βάλλας τῆς παλλακῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κοιμηθεὶς ἐμίανεν τὴν κοίτην τοῦ πατρός. εὑρίσκεται οὖν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ὁ προφήτης παρ < ῳχηκόσι πράγμασι, οὐ μέλλουσιν, ἐνθάδε παρ > ακολουθῶν. ἔν γε τῷ εἰπεῖν αὐτόν· « συνάχθητε υἱοὶ 'Ιακώϐ, 137³ ἵνα ἀπαγγείλω ὑμῖν τὰ συμϐησόμενα ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν », περὶ μελλόντων πραγμάτων τινῶν αἰνίττεται [27] εἰπεῖν ὁ προφήτης. πῶς οὖν ἐνθάδε νομίσει τις αὐτὸν περὶ πράγματος γεγονότος λέγειν; ὡς γὰρ προφήτης κατὰ τοῦτον τὸν λόγον κρίνεται προφήτης,

1 ἐξύϐρισας *TU* : -ίσας. — 2 οὗ *TU* : δῦ. — 3 < κοίτην > *TU*. — 4 [ ] : [ἢ] *Bo* el M (125). — 5 τις *TU* : τίς. — ἐπειδή *TU* : παιδίον. — 6 τῆς *TU* : τήν. — 7 εὑρίσκεται *TU* : -ίσκετε. — 7-8 παρ < ῳχηκόσι.. παρ > *nos* (126). — 8 παρακολουθῶν *TU* : -ακολουθόν. — γε *nos* : γάρ (126). — τῷ *TU* : τό. — 10 πῶς *TU* : ὡς. — τις *TU* : τῆς. — 11 λέγειν *TU* : λέγει.

აღიზარდე და ფიცხლად ამპარტავან. მაგინე ვითარცა წყალი. ნუმცა აღსდუღნები. რამეთუ აჴედ სარეცელსა მამისა შენისასა. მაშინ შეაგინე ცხედარი იგი რომელსა აჴედ : აწ რაჲმე ვთქუათ. წინაჲსწარმეტყუელებაჲმე არსა ესე ანუ კურთხევა : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ფიცხლად მოიზარდე და ფიცხლად და ამპარტავანად : და რომელ იგი თქუა. **T 298 b** ვითარმედ აჴედ სარეცელსა მამისა შენისასა. მაშინ შეაგინე ცხედარი იგი რომელსა ზედა აჴედო. უჯფროჲს რამეთუ მეტყუებაჲ ჩას ანუ ყოფილთა საქმეთა თჳს. ანუ ყოფადთა თჳს : ვინ უწყის. თქუას ვინმე. ვითარმედ ამის თჳს თქუაო. რამეთუ რუბენ დაწვა ბალაჲს თანა ხარჭისა მის მამისა თჳსისა და შეაგინა სარეცელი მამისა თჳსისაჲ : **J 179ᵛ** უკუე იპოვების მსგავსად სიტყჳსა მის მისისა წინაჲსწარმეტყუელისა მის მიერ სხუაჲ სხუად თქუმულ : და სიტყუასა მას მისსა. ვითარმედ შეკერბით მენი ეგე იაკობისნი. და გითხრა რაჲ იგი ყოფად არს თქუენდა შემდგომთა მათ ჟამთა. ამას ყოფადთა საქმეთა თჳს რასამე იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელი იგი : აწ ვითარმე შევჰრაცხოთ იგი ყოფილთა საქმეთა თჳს : წინაჲსწარმეტყუელებაჲ მის ზედა არნ რომელი ყოფადთა საქმეთა თჳს წინაჲსწარ-

1 და ფიცხლად : ფიცხელ და J. — 5 და 2⁰ : om. T. — 7 ჩას : ჩანს J. — 8 თჳს 1⁰ : om. J. — რამეთუ : ვითარმედ J. — 9 და : რამეთუ T. — 12 ეგე : იგი J. — თქუენდა : add· და J. — 13 რასამე : om. J. — 14-56, 4-5 აწ ვითარმე... წინაჲსწარმეტყუელი იგი : om. T.

1 აღიზარდე : ***բերար*** AG. — მაგინე : ***անարգեցեր*** AG. — 3 ვთქუათ : ***ասեմք*** A. — 4 მოიზარდე : ***բերար*** AG. — 5 და 1⁰ : om. AG. — რომელ იგი თქუა : om. AG. — 7 რამეთუ : om. AG. — 8 ვინ... ვინმე : ***այլ ասէ ոք*** ἀλλ' ἐρεῖ τις. — ამის თჳს : ***զայս*** AG. — 11 სხუაჲ სხუად თქუმულ : ***զայլ եւ զայլ ասելով*** A παρακολουθόν M (126). — და : om. A γάρ G. — 13 შემდგომთა მათ ჟამთა : ***ի յետին ժամանակի այլ*** ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. —

Ma force et le chef de file de mes enfants! Dur en emportement (124) et dur en arrogance! Tu as débordé avec force, comme l'eau. Ne bouillonne pas (de passion)! Car tu es monté sur la couche de ton père; lors tu as souillé le lit où tu es monté [1] ». Quoi donc? Dirons-nous que nous avons ici prophétie? ou bénédiction? Car ces paroles : « Dur en emportement et dur en arrogance » et « tu es monté sur la couche de ton père; lors tu as souillé le lit où tu es monté [2] », paraissent bien être blâme [ ] d'une chose ayant eu lieu, plutôt que (blâme) d'une chose devant avoir lieu (125). Eh! mais! dira quelqu'un, (Jacob) a dit ceci une fois que Ruben, après avoir dormi avec Balla, la concubine de son père, eut souillé la couche de son père [3]. Au compte de cet (opinant) le prophète se trouve donc < ici > suivre par la pensée < des choses passées, non futures >. ⌜Ce qui est sûr⌝ (126) c'est que, quand il dit : « Rassemblez-vous, fils de Jacob, pour que je vous annonce ce qui vous arrivera aux derniers jours [4] », c'est bien de certaines choses futures que le prophète laisse entendre qu'il va parler. Comment donc, ici, quelqu'un ira-t-il penser qu'il parle d'une chose ayant eu lieu? En tant que prophète, en effet, c'est à ce compte qu'il est jugé prophète,

1. Gen. 49.3-4. — 2. Gen. 49.3-4. — 3. Gen. 35.22. — 4. Gen. 49.1.

ամբարտաւան. անարգեցեր իբրեւ զջուր. մի եռայցես. քանզի ելեր յանկողին հաւր քո, յայնժամ պղծեցեր զատարանն յոր ելեր ։ Արդ զի՞նչ ասեմք. մարգարէութիւն է այս՝ եթե աւրհնութիւն. եւ զասելն՝ եթե խիստ բերար եւ խիստ ամբա < րտաւան > եւ՝ եթե ելեր յանկ < ողին հաւր քո >, յայնժամ պղ < ծեցեր զատարանն > յոր ելեր. մանաւանդ յանդիմանութիւն երեւի կամ եղելոց իրաց կամ լինելոց ։ Այլ ասէ ոք՝ եթե զայս ասաց, վասն զի Ռուբէն ընդ Բալլայ քունեալ ընդ հարճի հաւրն իւրոյ՝ պղծեաց զանկողինս հաւրն ։ Այս զտանի ըստ նորա բանին մարգարէն զայլ եւ զայլ 323 ասելով, յասել նորա՝ եթե ժողովեցարուք՝ որդիք Յակոբայ, եւ պատմեցից ձեզ զինչ լինելոց իցէ ձեզ ի յետին ժամանակի ։ Այլ վասն լինելոց ինչ իրաց ակնարկէ մարգարէն ասելով ։ Արդ զի՞արդ աստ համարեսցի ոք զնա վասն եղելոց իրաց ասել ։ Մարգարէ ըստ այնմ բանի երեւի մարգարէ, որ վասն լինելոց իրաց պատմէ, եւ ոչ վասն

1 եռայցես : եռ corr. մեռ. — 3 և 1° : γάρ. — 4 < ողին... քո > : կր. — < ծեցեր զատարանն > : կր. — 5 յանդիմանութիւն : add. εἶναι. — կամ bis : (125). — 7-8 զայլ և զայլ ասելով : παρ<ωχηκόσι πράγμασι οὐ μέλλουσιν ἐνθάδε παρ>ακολουθῶν nos παρακολουθόν M (126). — 8 յասել : add. γάρ. — և : ἵνα. — 9 այլ [corr. այն?] : om. G. — 10 ասել : add. ὡς γάρ. — 11 երևի : κρίνεται. — որ : ὅταν.

რასამე : ante საქმეთა A om. G. — იტყჳს : ակնարկէ ( ) ասելով αἰνίττεται εἰπεῖν. — 14 შევჰრაცხოთ... თჳს : աստ համարեսցի ոք զնա վասն եղելոց իրաց ասել AG. — 14-15 წინაჲსწარმეტყუელებაჲ... არს : [γάρ G] մարգարէ ըստ այնմ բանի [երևի A κρίνεται G] մարգարէ AG. — 15-56, 1 წინაჲსწარმეტყუელებნ : պատմէ AG.

ὅταν περὶ μελλόντων διηγῆται, οὐ παρῳχηκότων πραγμάτων. οὐδὲ γὰρ μέγα ἢ παράδοξον νομισθήσεται, εἰ τὰ πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν ὑφ' ἡμῶν ἑωραμένα, ταῦτα ὡς δῆθεν προφητεύοντες ἄλλοις ἐκδιηγούμεθα, ὑπὸ ὀφθαλμῶν ἑωρακότες τὰ γεγονότα. δείξωμεν οὖν τὸν προφήτην < ὡς προφήτην >. λέγει γάρ· « Ῥουβὴμ πρωτότοκός μου σὺ εἶ, ἰσχύς μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου ». καὶ τοῦτο μέν [ ] τινες [ ] φέρουσιν 138ᵃ ἐπὶ τὸν σωτῆρα, ὡς δῆθεν τοῦ πατρὸς προσομιλοῦντος τῷ ἰδίῳ υἱῷ. ἀλλὰ τὰ ἐπιφερόμενα ῥητὰ βλάψει τὰς ἀκοὰς τῶν ἐντυγχανόντων. < καὶ > εἰ [ ] νομίσει τις τοῦτο πρὸς τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι, < « σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς αὐθάδης » > καὶ τὰ ἀκόλουθα [ ] ἐπισυνάψει· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. ὁ γὰρ Ῥουβὴμ πρωτότοκος ἦν τοῦ Ἰακὼβ υἱός, ὡς καὶ λαὸς πρωτότοκος ἦν, διὰ τοῦ νόμου εἰς υἱοθεσίαν < θείαν > κεκλημένος λαός. τὴν οὖν πρᾶξιν τοῦ Ῥουβήμ, τοῦ πρωτοτόκου, συνέκρινεν πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τοῦ προτέρου λαοῦ. τὸ γὰρ εἰπεῖν αὐτόν· « Ῥουβὴμ πρωτότοκός μου σὺ εἶ, ἰσχύς μου καὶ ἀρχὴ τέκνων μου », δύναται πρὸς αὐτὸν τὸν Ῥουβὴμ

2 εἰ τά *TU* : εἶτα. — δύο *TU* : δυῶν. — ἑωραμένα *TU* : αἱρόμεναι. — 4 < ὡς προφήτην > *nos* (128). — 5 [ ] : τρίτον (129). — [ ] : ἀλληγοροῦντες (129). — 6 βλάψει *We* : βλάψαι. — 7 < καί > *nos* (130). — εἰ : η. — [ ] : γάρ (130). — 7-8 < σκληρός... αὐθάδης > *nos* (130). — 8 [ ] : τίνι (130). — ἐπισυνάψει *TU* : -άψαι. — οὕτως *TU* : ουτος. — 10 θείαν κεκλημένος *nos* : κεκληρομένος M (131).

მეტყუელებნ და არა ყოფილთა თჳს. და არარაჲ დიდ არს და არცა დასაკჳრვებელ. უკუეთუ წინაჲსწარ ორისა და სამისა წლისა ხილულ რაჲმე არს ჩუენ შორის. სხუაჲ იგი წინაჲსწარმეტყუელებით სხუათა მიმართ მითხრობილ. და ჩუენ თუალითა ვიხილნეთ ყოფილნი იგი : აწ გამოვაჩინოთ წინაჲსწარმეტყუელი იგი ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი : რამეთუ იტყჳს. რუბენ პირმშოჲ ჩემი შენ. ძლიერებაჲ ჩემი. დასაბამი შვილთა ჩემთაჲ. და ამას რომელნიმე მაცხოვრისა ზედა წარმოიღებენ. ვითარმედ მამაჲ ზეგარდამო სიტყჳთა მით ძესა თჳსსა ეტყჳსო : არამედ რომელ იგი შემდგომად სიტყუანი მოვლენან სავნებელ იქმნის T 299 a მკითხველთა და მსმენელთა. და თუ ჰგონებდეს ვინმე მას ქრისტესა თქუმულად. რომელსა იგი იტყჳს. ვითარმედ ფიცხლად აღორძნდიო და ფიცხლად ამპარტავან და სხუასა მას განწესებულად ავნებდეს : არამედ არა ეგრე რომელ ჰგონებენ ვითარმედ პირმშოჲ ძჱ იყო იაკობისი. და ერი იგი პირმშო შჯულითა მით წოდებულ მკჳდრად ერად. და საქმენი იგი რუბენისნი პირმშოჲსა მის ამსგავსნა ყოფადთა მათ საქმეთა თჳს პირველისა მის ერისა გან : და რომელ იგი თქუა. რუბენ პირმშოჲ ჩემი შენ. ძლიერებაჲ ჩემი და დასაბამი შვილებისა ჩემისაჲ : შემძლებელ არს იაკობ რუბენის ზედა.

9 იქმნის : იქმნნეს J. — 10 ქრისტესა : ქრისტეს ზედა J. — 11 აღორძნდიო : აჰღორძნდიო T. — ფიცხლად : add. და J. — ამპარტავან : ამპარტავანად J. — 12 ძჱ : ძე J. — 16 და : om. T.

1-2 დასაკჳრვებელ : **ինչ համարել** νομισθήσεται. — 2 არს : om. AG. — 2-3 ჩუენ შორის : **ի մէնջ** AG. — 3 სხუაჲ : **զայն** AG. — 6 ჩემი 2º : add. **և** AG. — 7 ზეგარდამო სიტყჳთა მით : **խաւսելով** AG. — 9 სავნებელ იქმნის : **վնասեսցէ** AG. — მკითხველთა და მსმენელთა : **լսելեաց կարդացաւղացն** AG. — 10 ქრისტესა : **ի փրկիչն** AG. — რომელსა... ვითარმედ : om. AG (130). — 11 აღორძნდიო : **բերեալն** A om. M. — ავნებდეს : **յարեսցէ** AG. — 12

savoir : quand c'est sur des (choses) futures qu'il fait ses énarrations, non pas sur des choses passées. On ne regardera pas en effet comme bien fort (127) ou extraordinaire que, des choses, vues par nous deux ou trois ans auparavant, nous les racontions aux autres en détail, comme si, à nous en croire, nous les prophétisions, alors que de nos yeux nous avons vu les événements. Faisons donc voir le prophète < en tant que prophète > (128). Il dit en effet : « Ruben, mon premier-né, c'est toi ! ma force et le chef de file de mes enfants [1] ». Et ceci, il est vrai, [ ] quelques-uns [ ] (129) le font porter sur le Sauveur, comme étant en réalité parole du Père s'adressant à son propre Fils. Mais les choses exprimées aussitôt après offenseront les oreilles des lecteurs, et si quelqu'un estime que ces (premières) paroles visent le Sauveur, < les mots « dur en emportement et dur en arrogance [2] » > et les suivants [ ], il devra (les) appliquer (aussi au Sauveur) (130). Mais il n'en est point ainsi. Car Ruben était fils premier-né de Jacob, comme le peuple lui aussi était premier-né, ⌜appelé⌝ de par la Loi à l'adoption < divine > (131). Les agissements donc de Ruben, le premier-né, (Jacob) les a rapprochés des (agissements) qui devaient être ceux du premier peuple. Car ce qu'il dit : « Ruben, mon premier-né, c'est toi ! ma force et le chef de file de mes enfants [3] ! », Jacob peut l'avoir dit en s'adressant à Ruben lui-

1. Gen. 49.3. — 2. Gen. 49.3. — 3. Gen. 49.3.

եղելոց. եւ չէ մեծ եւ ոչ զարմանս ինչ համարել, եթէ յառաջ քան զերկուս եւ կամ զերիս ամս տեսեալ ի մէնջ իրս՝ զայն մարգարէանալով այլոց պատմել, մեր աչաւք տեսեալ զիրսն ։ Արդ ցուցցուք զմարգարէն իբրեւ զմարգարէ ։ Քանզի ասէ. Ռուբէն՝ անդրանիկ իմ դու, զաւրութիւն իմ եւ սկիզբն որդւոց իմոց ։ Եւ զայս ոմանք բերեն ի փրկիչն, եթէ հայր խաւսելով որդւոյ իւրում՝ ասէր ։ Այլ որ զկնի բանքդ զան՝ վնասեսցէ լսելեաց կարդացաւղացն ։ Եւ եթէ իմասցի ոք՝ զայս ի փրկիչն ասացեալ, զխիստ բերեալն եւ զխիստ հպարտ, եւ զայլ ի կարգի յարեսցէ ։ Այլ չէ այսպէս, զի Ռուբէն անդրանիկ որդի էր Յակոբայ, եւ ժողովուրդն անդրանիկ, աւրինաւք յորդեգրութիւն աստուծոյ կոչեցեալ, եւ զգործս Ռուբենի անդրանկան հաւասարեաց լինելոց գործոցն յառաջին ժողովրդենէն ։ Եւ զասելն նորա՝ թէ Ռուբէն՝ անդրանիկ իմ դու, զաւրու-

1 **եւ չէ** : οὐδὲ γάρ. — **մեծ** *nos* : **մեզ** (127). — **յառաջ** : **ռ** inter lineas. — 3 **իբրեւ զմարգարէ** : om. M (128). — 4 **դու** : add. εἶ. — **զայս ոմանք բերեն** : τοῦτο μέν τινες φέρουσιν *nos* τοῦτο μὲν τρίτον τινὲς ἀλληγοροῦντες φέρουσιν M (129). — 6 **կարդացաւղացն** : **աց** inter lineas. — 6-7 **եւ եթէ... յարեսցէ** : καὶ εἰ νομίσει τις τοῦτο πρὸς τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς αὐθάδης καὶ τὰ ἀκόλουθα ἐπισυνάψει *nos* εἰ γὰρ νομίσει τις τοῦτο πρὸς τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι καὶ τὰ ἀκόλουθα τίνι ἐπισυνάψαι M (130). — 8 **Յակոբայ** : add. ὡς. — 9 **աստուծոյ** : om. M. — **կոչեցեալ** : κεκλημένος *nos* κεκληρομένος M (131). — **եւ** : οὖν. — **հաւասարեաց** [**լինելոց** *nos* **լինել** V] **գործոցն** : συνέκρινεν πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι (131). — 10 **եւ** : γάρ. **դու** : add. εἶ.

რომელ... ვითარმედ : **զի Ռուբէն** AG. — 13 შვილობად ერად : **յորդեգրութիւն աստուծոյ** A εἰς υἱοθεσίαν M (131). — 14 თჳს : om. AG. — 16 იავოდ : add. **ասել** AG.

ὁ Ἰακὼϐ εἰρηκέναι. τὸ δὲ « σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης » ἐνορῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἀπειθὲς 138ʳ καὶ ἀνυπότακτον τοῦ γένους αὐτοῦ. καὶ γὰρ Μωϋσῆς ὁμοίως πρὸς αὐτοὺς ἔφη· « ὑμεῖς δὲ λαὸς σκληροτράχηλός ἐστε. προσέχετε αὐτοῖς, μήποτε θυμωθεὶς ὀργισθῇ κύριος < καὶ > ἐξολοθρεύσῃ ὑμᾶς ». ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν τὸν Ἰακώϐ· « ἐξύϐρισας ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκζέσῃς » ἐμείωσεν αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα γένος, διὰ τὸ ἐνυϐρίσαι αὐτοὺς τῷ νόμῳ καὶ ἐξυϐρίσαι αὐτοὺς τὸν διὰ αὐτοῦ κηρυχθέντα λόγον. « ἀνέϐης γὰρ » λέγει [28] « ἐπὶ κοίτην τοῦ πατρός σου, τότε ἐμίανας τὴν στρωμνήν, οὗ ἀνέϐης ». κοίτην δὲ καὶ στρωμνὴν εἴρηκεν τὴν ἁγίαν σάρκα Χριστοῦ, ἐφ' ἣν οἱ ἅγιοι ὡς ἐπὶ κλίνην ἁγίαν ἀναπαυόμενοι σώζονται· ἣν τότε λαϐόντες < οἱ > ἄνομοι ἐνύϐρισαν ὄξος τούτῳ προσφέροντες καὶ καλάμῳ κεφαλὴν τύπτοντες καὶ μάστιγας νώτῳ 139ʳ ἐπιϐάλλοντες καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ ἐμπτύοντες καὶ ῥαπίσμασιν σιαγόνας δέροντες καὶ ἥλους χερσὶν ἐμπηγνύοντες· ταῦτα πάντα ἔδρασεν ὁ ἀσεϐὴς καὶ ἄπιστος λαὸς σὺν ἀρχιερεῦσιν καὶ γραμματεῦσιν καὶ

2 αὐτοῦ *nos* : αὐτοῦ (133). — 3 προσέχετε αὐτοῖς *TU* : -έχεται αὐτοῖς. — 4 < καί > *TU*. — τῷ *TU* : τό. — 5 αὐτῶν *nos* : αὐτοῦ *We* αὐτόν M (135). — αὐτούς *TU* : ἑαυτούς. — 8 ἐφ' ἣν *TU* : ἔφην. — 9 < οἱ > *TU*. — τούτῳ *TU* : τουτον. — 10 ἐπιϐάλλοντες : -ϐάλοντες *TU*. — 11 ἥλους *nos* : ἥλοις (138). — ἐμπηγνύοντες *TU* : ἐμπίυσοντες.

ხოლო რომელი იგი თქჳს. ფიცხლად აღიზარდე და ფიცხლად ამპარტავანო. ჰხედვიდა სულითა ურჩებასა და ურწმუნოვებასა ნათესავისა მისისასა : რამეთუ მოსეცა მათა მიმართ მსგავსად მისა ეტყოდა. თქუენ ერი ქედ ფიცხელი ხართ. ნუმცა განრისხნების თქუენ ზედა ოჳფალი და აღგჳოცნეს თქუენ : ხოლო რომელი თქუა იაკობ. ვითარმედ მაგინე ვითარცა T 299 b წყალი. ნუმცა აღსდუღნებიო. შეამოკლა მათ გან კორციელობაჲ. რამეთუ შეაგინეს მათ შჯული და შეურაცხ-ყვეს რომელ იგი მათა J 180ʳ მიმართ მის მიერ სიტყუაჲ იქადაგა : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ აჰკედ სარეცელსა მამისა შენისასა. მაშინ შეაგინე ცხედარსა მას რომელსა აჰკედო : სარეცელს და ცხედარს იტყჳს წმიდათა მათ კორცთა ქრისტესთა. რომლისა მიერ წმიდანი ვითარცა ცხედარსა განსუენებულ არიან. რომელი იგი წინანდელთა ჟამთა უკეთურთა შეურაცხყვეს. ძმრისა მის მიპყრობითა და ლერწმითა თავსა მას ცემითა. რომელსა ჴელითა ყურიმალსა სცემდეს და სამშჭულითა ჴელთა მათ დამშჭუალვიდეს : ესე ყოველი უყვეს მას ურჩმან და ურწმუნომან მან ერმან და მღდელთა მათ

1 ფიცხლად 2º : ფიცხელ და J. — 2 ჰხედვიდა : ხედვიდა J. — 7 სიტყუაჲ : om. T. — 8 სარეცელსა : add. ზედა J. — 9 მას : om. T. — 10 ქრისტესთა : om. T. — 11 წინანდელთა : ნ 2º inter lineas J. — 14 ურჩმან : ურჩთა მათ T.

1 რომელი იგი თქჳს : om. A τό G. — აღიზარდე : ***բերար*** AG. — 2 სულითა : om. A τὸ πνεῦμα G. — ურჩებასა და ურწმუნოვებასა : ***զանհաւանութիւն*** τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον. — 4 ხართ : add. ***զգոյշ կացէք*** προσέχετε αὐτοῖς. — ნუმცა : add. ***երբէք*** AG. — თქუენ ზედა : om. AG. — 5 მაგინე : ***անարգեցէր*** AG. — 6 შეამოკლა... კორციე-

même, mais « dur en emportement et dur en arrogance[1] », (il le dit) parce qu'il pénètre par vue (prophétique) l'esprit d'indocilité et d'insubordination (132) de sa propre race à lui (Jacob) (133). Et, en effet, Moïse, pareillement leur disait : « Pour vous, vous êtes un peuple à la nuque dure. Prenez garde à vous! De peur que le Seigneur courroucé (134) ne vienne à se mettre en colère et ne vous extermine[2] ». En disant : « Tu as débordé avec force, comme l'eau. Ne bouillonne pas de passion[3]! », Jacob a rabattu (l'orgueil) de la race qui, selon la chair, est la leur (135), pour ce qu'ils ont (les gens de cette race) outragé la Loi et traité avec les derniers outrages le Verbe annoncé par elle. Car : « Tu es monté, dit-il sur la couche de ton père. Lors tu as souillé le lit où tu es monté[4] ». Or « couche » et « lit », dans sa bouche, c'est la sainte chair du Christ, sur laquelle les Saints, goûtant, comme sur un saint divan, le repos, sont sauvés (136); chair qu'alors ces sans-lois, après s'en être emparés, ont outragée, offrant à Celui-ci (au Christ) du vinaigre, et lui frappant la tête avec un roseau, et lui lançant sur le dos des coups de fouet, et lui crachant au visage (137), et lui écorchant les

1. Gen. 49.3. — 2. Ex. 33.5. — 3. Gen. 49.4. — 4. Gen. 49.4.

< Թիւն իմ և սկիզբն > որդւոց իմոց, կարող է Յակոբ ասել ի Ռուբէն ։ Այլ՝ խիստ. բերար եւ խիստ հպարտ՝ տեսանէր զանհաւանութիւն ազգի նորա. քանզի եւ Մովսէս առ նոսա զնմանագոյնն ասաց՝ եթէ դուք ժողովուրդ խստապարանոց էք. զգոյշ կացէք՝ զի մի երբեք բարկացի տէր, եւ սատակեսցէ զձեզ ։ Այլ ասելն Յակոբայ՝ թէ անարգեցեր իբրեւ զջուր. մի եռա < սցես >, պակասեցոյց զնոցա մարմնոյ ազգականութիւնն, քանզի անարգեցին նոքա զաւրէնսն, եւ արհամարհեցին որ նովաւ քարոզեցաւ բանն ։ Եւ զի ասէ՝ թէ ելեր յանկողին հաւր քո, յայնժամ պղծեց 324 եր զստարանն ուր ելեր, անկողին եւ ստարան ասաց զսուրբ մարմինն Քրիստոսի, յորոյ < վերայ > սուրբք իբրեւ ի մահիճս հանգուցեալ կեան ։ Զոր յայնժամ առեալ անաւրինացն՝ անարգեցին, քացախ նմա մատուցանելով, եւ եղեգամբ զգլուխն հարկանելով, զորոյ եւ ապտակաւքն զձնաւտն հարկանեին, եւ բեւեռս ի ձեռսն հարկանեին ։ Զայս ամենայն անցոյց ընդ նա անաւրէն եւ անհաւատ ժողովուրդն հանդերձ

1 < Թիւն... սկիզբն > ։ կր. — ի ։ add. αὐτόν. — 2 զանհաւանութիւն ։ τὸ πνεῦμα τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον (132). — 4 երբեք [inter lineas] : add. θυμωθείς. — և ։ om. M. — 5 զնոցա ։ αὐτῶν *nos* αὐτοῦ *We* αὐτόν M (135). — 5-6 ազգականութիւնն ։ ն 1° inter lineas. — 7 և զի ։ γάρ. — 8 յորոյ ։ ἐφ' ἥν. — 9 կեան *nos* : կան (136). — 10-11 հարկանելով ։ add. καὶ μάστιγας νώτῳ ἐπιϐάλλοντες καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ ἐμπτύοντες (137). — 11 բեւեռս ։ ἥλους *nos* ἧλοις M (138). — 12 անաւրէն ։ է corr. ի. — և ։ corr. եւ.

ლღბაჲ : պակասեցոյց զնոցա մարմնոյ ազգականութիւնն AG (135). — 7 მათა მიმართ : om. AG. — 10 მიერ : ի< վերայ> AG. — ცხედარსა : ի մահիճս ἐπὶ κλίνην ἁγίαν. — 11 არიან : կան V σώζονται G (136). — წინანდელთა ჟამთა : յայնժամ AG add. առեալ AG. — უშჯულოთა : անաւրինացն AG. — 14 ურჩმან : անաւրէն ἀσεϐής.

πᾶσιν τοῖς ἄρχουσιν τοῦ λαοῦ. διὰ τοῦτο οὐδὲ τούτων τὸ ἔργον παρεσιώπησεν ὁ μακάριος προφήτης, οὐδὲ κοινωνὸς τῆς τούτων πονηρίας ἢ συμβουλίας γίνεσθαι θέλει, ἀλλ' ἐξαιρεῖται ἑαυτὸν τῆς τοιαύτης αὐτῶν κακομηχάνου πράξεως. < λέγει γὰρ οὕτως >.

Siméon Lévi

XIV. ΙΕ. « Συμεὼν καὶ Λευεὶ ἀδελφοί, συνετέλεσαν ἀδικίαν ἐξαιρέσεως αὐτῶν. εἰς βουλὴν αὐτῶν μὴ ἔλθοι ἡ ψυχή μου < καὶ ἐν τῇ ἐπισυστάσει αὐτῶν μὴ ἐρίσαι τὰ ἥπατά μου· > ὅτι ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν ἀνθρώπους καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐνευροκόπησαν ταῦρον. ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης, καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν, 139[3] ὅτι ἐσκληρύνθη. διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν Ἰακὼβ καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ. »

Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως νομίσει τις ἐπὶ τῶν Σηκιμιτῶν λελαληκέναι τὸν μακάριον Ἰακώβ, ὀνειδίζοντα τοὺς δύο υἱούς, τόν τε Συμεὼν καὶ Λευί, ἐπειδὴ δόλῳ ἔπεισαν τοὺς Σηκιμίτας

2 θέλει *TU* : θέλων. — 3 < λέγει γὰρ οὕτως > *nos* (139). — 6 ἔλθοι *TU* : ἔλθῃ. — 6-7 < καὶ... μου > *nos* (141). — 7 ἀνθρώπους *nos* : -πον (142). — 8 ἐσκληρύνθη *TU* : ἐσκληρώθη. — 9 διασπερῶ *TU* : -σπειρῶ. — 11 ἐπειδὴ δόλῳ ἔπεισαν *TU* : ἐπι δὴ. Δο λωεπισαν.

და მწიგნობართა და ყოველმან ერმან კელმწიფებით-ურთ მათით. ამის თჳსცა საქმეთა მათთა არა გარჩ წარჰკდა ნეტარი იგი წინაჲსწარმეტყუელი და არცა ეზიარა უკეთურთა ზრახვათა მათთა. არამედ განაშორა თავი T 300 a თჳსი ეგევითართა მათ მანქანითთა საქმეთა მათთა : რამეთუ იტყჳს.

Siméon Lévi

სჳმეონ და ლევი ძმათა აღასრულეს უშჯულოვებაჲ შეთქუმულებითა თჳსითა. ზრახვასა მათსა ნუ შეერთვინ სული ჩემი და კრებასა მათსა ნუ ეზიარებინ შინაგანი ჩემი. რამეთუ რისხვითა თჳსითა მოწყჳდეს კაცი და გულის-წყრომითა თჳსითა კირნი დაჰკუეთნეს კუროსა. იწყევენ გულის-წყრომაჲ მათი. რამეთუ ამპარტავანებით იყო და განრისხებაჲ მათი. რამეთუ სიფიცხლით იყო : განვყვნე იგინი შორის იაკობსა და განვაბნინე შორის ისრაჱლსა:.

და ვინ უწყის. ესე ეგონოს ვისმე. ვითარმედ სიკიმელთა თჳს თქუა ნეტარმან იაკობ. გინებასა მას ორთა მათ ძეთა სჳმეონ და ლევი. რამეთუ ზაკუვით

4 რამეთუ : add. ბგ in margine J. — 6 თჳსითა : მათითა T. — 8 თჳსითა : თა 2ª manu inter lineas J. — 10 და : om. T. — რამეთუ 2° : om. T.

1 ერმან კელმწიფებით-ურთ : ***իշխանաւք ժողովրդեանն*** AG. — 3 ეზიარა : ***կցորդ*** ( ) ***լինել*** [***կամեցաւ*** A θέλει G] AG. — განაშორა : ***որոշէ*** AG. — 4 მანქანითთა : ***չարակամաւքն*** κακομηχάνου. — იტყჳს : add. ***այսպէս*** A om. M (139). — 7 ზრახვასა : ***ի խորհուրդս*** A. — შეერთვინ : ***մտցէ*** ἔλθοι. — კრებასა : ***ի ժողովս*** A om. M (141). — 8 შინაგანი : ***ներքինք*** A om. M (141). — კაცი : ***մարդիկ*** A ἄνθρωπον M (142). — 8-9 გულის-წყრომითა : ***ի ցանկութեանն*** ἐπιθυμίᾳ. — 9 კუროსა : ***զցուլս*** A. — 10 იყო : om. AG. — 11 იყო : ***է*** A. — 12 ვინ უწყის : om. AG. — ესე : add. ***արդեւք*** AG. — 12-13 ვითარმედ ( ) თქუა ნეტარმან იაკობ : ***ասացեալ*** A. — 13 ძეთა: add. ***իւր*** A.

joues de soufflets, et lui enfonçant des clous (138) dans les mains. Tout cela c'est ce qu'a fait le peuple impie et incrédule de concert avec les princes des prêtres et les scribes et tous les chefs du peuple. Voilà pourquoi le bienheureux prophète ni n'a passé sous silence l'œuvre de ceux-ci, ni ne veut avoir rien de commun avec leur méchanceté et leur conseil (138); mais il se retire pour sa part de leurs agissements où entrent de si criminelles machinations. < Car il dit ainsi : > (139)

SIMÉON LÉVI

« Siméon et Lévi sont frères. Ils ont commis ensemble une injustice en tuant comme ils ont fait (140). En leur conseil que n'aille pas mon âme! < Et qu'en leur rassemblement point ne querelle mon cœur! > (141). Parce qu'en leur courroux ils ont tué des hommes (142), et, dans leur convoitise (143), coupé les jarrets au taureau. Maudit soit leur courroux, parce qu'arrogant; et leur fureur, parce qu'elle s'est endurcie! Je les partagerai en Jacob, et les disperserai en Israël[1] ».

Ceci encore, à la vérité, peut-être quelqu'un pensera-t-il que le bienheureux Jacob (144) l'a dit à propos des Sichimites, en faisant des reproches à ses deux

1. Gen. 49.5-7.

քահանայիւքն եւ դպրաւքն եւ ամենայն իշխանաւք ժողովրդեանն ։ Վասն այսորիկ եւ ոչ զգործովքն նոցա զանց արար երանելի մարգարէն, եւ ոչ կցորդ նոցա չար խորհրդոցն լինել կամեցաւ, այլ որոշէ զինքն յայնպիսի չարակամաւքն գործոց նոցա ։ Քանզի ասէ այսպէս.

SIMÉON LÉVI

Սիմէւոն եւ Ղեւի եղբարք, կատարեցին անաւրէնութիւն միաբանութեամբ իւրեանց. ի խորհուրդս նոցա մի մտցէ անձն իմ, եւ ի ժողովս նոցա մի հաւասարեսցին ներքինք իմ, զի ի բարկութեան իւրեանց սպանին մարդիկ, եւ ի ցանկութեանն իւրեանց ջլա-կոտոր արարին զցուլս ։ Անիծեալ բարկութիւն նոցա՝ զի հպարտ, եւ ցասումն նոցա՝ զի խիստ է ։ Բաժանեցից զնոսա ի Յակոբ, եւ ցրուեցից զնոսա յԻսրայէղ ։

Եւ զայս արդեւք համարեսցի ոք վասն Սիկիմացւոցն ասացեալ, նախատելով զերկուս որդիսն իւր՝ զՍիմէ<ուն> եւ զՂեւի, վասն զի նենգութեամբ հաւանեցուցին

2 չար խորհրդոցն ։ πονηρίας ἢ συμβουλίας (138). — 3 չարակամաւքն *nos* : չարանկամաւքն, ն 1° inter lineas. — 3-4 քանզի ասէ այսպէս ։ om. M (139). — 6 միաբանութեամբ ։ ἐξαιρέσεως (140). — 7-8 եւ ի… իմ ։ om. M (141). — 8 բարկութեան ։ corr. բարձկութեան. — մարդիկ ։ ἀνθρώπους *nos* -πον M (142). — 9 զի հպարտ ։ inter lineas. — 10 է ։ inter lineas. — զնոսա 1° : ա inter lineas. — յԻսրայէղ *nos* : Իէղ. — 11 ասացեալ ։ λελαληκέναι τὸν μακάριον Ἰακώβ (144).

περιτμηθῆναι διὰ τὴν Δείνα, τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν, ἣν ἔφθειρεν Ἐμώρ, υἱὸς τοῦ Σουχέμ. οἵτινες ἐπεισελθόντες τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐφόνευσαν πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν Σηκίμοις καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν ἐπρονόμευσαν.

Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ γὰρ αὐτοὶ τότε ἀπελογήσαντο τῷ πατρὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι δικαίως ἐποίησαν. [29] εἰπόντος γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὅτι « μισητόν με πεποιήκατε, ὥστε πονηρόν με ἐν πᾶσιν τοῖς κατοικοῦσιν τὴν γῆν, ἔν τε τοῖς Χαναναίοις καὶ ἐν τοῖς Φερεζαίοις· ἐγὼ δὲ ὀλιγοστός 140v εἰμι ἐν ἀριθμῷ, καὶ συναχθέντες ἐπ' ἐμὲ συγκόψουσίν με καὶ ἐκτριβήσομαι ἐγώ τε καὶ ὁ λαός μου », ἀπεκρίθησαν λέγοντες· « ἀλλ' ὡς πόρνῃ χρησθήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; » ὅτι ἐπαινετοί εἰσιν μᾶλλον ἢ μεμπτέοι ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ, οἵτινες νέοι τὴν ἡλικίαν ὑπάρχοντες οὕτως ἐζήλωσαν ἕνεκεν τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν φθαρείσης τότε ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουχέμ, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ Ἰακὼβ μετὰ ταῦτα χαριζόμενος τὴν πόλιν τῷ μακαρίῳ Ἰωσὴφ ἔφη· « ἐγὼ δίδωμί σοι Σήκιμα ἐξαίρετον παρὰ πάντας τοὺς

1 περιτμηθῆναι *TU* : περιτεμήνε. — 4 οὕτως *TU* : ὄυτος. — 5 ἐποίησαν *TU* : -σεν. — μισητόν *TU* : -ητῶν. — 6 ἐν τοῖς *TU* : αὐτοῖς. — 7 συγκόψουσιν *TU* : ἐκτρίψουσιν. — 9 τῇ ἀδελφῇ *TU* : ἡ ἀδελφή. — 10 οὕτως *TU* : οὗτος. — 11 δή *nos* : δέ (149).

დაიმორჩილნეს სიკიმელნი იგი წინადაცუეთად დინაჲს თჳს დისა თჳსისა. რომელი შეაგინა ემორ მემან სჳქემისმან. რომელნი შევიდეს შემდგომად სამისა დღისა. მოწყჳდნეს ყოველნი რომელნი დამკჳდრებულ იყვნეს სიკიმას და **T 300 b** საცხოვარი მათი წარტყუენეს:.

ხოლო არა ესრე იყო. არამედ იგინივე წინაჲსწარ იტყოდეს მამისა მის თჳს მიზეზსა ვითარმედ სამართალი ქმნესო : ჰრქუა მამამან მათმან. ვითარ-მედ საძულელ მქმენით მე და მტერ ყოვლისა რომელნი დამკჳდრებულ არიან ქუეყანასა მას ქანანელთასა და ფერეზელთასა. და მე მცირედ ვარ რი **J 180v** ცხჳთ. ნუ უკუე შეკრბენ ჩემ ზედა და დამცენ მე და აღმგოცონ მე და ერი ჩემი : და მათ მიუგეს და ჰრქუეს. და რაჲსა როსკიპ-ებრ ითრიეს დაჲ იგი ჩუენი : უკუ-ეთუ ესე ესრეთ არს. საქებელ არიან სიტყუასა მას და არა საგმობელ. რომელთა ესევითარი სახჱ სიყრმისაჲ აქუნდა და აღიშურვეს დისა მის თჳსისა თჳს შე-გინებისა მისა მის თჳს სჳქემისა : და თჳთ თავადმან იაკობ შემდგომად ამისა

3 მოწყჳდნეს : მოსწყჳდნეს **J.** — 5 იგინივე წინაჲსწარ : იგი წინაჲსწარვე **J.** — 6 სამარ-თალი ქმნესო : მართლ იქმნესო **J.** — 8 ქანანელთასა : ქანანისასა **J.** — რიცხჳთ : რიცხჳთა **T.** — 9 მე 1° : om. **J.** — 10 როსკიპ-ებრ : როსპიკ-ებრ **T.** — 11 საქებელ : საქებურ **J.** — 12 სახჱ : სატი **J.** — თჳსისა : მათისა **T.**

3-4 და... წარტყუენეს : om. **A.** — 5 იყო : om. Α ἔχει G. — არამედ : ***քանզի*** A καὶ γάρ G. — 5-6 წინაჲსწარ... მიზეზსა : ***յայնժամ*** [***տուացին*** A ἀπελογήσαντο G] ***հարն*** [***զպատճառն*** A τὴν αἰτίαν G] AG. — 7 მტერ : ***չար*** AG. — 8 და ფერეზელთასა : om. A. — 9 ნუ : om. AG. — შეკრბენ ( ) და დამცენ : ***ժողովեալ*** ( ) ***հարցեն*** AG. — და აღმგოცონ... ჩემი : om. A

fils Siméon et Lévi, quand ils eurent, par ruse, persuadé les Sichimites de se laisser circoncire, à cause de Dina, leur sœur, qu'Emor, fils de Sichem (145) avait déflorée; (Siméon et Lévi) qui, après avoir fait irruption le troisième jour, tuèrent tous les habitants de Sichem et razzièrent leur bétail[1] (146).

Mais il n'en est pas ainsi. Et, en effet, eux-mêmes, alors, pour leur défense, représentèrent à leur père qu'ils n'avaient fait là qu'œuvre juste. Car, aux paroles de leur père : « Vous m'avez rendu haïssable, au point de faire de moi un homme méchant aux yeux de tous les habitants du pays, et vis à vis des Cananéens (147) et vis à vis des Phérézéens. Or, moi, je suis numériquement le plus faible; et, une fois ligués contre moi, ils me tailleront en pièces et je serai mis en miettes moi et mon peuple[2] (148) », ils répondirent par ces paroles : « Alors? comme d'une prostituée, ils abuseront de notre sœur? [3] ». C'est parce qu'ils sont dignes de louange plutôt que de blâme, en raisonnant ainsi, eux qui, en plein âge de la jeunesse, ont ainsi, bouillants de colère, pris fait et cause pour leur sœur alors déflorée par le fils de Sichem, que Jacob lui aussi, et de sa bouche, bien après ces (événements), en faisant don gracieusement de la ville

1. Gen. 34. — 2. Gen. 34.30. — 3. Gen. 34.31.

զՍիկիմացիսն՝ Թլփատել վասն Դինայի՝ քեռն իւրեանց, զոր ապականեաց Եմովր՝ որդի Սիւքեմայ ։ Որք մտեալ յերրորդ աւուրն՝ սպանին որք միանգամ բնակեալ էին ի Սիկիմ ։

Այլ ոչ այսպէս. քանզի նոքա յայնժամ ասացին հաւրն զպատճառսն՝ թէ արդար՝ արարին ։ Ասաց նոցա հայրն՝ թէ ատելի զիս արարէք, եւ չար ամենեցուն որ բնակեալ են յերկրիս Քանանացւոց. եւ ես սակաւաւոր եմ թուով, եւ ժողովեալ ի վերայ իմ՝ հարցեն զիս ։ Եւ նոցա պատասխանի տուեալ՝ ասեն. եւ ընդէ՞ր իբրեւ զպոռնիկ արարին զքոյրն մեր ։ Ապա եթէ այդ այդպէս է, գովելի են յայսմ բանի եւ ոչ պարսաւելի, որք պայն 325 պլխի հասակ մանկութեան ունէին, նախանձեցան վասն քեռն իւրեանց՝ ծանակելոյ յայնժամ յորդւոցն Սիւկեմայ ։ Եւ նա ինքն իսկ Յակոբ յետ այսորիկ շնորհելով զքաղաքն որդւոյ իւրում Յովսեփայ՝ ասաց. ես տամ քեզ զՍիկիմ սեփական

2 *սպանին* : inter lineas. — 3 *Սիկիմ* : add. καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν ἐπρονόμευσαν. — 4 *քանզի* : καὶ γάρ. — *ասացին* : ἀπελογήσαντο. — *զպատճառսն* : *ս* inter lineas. — 5 *ասաց* : add. γάρ om. *նոցա*. — 5-6 *եւ չար... Քանանացւոց* : ὥστε πονηρόν με ἐν πᾶσιν τοῖς κατοικοῦσιν τὴν γῆν ἔν τε τοῖς Χαναναίοις καὶ ἐν τοῖς Φερεζαίοις (147). — 7 *զիս* : add. καὶ ἐκτριβήσομαι ἐγώ τε καὶ ὁ λαός μου (148). — *եւ* 2° : ἀλλά. — 8 *ապա եթէ այդ այդպէս է* : ὅτι (149). — *յայսմ* nos : *յայս*. — 9 *նախանձեցան* : *ն* ult. inter lineas. — 10 *յորդւոցն* : ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. — *Սիւկեմայ* : *կ* inter lineas *ք* ras. — *ինքն իսկ* : δή nos δέ M (149). — 11 *որդւոյ իւրում* : τῷ μακαρίῳ. — *սեփ[հ]ական* : *հ* inter lineas.

(148). — 10 ითრიცნ : *արարին* AG. — 12 ხაზმ : *հասակ* AG. — 12-13 დობა... ხვქმობა : *վասն քեռն իւրեանց ծանակելոյ յայնժամ* [*յորդւոցն* A ὑπὸ τοῦ υἱοῦ G] *Սիւկեմայ* AG.

ἀδελφούς σου, ἣν ἔλαβον ἐκ χειρὸς Ἀμορραίων ἐν μαχαίρᾳ μου καὶ τόξῳ », ὥστε καὶ αὐτὸς Ἰακὼβ μαρτυρεῖ δικαίως τοὺς Σηκιμίτας ἀναιρεῖσθαι.

Ποῖ οὖν πληροῦται ἡ προφητεία ἡ εἰρημένη· « Συμεὼν καὶ Λευὶ 140[3] ἀδελφοί, συνετέλεσαν ἀδικίαν ἐξαιρέσεως αὐτῶν· εἰς βουλὴν αὐτῶν μὴ ἔλθοι ἡ ψυχή μου, καὶ ἐν τῇ ἐπισυστάσει αὐτῶν μὴ ἐρίσαι τὰ ἥπατά μου »;

Ις. Ἀνάγνωθι τὸ εὐαγγέλιον καὶ εὑρήσεις τὸ γεγραμμένον· ἐκ γὰρ τῆς φυλῆς τοῦ Συμεὼν ἦσαν οἱ γραμματεῖς, ἐκ δὲ τοῦ Λευὶ οἱ ἀρχιερεῖς. ἐπεὶ οὖν τῇ τούτων βουλῇ καὶ γνώμῃ παρεδόθη ὁ Χριστὸς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀνῃρέθη, προειδὼς ὁ προφήτης λέγει· « εἰς βουλὴν αὐτῶν μὴ ἔλθοι ἡ ψυχή μου ». βουλὴν δὲ λέγει, ἣν ἐβουλεύσαντο ζητοῦντες ἀφορμὴν κατὰ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν « δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν ». ὡς καὶ Ἡσαΐας λέγει· « οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστιν ».

3 ποῖ οὖν *TU* : ποιοῦν. — πληροῦται *TU* : πληρόυτε. — ἡ 2° *TU* : εἰ. — 5 ἐρίσαι *TU* : ἐρισθῇ. — 6 ἀνάγνωθι *TU* : ἀνάγνωθη. — 7 ἐπεί *TU* : ἐπι. — 12 ἡμῖν *TU* : ὑμῖν.

მინიჭებითა ქალაქისა მის ნეტარსა მას იღსებს. ჰრქუა. მე მიგცემ შენ სიკიმასა საზეპურღსა ჩემსა უმეტჳს ძმათა შენთა. რომელი დავიპყარ ამორეველთა გან მახჳლითა და მშჳლდ-კაპარჭითა ჩემითა : T 301 a ოჳკუეთუ ეგრეთ არს. თჳთ იაკობ განამართლებს სიკიმელთა მათ მოსრვისა თჳს :.

აწ სადა აღესრულების წინაჲსწარმეტყუელებაჲ იგი. ვითარმედ სჳმეონ და ლევი აღასრულეს უშჯულოვებაჲ ერთობითა თჳსითა. ზრახვასა მათსა ნუ შევალნ თავი ჩემი და კრებასა მათსა ნუ ეზიარებინ სული ჩემი:.

იკითხე სახარებისა გან. და ჰპოვნე წერილნი იგი. რამეთუ ნათესავისა გან სჳმეონისა იყვნეს მწიგნობარნი იგი და ლევის ნათესავისა გან მღდელთ-მოძღუარნი იგი. და რამეთუ მათითა ზრახვითა და ნებითა მიეცა ქრისტე და მათ მიერ მოიკლა. წინაჲსწარ უწყოდა წინაჲსწარმეტყუელმან მან და იტყოდა ზრახვასა მათსა : რომელსამე იტყჳს. მას ზრახვასა იტყჳს. რომელსა ზრახვიდეს ქრისტეს ზედა. რომლითა ზაკუვით მოაკუდინეს იგი. ვითარცა ესაია იტყჳს. ვაჲ მათა. რამეთუ ზრახეს ზრახვაჲ უკეთური თავთა თჳსთა თჳს. რამეთუ თქუეს. შევკრათ მართალი იგი. რამეთუ განმაძნელებელ მექმნა ჩუენ:.

3 ეგრეთ : ეგრე J. — 7 თავი : სული T. — სული : თავი T. — 11 მან : om. J. — 12 იტყჳს 2° : om. J. — 13 ვითარცა ესაია იტყჳს : om. J. — 15 განმაძნელებელ : განმაძნებელ T.

1 ნეტარსა მას : ***որդւոյ իւրում*** A. — 2 საზეპურღსა ჩემსა : ***սեփական*** AG. — ძმათა : ***զամենայն եղբարս*** AG. — 3 ოჳკუეთუ : ***թե*** A ὥστε G. — 4 განამართლებს : ***վկայէ յիրաւի*** AG. — 5 იგი : add. ***ասացեալ*** AG. — 6 უშჯულოვებაჲ : ***նենգութիւն*** A. — ზრახვასა : ***ի խորհուրդս*** A. — 7 კრებასა : ***ի ժողովս*** A. — 12 ზრახვასა : ***ի խորհուրդս*** A. — მათსა : add. ***մի մտցէ անձն իմ*** AG. — რომელსამე იტყჳს : om. AG. — მას : om. AG. — ზრახვიდეს : add. ***խնդրել*** [***պատճառս*** A ἀφορμήν G] AG. — 13 რომლითა... მოაკუდინეს :

au bienheureux Joseph, disait (149) : « Comme part de choix, de préférence à tous tes frères, je te donne Sichem, que j'ai prise de la main des Amorréens avec mon épée et mon arc [1] ». Si bien que (150) Jacob aussi, lui-même, atteste que la suppression des Sichimites est justice.

Où donc s'accomplit la prophétie là énoncée : « Siméon et Lévi sont frères (151). Ils ont commis ensemble une injustice (152) en tuant comme ils ont fait (153). En leur Conseil que n'aille pas mon âme! Et qu'en leur rassemblement point ne querelle mon cœur [2]! (154). »

Lis l'Évangile et tu le trouveras écrit. De la tribu de Siméon étaient les Scribes; et de celle de Lévi, les princes des prêtres. Puis donc que c'est par le Conseil de ceux-ci et la résolution qu'ils y prirent, que le Christ fut livré et par eux mis à mort, sachant cela à l'avance, le prophète dit : « En leur Conseil que n'aille point mon âme [3]! » Or il parle là du Conseil où ils délibérèrent, cherchant d'où ils pourraient lancer une accusation contre Jésus, afin qu' « après s'être emparés de lui (155) par ruse, ils pussent le tuer [4] ». Comme aussi Isaïe (le) dit : « Malheur à leur âme! parce que dans leur conseil ils ont pris contre eux-mêmes une résolution mauvaise, disant : « Mettons aux liens le juste, puisqu'avec nous il se montre intraitable [5] ».

1. Gen. 48.22. — 2. Gen. 49.5-6. — 3. Gen. 49.6. — 4. Mt. 26.4. — 5. Is. 3.9-10.

քան զամենայն եղբարս քո, զոր առի ի ձեռաց Ամովրհացւոց սրով եւ աղեղամբ իմով ։ Թե այդպէս է՝ եւ նա իսկ Յակոբ վկայէ յիրաւի զՍիկիմացիսն սատակել ։

Արդ ո՞ր կատարի մարգարէութիւնն ասացեալ՝ եթե Սիմէոն եւ Ղեւի կատարեցին նենգութիւն հաւասարութեամբ իւրեանց. ի խորհուրդս նոցա մի մտցէ անձն իմ, եւ ի ժողովս նոցա մի հաւասարեսցէ հոգի իմ ։

Կարդա զաւետարանն, եւ գտցես գրեալսն՝ զի յազգէն Սիմէոնի էին դպիրքն, եւ ի Ղեւեայ ազգէն՝ քահանայապետքն ։ Եւ վասն զի նոցա խորհրդեամբ եւ կամաւք մատնեցաւ Քրիստոս, եւ ի նոցանէն սպանաւ, յառաջ գիտացեալ մարգարէին՝ ասէ. ի խորհուրդս նոցա մի մտցէ անձն իմ ։ Խորհուրդս ասէ, զոր խորհեին խնդրել պատճառս ի վերայ Յիսուսի, որպէս նենգութեամբ սպանցեն զնա, որպէս եւ Եսայի ասէ. վայ անձանց նոցա, զի խորհեցան խորհուրդ չար ի վերայ իւրեանց. ասեն. կապեսցուք զարդարն, զի դժպհի է մեզ ։

3 Ղեւի : add. ἀδελφοί. — 4 նենգութիւն : ἀδικίαν. — հաւասարութեամբ : ἐξαιρέσεως (153). — 5 հոգի : τὰ ἥπατα. — 7 եւ 2° : οὖν. — 10 նենգութեամբ : add. κρατήσαντες. — սպանցեն : ն 1° inter lineas.

որպէս նենգութեամբ սպանցեն ὅπως ( ) δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. — 14 მათა : անձանց նոցա τῇ ψυχῇ αὐτῶν. — რამეთუ 2° : om. AG.

« Καὶ ἐν τῇ ἐπισυστάσει 141[α] αὐτῶν μὴ ἐρίσαι τὰ ἥπατά μου »· τότε γὰρ ἐπισυνήχθησαν ἐπ' αὐτὸν [30] πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ ἡγεμόνος, αἰτούμενοι θάνατον κατ' αὐτοῦ.

« Ὅτι ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν ἀνθρώπους». τίνας δὲ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἢ τοὺς μακαρίους προφήτας, οἵτινες ἐκπεμπόμενοι πρὸς αὐτοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀπεκτείνοντο, τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς προκηρύσσοντες;

« Καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἐνευροκόπησαν ταῦρον». ἐπιθυμίαν δὲ αὐτῶν εἴρηκεν τὴν τοῦ κόσμου, οἵτινες ἐπιθυμήσαντες τὰ ἐπίγεια ἀπώλεσαν τὰ ἐπουράνια, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ὡς ταῦρον ἀποκτείναντες.

Διὰ τοῦτο «ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης, καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν, ὅτι ἐσκληρύνθη ». μῆνιν δὲ αὐτῶν εἴρηκεν τὴν ὀργήν, 141[β] ἐν ᾗ ἀεὶ ἐμμένοντες ἐσκλήρυναν τὸν ἑαυτῶν τράχηλον τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἀντιπίπτοντες.

« Διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν 'Ιακὼβ καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν 'Ισραήλ». τίς δὲ ἦν 'Ιακὼβ καὶ

2 αὐτόν *TU* : αὐτῶν. — 4 ἢ *TU* : ἡ. — 7 εἴρηκεν *TU* : -ήκαμεν. — 10 αὐθάδης *TU* : -άδεις. — 11 ἐν ᾗ *TU* : ἐνί. — 12 ἑαυτῶν *TU* : εαυτόν. — 13 διασπερῶ *TU* : -σπείρο || ῷ.

და კრებასა მათსა **T 301 b** ნუ ეზიარებინ სული ჩემი : რამეთუ მას ჟამსა შეკრბეს მის ზედა მღდელთ-მოძღუარნი იგი და მწიგნობარნი წინამძღუარნი ერისანი შეკრბეს სახლსა მას გელმწიფისასა სიკუდილისა მიებად მის ზედა:.

რამეთუ რისხვითა თჳსითა მოწყჳდნეს კაცნი : რომელნი კაცნი. არა თუ ნეტარნი იგი წინაჲსწარმეტყუელნი. რომელნი მოვლინებულ მათა. მათ გან მოწყდეს სამართლისა მათა მიმართ ქადაგებითა:.

და გულის-თქუმითა თჳსითა კირნი დაჭკუეთნეს კუროსა : გულის-თქუმაჲ მათი თქუა სოფლისაჲ ამის. რომელთა გულის-თქუმითა ამის სოფლისაჲთა წარწყმიდეს ზეცი **J 184[r]** საჲ იგი. წინამძღუარი ცხორებისაჲ ვითარცა ზუარაკი დასცეს:.

ამის თჳს. იწყევენ გულის-წყრომაჲ მათი. რამეთუ ამპარტავანებით. და რისხვაჲ მათი. რამეთუ ფიცხელ : გულის-წყრომასა მათსა იტყჳს რისხვასა რომელსა შინა მარადის იყვნეს განფიცხებითა ქედთა თჳსთაჲთა. სულისა წმიდისა მიმართ **T 302 a** მკდომნი:.

განვყვნე იგინი იაკობსა შორის და განვაბნინე იგინი ისრაჱლსა შორის : ვინ იყო იაკობ ანუ ვინ არს ისრაჱლ. არამედ წმიდაჲ იგი პირმშოჲ ძჱ ღმრთისაჲ.

2 მწიგნობარნი : om. T. — 3 ერისანი : ერისა მის J. — გელმწიფისასა : მღდელთ-მოძღურისა მის კაიაფაჲსა T. — 5 მათა : add. იყვნეს T. — 6 მოწყდეს : მოსწყდეს J. — 12 რისხვასა : რისხვას J. — 16 პირმშოჲ : 2ª manu inter lineas J. — ძჱ : ძე J.

1 კრებასა : **ի ժողովս** A. — ნუ : **ոչ** A. — 2 ზედა : **առ** A. — 3 შეკრბეს : om. AG. — მიებად : **խնդրելով** AG. — 5 ნეტარნი : om. A. — 8 ამის 1° : om. AG. — გულის-...

« Et qu'en leur rassemblement point ne querelle mon cœur [1] ! » (156). Alors, en effet, contre lui, tous (157) les princes des prêtres et les scribes et les anciens du peuple se rassemblèrent à la maison du gouverneur, demandant la peine de mort contre lui [2].

« Parce que, dans leur courroux, ils ont tué des hommes [3] ». Quels hommes donc, sinon les bienheureux (158) prophètes, qui, envoyés vers eux, étaient par eux tués, parce qu'ils leur annonçaient à l'avance la vérité (159)?

« Et, dans leur convoitise, coupé les jarrets au taureau [4] ». Or, en disant « leur convoitise », il entend « la convoitise (qu'ils ont eue) du monde [5] », eux qui, pour avoir convoité les biens terrestres, ont perdu les célestes, une fois que le Prince [6] de la Vie, comme un taureau, ils l'eurent tué.

Aussi : « Maudit soit leur courroux, parce qu'arrogant; et leur fureur, parce qu'elle s'est endurcie! [7] ». Par leur « fureur », il a entendu dire la colère (160), en laquelle toujours s'obstinant, ils ont durci leur nuque, « en résistant au Saint Esprit [8] ».

« Je les partagerai par Jacob; et les disperserai par Israël [9] (161) ». Qui donc était Jacob et Israël, sinon le Saint Enfant premier-né de Dieu, auquel ayant

1. Gen. 49.6. — 2. Mt. 26.3. — 3. Gen. 49.6. — 4. Gen. 49.6. — 5. 1 Jean 2.17. — 6. Act. 5.31. — 7. Gen. 49.7. — 8. Act. 7.51. — 9. Gen. 49.7.

Եւ ի ժողովս նոցա ոչ հաւասարեսցի հոգի իմ, քանզի յայնժամ ժողովեցան առ նա քահանայապետքն եւ դպիրքն եւ առաջինք ժողովրդեանն ի տուն իշխանին, խնդրելով մահ ի վերայ նորա ։

Զի ի բարկութեան իւրեանց սպանին մարդիկ. զո՞ր մարդիկ՝ եթէ ոչ զմարգարէսն, որք առաքեալ առ նոսա՝ ի նոցանէ մեռան, զարդարութիւն նոցա քարոզելով ։

Եւ ի ցանկութեան իւրեանց կարթակոտոր արարին զցուլ ։ Ցանկութիւն նոցա ասաց զաշխարհի, որք ցանկացեալ երկրաւորիս՝ կորուսին զերկնաւորն, զառաջնորդն կենաց՝ իբրեւ զցուլ սպանեալ ։

Վասն այնորիկ 326 *անիծեալ ցասումն նոցա՝ զի հպարտ, եւ բարկութիւն նոցա՝ զի խիստ. յորում հանապազ կացին խստացուցեալ զպարանոցս իւրեանց, հոգւոյն սրբոյ ընդդիմացեալք ։*

Բաժանեցից զնոսա ի Յակոբ, եւ ցրուեցից զնոսա յԻսրայէղ. ո՞ էր Յակոբ, կամ

1 **հաւասարեսցի** *nos* ; **հաւ** [**աս** inter lineas] **արասցի**. — **հոգի** : τὰ ἥπατα. — **առ նա** : ἐπ' αὐτὸν πάντες. — 4 **զմարգարէսն** : τοὺς μακαρίους προφήτας. — 10 **խիստ** : add. μῆνιν δὲ αὐτῶν εἴρηκεν τὴν ὀργήν (160). — 12 **կամ** : καί.

სოფლისაჲთა : **ցանկացեալ երկրաւորիս** AG. — 12 ვჱლის–... რისხვასა : om. A (160). — 16 არს : om. AG.

'Ισραήλ, ἀλλ' ἡ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ πρωτότοκος παῖς, ᾧ ἀπειθήσαντες διεσπάρησαν νῦν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ αἰχμάλωτοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν γεγενημένοι;

Juda

XV. 'Επεὶ οὖν φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ῥητοῖς αἱ μὲν εὐλογίαι κεῖνται, αἱ δὲ προφητεῖαι, εὔλογόν ἐστιν πεῖσαι τοὺς φιλομαθεῖς, μὴ λόγῳ μόνον ἐπιδεῖξαι, ἀλλὰ δυνάμει ῥητῶν φανερῶσαι τὰ προκείμενα. λέγει γὰρ εὐλογῶν τὸν 'Ιούδαν IZ̄. οὕτως. « 'Ιούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσίν σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου. καὶ σκύμνος λέοντος 'Ιούδα, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης. 142v ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ 'Ιούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν· δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὴν [31] ὄνον αὐτοῦ καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον

1 ἀλλ' ἡ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ *TU* : ἀλλὴ ἧς· ἅγιοστοῦ. — ᾧ *TU* : ὁ. — 4 ἐπεί *TU* : ἐπι. — 6 φανερῶσαι τά *TU* : φανερωθέντά. — 6-7 οὕτως 'Ιούδα *Bo* : οὗτος ἰούδας. — 7 αἰνέσαισαν *TU* : ἔνεσαν. — νώτου *TU* : νότον. — 9 ἐγερεῖ *TU* : ἐγείρῃ. — 10 ᾧ *TU* : ὅ. — 11 ἔσται *TU* : ἔστε.

რომელსა არა დაემორჩილნეს. და განიბნინეს ყოველნი ცის-კიდეთა. წარტყუენულ მტერთა გან იქმნნეს:.

Juda

და რამეთუ წინაჲსწარ ვთქუთ. ვითარმედ მუნვე თქუმულთა მათ შინა არიან კურთხევანი იგი. ოჳმჯობეს არს დამორჩილებად სწავლის მოყუარეთა. არა თუ სიტყჳთ ხოლოჲ გამოჩინებით. არამედ ძალით-ურთ თქუმულთა მათ განცხადებულად რაჲ იგი წინა-გჳც : რამეთუ ეტყჳს კურთხევით იუდას ესრე. იუდა. შენ გაქებენ ძმანი შენნი. ჴელნი შენნი ბეჭთა ზედა მტერთა შენთასა. თაყუანის-გცემდენ შენ ძენი მამისა შენისანი : ლეკუ ლომის იუდა : აღმოცენებისა გან. შვილოჲ ჩემოჲ. გამოჰჴედ. აჰჴედ. ინაჴ-იდგ ვითარცა ლომმან და ლეკუმან ლომისამან : ვინ აღადგინოს იგი. ნუ მოაკლდებინ მთავარი იუდაჲს გან და არცა ჴელმწიფჱ წყვილთა მისთა გან. ვიდრემდის მოვიდეს რომელსა იგი ემარხვის : და იგი იყოს სასოჲ T 302 b ნათესავთა. გამოაბას ვენაჴსა კარაული თჳსი და მასკნესა ვენაჴისასა კიცჳ კარაულისაჲ : განრცხეს ღჳნითა სამკაული თჳსი

1 ყოველნი : om. T. — 2 იქმნნეს : იქმნეს T. — 4 მუნვე : om. T. — 7 ესრე : add. დ in margine J. — 8 შენთასა : add. და J. — 12 ჴელმწიფჱ : ჴმლმწიფე J. — გან : om. J. — 14 კარაულისაჲ : იგი ვირისაჲ J.

1 ყოველნი ცის-კიდეთა : ***ընդ ամենայն աշխարհ*** AG. — 5 დამორჩილებად : ***հաւանեցուցանել*** AG. — 5-6 არა თუ : ***և ոչ*** A. — 6 არამედ : add. ***և*** A. — 8 გაქებენ : ***զովեսցեն*** AG. —

refusé obéissance, ils ont été dispersés, actuellement, dans le monde entier, détenus captifs par leurs ennemis?

Juda

Puis donc que, par avance (162), nous avons dit que c'est dans les termes eux-mêmes (qui les expriment) que, d'une part, gisent bénédictions, d'autre part, prophéties (163), il est raisonnable, pour en bien persuader ceux qui ont le désir de s'instruire, non seulement de démontrer par la raison, mais, par la force même des termes, de rendre évidentes, ces propositions (164). Car (Jacob), en bénissant Juda, parle ainsi :

« Juda, toi, que te louent tes frères! Tes mains (sont) sur le dos de tes ennemis. T'adoreront les fils de ton père ». Puis (165) : « Lionceau de lion (est) Juda. D'une pousse, mon fils, tu es monté. Après avoir ployé l'échine, tu t'es couché (166), comme un lion et (167) comme un lionceau. Qui l'éveillera? Point ne manquera de chef issu de Juda, ni de conducteur (du peuple) sorti de sa cuisse; jusqu'à ce que vienne celui-là à qui est réservé (de l'être); et lui, sera (168) l'attente des nations. Le voilà qui attache à la vigne son ânesse et à l'orbe (du pampre), le poulain de son ânesse. Il lavera dans le vin sa robe, et dans le

ո՞ Իսրայէղ՝ եթէ ոչ սուրբ անդրանիկ որդին աստուծոյ, որում ոչ հաւանեալք՝ ցրուեցան ընդ ամենայն աշխարհ, գերիք ի թշնամեաց եղեալք ։

Juda

Եւ վասն զի յառաջագոյն ասացաք՝ թե անդէն ի ճառսն են աւրհնութիւնքն, < և ընդ այլ մարգարէութիւնքն >, բարեքագոյն է հաւանեցուցանել զուսումնասէրս, եւ ոչ բանիւ միայն ցուցանել այլ եւ զաւրութեամբ ասացելոցն յայտնապէս զառաջիկայսն, քանզի ասէ՝ աւրհնելով զՅուդայ, այսպէս. Յուդայ՝ զքեզ գովեսցեն եղբարք քո. ձեռք քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց քոց. երկիր պագցեն քեզ որդիք հաւր քո. կորիւն առիւծու Յուդայ. ի շառաւեղէ ելեր՝ որդեակ իմ. բազմեալ՝ ննջեցեր իբրեւ զառեւծ, իբրեւ զկորիւն. ո՞ յարուսցէ զնա. ոչ պակասեսցէ ի Յուդայ իշխան, եւ ոչ պետ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէ որում կայն. եւ նա՛ է յոյս ազգաց. կապեսցէ զորթոյ զէշ իւր եւ զգնդակէ զյաւանակ իշոյն. լուասցէ ի գինւոջ զպատմուճան իւր եւ յարեան

1 Իսրայէղ : ի inter lineas. — ցրուեցան : add. νῦν. — 2 թշնամեաց : ց inter lineas. — 4 և : οὖν. — 5 < և... մարգարէութիւնքն > : (163). — 8 քո 3° : add. καί. — 10 զառեւծ : add. καί — իշխան nos : իշխանի. — 11 է : ἔσται.

10 აჰგეღ : բազմեալ AG. — და : om. A add. իբրեւ AG. — 11 ნუ მოაკლდებინ : ոչ պակասեսցէ AG. — 13 იყოს : է A. — 14 ვენაჴისასა : om. AG. — განრცხნეს : լուասցէ AG.

τῆς ὄνου αὐτοῦ. πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου· καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα ».

Πῶς δύναται ὅμοια εἶναι τὰ ῥήματα ταῦτα τοῖς ἐπάνω ἐπὶ τὸν 'Ρουβὴμ εἰρημένοις; ἐκεῖ γὰρ λέγει· « σκληρὸς < φέρεσθαι καὶ σκληρὸς > αὐθάδης ἐξυβρίσας ὡς ὕδωρ, μὴ ἐκζέσῃς· ἀνέβης γὰρ ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός σου, τότε ἐμίανας τὴν στρωμνὴν οὗ ἀνέβης », καὶ τὸ εἰρημένον· « ἐπικατάρατος 142ᵛ ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης καὶ ἡ μῆνις αὐτῶν, ὅτι ἐσκληρύνθη». οὗτοι γὰρ οὐκ εὐλογίας εἰσὶν λόγοι, ἀλλ' ἔλεγχος, προφητείας ἐπ' αὐτοῖς ἀποκαλυπτομένης. τὸ δὲ εἰπεῖν· « Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ προσκυνήσουσίν σοι οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου », ναὶ τοῦτο εὐλογία φαίνεται εἶναι.

Ἀλλ' ἐρεῖ τις· τίνι λόγῳ ἔδοξεν τῷ προφήτῃ ἐπὶ μὲν τοῦ Ἰούδα τοιαύτην εὐλογίαν ἐπενεγκεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πρώτοις οὐχ οὕτως;

2 ἢ *nos* : ὡσεί *TU* ὡς η M (169). — 4 < φέρεσθαι καὶ σκληρός > *nos* (170). — 5 τότε *TU* : τό. — 6 καί 1° *TU* : ἡ *Bo* ει M. — 9 ναί *nos* : καί (173). — 12 ἐπενεγκεῖν *TU* : ἐπενευκεῖν. — οὕτως *TU* : οὐ|τος.

და სისხლითა ყურძნისაჲთა სამოსელი თჳსი : მჴიარულ არიან თუალნი მისნი ვითარცა ღჳნითა და სპეტაკ კბილნი მისნი უფროჲს სძისა:.

ვითარმე ეგების სიტყუაჲ ესე მსგავსად ზემთა თქუმულისა მის. რომელ იგი რუბენის თჳს ითქუა. რამეოუ მუნ ეტყჳს. სიფიცხლით ჰხჳდოდე და სიფიცხლით წარმდებ იქმენ. მაგინე. ვითარცა წყალი. ნუმცა აღსდუღნებიო. რამეთუ აჰჴედ სარეცელსა მამისა შენისასა. მაშინ შეაგინე ცხედარი რომელსა აჰჴედ : და რომელი თქუა. ვითარმედ წყეულ იყავნ გულის-წყრომაჲ მათი. რამეთუ ამპარტავანებით იყო. და რისხვაჲ იგი რომელი სიფიცხლით იყო : ესე სიტყუანი არა კურთხევისანი არიან. არამედ შეტყუებაჲ J 181ᵛ წინაჲსწარმეტყუელებით მათ ზედა განცხადნა : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ იუდა. შენ გაქებენ ძმანი შენნი. ჴელნი შენნი ბეჭთა ზედა მტერთა შენთასა. თაყუანის-გცემდენ შენ ძენი მამისა შენისანიო. ესევითარი ესე კურთხევად შეჰგავნ:.

ვინ უწყის. სთქუა. რომლითა სიტყჳთა T 303 a ღირს იქმნა წინაჲსწარმეტყუელი იგი კურთხევისა მის მიფენითა იუდაჲს ზედა : ჴოლო წინანდელთა მათ ზედა არა ესრე:.

4 ჰხჳდოდე : ხჳდოდე J. — 6 რომელსა : add. ზედა J. — 7 რომელი : რომელ J. — 9 შეტყუებაჲ : შეტყუებისანი T. — 10 რომელ : რომელი J. — 11 შენთასა : add. და J. — 13 სთქუა : თქუა T.

2 ვითარცა : om. AG. — 3 ეგების : add. **լինել** AG. — მსგავსად... მის : **վերադունին նման** AG. — 4 ჰხჳდოდე : **գնացեր** A om. M (170). — 4-5 და სიფიცხლით... მაგინე : om. A. — 7 იყავნ : om. AG. — 8 იყო 1° : om. AG. — რომელი : **զի** AG. — 9 შეტყუებაჲ წინაჲსწარმეტყუელებით : **յանդիմանութիւն մարգարէութեան** AG. — 10 გაქებენ : **գովեսցեն** AG. — 12 ესევითარი... შეჰგავნ : **այսմ աւրհնութիւն** [**պարտ է** A φαίνεται G] **լինել** AG. —

sang d'un raisin mûr son vêtement. De joie, le vin fait briller ses yeux; et blanches sont ses dents ⌜plus que⌝ lait [1] (169) ».

Comment est-il possible que les choses ici exprimées soient de même nature que les choses dites plus haut contre Ruben? Là, en effet, il dit : « Dur <en emportement, et dur> (170) en arrogance, tu as débordé avec force, comme l'eau. Ne bouillonne pas (de passion). Car tu es monté sur la couche de ton père; lors, tu as souillé le lit où tu es monté [2] ». Puis (contre Siméon et Lévi) ce qui est dit : « Maudit soit leur courroux, parce qu'arrogant; et leur fureur, parce qu'elle s'est endurcie [3] ». Ce ne sont pas là, en effet, paroles de bénédiction, mais bien un reproche, une prophétie nous étant là, à propos d'eux (Ruben, Siméon, Lévi) révélée (171). Dire au contraire : « Juda, toi, que te louent tes frères! Tes mains (sont) sur le dos de tes ennemis » et (172) : « T'adoreront les fils de ton père [4] » cela, ⌜oui⌝ (173), paraît bien être bénédiction.

« Mais, dira quelqu'un (174), pour quelle raison a-t-il paru bon au prophète d'imposer sur Juda pareille bénédiction, alors que pour les premiers il n'a rien fait de tel? »

1. Gen. 49.8-12. — 2. Gen. 49.3-4. — 3. Gen. 49.7. — 4. Gen. 49.8.

խաղողոյ զարկանելի իւր. զուարթագին են աչք իւր ի գինւոյ, եւ սպիտակ ատամունք քան զկաթն :

Զի՞արդ հնար է լինել ճառիս այսմ վերագունին նման, որ վասն Ռուբենին ասացաւ, քանզի անդ ասէ. խստութեամբ գնացեր իբրեւ զջուր. մի եռա < սցես >. քանզի ելեր յանկողին հաւ <ր քո>, յայնժամ պղծեցեր զստարանն յոր ելեր : Եւ զի ասաց. անիծեալ ցասումն նոցա՝ զի հպարտ, եւ բարկութիւնն՝ զի խստացաւ, այս բանք ոչ աւրհնութեան են, այլ յանդիմանութիւն մարգարէութեան ի վերայ նոցա յայտնեալ : Եւ զասելն՝ եթե Յուդայ՝ զքեզ գովեսցեն եղբարք քո. ձեռք քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց. երկիր պագցեն քեզ որդի <ք հաւր քո> : 327 այսմ աւրհնութիւն պարտ է լինել :

Այլ ասես. որո՞վ բանիւ հաճոյ եղեւ մարգարէին ի վերայ Յուդայի զայսպիսի աւրհնութիւն անել, եւ ի վերայ առաջնոցն ոչ այսպէս :

1 են : om. G. — 2 քան : ἢ *nos* ὡσει *TU* ὡς η M (169). — 3 զի՞արդ : add. է et del. — է : inter lineas. — 4 խստութեամբ . . եռասցես : σκληρὸς < φέρεσθαι καὶ σκληρὸς *nos* > αὐθάδης ἐξυβρίσας ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσης (170). — 6 բարկութիւնն : add. αὐτῶν. — այս : add. γάρ. — 7 ոչ : corr. քոչ. — 7-8 այլ... յայտնեալ : ἀλλ' ἔλεγχος προφητείας ἐπ' αὐτοῖς ἀποκαλυπτομένης (171). — 7 յանդիմանութիւն : corr. -ութեան. — 9 թշնամեաց : add. σου καί. — որդի <ք> : ի inter lineas. — <քո> : add. ναί *nos* καί M (173). — 10 պարտ է : φαίνεται. — 11 ասես : ἐρεῖ τις (174).

13 ვინ უწყის ხთქუა : այլ ասես ἀλλ' ἐρεῖ τις. — ღირს იქმნა : հաճոյ եղւ ἔδοξεν. — 14 კურთხევისა მის მიცემითა : զայսպիսի աւրհնութիւն անել AG.

Μάθε. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔμελλεν ὁ Δαβὶδ γεννᾶσθαι, ἐκ δὲ τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα Χριστός, προγινώσκων < κατὰ τὸ πνεῦμα τὰ μέλλοντα, εὐλόγησε > τὸν ἐκ τοῦ Ἰούδα < Δαβὶδ > καὶ < τὸν ἐκ τοῦ > Δαβὶδ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν, ἵνα τὴν εὐλογίαν μὴ μόνον τὴν πνευματικὴν ὑπὸ θεοῦ λάβῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ σάρκα 143ᵃ εὐλογίαν. ὡς καὶ διὰ Ἱερεμία λέγει· « πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε καὶ προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε ». τὸ δ' ἐκ κοιλίας ἡγιασμένον ἤδη παρὰ θεοῦ εὐλογεῖται.

Ἀλλ' ἐρεῖς· τί οὖν τὸν Λευὶ οὕτως οὐκ εὐλόγησεν; εὑρίσκομεν γὰρ < καὶ > ἐκ τῆς φυλῆς Λευὶ τὸν Χριστὸν ἱερέα τοῦ πατρὸς δεικνύμενον, ἐπὶ < τοῦ τὴν τοῦ Λευὶ φυλὴν πρὸς τοῦ Ἰούδα ἐπι > μιγῆναι τὴν φυλήν, ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς < ὁ υἱός > τοῦ θεοῦ ἀποδειχθῇ.

ΙΗ. Ὁ μὲν οὖν Ἰακὼβ ἐνορῶν τὴν πρᾶξιν τῶν ἀρχιερέων, Ἄννα τε καὶ Καϊάφα, ἣν

2-3 < κατά... εὐλόγησε > < Δαβίδ > < τὸν ἐκ τοῦ > *nos* (176). — 4 λάβῃ *TU* : λάβῃς. — 6 ἡγίακα *TU* : ἡγίασα. — 7 εὐλογεῖται *TU* : εὐλογῆτε. — 8 < καί > *nos* (178). — 9-10 < τοῦ... ἐπι > *nos* (178). — 10 ἐπιμιγῆναι *nos* : ἐπιμιγνύντα *TU* ἐπι|μηγίναι M. — 11 < ὁ υἱός > *nos* (179).

ისწავეს რამეთუ იუდაჲს ნათესავისა გან განმზადებულ იყო დავითი შობად და დავითის გან ჴორცთა შესხმად ქრისტე. წინაჲსწარ უწყოდა სულითა გან-მზადებულთა მათ თჳს. აკურთხა რომელი იგი იუდაჲს გან დავითი იყო და მის გან რომელი იგი ჴორცითა შობად იყო ქრისტე. რაჲთა არა სულიერადი იგი ხოლო კურთხევაჲ ღმრთისა გან მოიღოს. არამედ ჴორცითაცა კურთხეულად გამო-ჩნდეს. ვითარცა იერემიაჲთა იტყჳს. ვითარმედ წინაჲსწარ ვიდრე გამოსახვადმდე შენდა მუცელსა შინა. გიცან შენ. და ვიდრე არღა გამოსრულ იყავ. საშოსა განგწმიდე შენ და წინაჲსწარმეტყუელად წარმართთა დაგადგინე შენ : რომელი იგი მუცლით წმიდაჲ გამოსრულ არს. აჰა ღმრთისა მიერ კურთხეულ არს:.

არამედ სთქუა. ვითარმედ რაჲსა ლევის ნათესავი ესრე არა აკურთხა : რამეთუ ვპოვებთ ლევის ნათესავისა გან ქრისტე მღდელად მამისა გამოჩინებულ. შერთვისა თჳს ნათესავისა მის ლევისა გუნდსა მას იუდაჲსსა. რაჲთა მათ ორთა გან მეუფედ და მღდელად და ძედ T 303 b ღმრთისად გამოჩნდეს:.

და იაკობ დახედა საქმესა მას მღდელთ-მოძღუართასა. ანაჲსსა და კაია-ფაჲსსა. რომელთა იკადრეს შეხებად ძისა მის ღმრთისა. და რამეთუ იყვნეს იგინი

2 დავითის გან : დავითისითა J. — შესხმად : შესხმითა J. — 4 რომელი : რომელ J. — სულიერადი : სულიერად T. — 6 იერემიაჲთა : იერემია T. — 11 ვპოვებთ : ვჰპოვებთ J. — 13 მეუფედ : მეფედ J. — ღმრთისად : ღმრთისა T. — 14 იაკობ : იაკობცა J. — დახედა : დაჰხედა J. — ანაჲსსა : ანაჲსა J. — 14-15 კაიაფაჲსსა : კაიაფაჲსა J.

1 ისწავეს : *ուսիր* AG. — 2 ჴორცთა შესხმად : *ըստ մարմնոյ* AG. — 2-3 სულითა... თჳს : *հոգւոյն զհանդերձելոյն* A om. M (176). — 3 იყო : om. AG. — 4 რომელი იგი : om. AM (176). — 6 გამოსახვადმდე : *զստեղծանելն ինձ* AG. — 7 გიცან : *գիտեմ* AG. — საშოსა : *յարգանդէ* AG.

Apprends-en (la raison). Puisqu'en effet David devait naître de la tribu de Juda, et le Christ, pour ce qui est de la chair (175), de David, (le prophète) connaissant à l'avance <les événements futurs en leur sens spirituel, a béni là David> descendant de Juda et le Christ qui, selon la chair (175), devait naître de David (176), afin qu'il reçût de par Dieu, non seulement la bénédiction selon l'esprit, mais aussi la bénédiction selon la chair. Comme aussi, par (la bouche de) Jérémie (Dieu) dit : « Avant de t'avoir modelé au ventre de (ta mère), je te connais. Et avant que tu sortisses de son sein, je t'ai sanctifié et établi prophète pour les Gentils [1] ». Or ce qui, dès le ventre (de la mère), a été sanctifié est déjà par Dieu béni (177).

Mais, diras-tu, pourquoi donc n'a-t-il pas pareillement béni Lévi? Car nous trouvons que c'est issu de la tribu de Lévi <aussi> que le Christ en tant que Prêtre du Père nous est montré, <à l'occasion du mélange qui s'opéra de la tribu de Lévi à la tribu de Juda> (178), afin que le fait même d'être issu des deux tribus à la fois démontrât que <le Fils> (179) de Dieu est et Roi et Prêtre.

Jacob donc, d'une part, pénétrant par vue (prophétique) l'attentat que les princes des prêtres, Anne et Caïphe, osèrent contre le Fils de Dieu, pour ce

1. Jér. 1.5.

Ուսիր՝ քանզի ի Յուդայի ազգէն հանդերձեալ էր Դաւիթ ծնանել, եւ ի Դաւթայ ըստ մարմնոյ Քրիստոս, յառաջ գիտացեալ հոգւոյն զհանդերձելոցն՝ աւրհնեաց որ ի Յուդայէն Դաւիթ, եւ ի նմանէն ըստ մարմնոյ ծնանելոց էր Քրիստոս, զի մի միայն զհոգեւոր աւրհնութիւնն յաստուծոյ առցէ, այլ եւ ըստ մարմնոյ աւրհնեալ երեւեսցի, որպէս Երեմիայիւ ասէ. յառաջ քան զստեղծանելն իմ զքեզ յորովայնի, գիտեմ զքեզ եւ մինչչեւ ելեալ եիր յարգանդէ, սրբեցի զքեզ. մարգարէ ազգաց կացուցի զքեզ ։ Որ յորովայնէ սուրբ է, ահա յաստուծոյ աւրհնեալ է ։

Այլ ասես. ընդէր զՂեւի այսպէս ոչ աւրհնեաց, քանզի գտանեմք եւ ի Ղեւեայ ազգէն զՔրիստոս քահանայ հաւր երեւեալ, վասն խառնելոյ Ղեւեայ ազգին ի յուդայեան ազգն, զի յերկոցունց ի նոցանէ եւ թագաւոր եւ քահանայ որդի աստուծոյ երեւեսցի ։

Եւ Յակոբ հայեցեալ ի գործս քահանայապետիցն՝ Աննայ եւ Կայիափայ, որ

2 **հոգւոյն... աւրհնեաց** : om. M (176). — 3 **Դաւիթ** : om. M (176). — **ի նմանէն** : < ἐκ τοῦ > Δαβίδ (176). — **ըստ** : corr. **ըն**. — 6 **զքեզ** 1° : add. καί. — 8 **ասես** [**ս** 1° inter lineas] : ἐρεῖς. — **ընդէր** : add. οὖν. — **ոչ** : inter lineas. — **եւ** : om. M (178). — 9-10 **վասն... ազգն** : ἐπὶ < τοῦ τὴν τοῦ Λευΐ φυλὴν πρὸς τοῦ Ἰούδα ἐπι > μιγῆναι *nos* ἐπιμιγνύντα *TU* ἐπι|μηγίναι M (178). — 9 **ազգին** *nos* : **ազգէն** (178). — 10 **որդի** : om. M (179). — 12 **եւ** 1° : οὖν.

— 8 და : om. A. — 9 გამოხრულ : om. AG. — 10 ხთქუა : **ասես** A. — ლევის ნათესავი : **զՂեւի** AG. — 11 ვპოვებთ : add. **եւ** A. — 12 გუნდსა : **ազգն** A om. M (178). — 12-13 ორთა გან : add. **եւ** AG. — 13 და ძეღ : **որդի** A om. M (179). — 14 საქმესა : **ի գործս** A. — 15 რომელთა : **որ** ἦν. — შეხებად : **առնել** A om. G.

ἐτόλμησαν ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, διὰ [32] τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ φυλῆς Λευὶ οὐκ ηὐλόγησεν τὸν Λευί, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν ἐπέπληξεν. ἐλθὼν δὲ ὁ μακάριος Μωϋσῆς τὸν < Χριστὸν τὸν > ἐξ Ἀαρὼν καὶ Λευὶ γενόμενον ηὐλόγησεν 143[v] εἰπών· « δότε Λευὶ δήλους αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ τῷ ἀνδρὶ τῷ ὁσίῳ ». τὸ οὖν ἐλλεῖπον ἐν ταῖς εὐλογίαις αὐτοῦ Μωϋσῆς παρὼν ἀνεπλήρωσεν. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐν τῇ διατάξει τῶν Μωϋσέως εὐλογιῶν ἀποδώσωμεν τὸν λόγον, νυνὶ δὲ πρὸς τὸ προκείμενον ἐροῦμεν.

XVI. Λέγει οὖν Ἰακὼβ οὕτως· « Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου, αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν· προσκυνήσουσίν σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρός σου ». τίνες δὲ οἱ ἀδελφοί, οἱ αἰνέσαντες καὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, ἀλλ' ἢ οἱ ἀπόστολοι, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὁ κύριος· ἀδελφοί μου καὶ συγκληρονόμοι;

Τὸ δὲ εἰπεῖν « αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου », ἤτοι διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν ἴσχυσεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν θριαμβεῦσαι τὰς ἐξουσίας, ἢ ὅτι τῶν κατὰ σάρκα γενομέ-

1 ηὐλόγησεν *TU* : οὐλόγησαν M. — 2 αὐτόν *nos* : αὐτούς (180). — 2-3 < Χριστὸν τόν > *nos* (182). — 3 δήλους *TU* : δηλος. — 4 ἐλλεῖπον *TU* : ἐλλίπον. — αὐτοῦ *TU* : τοῦ. — 5 τῶν *TU* : τόν. — 7 οὕτως *TU* : οὗτος. — 8 σε *TU* : σοι. — 9 ἀλλ' ἢ οἱ *TU* : ἀλλὸί. — 12 ἢ *TU* : εἰ. — τῶν 2° *TU* : τόν. — γενομένων *TU* : γενόμενον.

ნათესავისა გან ლევისნი. არა აკურთხა ლევი. არამედ უფროჲს რამეთუ შეატყუენა იგინი : ხოლო რაჟამს მოვიდა ნეტარი იგი მოსე. რომელი იგი აჴრონის გან და ლევის გან იშვა ქრისტე აკურთხა. და თქუა. მიეცით ლევის განცხადებულებაჲ მისი და სამართალი მისი კაცსა წმიდასა : და რომელ იგი დააკლდეს კურთხევანი იაკობის გან მოვიდა და აღასრულა მოსე : და აწ მაგის თჳს მისსა მას განწესებულსა კურთხევასა ვთქუათ სიტყუაჲ. ხოლო აწ რაჲ იგი წინა-გჳც მის თჳს ვთქუათ:.

რამეთუ იტყჳს იუდა. შენ გაკურთხევდენ ძმანი შენნი. ჴელნი შენნი ზედა ზეჭთა მტერთა შენთასა. თაყუანის-გცემდენ შენ ძენი J 182[r] მამისა შენისანი : რომელთა ძმათა აქეს და თაყუანის-სცეს მას. არა თუ მოციქულთა მათ. რომელთა მიმართ იტყოდა ოჳფალი. ძმანო ჩემნო და თანა-მკჳდრნო:.

ხოლო რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ჴელნი შენნი ზედა ზეჭთა მტერთა შენთასა. რამეთუ გან T 304 a პყრობითა მკლავთა მისთაჲთა განძლიერდა ზედა მტერთა მათ. არცხჳნა ჴელმწიფებათა მათ. გინათუ ჴორციელად ყოფადთა

2 მოსე : მოსჱ T. — 4 და 2° : სადა T. — 5 მოსე : მოსჱ T. — 8 გაკურთხევდენ : გაკურთხევეს T. — 10 აქეს : აქებს T. — მათ : მისთა J. — 11 იტყოდა : ეტყოდა J. — 12 რომელ : რომელი J. — 14 ჴელმწიფებათა : ჴელმწიფეთა J.

1-2 რამეთუ შეატყუენა : ***հանդիմանեաց*** AG. — 2 იგინი : ***զնա*** A αὐτούς M. — ნეტარი : ***սրբոյն*** A. — 3 განცხადებულებაჲ : ***զյայտնութիւնսն*** AG. — 4 სამართალი : ***զարդարութիւնս*** A. — 5 იაკობის გან : ***Յակոբայ*** A αὐτοῦ G. — აწ : om. AG. — მაგის : ***այդորիկ*** AG. —

qu'ils étaient de la tribu de Lévi ne bénit pas Lévi, mais bien plutôt ⌜le⌝ (180) gourmanda fort. D'autre part, le bienheureux (181) Moïse, une fois venu, bénit < le Christ > (182) issu d'Aaron et de Lévi en disant : « Donnez à Lévi ses révélations (183), et sa vérité à l'homme saint [1] ». Ce qui manquait donc dans les Bénédictions de Jacob, Moïse, à sa venue, l'a complété. Et de ceci, bien sûr, dans le testament (184) que sont les Bénédictions de Moïse, nous rendrons raison. Mais, pour le moment, nous dirons ce qui va à notre propos.

Jacob, donc, parle ainsi (185) : « Juda, toi, que te louent tes frères! Tes mains (sont) sur le dos de tes ennemis. T'adoreront les fils de ton père [2] ». Qui sont les « frères », ceux qui l'ont loué et adoré, sinon les Apôtres, à qui le Seigneur disait : « Vous êtes mes frères et cohéritiers [3]? ».

Puis, dire : « Tes mains (sont) sur le dos de tes ennemis [4] », c'est dire : soit, que, par le (simple) fait d'étendre les mains (sur la croix), il a eu la force, dans sa lutte contre ses ennemis, de triompher (186) des Puissances (invisibles) [5], soit, que,

1. Dt. 33.8. — 2. Gen. 49.8. — 3. Mt. 12.49; Jean 20.17; Rom. 8.17. — 4. Gen. 49.8. — 5. Col. 2.15.

իշխեցին յորդին աստուծոյ առնել, վասն լինելոյ նոցա յազգէ Ղեւեայ՝ ոչ աւրհնեաց զՂեւի, այլ մանաւանդ յանդիմանեաց զնա ։ Իսկ եկեալ սրբոյն Մովսեսի, որ յԱհարոնէ եւ ի Ղեւեայ ծնաւ Քրիստոս՝ աւրհնեաց, ասացեալ՝ եթե տուք Ղեւեայ զյայտնութիւնս նորա եւ զարդարութիւնս նորա առն սրբոյ ։ Եւ որ պակասն էր յաւրհնութիւնսն Յակոբայ, Մովսէս եկեալ ելից, եւ վասն այդորիկ յիւր կարգի Մովսեսի աւրհնութեանցն տացուք զբան, այլ այժմ ի յառաջակայս ասասցուք ։

Բանզի ասէ. Յուդա՝ զքեզ գովեսցեն եղբարք քո. ձեռն քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց քոց. երկիր պագցեն քեզ որդիք հաւր քո ։ 328 *ո՞ր եղբարք գովեցին եւ երկիր պագին նմա՝ եթե ոչ առաքեալքն, առ որս ասէր տէր. եղբարք իմ եւ ժառանգակիցք իմ ։*

Այլ ասել՝ եթե ձեռն քո ի վերայ թիկա<նց> թշնամեաց քոց, կամ տարածելով ձեռացն՝ զաւրացաւ ի վերայ թշնամեացն, յամաւթ արարեալ զիշխանութիւնսն, եւ

1 **առնել** : om. G. — 2 **զՂեւի** : **զ** inter lineas. — **մանաւանդ** : **դ** inter lineas. — **զնա** : αὐτόν *nos* αὐτούς M. — **սրբոյն** : μακάριος. — **Մովսեսի** : **ս** 2° inter lineas. — 3 **Քրիստոս** : om. M (182). — 4 **նորա** 1° : **ր** corr. **ց**. — **եւ** 2°: οὖν. — **պակասն** : **ա** 1° **ն** inter lineas. — 5 **Յակոբայ** : αὐτοῦ. — 7 **բանզի ասէ** : λέγει οὖν Ἰακὼϐ οὕτως.

5-6 მისსა... სიტყუაჲ : **ի** [**իւր** A] **կարգի Մովսեսի աւրհնութեանցն տացուք զբան** AG. — 8 გაკურთხევდენ : **գովեսցեն** AG. — გელნი : **ձեռն** A. — 11 თანა-მკჳდრნი : add. **իմ** A. — 12 ჴელნი : **ձեռն** A. — 13 რამეთუ განპყრობითა : **կամ տարածելով** ἤτοι διὰ τῆς ἐκτάσεως. — 14-76, 1 ყოფადთა საქმეთა თჳს : **եղելոց նորա թշնամեաց** AG.

νων 144[α] αὐτοῦ ἐχθρῶν ἐγένετο κύριος καὶ δεσπότης καὶ κριτὴς πάντων ὑπὸ πατρὸς κατασταθείς.

« Σκύμνος λέοντος Ἰούδα ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης ». λέοντα οὖν καὶ σκύμνον λέοντος εἰπὼν σαφῶς τὰ δύο πρόσωπα ἐπέδειξεν, τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. τὸ δὲ εἰπεῖν· « ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης », ἵνα τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ δείξῃ, ὃς ἐν κοιλίᾳ παρθένου ἐκ πνεύματος ἁγίου σαρκωθεὶς ἐβλάστησεν ἐν αὐτῇ καὶ ὡς ἄνθος καὶ ὀσμὴ εὐωδίας εἰς κόσμον προελθὼν ἐφανερώθη. ἐπεὶ οὖν σκύμνον λέοντος εἶπεν, τὴν κατὰ πνεῦμα αὐτοῦ γέννησιν ἐκ θεοῦ, ὡς ἐκ βασιλέως βασιλέα γενόμενον ἔδειξεν. οὐκ ἐσιώπησεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ σάρκα, ἀλλά φησιν· « ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης ». Ἡσαΐας γὰρ λέγει· « ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης 144[β] Ἰεσσαὶ < καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς > ἀναβήσεται ». ἡ οὖν ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ ἦν τῶν πατέρων γενεὰ ὡς ῥίζα [33] ἐν γῇ πεφυτευμένη, ἡ δὲ ῥάβδος ἡ ἐξ αὐτῶν φανερωθεῖσα ἦν ἡ Μαρία, διὰ τὸ εἶναι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ. τὸ δὲ ἄνθος

2 κατασταθείς *TU* : -σταθῆς. — 4 εἰπών *TU* : εἶπον. — σαφῶς *TU* : σαφές. — 5 ὃς *TU* : ὡς. — 7 ἐφανερώθη *TU* : -ώθην. — ἐπεί *TU* : ἐπι. — 10 < ἐξ αὐτῆς > *nos* : ἐκ τῆς ῥίζης *TU* (190). — ἡ *TU* : εἰ. — 11 ἡ 2° *TU* : εἰ.

საქმეთა თჳს იქმნა უფალ და მსაჯულ ყოველთა ზედა. მამისა მიერ გამოჩინებულ:.

ლეკუ ლომის იუდა. აღმოცენებისა გან. შვილო ჩემო. გამოჴედ : ლომ და ლეკუ ლომის თქუმულ. განცხადებულად ორკერძოვე სახჱ გჳჩუენა მამისაჲ და ძისაჲ : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ აღმოცენებისა გან გამოჴედ. შვილოო. რაჲთა განკორციელებითა შობაჲ იგი ქრისტესი გჳჩუენოს. რომელ იგი მუცელსა მას ქალწულისასა სულისა წმიდისა მიერ განკორციელებითა აღმოსცენდა მის გან ვითარცა ყუავილი. და სულნელებაჲ სოფლად მოვიდა და გამოგუეცხადა : და რამეთუ ლეკუ ლომის მის ზედა ითქუა. ვითარცა სულისა წმიდისა გან მამისა მიერ შობილი და მეუფჱ მეუფისა მიერ მოვლინებულ. არავე დადუმნა ამის თჳს მსგავსად კორცთა. არამედ ჰრქუა. აღმოცენებისა გან გამოჴედ. შვილო : რამეთუ ესაიაცა იტყჳს. გამოვიდეს კუერ T 304 b თხი ძირისა გან იესესისა და ყუავილი მის გან გარდაეფინოს : აწ ძირი იგი იესესი იყო მამათაჲ მათ ნათესავი. ვითარცა ძირი იყო ქუეყანასა ზედა დანერგულ. და კუერთხ მათ გან გამოჩინებულ მარიამი არს. რამეთუ იყო იგი სახლისა გან და ნათესავისა დავითისა.

3 გამოჴედ : გამოკედ J. — ლომ : ლომს T. — 4 სახჱ : სახე J. — მამისაჲ : მამისა J. — 5 ძისაჲ : ძისა J. — გამოჴედ : გამოკედ J. — შვილოო : შვილო J. — 7 სულისა : სულსა T. — 8 გან : add. და T. — 10 მეუფჱ : მეფე J. — 15 მარიამი არს : მარიამს თჳს T.

1-2 გამოჩინებულ : ***կացեալ*** AG. — 4 თქუმულ : ***ասացեալ*** AG. — 5 და : ***իսկ*** AG. — 6 განკორციელებითა : ***ըստ մարմնոյ*** AG. — 7-8 მის გან : ***ի նմա*** AG. — 9 მის ზედა ითქუა :

de ceux qui furent ses ennemis selon la chair, il est devenu Seigneur et Maître (187), et Juge de tous, établi qu'il a été (en cette qualité) par le Père.

« Lionceau de lion (est) Juda. D'une pousse, mon fils, tu es monté [1] ». En disant donc « lion » et « lionceau de lion », il a clairement montré les deux Personnes : celle du Père et celle du Fils. Il a dit : « D'une pousse, mon fils, tu es monté [2] », pour montrer la génération du Christ selon la chair, lequel, incarné, conçu du Saint Esprit dans le sein de la Vierge, a poussé en elle et, comme fleur et parfum de suave odeur, une fois sorti (de ce sein), dans le monde, est visiblement apparu. Puis donc que, pour lui, dire (188) : « Lionceau de lion », ç'a été dire sa génération selon l'esprit (par laquelle) il procède de Dieu, il (l') a (par là), comme Roi, né de Roi, montré. Il n'a pas non plus toutefois passé sous silence sa génération selon la chair, mais bien, dit : « D'une pousse, mon fils, tu es monté [3] ». Isaïe, en effet, dit : « Un drageon sortira de la racine de Jessé (189) < et une fleur d'elle > (190) montera [4] ». La racine de Jessé, c'était la souche des Patriarches, comme une racine en terre plantée, et le drageon sorti d'eux, visiblement apparu, c'était Marie, pour ce qu'elle était de la Maison et de la

1. Gen. 49.9. — 2. Gen. 49.9. — 3. Gen. 49.9. — 4. Is. 11.1.

կամ ըստ մարմնոյ եղելոց նորա թշնամեաց եղեւ տէր < և տանուտէր > եւ դատաւոր ամենեցուն ի Հաւրէ կացեալ ։

Կորիւն առ < իւծու >, Յուդա՝ ի շառ < աւեղէ > ելեր, որդ < եակ իմ > ։ Առիւծ եւ կորիւն առիւծու ասացեալ՝ յայտնապէս երկուս երեսս եցոյց Հաւր եւ որդւոյ ։ Իսկ ասելն՝ եթե ի շառաւ < եղէ >՝ որդեակ իմ, ելեր, զի ըստ մարմնոյ զծնունդն Քրիստոսի ցուցցէ, որ յորովայնի կուսին ի Հոգւոյ սրբոյ մարմնացեալ՝ շառաւեղ եղ ի նմա իբրեւ զծաղիկ, եւ Հոտ անոյշ յաշխարհ եկեալ՝ երեւեցաւ ։ Եւ վասն զի կորիւն առեւծու զնա ասաց, զըստ Հոգւոյն նորա ծնունդն յաստուծոյ որպէս ի թագաւորէ թագաւոր ծնեալ եցոյց ։ Ոչ լռեաց զնորա եւ ըստ մարմնոյ, այլ ասաց. ի շառաւ < եղէ՝ որդեակ իմ, ելեր >, քանզի եւ Եսայի ասէ. ելցէ գաւազան յարմատոյն Յեսսեայ, եւ ծաղիկ ի նմանէն ելցէ ։ Արդ արմատն Յեսսեայ էր Հարանցն ազգ, իբրեւ արմատ յերկրի տնկեալ, եւ գաւազան ի նոցանէն երեւեալ՝ Մարիամ

1 < և տանուտէր > ։ (187). — 4 առիւծ ։ add. οὖν. — 6 յորովայնի ։ ն inter lineas. — 7 և 2°: οὖν. — 8 զնա ։ om. G (188). — 9 թագաւոր ։ add. թագաւոր[աց inter lineas] et del. — 11 և ծաղիկ ի նմանէն ։ om. M. — 12 տնկեալ ։ ն inter lineas.

զնա ասաց εἶπεν. — 9-10 ვითარცა... მოვლინებულ : զըստ Հոգւոյն նորա ծնունդն յաստուծոյ որպէս ի թագաւորէ թագաւոր ծնեալ եցոյց AG. — 11 ამის თჳს : զնորա (ծնունդն) և AG. — — 13 გარდაეფინოს : ելցէ AG. — 14 იყო : om. AG. — 15 არს : էր AG.

τὸ ἐν αὐτῇ βλαστῆσαν ἦν ὁ Χριστός, ὅπερ προφητεύων ὁ Ἰακὼβ ἔλεγεν· « ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀνέβης ».

Τὸ δὲ « ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος », ἵνα τὴν κοίμησιν τῆς τριημέρου αὐτοῦ ταφῆς ἐπιδείξῃ, ἣν ἀνεπαύσατο ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς. ὡς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐμαρτύρησεν εἰπών· « ὥσπερ Ἰωνᾶς ἐποίησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, < οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας > ». καὶ Δαβὶδ προαναφωνῶν λέγει· « ἐγὼ ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα. ἐξηγέρθην, ὅτι κύριος ἀντιλήψεταί μου ». ὁμοίως δὲ καὶ Ἰακώβ· « τίς ἐγερεῖ αὐτόν »; < καὶ οὐκ εἶπεν· οὐδεὶς ἐγείρει αὐτόν, > ἀλλὰ τίς, 145ᵅ ἵνα νοήσωμεν τὸν πατέρα τὸν ἐγείραντα τὸν υἱὸν ἐκ νεκρῶν. [ ] ὥσπερ ὁ ἀπόστολος λέγει· « καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ». καὶ ὁ Πέτρος λέγει· « ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν, λύσας τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου, καθ' ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ». [ ]

4 ὡς *TU* : ὅς. — 5-6 τρεῖς bis *TU* : τρίς. — 6-7 < οὕτως... νύκτας > *TU*. — 9 < καὶ... αὐτόν > *nos* ... *Bo* (194). — 10 ἐγείραντα *TU* : ἐγείροντα. — [ ] : ἐὰν δὲ πατέρα ἀκούσῃς μὴ χώριζε τὸν υἱόν, ἀλλ' ἀεὶ μνημόνευε τοῦ κυρίου λέγοντος· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὅτε οὖν ὁ πατὴρ ἤγειρεν τοῦτον ἐν υἱῷ ἤγειρεν, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων διέσωσεν γένος (195). — ὥσπερ *nos* : καί (196). — 12 [ ] : εἴ γε ἀκατάσχετος καὶ ἀπαθὴς ὁ τοῦ θεοῦ ἐστιν υἱός (198).

ხოლო ყუავილი იგი რომელ გარდაეფინა მის გან ქრისტე არს. რომელ იგი წინაჲსწარმეტყუელებით თქუა იაკობ აღმოცენებისა გან გამოჰკედ შვილო:.

ხოლო რომელ იგი თქუა. აჰკედ. ინაჴ-იდგო ვითარცა ლომმან და ვითარცა ლეკუმან ლომისამან. სამისა დღისა ძილსა მას იტყჳს. რომელ დაადგრა გულსა ქუეყანისასა. რომელი იგი თჳთ უფალმან წამა და თქუა. ვითარცა იყო იონა მუცელსა მას ვეშაპისასა სამ დღე და სამ ღამჱ. ეგრეცა თანა-აც ძესა კაცისასა ყოფად გულსა ქუეყანისასა სამ დღე და სამ ღამჱ : და დავით წინაჲსწარ იტყჳს. მე დავწევ და ვიძინე. განვიღჳძე. რამეთუ უფალი მწე მეყო მე : ეგრეცა იაკობ იტყჳს. ვითარმედ J 182ᵛ ვინ აღადგინოს იგი. და არა ესრე თქუა. ვითარმედ არავინ აღადგინოს იგი. არამედ. ვინ : რამეთუ გულის-ჴმის-საყოფელ არს მამისაჲ. რომელმან აღადგინა T 305 a ძჱ იგი თჳსი მკუდრეთით : და პეტრე იტყჳს. რომელი უფალმან აღადგინა. განჰჴსნნა საკრველნი ჯოჯოხეთისანი. რამეთუ ვერ ეგებოდა მისა ვითარმცა დაეყენა მის მიერ:.

1 რომელ 2º : რომელი J. — 2 გამო[ჰ inter lineas]კედ : გამოკედ J. — 3 ვითარცა 2º : 2ª manu inter lineas J. — 6 მას : om. T. — 6-7 ღამჱ bis: ღამე J. — 8 ვიძინე : add. და J. — 10 არამედ : add. თქუა T. — რამეთუ : არამედ J. — 11 ძჱ : ძე J. — 12 პეტრე : პეტრჱ T. — რომელი უფალმან : რომელმან J.

1 არს : om. A ἦν G. — 3 რომელ იგი თქუა : om. A τό G. — აჰკედ : *բազմեալ* AG. — და : om. A. — 4 იტყჳს : *նորա եցոյց* AG. — დაადგრა : *Հանգեաւ* AG. — 5 იგი : add. *և* AG. — 7 წინაჲსწარ : *յառաջաձայնեալ* AG. — 9 იტყჳს : om. AG. — ესრე : om. AG (194). — 10 აღადგინოს : *յարուցանէ* A om. M. — 10-11 რამეთუ... მამისაჲ : *զի իմացուք զՀայր* AG. — 11-12 მკუდრეთით : add. [*որպէս* A] *և առաքեալ ասէ Թէ* [καὶ G] *աստուծոյ Հաւր որ յարոյց զնա ի մեռելոց* AG (196). — 12 უფალმან : *աստուած* AG.

famille de David [1]. La fleur, elle, qui, sur (191) le drageon, avait poussé, était le Christ, ce que précisément Jacob, prophétisant, disait : « D'une pousse, mon fils, tu es monté [2] ».

Quant à : « Après avoir ployé l'échine, tu t'es couché, comme un lion et comme un lionceau [3] », il le disait pour bien le montrer couché durant les trois jours de son ensevelissement (192), où il resta reposant au cœur de la terre. Comme aussi bien le Seigneur lui-même en a témoigné quand il a dit : « Comme Jonas passa au cœur de la baleine trois jours et trois nuits, < ainsi sera aussi le Fils de l'homme au cœur de la terre, trois jours durant et trois nuits [4] > » (193). Et David, l'annonçant à l'avance, dit : « Pour moi, je me suis couché, et me suis endormi. Je me suis réveillé, parce que le Seigneur, pour moi, viendra à la rescousse [5] ». Pareillement de son côté Jacob lui aussi : « Qui l'éveillera? < et il n'a pas dit : « Personne ne l'éveille » > (194) mais : « Qui? » pour que nous comprenions que c'est le Père qui a réveillé le Fils d'entre les morts; [ ] (195) ⌜comme⌝ (196) aussi bien l'Apôtre dit : « ...et de Dieu le Père qui l'a éveillé d'entre les morts [6] ». Et Pierre dit : « Celui que Dieu a éveillé, après (l')avoir délivré des douleurs de la mort (197), parce qu'il n'était pas possible qu'il restât sous son emprise [7] ». [ ] (198).

1. Lc 2.4. — 2. Gen. 49.9. — 3. Gen. 49.9. — 4. Mt. 12.40. — 5. Ps. 3.6. — 6. Gal. 1.1. — 7. Act. 2.24.

էր, վասն լինելոյ նորա ի տանէ եւ յազգէ Դաւթի ։ Իսկ ծաղիկ որ ի նմանէն ծաղկեցաւ՝ Քրիստոս, զոր մարգարէանալով Յակոբ ասաց. ի շառ < աւեղէ >՝ որդեակ իմ, ելեր ։

Իսկ՝ բազմեալ՝ ննջեցեր իբրեւ զառեւծ, իբրեւ զկորիւն առիւ < ծու >, զերեքաւրեայ զննջումն նորա եցոյց, զոր հանգեաւ ի սիրտ երկրի. զոր եւ տէրն իսկ վկայեաց ասելով՝ թէ որպէս եղեւ Յովնան ի փոր կիտին զերիս տիւս եւ զերիս գիշերս, այնպէս պարտ է լինել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւ < ս և զերիս գիշերս > ։ Եւ Դաւիթ յառաջաձայնեալ ասէ. ես ննջեցի եւ ի քուն եղ < է՝ զարթեայ եւ տէր ընդունելի իմ է > ։ Նոյնպէս եւ Յակոբ՝ թէ ո՞ յարուցանիցէ զնա ։ Եւ չասաց՝ եթէ ոչ ոք 329 յարուցանէ զնա, այլ՝ ո՞, զի իմասցուք զհայր, որ յարոյց զորդին ի մեռելոց, որպէս եւ առաքեալ ասէ՝ թէ աստուծոյ հաւր, որ յարոյց զնա ի մեռելոց ։ Եւ Պետրոս ասէ. զոր աստուած յարոյց, լուծեալ զերկունս դժոխոց, վասն զի չէր հնար ըմբռնել նմա ի նմանէ ։

1 ի նմանէն ։ ἐν αὐτῇ (191). — 2 մարգարէանալով ։ ն inter lineas. — 3 զառեւծ ։ add. καί. — առիւծու ։ add. ἵνα. — 4 զ՛երեքաւրեայ զննջումն նորա ։ τὴν κοίμησιν τῆς τριημέρου αὐτοῦ ταφῆς (192). — զոր ։ ὡς. — 6-7 այնպէս... գիշերս ։ om. M (193). — 6-7 < ս... գիշերս >, կր. — 7 յառաջաձայնեալ ։ corr. յառաջաղոյն. — 7-8 < է... է > ։ այլաւքն [ն inter lineas] հ < անդերձ >. — 8-9 և չասաց... զնա ։ om. M (194). — 10 մեռելոց 1° : add. ἐὰν δὲ... διέσωσεν γένος M (195). — որպէս ։ ὥσπερ *nos* καί M (196). — թէ ։ add. καί. — 11 զերկունս դժոխոց ։ τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου (197). — 12 ի նմանէ ։ add. εἴ γε ἀκατάσχετος καὶ ἀπαθὴς ὁ τοῦ θεοῦ ἐστιν υἱός M (198).

XVII. Εἶτα λεπτομερῶς διδάσκων ἡμᾶς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν αὐτοῦ φησίν· « οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ 'Ιούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία ἐθνῶν ». ὅτι μὴν οὐ 145[a] κ ἐξέλιπεν ἄρχων οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῆς φυλῆς 'Ιούδα, ἕως παρῆν ὁ σωτήρ, συνέστηκεν· καὶ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ὁμοίως μαρτυρεῖ. καὶ ὅτι γεννηθεὶς ὁ σωτὴρ ἐγένετο [34] προσδοκία ἐθνῶν τῶν ἕως σήμερον εἰς αὐτὸν πιστευόντων, καὶ τοῦτο φανερόν. τίνα γὰρ προσδοκῶμεν ἀπ' οὐρανῶν ἐπὶ τῇ ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίᾳ, εἰ μὴ ᾧ ἀπέκειτο πληρῶσαι νόμον καὶ προφήτας;

XVIII. Εἶτα φησίν· « δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὴν ὄνον αὐτοῦ καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ », σημαίνων τὰς δύο κλήσεις πρὸς αὐτὸν ὡς ἄμπελον δεσμευομένας καὶ τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ εἰς ἑνότητα συναγομένας, ὄνον καὶ πῶλον ἐπὶ τῷ αὐτῷ διὰ λόγου καθαιρομένους, ἐφ' οἷς ὁ σωτὴρ ἐπιβὰς εἰσῄει εἰς 'Ιεροσόλυμα.

Εἶτα ἐπιφέρει λέγων· « πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ ». 146[a] πῶς ἐνθάδε μυστικῶς καὶ

2 ᾧ *TU* : ὅ. — 4 ὁμοίως *TU* : ὁμοίος. — 5 γεννηθεὶς *TU* : γενεθῆς. — 6 προσδοκῶμεν ἀπ' οὐρανῶν *TU* : πρὸςδοκοῦμεν ἄπουνον. — 7 εἰ μὴ ᾧ *TU* : εἰμιδ. — 10 ἀγάπῃ *TU* : ἀγάπη. — τῷ αὐτῷ *TU* : τὸ αὐτό. — 10-11 καθαιρομένους *TU* : καθερομένους M (201). — 12 μυστικῶς *TU* : μυστικός.

და მერმე ჭეშმარიტად გჳჩუენებს მსგავსად ჴორცთა შობასა მას მისსა. რამეთუ იტყჳს. არა მოაკლდეს მთავარი იუდაჲს გან და არცა წინამძღუარი წყვილთა გან მისთა. ვიდრემდის მოვიდეს რომლისა იგი განმზადებულ არს. და იგი იყოს სასოვება ნათესავთა : და რამეთუ არა მოაკლდა ჴელმწიფჱ და არცა წინამძღუარი ნათესავისა გან იუდაჲსისა. ვიდრე მოსლვადმდე ქრისტესა. და სახარებასა შინა ეგრევე წამებს : და ვითარცა მოვიდა მჴსნელი იგი. იქმნა სასოვება ნათესავთა. რომელნი მოდღენდელად დღედმდე მისა მიმართ რწმუნებულ არიან. და ესე განცხადებულ არს : რამეთუ ვის მოველით ზეცით ჩუენისა ჴსნისა თჳს. არამედ მას რომლისა განმზადებულ არს შჯული და წინაჲსწარმეტყუელებანი:.

და მერმე იტყჳს. გამოაბას ვენაჴსა კარაული თჳსი და მასკნესა ვენაჴისასა კიცჳ იგი ვირისაჲ : T 305 b მოგუასწავებს ორსავე მას წოდებასა მისა მიმართ. ვითარცა ვაზსა გამობმულ და მისითა მით სიყუარულითა ურთიერთას შეყოფილ. კარაული და კიცჳ ერთად სიტყჳთა აჴსნილ. რომელსა ზედა დაჯდა მჴსნელი იგი და შევიდა იერუსალჱმს:.

და მერმე იწყებს და იტყჳს. განრცხეს ღჳნითა სამკაული თჳსი : ვითარ აქა

2 მოაკლდეს : კ 2[a] manu T. — 3 გან : om. J. — 4 ჴელმწიფჱ : -მწიფე J. — და 2° : om. T. — 5 იუდაჲსისა : იუდაჲსი J. — 7 დღედმდე : დღესმდე T. — 12 მიმართ : add. და J. — 13 და : om. T. — 15 იერუსალჱმს : იერუსალჱმდ J. — 16 თჳსი : add. და T.

1 გჳჩუენებს : **ուսուցանէ** AG. — 4 იყოს : **է** A. — 5 ქრისტესა : **փրկիչն** AG. — 6 სახარებასა : **աւետարանն** AG. — 7 მოდღენდელად დღედმდე : **մինչև ցայսօր** AG. — 7-8 რწმუნებულ არიან : **հաւատացեալն էր** πιστευόντων. — 9 მას : om. AG. — 9-10 განმზადე-

Ensuite, nous instruisant par le menu de sa génération selon la chair, il dit : « Point ne manquera de chef issu de Juda, ni de conducteur (du peuple) sorti de sa cuisse, jusqu'à ce que vienne celui à qui est réservé de (l'être), et lui, sera l'attente des Gentils [1] ». Il conste bien, certes, que point n'a manqué de chef, ni de conducteur (du peuple) issu de la tribu de Juda, jusqu'à ce que fût venu le Sauveur (199). Et, en effet, l'Évangile pareillement l'atteste. Et qu'une fois né le Sauveur fut l'attente des Gentils, qui jusqu'à aujourd'hui croient en Lui, cela aussi est évident (200). Qui, en effet, pouvons-nous attendre (venir) du Ciel en vue de notre propre salut, sinon Celui à qui il était réservé d'accomplir la Loi et les Prophètes?

Ensuite il dit : « Le voilà qui attache à la vigne son ânesse, et à l'orbe (du pampre) le poulain de son ânesse [2] », montrant par là les deux appels attachés à Lui comme Vigne, et amenés ensemble à l'unité par son amour; ânesse et ânon purifiés en m'me temps par une (simple) parole (201), sur lesquels le Sauveur une fois monté faisait son entrée à Jérusalem [3].

Puis il ajoute, disant : « Il lavera dans le vin, sa robe [4] ». Comme ici, mysti-

1. Gen. 49.10. — 2. Gen. 49.11. — 3. Mt. 21. — 4. Gen. 49.11.

Եւ ապա ստուգագոյն ուսուցանէ մեզ զըստ մարմնոյն ծնունդն նորա, քանզի ասէ. ոչ պակասեսցէ իշխան ի Յուդայ, եւ ոչ առաջնորդ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէ որում պատրաստեալն է. եւ նա է ակնկալութիւն ազգաց ։ Եւ զի ոչ պակասեաց իշխան եւ ոչ առաջնորդ յազգէն Յուդայն, մինչեւ եկն փրկիչն, եւ աւետարանն սոյնպէս վկայէ ։ Եւ իբրեւ եկն փրկիչն, եղեւ ակնկալութիւն ազգացն, որ մինչեւ ցայսաւր հաւատացեալն էր, եւ այս յայտ է, քանզի ո՞մ ակնունիմք յերկնից ի մեր փրկութիւն՝ եթե ոչ որում պատրաստեալն էր կատարել զաւրէնսն եւ զմարգարէսն ։

Եւ ապա ասէ. կապէ զորթոյ զէշ իւր եւ զգնդակէ զյաւանակ իշոյ իւրոյ ։ Նշանակէ զերկուս կոչմունսն առ ինքն իբրեւ զորթովն կապեալս եւ նորա սիրովն ի մի ժողովեալս, էշ եւ յաւանակ ի միասին բանիւ լուծեալս, յոր ելեալ փրկիչն մտանէր յԵրուսաղէմ ։

Եւ ապա յարէ՝ ասելով. լուացէ ի գինի զպատմուճ < ան > իւր ։ Զխ՟րդ աստ

1-2 **քանզի ասէ** : λέγει. — 3 **է** 2° : ἔσται. — 4 **փրկիչն** : add. συνέστηκεν (199). — **եւ** 2° : add. γάρ. — 5 **իբրեւ եկն** : ὅτι γεννηθείς (200). — 6 **ցայսաւր** : **ր** inter lineas. — **հաւատացեալն էր** : πιστευόντων. — 10 **ժողովեալս** : **ս** inter lineas. — **լուծեալս** : καθαιρομένους (201).

ბულ... წინაჲსწარმეტყუელებანი : [**պատրաստեալն էր** A ἀπέκειτο G] **կատարել զաւրէնսն եւ զմարգարէսն** AG. — 11 გამოაბას : **կապէ** AG. — 12 ვირისაჲ : add. **իւրոյ** αὐτοῦ. — 13 ურთიერთას შეყოფილ : **ի մի ժողովեալս** AG. — 14 დაჯდა : **ելեալ** AG. — 15 შევიდა : **մտանէր** AG. — 16 იწყებს : **յա.է** AG. — განრეცხეს : **լուացէ** AG.

τὸ βάπτισμα αὐτοῦ ἐμήνυσεν, ἡνίκα ἀναβὰς ἐκ τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἀπολούσας τὰ ὕδατα ἔλαβεν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος [ ]. < στολὴν μὲν εἶπε τὴν σάρκα >, οἶνον δὲ τὸ καταβὰν ἐπ' αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πατρικὸν πνεῦμα.

« Καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν < αὐτοῦ »· « τὴν περιβολὴν » > τοῦ λόγου σημαίνει τὰ ἔθνη, ἅτινα ὡς περιβόλαιον ἐλογίσθησαν αὐτῷ, καθὼς διὰ τοῦ προφήτου λέγει· « < ζῶ ἐγώ, λέγει > κύριος εἰ μὴ πάντας αὐτοὺς ἐνδύσω, ὡς ἱμάτιον ». ἐπεὶ οὖν σταφυλὴ καὶ βότρυς αὐτὸς ἦν ἐπὶ ξύλου κρεμασθείς, ὃς νυχθεὶς τὴν πλευρὰν 146³ προήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ, τὸ μὲν εἰς λουτρόν, τὸ δὲ εἰς ἀγορασμόν, ὡς < δικαίως > ὁ προφήτης ἔφη· « πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ ».

XIX. Εἶτα φανερῶν τούς τε προφήτας αὐτοῦ καὶ ἀποστόλους φησίν· « χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα ». ὀφθαλμοὶ οὖν οἱ τοῦ Χριστοῦ

2 [ ] : τοῦτο δὲ ἐγένετο, ἵνα πιστεύσωσιν οἱ ὁρῶντες· οὐ γὰρ ἐλίπετο τοῦ ἁγίου πνεύματος ♣ κύριος, ὁ πᾶσιν ἐπιχορηγῶν τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν κατὰ τὸ γεγραμμένον· K. ἐκχέω ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν τὴν σάρκα (203). — < στολὴν μὲν [εἶπε *nos*] τὴν σάρκα > *TU* (204). — 3 τῷ *TU* : τό. — 4 < αὐτοῦ· τὴν περιβολήν > *nos* (205). — 5 αὐτῷ *nos* : αὐτόν (206). — 6 < ζῶ ἐγώ, λέγει > *nos* (207). — εἰ μή *nos* : ἡμῶν *TU* ἡμῖν M. — ἐνδύσω *nos* : ἐνδύσει. — ἐπεί *TU* : ἐπι. — 7 κρεμασθείς *TU* : -σθῆς. — ὅς *TU* : ὡς. — 8 < δικαίως > *nos* (208). — 10 φανερῶν *TU* : -ρόν. — 11 οἱ 2° : del. *We*.

ზრახვითა ნათლის-ღებასა მას მოგუასწავებს : რაჟამს აღმოვიდოდა იორდანით განწმიდნა წყალნი იგი და მიჰფინნა მადლნი სულისა წმიდისანი : სამკაულ თქუნა კორცნი იგი და ღჳნოჲ მამული იგი სული. რომელ გარდამოჴდა მის ზედა იორდანესა:.

და სისხლითა ყურძნისაჲთა სამოსელი მისი : სამოსელს სიტყჳთა მით მოგუასწავებს ნათესავსა მას. რომელნი ვითარცა სამოსელნი შერაცხილ არიან მისა. წინაჲსწარმეტყუელისა მიერ იტყჳს. ცხოველ ვარ მე. იტყჳს ოჳფალი. არა თუ ყოველნივე იგი ვითარცა სამოსელნი შეიმოსნეს : და რამეთუ ყურძენ და ტევან ი J 183ʳ გი იყო. რომელ იგი ძელსა მას ზედა დამოეკიდა. რომელსა მას. ვითარცა უგუმირეს გუერ T 306 a დსა. გარდამოეცა სისხლი და წყალი. რომელთა თჳსმე ნათლის-საღებლად. და რომელთა თჳსმე გამოსაჴსრად. მათ ზედა წინაჲსწარმეტყუელმან თქუა. განრცხეს ღჳნითა სამკაული თჳსი და სისხლითა ყურძნისაჲთა სამოსელი თჳსი:.

მაშინღა გამოცხადნების წინაჲსწარმეტყუელთა და მოციქულთა მისთაჲ : მხიარულ არიან თუალნი მისნი ვითარცა ღჳნითა და სპეტაკ კბილნი მისნი

3 იგი 1° : om. T. — 4 იორდანესა : add. ზედა J. — 7 მისა : inter lineas T. — 10 გარდამოეცა : გამოეცა J. — 11 საღებლად : ღებად T. — გამოსაჴსრად : გამოსაჴსნელად J.

1 მოგუასწავებს : **նորա նշանակեաց** AG. — 2 მიჰფინნა : **առ** AG. — მადლნი : **շնորհս և պարգևս** τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεάν. — 5 სამოსელს სიტყჳთა მით : [**արկանելի** A] **բանի** AM (205). — 6 სამოსელნი : **արկանելի** AG. — 7 მისა : add. **որպէս** AG. — 7-8 არა თუ : **եթէ ոչ** A

quement (202), il a indiqué aussi son Baptême! Quand, une fois remonté du Jourdain, et après en avoir (en s'y baignant) lavé les eaux, Il reçut la grâce et le don du Saint Esprit[1]. [ ] (203). D'une part, il a appelé « robe », sa chair (204); d'autre part, « vin », l'Esprit du Père, qui descendit sur Lui dans le Jourdain.

« Et dans le sang d'un raisin mûr <son> vêtement[2] » <Par vêtement> du Verbe (205), il désigne les Gentils quels qu'ils fussent qui ont été considérés comme son (206) vêtement, comme, par le prophète, il (le Verbe, le) dit : « <Aussi vrai que je vis, dit > le Seigneur, ⌜je⌝ les ⌜revêtirai⌝ tous comme un manteau[3] » (207). Puis donc que lui-même, pendu sur le bois, était raisin mûr et grappe, lui qui, point au côté, fit jaillir du sang et de l'eau, celle-ci, pour bain (Baptême), celui-là, pour achat (Rédemption), on ne peut plus < justement> le prophète (Jacob) disait : « Il lavera dans le vin sa robe, et, dans le sang d'un raisin mûr, son vêtement[4] » (208).

Puis, montrant (par là) clairement, à la fois, ses prophètes et ses apôtres, il dit : « De joie, le vin fait briller ses yeux, et blanches sont ses dents

1. Mt. 3.13-17; Mc 1.9-11; Lc 3.21-22; Jean 1.31-34. — 2. Gen. 49.11. — 3. Is. 49.18. — 4. Gen. 49.11.

խորհրդեամբ զմկրտութիւնն Նորա նշանակեաց, յորժամ ելեալ ի Յորդանանէ՝ լուաց զջուրսն, եւ առ շնորհս եւ զպարգեւս հոգւոյն սրբոյ ։ Պատմուճան ասաց զմարմինն, եւ զգինի զհայրական ոգին, որ էջ ի Նա ի վերայ Յորդանանու ։

Եւ յարեան խաղողոյ զարկանելին իւր ։ Արկանելի բանի նշանակէ զազգս, որք որպէս արկանելի համարեցան Նմա, որպէս մարգարէիւն ասէ. կենդանի եմ ես, ասէ տէր, եթէ ոչ զամենեսեան 330 զնոսա զգեցայց իբրեւ զհանդերձ ։ Եւ վասն զի եւ խաղող եւ ողկոյզ Նա էր, որ ի վերայ փայտին կախեցաւ, ղորոյ իբրեւ խոցեցին զկողսն, ել արիւն եւ ջուր՝ զոմն ի մկրտութիւն, եւ զոմն ի վաճառ, յիրաւի մարգարէն ասաց. լուասցէ ի գինի զպատմուճան իւր եւ յարեան խաղողոյ ղարկանելի իւր ։

Եւ ապա երեւեցուցանէ զմարգարէս Նորա եւ զառաքեալս. ասէ. ղուարթագին են աչք Նորա ի գինւոյ, եւ սպիտակ ատամունք քան զկաթն ։ Աչք Քրիստոսի եղեն

1 **խորհրդեամբ** : add. καί — 2 **զպարգեւս** : **զ** inter lineas. — **սրբոյ** : add. τοῦτο δὲ... τὴν σάρκα M (203). — **պատմուճան ասաց զմարմինն** : om. M (204). — 4 **իւր արկանելի** : om. M (205). — 5 **Նմա** : αὐτῷ *nos* αὐτόν M (206). — 5-6 **կենդանի... զհանդերձ** : ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος εἰ μὴ πάντας αὐτοὺς ἐνδύσω ὡς ἱμάτιον *nos* κύριος ἡμῶν πάντας αὐτοὺς ἐνδύσει ὡς ἱμάτιον M (207). — 6 **զնոսա** : corr. **զնոցա**. — **եւ** 1° : οὖν. — **եւ** 2° : om. G. — 7 **Նա** : corr. **Նո**. — 8 **զկողսն** *nos* : **զկոխսն**. — **յիրաւի** : ὡς M (208). — 11 **աչք** [corr. **այլ**] : add. οὖν.

om. M (207). — 9-10 რომელსა მას : **զորոյ** AG. — 11 რომელთა თჳსმე bis : **զոմն** AG. — 11-12 მათ ზედა : **յիրաւի** ὡς. — 12 განრეცხეს : **լուասցէ** AG. — 14 მაშინღა : **եւ ապա** εἶτα. — გამოცხადნების... მისთაჲ : **երեւեցուցանէ զմարգարէս Նորա եւ զառաքեալս** AG add. **ասէ** AG. — 15 ვითარცა : om. AG.

ἐγένοντο οἱ προφῆται, χαίροντες ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος δυνά [35] μει καὶ προκηρύσσοντες τὰ εἰς αὐτὸν συμβησόμενα πάθη, ἅτινα καὶ ταῖς μεταγενεστέραις διηκόνησαν γενεαῖς, ὅπως πιστεύσας < πᾶς > ὁ ἄνθρωπος σωθῆναι δυνηθῇ. τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτόν· « λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα », ἤτοι τοὺς ἀποστόλους ἐσήμανεν τοὺς ὑπὸ τοῦ λόγου < αὐτοῦ > ἁγιασθέντας καὶ ὡς γάλα γενηθέντας, οἵτινες μετέδωκαν ἡμῖν τὴν πνευματικὴν 147ª καὶ ἐπουράνιον τροφήν, ἢ οὖν πάλιν τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου λέγει, τὰς ἐκ στόματος ἁγίου προελθούσας, γάλα δὲ ἡμῖν γεγενημένας, ἵνα ἐν αὐταῖς ἀνατραφέντες καὶ ἄρτου ἐπουρανίου μεταλαβεῖν δυνηθῶμεν.

Zabulon

XX. Εἶτά φησιν· « Ζαβουλὼν παράλιος κατοικήσει καὶ αὐτὸς παρ' ὅρμον πλοίων καὶ παρατενεῖ ἕως Σιδῶνος ». διὰ μὲν τοῦ Ζαβουλὼν ἐν τύπῳ προαναφωνεῖ τὰ ἔθνη, ἅτινα νῦν παραλίαν ἐν τῷ κόσμῳ κατοικοῦντα ὡς ἐν θαλάσσῃ τοῖς πειρασμοῖς χειμάζονται παρορμῶντα

3 < πᾶς > *nos* (209). — ἄνθρωπος *TU* : ἄνος. — 4 ἐσήμανεν *TU* : -μαναν. — < αὐτοῦ > *nos* (210). — 5 γενηθέντας *nos* : γεννήθεντας. — 6 ἢ *TU* : ἵνα. — 10 παρ' ὅρμον *TU* : παρορμῶν. — πλοίων *TU* : πλύων. — 11 προαναφωνεῖ *TU* : προάφωνῆ. — 12 παραλίαν *TU* : παραλία.

უფროჲს სმისა : თუალ ქრისტესა იყვნეს წინაჲსწარმეტყუელნი იგი განმხიარულებულ სულისა ძალითა. რომელნი წინაჲსწარ ქადაგებდეს მისთა მათ ვნებათა თჳს. რომელნი შემდგომთა ნათესავთა მიმართ მიუთხრნეს. რაჲთა მისა მიმართ რწმუნებულ კაცნი ცხოვნდეს : ხოლო რომელ იგი თქუა. სპეტაკ კბილნი მისნი ვითარცა სძჱ. მოციქულთა თჳს იტყჳს. რომელნი მითვე სიტყჳთა განწმედილ ვითარცა სძჱ გამოჩნდეს. რომელთა ჩუენ ზედაცა მოჰფინეს სულიერი იგი და ზეცისა საზრდელი : და მერმე მცნებასა მას ოჳფლისასა იტყჳს. რომელნი გამოსრულ წმიდისა მის პირისა გან სძჱ ჩუენ გუექმნნეს. რაჲთა მათ გან აღზრდილნი ზეცისა T 306 b მასცა პურსა ღირს ვიქმნნეთ ზიარებად:.

Zabulon

და მერმე იტყჳს. ზაბილონ ზღჳს-კიდესა დაემკჳდრჱნ და თავადი იგი იყოს ნავთ-სადგურ მენავეთა. და მისწუდეს ვიდრე სიდონდმდე : აწ ზაბილონის გან გამოჩინებულ მოუწესს ნათესავთა. რომელნი აწ ვითარცა ზღჳს-კიდესა სოფელსა ამას დამკჳდრებულ არიან. და ვითარცა ზღუასა შინა ღელვითა რონინებენ და

4 რომელ : რომელი J. — 5 სძჱ : სძეო J. — 6 სძჱ : სძე J. — იგი : add. მადლი T 2ª manu inter lineas J. — 8 სძჱ : სძე J. — 9 ზეცისა : ზეცისასა T. — ვიქმნნეთ : ვიქმნ[illegible]თ J. — 11 ზაბილონ : add. ე in margine J. — კიდესა : კიდეს T. — დაემკჳდრჱნ : დაიმკჳდრენ J. — 12 სიდონდმდე : დ 1º inter lineas J. — 14 რონინებენ *nos* : რორინებენ TJ.

2 ქადაგებდეს : **քարոզեցին** A. — 2-3 მისთა... თჳს : **զնորա լինելոց չարչարանսն** AG. — 3 მიუთხრნეს : **սպասաւորեցին** AG. — 4 კაცნი : **ամենայն մարդ** A ὁ ἄνθρωπος M (209). — ცხოვნდეს : **կեալ կարասցէ** AG. — 5 ვითარცა : **քան** AG. — მოციქულთა თჳს იტყჳს : **կամ զառաքեալսն նշանակեաց** AG. — 6 გამოჩნდეს : **եղեն** γεννηθέντας. — მოჰფინეს : **ետուն** AG.

plus que lait[1] ». «Yeux » donc, yeux du Christ, ont été les prophètes, se réjouissant de la force de l'Esprit, et annonçant à l'avance les souffrances qui devaient fondre sur lui, lesquelles, même aux générations venues après lui ont servi, afin qu'ayant cru, < tout > (209) homme pût être sauvé. Quant à ce qu'il dit : « Blanches (sont) ses dents plus que lait[2]», il a (par là) signifié, ou bien les Apôtres sanctifiés par le Verbe < lui-même > et ⌜devenus⌝ comme lait (210), eux qui nous ont communiqué la nourriture spirituelle et céleste; ou, sans doute, encore, ce disant, il entend les commandements (211) du Seigneur, qui sont sortis d'une bouche sainte, mais pour nous sont et restent lait, afin que, tenant d'eux aliment et croissance, nous puissions, du pain céleste lui aussi, prendre notre part.

Zabulon

Ensuite il dit : « Zabulon le littoral habitera, et (il est), lui, au mouillage des nefs; et il s'étirera jusqu'à Sidon[3] » (212). Par Zabulon, d'une part, en figure, à l'avance, il annonce les Gentils, tous ceux qui, habitant maintenant le littoral dans le monde (213), sont, comme en mer, battus par la tempête des

1. Gen. 49.12. — 2. Gen. 49.12. — 3. Gen. 49.13.

մարգարէքն՝ ուրախ եղեալ հոգւոյն զաւրութեամբ, որք յառաջ քարոզեցին զնորա լինելոց չարչարանսն, որ յետոյ ազգաց սպասաւորեցին, զի ի նա հաւատացեալ՝ ամենայն մարդ կեալ կարասցէ ։ Այլ զի ասաց՝ եթէ սպիտակ ատամունք քան զկաթն կամ զառաքեալսն նշանակեաց, որք նովին իսկ բանիւ սրբեալք՝ իբրեւ զկաթն եղեն, որք եւ մեզ ետուն զհոգեւոր եւ զերկնաւոր կերակուրն ։ Եւ դարձեալ զպատուիրանս տեառն ասէ, որք ի սուրբ բերանոյն ելեալ՝ կաթն մեզ եղեն, զի ի նոսա սնեալք՝ եւ յերկնաւոր հացէն ընդունել կարասցուք ։

Zabulon

Եւ ապա ասէ. Զաբուղոն ի ծովեզեր բնակեսցէ, եւ ինքն նաւահանգիստ նաւուց, եւ ձգի մինչեւ ցՍիդոն ։ Արդ Զաբուղոնիւ կերպարանեալ յառաջ կոչէ զազգս, որ այժմ իբրեւ ի ծովեզեր յաշխարհիս բնակեն, եւ որպէս ի ծովու ծփանս խռովին, եւ

2 որ *nos* : զոր. — ի նա : om. G (209). — 3 ամենայն : om. M (209). — 4 նովին իսկ : om. M (210). — 5 եւ 1° : om. G. — եւ 2° : inter lineas. — եւ 3° : οὖν. — զպատուիրանս *nos* [-իրանն V] : τὰς ἐντολάς (211). — 9 ասէ : ս inter lineas. — Զաբուղոն : ւ inter lineas. — նաւահանգիստ : παρ' ὅρμον (212). — 10 ձգի : παρατενεῖ (212). — 10 Զաբուղոնիւ : ւ 1° inter lineas. — 11 իբրեւ [inter lineas] : om. G (213).

— 9 ღირს ვიქმნნეთ ზიარებად : ընդունել կարասցուք AG. — 11 იყოს : om. AG (212). — 12 მენავეთა : նաւուց AG. — მისწუდეს : ձգի A. — 13 გამოჩინებულ : կերպարանեալ յառաջ AG. — 14 ზღუასა შინა ღელვითა : ի ծովու ծփանս ἐν θαλάσσῃ τοῖς πειρασμοῖς.

καὶ καταφεύγοντα ἐν λιμέσι, ταῖς ἐκκλησίαις. ὅρμον γὰρ πλοίων τὰς ἐκκλησίας εἴρηκεν, αἵ εἰσιν ἐν κόσμῳ ὡς λιμένες ἡπλωμέναι καταφυγὴ τοῖς πιστεύουσιν γινόμεναι. ὡς καὶ ὁ προφήτης λέγει· ΚΑ. « Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλὴμ 147β ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν < σκοτίᾳ εἶδεν φῶς μέγα, τοῖς καθημένοις ἐν > σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς» ... τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ.

Τὸ δὲ εἰπεῖν « παρατενεῖ ἕως Σιδῶνος » ἔδειξεν τὴν μακροθυμίαν τοῦ θεοῦ, ὃς παρέτεινεν τοὺς χρόνους ἕως ἐσχάτων ἡμερῶν, ἵνα καὶ τὰ νῦν πιστεύοντα ἔθνη σωθῆναι δυνηθῇ· Σιδὼν γὰρ γίνεται πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Χάμ, ὃς ὑπὸ κατάραν τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἁμαρτίαν πέπτωκεν, οὗπερ νῦν τὸ γένος πιστεῦον ἐπὶ Χριστὸν εὐλογεῖται.

Issachar

XXI. « Ἰσσάχαρ τὸ καλὸν ἐπεθύμησεν καὶ ἀνεπαύσατο ἀνὰ [36] μέσον τῶν κλήρων.

1 ὅρμον γὰρ πλοίων *TU* : ὁρμῶν γὰρ πλοῖον. — εἴρηκεν, αἵ *TU* : εἰρηκέναι. — 4 < σκοτίᾳ... ἐν > *nos* (215). — 5 ... *nos* : < δηλῶν > *TU*. — τὴν πίστιν *nos* : τὸ πιστόν *TU* τὸ πλήστον M (215). — 6 τό : τῷ *TU* — παρατενεῖ ἕως Σιδῶνος *TU* : παρατενεῖν ὡσίδονος. — ἔδειξεν *TU* : ἔδοξεν. — ὅς *TU* : ὡς. — 8 ὃς ὑπό *TU* : οἵ ἀπό. — 9 πιστεῦον *nos* : πιστεῦον τά *TU* πιστεύοντα M (217). — εὐλογεῖται *TU* : εὐλογῆτε.

მოივლტიან და შეევედრებიან ეკლესიასა ვითარცა ნავთ-სადგურსა : განსასუენებელ ნავთასა იტყჳს. ვითარცა ქალაქთა შესაკრებელთა ეკლესიისათა. რომელნი არიან სოფელსა ამას ვითარცა ნავთ-სადგურნი განფენილ და შესავედრებელ მორწმუნეთა მისა მიმართ. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იგი იტყჳს. ქუეყანაჲ ზაბილოვნისი და ქუეყანაჲ ნეფთალემისი. გზაჲ ზღუასა ზედა. წიაღ იორდანესა. ერი რომელი სხდა ბნელსა იხილეს ნათელი დიდი. რომელნი სხდეს აჩრდილთა სიკუდილისათა ნათელი გამობრწყინდა მათ ზედა : სარწმუნოვებასა მას ერისასა იტყჳს :.

ხოლო რომელ იგი თქუა. მისწუდეს ვიდრე სიდ **T 307 a** ონდმდეო. გამოაჩინებს **J 183v** სულ-გრძელებასა ღმრთისასა. რომელმან აჩუენა სულ-გრძელებაჲ ვიდრე უკუანაჲსკნელთამდე მათა. და რომელთა აწ ჰრწამს ნათესავთა ცხოვნდენ : რამეთუ სიდონ ესუა პირმშოდ ნაშობად ქამს. ხოლო ქამ მამისა მის შეცოდებათა თჳს წყევასა მას ქუეშე იყო. რომლისა მის ნათესავისაჲ ჰრწმენა და აწ ქრისტეს მიმართ იკურთხევიან:.

Issachar

იზაქარს კეთილისა გულმან უთქუა. განსუენებულ შორის ნაწილთა. და იხილა

1 შეევედრებიან : შეევედრნიან **J**. — 2 შესაკრებელთა ეკლესიისათა : შესაკრებელსა ეკლესიათასა **J**. — 6 დიდი : add. და **T**. — 7 გამობრწყინდა : გამოუბრწყინდა **J**. — 8 მას ერისასა : ერისასა მას **J**. — 11 უკუანაჲსკნელთამდე : -სკნელადმდე **T**. — 13 მის 1° : მიერ **J**. — რომლისა : რომლისაჲ **T**. — 14 მიმართ : მიერ **T**. — 16 იზაქარს : ჲზაქარს add. ვ in margine **J**. — ნაწილთა : pauca verba deleta sunt **J**.

2 ვითარცა : ***ըստ*** A om. G (214). — 2 ეკლესიისათა : ***եկեղեցեաց*** AG. — 8 იტყჳს : om. AG

épreuves, cherchant à mouiller et à se réfugier dans des ports : les Églises. Car par « mouillage des nefs » <qui font escale aux villes> (214) il a bien dit les Églises qui sont dans le monde comme ports largement éployés, devenues refuge pour les croyants. Comme aussi bien dit le prophète : « Terre de Zabulon et terre de Nephtali, aux routes de la mer, au delà du Jourdain! Le peuple assis dans <les ténèbres a vu une grande lumière; ceux qui étaient assis à> l'ombre de la mort, une lumière s'est levée sur eux [1] »... ⌜la foi⌝ du peuple (215).

D'autre part, en disant : « Il s'étirera jusqu'à Sidon [2] », il a montré la longanimité de Dieu qui a étiré les époques jusqu'aux derniers jours, pour que, eux aussi, les Gentils, qui maintenant croient, pussent être sauvés. Sidon, en effet, est le fils premier-né de Cham [3], qui, à cause de son péché, est tombé sous la malédiction de son père [4] (216); (Cham) dont précisément la lignée, pour sa foi (217) au Christ, est bénie.

Issachar

« Issachar a désiré le Beau, et a pris son repos emmi les héritages; et

1. Is. 8.23; 9.1-2; Mt. 4.15-16. — 2. Gen. 49.13. — 3. Gen. 10.15. — 4. Gen. 9.25.

փախչին եւ ապաւինին իբրեւ ի նաւահանգիստ յեկեղեցի ։ Հանգիստ նաւուց ըստ քաղաքաց գժողովս եկեղեցեաց ասաց, որք են յաշխարհի իբրեւ նաւահանգիստք տարածեալ, եւ ապաւէն հաւատացելոցն ի նա եղեալ, որպէս եւ մարգարէն ասէ. երկիր Զաբուղոնի եւ երկիր Նեփթաղեմի ճանապարհ ծովու յայնկոյս Յորդանանու. ժողովուրդ որ նստէր ի խաւարի, ետես լոյս մեծ. որք նստէին ի ստուերս մահու, լոյս ծագեաց նոցա 331 ... *զհաւատս ժողովրդեանն ։*

Այլ զի ասէն՝ եթէ ձգի մինչեւ ի Սիդոն, եցոյց զերկայնմտութիւնն աստուծոյ, որ ձգեաց զժամանակս մինչեւ ի յետին աւուրս, զի որ եւ այժմ հաւատացեն ազգք, կեալ կարասցեն, քանզի Սիդոն լինի անդրանիկ որդի Քամայ, իսկ Քամ՝ վասն առ հայրն մեղաց, ընդ անիծիւք եղեւ, որոյ այժմ ազգն հաւատացեալ ի Քրիստոս՝ աւրհնի ։

Issachar

Իսաքար բարւոյ ցանկացաւ, հանգուցեալ ի մէջ վիճակաց. եւ տեսեալ զհան-

1 *իբրև* : om. G (213). — *յեկեղեցի* : ταῖς ἐκκλησίαις (213). — *հանգիստ* : add. γάρ. — *նաւուց* : add. *է* et del. — 1-2 *ըստ քաղաքաց* : om. G (214). — 3 *և* 1º : om. G. — *ի նա* : om. G. — 5 *խաւարի... ի* : om. M (215). — 6 *նոցա* : *ա* inter lineas. — *զհաւատս ժողովրդեանն* : τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ *nos* δηλῶν τὸ πιστὸν τοῦ λαοῦ *TU* τὸ πλήστον τοῦ λαοῦ M (215). — 7 *ձգի* : παρατενεῖ — 9-10 *իսկ... եղև* : ὃς ὑπὸ κατάραν τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἁμαρτίαν πέπτωκεν (216).

(215). — 9 მისწუდეს : *ձգի* A. — 10 გამოაჩინებს : *եցոյց* AG. — 10-11 აჩუენა... მათა : *ձգեաց զժամանակս մինչև ի յետին աւուրս* AG. — 11-12 და... ცნოვნდენ : *զի որ եւ այժմ հաւատասցեն ազգք կեալ կարասցեն* AG. — 12 ესუა... ქამს : *լինի անդրանիկ որդի Քամայ* AG. — 13 ნათესავისაჲ : *ազգն* AG. — 14 და აწ : *այժմ* post რომლისა მის AG.

καὶ ἰδὼν τὴν ἀνάπαυσιν ὅτι καλὴ καὶ τὴν γῆν ὅτι πίων ὑπέθηκεν τὸν ὦμον αὐτοῦ εἰς τὸ πονεῖν καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός».

Τὸν μὲν οὖν 'Ισσάχαρ μεταφορικῶς ἀλληγορεῖ ἐπὶ τὸν σωτῆρα, 148' ὃς μόνος ἐκ νηπίου τὸ καλὸν ἐπεθύμησεν. ὡς καὶ 'Ησαΐας λέγει· « πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν ». « ἀναπαυόμενος », ἀνὰ μέσον τοῦ τῶν προφητῶν κλήρου, ἵνα πληρώσῃ τὰ ὑπ' αὐτῶν λελαλημένα. καὶ γὰρ ἐν τῷ ὄρει ὤφθησαν Μωϋσῆς καὶ 'Ηλίας ἐν δεξιᾷ καὶ ἐξ εὐωνύμων συνομιλοῦντες αὐτῷ, ἵνα ἐν μέσῳ τούτων ἀναπαυόμενος ὁ σωτὴρ δειχθῇ.

« 'Ιδὼν οὖν τὴν ἀνάπαυσιν » τῶν ἁγίων, « ὅτι καλή, καὶ τὴν γῆν ὅτι πίων ὑπέθηκεν τὸν ὦμον αὐτοῦ εἰς τὸ πονεῖν καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός ». « ὑπέθηκεν τὸν ὦμον αὐτοῦ »· ποῦ ἀλλ' ἢ ὑπὸ τὸν σταυρόν, ὃν βαστάζων μετὰ παρρησίας ἐπορεύετο; ὡς καὶ 'Ησαΐας λέγει· « οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ ». αὐτὸς ὑποθεὶς ὦμον ὑπὸ τὸ ἄροτρον 148[3]

1 πίων *TU* : πίον. — τὸν ὦμον *TU* : τὸν νόμον. — 1-2 τὸ πονεῖν *TU* : τόπον· ἦν. — 2 ἐγενήθη *TU* : ἐγεννήθη. — 3 μεταφορικῶς *TU* : -ικός. — σωτῆρα *nos* : υἱόν *TU* πατέραν M (218). — ὃς *TU* : ὡς. — 5 ἀνὰ μέσον τοῦ *nos* : ἀναπεσων ἐν τῷ (219). — 6 κλήρου *nos* : κλήρῳ *TU* κλῆρον M (219). — 7 αὐτῷ *TU* : αὐτόν. — 9 πίων *TU* : πίον. — 9-10 τὸν ὦμον bis *TU* : τονόμον. — 10 τὸ πονεῖν *TU* : τόπον ἦν. — 11 ἀλλ' ἢ *TU* : ἀλλή. — ὃν *TU* : καί. — βαστάζων *TU* : -άζον. — παρρησίας *nos* : παρουσίας (222). — 12 ἐγενήθη *TU* : ἐγεννήθη.

განსუენებაჲ იგი რამეთუ კეთილ არს. და ქუეყანაჲ იგი რამეთუ პოხილ. მისცნა ბეჭნი შრომასა და იქმნა კაც ქუეყანის-მოქმედ:.

და იზაქარ გულის-ხმის-ყოფით მიემსგავსების ოჳფალსა. რომელი იგი სიყრმითგან კეთილსა ხოლო წადიერ იყო. ვითარცა ესაია იტყჳს. ვიდრე არღა ეცნას ყრმასა მას ხადილი სახელი მამისაჲ გინათუ დედისაჲ. არა დაემორჩილოს ბოროტსა. არამედ გამოირჩიოს კეთილი : განსუენებულ შორის წინაჲსწარ-მეტყუელთა მათ ნაწილსა. რაჲთა აღესრულოს თქუმული იგი მათ გან. რამეთუ მთასა მას გამოეცხადნეს მოსე და ელია მდგომარენი მარჯულ T 307 b და მარცხლ. სიტყჳთა მისა მიმართ. მჴსნელი იგი ვითარცა განსუენებული გამოჩნდეს:.

აწ იხილა განსუენებაჲ იგი წმიდათაჲ რამეთუ კეთილ არს. და ქუეყანაჲ მათი რამეთუ პოხილ. მისცნა ბეჭნი თჳსნი შრომასა და იქმნა კაც ქუეყანის-მოქმედ : მისცნა მჴარნი თჳსნი შრომასა. სადა. არამედ ჯუარსა მას. რომელი აღეკიდა და მიაქუნდა : და ესაია იტყჳს. რომელსა ფლობაჲ აქუნდა მჴართა თჳსთა ზედა.

8 მოსე : მოსჱ T. — 11 იხილა : იხილეა J. — 13 სადა : add. უკუე T. — 14 თჳსთა ზედა : ზედა თჳსთა T.

3 გულის-ხმის-ყოფით : ***ակնարկելով*** μεταφορικῶς. — მიემსგავსების ოჳფალსა : ***նման է Փրկչին*** A ἀλληγορεῖ ἐπὶ τὸν πατέραν M (218). — 5 ხადილი სახელი : ***կոչել*** AG. — 7 აღესრუ-

ayant vu le repos, qu'il est beau, et la terre, qu'elle est grasse, il a abaissé son épaule pour peiner (sous le faix) et s'est fait homme labourant la terre [1] ».

Sans aucun doute, métaphoriquement, par allégorie, il rapproche Issachar du ⸢Sauveur⸣ (218), qui seul, dès l'âge où il ne parlait pas encore, a désiré le Beau, (comme aussi bien dit Isaïe : « Avant que sache l'enfantelet appeler père et mère, il dit « non » au Mal pour choisir le Bien [2] »), se reposant, ⸢emmi⸣ (219) l'héritage des prophètes, pour accomplir ce dont eux n'avaient fait que parler. Et, en effet, sur la montagne, furent vus Moïse et Élie, à droite et à gauche, conversant avec Lui [3], pour que (220) le Sauveur fût montré prenant son repos au milieu d'eux.

« Ayant donc vu le repos » des Saints, « qu'il est beau, et la terre (221), qu'elle est grasse, il a abaissé son épaule pour peiner (sous le faix) et s'est fait homme labourant la terre [4] ». « Il a abaissé son épaule », où? sinon sous la croix, de laquelle chargé, ⸢librement⸣ (222) il marchait. Comme aussi bien dit Isaïe : « Sa Principauté fut sur son épaule [5] ». Lui-même, après avoir baissé l'épaule

1. Gen. 49.14-15. — 2. Is. 7.16. — 3. Mt. 17.3; Mc 9.4; Lc 9.30-31. — 4. Gen. 49.14-15. — 5. Is. 9.6.

գիստն՝ զի բարի է, եւ զերկիրն՝ զի պարարտ, եդ զուս իւր ի վաստակել, եւ եղեւ այր երկրագործ ։

Եւ Իսաքար ակնարկելով եհան ի փրկիչն, որ միայն ի մանկութենէ բարւոյ ցանկացաւ, որպէս եւ Եսայի ասէ. մինչչեւ ծանուցեալ իցէ մանկանն կոչել զհայր կամ զմայր, ոչ հաւանեսցի չարութեան, այլ ընտրեսցէ զբարին ։ Հանգուցեալ ի մէջ մարգարէիցն վիճակի, զի կատարեսցէ զասացեալսն ի նոցանէ, քանզի ի լերինն երեւեցան Մովսէս եւ Եղիայ ընդ աջմէ եւ ընդ ահեկէ, խաւսելով ընդ նմա. < զի > ի մէջ նոցա փրկիչն հանգուցեալ երեւեսցի ։

Արդ տեսեալ զհանգիստ սրբոցն՝ զի բարի է, եւ զերկիր նոցա՝ զի պարարտ, եդ զուս իւր ի վաստակել, եւ եղեւ այր երկրագործ ։ Եդ զուս իւր. ո՞ւր՝ եթե ո՛չ ընդ խաչիւն, զոր բարձեալ՝ համարձակութեամբ երթայր ։ Եւ Եսայի ասէ. որոյ իշխանութիւն եղեւ ի վերայ ուսոյ իւրոյ ։ Սորա եղեալ զուս ընդ արաւրով եւ զվաստակս

3 եւ 1° : οὖν. — փրկիչն : σωτῆρα *nos* υἱόν *TU* πατέραν M (218.) — 5 ի մէջ : ἀνὰ μέσον *nos* ἀναπεσων M (219). — 7 < զի > : (220). — 9 նոցա : om. G. — 11 համարձակութեամբ : μετὰ παρρησίας *nos* μετὰ παρουσίας M (222). — եւ : ὡς καί. — 12 զուս *nos* : զյուս.

ლღზ თქუმული იგი : կատարեսցէ զասացեալսն AG. — 8 მდგომარენი : om. AG. — 9 ვითარცა : ի մէջ նոցա AG. — 12 შრომასა : om. AG. — 13 ჯუარსა მას : ընդ խաչիւն AG. — 13-14 აღმკიდა და მიაქუნდა : բարձեալ համարձակութեամբ երթայր AG. — 14 მჴართა თჳსთა : ուսոյ իւրոյ AG.

καὶ πόνῳ ἀναδεξάμενος πάσας τὰς ἐπ' αὐτὸν γεγενημένας ὕβρεις ἐγένετο ἀνὴρ τῆς ἐκκλησίας τὸ καλὸν γεώργιον γεωργῶν.

Dan

XXII. « Δὰν κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ· καὶ γενηθήτω Δὰν ὡς ὄφις ἐφ' ὁδοῦ, καθήμενος ἐπὶ τρίβου δάκνων πτέρναν ἵππου· καὶ πεσεῖται ἱππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω τὸ σωτήριον περιμένων κυρίου. »

Δάν, φησίν, ΚΒ. «κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ». ὅπερ καὶ τοῦτο μερικῶς γεγένηται ἐπὶ τὸν Σαμψών, ὃς ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Δὰν γεννηθεὶς ἔκρινεν τὸν λαὸν εἴκοσιν ἔτη· τὸ καθ' ὅλου δὲ πλη [37] ρωθήσεται ἐπὶ τὸν ἀντίχριστον, ὃς κριτὴς δεινὸς καὶ τύραννος βασιλεὺς γεννηθεὶς κρινεῖ μὲν τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ἀντικείσεται δέ, « ὄφις ἐφ' ὁδοῦ

1 ἐπ' αὐτόν *nos* : ὑπ' αὐτῶν (224). — γεγενημένας *TU* : γεγεννημένας. — τῆς *TU* : τίς. — 4 Δάν bis *TU* : δ' ἄν. — 5 καθήμενος : ἐγκαθήμενος *TU*. — δάκνων *TU* : δάκνον. — 6 τό *TU* : τόν. — περιμένων *TU* : -μένον. — 7 Δάν *TU* : δ' ἄν. — 8 μερικῶς *TU* : -κός. — ὅς *TU* : ὡς. — γεννηθείς *TU* : γενηθῆς. — 9 ἔτη *TU* : ἔτι. — ὅς *TU* : ὡς. — 10 γεννηθείς *TU* : γενηθείς.

ამან დაასხნა ჴელნი ერქუანსა ზედა და შრომაჲ თავს-იდვა. რომელ არს ყუედრებაჲ იგი და გინებაჲ რომელ მის ზედა იყო : იქმნა კაც ეკლესიისა. კეთილისა ნაყოფისა მას შინა დაკრებითა:.

Dan

დან შჯიდეს ერსა თჳსსა ვითარცა ერთი ნათესავი ისრაჱლისაგანი. და იყოს დან ვითარცა გუელი და დარნეულებული გზასა ზედა ცემად ტერფთა ჳუნეთასა. და დაეცნენ მჴედარნი შედგომად მოლოდებითა ჴსნასა ოჳფლისასა:.

რამეთუ იტყჳს. დან შჯიდეს ერსა თჳსსა ვითარცა ერთი ნათესავი ისრაჱლისაგანი. და ესე ნაწილ ერთ იყო სამსონის თჳს. რომელი იგი ნათესავისა გან დანისა იყო. **T 308 a** შჯიდა ერსა მას თჳსსა ოც **J 184**[r] წელ ოდენ : ხოლო ყოვლადვე აღესრულების მჴდომისა მის მიმართ. რომელი მსაჯულად უკეთურად და მჴდომად მეფედ შობილ. შჯიდეს ერსა თჳსსა : მჴდომად ვითარცა გუელი დარნეულებული გზასა ზედა ჭეშმარიტებისა მიმართ სიტყჳსა. კბენად იწყოს

1 არს : add. ესე შრომაჲ T. — 2 ეკლესიისა : ეკლესიაჲსა J. — 5 დან : add. ზ in margine J. — 6 დარნეულებული *nos* : დარანებული TJ. — 7 და : om. T. — მოლოდებითა : მოლოდებისა T. — 8 ერთი ნათესავი : ერთსა ნათესავსა J. — ისრაჱლისაგანი : ისრაჱლისასა J. — 9 რომელი : რომელ J. — 11 მჴდომისა მის : მჴდომის T. — 12 გუელი : add. და J. — 13 დარნეულებული *nos* : დარანებული TJ.

1 დაასხნა... ზედა : **եդեալ զուս ընդ արարով** AG. — 1-2 ყუედრებაჲ : om. AG add. **զամենայն** AG. — 3 დაკრებითა : **գործելով** AG. — 5 ნათესავი ისრაჱლისაგანი : **այր յԻսրայելէ** φυλὴ ἐν Ἰσραήλ (226). — 6 და... ცემად ტერფთა ჳუნეთასა : **ի ճանապարհի նստեալ խածանելով զգարշապար ձիոյ** ἐφ' ὁδοῦ καθήμενος ἐπὶ τρίβου δάκνων πτέρναν ἵππου. — 7 შედგომად : **յետոյ**

sous le faix de la charrue (223), et, avec dure peine, pris sur lui toutes les violences dont il fut ⌜l'objet⌝ (224), il s'est fait homme labourant les beaux labours de l'Église (225).

DAN (226)

« Dan jugera son peuple, comme s'il n'y avait qu'une seule tribu en Israël. Et qu'il soit, Dan, comme un serpent sur un chemin, lové sur un sentier, mordant le paturon d'un cheval. Et tombera un cavalier à la renverse, attendant le salut du Seigneur [1] ».

« Dan », dit-il, « jugera son peuple, comme s'il n'y avait qu'une seule tribu en Israël [2] ». Ce qui précisément — et ceci en partie — eut lieu pour Samson, qui, issu par sa naissance de la tribu de Dan, jugeait le peuple pendant vingt ans [3]; mais (ce qui) totalement s'accomplira pour l'Antéchrist, qui, né juge terrible et Roi tyran, d'une part jugera son propre peuple, d'autre part fera opposition — « serpent lové sur le bord d'un chemin [4] » — ⌜au verbe⌝ (226, note 4) de la Vérité; s'efforçant de mordre [ ] (226, note 5) ceux qui cheminent droitement. Car par ces mots : « mordant le paturon d'un cheval [5] » le prophète

1. Gen. 49.16-18. — 2. Gen. 49.16. — 3. Jug. 16.31. — 4. Gen. 49.17. — 5. Gen. 49.17.

յանձն առեալ՝ այսինքն զամենայն նախատինս որ ի նա եղեն, եղեւ այր եկեղեցւոյ, զգեղեցիկ արդիւնն ի նմա գործելով ։

DAN

Դան դատեսցի զիւր ժողովուրդ որպէս զմի ազգ յԻսրայէղի, եւ եղիցի Դան իբրեւ աւձ ի ճանապարհի նստեալ, խածանելով զգարշապար ձիոյ, եւ անկցին հեծեալք յետոյ սպասելով փրկութեան տեառն ։

Դան, ասէ, դատեսցի զիւր ժողովուրդ որպէս մի ազգ յԻսրայէղէ ։ Այս մասն մի եղեւ վասն Սամսոնի, որ յազգ 332 էն Դանայ ծնեալ՝ դատեցաւ զժողովուրդ իւր զի̅ ամ, այլ բովանդակ կատարեցաւ ի Նեռնն, որ դատաւոր չար եւ ընդդիմադարձ թագաւոր ծնեալ, դատեսցի զիւր ժողովուրդ ։ Ընդդիմասցի, իբրեւ զաւձ ի ճանապարհի

1 այսինքն ։ om. G. — ի նա ։ ἐπ' αὐτόν *nos* ὑπ' αὐτῶν M (224). — 2 ի նմա ։ om. G (225). — 4 այր ։ φυλή (226). — 5 նստեալ ։ add. ἐπὶ τρίβου. — անկցին հեծեալք ։ πεσεῖται ἱππεύς (226). — 6 սպասելով *nos* : սպասելոց. — 7 յԻսրայէղէ ։ ἐν Ἰσραήλ. — այս ։ ὅπερ καὶ τοῦτο. — 8 յազգէն ։ գ inter lineas. — 9 կատարեցաւ ։ πληρωθήσεται (226). — 10 իբրեւ ։ om. G.

AG. — 8 რამეთუ : om. AG. — 9 და : om. AG. — 10 იყო : ծնեալ AG. — 11 აღესრულების : կատարեցաւ πληρωθήσεται (226). — მგდომისა მის მიმართ : ի Նեռնն AG. — 12 მგდომად : ընդդիմասցի AG. — 13 დარწნეულებული : նստեալ AG. — მიმართ : om. AG. — იწყოს : յանդգնեսցի πειρώμενος.

παρακαθήμενος » τὸν τῆς ἀληθείας λόγον δάκνειν πει 149α ρώμενος [ ] τοὺς ὁδεύοντας ὀρθῶς. τὸ γὰρ εἰρηκέναι τὸν προφήτην· « δάκνων πτέρναν ἵππου », πειράζων τοὺς τὴν ἀληθινὴν καὶ σωτήριον ὁδὸν κηρύσσοντας. ὡς καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐπείρασεν καὶ τὸν Ἰούδαν πτερνίσας κατέλαβεν καὶ < ὡς ἵππον κατέβαλεν καὶ > τὸν ἱππέα ἐπ' αὐτοῦ εἰς θάνατον παρέδωκεν. ὡς « ἱππεὺς εἰς τὰ ὀπίσω », τουτέστιν ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἐπὶ τὰ πρῶτα περιμείνας τὴν σωτηρίαν παρὰ κυρίου, ἀνήγειρεν καὶ ἀνώρθωσεν τὰ τοῦ Ἀδὰμ σφάλματα.

Gad

XXIII. « Γὰδ πειρατήριον πειρατεύσει αὐτόν, καὶ αὐτὸς δὲ πειρατεύσει αὐτῶν κατὰ πόδας. » πειρατήριον λέγει τὸ πονηρὸν συνέδριον τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, οἵτινες ἐξεπείραζον τὸν σωτῆρα ποικίλοις πειρασμοῖς, βουλόμενοι ἀφορμὴν εὑρεῖν κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. 149 ὃς εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν ἀντεπείρασεν

1 τόν *TU* : τό. — λόγον *TU* : λόγου. — [ ] : καὶ ἀναιρεῖν (226, n. 5). — 2 δάκνων *TU* : δάκνον. — 4 < ὡς... καί > *nos* : (226, n. 9). — ἱππέα· *TU* : ἱππέαν. — ἐπί *nos* : διά (226, n. 9). — 5 ἱππεύς *TU* : ἱππέως, ὄν. — ἀπό *TU* : ἐπί. — 9 Γὰδ πειρατήριον *TU* : δ' ἂν πειρατηρίων. — πειρατεύσει 1° *nos* : -τεύει (228). — πειρατεύσει αὐτῶν *nos* : πειρατεύει αὐτόν (228). — 12 ὅς *TU* : ὡς. — εἰδώς *nos* : ἰδών (229).

მათა მიმართ რომელნი მართლ ვიდოდიან : არამედ რომელსა იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. ცემად ტერფთა ჰუნეთასა. მისწუდებოდეს მათ ზედაღ რომელნი მართალსა და ცხორებისა გზასა გუასწავებდეს. ვითარცა იგი მოციქულნი განცადნა და იუდა შეიტყუჳა და ვითარცა ცხენი დასცა და მას ზედა მჯდომარე იგი სიკუდილდ მისცა და ვითარცა მჴედარი უკუნ ვარდა. რომელ არს უკუანაჲსკნელთა მათ განა ვიდრე წინანდელთამდე მოლოდებითა ჴსნასა ოჳფლისასა აღადგინა და აღჰმართა ადამის ხატი იგი:.

Gad

გად განცდით განცადოს იგი. და მანცა განცადნეს იგინი ადრე ადრე : განცდასა იტყჳს უკეთურსა მას შესაკრებელსა მღდელთ-მოძღუართა და მწიგნობართასა. **T 308 b** რომელნი განსცდიდეს მჴსნელსა მას პირად პირადითა განცდითა : უნდა რაჲთამცა მიზეზ რაჲმე პოვეს მის ზედა. რაჲთამცა ზაკუვით შეიპყრეს და მოაკუდინეს იგი : ხოლო მან უწყოდა ზრახვანი იგი მათნი და

4 ზედა : inter lineas J. — 5 არს : add. ესე T. — 7 აღჰმართა : აღმართა T. — 9 გად : add. ⊕ in margine J. — მანცა : მან J. — განცადნეს : გამოცადნეს J. — ადრე 1° : ადვილ T. — 9-10 განცდასა : განცდას J. — 10 მღდელთ-მოძღუართა : -მოძღუართასა J. — 12 რაჲთამცა : ვითარმცა J. — 13 ხოლო : და J. — უწყოდა : უწყოდნა J. — იგი 2° : om. J.

1 ვიდოდიან : *գնան* AG. — 2 ცემად... მისწუდებოდეს : *խածէ զգարշապար ձիոյ* [*կանգնեսցի* A πειράζων G] AG. — 3 გუასწავებდეს : *քարոզեն* AG. — 4 დასცა : *գլորեցոյց*

(veut dire) : tentant ceux qui par leur prédication montrent le chemin de la vérité et du salut. Comme il (le serpent) a tenté même les apôtres, et s'est, de Judas, après l'avoir dupé, < emparé > et < comme un cheval, l'a fait s'abattre et > (226, note 9) a livré le cavalier ⌜qui⌝ le ⌜chevauchait⌝ (226, note 9) à la mort. Comme « un cavalier à la renverse [1] », c'est-à-dire en remontant de la fin à l'origine, ayant attendu du Seigneur le salut, il (le Sauveur) a fait lever et remis droit sur ses pieds Adam (c'est-à-dire l'humanité) dans ses chutes (227).

Gad

« Gad, une Chambre des Épreuves le ⌜mettra à l'épreuve⌝ et Lui, à son tour, tout de suite, les ⌜mettra à l'épreuve⌝ [2] ». (228) « Chambre des Épreuves », dans sa bouche, désigne le Sanhédrin, malignement méchant, des Princes des Prêtres et des Scribes, lesquels étaient continuellement à mettre à l'épreuve le Sauveur par diverses épreuves, dans la volonté où ils étaient de trouver un grief d'où lancer accusation contre lui, pour, une fois que de lui ils se seraient, par ruse, emparés, le tuer. Lui, ⌜connaissant⌝ (229) leurs calculs, ripostant, les

1. Gen. 49.17. — 2. Gen. 49.19.

նստեալ, ճշմարտութեան բանին. խածանել յանդգնեցի զայնոսիկ, ոյք ուղեղն գնան ։ Այլ զի ասաց մարգարէն՝ եթէ խածցէ զգարշապար ձիոյ,՝ յանդգնեցի առ այնոսիկ որք զարդար եւ զփրկական զճանապարհն քարոզեն, որպէս զառաքեալսն փորձեաց, եւ զՅուդայ խաբեաց, < ըմբռնեաց >, եւ իբրեւ զձի գլորեցոյց, եւ զհեծեալն ի նմա ի մահ մատնեաց ։ Եւ իբրեւ զհեծեալ անկաւ յետս, այսինքն ի յետնոցն յառաջինսն Մնացեալ փրկութեանն տեառն՝ յարոյց եւ կանգնեաց զԱդամայ զստեղծուածն ։

Gad

Գադ՝ փորձարան փորձեսցէ զնա, եւ նա փորձեսցէ զնա արագ ։ Փորձարան ասէ զչար ժողով քահանայապետիցն եւ դպրաց, որ փորձէին զփրկիչն ազգի ազգի փորձանաւք, կամեցեալ պատճառս գտանել ի վերայ նորա, զի՝ նենգութեամբ կալեալ՝ սպանցեն զնա ։ Եւ նորա գիտացեալ զխորհուրդս նոցա՝ անդրէն փորձեաց զնոսա ի նորա յարդարութեանն, եւ յիւրեանց մեղսն մահու մատնեցին, որպէս եւ յաւե-

1 **ճշմարտութեան բանին** : τὸν τῆς ἀληθείας λόγον (226). — **յանդգնեցի** : add. καὶ ἀναιρεῖν (226). — **ուղեղն** : corr. **ուղէ**. — 2 **այլ զի** : γάρ. — **առ** : **ա** corr. **ն**. — 4 < **ըմբռնեաց** > : (226) — **ի նմա** : δι' αὐτοῦ (226). — 5 **եւ** : om. G. — **անկաւ** : om. G. — 6 **զստեղծուածն** [**ն** inter lineas] : σφάλματα (226). — 8 **փորձեսցէ** bis : πειρατεύσει *nos* -εύει M (228). — **զնա** 2º : αὐτῶν *nos* αὐτόν M (228). — 11 **գիտացեալ** : εἰδώς *nos* ἰδών M (229). — 12 **մատնեցին** : παρέδωκεν (230).

κατέλαβεν — 7 ნატი : **զստեղծուածն** τὰ σφάλματα (226). — 9 განცდით : **փորձարան** AG. — იგინი : **զնա** AM (228). — 11-12 განცდითა : **փորձանաւք** AG. — 12 მიზეზ : **պատճառս** A.

αὐτοὺς ἐν τῇ ἑαυτοῦ δικαιοσύνῃ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ἁμαρτίᾳ τῷ θανάτῳ παρέδωκεν. ὡς καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται· « τότε προσῆλθον αὐτῷ τινες τῶν φαρισαίων λέγοντες· διδάσκαλε, εἰπὲ ἡμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς καὶ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον. ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κἀγὼ ἀπαγγελῶ ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν, ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς λέγοντες· ἐὰν εἴπωμεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ ἡμῖν διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· ἐὰν δὲ εἴπωμεν ἐξ ἀνθρώπων, φοβούμεθα τὸν λαόν· πάντες γὰρ γινώσκουσιν τὸν Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης [38] ἐστίν. 150ʳ καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπαν· οὐκ οἴδαμεν. ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ. » ΚΓ. καλῶς οὖν ὁ προφήτης εἴρηκε· « πειρατήριον πειρατεύσει αὐτὸν < καὶ αὐτὸς δὲ πειρατεύσει αὐτῶν > κατὰ πόδας ».

2 γέγραπται *TU* : γέγραπτε τινές. — 4 ἕνα *TU* : ἕναν. — εἴπητε *TU* : εἴπατε. — 5 ἦν *TU* : εἶ. — 6 εἴπωμεν *TU* : εἴπομεν. — ἡμῖν *TU* : ὑμῖν. — 7 αὐτῷ *TU* : αὐτόν. — 8 Ἰωάννην *TU* : Ἰησοῦν. — ὄντως *TU* : ὄντος. — 10 καλῶς *TU* : καλός. — εἴρηκε *TU* : ἤριτε. — πειρατεύσει *nos* : -τεύει (234). — 10-11 < καὶ αὐτὸς δὲ *TU*. — πειρατεύσει *nos* : -τεύει *TU*. — αὐτῶν *nos* : αὐτόν *TU* > (234).

მუნვე გამოცადნა იგინი მისითა მით სამართლითა. და მათითა ცოდვითა სიკუდიდ მისცეს. ვითარცა იგი სახარებასა წერილ არს. მას ჟამსა წარდგეს წინაშე მისა ფარისეველნი იგი და ჰრქუეს. მოძღუარ. მარქუ ჩუენ რომლითა ჴელმწიფებითა ამას იქმ ანუ ვინ მოგცა შენ ჴელმწიფებაჲ ესე : და მან ჰრქუა მათ. გკითხო თქუენ მეცა სიტყუაჲ ერთი და მითხართ მე. და მეცა გითხრა რომლითა ჴელმწიფებითა ამას ვიქმ : ნათლის-ცემაჲ იგი იოვანესი ვინაჲ იყო. ზეცით იყო ანუ კაცთა გან : ხოლო იგინი ზრახვიდეს გულთა მათთა და იტყოდეს. უკუეთუ ვთქუათ. ზეცით იყო. გურქუას ჩუენ. და რად არა გრწმენა მისი. და თუ ვთქუათ. ვითარმედ კაცთა გან. ყოველმან ერმან ქვაჲ დამკრიბოს ჩუენ. რამეთუ ყოველთა იცოდეს იოვანესი ვითარმედ წინაჲსწარმეტყუელი დიდი იყო : მიუგეს და ჰრქუეს. თუ არა უწყით. T 309 a და თქუა. არცა სამე მე გითხრა რომლითა ჴელმწიფებითა ამას ვიქმ : აწ კეთილად წინაჲსწარმეტყუელი J 184ᵛ იგი იტყჳს. განცდამან განცადოს იგი. და მანცა განცადნეს იგინი :.

1 მუნვე : მანვე J. — 4 შენ : om. J. — ესე : om. J. — 6 იგი : om. T. — ვინაჲ იყო : om. J. — 7 იგინი : იგი J. — გულთა მათთა : გულსა მათსა T. — 8 ვთქუათ : ვრჰქუათ T add. ვითარმედ J. — გურქუას : მრქუას T. — 9 ყოველმან ერმან ქვაჲ დამკრიბოს ჩუენ : 2ª manu in margine J. — 10 იოვანესი : იოვანე J. — 11 თუ : om. J. — 13 განცდამან : გად T.

2 წარდგეს წინაშე : **մատեան առ** AG. — 4 ანუ : **և** AG. — 5 და 1° : om. A ὃν ἐάν G. — გითხრა : **պատմեմ** A. — 7 გულთა მათთა : **յինքեանս** AG. — 8-9 ვთქუათ bis : **ասեմք** A. — 8 იყო : om. AG. — გურქუას : **ասէ** A. — 9 ყოველმან... ჩუენ : om. V φοβούμεθα τὸν

mit à l'épreuve, (demeurant) en sa propre justice, et (eux, demeurés) en leur péché personnel, il (les) livra (230) à la mort [1]. Comme aussi bien dans l'Évangile il est écrit : « Alors s'approchèrent de lui quelques-uns des Pharisiens, disant : « Maître, dis-nous en vertu de quel pouvoir tu fais ces choses, et qui est celui qui t'a donné ce pouvoir? » Et lui leur dit : « Je vous interrogerai moi aussi. Une seule question. Si vous m'y répondez (231), moi aussi je vous ferai connaître en vertu de quel pouvoir je fais ces choses. Le Baptême de Jean, d'où était-il? Du Ciel ou des hommes? » (232). Or eux faisaient en eux-mêmes ce raisonnement, se disant : « Si nous disons : du Ciel, il nous dira : « Pourquoi n'avez-vous pas cru en lui? Si nous disons : des hommes, nous avons à craindre le peuple (233). Car tous ont de Jean cette opinion qu'il est véritablement prophète ». Et en réponse à Jésus ils dirent : « Nous ne savons pas ». Et lui, en réponse, leur dit : « Et moi non plus je ne vous dis pas en vertu de quel pouvoir je fais ces choses [2] ». Bellement donc le prophète a dit : « Une Chambre d'Épreuves le ⌜mettra à l'épreuve⌝ », et : « Mais lui tout de suite ⌜les mettra à l'épreuve⌝ [3] » (234).

1. Jean 8.21-24. — 2. Mt. 21.23-27. — 3. Gen. 49.19.

տարանին գրեալ է. յայնժամ մատեան առ նա ոմանք ի փարիսեցւոցն ասելով. վարդապետ՝ ասա մեզ՝ որով իշխանութեամբ զայս առնես, եւ ով ետ քեզ զիշխանութիւնս զայս ։ Եւ նա ասաց նոցա. հարցից եւ ես զձեզ բան մի. ասացէք ինձ, եւ պատմեմ ձեզ՝ որով իշխանութեամբ առնեմ զայս ։ Մկրտութիւնն Յովհ < ննու ուստի էր՝ յերկնի՞ց՝ թե ի մարդկանէ > ։ Իսկ նոքա խորհէին յինքեանս եւ ասէին. եթէ ասեմք. յերկնից, ասէ ցմեզ. եւ ընդէ՞ր ոչ հաւատացէք նմա. եւ թէ ասեմք. ի մարդկանէ, < երկնչիմք ի ժողովրդեննէն >, քանզի ամենեքեան գիտէին զՅովհաննէս՝ եթէ արդարեւ մարգարէ էր ։ Եւ պատասխանի տուեալ՝ ասեն. ոչ գիտեմք ։ Եւ նորա 333 պատասխանեալ՝ ասաց նոցա. եւ ոչ ես ասեմ ձեզ՝ որով իշխանութեամբ առնեմ զայս ։ Արդ բարւոք մարգարէն ասաց. փորձարան փորձեսցէ զնա եւ նա փորձեսցէ զնոսա անդէն եւ անդ ։

2 **զիշխանութիւնս** : **ս** corr. **դ**. — 3 **ասացէք** : ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι. — 4-5 < **ննու... մարդկանէ** > : **այլաւքն** [**ն** inter lineas]. — 6 **ասէ** : ἐρεῖ. — **և** 1° : om. G. — 7 < **երկնչիմք ի ժողովրդեննէն** > : (233). — **գիտեին** : γινώσκουσιν. — **զՅովհաննէս** : **վ** inter lineas. — 8 **էր** : ἐστίν — **տուեալ** : add. τῷ 'Ιησοῦ. — 10 **փորձեսցէ** bis : πειρατεύσει *nos* -εύει M *TU* (234). — **զնոսա** : αὐτῶν *nos* αὐτόν *TU* om. M (234).

λαόν G (233). — 10 ვითარმეგდ : add. **արդարև** AG. — დიდი : om. AG. — 11 იყო : add. **և** AG. — თქუა : **նորա պատասխանեալ ասաց նոցա** AG. — ხამე : om. AG. — 12 გითხრა : **ասեմ** AG. — 13 იგინი : add. **անդէն և անդ** AG.

Aser

XXIV. « Ἀσὴρ πίων αὐτοῦ ὁ ἄρτος, καὶ αὐτὸς διαδώσει τροφὴν ἄρχουσιν. » ἐνταῦθα οὖν ἤτοι περὶ τῶν ἀποστόλων αἰνίττεται ὁ προφήτης, οἵτινες διηκόνησαν καὶ μετέδωκαν τὸν τῆς ζωῆς ἄρτον, ἢ περὶ τοῦ σωτῆρος, προαναφωνῶν ἢ διδάσκων ἡμᾶς τὸν ἀπ' οὐρανῶν κατερχόμενον ἄρτον βρῶμα καὶ πόμα τοῖς ἁγίοις γινόμενον. Ἀσὴρ γὰρ ἑρμηνεύεται πλοῦτος, ὡς μόνος πλούσιος ὢν δυνατὸς ἦν πάντας χορτάζειν τοὺς προσερχομένους. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ μαρτυρῶν ἔλεγεν· « ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος· ὁ ἀπ' οὐρανῶν 150[3] καταβάς. οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον, ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα »· δεῖ δὲ καὶ τοῦτο ζητεῖν· οὐ γὰρ εἶπεν· οὐ μὴ ἀποθάνῃ, ἀλλὰ « θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς τὸν αἰῶνα », ὅπερ ἐστὶν ἡ αἰώνιος διάπυρος κόλασις, ὅ ἐστιν θάνατος

2 πίων *TU* : πίον. — 3 τῶν *TU* : τόν. — 4 ἢ 1° *TU* : ἡ. — προαναφωνῶν *We* : πρόσαναφωνῶν. — ἢ 2° *TU* : ἡ. — ἀπ' οὐρανῶν *TU* : ἀποῦνον. — 5 ἑρμηνεύεται *TU* : ἑρμηνεύετε. — 6 ἦν *TU* : εἰ. — 7 αὐτοῦ *TU* : αὐτοῦ. — ἀπ' οὐρανῶν *TU* : ἀπουνῶν. — 8 ὑμῶν *nos* : ἡμῶν (241). — 9 δεῖ δέ *TU* : δὴδέ.

Aser

ასერ სიპოხჱ მისა პური. და იგი ზრდიდეს ჴელმწიფეთა : აქა მოციქულთა თჳს მოგუასწავებს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. რომელნი იგი განეკრძალნეს და მისცეს ნათესავსა კაცთასა პური იგი ცხორებისაჲ : ამას ქრისტეს თჳს გჳჩუენებს. პური იგი რომელი ზეცით გარდამოჴდა : პურ. საზრდელ და სასუმელ წმიდათა იქმნა. რამეთუ ასერ სიმდიდრჱ ითარგმანების. რომელი იგი მხოლოჲ მდიდარ და შემძლებელ არს ყოველთა. რამეთუ თავადი ოჳფალი თავისა თჳსისა თჳს წამებს და იტყჳს. მე ვარ პური იგი გარდამოსრული ზეცით. მამათა მათ მანანაჲ იგი ჭამეს უდაბნოსა მას და მოწყდეს. ხოლო რომელმან ჭამოს პური ჩემი არა იხილოს მან სიკუდილი ოჳკუნისამდე : თანა-გუაც ამისიცა გამოძიებად : რამეთუ არა ეგრე იტყჳს. ვითარმედ არა მოკუდესო. არამედ იტყჳს. ვითარმედ სიკუდილი არა იხილოს ოჳკუნისამდე და ოჳკუნითი ოჳკუნისამდე ცეცხლისა ტან T 309 b ჯვითაო. რომელ არს სიკუდილი საუკუნოჲ. რომელი არასადა დასცხრების : რამეთუ ამათ ჟამთაჲ ესე საწუთროჲ არს და ყოველთა

2 ასერ : add. in margine თ J. — სიპოხჱ : სიპოხე J. — და იგი ზრდიდეს : bis T. — 6 სიმდიდრჱ : სიმდიდრე J. — 9 მოწყდეს : მოსწყდეს J. — 13 რომელი : რომელ J. — 14 ჟამთაჲ : ჟამთა J.

2 სიპოხჱ მისა პური : ***պարարտ նորա հաց*** AG. — ზრდიდეს : ***տայ կերակուր*** διαδώσει τροφήν. — აქა : add. ***կամ*** AG. — 4 ნათესავსა კაცთასა : ***հաւատացելոց*** A om. G. — ამას : ***և կամ*** AG. — 4-5 გჳჩუენებს : ***յառաջաձայնէ ցուցանելով մեզ*** προαναφωνῶν ἢ διδάσκων ἡμᾶς. — 7 არს ყოველთა : ***էր յագեցուցանել*** ἦν πάντας χορτάζειν add. ***որ*** [***ի նա*** A] ***մերձենան*** AG (239). — 8 მათ : add. ***ձեր*** A ἡμῶν M (241). — 9-10 ჭამოს... ჩემი : ***ուտէ յիմ հացէս***

Aser

« Aser, engraissant est son pain; et lui distribuera (235) la nourriture aux chefs [1] ». Ici donc le prophète parle à mots couverts, ou bien des Apôtres, dont l'office fut de fournir et de partager (236) le pain de vie, ou du Sauveur; (le prophète) annonçant à l'avance, ou nous faisant connaître (237), le pain descendu du Ciel, qui est aliment et breuvage pour les saints. Aser en effet se traduit « richesse » (238), vu que seul étant riche il était capable de rassasier tous (239) ceux qui venaient à lui. Et, en effet, le Christ (240) en personne, l'attestant de lui-même, disait : « C'est moi qui suis le pain, le (pain) descendu du Ciel. ⌜Vos⌝ (241) pères ont mangé la manne dans le désert, et ils sont morts; celui qui mange de mon pain ne verra point la mort éternellement [2] ». Or il faut, ceci aussi, chercher à le comprendre. Car il n'a pas dit : « Il ne mourra point », mais : « Il ne verra pas la mort éternellement [3] », ce qui précisément est le châtiment éternel par le feu, ce qui est mort éternelle n'ayant jamais de cesse. Car la (mort) de maintenant est mort ⌜qui arrive en un seul jour⌝ (242), et à tous les hommes

1. Gen. 49.20. — 2. Jean 6.48, 49, 51; 8.51. — 3. Jean 8.51.

Aser

Ասեր՝ պարարտ նորա հաց, եւ նա տայ կերակուր իշխանաց ։ Աստ կամ վասն առաքելոցն նշանակէ մարգարէն, որք սպասաւորեցին եւ ետուն հաւատացելոց զհացն կենաց, եւ կամ վասն փրկչին, յառաջաձայնէ ցուցանելով մեզ զհացն, որ յերկնից էջ, հաց կերակուր եւ ըմպելի սրբոց եղեալ, քանզի Ասեր մեծութիւն թարգմանի, որ միայն մեծատուն եւ կարող էր յագեցուցանել, որ ի նա մերձենան ։ Քանզի ինքն իսկ տէրն վասն իւր վկայեալ՝ ասէր. ես եմ հացն յերկնից իջեալ. հարքն ձեր կերան զմանանայն յանապատին, եւ մեռան. իսկ որ ուտէ յիմ հացէս, զմահ մի տեսցէ յաւիտեան ։ Պարտ է եւ զայս խնդրել, քանզի ոչ ասաց՝ եթե մի մեռցի, այլ՝ թե զմահ մի տեսցէ յաւիտ <եան>, որ յաւիտենից հրոյն տանջանաւք է, որ է մահ յաւիտենական, որ ոչ երբեք դադարէ ։ Քանզի այժմուս ժամանակաւոր է, եւ ամենայն

2 տայ : διαδώσει (235). — աստ : add. οὖν. — 3 հաւատացելոց : om. G. — 4 յառաջաձայնէ : ա 3° inter lineas. — ցուցանելով : ἢ διδάσκων (237). — 5 որ : ὡς. — 6 մեծատուն : add. ὤν. — եւ : om. G. — էր : add. πάντας (239). — ի նա : om. G. — 7 տէրն : ὁ Χριστός (240). — ձեր : ὑμῶν *nos* ἡμῶν M (241). — 9 ասաց : աս in margine. — 11 ժամանակաւոր : προσήμερος *nos* πρὸς μέρος M (242). — է : add. θάνατος.

AG. — 11 მერე : om. AG. — იტყჳს : om. AG. — 12-13 და... ტანჯვითა : որ յաւիտենից հրոյն տանջանաւք է AG.

αἰώνιος μηδέποτε παυόμενος· ὁ γὰρ νῦν προσήμερος ἐστὶν θάνατος, καὶ πάντας ἀνθρώπους δεῖ ἀποθανεῖν· ὥστε οὐ περὶ τούτου τοῦ θανάτου ἔλεγεν ὁ κύριος, ἀλλὰ περὶ τοῦ μέλλοντος.

NEPHTALI

XXV. « Νεφθαλὶμ στέλεχος ἀνειμένον ἐπιδιδοὺς ἐν τῷ γεννήματι κάλλος ». « στέλεχος ἀνειμένον » ἐπ' ἐλευθερίᾳ διὰ πίστεως κεκλημένον λαὸν σημαίνει εἰς τὸ δύνασθαι πάντας καρποφορεῖν τῷ θεῷ. ἡ μὲν γὰρ πνευματικὴ ἄμπελος ἦν ὁ σωτήρ, κλήματα δὲ καὶ 151ª στελέχη εἰσὶν αὐτοῦ οἱ ἅγιοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες· βότρεις δὲ αὐτοῦ οἱ μάρτυρες· τὰ δὲ ξύλα τῇ ἀμπέλῳ συνεζευγμένα δηλοῖ [39] τὸ πάθος· οἱ δὲ τρυγηταὶ οἱ ἄγγελοι· οἱ κόφηνοι δέ, ἐν οἷς συνάγονται οἱ τῆς ἀμπέλου καρποί, εἰσιν οἱ ἀπόστολοι· ληνὸς δὲ ἡ ἐκκλησία· οἶνος δὲ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμις. τὸ οὖν εἰπεῖν « στέλεχος ἀνειμένον» τὸ ἐλευθερούμενον ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· ὡς καὶ 'Ησαΐας λέγει· « ἐλεύσεσθε καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια

1 ὁ *TU* : ὅ. — προσήμερος *nos* : πρὸς μέρος (242). — 2 δεῖ *TU* : δή. — 4 ἀνειμένον ἐπιδιδούς *TU* : ἀνημένου σοι διδους. — τῷ *TU* : τό. — κάλλος *TU* : καλός. — 6 κλήματα *TU* : κλήματι. — 7-8 τῇ ἀμπέλῳ *TU* : τῆς ἀμπέλου. — 11 ἐλεύσεσθε *TU* : -σεσθαι.

კაცთა თანა-აც სიკუდილი : უკუეთუ ეგე ეგრე არს. არა თუ ამათ ჟამთასა ამას სიკუდილსა იტყჳს ოჳფალი. არამედ განმზადებულთა მათ თჳს:.

NEPHTALI

ნეფთალემ აღმოცენებულ და აღორძინებულ. მირ დაბმულ განშუენებულ : აღმოცენებულ მწუერვალ. რომელნი განთავისუფლებულ სარწმუნოვებითა ერნი იწოდნეს მოგუასწავებს მათ თჳს. რომლითა ყოველნი შემძლებელ ვიქმნებით საღმრთოჲთ კერძო : და სულიერ ვენაკს იტყჳს ქრისტესა. რტო და მწუერვალ არიან წმიდანი. რომელთა ჰრწამს იგი. და ტევან მოწამენი. და ძელ დასუმულ ვაზსა თანა მოგუასწავებს ვნებათა მათ. და მსთულებელთა ანგელოზთასა იტყჳს. და გოდორ რომელსა შთასთულებენ ნაყოფსა ვენაკისასა მოციქულნი არიან. საწნეხელ ეკლესიაჲ. და ღჳნო სულისა წმიდისა იგი ძალი : და რომელ იგი თქუა. T 310 a ვითარმედ აღმოცენებულ მწუერვალ. განთავისუფლებულ სიკუდილისა საკრველთა გან. ვითარცა ესაია იტყჳს. განვიდენ და სტჳლობ J 185r

4 ნეფთალემ : add. ი in margine J. — აღორძინებულ : add. და T. — 6 იწოდნეს : ვიდოდეს J. — 8 დასუმულ : დასუმელ J. — 9 ანგელოზთასა : ანგელოზთა თჳს J. — 11 წმიდისა იგი : იგი წმიდისა J. — 13-100, 1 სტჳლობდენ *nos* : ტჳლობდენ TJ.

1 ამათ ჟამთასა : om. AG. — 4 ნეფთალემ... განშუენებულ : ***Նեփթաղիմ շառաւեղ ելեալ և աճեցեալ յարմտիս զգեղ*** Νεφθαλὶμ στέλεχος ἀνειμένον ἐπιδιδοὺς ἐν τῷ γεννήματι κάλλος.

il faut mourir; si bien que ce n'est pas de cette mort-ci que parlait le Seigneur, mais de la mort à venir.

NEPHTALI

« Nephtali (est) un pampre en son jet délivré (243), donnant par surcroît, en ses provins, beauté [1]! ». « Pampre en son jet délivré » signifie un peuple appelé, en vue de lui donner, par la foi, la liberté; pour que tous aient puissance de porter du fruit pour Dieu (244). Car, d'une part, la Vigne spirituelle, c'était le Sauveur; les sarments et les pampres, d'autre part, sont ses saints, ceux qui croient en Lui; et les grappes, ses martyrs; et les arbres qu'on marie à la vigne, montrent la Passion (245); et les vendangeurs (sont) les Anges; et les corbeilles, dans lesquelles sont rassemblés les fruits de la vigne, sont les Apôtres; et le pressoir, l'Église; et le vin, la force du Saint Esprit. Dire donc du « pampre » qu'il est « en son jet délivré [2] », (c'est le dire) libéré des liens de la mort. Comme aussi bien dit ⌜Malachie⌝ (246) : « Vous sortirez et bondirez (247), comme des

1. Gen. 49.21. — 2. Gen. 49.21.

մարդկան պարտ է մեռանել ։ Ապա եթէ այդպէս է, ոչ եթէ վասն այսր մահու ասէ տէր, այլ վասն հանդերձելոցն ։

NEPHTALI

Նեփթաղիմ շառաւեղ ելեալ, եւ աճեցեալ յարմտիս զգեղ ։ Շառաւեղ ելեալ որ յազատութեան հաւատովք ժողովուրդ կոչեցաւ նշանակէ, յորում ամենեքեան կարեմք պտղաբերել աստուծոյ ։ Եւ հոգեկան այգին էր փրկիչն. ուռք եւ շառաւեղք են նորա սուրբք, որ ի նա հաւատան. ողկոյզք են վկայք. եւ փայտ ընդ այգւոյն կապեալ՝ նշանակէ զչարչարանսն. եւ կթաւղք՝ հրշտակք. որթք՝ յորս ժողովեն զայգւոյն պտուղ, առաքեալքն են. հնձան՝ եկեղեցի. գինի՝ սրբոյ հոգւոյն զաւրութիւն ։ Եւ զի ասացն՝ եթէ շառաւեղ ելեալ, ազատ 334 եալ ի մահու կապանացն, որպէս եւ Եսաի ասէ.

1 այսր : ս inter lineas. — 2 հանդերձելոցն : τοῦ μέλλοντος. — 6 և 1° : γάρ. — 7 են nos : և. — 9 և : οὖν.

— 5-6 რომელნი... თჳს : որ յազատութեան հաւատովք ժողովուրդ կոչեցաւ նշանակէ AG. — 6 ვიქმნებით : add. պտղաբերել AG. — 7 საღმრთოჲთ კერძოჲ : աստուծոյ AG. — იყჳს ქრისტჱსა : էր փրկիչն AG. — 8 არიან : add. նորա AG. — ტევან : ողկոյզք [են nos և V] βότρεις δὲ αὐτοῦ. — 8-9 დასხმულ... თანა : ընդ այգւոյն կապեալ AG. — 9 მხთულებელთა ანგელოზთასა იყჳს : կթաւղք հրշտակք AG. — 10 გოდორ : որթք AG. — შთასთულებენ : ժողովեն συνάγονται. — 11 და 1° : om. A δέ G. — 13-100, 1 განვიდეთ და ხტჳლოდეთ : ելցէ խայտացէ ἐλεύσεσθε καὶ σκιρτήσετε.

ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα ». τὸ δὲ « ἐπιδιδοὺς ἐν τῷ γεννήματι αὐτοῦ κάλλος », ὅτι ἐν τῇ ἀναγεννήσει < διὰ > τοῦ ὕδατος κτῶνται τὴν χάριν καὶ καλλονὴν τοῦ λόγου, ὃς ἦν ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Joseph

XXVI. « Υἱὸς ηὐξημένος μου Ἰωσήφ, < υἱὸς εὐλογημένος μοι > ζηλωτός, υἱός μου νεώτατος, πρός με ἀνάστρεψον. εἰς ὃν δια 151ᵝ βουλευόμενοι ἐλοιδόρουν καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων, καὶ συνετρίβη μετὰ κράτους τὰ τόξα αὐτῶν, καὶ ἐξελύθησαν νεῦρα βραχιόνων χειρῶν αὐτῶν, διὰ χεῖρα δυνάστου Ἰακώβ. ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας Ἰσραὴλ παρὰ θεοῦ πατρός σου, καὶ ἐβοήθησέν σοι ὁ θεὸς ὁ ἐμὸς καὶ ηὐλόγησέν σε, εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν καὶ εὐλογίαν γῆς ἐχούσης πάντα· ἕνεκεν εὐλογίας < μαστῶν, καὶ μήτρας εὐλογίας > πατρός σου

1 δεσμῶν *TU* : -μόν. — τῷ *TU* : τό. — 2 <διά> *nos* : (249). — κάλλει *TU* : κάλη. — 5 < υἱός... μοι > *nos* (250). — 7 κράτους *nos* : κράτος (252). — ἐξελύθησαν *TU* : ἐξεχύθησαν. — 8 χειρῶν *nos* : χειρός (253). — δυνάστου *TU* : δυνατοῦ. — 9 οὐρανοῦ *TU* : ἀνθρώπου. — 10 εὐλογίας *TU* : -γίαν. — < μαστῶν... εὐλογίας > *TU* (255).

დენ ვითარცა კბილნი განტევებულნი საბლისა გან. აღორძნდენ. ძირ დაბმით განშუენებულნი. რამეთუ ზეგარდამო შობითა მით წყლითა მოიპოვებენ შუენიერებასა სიტყჳსასა. რომელ არს უშუენიერეს უფროჲს ყოველთა ძეთა კაცთასა:.

Joseph

შვილი ჩემი აღორძინებულ იოსებ. შვილო ჩემო კურთხეულო საშურველი. ეგე შვილი ჩემი ახალ-ნერგი; ჩემდა მოიქეც : რომელნი ზრახვიდეს და შური ემარხა მის თჳს კაცთა მშჳლდოსანთა. და შეიმუსრნეს ძალით-ურთ მშჳლდნი მათნი და დაჴსნდეს ძარღუნი მკლავთა მათთანი ჴელითა ძლიერისა მის იაკობისითა : ამით განძლიერდა ისრაჱლი ღმრთისა მიერ მამისა შენისაჲსა. და შეგეწია შენ ღმერთი იგი ჩემი. და გაკურთხა შენ კურთხევითა ზეცისაჲთა და კურთხევითა ქუეყანასა ზედა. რომელსა ეპყრა ყოველი. კურთხევათა თჳს ძუძუთა დედისა შენისათა და საშოჲსა თჳს მამისა T 310 b და დედისა შენისა

3 უფროჲს : უფროჲ T. — 6 შვილი : add. ია in margine J. — 8 მის : შენ T. — 9 დაჴსნდეს : დაჳჴსნდეს J. — 11 კურთხევითა : კურთხევაჲ J. — 12 ყოველი *nos* : ქუეყანაჲ TJ.

1 საბლისა გან : ***ի կապանաց*** AG. — 1-2 ძირ დაბმით განშუენებულნი : ***յարմարիս զգեղ_*** ἐν τῷ γεννήματι αὐτοῦ κάλλος. — 2 ზეგარდამო : ***վերստին*** AG. — მოიპოვებენ : ***ստանան զշնորհս և*** AG. — 3 არს უშუენიერეს : ***Եր վայելուչ գեղեցկութեամբ*** AG. — 7 ახალ-ნერგი : ***մատաղ_*** νεώτατος. — რომელნი : ***յոր*** AG. — 7-8 ზრახვიდეს და შური ემარხა : ***խորհուրդ արարեալ_***

taurillons délivrés de (leurs) liens[1] ». Quant à : « Donnant par surcroît (248), en ses provins, beauté[2] », c'est parce que, dans la régénération ⌜par⌝ l'eau (249), ils acquièrent la grâce et la beauté du Verbe qui, « en sa fleur, surpassait en beauté les fils des hommes[3] ».

Joseph

« Joseph! mon fils devenu grand! <mon fils béni> (250) que l'on jalouse! mon fils (de mes fils) le plus jeune! Retourne à moi! Contre lui, complotant, l'insultaient (251) et s'acharnaient contre lui, des commandants de troupes d'archers. Et avec force souveraine (252) furent brisés leurs arcs, et paralysés les muscles de leurs bras, de leur⌜s⌝ main⌜s⌝ (253), par la main du Puissant de Jacob. C'est de là que vient Celui qui fortifie Israël : d'auprès du Dieu de ton père (254). Et est venu à ton secours le Dieu qui est mon Dieu, et il t'a donné sa bénédiction : bénédiction du Ciel, en haut, et bénédiction de la terre qui contient tout. En vertu de la bénédiction des mamelles et de la bénédiction du

1. Malach. 4.2. — 2. Gen. 49.21. — 3. Ps. 44.3.

ելցէ, խայտասցէ իբրեւ զորթս արձակեալս ի կապանաց ։ Աճեսցեն յարմտիս զգեղ, զի ի վերստին ծննդեանն ջրով ստանան զշնորհս եւ զգեղեցկութիւն բանին, որ էր վայելուչ գեղեցկութեամբ քան զամենայն որդիս մարդկան ։

Joseph

Որդեակ իմ աճեցեալ՝ Յովսէփ, որդեակ իմ աւրհնեալ, նախանձելի որդեակ իմ մատաղ, յիս դարձիր ։ Յոր խորհուրդ արարեալ՝ հայհոյէին եւ ոխս պահէին նմա տեարք աղեղնաւորաց, եւ փշրեցան զաւրութեամբ աղեղունք նոցա, եւ լուծան ջիլք բազկաց նոցա ձեռամբ զաւրաւորին Յակոբայ. յայնմանէ զաւրացաւ Իսրայէղ յաստուծոյ հաւր քո, եւ աւգնեաց քեզ աստուածն իմ, եւ աւրհնեաց զքեզ աւրհնութիւն երկնից ի վերուստ եւ աւրհնութիւն երկրի, որ ունէր զամենայն. վասն աւրհնութեան ստեանց եւ զարգանդ աւրհնութեան հաւր քո եւ մաւր քո, զաւրացար աւրհնութեամբ

1 **ելցէ խայտասցէ** : ἐλεύσεσθε καὶ σκιρτήσετε. — **աճեսցեն** : ἐπιδιδούς. — 2 **ջրով** : τοῦ ὕδατος (249). — 5 **որդեակ իմ աւրհնեալ** : om. M (250). — 7 **զաւրութեամբ** : μετὰ κράτους *nos* μετὰ κράτος M (252). — 8 **բազկաց** : add. χειρῶν *nos* χειρός M (253). — **զաւրացաւ** : ὁ κατισχύσας (254). — 11 **ստեանց... աւրհնութեան** : om. M. — 11-103, 1 **աւրհնութեամբ... եւ** : om. M (256).

հայհոյէին եւ ոխս պահէին AG. — 11 ზეცისაჲთა : add. **ի վերուստ** AG. — 12 ქუეყანისა ზედა : **երկրի** AG. — კურთხევათა : **աւրհնութեան** AG. — 13 დედისა შენისათა : om. AM. — საშოჲსა თჳს : **զարգանդ** A om. M (257).

καὶ μητρός σου ὑπερίσχυσας < ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων καὶ > ἐπ' ἐπιθυμίαις θινῶν < ἀενάων >· ἔσονται ἐπὶ κεφαλὴν 'Ιωσὴφ καὶ ἐπὶ κορυφήν, ὧν < ἡγήσατο ἀδελφῶν >. »

Τὸν μὲν 'Ιωσὴφ παρὰ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ πλουσίως ηὐλόγησεν, ἅτε δὴ ἐνορῶν τὰ δι' αὐτοῦ προεικονιζόμενα < γενησόμενα > εἰς Χριστὸν μυστήρια· ὅθεν ὁ προφήτης εὐλογῶν οὐ τὸν 'Ιωσήφ, ἀλλ' οὗ τὸν τύπον ἔφερεν ὁ 'Ιωσήφ. 152ᵃ φησὶν γὰρ πρὸς αὐτόν· « Υἱὸς ηὐξημένος μοι 'Ιωσήφ », ὅτι διὰ τοῦ κυρίου καὶ τελείου ὀνόματος ηὐξήθη ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐπληθύνθη ἡ Χριστοῦ χάρις.

« Υἱὸς εὐλογημένος μοι ζηλωτός », ἐπειδὴ γὰρ εὐλογημένος ἦν παρὰ τῷ θεῷ, παριὼν εἰς τὰ ἴδια [40] οὐκ ἐγνώσθη, ἀλλ' ἐζηλώθη καὶ ἐμισήθη. καὶ γὰρ ἡ γραφὴ λέγει· « ἰδόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸν ὁ πατὴρ φιλεῖ, ἐζήλωσαν αὐτὸν καὶ μᾶλλον προσέθεντο τοῦ μισεῖν αὐτόν ». διὰ τοῦτο 'Ιακὼβ λέγει· « υἱός μου ζηλωτός, υἱός μου νεώτατος ». καὶ γὰρ ἡ γραφὴ λέγει· « ἠγάπα δὲ αὐτὸν 'Ιακώβ, ὅτι υἱὸς γήρους ἦν αὐτῷ ». γηράσκοντι γὰρ ἤδη

1 < ἐπ' εὐλογίαις *nos* ὑπὲρ εὐλογίας ὀρέων μονίμων καί *TU* > (256). — ἐπιθυμίαις *nos* : εὐλογίαις (257. 296). — θινῶν *TU* : ἐθνῶν. — 2 < ἀενάων > *TU*. — ἔσονται *TU* : πεσοῦνται. — ὧν *TU* : ὄν. — < ἡγήσατο ἀδελφῶν > *TU*. — 3 δὴ ἐνορῶν *nos* : διενορῶν (258. 259). — 4 < γενησόμενα > *nos* (259). — 5 οὗ *TU* : ὅῦ. — 8 παριὼν *TU* : παρ' ῷ. — 12 γήρους: γήρως *TU*. — αὐτῷ *TU* : αὐτό.

განძლიერდი უფროჲს მთათა საუკუნეთა და საწადელ უფროჲს ბორცუთა საუკუნეთა. დაადგერინ თავსა იოსებისსა და თხემსა ზედა. რომლითა უძღოდა ძმათა თჳსთა:.

და იოსებ უფროჲს ძმათასა აკურთხა. რამეთუ მის მიერ გამოხატულ და ხილულ რომელ ქრისტეს მიმართ ზრახვანი აღსრულებულ იყვნეს. რომლისა თჳსცა წინაჲსწარმეტყუელი იგი კურთხევითა არა იოსების ზედა. არამედ რომლისა იგი სახესა აჩუენებდა. რამეთუ ჰრქუა მან.

შვილ აღორძინებულ ჩემდა იოსებ. რამეთუ ოჳფლისა მიერ და განსრულებულითა სულითა აღორძინებულ ქუეყანასა ზედა განმრავლდეს მადლნი იგი ქრისტესნი:.

შვილი ჩემი კურთხეული და საშურველი. რამეთუ კურთხეულ იყო ღმრთისა მიერ : მოვიდა თჳსთა ამათ. და მათ არა იცნეს იგი. არამედ აღიშურეს და მოიძულეს. რამეთუ იტყჳს წერილი იგი. ვითარმედ იხილეს იგი ძმათა თჳსთა საყუარელად მამისა თჳსისა. შეშურდა მისი და მოიძულეს : ამის თჳს იაკობ იტყჳს. შვილი ჩემი საშურველი. შვილი ჩემი ჭაბუკი : და მერმე იტყჳს. ვითარმედ უყუარდა იგი იაკობს. რამეთუ შვილი T 311 a მოხუცებულებასა

4 ძმათასა : ძმათა T. — 6 იგი : om. T. — არა : om. J. — 8 და : om. T. — 8-9 განსრულებულითა : -ლებულთა J. — 11 კურთხეულ : კურთხეული J.

1 უფროჲს... საუკუნეთა : ***աւրհնութեամբ լերանց կայնոց և ցանկութեամբք բլրոց մշտնջենաւորաց հանապազորդելոց*** A ἐπ' εὐλογίαις θινῶν M (257). — 2 დაადგერინ : ***եղիցի*** ἔσονται. — რომლითა უძღოდა : ***որոց առաջնորդեաց*** A ὧν M. — 4 უფროჲს : add. ***գամենայն*** AG. — ძმათასა : add. ***մեծապէս*** πλουσίως. — 4-5 და ხილულ : ***տեսանէր*** A διενορῶν M. — 5 აღსრულებულ : ***լինելոց*** A om. G. — 7 აჩუენებდა : ***բերէր Յովսէփ*** AG. — 8 ჩემდა : ***իմ*** μοι (260). — 9

sein de ton père et de ta mère (255), tu l'as emporté sur (256) les bénédictions des monts qui demeurent, et sur les désirs des collines éternelles (257). Elles seront (la bénédiction des mamelles et la bénédiction du sein) sur la tête de Joseph et sur le haut du crâne des frères qu'il commanda[1] ».

De vrai, Joseph, plus que tous ses frères, richement (Jacob) l'a béni, parce que ⸢précisément⸣ en lui il voyait (258), préfigurés par lui, les mystères < qui devaient se réaliser > dans le Christ (259); d'où suit que le prophète est là bénissant, non pas Joseph, mais Celui dont Joseph portait le type. Car il lui dit :

« Joseph est pour moi (260) un fils devenu grand [2] », parce que, par la vertu du nom seigneurial (261) et parfait, a grandi dans le monde et abondé la grâce du Christ.

« Fils que j'ai béni (262), que l'on jalouse! [3] ». Car, alors qu'il avait été béni auprès de Dieu (263), à son avènement, chez lui, il ne fut point reconnu (264), mais jalousé et haï. Et, en effet, l'Écriture dit : « Or ses frères ayant vu que le père l'aimait, furent jaloux de lui, et, plus encore, continuèrent à le haïr[4] (265) ». C'est pour cela que Jacob dit : « Mon fils que l'on jalouse! Mon fils, (de mes fils) le plus jeune [5] ». Et, en effet, l'Écriture dit : « Or Jacob l'aimait parce qu'il

1. Gen. 49.22-26. — 2. Gen. 49.22. — 3. Gen. 49.22. — 4. Gen. 37.4. — 5. Gen. 49.22.

լերանց կայնոց եւ ցանկութեամբք բլրոց մշտնջենաւորաց հանապազաբղխոց. եղիցի ի <վերայ> գլխոյն Յովսեփայ եւ ի գագաթանն որոց առաջնորդեաց եղբարց։

Եւ զՅովսէփ քան զամենայն եղբարս նորա մեծապէս աւրհնեաց, քանզի նովաւ տեսանէր կերպարանեալ, որ ի Քրիստոս խորհուրդքն լինելոց էին ։ Վասն որոյ եւ մարգարէն աւրհնելով ոչ զՅովսէփ, այլ զորոյ զպատկերն բերէր Յովսէփ, զի ասէ ցնա.

Որդի աճեցուն իմ՝ Յովսէփ, վասն զի տերամբ եւ կատարեալ անուամբ աճեցան յաշխարհի եւ բազմացան Քրիստոսի շնորհք ։

Որդի իմ աւրհնեալ, նախանձելի, վասն զի աւրհնեալ յաստուծոյ՝ եկեալ առ իւրսն, ոչ ծանուցաւ ի նոցանէ, այլ նախանձելի եղեւ, եւ ատեցաւ, քանզի ասէ գիր՝ եթե տեսեալ եղբարցն զնա սիրելի հաւրն՝ նախանձեցան ընդ նմա, մանաւանդ յաւելին ատել զնա ։ Վասն այս 335 որիկ Յակոբ ասէր. որդի իմ նախանձելի, որդի իմ մատաղ ։ Եւ գիր ասէ՝ թե սիրէր զնա Յակոբ, զի որդի ծերութեան էր նորա ։ Արդ

1 ցանկութեամբք : ἐπιθυμίαις *nos* εὐλογίαις M (257). — մշտնջենաւորաց հանապազաբղխոց : om. M (257). — 2 գագաթանն : ագ inter lineas. — առաջնորդեաց եղբարց : om. M. — 4 տեսանէր : ἐνορῶν *nos* διένορῶν M (258). — լինելոց էին : om. M (259). — 5 զպատկերն : ն inter lineas. — 8 յաստուծոյ : ἦν παρὰ τῷ θεῷ (263). — 9 ի նոցանէ : om. G. — 10 զնա : inter lineas. — նախանձեցան : ն ult. inter lineas. — նմա : add. καί. — 11 այսորիկ : ս inter lineas. — 12 եւ : add. γάρ. — արդ : γὰρ ἤδη.

ხჱლითა : անուամբ AG (261). — 11 და : om. AG. — იყო : om. A. — 14 და მოიძულეს : [καὶ G] մանաւանդ յաւելին ատել զնա AG. — 15 მერმე : գիր AG. — 16-104, 1 მოხუცებულებასა... იგი : ծերութեան էր նորա AG.

τῷ κόσμῳ καὶ παντελῶς ἀπολωλότι ἐπιφανεὶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ παρθένου γεννηθεὶς υἱὸς γήρους ἀπεδείχθη τῷ πατρὶ πρὸ τῶν αἰώνων ἀεὶ συνὼν τῷ θεῷ. 152[3] διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν λέγει· « πρός με ἀνάστρεψον », ἐκ γῆς εἰς οὐρανοὺς προσκαλούμενος τὸν αὐτοῦ παῖδα.

« Εἰς ὃν διαβουλευόμενοι ἐλοιδόρουν καὶ ἐνεῖχον αὐτῷ κύριοι τοξευμάτων ». τίνες δὲ ἦσαν οἱ βουλευόμενοι κακὰ περὶ αὐτοῦ καὶ λοιδοροῦντες αὐτόν, ἀλλ' ἢ ὁ ἄνομος καὶ ἀπειθὴς λαός, οἳ πολλὰ κακὰ διαβλασφημοῦντες εἰς αὐτὸν ἔλεγον; « κύριοι δὲ τοξευμάτων », ὅτι εὔβολοι ἦσαν εἰς τὸ κακὸν ποιεῖν καὶ φονεύειν πάντας < τοὺς δικαίους >.

« Καὶ συνετρίβη μετὰ κράτους τὰ τόξα αὐτῶν ». οἳ γὰρ κατ' αὐτοῦ κακὰ ἐβουλεύσαντο καὶ κατελάλησαν ὡς τόξα ἐπ' αὐτὸν ἀκοντίζοντες, ὕστερον αὐτοὶ κατῃσχύνθησαν, μαθόντες αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένον. ὡς καὶ Ἡσαΐας λέγει· « ματαία ἡ βουλὴ τοῦ πνεύματος μῶν ».

2 γήρους : γήρως *TU*. — 3 αὐτοῦ *TU* : αὐτόν. — 4 αὐτῷ *TU* : αὐτόν. — 5 λοιδοροῦντες *TU* : λυδωρόυντα. — 7 εὔβολοι *nos* : εὔκοποι (268). — < τοὺς δικαίους > *nos* (269). — 8 κράτους *nos* : κράτος (270). — οἳ *nos* : ὡς (271). — 9 ὕστερον *nos* : ὑπὲρ ὧν (273). — 10 πνεύματος *nos* : πατρός (274).

ესუა იგი : აწ დაბერებულსა ამას სოფელსა და ყოვლად წყმედულსა გამოუჩნდა ძჱ იგი ღმრთისაჲ. და ქალწულისა გან იშვა. ძჱ მოხუცებულ გამოჩნდა მამისა მიერ. **J 185ᵛ** რომელი იგი წინაჲსწარ საუკუნეთა მამისა თანა იყო : ამის თჳს ეტყჳს. ჩემდა მოიქეც. შვილოო. ვითარცა ქუეყანით ზეცად წოდებით შვილისა მის თჳსისა:.

რომლისა თჳს ზრახვა ყვეს და ემურებოდეს კაცნი მშჳლდოსანნი : ვინ იყვნეს რომელნი იგი ზრახვასა უკეთურებისასა ზრახვიდეს და აყუედრებდეს მას. არამედ ერმან მან უშჯულომან და ურჩმან. რომელნი იგი დიდად და ჯერკუალად აყუედრებდეს მას : კაცნი მშჳლდოსანნი. რამეთუ ადვილად უჩნდა ბოროტის ყოფად და მოკუდინებად ყოველთა მათ მართალთა მიმართ:.

და შეიმუსრნეს ძლიერებითა მშჳლდნი მათნი. რამეთუ რავდენვე ძჳრსა იტყოდეს მის თჳს ვითარცა მშჳლდისა მის ზედა აღებითა. შემდგომად მათვე ჰრცხუენა. რაჟამს აგრძნეს მისი ვითარმედ მკუდრეთით აღდგა. ვითარცა ესაია იტყჳს. ცუდნი ზრახვანი სულთა თქუენთა თჳს:.

1 იგი : om. J. — 2 ძჱ bis : ძე J. — 4 შვილოო : შვილო J. — 5 თჳსისა : თჳსისასა J. — 9 ადვილად : ადვილ T. — 11 ძლიერებითა : ძლიერებით J. — ძჳრსა : ძჳრს J. — 12 მშჳლდისა : მშჳლდითა J.

1 გამოუჩნდა : ***երևեալ*** AG. — 2 იშვა : ***ծնեալ*** AG. — 2-3 ძჱ... მიერ : ***որդի ծերութեան երևեցաւ հաւր*** AG. — 3 საუკუნეთა : add. ***հանապազ*** AG. — 4 შვილოო : om. AG. — 6 ყვეს : add. ***հայհոյեին և*** AG. — 7 ზრახვასა... მას : ***զխորհուրդն խորհեցան վասն նորա*** βουλευόμενοι κακὰ περὶ αὐτοῦ καὶ λοιδοροῦντες αὐτόν (267). — 8 უშჯულომან : om. V (267). — 8-9 დიდად და ჯერკუალად : om. A πολλὰ κακά G. — 9 ადვილად უჩნდა : ***դիւրինք էին*** A εὔκοποι M (268). — 10 მიმართ : om. AG (269). — 11-12 რავდენვე... აღებითა : [***որք*** VG ὡς M] ***վասն նորա***

était pour lui fils de vieillesse [1] ». Au monde en effet déjà vieillissant et entièrement perdu, le Fils de Dieu, s'étant manifesté, et étant né de la Vierge, apparut aux yeux du Père « Fils de vieillesse », lui (le Fils) qui, dès avant les siècles, toujours, est avec Dieu. C'est pour cela que (le Père) lui dit : « Retourne à moi! [2] », rappelant de la terre aux cieux son propre enfant.

« Contre lui complotant, l'insultaient et s'acharnaient contre lui des commandants de troupes d'archers [3] ». Qui donc étaient ceux qui, à propos de lui, complotaient le mal et l'insultaient, sinon le peuple impie et rebelle? Ceux-là qui, dans leurs blasphèmes discordants [4] (266), disaient mille horreurs contre lui? (267). Puis : « Commandants de troupes d'archers [5] », parce qu'ils étaient ⌜bons tireurs⌝ (268) pour faire le mal et mettre à mort tous < les justes > (269).

« Et avec force souveraine (270) furent brisés leurs arcs [6] ». Car eux qui (271) avaient, en effet, contre lui comploté le mal, et l'avaient calomnié (272), lançant comme une volée de traits contre lui, eux-mêmes, ⌜dans la suite⌝ (273), furent confondus, quand ils eurent appris qu'il était ressuscité des morts. Comme aussi bien dit Isaïe : « Vaine! la volonté de votre ⌜esprit⌝! [7] » (274).

1. Gen. 37.3. — 2. Gen. 49.22. — 3. Gen. 49.23. — 4. Mc 14.56. — 5. Gen. 49.23. — 6. Gen. 49.24. — 7. Is. 33.11.

ծերացելոյ աշխարհիս եւ ամենեւին կորուսելոյ երեւեալ որդին աստուծոյ եւ ի կուսէ ծնեալ՝ որդի ծերութեան երեւեցաւ հաւր, որ յառաջ քան զյաւիտեանս հանապազ ընդ աստուծոյ էր ։ Վասն այսորիկ ասէ ցնա. առ իս դարձիր, որպէս զի յերկրէ յերկինս կոչելով զիւր որդին ։

Վասն որոյ խորհուրդ արարեալ՝ հայհոյէին, եւ նախանձէին ընդ նմա արք աղեղան ։ Ո՞յք էին որք զխորհուրդն խորհեցան վասն նորա՝ եթէ ոչ ժողովուրդն ան- < աւրէն և ան > հաւան, որ հայհոյէին զնա ։ Տեարք աղեղնաւորաց, զի դիւրինք էին չար առնել եւ սպանանել զամենայն զարդարսն ։

Եւ փշրեցան զաւրութեամբ աղեղունք նոցա, քանզի որք վասն նորա չար խորհեցան < և խաւսեցան >, իբրեւ զաղեղունս ի վերայ նորա ձգելով, յետոյ նոքա յամաւթ եղեն, գիտացեալ վասն նորա՝ թէ ի մեռելոց յարեաւ. որպէս եւ Եսայի ասէ. սնոտի խորհուրդք հոգւոյդ ձերոյ ։

3 որպէս զի : om. G. — 6 խորհեցան : add. κακά (267). — նորա : add. καὶ λοιδοροῦντες αὐτόν (267). — 7 < աւրէն և ան > : (267). — որ հայհոյէին զնա : οἱ πολλὰ κακὰ διαβλασφημοῦντες εἰς αὐτὸν ἔλεγον (267). — դիւրինք : εὔϐολοι *nos* εὔκοποι M (268). — 8 զարդարսն [զ inter lineas] : om. M (269). — 9 զաւրութեամբ : μετὰ κράτους *nos* μετὰ κράτος M (270). — որք : οἱ *nos* ὡς M (271). — 10 < և խաւսեցան > : (272). — նորա : inter lineas. — յետոյ : ὕστερον *nos* ὑπὲρ ὧν M (273). — 11 յարեաւ : ւ inter lineas. — 12 հոգւոյդ : πνεύματος *nos* πατρός M (274).

չար խորհեցան [καὶ κατελάλησαν G] իբրեւ զաղեղունս ի վերայ նորա ձգելով VG (271.272). — 13 აგრძნეს : գիտացեալ AG. — 14 სულთა... თჳს : հոգւոյդ ձերոյ A τοῦ πατρὸς ὑμῶν M (274).

Καὶ Ἰακὼβ λέγει· « ἐξελύθη νεῦρα 153α βραχιόνων χειρῶν αὐτῶν διὰ χεῖρα δυνάστου Ἰακώβ ». οἱ γὰρ ἐφ' ἑαυτούς, οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν τὴν ἐλπίδα κεκτημένοι, ἀλλ' ἐν ἰδίᾳ δυνάμει καυχώμενοι ἐξελύθησαν καὶ ἐγενήθησαν εἰς οὐδέν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου πολεμηθέντες καὶ τοῖς ἔθνεσιν εἰς διασπορὰν παραδοθέντες.

« Ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας Ἰσραὴλ παρὰ θεοῦ πατρός < σου >, καὶ ἐβοήθησέν σοι ὁ θεὸς ὁ ἐμός », τίς ἄρα ἐστὶν ὁ κατισχύσας τὸν Ἰσραὴλ καὶ βοηθήσας τῷ ἑαυτοῦ παιδὶ ἢ μόνος θεός; ὡς καὶ [41] διὰ Ἡσαΐου λέγει· « Ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἡ ψυχή μου ». καὶ πάλιν λέγει· « μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνθης, μηδὲ ἐντραπῇς, ὅτι ὠνειδίσθης »· διὰ τοῦτο ἀντὶ τῶν ὕβρεων < ἐπ' αὐτὸν γενομένων > ἀνταποδιδοὺς αὐτῷ τὰς εὐλογίας φησίν·

« Εὐλόγησέν σε εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν 153β καὶ εὐλογίαν γῆς ἐχούσης < πάντα > ». « πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· » τὰ μὲν ἐπουράνια, ὡς εὐλογίαν οὐρανοῦ, τὰ

1 χειρῶν *nos* : χειρός (275). — δυνάστου *TU* : δυνάτου. — 3 ἐγενήθησαν *nos* : ἐγεννή-. — 5 < σου > *nos* (277). — 6 τῷ ἑαυτοῦ παιδὶ *TU* : τὸ ἑαυτὸ παιδήν. — 7 ἢ *Bo* : ὁ. — ὡς : ὃς *Di*. — 9 κατησχύνθης *TU* : κατισχύνθης (279). — 9-10 < ἐπ' αὐτὸν γενομένων > *nos* (280). — 10 αὐτῷ *nos* : αὐτῶν (280). — 11 οὐρανοῦ *TU* : ἀνθρώπων. — < πάντα > *TU* (281). — 12 ὑπέταξεν *nos* : -έταξαν (282).

T 311 b და იაკობ იტყჳს. დაჴსნდეს მარღუნი მკლავთა მათთანი ჴელითა ძლიერისა მის იაკობისითა. რომელთა იგი არცა თავთა თჳსთა და არცა სასოვება ღმრთისა მიმართ რაჲ აქუნდა. და ძალითა თჳსითა იქადოდეს. და იქმნნეს ვითარცა არა ყოფილნი სიტყჳთა მით მის-მიერითა დათრგუნვილ და ნათესავთა შორის განბნეულ:.

მის მიერ რომელი იგი განძლიერდა ისრაჱლი ღმრთისა მიერ მამისა შენისა. და შეგეწია შენ ღმერთი იგი ჩემი : ვინ არს რომელმან იგი განაძლიერა ისრაჱლი და შეეწია ყრმასა მას თჳსსა. არაჲ თუ მხოლოჲ ღმერთი არს. ვითარცა პირითა ესაიაჲსითა იტყჳს. იაკობ. მონაო ჩემო. შეგეწიო შენ. და ისრაჱლ რჩეული ჩემი. შეიწყნარა იგი სულმან ჩემმან : და მერმე იტყჳს. ნუ გეშინინ. განძლიერდი. და ნუცა გრცხუენინ. რამეთუ იგინე : ამის თჳს გინებისა და ყუედრებისა. რომელ მის ზედა ითქუა. მიჰფინა კურთხევაჲ იგი და ჰრქუა.

გაკურთხენ შენ კურთხევითა ზეგარდამო და კურთხევითა ქუეყანისაჲთა. რომელსა უპყრიეს ყოველი. რამეთუ ყოველივე დაამორჩილა ქუეშე **T 312 a** ფერჴთა მისთა. ზეცით გარდამოჲ იგი. ვითარცა კურთხევაჲ იგი ზეცისაჲ. და ქუე-

1 დაჴსნდეს : დაჰჴსნდეს J. — 4 არა ყოფილნი : არარანი J. — 7 ჩემი : შენი J. — 8 ღმერთი არს : ღმერთია J. — 9 შენ : om. J. — 11 ნუცა გრცხუენინ (გრცხუჱნინ J) : ნუმცა გრცხუენის T. — 14 რამეთუ ყოველივე : om. T. — 15 იგი 2º : om. J.

1 მარღუნი : add. **ձեռին** AG. — 2 არცა 1º : om. AG. — 3 იქადოდეს : add. **լուծան** AG. — 4 მის-მიერითა დათრგუნვილ : **կայթահարեալք** AG. — 6 ღმრთისა... შენისა : **յաստուծոյ հաւր քո** παρὰ θεοῦ πατρός. — 7 არს : **էր** A. — 8 არს : om. AG. — 9 პირითა ესაიაჲსითა : **Եսայեաւ** AG. — მონაო ჩემო... შენ : **ծառայ իմ աւգնական եղէց նմա** AG. — და : om. AG. — 10 ჩემი : add. **զոր** A. — 11-12 გინებისა და ყუედრებისა : **ընդ նախատանացն** AG. —

« Et Jacob dit : « Furent paralysés les muscles de leur⌜s⌝ main⌜s⌝ (275) par la main du Puissant de Jacob [1] ». Car ceux-là qui ont, en eux-mêmes (276), non en Dieu, leur espérance acquise, pour ce que, au rebours, en leur propre force, ils se glorifient, (ceux-là) ont été paralysés et réduits à néant, par le Verbe lui-même attaqués et battus, et aux Gentils, pour vivre (parmi eux) en dispersion, livrés.

« C'est de là que vient Celui qui fortifie Israël : d'auprès du Dieu de <ton> (277) père. Et est venu à ton secours le Dieu qui est mon Dieu [2] ». Qui donc est celui qui a fortifié Israël et est venu au secours de son propre enfant, sinon Dieu seul? Comme aussi bien, par Isaïe, il (Dieu) dit : « Jacob, mon enfant (278), je le soutiendrai; Israël, mon élu, mon âme en lui s'est complue [3] ». Et derechef il dit : « Ne crains pas, pour ce que tu as été confondu (279); ni n'aie de honte, pour ce que tu as été outragé [4] ». Cela étant, en compensation des violences <dont il a été l'objet>, ⌜lui⌝ donnant en retour les bénédictions, (280), il dit :

« Il t'a donné sa bénédiction : bénédiction du Ciel en haut, et bénédiction de la terre qui contient <tout> [5] (281) ». Car « Il a tout mis (282) sous ses pieds [6] ». D'une part, ce qui est au Ciel, répondant à « bénédiction du Ciel »;

1. Gen. 49.24. — 2. Gen. 49.24-25. — 3. Is. 42.1. — 4. Is. 54.4. — 5. Gen. 49.25. — 6. 1 Cor. 15.27; Eph. 1.22.

Եւ Յակոբ ասէ. լուծան ջիղք ձեռին բազկաց նոցա ձեռամբ հզաւրին Յակովբայ ։ Որք յինքեանս եւ ոչ յաստուած զյոյսն առնեին, եւ յիւրեանց զաւրութիւն պարծեին՝ լուծան, եւ եղեն իբրեւ զոչինչ, ի բանէն յաղթահարեալք, եւ յազգս ի ցրումն տուեալք ։

Անտի է՝ որ զաւրացաւ Իսրայէղ յաստուծոյ հաւր քո, եւ աւգնեաց քեզ աստուածն իմ ։ ո՞ էր՝ որ զաւրացոյցն զԻսրայէղ, եւ աւգնեաց իւրոյ մանկանն՝ եթե ոչ միայն աստուած. որպէս եւ Եսայեաւ ասէ. Յակոբ ծառայ իմ, աւգնական եղէց նմա. Իսրայէղ ընտրեալ իմ, զոր ընկալաւ անձն իմ ։ Եւ դարձեալ ասէ. մի երկնչիր, զաւրաաջիր, եւ մի ամաչեսցես, զի նախատեցար ։ Վասն այսորիկ ընդ նախատանացն, որ ի նա 336 *եղեւ, տուեալ զաւրհնութիւնսն՝ ասէ.*

Աւրհնեաց զքեզ աւրհնութիւն ի վերուստ յերկնից եւ աւրհնութիւն երկրի, որ ունի զամենայն ։ Քանզի զամենայն հնազանդեաց ի ներքոյ ոտից նորա, զերկնաւորն՝

1 **ձեռին բազկաց** : βραχιόνων [χειρῶν *nos* χειρός M] (275). — 2 **որք** : add. γάρ. — **եւ** 1° : om. G (276). — **եւ** 2° : ἀλλά (276). — 3 **ի** 1° : add. αὐτοῦ. — 4 **որ զաւրացաւ** : ὁ κατισχύσας (277). — **քո** : om. M (277). — 4-5 **աստուածն** : **ն** inter lineas. — 5 **էր** : ἄρα ἐστίν. — 6 **ծառայ** : παῖς (278). — **աւգնական** : **ն** 2° inter lineas. — 7 **զոր** : αὐτόν. — 8 **զաւրաաջիր** [**ջ** corr. **ց**?] : ὅτ' κατησχύνθης (279). — 9 **որ ի նա եղեւ** : om. M (280). — **տուեալ** : add. αὐτῷ *nos* αὐτῶν M (280). — 10 **յերկնից** : **յ** ras.?. — 11 **զամենայն** : om. M (281). — **հնազանդեաց** : ὑπέταξεν *nos* -ξαν M (282).

12 ითქუა : **եղեւ** A om. G. — მიჴფინა : **տուեալ** ἀνταποδιδούς. — 13 გაკურთხენ : **աւրհնեաց** AG. — ზეგარდამო : add. **յերկնից** AG. — 14 უპყრიეს : **ունի** AG. — 15 გარდამოა : om. AG.

δὲ ἐπίγεια, < ὡς > εὐλογίαν γῆς, < ἵνα > καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων κύριος φανῇ ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐξουδενούμενος.

« Ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας, εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου ». « εὐλογίας μαστῶν » ἤτοι τῶν δύο διαθηκῶν, ἐξ· ὧν προεκηρύσσετο ὁ λόγος ἐν κόσμῳ φανησόμενος, δι' ὧν μαστῶν καὶ ἡμᾶς γαλουχεῖ καὶ ἀνατρέφει τέκνα θεῷ προσάγων· ἢ τοὺς τῆς Μαρίας μαστούς, οὓς ἐθήλασεν, σημαίνει, οἵτινες ἦσαν εὐλογημένοι, πρὸς οὓς καὶ ἀναβοήσασα γυνὴ ἔφη· « μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε· καὶ μαστοί, οὓς ἐθήλασας ».

XXVII. Κς. Τῷ δὲ ἐπενεγκεῖν αὐτὸν καὶ εἰπεῖν· « καὶ μήτρας εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου » μυστήριον πνευματικὸν 154ᵃ προαναφωνεῖ ὁ προφήτης. ἠδύνατο γὰρ εἰρηκέναι· « καὶ μήτρας εὐλογίας μητρός σου », ἵνα διὰ τοῦ ῥητοῦ μηνύσῃ τὴν Μαρίαν, δι' ἧς μήτρας ἐκυοφορήθη ὁ λόγος· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔφη, ἀλλά φησιν· « καὶ μήτρας εὐλογίας πατρός σου

1 < ὡς > *nos* (283). — < ἵνα > *TU* (284). — 3 μαστῶν *TU* : μαστον. — 4 μαστῶν *TU* : μαστόν. — 5 δι' ὧν μαστῶν *TU* : διὸν μαστόν. — ἢ *TU* : ἡ. — 6 οὓς 2° *TU* : ὅν. — 10 ἠδύνατο *We*: εἰ δυνατόν. — 12 οὕτως *TU* : οὗτος.

ყანისაჲ იგი. ვითარცა კურთხევაჲ ქუეყანისაჲ. რაჲთა ანგელოზთა და კაცთა ზედა უფლად გამოჩნდეს. რომელი იგი მათ მიერ შეურაცხ იქმნა:.

და კურთხევათა თჳს ძუძუთა და საშოჲსა დედისა შენისათა. კურთხევაჲ J 186ʳ მამისა და დედისა შენისაჲ : კურთხევასა მას ძუძუთასა იტყჳს. გინათუ ორთა მათ შჯულთა გან. რომელთა მიერ იქადაგა სიტყუაჲ იგი. რაჲთა სოფელსა გამოუჩნდეს. რომელთა მათ მიერ ჩუენცა ვითარცა სძითა გჳფუფუნებს და გუზრდის და წარგუადგინებს ვითარცა შვილთა ღმრთისათა. და გინათუ მარიამის ძუძუთა მათ მოგუასწავებს. რომელთა გან განიზარდა. რომელნი იყვნეს კურთხეულ. რომლისა მიმართ იგი ღაღადებით დედაკაცი იტყოდა. ნეტარ არს მუცელი რომელმან გიტჳრთა შენ და ძუძუნი რომელთა გაწოვეს შენ:.

და რომელი იგი შემოაბა და იტყჳს. ვითარმედ საშო კურთხეულ მამისა და დედისა შენისა. ზრახვასა სულიერ-ებრსა T 312 b წინაჲსწარ უჩუენებს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. რამეთუ შემძლებელ იყო თქუმად. და საშო კურთხეულ დედისა შენისაჲ. რაჲთა მოჴსენებითა მით გამოაჩინოს მარიამი. რომლისა მუცელსა შინა იზარდა სიტყუაჲ იგი. ხოლო არა ესე თქუა. არამედ იტყჳს. საშო

2 ზედა : post ანგელოზთა J. — რომელი : რომელ J. — 3 შენისათა : შენისაჲთა J. — 6 გჳფუფუნებს : გუფუფუნებს J. — 7 გინათუ : add. წმიდისა T. — 9-10 მუცელი : მუცლისა მის J. — 10 ძუძუნი : ძუძუთა მათ J. — 11 რომელი : რომელ J. — 14 მით : om. T.

3 და 1° : om. AG. — კურთხევათა : ***աւրհնութեան*** AG. — დედისა შენისათა : om. AG. — 5 გან : om. AG. — მიერ : add. ***յառաջ*** AG. — 6 გჳფუფუნებს : ***արբուցանէ*** AG. — 6-7 გუზრდის : om. V (287). — 7 ვითარცა შვილთა : ***որդիս*** τέκνα (287). — ღმრთისათა : ***աստուծոյ*** θεῷ. — 8 რომელთა გან განიზარდა : ***զորս ծծեաց*** AG. — 9 რომლისა : ***որ*** οὕς. — არს : om. AG. — 14 მოჴსენებითა მით : ***ճառին*** AG. — გამოაჩინოს : ***նշանակեսցէ*** AG.

d'autre part, ce qui est sur la terre, < répondant à > (283) « bénédiction de la terre », < afin que > (284), et des Anges et des hommes, il apparût Seigneur, celui-là qui par eux (les Juifs) fut tenu pour néant.

« En vertu de la bénédiction des mamelles, et de la bénédiction du sein de ton père et de ta mère [1] (285) ». « De la bénédiction des mamelles ». Soit des deux Testaments, d'où est sortie la prédication annonçant à l'avance la future apparition du Verbe dans le monde; mamelles grâce auxquelles (286) et Il a pour nous du lait, et Il (nous) nourrit (287), nous présentant à Dieu en qualité d'enfants. Ou bien, ce sont les mamelles de Marie, (mamelles) qu'il téta, qu'il désigne là, (mamelles) qui étaient bénies, auxquelles — et dans une acclamation — une femme disait : « Bienheureux le ventre qui t'a porté! et les mamelles que tu as tétées [2] ».

En ajoutant et en disant : « Et de la bénédiction du sein de ton père et de ta mère [3] », le prophète proclame à l'avance un mystère spirituel. Il pouvait, en effet, dire : « Et de la bénédiction du sein de ta mère », afin, par cette expression, d'indiquer Marie, par le sein de laquelle le Verbe fut neuf mois porté. Eh bien! ce n'est pas cela qu'il a dit, mais bien il dit : « Et de la bénédiction du sein de ton père et de ta mère [4] » (288). De ces deux choses, en les ayant ainsi jointes ensemble, il n'en a fait qu'une, pour que fût bien compris qu'à cette

1. Gen. 49.25-26. — 2. Lc 11.27. — 3. Gen. 49.25-26. — 4. Gen. 49.25-26.

իբրեւ զաւրհնութիւն երկնից, եւ զերկրաւորն՝ իբրեւ զաւրհնութիւն երկրի, զի հրեշտակաց եւ մարդկան տէր երեւեսցի, որ ի նոցանէ արհամարհեցաւ ։

Վասն աւրհնութեան ստեանց եւ արգանդի, աւրհնութիւն հաւր քո եւ մաւր քո ։ Աւրհնութիւն ստեանց ասաց, կամ զերկուց կտակարանացն, որովք յառաջ քարոզեցաւ բանն, զի յաշխարհի երեւեսցի, որովք եւ զմեզ իբրեւ կաթամբ արբուցանէ, < եւ սնուցանէ > եւ յառաջ ածէ որդիս աստուծոյ. եւ կամ զՄարեմայ ստինսն, զորս ծծեաց, նշանակէ, որ եին աւրհնեալ, առ որ աղաղակեալ կնոջն ասաց. երանի որովայնին՝ որ կրեացն զքեզ, եւ ստեանցն՝ որ դիեցուցին զքեզ ։

Եւ յաւելեալ նորա եւ ասել՝ եթե արգանդ աւրհնութեան հաւր քո եւ մաւր քո, խորհուրդ հոգեւոր յառաջագոյն երեւեցուցանէ մարգարէն, քանզի կարէր ասել. եւ արգանդ աւրհնութեան մաւր քո, զի ճառին նշանակեսցէ զՄարիամ, որով արգանդիւ յղացաւ բանն ։ Այլ ոչ այսպէս ասաց, այլ ասէ. արգանդ աւրհնութեան հաւր քո եւ

1 իբրև 2° : om. M (283). — զի : om. M add. καί (284). — 3 աւրհնութիւն : εὐλογίας (285). — հաւր : ր inter lineas. — 4 աւրհնութիւն : εὐλογίας (285). — ասաց : om. G. — 5 որովք : δι' ὧν μαστῶν (286). — 5-6 < և սնուցանէ > : (287). — 6 որդիս *nos* : որդին (287). — 7 որ 2° : add. καί. — 9 եթե : add. καί. — արգանդ : μήτρας (288). — 11 արգանդ : μήτρας. — 12 արգանդ : καὶ μήτρας.

— 15 მუცელსა შინა : արգանդիւ AG. — იზარდა : յղացաւ AG.

καὶ μητρός σου », τὰ ἀμφότερα συνάψας ἓν ἐποίησεν, ἵνα νοηθῇ αὐτοῦ < καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα καὶ τὸ > κατὰ σάρκα· ἦν γὰρ ὁ λόγος ἐκ καρδίας πατρὸς καὶ ἐκ σπλάγχνων ἁγίων < ὡς > ἐκ μήτρας πατρὸς γενόμενος. ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· « ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν ». ἦν δὲ τὸ κατὰ σάρκα ἐπ' ἐσχάτων ἐκ παρθενικῆς μήτρας κυοφορούμενος, ἵνα καὶ ἐκ μήτρας μητρὸς πάλιν γενόμενος < φάνῃ > φανερός. < ὡς > καὶ διὰ < τοῦ προφήτου > λέγει· « οὕτως < λέγει ὁ κύριος > ὁ πλάσας με ἐκ [42] κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ ». καὶ διὰ Ἱερεμίου· « πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε 154[3] προελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε». ἐπεὶ οὖν καὶ κατὰ πνεῦμα ἦν γεγεννημένος ὁ λόγος καὶ κατὰ σάρκα, ἅτε δὴ καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὤν, εὐλόγως ὁ προφήτης μήτραν πατρὸς καὶ μητρὸς ὠνόμασεν, ὃ εἰ μὴ οὕτως νοηθείη, γέλοιόν τισι δόξῃ. τῇ γὰρ θηλείᾳ μόνῃ φύσει < μήτρα > παρακολουθεῖ.

1 ἓν ἐποίησεν *nos* : ἑνοποίησεν *TU* ἐνεποίησεν M. — 1-2 < καὶ τὸ ...καὶ τό > *nos* (289). — 2 σπλάγχνων *nos* : σπαργάνων (290). — < ὡς > *nos* (290). — 3 γενόμενος *TU* : γενόμενου. — 5 < φάνῃ > *nos* (292). — 5-6 ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· οὕτως λέγει ὁ κύριος *nos* : καὶ διὰ τοῦτο λέγει· οὗτος (293). — 8 ἐπεί *TU* : ἐπι. — γεγεννημένος *TU* : γεγενημένος. — 9 εὐλόγως *TU* : εὐλόγος. — ὅ *TU* : ὡς. — 10 οὕτως *TU* : ὄῦτος. — δόξῃ : δόξει *We*. — τῇ γὰρ θηλείᾳ μόνῃ φύσει *TU* : ἡ γαρ θηλία μονη φύση. — < μήτρα > *TU*.

კურთხეულ მამისა და დედისა შენისაჲ. ორთავე ერთად შეყოფითა ვითარცა ერთი გამოაჩინა. რაჲთა გულის-გმა-ყონ მის თჳს სულიერადცა და ჴორციელადცა. რამეთუ იყო იგი სიტყუა მამისა და მუცლისა წმიდისა გან ვითარცა საშოჲსა გან მამისა შობილ. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იგი იტყჳს. აღმოთქუნ გულმან ჩემმან სიტყუაჲ კეთილი : არს მსგავსად ჴორცთაცა ქალწულისა გან შობილ. რაჲთა საშოჲსა გან დედისა შობილად გამოჩნდეს. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელმან მან თქუა. ესრე იტყჳს ოჳფალი რომელმან განმზადა მე საშოჲთგან მონად თჳსა. და იერემიაჲს პირითა იტყჳს. ვიდრე ცნობად შენდამდე. წინაჲსწარ მუცელსა შინა გიცან შენ. და ვიდრე გამოსლვადმდე შენდა. საშოსა წინაჲსწარ შეგიყუარე შენ : რამეთუ სულიერადცა იყო შობილ სიტყუაჲ იგი **T 313 a** და ჴორციელადცა. ღმრთად გამოჩნდა და კაცად ნანდჳლვე. მართლად წინაჲსწარმეტყუელმან მან საშო დედისა და მამისა თქუა : ოჳკუეთუ ესრე არავინ გულის-გმა-ყოს. საცინელ რომელთამე უჩნდეს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. რამეთუ საშოჲ დედაკაცისაჲ ხოლო შეჰგავს თქუმად : ხოლო აქა იტყჳს.

1 შეყოფითა : შეყოფილთა **T**. — 5 მსგავსად : მსგავს **T**. — 7 მან : om. **J**. — ოჳფალი : 2ª manu inter lineas **J**. — განმზადა : განმმზადა **J**. — 8 თჳსა : მისა **J**. — ცნობად შენდამდე : ცნობადმდე **J**. — 11 ჴორციელადცა : ჴორცთაცა **T**. — მართლად : სამართლად **J**. — 14 საშოჲ დედაკაცისაჲ : საშო დედაკაცისა **J**.

1-2 ორთავე... გამოაჩინა : ***գերկուսեան յարեալ մի արար*** AG. — 2-3 გულის-გმა-ყონ... ჴორციელადცა : ***իմացի նորա և ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ*** A νοηθῇ αὐτοῦ κατὰ σάρκα M (289). — 3 მამისა : ***ի սրտէ հաւր*** AG. — 4 წინაჲსწარმეტყუელი იგი : ***մարգարէին*** AG. — 4-5 აღმოთქუნ : ***բղխեաց*** ἐξηρεύξατο. — 5 არს : ***և*** ἦν δέ. — 5-6 ქალწულისა გან : ***կնոյ յարգանդէ կուսի*** AG. — 6 რაჲთა : add. ***և*** AG. — 6-7 წინაჲსწარმეტყუელმან მან : ***մարգարէին*** A

personne appartient <et ce qui est selon l'esprit et ce qui est> selon la chair (289). Car le Verbe tirait son origine d'un cœur de père et de saintes ⸢entrailles⸣, né <qu'il était> (290) d'un sein de père (291). Comme aussi bien, par le prophète, il (le Père) dit : « Mon cœur a proféré un Verbe bon [1] ». D'autre part, selon la chair, aux derniers temps, il tirait son origine d'un sein virginal après y avoir été porté neuf mois, afin, qu'après être né une seconde fois, d'un sein de mère aussi, il ⸢apparût⸣ visible (292). <Comme aussi bien, par le prophète, (lui-même) dit : « Ainsi dit le Seigneur > (293) qui m'a formé dès le ventre (de ma mère) pour être son serviteur [2] ». Et, par Jérémie, (le Père) dit : « Avant de te former au ventre (de ta mère), je te connais; et avant que tu fusses sorti de son sein, je t'ai sanctifié [3] ». Puis donc que le Verbe était engendré et selon l'esprit et selon la chair, comme étant de fait et Dieu et homme, c'est avec raison que le prophète (Jacob) a employé le nom de « sein » pour un père et pour une mère; ce qui (294), s'il n'était ainsi compris, pourrait paraître à quelques-uns

1. Ps. 44.2. — 2. Is. 49.5. — 3. Jér. 1.5.

մաւր քո, զերկոսեան յարեալ՝ մի արար, զի իմասցի նորա եւ ըստ հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ, քանզի էր բանն ի սրտէ հաւր եւ յաղեացն սրբոց, որպէս եւ յարգանդէ հաւր ծնեալ. որպէս մարգարէիւն ասէ. բղխեաց սիրտ իմ բան բարի ։ Եւ ըստ մարմնոյ յետոյ յարգանդի կուսի յղացեալ, զի եւ յարգանդէ մաւր դարձեալ ծնեալ երեւեսցի ։ Որպէս եւ մարգարէիւն ասէ, այսպէս ասէ տէր, որ ստեղծ զիս յորովայնէ ծառայ իւր ։ Եւ Երեմիայիւ. 337 յառաջ <քան զ> ինձ ստեղծանել զքեզ յորովայնի, գիտեմ զքեզ. մինչչեւ ելեալ եիր յարգանդէ, սրբեցի զքեզ. վասն զի եւ ըստ հոգւոյ էր ծնեալ բանն·եւ ըստ մարմնոյ, աստուած եւ մարդ, յիրաւի մարգարէն արգանդ հաւր եւ մաւր անուանեաց ։ Ապա թէ ոչ այսպէս իմասցի, ծաղր երեւեսցի ոմանց ասացեալն ի մարգարէէն, քանզի արգանդ իգին միայն բնութեան վայելէ ասել ։ Այլ աստ ասաց.

1 մի արար : ἓν ἐποίησεν *nos* ἐνοποίησεν *TU* ἐνεποίησεν M (289). — եւ ըստ հոգւոյ եւ : om. M (289). — 2 յաղեացն : ἐκ σπλάγχνων *nos* ἐκ σπαργάνων M (290). — որպէս եւ : om. M (290). — 3 ծնեալ : γενόμενος. — բղխեաց : ἐξηρεύξατο. — եւ : add. ἦν. — 4 երեւեսցի : φάνῃ φανερός *nos* φανερός M (292). — 5 որպէս... տէր : ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει οὕτως λέγει ὁ κύριος *nos* καὶ διὰ τοῦτο λέγει οὗτος M (293). — 7 զքեզ 1° : add. καί. — յարգանդէ : ր corr. ն?. — վասն զի : add. οὖν. — 8 ծնեալ : γεγεννημένος *TU* γεγενημένος M. — 9 ապա թէ ոչ : ὃ εἰ μή (294). — 9-10 ասացեալն ի մարգարէէն : om. G (294). — 10 արգանդ : om. M. — վայելէ ասել : παρακολουθεῖ. — ասաց : ս inter lineas.

om. M (293). — 7 განმზადა : ստեղծ πλάσας. — 8 იერემიაის პირითა იტყჳს : Երեմիայիւ AG. — ცნობად : ստեղծանել AG. — 9 წინაისწარ : om. AG. — გიცან : գիտեմ AG. — 9-10 ხამდჳსა... შენ : յարգանդէ սրբեցի զքեզ AG. — 11 გამოჩნდა : om. A ὢν G. — ნანდჳლევე : om. AG. — 12 თქუა : անուանեաց AG. — 13 არავინ : ոչ AG. — 13-14 წინაისწარმეტყუელი იგი : ասացեալն ի մարգարէէն A om. G. — 14 ხოლო : add. բնութեան AG.

ἐνταῦθα δὲ εἴρηκεν· « καὶ μήτρας εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου », ἵνα δὴ νοήσῃς τὸν λόγον ἐκ δύο οὐσιῶν γεγεννῆσθαι, ἐκ θεοῦ καὶ ἐκ παρθένου· δι' ὃ καὶ ἐπιφέρει λέγων·

« Ὑπερίσχυσας ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων καὶ ἐπ' ἐπιθυμίαις θινῶν ἀεννάων ». ὑπὲρ γὰρ πάντας ἀρχάς, προφήτας τε καὶ ἀποστόλους, ὑπερίσχυσεν καὶ ἐδοξάσθη, ὑψωθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τὴν πᾶσαν εὐλογίαν ἐπὶ κεφαλῆς κληρονομῶν. πάντων γὰρ τῶν ἁγίων κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἦν.

« Ἔσονται γὰρ » λέγει « ἐπὶ 155ᵃ κεφαλὴν Ἰωσὴφ καὶ ἐπὶ κορυφήν, ὧν ἡγήσατο ἀδελφῶν ». <« ἀδελφῶν »> αὐτοῦ εἴρηκεν, οὐ τοὺς κατὰ σάρκα, τούτους γὰρ ἀπεβάλετο, ἀλλὰ τοὺς κατὰ πνεῦμα λογιζομένους αὐτοῦ ἀδελφούς, οἷς ἔφη ὁ κύριος· « ἀδελφοί μου καὶ συγκληρονόμοι »· ἐπὶ τούτους ἔφη ὁ Ἰακὼβ τὰς εὐλογίας ἐπελθεῖν, οὓς ἂν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀδελφοὺς ἰδίους ἡγήσηται.

1 δὴ *TU* : δέ. — 2 γεγεννῆσθαι : γεγενῆσθαι *TU* — 3 ἐπιθυμίαις *nos* : εὐλογίαις (296). — θινῶν *TU* : θείων. — 4 ἐδοξάσθη *TU* : -άσθην. — 5 κληρονομῶν *TU* : -νόμων. — 7 ἡγήσατο *TU* : ἡγιάσατο. — 8 < ἀδελφῶν > *TU*. — τοὺς bis *TU* : τόν. — 9 λογιζομένους *nos* : -ζόμενος *TU* -ζόμενον M (298). — ἀδελφούς *TU* : ἀδελφόν. — 10 τούτους *We* : τούτοις.

ვითარმედ სამღ კურთხეულ დედისა და მამისა შენისაჲ. რაჲთა გულის-ჴმა-ჰყო სიტყჳსა მის ორკერძოვე შობილ ღმრთისა გან და ქალწულისა გან : რომლისა თჳსცა შედგმულად იტყჳს:.

განძლიერდა კურთხევითა უფ J 186ᵛ რომს მთათა საუკუნეთა და ოჳსაწადელეს ბორცუთა სამარადისოთა : უფროჲს მამათა მათ მთავართასა და უფროჲს მოციქულთა და წინაჲსწარმეტყუელთასა განძლიერდა. აღმაღლებული ღმრთისა მიერ : ყოველნი იგი კურთხევანი თავსა ზედა დაიკრიბნა. რამეთუ თავ ყოველთა წმიდათა ქრისტე არს:.

და რამეთუ იტყჳს. ვითარმედ დაადგრედ თავსა ზედა იოსებისსა და ზედა თხემსა მისსა. რომელი იგი უძღოდა ძმათა თჳსთა : რომელ იგი ძმათა მისთაჲ თქუა. არა მათ თჳს თქუა რომელნი იგი ჴორციელად ძმანი იყვნეს. არამედ იგინი უვარ ყვნა. არამედ მათ თჳს თქუა რომელნი იგი სულიე T 313 b რად შერაცხილ იყვნეს ძმანი. რომელთა თჳს თქუა ოჳფალმან. ძმანი ჩემნი და თანა-მკჳდრნი : ესევითართა მათ თჳს თქუა იაკობ კურთხევითა მით მათ ზედა მიფენილა. რომელნი თჳთ ქრისტემან ძმად თჳსა შეჰრაცხნეს:.

1 შენისაჲ : შენისა J. — 5 მთავართასა *nos* : მთავართაჲსა TJ. — 6 მოციქულთა : მოციქულთასა J. — 7 თავ : თავი J. — 9 ვითარმედ : om. J. — დაადგრედ : დაადგრეს T.

1 სამღ : ***և արգանդի*** AG. — 2 ორკერძოვე : ***յերկուց էութեանց*** AG. — 3 შედგმულად : ***յարէ*** AG. — 4-5 განძლიერდა... სამარადისოთა : ***առաւել զաւրացար*** [***յաւրհնութիւնս*** A ἐπ' εὐλογίαις G] ***լերանց կայնոց և*** [***ի յանկութիւնս*** AG ἐπ' εὐλογίαις M] ***բլրոց մշտնջենաւորաց*** AG (296). — 5 უფროჲს 1° : add. ***զամենայն*** AG. — 5-6 და უფროჲს... წინაჲსწარ-მეტყუელთასა : ***զմարգարէս և զառաքեալսն*** AG. — 6 განძლიერდა : add. ***և փառաւորեցաւ*** AG. — 7 ყოველნი... კურთხევანი : ***զամենայն աւրհնութիւն*** AG. — დაიკრიბნა : ***ժառանգեաց*** AG. — 9 და... ვითარმედ : ***ասէ*** γὰρ λέγει. — დაადგრედ : ***եղիցին*** AG. — 10 მისსა... თჳსთა : ***որոց***

risible. Car le terme « sein » ne peut bien suivre qu'après la seule nature femelle. Or ici il a dit : « Et de la bénédiction du sein de ton père et de ta mère[1] », pour que précisément tu comprisses que le Verbe est engendré de deux substances, de Dieu et de la Vierge. C'est pourquoi il ajoute encore disant :

« Tu l'as emporté sur les bénédictions des monts qui demeurent (295), et sur les désirs (296) des collines éternelles[2] ». Car sur toutes principautés (297), prophètes et apôtres, il (le Verbe) l'a emporté, et a été glorifié, exalté qu'il est par Dieu héritant; sur sa tête de la bénédiction tout entière. De tous les Saints, en effet, le Christ était tête[3].

« Elles seront, en effet, (ces bénédictions), dit (Jacob), sur la tête de Joseph et sur le haut du crâne des frères qu'il commanda[4] ». « De ses frères », a-t-il dit; non pas ses frères selon la chair, car ceux-là il les a rejetés, mais ceux qui étaient estimés (298) être ses frères selon l'esprit, ceux-là à qui le Seigneur disait : « Mes frères et cohéritiers[5] ». C'est sur ceux-là que Jacob disait qu'adviendraient les bénédictions, ceux-là que le Sauveur lui-même pourra regarder comme ses propres frères (299).

1. Gen. 49.25-26. — 2. Gen. 49.26. — 3. 1 Cor. 11.3 sv.; Col. 1.18; 2.10. — 4. Gen. 49.26. — 5. Mt. 12.49; Jean 20.17; Rom. 8.17 (?).

եւ արգանդ աւրհնութեան հաւր քո եւ մաւր քո, զի իմասցիս զբանն յերկուց էութեանց ծնեալ՝ յաստուծոյ եւ ի կուսէն ։ Վասն որոյ եւ յարէ՝ ասելով.

Առաւել զաւրացար յաւրհնութիւնս լերանց կայնոց եւ ի ցանկութիւնս բլրոց մշտնջենաւորաց ։ Քան զամենայն հայրապետսն, զմարգարէս եւ զառաքեալսն զաւրացաւ, եւ փառաւորեցաւ, բարձրացեալ յաստուծոյ, զամենայն աւրհնութիւն ի վերայ գլխոյ ժառանգեալ ։ Քանզի ամենայն սրբոց գլուխ Քրիստոս է ։

Եղիցին՝ ասէ, ի վերայ գլխոյն Յովսեփայ եւ ի վերայ գագաթանն որոց առաջնորդեաց եղբարցն ։ Եղբարց նորա ասաց ոչ վասն այնոցիկ, որ ըստ մարմնոյ էին, քանզի զնոսա ուրացաւ, այլ վասն այնոցիկ, որ ըստ հոգւոյն համարեալ էին նորա եղբարք, որոց ասաց տէր. եղբարք իմ եւ ժառանգակիցք իմ ։ Ի սոսա ասաց Յակոբ զաւրհնութիւնսն երթալ, զորս ինքն իսկ փրկիչն եղբարս իւր համարեսցի ։

1 արգանդ : μήτρας — զի : add. δή *TU* δέ M. — 2 ծնեալ : γεγεννῆσθαι M γεγενῆσθαι *TU*. — 3 կայնոց *nos* : կաայնոց (295). — ցանկութիւնս : ἐπιθυμίαις *nos* εὐλογίαις M (296). — 4 հայրապետսն : ἀρχάς (297). — 6 է : ἦν. — 7 եղիցին : add. γάρ. — 8 եղբարց : om. M. — ասաց : inter lineas. — 9 այնոցիկ... եղբարք : τοὺς κατὰ πνεῦμα [λογιζομένους *nos* λογιζόμενος *TU*] αὐτοῦ ἀδελφούς *nos TU* τὸν κατὰ πνεῦμα λογιζόμενον αὐτοῦ ἀδελφόν M (298).

առաջնորդեաց եղբարցն AG. — რომელ... თქუა : [եղբարց A] նորա ասաց AM. — 11 თქუა : om. AG. — არამედ : քանզի AG. — 12 თქუა : om. AG. — 13 იყვნეს : add. նորա AG. — თჳს : om. AG. — 14 ესევითართა... თჳს : ի սոսա AG. — კურთხევითა... მიცვენილა : զաւրհնութիւնսն երթալ AG. — 15 ქრისტემან : փրկիչն AG.

Benjamin

XXVIII. « Βενιαμίν, λύκος ἅρπαξ τὸ πρωϊνὸν ἔδεται ἔτι· καὶ τὸ ἑσπέρας δίδωσι τροφήν » [ ]. λύκον οὖν ἅρπαγα σαφέστατα Παῦλον τὸν ἀπόστολον ὠνόμασεν, ὃς ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμὶν ἐγεννήθη λύκος ἅρπαξ ἐν ἀρχῇ, σπαράσσων καὶ κατεσθίων τὰ πρόβατα τῆς ἐκκλησίας. ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ὁμολογεῖ λέγων· « ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος· διότι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· χάριτι δὲ Θεοῦ [43] εἰμι, ὅ εἰμι ».

Διὰ τοῦτο δὲ 155ᵛ καὶ Ῥαχὴλ τίκτουσα τὸν Βενιαμὶν τότε ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ « υἱὸς ὀδύνης μου », προφητεύουσα τὸ μέλλον, ὅτι ἔμελλεν ὁ Παῦλος ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν γεννηθεὶς ὀδυνᾶν καὶ θλίβειν τὴν ἰδίαν μητέρα, τουτέστιν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναιρῶν πάντας τοὺς τὸ ὄνομα κυρίου ἐπικαλουμένους. ὅς, ἐν ἀρχῇ βλάσφημος καὶ διώκτης γενηθείς, ὕστερον μετανοήσας μετέδωκεν πᾶσιν τὴν πνευματικὴν καὶ ἐπουράνιον τροφήν, αὐτὸς πρῶτος ἐν τοῖς ἔθνεσιν τὸν Χριστὸν εὐαγγελιζόμενος, ᾧ πιστεύοντες καὶ ἡμεῖς δῶμεν αἶνον τῷ Θεῷ· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

2 ἔτι *TU* : ἔτη. — 3 [ ] : ἄρχουσιν (299 bis). — ὅς *TU* : ὡς. — 4 ἐγεννήθη *TU* : ἐγενήθη. — 8 ὀδύνης *TU* : ὠδίνης. — μέλλον *TU* : μέλλω. — γεννηθείς *TU* : γεννηθῆς. — 9 μητέρα *TU* : μητέραν.

Benjamin

ბენიამენ მგელი მტაცებელი. განთიად საჭმელსა ჭამდეს და სამწუხრად ამბარსა განუყოფდეს კელმწიფეთა : მგელ მტაცებელ განცხადებულად პავლეს გამოაჩინებს. რომელ იგი ნათესავისა გან ბენიამენისა იშვა : მგელ მტაცებელ. რომელ იგი პირველ განხეთქდა და შეშჭამდა კრავთა ეკლესიისათა. ვითარცა იგი თჳთ თავადი პავლე აღიარებს და იტყჳს. ვითარმედ არა ღირს ვარ ვითარმცა მერქუა მოციქულ. რამეთუ დიდად ვსდევნიდ ეკლესიათა მათ ღმრთისათა. ხოლო მადლითა ღმრთისაჲთა ვარ რაჲ იგი ვარ:.

ამის თჳსცა რაქელ უწოდა სახელი შობასა მისსა ძჱ სალმობა ჩემდა ბენიამენ. წინაჲსწარმეტყუელებით თქუა ყოფადთა მათ თჳს. რამეთუ პავლე ნათესავისა გან ბენიამენისა შობილ აურვებდეს და აჭირვებდეს ვითარცა T 314 a თჳსსა დედასა. რომელ არს თავადი ეკლესიაჲ. მოწყუედითა ყოველთა რომელნი სახელსა ოჳფლისასა ხადოდიან : დასაბამითგან მაგინებელ და მაყუედრებელ იყო : შემდგომად შეინანა და მიჰფინა ყოველთა მიმართ სულიერი და ზეცისა იგი საზრდელი : პირველ ნათესავთა მიმართ ქრისტე მიმოდადვა. რომლისა მიმართ სარწმუნოვებით ჩუენცა მადლსა მივსცემდეთ ოჳკუნითი ოჳკუნისამდე. ამჱნ:.

2 ბენიამენ : add. იბ in margine J. — 3 კელმწიფეთა : (299 bis). — მგელ მტაცებელ : მგელს მტაცებელს J. — 4 ბენიამენისა : ბენიამენის J. — 6 პავლე : პავლჱ T. — 7 მათ : om. T. — 9 სახელი შობასა მისსა : შობასა მისსა სახელი J. — ძჱ : ძე J. — 12 ყოველთა : ყოველნი J.

2 საჭმელსა : ***դեռ ևս*** AG. — 3 ამბარსა განუყოფდეს : ***տայ կերակուր*** AG. — გამოაჩინებს : ***առաքեալ ասաց*** τὸν ἀπόστολον ὠνόμασεν. — 4 იშვა : ***ծնեալ եղև*** A. — 9 შობასა მისსა : ***ի ծնանելն զԲենիամին*** AG. — სალმობა ჩემდა ბენიამენ : ***ցաւոց իմոց*** ὀδύνης μου. — 10 თქუა... თჳს : ***զլինելոցն*** τὸ μέλλον. — 11 აურვებდეს : ***չարչարեցաւ*** ὀδυνᾶν. — ვითარცა : om. AG. —

BENJAMIN

« Benjamin! loup ravisseur! Au matin, il dévorera encore; et le soir, il donne [ ] (299 *bis*) la nourriture [1] ». « Loup ravisseur » : c'est donc très évidemment l'Apôtre Paul qu'il a, par ce nom, désigné; (Paul) qui naquit de la tribu de Benjamin; loup ravisseur au début (300), déchirant et dévorant les brebis de l'Église. Comme aussi bien Paul lui-même l'avoue, disant : « Je n'ai rien de ce qu'il faut pour être appelé apôtre, parce que, à l'excès, je persécutais l'Église de Dieu. Mais c'est par la grâce de Dieu que je suis ce que je suis [2] ».

C'est d'ailleurs pour cela que Rachel, elle aussi, accouchant de Benjamin, l'appelait alors de ce nom « Fils de ma douleur [3] », prophétisant ce qui devait arriver, savoir que Paul, né de la tribu de Benjamin, devait causer douleur (301) et tribulation à sa propre mère, c'est-à-dire à l'Église, en faisant périr tous ceux qui invoquaient le nom du Seigneur. (Paul) qui, après avoir été, au début, blasphémateur et persécuteur, plus tard, une fois converti, distribua à tous la nourriture spirituelle et céleste, étant lui-même le premier à annoncer aux Gentils le Christ (302); auquel gardant notre foi (303), donnons, nous aussi, louange à Dieu [4] (304), car à Lui est la gloire dans les siècles des siècles. Ainsi soit-il.

1. Gen. 49.27. — 2. 1 Cor. 15.9-10; Gal. 1.13. — 3. Gen. 35.18. — 4. Lc 18.43.

BENJAMIN

Բենիամին՝ գայլ յափշտակող զայգուցն դեռ եւս ուտիցէ, եւ առ երեկս տայ կերակուր իշխանաց : Գայլ յափշտակող՝ յայտնապէս զՊաւղոս առաքեալ ասաց, որ յազգէն Բենիամենի ծնեալ՝ եղեւ գայլ յափշտակող, որ յառաջ պատառէր եւ ուտէր զոչխարս եկեղեցւոյ, որպէս ինքն իսկ Պաւղոս խոստովանի, ասելով՝ թե չեմ արժանի կոչել առաքեալ, վասն զի առաւել հալածեցի զեկ <եղեցին աստուծոյ, այլ> 338 շնորհաւք աստուծոյ եմ ո եմ :

Վասն այսորիկ եւ Ռաքել ի ծնանելն զԲենիամին, կոչեաց զանուն նորա՝ որդի ցաւոց իմոց, մարգարէանալով զլինելոցն, վասն զի Պաւղոս յազգէն Բենիամենի ծնեալ՝ չարչարեցաւ եւ նեղեաց զիւր մայրն, այսինքն զեկեղեցի, սպանանելով զամենեսեան՝ որք զանուն տեառն կարդային : Ի սկզբանէ հալածիչ եւ հայհոյիչ եղեալ, յետոյ ապաշխարեալ, ետ ամենեցուն զհոգեւոր եւ զերկնաւոր կերակուրն, նորա յառաջ յազգս զՔրիստոս քարոզեալ, որով հաւատացեալք եւ մեք՝ տացուք ուրհնութիւն աստուծոյ : Նմա փառք յաւիտեանս :

3 իշխանաց : ἄρχουσιν M (299 bis). — գայլ : add. οὖν. — յայտնապէս: ս inter lineas. — 4 յառաջ : (300). — 6 հալածեցի *nos* : հալածեացի. — 7 ո : inter lineas. — 8 զԲենիամին : add. τότε. — 10 չարչարեցաւ : ἔμελλεν ὀδυνᾶν (301). — 11 հալածիչ և հայհոյիչ : βλάσφημος καὶ διώκτης. — 13 որով : φ (303). — 14 յաւիտեանս : add. τῶν αἰώνων ἀμήν.

13 მაგინებელ : հալածիչ AG. — 14 მიჰფინა : ետ μετέδωκεν. — 15 მიმოდდალვა : քարոզեալ AG. — რომლისა მიმართ : որով φ. — 16 მადლსა... ამენ : տացուք ուրհնութիւն աստուծոյ Նմա փառք յաւիտեանս δῶμεν αἶνον τῷ θεῷ αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

LIVRE II. BÉNÉDICTIONS DE MOISE

TRANSITION DU PREMIER AU SECOND LIVRE

T 256 a J 159r ნეტარისა მის ისაკისი ყოფილთა მათ თჳს კურთხევათა ძეთა მიმართ თჳსთა პირველთა მათ წიგნთა შინა გამოთქუმული. და მალი საქმეთა მათ ყოფილთა თჳს არა დადუმებულ. და იაკობისი იგიცა რომელ ათორმეტთა ძეთა მიმართ მოჴსენებულ. და მითვე სახითა გამოცხადებულ. ვითარმედ რაჲმე არიან კურთხევანი იგი ყოფილნი და ვის ზედა აღესრულნეს. და რაჲმე არიან წინაჲსწარმეტყუელებანი იგი და ვის ზედა აღესრულნეს : ვიწყო აწ გამოთქუმად ღჳთისა მიერ მადლითა და მოსესთა მათ კურთხევათა. ვითარ ათორმეტნი იგი ნათესავნი აკურთხნა და არარაჲ დააკლო. და გამოვაჩინო ყოვლითავე ნეტართა მათ მამათ-მთავართა ერთობით სიტყუანი : რამეთუ ყოვლადვე სრულ და განმტკიცებულ კაცი იგი სრულად გამოჩინებულ ზედა სამირკუელსა მას გხნისასა. სარწმუნოვებით გულის-გმის-ყოფილ თქუმულნი იგი წინაჲსწარმეტყუელთა მათ-მიერნი. და აწ ქრისტეს მიერ აღსრულებულ და განუწვალებელ მისისა სიმარ **T 256 b** თლისა ყოფილ:.

BREF RAPPEL DE LA VIE DE MOISE

ხოლო უმჯობეს არს ჩუენდა თხრობად სიტყუათა მათ სარწმუნოჲსა მოსჱსთა. მოჴსენებად გამოშობისა მისისა და საქმეთა მისთა მკუეთრ გამოთქუმად. და არარაჲ დაშთომილ:.

7-8 გამოთქუმად... მიერ : ღჳთისა მიერ გამოთქუმად J. — 9-10 და გამოვაჩინო... სიტყუანი : om. T. — 11 და : om. T. — 16-17 მოსჱსთა : მოსესთა J. — 18 არარაჲ : არაჲ J.

Titulus : იპოლიტეს განმარტებაჲ კურთხევათა მათ თჳს მოსესთა ათორმეტთა მიმართ ნათესავთა კირიელეისონ T თქუმული წმიდისა მამისა იპოლიტესი განმარტებაჲ კურთხევათა მათ თჳს მოსესთა ათორმეტთა მიმართ ნათესავთა თავი ა J : *Հիպողիտայ մեկնութիւն աւրհնութեանց Մովսեսի ոյ բժ* [ան inter lineas] *ազգս* V *Հիպողիտայ մեկնութիւն աւրհնութեանցն Մովսի<սի> բժ ազգ* J. — 3 მალი : *պատճառս* add. *անդ.* — 5 სახითა : *ճառիւք.* — 6 იგი : add. *անդ.* — 7-8 ვიწყო... მადლითა : *փորձեցից ասել տեառն շնորհելով այժմ.* — 8 ვითარ : *զոր.* — 9 და არარაჲ დააკლო [leg. დავაკლო ?] : *և ոչ պակասեցուցից.* — 10 ერთობით სიტყუანი :

TRANSITION DU PREMIER AU SECOND LIVRE

Après nos énarrations, au premier livre, sur les bénédictions du bienheureux Isaac à l'adresse de ses fils, et sans y avoir passé sous silence les raisons des actions qui s'y firent, puis, après avoir encore rappelé les bénédictions de Jacob à l'adresse de ses douze fils, et, parole par parole exactement, y avoir montré de quelle nature étaient les bénédictions là prononcées, et en qui elles se sont réalisées, et quelles étaient les prophéties, et en qui elles ont été accomplies, j'essaierai maintenant, avec la grâce du Seigneur, de dire les bénédictions dont Moïse bénit les douze tribus; et je ne retrancherai rien, et je montrerai que les bienheureux patriarches sont entièrement d'accord, afin qu'entièrement accompli et solide

TRANSITION DU PREMIER AU SECOND LIVRE

V 338 J 99r Ձերանելոյ Իսահակայ գեղեալ աւրհնութիւնսն առ որդիսն իւր յառաջին գիրսն պատմեալ, եւ զպատճառս անդ զործոցն եղելոց ոչ լռեալ, եւ զՅակովբայն եւս որ առ երկոտասան որդիսն յիշեալ, եւ նոքիմբք իսկ ճառիւք ցուցեալ՝ թե զինչ ոք են աւրհնութիւնքն անդ եղեալք, եւ յույր վերայ կատարեցան, եւ զինչ են մարգարէութիւնքն, եւ յույր վերայ լցան՝ փորձեցից ասել տեառն շնորհելով այժմ եւ զՄովսեսի աւրհնութիւնսն, զոր երկոտասան ազգսն աւրհնեաց, եւ ոչ պակասեցուցից, եւ ցուցից ամենեւին համաձայնս զերանելի հայրապետսն, զի ամենեւին կատարեալ եւ հաստատուն մարդն շինեալ երեւեսցի ի վերայ հիմանն կենաց, հաւատովք իմացեալ զյառաջխաւսեալսն մարգարէիւքն, եւ այժմ Քրիստոսիւ կատարեալ, զի անքակ նորա արդարութիւնն եղիցի ։

BREF RAPPEL DE LA VIE DE MOISE

Լաւ է մեզ պատմել զբանսն հաւատարմին Մովսեսի, յիշել զծնունդն նորա, եւ զգործս նորա համառաւտ ասել եւ ոչ թողուլ ։

Titulus : Հիպողեաայ մեկնութիւն աւրհնութեանցն Մովսեսի ոյ բժ [ան inter lineas] ազգս V Հիպողիտայ մեկնութիւն աւրհնութեանցն Մովսի<սի> բժ ազգ J. — 2 զերանելոյ : -լոյն J. — գեղեալ : om. J. — աւրհնութիւնսն : զաւրհ- J. — 3 և զպատճառս... լռեալ : om. J. — 4 որ առ երկոտասան : զերկոտասան [add. աւրհնութիւնսն et del.] J. — 4-5 և նոքիմբք... ցուցեալ : om. J. — 5 թե : inter lineas V. — զինչ : ն corr. J. — 6 են : է J. — յույր վերայ լցան : ով ելից J. — 7 աւրհնութիւնսն : զաւրհ- J. — զոր երկոտասան ազգսն : որ զերկոտասան ազգն J. — 8 ամենեւին 1o : post հայրապետսն resp. նահապետսն J. — համաձայնս *nos* : համարձայնս V համաձայնի J. — հայրապետսն[ր, ս inter lineas] : նահապետսն J. — 9 մարդն շինեալ : երեւեսցի երեւեսցի մարդն շինել J. — կենաց : ն corr. ց V. — 9-10 հաւատովք : հաւատաւք J. — 10 զյառաջխաւսեալսն : զառաջախաւսեալսն J. — մարգարէիւքն : մարգարէեւքն V. — 11 արդարութիւնն : -ութիւն J. — 13-14 զծնունդն նորա և զգործս : զծնունդ նորա և զգործ J.

համաձայնի. — 10-11 რამეთუ ( ) სრულად გამოჩინებულ : զի ( ) շինեալ երեւեսցի. — 12 ვულის-გმის-ყოფილ : իմացեալ. — თქუმულნი : զյառաջխաւսեալսն. — 13-14 და 2o ... ყოფილ : զի անքակ նորա արդարութիւնն եղիցի. — 16 ხოლო : om. A. — 16-18 თხრობად ( ) მოჴსენებად ( ) გამოთქუმად ( ) დაშთომილ : պատմել ( ) յիշել ( ) ասել ( ) թողուլ.

apparaisse l'homme édifié sur le fondement de la vie, dès là que, grâce à la foi, il a reconnu que ce qui, avant l'événement, avait été dit par les prophètes, s'est, également, maintenant, accompli dans le Christ, si bien que la vérité de cela en est rendue indestructible (305).

BREF RAPPEL DE LA VIE DE MOISE

Nous avons avantage, pour exposer les paroles du fidèle [1] Moïse, à rappeler sa naissance, et à dire brièvement ses travaux, et à ne le point omettre.

1. Nb. 12.7; Hébr. 3.5.

ყოფილი იგი ას და ოც წლის შეკრიბა ერი იგი წიაღ იორდანესა და ათორმეტნი იგი ნათესავნი აკურთხნა. ვითარცა იგი იაკობ ზრახვით უთხრობდა. ვითარმედ იგი ვინმე არს მუნვე ნათესავთა შორის დაფარულ. მამისა მიერ შობილი ძჱ კურთხეულ არღა ჴორცითა სოფელსა შინა გამოცხადებულ:.

ესე მოსე იშვა ქუეყანასა მას მეგჳპტელთასა. ვიდრე იგი მწირობდეს მუნ ძენი ისრაჱლისანი. ნათესავისა გან ლევისი. მამისა გან ამრამისი. დედისა იოქაბეტის გან. ამისი ძმაჲ აჰრონ და დაჲ მარიამ. ესე განგდებულ სამ თჳსაჲ მდინარის კიდესა მას შთადებულ კიდობანსა და გამოღებულ ასულისა მიერ ფარაოჲსისა. იზარდებოდა სახლსა შინა სამეუფოსა:.

და ვითარ იყო ორმეოც წლის. განიზრახა მიხედვად ძმათა თჳსთა ძეთა ისრაჱლისათა. რომელმან იხილა **J 159ᵛ** ებრაელი ძლეული. შეეწია **T 257 a** მას და დაამგუა მეგჳპტელი იგი : და ესმა ფარაოს და ეძიებდა მოკლვად. ხოლო იგი მეოტ ქმნული მწირობდა ქუეყანასა მას მადიამელთასა. და იგი მწყსიდა ცხოვართა იოთორისთა სიმამრისა თჳსისათა:.

და ყოფილ სამეოც და ათ წლის. და გამოიყვანა ერი იგი ქუეყანისა მის გან მეგჳპტელთაჲსა ბრძანებითა ღმრთისაჲთა. მოავლინნა ათნი გუემანი ეგჳპტესა ზედა : ესე მოწყევნულ უდაბნოსა მას. და აღჴდა მთასა მას სინასა. გარდამოიხუნა ბრძანებანი ღმრთისა გან ცხოველისა. რომელნი სცვიდეს თჳსსა მას ერსა:.

4 ძჱ : ძე J. — 6 მამისა : add. მის J. — ამრამისი : ავრამისი J. — 11 ძლეული : 2ª manu inter lineas T. — 12 მეგჳპტელი : ეგჳპტელი J. — ხოლო : და J. — 16 მეგჳპტელთაჲსა : ეგჳპტელთაჲსა J. — 17 აღჴდა : აჴდა J.

2 უთხრობდა : add. **և նա**. — 4 შობილი : om. A. — გამოცხადებულ : **երևել կարացեալ**. — 7 ამისი : add. **լինի**. — 8 გამოღებულ : **վերացուցեալ**. — 12 მოკლვად : add. **զնա**. — 15 სამეოც და ათ : **ութսնամեան**. — 15-16 ქუეყანისა მის გან მეგჳპტელთაჲსა : **յԵգիպտոսէ**. — 16 ეგჳპტესა : om. A. — 17-18 გარდამოიხუნა ბრძანებანი ღმრთისა გან : **առնու զբանս աստուծոյ**. — 18 სცვიდეს : **սպասաւորեցին**.

Parvenu à l'âge de cent vingt ans [1] il rassembla le peuple de l'autre côté du Jourdain, et bénissait les douze tribus [2]. Comme Jacob, exactement, sous le voile du mystère, il annonçait, lui aussi, qui serait, en ces mêmes tribus, Fils béni en secret par le Père, le moment n'étant pas encore venu où ce Fils pourrait, dans la chair, apparaître dans le monde.

Ce Moïse naît — en la terre d'Égypte, à l'époque où y étaient en émigrés les fils d'Israël — de la tribu de Lévi [3], d'un père Amram, d'une mère Yok'abet'. Il a un frère, Aaron, et une sœur, Mariam [4]. Exposé sur les rives du fleuve à l'âge de trois mois, placé dans une caissette [5], et, par la fille du Pharaon retiré de là, il est élevé dans la maison du roi [6].

1. Dt. 31.2; 34.7. — 2. Dt. 33.1-29. — 3. Ex. 2.1-2; Act. 7.20. — 4. Ex. 6.20; Nb. 26.59. — 5. Ex. 2.2-3. — 6. Ex. 2.5-10; Act. 7.21-22.

Եղեալ նորա հարիւր եւ քսան ամի՝ ժողովեաց զժողովուրդն յայնկոյս Յորդանանու, եւ զերկոտասան ազգսն աւրհնէր ։ Որպէս Յակովբն՝ խորհրդաբար պատմէր V 339 *եւ նա՝ եթե ո իցէ ի նոսին յազգսն ի զաղտնիս ի հաւրէ աւրհնեալ որդի, չեւ եւս մարմնով յաշխարհի երեւել կարացեալ ։*

Այս Մովսէս ծնանի յերկրին Եգւպտացւոց մինչ դեռ պանդուխտ էին անդ որդիքն Իսրայելի, յազգէ Ղեւեայ, ի հաւրէ Ամրամայ, J 99v *ի մաւրէ Յոքաբեթայ. սորա լինի եղբայր Ահարոն եւ քոյր Մարիամ. սա ընկեցիկ եղեալ առ գետեզեր երեքամսեայ՝ եղեալ ի տապանակի, եւ ի դստերէն Փարաւոնի վերացուցեալ՝ սնանի ի տան թագաւորին ։*

Եւ եղեալ քառասնամեայ՝ խորհեցաւ շրջել զորդւովք Իսրայելի՝ զեղբարքն իւրովք ։ Որոյ տեսեալ զոմն եբրայեցի յաղթահարեալ՝ աւգնեաց նմա, հարեալ զեգւպտացին ։ Եւ լուեալ Փարաւոնի՝ խնդրէր սպանանել զնա, եւ նա փախստեայ եղեալ՝ պանդուխտ լինէր յերկրին Մադիամու, եւ հովուէր զխաշինս Յոթորայ աներոյ իւրոյ ։

Եւ ութսնամեան եղեալ՝ հանէր զժողովուրդն յԵգւպտոսէ հրամանաւ աստուծոյ, ածեալ տասն հարուածս ի վերայ ։ Սա եկեալ յանապատն եւ ելեալ ի լեառն Սինայ առնու զբանս աստուծոյ կենդանւոյ՝ որք սպասաւորեցին իւրոյ ժողովրդեանն ։

1 *եղեալ* : *եղել* J. — *հարիւր և քսան ամի* : *ճի ամաց* J. — *զժողովուրդն* : *զժողուրդն* J. — 2 *ազգսն* : *ս* inter lineas V. — *պատմէր* : *ատմէր* subter lineam V. — 4 *երեւել* : *երեւեալ* J. — 5 *պանդուխտ* : *պանդուխտ* J. — *անդ* : *յերկրին Եգիպտացոց* J. — 7 *Մարիամ* : *ր* corr. *յ* V. — *գետեզեր* : *եզերս գետոյն* J. — 8 *տապանակի* : *ի* inter lineas V. — 10 *շրջել* : *շրջեալ* J. — 10-11 *զորդւովք.. իւրովք* : *զեղբարքն իւրովք զորդովքն Իսրայելի* J. — 11 *որոյ* : *զորոյ* et del. *զ* J. — *աւգնեաց* : *ց* supra lineam V. — 12 *լուեալ* : *լուել* J. — 13 *պանդուխտ* : *ն* supra lineam V. — *հովուէր* : *հովէր* J. — *զխաշինս Յոթորայ աներոյ* : *զխաշինսն Յոթորա աների* J. — 15 *ութսնամեան* nos : *ութսնեմեան* V *ութսունամեան* J. — *հանէր* : *հանէ* J. — *հրամանաւ* : *հրամանաւն* J. — 16 *ի վերայ* : add. *նոցայ* J. — 17 *զբանս* : *զբանն* J.

Puis, parvenu à l'âge de quarante ans, il s'avisa d'aller faire une tournée parmi les fils d'Israël, ses frères. Ayant vu un Hébreu durement battu, il vint à son secours, en abattant l'Égyptien [1]. Et Pharaon, l'ayant appris, cherchait à le tuer; et lui, ayant pris la fuite, s'établissait en émigré dans la terre de Madian, et faisait paître les troupeaux de Yot'or son beau-père [2].

Puis, parvenu à l'âge de quatre-vingts ans [3], il tirait le peuple hors d'Égypte sur l'ordre de Dieu, après avoir amené sur elle dix plaies [4]. Une fois arrivé dans le désert et monté sur le Mont Sinaï il reçoit les paroles du Dieu vivant [5] qui furent pour son peuple avantageuses.

1. Ex. 2.11-12; Act. 7.23-24. — 2. Ex. 2.15; 3.1; Act 7.29. — 3. Ex. 7.7. — 4. Act. 7.36; Ex. 12.41-42; 13.3. — 5. Act. 7.38; Ex. 19.3, 20.

არამედ რამეთუ ექუსას ათასნი იყვნეს გამოსრულნი იგი ეგჳპტით. და იგინი არა დამორჩილებულ ღმრთისა. და დაირეცნეს უდაბნოსა მას ყოველნი. და ნაცვალად მათა აღადგინნა ღმერთმან ძენი მათნი. რომელნი იგი აღრაცხნა მოსე და განაწესნა თითოეულნი მათგანნი ნათესავთაგანნი თითოეულად მამათა მათთაჲსა. რაჲთა აღავსნეს მათგანნი იგი ექუსას ათასეულნი:.

მიზეზ იყო ესე მოსესა. მსგავსად T 257 b ბრძანებისა მის ღმრთისაჲსა გამოირჩინა ათორმეტნი კაცნი ჴელმწიფენი ნათესავთა მათთა. წარავლინნა მოხილვად ქუეყანისა მის : და ათნი მათგანნი უქუნ-იქცეს და აღძრეს ერი იგი. და შეიშინეს ზარ განკდილთა და თქუეს. ვითარმედ ქუეყანაჲ იგი ბოროტ არს და კაცნი მხერხველ და კაცის-მჭამელ. და ქალაქნი დიდდიდ და მოზღუდვილ. და კაცნი რომელნი მას შინა დამკჳდრებულ არიან კაცნი ჰასაკითა დიდნი და მწჳსნი : და უთხრობდეს მათსა ვითარცა ნაშობთა გმირთასა. და იგინი გამოაჩინნეს მათ წინაშე ვითარცა მკალნი. რომელთაჲ ვითარცა ესმა ერსა მას. ზარ განკდილ იქმნნეს გულითა და შეშინდეს ფრიად. და სხდეს და ტიროდეს დღჱ და ღამჱ. და აყუედრებდეს მოსეს. უნდა უქუნ-ქცევაჲ მუნვე ეგჳპტედ:.

მათგანთა ორთა მოიხილეს ქუეყანაჲ იგი. რომელნი იგი იპოვნეს სარწმუნო. და წინა-დაუდგეს მათ და აყენებდეს და იტყოდეს. ქუეყანაჲ იგი. რომელ მოვლეთ ჩუენ. იგი დიდად შუენიერ არს. ქუეყანაჲ რომელი გამოადინებს თაფლსა და სძესა. T 258 a აჰა ესერა ესე არს ნაყოფი მისი. უჩუენეს ბროწეუ-

1 რამეთუ : 2ª manu in margine J. — ექუსას : ას 2ª manu inter lineas J. — ათასნი : ათას T. — 2 დაირეცნეს : ირეცნეს J. — 3 ნაცვალად მათა : მათა ნაცვალად J. — მოსე : მოსჱ T. — 5 ექუსას : ექუს J. — 10 და 2º : del. T. — დიდდიდ : დიდდიდნი J. — და 4º : om. J. — 13 მკალნი : მკლავნი J. — 14 იქმნნეს : იქმნეს T. — და ტიროდეს : om. T. — 14-15 დღჱ და ღამჱ : დღე და ღამე J. — 15 მოსეს : add. და J. — 17 და 1º : om. J. — და იტყოდეს : om. J. — რომელ : რომელი J. — 19 უჩუენეს : add. ნაყოფი მისი T. — 19-122, 1 ბროწეული *nos* : მრეწეული T მროწეული J.

2 დაირეცნეს : ***տապաստ անկան***. — 4 ნათესავთაგანნი თითოეულად : ***յազգ խուրաքանչիւր***. — 5 მათგანნი იგი : ***ի նոցանէ***. — 6 მიზეზ იყო ესე მოსესა : ***պատճառք եղեն այս. Մովսէսի***. — 9 შეიშინეს ზარ განკდილთა : ***ահաբեկեցին***. — 10 და კაცნი მხერხველ : om. A. — 11-12

Mais, parce qu'ils étaient six cent mille[1] à être sortis d'Égypte, et que ceux-ci avaient désobéi à Dieu, ils tombèrent tous jonchant le sol du désert[2], et, à leur place, Dieu suscita leurs fils[3], que Moïse, une fois qu'il les eut eux aussi recensés, répartit en classes, chacun d'entre eux dans la tribu respective de leurs pères, pour arriver, par eux, au complet, aux six cent mille[4].

A l'origine (de cette désobéissance) il y eut ceci (306). Moïse, suivant l'ordre de Dieu, après avoir choisi douze hommes comme chefs de tribus, les envoya

1. Ex. 12.37; Nb. 1.46; 2.32. — 2. Nb. 14.11-12, 22-23, 29-30; Jos. 5.4-6; Dt. 1.26, 32-35; 1 Cor. 10.5. — 3. Nb. 14.23,31; Dt. 1.39. — 4. Nb. 1.2, 3, 46;2.32; 26.2-4, 51.

Այլ վասն զի վեց հարիւր հազար էին ելեալքն յԵգիպտոսէ, եւ սոցա չհաւանեալ աստուծոյ՝ տապաստ անկան յանապատին ամենեքեան, եւ ընդ սոցա յարոյց աստուած զորդիս նոցա, զորս եւ թուեալ Մովսէսի՝ կարգէ զիւրաքանչիւր ոք ի նոցա յազգ իւրաքանչիւր հարց իւրեանց, զի լցցէ ի նոցանէ զվեց հարիւր հազարն :

Պատճառք եղեն այս. Մովսէսի ըստ հրամանին աստուծոյ ընտրեալ երկոտասան արս ազգապետս՝ առաքեայ լրտեսել զերկիրն, եւ տասանք ի նոցանէ դարձան, եւ խռովեցուցին զժողովուրդն, եւ ահաբեկեցին՝ ասելով. երկիրն չար է եւ մարդակեր, եւ քաղաքք մեծամեծք եւ պար J 100r սպաւորք. եւ արք որ ի նմա բնակեալ են արք մեծանձունք : Եւ զնոսա երեւեցուցին որդիս հսկայից, եւ զինքեանս իբրեւ զմարախ առաջի նոցա : Վասն որոյ լուեալ ժողովրդեանն երկեան յոյժ : V 340 Եւ նստեալ լային զաւուրն եւ զգիշերն ամենայն. հայհոյեին զՄովսէս. կամեին դառնալ յԵգիպտոս :

Ի սոցանէ երկու արք լրտեսեցին զերկիրն, գտեալք հաւատարիմք ընդդիմացան նոցա եւ ասեն. երկիրն զոր լրտեսեցաք բարի է յոյժ, երկիր որ բղխէ զկաթն եւ զմեղր : Եւ ահաւասիկ այս պտուղ նորա ցուցեալ թուզ եւ նուռն եւ ողկոյզ խաղողոյ ի

3 նոցա 2° : նոցանէ J. — 4 լցցէ ի նոցանէ : լցցի ի նոցանէն J. — 5 ընտրեալ : ընտրել J. — 6 արս : add. ընտ ազգաց J. — լրտեսել : լրտեսեալ J. — և 1° : om J. — 7 երկիրն : երկիր J. — 8 քաղաքք : քաղաք J. — պարսպաւորք : պարսատաւորք V. — բնակեալ : ն supra lineam V. — 11 զաւուրն : զզաւուրն V. — զՄովսէս : add. և J. — 12 սոցանէ : սոցայ J. — գտեալք : om. J. — ընդդիմացան : ընդդիմաց J. — 13 երկիրն : երկիր J. — բղխէ : բխէ J. — 14 ողկոյզ : ուղկոյզ J. — 123,1 բառնալոց *nos* : բառնալոյ VJ (307).

ჴახავითა დიდნი და მწჳხნი : **մեծանձունք**. — 12-13 უთხრობდეს ( ) გამოაჩინნეს : **երեւեցուցին**. — 12 იგინი : **զինքեանս**. — 13-14 რომელთაჲ... ფრიად : **վասն որոյ լուեալ ժողովրդեանն երկեան յոյժ**. — 15 ღამე : add. **ամենայն**. — მუნვე : om. A. — 16 ორთა : add. **արք**. — 17 და აყენებდეს : om. A. — 18 მოვლეთ : **լրտեսեցաք**. — მშვენიერ : **բարի**. — 19 თაფლსა და ხმესა : **զկաթն և զմեղր**. — არს : om. A. — 19-122,1 ბროწეული : **թուզ և նուռն**.

en explorateurs dans la terre (promise) [1]; et dix d'entre eux revinrent et ameutèrent le peuple, et l'épouvantèrent, en disant : « La terre est mauvaise et dévoreuse d'hommes; et il y a des villes très grandes et entourées de remparts; et les hommes qui y habitent sont des hommes au grand corps ». Et ils les firent apparaître à leurs yeux comme des fils de géants, et eux-mêmes comme sauterelles devant eux. Aussi le peuple, en entendant cela, fut-il saisi de crainte au dernier point. Et, assis, ils pleuraient, le jour et toute la nuit, blasphémaient Moïse, voulaient retourner en Égypte.

De parmi eux (ces douze), deux hommes avaient exploré en espions la terre. « Trouvés fidèles [2] », ils s'opposèrent à ceux-là (les dix autres), et disent : « La terre que nous avons explorée en espions est très bonne, terre qui fait sourdre, jaillissant, lait et miel. Et voici ses fruits », montrant figue et grenade, et une

1. Nb. 13.2-4. — 2. 1 Cor. 4.2.

J 160r ლი. და ტევანი იყო ყურძნისაჲ გრჭოჲთა მოღებულ მკრითა თჳსითა. და მათ არა ჰრწმენა ზრახვიდეს ქვითა დაქოლვად მათა:.

და ესრე ურწმუნოვებითა და რღუევისა მის ყოფილისა ფიცით აღუთქუა ღმერთმან მოსეს და ჰრქუა. ვითარმედ კაცთა მაგათ. რომელთა განმამწარეს მე და არა ჰრწმენა სიტყუათა ჩემთაჲ. რომელთა იხილეს ნიშები და სასწაულები ქუეყანასა მას ეგჳპტისასა. ვერ იხილონ ქუეყანაჲ იგი კეთილი. რომელი აღუთქუ მამათა მათთა. ხოლო ყრმანი ესე. რომელთა თჳს იტყოდეს იგინი. ვითარმედ ტყუემცა არიან მტერთა გან. ამათ მივსცე ქუეყანაჲ იგი. და ისუ მონაჲ ჩემი და ქალებ ძჱ იეფონესი. რამეთუ იყო მის ზედა სული. შევიყვანნე მუნ და მივსცე ქუეყანაჲ იგი რომელი მოიხილეს ფერგითა მათითა:.

რომლისა თჳს დაყოვნებულ ერი იგი უდაბნოსა მას ორმეოც წელ. ყოველნივე მოისრნეს მსგავსად სიტყჳსა მის ოჳფლისაჲსა **T 258 b** გარნა ორნი იგი კაცნი რომელთა თჳს წინაჲსწარ თქუა. და ძენი მათნი აღორძინებულ შეერთნეს რიცხუსა მას მამათა წილ მათთა:.

რომელთა მოუწოდა ნეტარი იგი მოსე წიაღ იორდანესა. ასწავებდა მეორესა შჯულსა. ზეგარდამო შობილ სრულ. მამათა მიმართ შჯული იგი არა თუ სხუა შჯულ მიცემულ მათა უმეტეს წინანდელისა მის. რომელ მისცა მამათა მათთა. არამედ იგივე დაწერა. რაჲთა გულის-გმა-ყონ წარსრულთა მათ თჳს მამათა მათთა ქუეყანასა მას ეგჳპტისასა. რაჲთა უდაბნოსა მას ყოვლითა გულითა

6 იგი : ეგე J. — 8 ისუ : add. ძჱ ნავესი T. — 9 ძჱ იეფონესი : ძე იეფონიაჲსი J. — მის : მას J. — 14 მას : om. J. — 15 მოსე : მოსჱ T.

1 იყო : om. A. — გრჭოჲთა : *ի վերայ բառնալոյ* VJ (307). — მკრითა თჳსითა : *ի նոցանէ*. — 2 ზრახვიდეს : *կամէին*. — 3 და ესრე... და რღუევისა (vel დარღუევისა) : *և այսպիսի թերահաւատութեան և խռովութեան*. — აღუთქუა : *վկայեաց*. — 6 ქუეყანასა მას ეგჳპტისასა : *զոր ածի ի վերայ երկրին Եգիպտացւոց*. — 7 იტყოდეს : *ասեն*. — 8 მტერთა : add. *նոցա*. — 9 მის : *նոցա*. — სული : add. *և զհետ չոգան ուխտին իմոյ*. — 10 მოიხილეს : *կոխեցին*. —

grappe de raisin apportée par eux sur des leviers (307). Et eux demeurant incrédules voulaient les lapider[1] ».

Et du fait qu'était là pareille incrédulité et émeute, le Seigneur, avec serment, attesta à Moïse, et dit : « Ces hommes que tu vois, qui m'ont courroucé et ont désobéi à ma parole, eux qui pourtant ont vu les signes et les prodiges que j'ai fait venir sur la terre des Égyptiens, ne verront pas la Terre bonne que j'ai promise à leurs pères[2]; mais ces petits enfants, dont eux disent qu'ils seront les captifs de leurs ennemis, à ceux-là (je jure) donner la Terre[3]! Et Josué, mon serviteur, et Caleb, fils de Yephoné, pour ce qu'ils sont restés sous l'influence

1. Nb. 14.6-8, 10; cf. 13.24, 27, 28. — 2. Nb. 14.21-23, 29-30; 32.10-11; Dt. 1.34-35; Jos. 5.6. — 3. Nb. 14.31; Dt. 1.39; Jos. 5.7.

վերայ բառնալոց բերեալ ի նոցանէ, եւ նոցա չհաւատացեալ կամեին քարկոծել զնոսա :

Եւ այսպիսի թերահաւատութեան եւ խռովութեան անդ լինելոյ՝ երդմամբ վկայեաց տէր Մովսեսի եւ ասէ՝ թէ արքդ այդ որ բարկացուցին զիս, եւ ոչ հաւանեալք բանի իմում, որք եւ տեսին զնշանս եւ զարուեստս զոր ածի ի վերայ երկրին Եգիպտացւոց, ոչ տեսցեն զերկիրն բարի զոր խոստացայ հարցն նոցա. այլ մանկունք այս զորս նոքա ասեն՝ թէ գերիք լիցին թշնամեաց նոցա՝ սոցա տաց զերկիրն : Եւ Յեսու ծառայ իմ եւ Քաղէբ որդի Յեփոննեայ, վասն զի եղեւ ի վերայ նոցա հոգի, եւ զհետ չոգան ուխտին իմոյ, մուծից զնոսա անդր եւ տաց զերկիրն զոր կոխեցին ոտիւք իւրեանց :

Վասն որոյ եւ յամեալ ժողովրդեանն յանապատին քառասուն ամ՝ ամենեքեան սատակեցան ըստ բանին տեառն, բայց միայն երկու արքն վասն որոց յառաջագոյն ասաց : Եւ որդիք նոցա աճեցեալք մտին ի թիւ հարցն իւրեանց :

J 100v Զորս կոչեցեալ սրբոյն Մովսեսի յայնկոյս Յորդանանու՝ ուսուցանէր զերկրորդ աւրէնսն, վերստին զաւրէնս նոցա գլխաւորեալ, ոչ եթէ այլ աւրէնս տուեալ քան զառաջինն զոր հարց նոցա ետ, այլ զնոյն պատմեաց, զի լուեալ զանցեալսն ընդ

3 խռովութեան անդ : խռովութեանդ J. — 4 հաւանեալք : հաւատացին J. — 6 մանկունք : մանունքս V. — զորս նոքա ասեն : զոր ասացին նոքա J. — 7 գերիք լիցին : գերիչք լինին J. — 9 մուծից : ց corr. ն V. — տաց : add. զնոսա J. — ոտիւք : ոտք [corr. ոտոք] J. — 10 յամեալ *nos* : համեալ V համարեալ J. — ժողովրդեանն : ա corr. et inter lineas V. — 11 երկու : երկուք V. — վասն որոց [ց corr. յ] : զորոց J. — 12 ասաց : ասացաք J. — որդիք : որդիքն J. — 14 գլխաւորեալ : գլխաւորելով J. — այլ : inter lineas J. — տուեալ : տալով J. — 15 հարց : հարցն J.

12 გარნა : add. միայն. — 13-14 შეერთნეს... მათთა : մտին ի թիւ հարցն իւրեանց. — 16 ზეგარდამო... იგი : վերստին զաւրէնս նոցա գլխաւորեալ. — 16-17 სხუა ( ) უმეტეს : այլ ( ) քան. — 17 მათა : om. A. — 18 დაწერა : պատմեաց. — გულის-ჴმა-ყონ : լուեալ. — 19 რაჲთა : եւ.

de l'Esprit (308) et ont marché en suivant mon alliance, je les ferai entrer là-bas et leur donnerai la terre qu'ils ont foulée de leurs pieds [1] ».

C'est pourquoi le peuple ayant encore séjourné quarante ans dans le désert, tous périrent conformément à la parole du Seigneur, hormis seulement les deux hommes [2] au sujet desquels il avait fait cette prédiction (Josué et Caleb). Et leurs fils s'étant accrus atteignirent le nombre de leurs pères [3].

Saint Moïse les convoqua au delà du Jourdain. Il leur exposait ce qu'enseigne la Seconde Loi (Deutéronome), en reprenant pour eux les principaux chefs de la Loi, non qu'il leur donnât là une loi différente [4] de la première qu'il avait donnée à leurs pères, mais c'est cette même Loi qu'il leur expliqua, pour qu'après avoir entendu ce qui s'était passé avec leurs pères dans la terre des

1. Nb. 14.24, 30; 32.12; Dt. 1.36-38. — 2. Nb. 14.33-35, 38; 32.13; Héb. 3.17. — 3. Nb. 1.46; 2.32; 26.51; 32.14. — 4. Dt. 1.1.

მღშიშ იყვნენ ღჳთლისა მიმართ : მას ჟამსა მღსე სულისა მიერ განაწესნა ათღრმეტნი იგი ნათესავნი ორად ნაწილად. მისცნა კურთხევანი იგი მთასა მას გარიზინსა პირითა ექუსთა მათ ნათესავთაჲთა. და წყევანი იგი მთასა მას გებალსა პირითა სხუათა მათ ექუსთაჲთა : და ამას არა თუ უდებად წინაჲსწარ გჳჩუენებს : რამეთუ განყჳნა ნათესავნი იგი ორად ნაწილად. გამღაჩინნა რღმელნიმე T 259 a მათგანნი ქრისტჱს მიერ კურთხევითა მით მკჳდრ ყღფად მამათა მათ თჳსთასა ახალსა მას შჯულსა მარჯუენით პღვნილ. და რღმელნიმე მუელითა მით ცღმითა შეპყრღბილ თჳსისა მის თჳს ურწმუნღვებისა წყევასა ქუეშე მა J 160v რცხენით კელით დებულ. ვითარცა მსგავსთა მათ თჳსთა იტყჳს მცხნელი. მას ჟამსა ვჰრქუა რღმელნი იგი მარჯუენით ჩემსა იყვნენ. მღვედით კურთხეულნღ მამისა ჩემისანღ და დაიმკჳდრეთ განმზადებული სასუფეველი თქუენ თჳს დასაბამითგან სღფლისაჲთ. და რღმელნი მარცხენით. წარვედით ჩემ გან წყეულნღ ცეცხლსა მას საუკუნესა. რღმელი განჰმზადა მამამან ჩემმან ეშმაკისა თჳს და მსახურთა მისთა:.

აწ რღმელნი სარწმუნღვებით სახელს-დებენ ღმერთსა აჰა თავთა თჳსთა თანა გამღაჩინებდეს კურთხევასა პირითა თჳსითა მღღებულ. რაჲთა ახლისა შჯულისა ნამღბ იყვნენ. წმიდისა მის ქუეყანისა. რღმელ წინაჲსწარ აღუთქუა. თანა-მკჳდრ იპღვნენ. და მერმე რღმელნი არა თუ საქ T 259 b მითა შჯულისაჲთა განმართლებულ და არცა სარწმუნღვებითა მღნანულ ყღფილ. რაჲთამცა ქრისტესა ადიდებდეს. თავნი თჳსნი თანა-მდებ მართლად დაშჯილ:.

1 მღსე : მღსჱ T. — 2-3 გარიზინსა : გარიზნსა T. — 4 ამას : მას J. — უდებად : add. რას T 2[a] manu inter lineas J. — 4-5 გჳჩუენებს : გჳჩუჱნებდა J. — 8 ცღმითა : ცთღმითა J. — თჳს : om. J. — 11 დაიმკჳდრეთ : იმკჳდრეთ J. — თქუენ თჳს : თქუენდა J. — 13 თჳს : om. J. — 16 თანა : om. T.

1 ღჳთლისა მიმართ : *յաստուծոյ*. — განაწესნა : *բաժանեալ*. — 4 პირითა... ექუსთაჲთა : *բերանովք նոյնպէս վեց ազգաւ*. — 4-5 გჳჩუენებს : *յուցանէր*. — 5 ნაწილად : *կարգս*. — 6 ყღფად : om. A. — 7 თჳსთასა : om. A. — 9 დებულ : *ըմբռնեալս*. — ვითარცა : *ոչ և*. — თჳსთა იტყჳს : *տայց*. — 10 ჩემსა : om. A. -- 11 და : om. A. — 12 ჩემ გან : om. A. — 13-14 საუ-

Égyptiens et dans le désert, de tout leur cœur ils eussent la crainte de Dieu[1]. C'est alors que Moïse une fois qu'il eut, en esprit, partagé les douze tribus en deux parts, donna : les Bénédictions, sur le Mont Garizim, de la bouche des six tribus, et les Malédictions, sur le Mont Gebal, par les bouches également de six tribus[2] (309). Et ce n'était pas sans raison qu'à l'avance il leur mettait sous les yeux ce spectacle (310). Car, en partageant les tribus en deux classes, il leur a par là fait voir certains d'entre eux, qui, par la bénédiction du Christ, à titre d'héritiers des Pères, se sont, dans le Nouveau Testament, trouvés à droite[3]; et certains autres, qui une fois pris (311) dans le vieux levain à cause de leur incrédulité, sous la malédiction, à gauche, sont restés pris[4]. N'a-t-il pas, lui

1. Dt. 11.2-8. — 2. Dt. 11.29. — 3. Mt. 25.33. — 4. Mt. 25.3ç·

հարս նոցա յերկրին Եգիպտացւոց եւ յանապատին՝ յամենայն սրտէ յաստուծոյ երկիւղէն ։ Ցայնժամ Մովսեսի հոգւով բաժանեալ զերկոտասան V 341 *ազգսն յերկուս բաժինս՝ ետ զաւրհնութիւնսն ի լերինն Գարիզին ի բերանոյ վեց ազգացն, եւ զանէծսն ի լերինն Գեբաղ բերանովք նոյնպէս վեց ազգաւ ։ Եւ զայս ոչ ընդ վայր յառաջ ցուցանէր, քանզի բաժանեալ զազգսն յերկուս կարգս՝ եցոյց զոմանս ի նոցանէ Քրիստոսի աւրհնութեամբն ի ժառանգութիւն հարցն, ի նոր կտակարանսն յաջմէ զտեալս. եւ զոմանս ի հին խմոր ըմբռնեալ վասն իւրեանց թերահաւատութեան, ընդ անիծիւք ի ձախմէ ըմբռնեալս ։ ո՞չ եւ զնմանագոյնսն ասաց փրկիչն. յայնժամ ասացից որք ընդ աջմէն իցեն. եկայք աւրհնեալք հաւր իմոյ, ժառանգեցէք զպատրաստեալ արքայութիւնն ձեզ ի սկզբանէ աշխ<արհի> ։ Եւ որք ի ձախէն. երթայք՝ անիծեալք ի հ<ուրն> ։*

Արդ որք հաւատովք կոչէին, ահա՝ յինքեանս պատկերեին զաւրհնութիւնն ի բերանոյ ընկալեալ, զի նորոց կտակարանաց որդիք եղեալ՝ սուրբ երկրին զոր յառաջ խոստացաւ ժառանգաւորք գտցին, եւ որք դարձեալ ոչ գործովք աւրինացն արդարացան, եւ ոչ հաւատովք ապաշխարեալ զՔրիստոս փառաւորեցին, զինքեանս դատապարտեալ յիրաւի տանջեսցին ։

1 *յաստուծոյ* ։ *յաստուած* J. — 2 *հոգւով բաժանեալ* ։ *բաժանե*[*ա* inter lineas] *լ հոգով* J. — *ազգսն* ։ *ազգն* J. — 3 *զաւրհնութիւնսն* ։ *զաւրհնութիւն* J. — *զանէծսն* ։ *զանէծս* J. — 4 *բերանովք* ։ *բերանաւք* J. — 5 *կարգս* ։ *կարգսն* J. — 6 *ժառանգութիւն* ։ *-ութեան* J. — *կտակարանսն* ։ *ս* supra lineam V. — *յաջմէ* ։ *յառաջմէ* J. — 7 *խմոր* ։ *խմորս* J. — *անիծիւք* ։ *ն* supra lineam V. — 8 *զնմանագոյնսն* [*ն* ult. supra lineam] : *-ագոյնն* J. — *որք* ։ *որ* J. — 9-10 *ժառանգեցէք... աշխարհի* ։ *այլաւքն հանդ* <*երձ*> J. — 10 *ձախէն* ։ *ձախմէն* J. — *անիծեալք* ։ *անիծ* add. *այլաւ*<*քն*> V. — *ի հ*<*ուրն*> ։ om. V. — 11 *կոչէին* ։ *կոչին* J. — *յինքեանս* ։ *յինքեան* J. — 12 *բերանոյ* ։ *բերան* V (312). — 13 *խոստացաւ* ։ *խաւսեցաւ* J. — 14 *ապաշխարեալ* ։ *-արեա*,*ք* J.

კუნესა... მისთა : om. A. — 15 სახელს-დებენ ღმერთსა : **կոչէին.** — 16 გამოაჩინებდეს : **պատկերեին.** — თჳსითა : om. A. — 18 მერმე რომელნი : **որք դարձեալ.** — 20 დამჯილ : **(զի) տանջեսցին.**

aussi, dit la même chose, le Rédempteur? « Alors je dirai à ceux qui seront à droite : Venez, les bénis de mon Père! Héritez du royaume qui vous a été préparé depuis le commencement du monde. Et à ceux qui seront à gauche : Allez maudits au < feu >[1]... ».

Or ceux qui, grâce à la foi, étaient appelés, voilà qu'en leur propre personne, ils étaient les types, objets de la bénédiction qu'ils avaient reçue de bouche (312), à telles enseignes que, devenus fils du Nouveau Testament, de la Terre Sainte, que (Dieu) avait à l'avance promise, ils se trouveront être héritiers; et que, ceux qui, prenant le contre-pied, ne se sont point, par les œuvres de la Loi, justifiés, et n'ont point, par la foi, après avoir fait pénitence, glorifié le Christ, seront, puisqu'ils se sont eux-mêmes condamnés, justement tourmentés.

1. Mt. 25.34, 41.

რამეთუ მოსეცა წინაჲსწარ სწავლითა მით სახესა მას გჳჩუენებს : და ესენიცა დადგენ კურთხევათა მათ. სჳმეონ. ლევი. იუდა. ზაბილონ. იოსებ და ბენიამენ. რომელთა მიერ ქრისტე წინაჲსწარ გამოიხატა და იშვა და განცხადნა და გურწმენა და იდიდა:.

და იოსების მიერ ცნობილ. ლევის გან და იუდაჲს გან ვითარცა მეუფჱ და მღდელი ჴორციელად იშვა:.

სჳმეონის მიერ ტაძარსა მას შინა ცნობილ. რამეთუ თქუა. აწ განუტევე ოჳფალო მონაჲ შენი მშჳდობით. რამეთუ იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებაჲ შენი. რომელ განჰმზადე წინაშე პირსა ყოვლისა ერისასა. ნათელი გამობრწყინვებად ნათესავთა და დიდებაჲ ერისა შენისა ისრაჱლისაჲ:.

და ზაბილონის მიერ ნათესავთა ჰრწმენა. ვითარცა იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელი. ქუეყანაჲ ზაბილონისი და ქუეყანაჲ ნეფთალემისი. გზაჲ ზღუასა წიაღ
T 260 a იორდანესა. ერი რომელი სხდა ბნელსა. იხილეს ნათელი დიდი. და რომელნი სხდეს აჩრდილთა სიკუდილისათა. გამოუბრწყინდა მათ ნათელი დიდი:.

და ბენიამენ პავლე მოციქულითა ყოველსა სოფელსა იქადაგა და იდიდა:.

და კურთხევაჲ არს წინაჲსწართა მათცა მიერ. რომელ წინაჲსწარ შჯულისა მის სახითა აღასრულებდა. ხოლო აწ სულითა ქრისტეს მიერ აღსრულებულ : და კურთხევანი მიეცნეს ზედა მთასა მას გარიზინსა. ვითარცა ახლითა შჯულითა

1 წინაჲსწარ : add. თქუა T. — ესენიცა : ესენი J. — 2 და : om. T. — 3 და 1° : om. T. — 5 მეუფჱ : მეუფე J. — 8 ოჳფალო : ოჳფალ J. — 9 განჰმზადე : განუმზადე J. — 9-10 გამობრწყინვებად : გამობრწყინდა T. — 10 ნათესავთა : წარმართთა ზედა T. — ისრაჱლისაჲ : -ისა J. — 13 იხილეს : იხილა J. — 16 პავლე : პავლჱ T. — 19 გარიზინსა *nos* : გარიზნსა TJ.

1 სახესა მას გჳჩუენებს : ***զպատճառսն ասէ*** — 3-4 გურწმენა : ***Հաւատացաւ***. — 5 ცნობილ : ***կերպարանեցաւ և***. — 7 რამეთუ თქუა : om. A. — განუტევე : ***արձակես***. — 8 შენი : add. ***ըստ բանի քում***. — 9 წინაშე... ერისასა : ***ժողովրդեան քում***. — 11 ნათესავთა ჰრწმენა : ***յազգս***

Car Moïse lui-même, leur faisant d'avance connaître les raisons (de cette répartition) dit : « Et ceux-ci se tiendront pour les bénédictions (313) : Siméon, Lévi, Juda, Zabulon, Joseph et Benjamin [1] », par lesquels le Christ a été préfiguré, puis a pris naissance, puis a été reconnu, puis par la foi, confessé, puis glorifié.

Et par Joseph, il a été figuré; et de Lévi, et, de Juda, en tant que Roi et Prêtre, selon la chair, il est né;

par Siméon, dans le Temple, il a été reconnu : « Maintenant tu laisses partir ton serviteur, Seigneur, selon ta parole, en paix. Puisque mes yeux ont vu ton salut, que tu as préparé pour ton peuple; lumière qui sera révé<lation pour les Gentils >, et gloire pour < ton > peu < ple Israël [2] > »;

1. Dt. 27.12. — 2. Lc 2.29-32.

Քանզի եւ Մովսէս յառաջագոյն ուսուց J 101r անելով զպատճառն ասէ. եւ սոքա կացցեն ի վերայ աւրհնութեանցն : Սիմէոն, Ղեւի, Յուդայ, Զաբուղոն, Յովսէփ, եւ Բենիամին, յորոց Քրիստոս յառաջ կերպարանեցաւ, եւ ծնաւ, եւ ծանուցաւ, եւ հաւատացաւ, եւ փառաւորեցաւ :

Եւ Յովսեփաւ կերպարանեցաւ, եւ Ղեւեաւ եւ Յուդայիւ իբրեւ զթագաւոր եւ զքահանայ ըստ մարմնոյ ծնաւ.

Շմաւոնիւ ի տաճարին ծանուցաւ, այժմ արձակես զծառայ քո տէր ըստ բանի քում ի խաղաղութիւն, զի տեսին աչք իմ զփրկութիւնս քո, զոր պատրաստեցեր ժողովրդեան քում, լոյս ի յայտն<ութիւն հեթանոսաց> եւ փառք ժող<ովրդեան քում Իսրայելի>.

եւ Զաբուղոնիւ յազգս հաւատացաւ՝ որպէս մարգարէն ասէ. երկիր Զաբուղոնի եւ երկիր Նեփթաղեմի, ճանապարհ ծովու յայնկոյս Յորդան<անու>, V 342 ժողովուրդ որ նստէր ի խաւարի ետես լոյս մեծ, նստկոցն ի ստուերս մահու ծագեաց լոյս.

եւ Բենիամենիւ ի Պաւղոսէ առաքելոյ յամենայն աշխարհս փառաւորեալ քարոզութիւնն զարմանալի է :

Եւ, ընդ յառաջակայն, որ յառաջ աւրինաւք կերպարանեալ կատարէր, այժմ հոգւով ի Քրիստոս լցեալ տեսանեմք. եւ աւրհնութիւնք տուան ի լերինն Գարիզին,

1 յառաջագոյն : ռ supra lineam V. — զպատճառն : ս inter lineas J. — 2 աւրհնու-թեանցն : -ութեանց J. — եւ : om. J. — 5 Յովսեփաւ : Յովսեփիւ J. — եւ 2° : om. V. — 7 Շմաւոնիւ : Շմաւոնաւ J. — տաճարին : ի inter lineas J. — զծառայ : զծառայս J. — 7-9 ըստ բանի... քում 1° : այլաւք J. — 9-10 ժող<ովրդեան քում Իսրայելի> : Իղի J. — 11 Զաբուղոնիւ : ւ 1° inter lineas V. — հաւատացաւ : հաւատայ J. — 12 Նեփթաղեմի : Նեփթիմա J. — 12-13 ծովու... ծագեաց լոյս : այլաւք J. — 15 է : om. J. — 16 [յ inter lineas] առաջակայն : առաջակայն J. — 17 հոգւով ի Քրիստոս : ի Քրիստոս հոգով J

հաւատացաւ. — 13 და : om. A. — 15 დიდი : om. A. — 16-17 იქადაგა და იდიდა. და კჳრ-ვება არს : փառաւորեալ քարոզութիւնն զարմանալի է. — 17-18 წინაჲსწართა... აღსრულე-ბულ : եւ ընդ յառաջակայն որ յառաջ աւրինաւք կերպարանեալ կատարէր այժմ հոգւով ի Քրիստոս լցեալ տեսանեմք.

et, par Zabulon, chez les Nations, il a été, par la foi, confessé, comme le Prophète dit : « Terre de Zabulon et terre de Nephtali, route de la mer au-delà du Jourdain, un peuple qui était assis dans les ténèbres a vu lumière grande. Pour ceux qui étaient assis dans les ombres de la mort a point une lumière [1] »;

et, par Benjamin, glorifiée qu'elle a été par l'apôtre Paul en tout ce monde-ci, l'annonce (qui a été faite du Christ), est merveilleuse.

Et, conformément à ce que nous avons dit précédemment (314), ce qui, antérieurement, par la Loi, s'accomplissait (315) en figures, actuellement, spirituellement, dans le Christ, nous le voyons pleinement réalisé.

1. Is. 9.1-2; Mt. 4.15-16.

გამორჩეულ. რომლისა მიერ ქრისტე განჴო J 161r რციელებულ სოფელსა გამოუჩნდა და მთასა წმიდასა იპოვა. ვითარცა ესაია იტყჳს. და იყოს უკუანაჲსკნელთა ჟამთა გამოცხადებულ მთაჲ იგი ოჳფლისაჲ : და წყევანი მთასა მას ზედა გებალსა. რომელთა მათ ჰრქუაცა რომელნი იგი შჯულსა ქუეშე იყვნეს. წყეულ იყავნ ყოველი რომელი არა დაადგრეს ყოველთა წერილთა წიგნთა შჯულისათა ყოფად მას:.

BÉNÉDICTIONS DE MOISE

ყოვლისა შემძლებით გამოთქუმულ თქუმულთაჲ მათ ვიხილოთ რასაძი ეტყჳს კურთხ T 260 b ევათა მათ შინა მოსეს:.

რამეთუ იტყჳს წერილი იგი ესრევე : ესე კურთხევანი არიან. რომლითა აკურთხნა მოსე კაცმან ღმრთისამან ძენი ისრაჱლისანი. და იტყოდა წინაჲსწარ სიკუდილისა თჳსისა. ოჳფალი სინაჲთ მოვიდა. და ისწრაფა მთით ფარანით. და ბევრეულითა კადესით. მარჯუენით მის თანა ანგელოზნი მისნი. და შეიწყალა ერი თჳსი. და ყოველნი წმიდანი ჴელთა მისთა. და ესენი შენ ქუეშე არიან. და მიიღო პირისა მისისა გან შჯული. რომელ გუამცნო ჩუენ მოსე საყოფელი შორის იაკობისა. და იყოს საყუარელითა მით ჴელმწიფჱ შეკრებასა მას ერისასა ნათესავებით-ურთ ისრაჱლისაჲთ:.

1-2 გამოუჩნდა : გამოჩნდა J. — 2 და იყოს : om. T. — 3 ოჳფლისაჲ : ღმრთისაჲ J. — 5 წიგნთა : წიგნისა T. — 6 მას : მისა T. — 8 გამოთქუმულ თქუმულთაჲ : გამოთქუმულთაჲ T. — 9 მოსეს : მოსჱს T. — 11 მოსე : მოსჱ T. — 12 ისწრაფა : იწრაფდა T. — 15 მოსე : მოსჱ T. — 16 იაკობისა : იაკობსა J. — ჴელმწიფჱ : -მწიფე J. — მას : om. J.

1 რომლისა მიერ : *յորում*. — 2 და მთასა წმიდასა იპოვა : *և լեառն սուրբ հաւատացելոց ի նա գտաւ*. — 4 რომელთა : *որպէս*. — 5 შჯულისათა : add. *այնորիկ*. — 6 მას : *զնոսա*. — 8 ყოვლისა... მათ : *բաւականագոյն ցուցեալ վասն աւետեացն*. — 10 რამეთუ... ესრევე : om. A. — არიან : om. A. — 12 სინაჲთ : (318). — მოვიდა : add. *և երևեցաւ մեզ ի Սէիր*. — და 2° : om. A. — 13 მისნი : om. A. — 14 ჴელთა მისთა : *ընդ ձեռաւք քովք*. — 15 პირისა მისისა გან : *ի բանից նորա* VJ (319). — 16 შორის იაკობისა : *ի ժողովս Յակոբայ*. — ერისასა : *իշխանաց ժողովրդոց*.

Et des bénédictions furent données sur le mont Garizim [1], en quelque sorte mis à part en vue du Nouveau Testament (316), sur lequel, le Christ, une fois incarné, est apparu dans le monde et s'est trouvé (être) Montagne Sainte pour ceux qui ont cru en Lui, comme aussi bien dit Isaïe : « Et il arrivera qu'aux derniers jours se révèle la Montagne du Seigneur [2] ».

Et la malédiction (fut donnée) sur le mont Gebal [3], comme lui aussi (Moïse) l'a dit expressément à ceux-là qui étaient sous la Loi : « Maudit soit quiconque ne demeurera pas fidèle à tout ce qui est écrit au livre de cette Loi-ci pour le faire [4] ».

1. Dt. 27.12. — 2. Is. 2.2. — 3. Dt. 27.13. — 4. Dt. 27.26; Gal. 3.10.

իբրեւ ի նոր կտակարանս որոշեալ․ յորում Քրիստոս մարմնացեալ յաշխարհի երեւեցաւ եւ լեառն սուրբ հաւատացելոց ի նա զտաւ. որպէս եւ Եսայի ասէ. եւ եղիցի յաւուրս յետինս յայտնի լեառնն տեառն ։ Եւ անէծքն ի լերինն Գեբաղ, որպէս եւ ասացն այնոցիկ որ ընդ աւրինաւքն էին. անիծեալ լիցի ամենայն որ ոչ մնասցէ յամենայն ի գրեալս ի գիրս աւրինացս այսոցիկ առնել զսոսա ։

BÉNÉDICTIONS DE MOISE

Բաւականագոյն ցուցեալ վասն ասացելոցն, տեսցուք զինչ ասէ յաւրհնութիւնսն Մովսէս ։

Այս աւրհնութիւն զոր աւրհնեաց Մովսէս մարդ աստուծոյ զորդիսն Իսրայելի ։ Եւ ասաց յառաջ քան զմեռանելն իւր. տէր ի Սինեայ եկն, եւ երեւեցաւ մեզ ի Սէիր. եւ փութացաւ ի լեռնէ Փարանէ, բիւրաւորաւքն Կադեսի. J 101v յաջմէ իւրմէ հրեշտակք ընդ նմա. եւ խնայեաց ի ժողովուրդ իւր, եւ ամենայն սրբեալք ընդ ձեռաւք քովք, եւ սոքա ընդ քեւ են, եւ ընկալաւ ի բանից նորա աւրէնս զոր պատուիրեաց մեզ Մովսէս ի ժառանգութիւն ի ժողովս Յակոբայ. եւ եղիցի հանդերձ սիրելեաւն իշխան, ի ժողովել իշխանաց ժողովրդոց հանդերձ ազգաւքն Իսրայելի ։

1-2 յաշխարհի երեւեցաւ ։ երեւեցաւ յաշխարհի J. — 3 լեառնն ։ լեառն J. — անէծքն ։ ն 2° inter lineas V. — 4 ասացն ։ ասաց J. — լիցի ամենայն ։ է J. — 5 գրեալս ։ գրեալսն J. — աւրինացս այսոցիկ ։ աւրինացն J. — զսոսա ։ զամենայն J. — 7 բաւականագոյն ։ բաւական J. — ասացելոցն ։ աց inter lineas V. — 8 Մովսէս ։ Մովսեսի ut videtur J. — 10 Սինեայ եկն *nos* : Սինեայեակն V Սինայ [եա inter lineas] եկն J. — 11 լեռնէ ։ լեառնէ J. — բիւրաւորաւքն *nos* : բեւրաւորաւքն V բիւրաւորաւք J. — 12 խնայեաց ։ խնաեաց V խառնեաց J. — սրբեալք ։ սրբեալքն J. — 13 քեւ ։ ւ inter lineas J. — նորա *nos* : նոցա VJ (319). — 14 ժառանգութիւն ։ ռ supra lineam V.

BÉNÉDICTIONS DE MOISE

Après avoir, sur les paroles ci-dessus, fourni les indications (317) suffisantes, voyons ce que dit Moïse en ses bénédictions.

« Voici la bénédiction que Moïse, homme de Dieu, prononça en bénissant les fils d'Israël. Et, avant qu'il mourût, il dit : « Le Seigneur ⌜du Sinaï est venu⌝ (318), et il nous est apparu de Séïr, et en hâte il est venu de la montagne de Pharan, avec les myriades de Kadès. A sa droite des Anges (sont) avec lui. Et il a épargné (la défaite à) son peuple. Et tous ceux qui sont sanctifiés sont sous tes mains, et ceux-ci sont sous toi. Et il a reçu de ⌜ses⌝ (319) paroles la Loi que nous a prescrite Moïse en héritage pour les assemblées de Jacob. Et il y aura, avec le Bien-Aimé, un prince, quand se rassemblent les princes des peuples avec les tribus d'Israël[1] ».

1. Dt. 33.2-5.

ამას იტყოდა წინაჲსწარმეტყუელი იგი. გჳჩუენებს ყოფილსა მას შეწევნასა ერისასა ღმრთისა მიერ ღუაწლსა უცხოთესლთა მიმართ. სეონ მეფისა გან ესებონელთაჲსა. და ოგ მეფისა გან ბასაანელთაჲსა. რომელთა შორის გამოუჩნდა ანგელოზებით-ურთ კსნად მათა მტერთა მათთა. გან. წყალობის ყო T 261 a ფითა ერისა მის მიმართ:.

წეს არს ესე გულის-კმის-ყოფად მოსლვისა მის თჳს ოჳფლისა. რამეთუ რომელ იგი მთასა მას სინასა მოსეს გამოუცხადა. იგი ანგელოზებით-ურთ მოვიდეს. და იჴსნნეს წმიდანი მდევართა გან მაჭირვებელთა მათთა. შეწყალებითა მოსავთა მისთაჲთა. რამეთუ იტყჳს. ყოველნი განწმედილნი ჴელთა შინა შენთა. მფარველ და შესავედრებელ ყოველთა ვინმე იყოს გარნა ოჳფალი მხოლოჲ. რომელმან განყვნა მკარნი და განწმიდნა ყოველნი რომელნი. მისა მიივლტიან ვითარცა მფრინველმან. რომელმან შეიკრიბნის მართუენი თჳსნი : და ეზრა წინაჲსწარ იტყოდა მსგავსთა მათ. კურთხეულ არს ოჳფალი. რომელმან განყვნა ჴელნი თჳსნი და აცხოვნა იერუსალჱმი. და ესაიაჲს მიერ აყუედრებს ურჩთა მათ და ეტყჳს. მივყვენ ჴელნი ჩემნი ყოველსა დღესა ერისა მიმართ ურჩისა : და ა J 161v ქა მოსეს ეტყჳს. ყოველნი განწმედილნი ჴელთა შინა შენთა. და ესენი შენ ქუეშჱ არიან:.

და შეიწყნარნა სიტყჳთა თჳსითა შჯულნი. რომელნი გუამცნო მოსე სამკჳდრებელისა მის შე T 261 b საკრებულისა იაკობისი : აწ ვინ ვისგანმე შეიწყნარნა სიტყუათა მათგან შჯულნი. არამედ ძემან მამისა გან. რომელ იგი მთასა

2 ერისასა : add. ნათესავებით-ურთ ისრაჱლისაჲთ T. — 3 ბასაანელთაჲსა : ბასან- J. — გამოუჩნდა : გამოჩნდა J. — 4 მათა : მათდა J. — 5 მის : om. T. — 6 ოჳფლისა : -ისაჲსა J. — 9 მისთაჲთა : მისთაჲსა T. — 12 შეიკრიბნის : შეკრიბნის T. — თჳსნი : om. J. — 14 იერუსალჱმი : ისრაჱლი T. — ესაიაჲს : ესაჲაჲს J. — ურჩთა : ურჩულოთა J. — 18 რომელნი : რომელ J. — მოსე : მოსჱ T. — 19 ვინ : 2a manu inter lineas J.

3 რომელთა შორის : *յորում*. — 6 წეს : *Հնար*. — თჳს : add. *և* (*ի*) *Հանդերձեալ*. — 7 გამოუცხადა : *երևեցաւ*. — 8 გან : add. *և ի*. — მაჭირვებელთა : add. *Թշնամեաց*. — 9 შინა :

En disant ceci le Prophète remet sous les yeux le secours qui vint effectivement au peuple de la part de Dieu dans les guerres des nations étrangères, menées par Séhon, roi d'Hésébon, et par Og, roi de Basan [1], guerres dans lesquelles il (Iahvé) leur apparut [2] avec des Anges pour les sauver de leurs ennemis, épargnant ainsi (à) son peuple (la défaite).

Il est possible d'entendre aussi ceci de la venue future du Seigneur. Car celui qui, sur le Mont Sinaï, est apparu à Moïse [3], celui-là, avec des Anges, viendra et sauvera les Saints de leurs ennemis persécuteurs et oppresseurs, épargnant ainsi (à) ceux qui auront espéré en Lui, (la défaite). Car il dit :

1. Nb. 21.24, 35; Dt. 31.4. — 2. Nb. 21.34; Dt. 3.2. — 3. Ex. 19.3, 20; 34.5, 6.

Զայս ասացեալ մարգարէին՝ ցուցանէ զեղեալ աւգնականութիւն ժողովրդեանն յաստուծոյ, ի պատերազմունս այլազգեացն, ի Սեհոնէ թագաւորէ Եսեբոնէ, եւ յՈվգայ թագաւորէ Բասանու՝ յորում երեւեցաւ նոցա հրշտակաւք փրկել զնոսա ի թշնամեաց նոցա, խնայելով ի ժողովուրդն իւր ։

Հնար է զայս իմանալ եւ ի V 343 հանդերձեալ զալուստն տեառն. զի որ ի լերինն Սինայի Մովսեսի երեւեցաւ նա հրշտակաւք եկեսցէ եւ փրկեսցէ զսուրբս ի հալածչաց եւ ի նեղչաց թշնամեաց նոցա, խնայելով ի նա յուսացելոցն. քանզի ասէ՝ եթէ ամենայն սրբեալքն ընդ ձեռաւք քովք. զի ծածկիչ եւ ապաւէն ամենեցուն ո՞ լինիցի՝ եթէ ոչ տէր որ ձգեաց զձեռս իւր եւ սրբեաց զամենեսեան որ առ նա ընթանան, որպէս հաւ, զի ծածկեսցէ զձագս իւր. եւ Եզր յառաջաձայնեալ ասաց զնմանագոյնսն. աւրհնեալ է տէր որ տարածեաց զձեռս իւր եւ կեցոյց զԵրուսաղէմ ։ Եւ Եսայեաւ նախատէ զանհաւանսն եւ ասէ. ձգեցի զձեռս իմ զաւրն ամենայն առ ժողովուրդն անհաւան ։ Եւ աստ Մովսէս ասէ. ամենայն սրբեալք ընդ ձեռաւք քովք, եւ սոքա ընդ քեւ են ։

Եւ՝ ընկալաւ ի բանից նորա աւր J 102^{r} էնս զոր պատուիրեաց մեզ Մովսէս ժառանգութիւն ժողովոյն Յակոբայ ։ Արդ ո՞ յումէ ընկալաւ ի բանից աւրէնս՝ եթէ ոչ

2 Եսեբոնէ : -բոնի J. — յՈվգայ : յՈվգ J. — 3 փրկել : փրկեալ J. — 4 ժողովուրդն : ժողովուրդ J. — 6 Սինայի : Սինա J. — զսուրբս : զսուրբսն J. — 7 եթէ : թէ J. — 8 սրբեալքն : սրբեալք J. — ընդ *nos* : ի VJ (320). — ամենեցուն ո՞ լինիցի եթէ : ո՞յ լիցի թէ J. — 9 զձեռս : զձեռն J. — ընթանան : ն ult. corr. յ V. — հաւ : inter lineas V. — 10 յառաջաձայնեալ : նմանեալ յառաջաձայնել J. — 11 զձեռս : զձեռն J. — 11-12 զանհա[ւ supra lineam]անսն : զանհաւատսն J. — 12 ձգեցի [add. ց et del.] զձեռս : ձգեցի զձեռն J. — զաւրն : զաւր J. — 13 սրբեալք : սրբեալքն J. — քեւ : ինեւ J. — 14 ընկալաւ : ւ inter lineas J. — նորա : նոցա J. — 15 ի բանից աւրէնս : աւրէնս ի բանից J.

ընդ (320). — 10 მფარველ : զի ծածկիչ. — მხოლოდ : om. A. — 11 მკარნი : զձեռս իւր. — 12 რომელმან შეიკრიბნის : զի ծածկեսցէ. — 13 წინასწარ : յառաջաձայնեալ. — 16 შინა : ընդ.

« Tous les sanctifiés (sont) sous (320) tes mains [1] ». Car couverture et abri pour tous, qui peut l'être, sinon le Seigneur qui a étendu ses mains et sanctifié tous ceux qui courent à Lui, comme la poule (fait) pour couvrir ses poussins [2]? Et Esdras, d'une voix prophétique, a dit la même chose : « Béni est le Seigneur qui a étendu ses mains et fait revivre Jérusalem [3]! » Et, par Isaïe, Il vitupère les rebelles et dit : « J'ai étendu mes mains tout le jour vers le peuple rebelle [4] ». Et ici, Moïse dit : « Tous les sanctifiés (sont) sous tes mains, et ceux-ci sont sous toi [5] ».

Et : « Il a reçu de ses paroles la Loi que nous a prescrite Moïse, héritage pour l'Assemblée de Jacob [6] ». Or, qui a reçu la Loi, et des paroles de qui (321) l'a-t-il reçue? Sinon le Fils, du Père? Lequel Fils, sur le Mont Sinaï, dans la nuée,

1. Dt. 33.3. — 2. Mt. 23.37. — 3. 2 Esdras 7.27, pour le sens (?). — 4. Is. 65.2; Rom. 10.21. — 5. Dt. 33.3. — 6. Dt. 33.3-4.

მას სინასა ღრუბლით გამოჩინებულ მოსცა მოსეს. რომელ იგი მამისა გან მოიღო შჯული. რამეთუ გარდამოსრულ წამებასა დასდებს ერსა მას შორის სამკჳდრებელსა ამას ძეთა იაკობისთა : ძჱ შუა-მდგომელ მამისა მცნებითა მოსეს მიერ შჯული იგი. და მოსე შუა-მდგომელ ძისა და ერისა მის მიცემითა სამართლისა მის შჯულისაჲთა. რამეთუ იერემიაცა მსგავსსა ამათსა იტყჳს. ესე ღმერთი ჩუენი. და არავინ სხუა ამისსა გარეშჱ. პოვნა ყოველნი გზანი სწავლისანი. და მისცა იაკობს მონასა თჳსსა და ისრაჱლს საყუარელსა თჳსსა. და მამისა მიერ პოვნილ ყოველივე სიბრძნე და სწავლაჲ მისცა ძესა. რომელსა იაკობს ისრაჱლად უწესს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. რომელ არს პირმშოჲ ძჱ ღმრთის. და ძესა მიუღებიეს ყოველივე სიბრძნე. მიჳმადლა კაცთა. ვითარცა იტყჳს. ვითარმედ ამისა შემდგომად ქუეყანასა ზედა T 262 a გამოჩნდა. და კაცთა შორის იქცეოდა. რამეთუ მოსეცა წინაჲსწარ მისცა მამათა მათთა შჯული იგი. რომელ მოიღო ძისა გან. და ამისა შემდგომად ასწავებდა ძეთა მათთა მეორესა შჯულსა. რაჲთა გამოაჩინნეს ორნი იგი შჯულნი. ძუელი იგი წინადაცუეთით მამათა მათთა განუჩინა. და ახალი იგი ახალთა დაუმარხა : აწ რომელმან მოსეს მიერ განაწესა ძუელი იგი. იგივე გჳჩუენებს ახალსა მას. რამეთუ იგი მხოლოჲ

1 მას : om. J. — მოსცა *nos* : მოსცნა TJ. — 3 ძჱ : ძე J. — მცნებითა *nos* : მცნებათა TJ. — 3-4 მოსეს... იგი : შჯული იგი მოსეს მიერ T. — 5 შჯულისაჲთა : შჯულისაჲსა J. — 7 ისრაჱლს : ისრაჱლ T. — 8 ყოველივე : ყოველი J. — ძესა : om. T. — 9 ძჱ : ძე J. — 10 ყოველივე : ყოველი ესე J. — 11 გამოჩნდა : -ჩნდეს T. — 12 იქცეოდა : -ოდის T. — მოსეცა : მოსესცა J. — 13 ძისა : მის T. — გან : add. და ამისა შემდგომად ასწავებდა ძეთა მათთა შჯული იგი რომელ მოიღო ძისა გან T. — 16 იგი 1° : om. T.

1-2 რომელ... შჯული : ***ուրէնս ի հաւրէ***. — 2 რამეთუ ( ) დასდებს : ***զի*** ( ) ***դիցէ***. — შორის : om. A. — 3 ამას : om. A. — ძეთა : ***ժողովոց որդւոցն***. — ძჱ : ***քանզի որդի***. — 4 და 1° : ***իսկ***. — შუა-მდგომელ : add. ***լինէր***. — 4-5 სამართლისა მის შჯულისაჲთა : ***զարդարութիւնս աւրինացն***. — 5 რამეთუ : om. A. — 6 და... გარეშჱ : ***ոչ համարեսցի այլ առ սա***. — სწავლისანი : ***խրատու***. — 7 საყუარელსა : ***սրբոյ***. — 8 სწავლაჲ : ***զխրատ***. — 8-9 რომელსა... ისრაჱლად : ***զոր Յակոբ և Իսրայէղ***. — 12 მისცა : add. ***նոցա*** et del. V (323). — 14

une fois apparu [1], donna à Moïse la Loi de la part du Père, pour qu'une fois descendu il rendît ce témoignage en faveur du peuple (que cette loi allait) « en héritage aux assemblées des fils de Jacob [2] ». Car le Fils était médiateur [3] du Père, en prescrivant à Moïse la Loi. De son côté, Moïse était médiateur du Fils et du peuple, en donnant les statuts justifiants de la Loi. Et Jérémie a dit la même chose : « Celui-ci est notre Dieu, nul autre ne comptera auprès de lui. Il a trouvé toute voie de conseil et l'a donnée à Jacob, son serviteur, et à Israël, son saint [4] ». Et le Père, qui a trouvé toute la sagesse et conseil, (l')a donnée au Fils, que le Prophète appelle « Jacob » et « Israël », noms qui équivalent à « Fils aîné de Dieu ». Et le Fils, une fois qu'il eut reçu toute sagesse, la donna aux hommes, comme

1. Ex. 19.9; 24.15-18. — 2. Dt. 33.4. — 3. Gal. 3.19; 1 Tim. 2.5. — 4. Bar. 3.36-37.

որդի ի հայրէ՝ որ ի լերինն Սինայ յանձն երեւեալ՝ եւ Մովսեսի աւրէնս ի հայրէ, զի իջեալ վկայութիւն դիցէ ժողովրդեանն ի ժառանգութիւն ժողովոց որդւոցն Յակովբայ ։ Քանզի որդի միջնորդ էր հայր պատուիրելով Մովսեսի զաւրէնսն ։ Իսկ Մովսէս միջնորդ լինէր որդւոյ եւ ժողովրդեանն, տալով զարդարութիւնս աւրինացն ։ Եւ Երեմիայ նմանագոյնս ասաց. սա աստուած մեր, ոչ համարեսցի այլ առ սա. եգիտ զամենայն ճանապարհ խրատու, եւ ետ զնա Յակովբայ ծառայի իւրում եւ Իսրայելի սիրոյ իւրում ։ Եւ հայր զտեալ զամենայն իմաստութիւնն եւ զխրատ՝ ետ որդւոյ զոր Յակոբ եւ Իսրայէլ կոչէ մարգարէն, որ է անդրանիկ որդի աստուծոյ ։ Եւ որդւոյ առեալ զամենայն իմաստութիւն՝ ետ մարդկան, որպէս եւ ասէ՝ եթե յետ այսորիկ յերկրի երեւեցաւ եւ ընդ մարդկան շրջեցաւ ։ Քանզի եւ Մովսէս յառաջ հարցն նոցա
V 344 *եւ նա զաւրէնսն, առեալ յորդւոյ, եւ յետ այսորիկ որդւոց նոցա ուսուցանէր զերկրորդ աւրէնսն, զի կերպարանեսցէ զերկուս կտակարանսն, զհինն՝ թլփատեալ հարցն որոշեալ, եւ զնորն իբրեւ զնոր նորոց պահէ ։ Արդ որ Մովսեսիւ որոշեաց զհինն, նա եկեալ եցոյց զնորն, զի մի եւ նոյն աստուած, որ նոքաւք քարոզեցաւ*

2 *ժողովոց որդւոցն Յակովբայ* : *ժողովրդոցն Յակոբայ* J. — 3 *Մովսեսի զաւրէնսն* : *զաւրէնսն Մովսեսի* J. — 5 *Երեմիայ նմանագոյնս* : *Երեմիա նմանագոյն* J. — *այլ առ սա* : *առ սմայ այլ* J. — 6 *ճանապարհ խրատու* : *ճանապարհս իմաստութեան* J. — 7 *իմաստութիւնն* : *իմաստութիւն* J. — 9 *եթե* : *թե* J. — 10 *շրջեցաւ* : *շր* V. — 11 *նա* *nos* : *նոցա* et del. V om. J (323). — *եւ* : add. *ապա* J. — *նոցա* : *նոց նոցա* J. — 12 *թլփատեալ* *nos* : *թլփատել* VJ (323). — 13 *իբրեւ զնոր* : om. J. — *Մովսեսիւ* : *Մովսեսի* J. — *որոշեաց* : *շ* corr. *լ* V. — 14 *եցոյց* : *ուսուցանէ* J.

გამოაჩინნეს : *կերպարանեսցէ*. — 14-15 წინადაცუეთით... განუჩინა : *թլփատեալ հարցն որոշեալ* (323). — 15 იგი : add. *իբրեւ զնոր* (323). — 16 განაწესა : *որոշեաց*. — იგივე გჳჩუენებს : *նա եկեալ եցոյց*. — 16-134, 2 რამეთუ... ჰრწმენეს : *զի մի եւ նոյն աստուած որ նոքաւք քարոզեցաւ անտես երեւեսցի եւ մի եւ նոյն որդի աստուծոյ որ յաշխարհի երեւեցաւ հաւատասցի*.

encore il (le Prophète le) dit : « Après ceci, sur la terre il a été vu, et, avec les hommes, a conversé[1] (322) ». Car Moïse, lui aussi, une première fois à leurs pères, a ⌜lui-même⌝ donné la Loi, après l'avoir reçue du Fils (au Sinaï), et, après ceci, à leurs fils, il enseignait la Seconde Loi (Deutéronome), à dessein de préfigurer les deux Alliances à la fois : l'Ancienne, en l'ayant ainsi pour les pères ⌜circoncis⌝[2] <seuls> définie (explicitement, dans le Deutéronome), et la Nouvelle, en la réservant (implicitement), comme chose nouvelle pour <hommes> nouveaux[3]. Celui-là bien, qui, par Moïse, a défini (explicitement) l'Ancienne (c'est-à-dire le Fils), celui-là, en son avènement, a montré (explicitement) la Nouvelle, à dessein qu'un seul et même Dieu, qui par elles (l'Ancienne et la Nouvelle) a été déclaré invisible[4], fût vu, et qu'un seul et même Fils de

1. Bar. 3.38. — 2. Cf. Act. 7.8. — 3. Peut-être allusion à Eph. 4.24; Col. 3.10. — 4. Pour A. T. peut-être : Ex. 33.20; pour N. T. : Jean 1.18; 1 Jean 4.12; 1 Tim. 6.16.

მხოლოჲ ღმრთ. რომელ მათ მიერ იქადაგა. გამოუჩინებელ რწმუნებულ. და იგი მხოლოჲ ძჱ ღმრთისაჲ. რომელი სოფელსა გამოუჩნდა და რაჲთა ჰრწმენეს. ვითარცა იერემიაჲს მიერ იტყჳს. და იყოს მათ დღეთა შინა იტყჳს ოჳფალი დავდვა სახლსა მას ზედა დავითისსა და სახლსა იუდაჲსსა აღთქუმაჲ ახალი. არა ეგრე ვითარ იგი აღუთქუ მამათა მათთა მთასა მას ქორებს : აწ ძისა ღმრთისაჲ. რომელი ყოვლისა შუა-მდგომელ ყოფილ **T 262 b** ღმრთისა და კაცთა. ღრუბლით გამო პირველ ვითარცა სარკითა მთასა მას მოსეს ეჩუენა. **J 162r** შჯული იგი მამისა მიერ ამცნო. ვითარცა იტყჳს წერილი იგი. და ჰრქუა ოჳფალმან მოსეს. გარდავედ. ამცენ ერსა მას. უკუეთუ დამარხვით დაიმარხნეთ მცნებანი ოჳფლისა ღმრთისა თქუენისანი და სათნოებასა წინაშე მისსა იქმოდით. ყოველივე იგი გუემაჲ. რომელი მივაწიე ქუეყანასა მას ეგჳპტისასა. არა მოვავლინო თქუენ ზედა. რამეთუ მე ვარ ოჳფალი ღმერთი თქუენი : აწ ვინმე არს ოჳფალი იგი. რომელი ეტყოდა მოსეს. არამედ ძჱ. ანუ ვისსა შჯულსა ამცნებდა. არამედ მამისასა. რომელმან თჳსი იგი საშჯელი ინება გამოცხადებად და თქუა. ვითარმედ ყოველივე გუემაჲ. რომელი მივაწიე ეგჳპტესა ზედა. არა მოგაწიო თქუენ ზედა : და არა ესრე თქუა. ვითარმედ რომელმან მოავლინა. რამეთუ მამაჲ არავის შჯის. არამედ ყოველივე საშჯელი მისცა ძესა. რომელმან დასაჯნა მეგჳპტელნი ზღჳთა მით მეწამულითა სამართლად დანთქმულ:.

კეთილად მეორესა შჯულსა იტყჳს. ვითარმედ მოიხუნა პირისა მისისა გან შჯულნი. რომელ გუამ **T 263 a** ცნო ჩუენ მოსე. სამკჳდრებელი ერისა მის იაკო-

1 გამოუჩინებელ : გამოჩინებულ J. — 2 ძჱ : ძე J. — და : om. T. — 4 ზედა : om. J. — 11 მივაწიე : მოვაწიე J. — 13 ძჱ : ძე J. — 14 იგი : om. T. — 15 ყოველივე : ყოველი J. — მივაწიე : მოვაწიე T. — ეგჳპტესა : მეგჳპტელთა T. — 15-16 მოგაწიო : მოვავლინო J. — 17 მისცა : მოსცა T. — 18 დანთქმულ : და თქუმულ J. — 20 მოსე : მოსჱ T.

7 სარკითა : ***տեսլեամբ***. — 8 მამისა მიერ : ***հաւր***. — 9 ამცენ : ***վկայեա***. — მას : add. ***ասելով***. — დაიმარხნეთ : ***պահեսջէք*** (324). — 11-12 მოვავლინო : ***ածից***. — 12 არს : ***էր***. — 14

Dieu, qui dans le monde a été vu, fût cru (323). Comme aussi bien, par Jérémie, il (ce Fils de Dieu) dit : « Et il arrivera en ces jours-là, dit le Seigneur, je ferai, avec cette vôtre Maison de David et la Maison de Juda, un Pacte nouveau; non comme le Pacte que je fis avec leurs pères sur le Mont Horeb[1] ». Or le Fils de Dieu qui s'est fait en tout « médiateur entre Dieu et les hommes[2] », en la nuée d'abord[3], comme aussi en vision, ayant apparu à Moïse sur la montagne[4], lui prescrivit la Loi du Père. Comme aussi bien dit l'Écriture : « Et le Seigneur dit à Moïse : « Une fois descendu atteste (de ma part) au peuple en disant[5] : Si, les gardant fidèlement, vous gardez (324) les commandements du Seigneur votre Dieu, et faites ce qui est agréable à ses yeux, toutes les plaies que j'ai

1. Jér. 38(31).31-32. — 2. 1 Tim. 2.5. — 3. Ex. 19.9, 16; 24.15 sv., 18. — 4. Ex. 33.18; 34.1-6 sv. — 5. Ex. 19.21.

անտես, երեւեցի, եւ մի եւ նոյն որդի աստուծոյ, որ յաշխարհի երեւեցաւ, հաւաստացի ։ Որպէս եւ Երեմիայիւն ասէ. եւ եղեցի յաւուրսն յայնոսիկ, ասէ տէր, եղից տանդ Դաւթի եւ տանն Յուդայ ուխտ նոր, ոչ որպէս J 102v ուխտեցի հարցն նոցա ի լերինն Քորեբ ։ Արդ որդւոյ աստուծոյ յամենայնի միջնորդ աստուծոյ եւ մարդկան եղեալ՝ ամպովն յառաջ որպէս եւ տեսլեամբ Մովսեսի ի լերինն երեւեալ՝ զաւրէնսն հաւր պատուիրեաց ։ Որպէս եւ ասէ գիրն. եւ ասաց տէր ցՄովսէս. իջեալ՝ վկայեա ժողովրդեանն ասելով՝ եթե պահելով պահեցէք զպատուիրանս տեառն աստուծոյ ձերոյ եւ զհաճոյս առաջի նորա արասջիք, զամենայն հարուածսն զոր ածի ի վերայ երկրին Եգիպտացւոց, ոչ ածից ի վերայ ձեր, քանզի ես եմ տէր աստուած ձեր ։ Արդ ո՞ էր տէրն՝ որ խաւսէրն ընդ Մովսեսի՝ եթե ոչ որդի. եւ կամ զո՞յր աւրէնս պատուիրէր՝ եթե ոչ զհաւր ։ Որոյ զիւր դատաւորականն կամեցեալ ցուցանել ասաց՝ եթե զամենայն հարուածս զոր ածի ի վերայ Եգիպտոսի, ոչ ածից ի վերայ ձեր ։ Եւ ոչ ասաց՝ եթե զոր ածն, քանզի հայր զոչ ոք դատի, այլ զբնաւ դատաստանն ետ որդւոյ, որ դատեցաւ զԵգիպտացիսն կարմիր ծովուն, արդարութեամբ ընկղմեալ ։

Բարւոք ասէ յերկրորդ աւրէնսն՝ եթե ընկալաւ ի բանից նորա աւրէնս զոր պատուի-

2 եւ 2° : om. J. — տանդ ։ տանն J. — 3 տանն ։ տան ut videtur J. — 4 յամենայնի ։ յամենայն J. — եղեալ ։ ante աստուծոյ J. — 5 զաւրէնսն ։ ն ult. inter lineas J. — 6 եւ 1° : om. J. — 7 եթե ։ թե J. — պահեցէք ։ պահե [ս et del.] ցէք J (324). — 8 զհաճոյս ։ զհաճոյսն J. — արասջիք ։ արասցուք J. — 9 ո՞ ։ ո՞յ J. — 10 խաւսէրն ։ խաւսէր J. — եթե ։ թե J. — 11 եթե 1° ։ թե J. — կամեցեալ ։ կամեցել J. — 12 Եգիպտոսի ։ ի inter lineas V. — եթե ։ թե J. — 13 զոչ ոք ։ զոք ոչ J. — դատաստանն ։ դատաստան J. — որդւոյ ։ add. իւրում J. — 14 զԵգիպտացիսն կարմիր ։ զԵ[գ inter lineas] իպտացիսն ի կամիր J. — 15 բարւոք ։ բարիոք J. — նորա ։ նոցա J.

სამჯელი : դատաւորականն (325). — 16 რომელმან მოავლინა : զոր ածն. — 18 დანთქმულ : ընկղմեալ. — 19 პირისა მისისა გან : ի բանից նորա. — 20 ერისა მის : ժողովրդ. — 136,1 ოჳფლისაჲთა : om. A.

amenées sur la terre des Égyptiens, je ne les amènerai point sur vous, parce que, moi, je suis le Seigneur votre Dieu[1] ». Or qui était le Seigneur qui parlait là avec Moïse, sinon le Fils? ou bien de qui était la Loi qu'il prescrivait, sinon du Père? Lequel Seigneur, parce que, le (pouvoir) (325), à lui personnel, qu'il a de juger, il a voulu le montrer, a dit : « Toutes les plaies que j'ai amenées sur l'Égypte, je ne les amènerai point sur vous[2] ». Et il n'a pas dit : « qu'Il (le Père) a amenées », parce que « le Père ne juge personne, mais le jugement tout entier, il l'a donné au Fils[3] », qui a jugé les Égyptiens par la mer Rouge[4], les y ayant, avec justice, submergés.

Excellemment il dit dans la Seconde Loi : « Il a reçu de ses paroles la Loi que Moïse nous a prescrite, héritage pour les assemblées de Jacob. Et il y aura avec

1. Ex. 15.26. — 2. Ex. 15.26. — 3. Jean 5.22. — 4. Ex. 14.26-28.

ბისი. და იყოს საყუარელითა მით ოჳფლისაჲთა ჳელმწიფჱ. რაჲთა მას ჟამსა მოსესა ჳელმწიფედ სარწმუნოდ გამოჩნდეს. რაჟამს საყუარელი იგი ძჱ ღმრთი– საჲ ზეცით დიდებით მოსეთ–ურთ გამოჩნდეს. და რომელ იგი მის მიერ იქადაგა. ყოველთა განცხადებულად ეჩუენოს. რომელ იგი მაშინ მოსეს მთასა მას შინა ეტყოდა. და არავის ჰრწმენა. და აწ სოფელსა ვითარცა კაცი გამოჩინებულ მათ შორის და არა ცნობილ ვითარცა თჳთ მოსე იტყჳს:.

შეკრებასა ჳელმწიფეთასა და ერთასა ნათესავებით–ურთ ისრაჱლისაჲთ. მის თჳს მოციქულნი იგიცა მსგავსსა ამისსა იტყოდეს. ოჳფალო. შენ ხარ რომელმან ჰქმენ ცაჲ და ქუეყანაჲ და ზღუაჲ. რომელი პირითა საყუარელისა მონისა შენისა დავითისითა იტყოდე. რაჲსა პირუტყუ–ებრ შეკრბეს ნათესავნი და ერმან იზრახა ცუდი. შეითქუნეს მეფენი ქუეყანისანი და მთავარნი შეკრბეს ერთად ოჳფლისა თჳს და ცხებულისა მისისა თჳს. ნანდჳლვე შეკრბეს ძესა შენსა ზედა იესოჳს რომელსა სცხე **T 263 b** ჰეროდე და პონტიელი პილატჱ ერით–ურთ და ჳელ– მწიფებით–ურთ. რავდენ ჴელმან შენმან და მარჯუენემან შენმან წინაჲსწარ განჰმზადა ყოვლად :.

RUBEN

J 162' და იწყო მოსე კურთხევად ნათესავთა და თქუა. ცხოვდინ რუბენ და ნუ მოკუდებინ. და იყავნ რიცხჳთ მრავალ : აწ თუ რუბენის ზედა ვინმე ჰგონებდეს ამას თქუმულსა. შეცთომილ არს. რამეთუ მრავლით ჟამით წინა მომკუდარ

1 ჳელმწიფჱ : -მწიფე J. — 2 მოსესა : მოსესსა J. — ძჱ : ძე J. — 3 რომელ : რომელი J. — 7 და ერთასა : om. T. — 9 ჰქმენ : ქმენ T. — ზღუაჲ : add. და ყოველი T. — 10 დავითისითა : დავითისთა T. — პირუტყუ–ებრ : პირუტყუთა მსგავსად J. — 12 თჳს 1° : om. J. — 13 რომელსა სცხე : del. ut videtur T. — პილატჱ : პილატე J. — 17 და 1° : add. ა in margine J. — ნათესავთა : მათა T.

1-2 რაჲთა ( ) გამოჩნდეს : ***քանզի*** ( ) ***երեւեսցի***. — 2 მოსესა : ***Մովսէս***. — 3 გამო- ჩნდეს : ***երեւեսցէ***. — 4 მთასა მას შინა : om. A. — 5 არავის ჰრწმენა : ***անհաւատալի լինէր***. — 5-6 მათ შორის და არა ცნობილ : ***ի նոցանէ ոչ ճանաչէր***. — 7-8 მის თჳს : ***զայս***. — 8 იტყოდეს :

le Bien-Aimé un prince [1] », parce qu'alors Moïse, aussi, prince fidèle [2], apparaîtra, lorsque le Bien-Aimé Fils de Dieu, du ciel, en gloire, avec Moïse viendra [3]; et Celui qui, par lui, a été annoncé, à tous manifestement apparaîtra, lui qui alors avec Moïse parlait et n'était point cru. Encore maintenant, « venu dans le monde comme homme, il n'était point d'eux reconnu [4] », comme le disait aussi Moïse lui-même en personne.

« Quand se rassemblent princes et peuples (326) avec les tribus d'Israël [5] ». Ceci, eux aussi, les Apôtres l'ont pareillement attesté en disant : « Seigneur, c'est toi qui as fait le ciel et la terre et la mer, toi qui, par la bouche de ton bien-aimé

1. Dt. 33.3-5. — 2. Héb. 3.5. — 3. Mt. 17.3; Mc 9.4; Lc 9.30. — 4. Jean 1.10. — 5. Dt. 33.5.

բեաց մեզ Մովսէս ժառանգութիւն ժողովոց Յակոբայ. եւ եղիցի հանդերձ սիրելեաւն իշխան, քանզի յայնժամ եւ Մովսէս իշխան հաւատարիմ երեւեցի, յորժամ սիրելի որդին աստուծոյ յերկնից փառաւք հանդերձ Մովսեսիւ եկեցէ, եւ որ ի նմանէն քարոզեցաւ ամենեցուն յայտնապէս V 345 երեւեցի, որ յայնժամ ընդ Մովսեսին խաւսէր եւ անհաւատալի լինէր : Եւ այժմ յաշխարհ իբրեւ զմարդ եկեալ ի նոցանէ ոչ ճանաչէր, որպէս եւ նա ինքն իսկ Մովսէս ասէր :

Ի ժողովել իշխանաց եւ ժողովրդոց հանդերձ ազգաւքն Իսրայելի : Զայս եւ առաքեալքն նմանագոյնս վկայեցին ասելով. տէր՝ դու ես որ արարեր զերկին եւ զերկիր եւ զծով. որ բերանով սիրելւով ծառայիւ քով Դաւթիւ ասացեր. ընդէ՞ր անասնաբար ժողովեցան ազգք, եւ ժողովուրդք խոկացան սնոտի, յանդիմանեցան թագաւորք երկրի, եւ իշխանք ի միասին ժողո<վեցան> ի վերայ տեառն եւ ի վերայ Քրիստոսի նորա : Արդարեւ ժողովեցան ի վերայ որդւոյ քոյ սրբոյ՝ Յիսուսի, զոր աւծեր, Հերովդէս եւ Պոնտիոս Պիղատոս հանդերձ ժողովրդովք եւ իշխանաւքն առնել որչափ ձեռն քո եւ աջ քո յառաջ որոշեաց լինել :

Ruben

Եւ սկսեալ Մովսեսի զազգսն աւրհնել ասաց. կեցցէ Ռուբէն եւ մի մեռցի եւ եղիցի բազում թուով : Արդ եթէ ցՌուբէն ոք համարեսցի զայս ասացեալ մոլորեալ է,

1 ժողովոց : ժողովոյն J. — 1-2 սիրելեաւն իշխան : սիրելեւն իշխանաւ J. — 2 յայնժամ եւ : եւ յայնժամ J. — իշխան 2° : add. եւ J. — 5 անհաւատալի : հաւատալի J. — 6 ասէր : hic in J lacuna quae patet usque ad եթող, p. 157,10. — 9 սիրելւով : ւ inter lineas V. — ծառայիւ : ւ inter lineas V.

վկայեցին ասելով. — 10 ერმან : ժողովուրդք. — 11 შეითქუნეს : յանդիմանեցան. — 12 შენსა : add. սրբոյ. — 13 ერით-ურთ : հանդերձ ժողովրդովք. — 13-14 ჴელმწიფებით-ურთ : add. առնել. — 15 განჰმზადა : որոշեաց.

serviteur David (327), as dit : « Pourquoi, comme bêtes brutes, tribus se sont rassemblées, et peuples ont ruminé de vains desseins? Rois de la terre ont fait front, et princes se sont ensemble rassemblés contre le Seigneur et contre son Christ. En toute vérité se sont rassemblés contre ton saint Fils Jésus, que tu as oint, Hérode et Ponce-Pilate, avec peuples et princes, pour en faire autant que ta main et ta droite avait à l'avance décrété qu'il serait fait [1] ».

Ruben

Et Moïse ayant une fois commencé à bénir les tribus dit : « Que Ruben vive et point ne meure! Et qu'il soit, en nombre, multitude [2]! » Or si quelqu'un va croire que ces paroles sont adressées à Ruben, il est dans l'erreur, car depuis longtemps Ruben étant mort et, dans la terre d'Égypte, enterré, en quel sens

1. Act. 4.24-28. — 2. Dt. 33.6.

რუბენ და ქუეყანასა მას ეგჳპტელთასა დამარხულ : არამედ რამეთუ დავითცა წინაჲსწარ იტყჳს ქრისტეს თჳს მსგავსთა მათ თქუმად. არა მოვკუდე. არამედ ვცხოვნდე. მსგავსად ამისა მოსეცა იტყჳს. ცხონდინ რუბენ და ნუ მოკუდებინ. და იყავნ რიცხჳთ მრავალ. რომელ იქმნების აწ ეკლესიათა მიერ წარმართთასა მიმართ : და უმრავლეს არიან ნაშობნი ბერწისანი მის უფროჲს ქმრიელისა მის. რომელ არს ესე აღდგომისა სასწაულ. წინაჲსწარ ჰხედვიდა მოსე აღდგომასა მას ოჳფლისასა. ვითარმედ სიკუდილი მას T 264 a ვერ ეუფლოს. თქუა: ცხონდინ და ნუ მოკუდებინ. რამეთუ დავითცა არა თუ თავისა თჳსისათჳს რაჲ შემძლებელ იყო თქუმად. ვითარმედ ვცხოვნდე და არა მოვკუდე. რომელი იგი მოკუდა და საფლავი მისი ჰგიეს დღეინდელად დღეჲმდე. არამედ რამეთუ იგიცა წინაჲსწარ ჰხედვიდა აღდგომასა მას ოჳფლისასა. და მორწმუნეთა მიმართ წინაჲსწარმეტყუელებს. და მოციქული იტყჳს. რომელი იგი მოკუდა. ცოდვითა მოკუდა ერთგზის. ხოლო რომელი იგი ცხოველ არს. ცხოველ არს ღმრთისა : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ ცოდვითა მოკუდა. ყოვლადვე მოგუასწავებს. ვითარმედ ყოველთა კაცთა შეცოდებულთა. რომელსა იგი არა თანა-ედვა სიკუდილი. ჩუენ ყოველთა თჳს სიკუდილდ მიეცა. რაჲთა რომელნი იგი ცოცხალ იყვნენ. არა თავისა თჳსისა ცხოველ იყვნენ. არამედ მისა რომელ იგი მათ თჳს მოკუდა და აღდგა : და თუ მოვწყდებით ქრისტეს თანა T 264 b ნათლის-ღებითა. გურწამს მკუდრეთით აღდგომილიცა არღარა მოკუდეს. და სიკუდილი მის ზედა

1 ეგჳპტელთასა : ეგჳპტისასა T. — 5 მის 1° : om. J. — 6 ჰხედვიდა : ხედვიდა J. — მოსე : მოსჱ T. — 8 რაჲ : 2ª manu inter lineas J. — 9 არა : არაჲ T. — 10 დღეინდელად nos : დღენდელად T მოდღენდელად J. — რამეთუ : om. T. — 11 ჰხედვიდა : ხედვიდა J. — მას : om. J. — ოჳფლისასა : add. ვითარმედ სიკუდილი მას ვერ ეუფლოს თქუა ცხონდინ და ნუ მოკუდებინ 2ª manu in margine J, T არამედ რომელი იგიცა წინაჲსწარ ჰხედვიდა აღდგომასა მას ოჳფლისასა T (331). — და : add. ამას 2ª manu inter lineas J. — 13 ხოლო : და J. — 14 რომელ : რომელი J. — 17 თავისა თჳსისა : თავით თჳსით T. — 18 მოვწყდებით : მოვსწყდებით J. — 19 გურწამს : მრწამს T. — აღდგომილიცა : 2ª manu inter lineas J. — და : add. არცა J. — მის : მას J.

1 დამარხულ : add. ***զիարդ ասէր եթե կեցցէ և մի մեռցի***. — 2 იტყჳს : ***ասաց***. — თქუმად : ***ասելով***. — 3 იტყჳს : om. A. — რუბენ : om. A. — 4-5 წარმართთასა მიმართ : ***ազգաց***. — 5

(Moïse) aurait-il dit : « Qu'il vive et point ne meure[1]? » Mais parce que David lui aussi a prédit du Christ la même chose, en disant : « Je ne mourrai point, mais vivrai[2] », de même lui aussi Moïse (a dit) : « Qu'il vive et point ne meure! Et qu'il soit, en nombre, multitude[3]! », ce qui se réalise de nos jours dans l'Église des Gentils (328) : « Et plus nombreux se trouvent être les fils de la Délaissée que ceux de la femme qui avec elle a son mari[4] », lesquels (fils de la Délaissée) sont ⌜fils⌝ de la Résurrection[5] (329). A l'avance (330), Moïse ayant sous les yeux ce prodige : la Résurrection du Seigneur, savoir que « la mort sur Lui

1. Dt. 33.6. — 2. Ps. 117.17. — 3. Dt. 33.6. — 4. Is. 54.1; Gal. 4.27. — 5. Lc 20.36.

քանզի վաղուց մեռեալ Ռուբենի եւ յերկրին Եգիպտացւոց թաղեալ, զիա՞րդ ասէր՝ եթէ կեցցէ եւ մի մեռցի ։ Այլ վասն զի եւ Դաւիթ յառաջ ասաց վասն Քրիստոսի նմանագոյնս ասելով. ոչ մեռայց այլ կեցից, զնոյն եւ Մովսէս. կեցցէ եւ մի մեռցի, եւ եղեցի բազում թուով, որ լինի այժմ եկեղեցեաւ ազգաց. եւ բազում գտանին որդիք սկնդլին առաւել քան զարամբւոյն, որ է յարութեան ։ Յառաջագոյն զայս նշանակ տեսեալ Մովսեսի՝ զյարութիւնն տեառն, եթէ մահ նմա տիրել ոչ կարէ, ասաց. կեցցէ եւ մի մեռցի, քանզի եւ Դաւիթ ոչ եթէ վասն իւր կարէր ասել՝ թէ կեցից եւ ոչ մեռայց, որ մեռաւն եւ գերեզման նորա կայ ի միջի մերում մինչեւ ցայսաւր. այլ եւ նա յառաջագոյն տեսանէր զյարութիւնն տեառն. եւ հաւատացելոց մարգարէանայր ։ V 346 Եւ առաքեալ ասէ. որ մեռաւն՝ մեղացն մեռաւ մի անգամ, եւ որ կեանն՝ կեան աստուծոյ ։ Եւ զասելն՝ եթէ մեղացն մեռաւ մի անգամ, նշանակէ թէ ամենայն մարդկան մեղաւորաց եղելոց, որ ոչ պարտէրն մահ՝ վասն մեր ամենեցուն մի անգամ այն մեռաւ, զի որ կենդանին են ոչ եւս իւրեանց կեցցեն, այլ նմա որ վասն նոցա մեռաւ եւ յարեաւ ։ Եւ թէ մեռանիմք ընդ Քրիստոսի մկրտութեամբ, հաւատամք թէ եւ յարութեանն նորա կցորդ լինիմք, զայս գիտացեալ՝ եթէ Քրիստոս յարուցեալ ի մեռելոց ոչ եւս մեռանի,

2 մի : inter lineas V. — 5 զարամբւոյն : ւ inter lineas V. — որ է յարութեան : (329). — 6 Մովսեսի : inter lineas V. — 10 կեանն nos : կեացն V (332).

არიან : გտանին. — 6 აღდგომისა სასწაულ წინაჲსწარ : յարութեան յառաջագոյն զայս (329-330). — 7 ვერ მეუფლოს : տիրել ոչ կարէ. — 10 ჴგიეს : add ի միջի մերում. — რამეთუ : om. A. — 13 რომელი იგი... ცხოველ არს : որ կեանն կեան (332). — 14 ყოვლადვე : մի անգամ. — 16 სიკუდილდ მიეცა : մի անգամ այն մեռաւ. — 17 იყვნენ 1° : են. — არა : ոչ եւ. — 19 გურწამს : add. թէ եւ յարութեանն նորա կցորդ լինիմք զա,ս գիտացեալ եթէ Քրիստոս. — მოკუდეს : մեռանի. — 140, 1 არა უფლებდეს : ոչ եւս տիրէ.

ne peut avoir empire[1] », a dit : « Qu'il vive et point ne meure[2]! » Car David, lui aussi, ce n'est pas de lui-même qu'il pouvait dire : « Je vivrai et point ne mourrai[3] », lui qui bel et bien « est mort; et son tombeau est là au milieu de nous jusqu'à aujourd'hui[4] ». Mais lui « aussi, à l'avance, voyait la résurrection du Seigneur[5] (331) », et pour ceux qui devaient croire il prophétisait. De plus l'Apôtre dit : « Celui qui est mort, au péché est mort une fois pour toutes et ceux qui vivent, vivent pour Dieu[6] » (332). Et quant à ce qu'il dit : « Au péché il est mort une fois pour toutes[7] », cela signifie que, tous les hommes étant pécheurs (333), Celui que précisément ne vainquait pas la mort, « pour nous tous, une fois pour toutes, celui-là est mort, pour que ceux qui sont vivants ne vivent plus pour eux-mêmes, mais pour Celui qui pour eux est mort et a ressuscité[8] ». Et « si nous mourons sous le baptême du Christ, nous croyons que, de sa résurrection aussi, nous devenons participant; sachant bien ceci,

1. Rom. 6.9; cf. Act. 2.24. — 2. Dt. 33.6. — 3. Ps. 117.17. — 4. Act. 2.29. — 5. Act. 2.31. — 6. Rom. 6.10. — 7. Rom. 6.10. — 8. 2 Cor. 5.15.

არა უფლებდეს. ესე იყო რომელსაცა იგი მოსე იტყოდა. ცხონდინ და ნუ მოკუდებინ. და იყავნ რიცხჳთ მრავალ :.

Juda

და იუდასცა. ისმინე. ოჳფალო. ჴმაჲ იუდაჲსი. და შესაკრებელსა მისსა შემოკრბედ. და ჴელნი მისნი შჯიდენ. და შეეწე მტერთა გან იქმენ :.

აწ ყოველნი საღმრთონი წიგნნი და ყოველნი წინაჲსწარმეტყუელნი არა სხუად რას იწრაფდეს. არამედ მჴსნელისა თჳს ღაღადებდეს. რაჲთა ყოვლითა სახითა. ნათესავნი კაცთანი დაამორჩილნენ : J 163r და ესე არა ცუდად რაჲ. არამედ უწყოდეს რამეთუ ძნიად მორწმუნე არიან ნათესავნი კაცთანი : იხილა ამათი ნებსითი ჴელმწიფებაჲ. და რამეთუ ადვილად გარდასწონს უკმარებად მიმართ უფროჲს ვიდრე არა უმჯობესისა მიმართ. ამის თჳს იღუწის სული ყოველთა წერილთა გან ქრისტეს გამოცხადებისა თჳს. რაჲთა დაამორჩილნეს მსმენელნი რწმუნებად თქუმულთა მათ. რომლითა ცხორებად შეუძლონ : და ვითარ იგი იტყჳს. ისმინე. ოჳფალო. ჴმაჲ იუდაჲსი. გჳჩუენებს რომელ იგი იუდაჲს გან ჴორცითა გამოშობად იყო ქრისტე. რომელი ევედრებინ ყოველსა ჟამსა ლოცვის ყოფითა მამისა მიმართ. წყალობით წმიდათა თჳს. და მამასა მეჰვედრებს. და სახარებასა ესრეცა წერილ არს. აღიხილნა ოჳფალმან თუალნი ზეცად და თქუა. მამაო. გმადლობ შენ. მე უწყი რამეთუ მარადის ისმენ ჩემსა. და აწ სიმრავლისა ამის თჳს. რომელ გარე-მომადგს ვიტყჳ. რაჲთა უწყოდიან ვითარცა შენ მომავლინე მე. და მერმე. მამაო. წმიდად დაიცვენ ესენი სოფელსა ამას. მე ამათ თჳს გლოცავ. და არა ხოლო ამათ თჳს. არამედ განმზადებულთა

1 არა : om. J. — 4 და 1° : add. ბ in margine J. — იუდასცა : იუდაჲსიცა T. — 5 იქმენ : იქმნენ T. — 14 ისმინე : om. T. — იუდაჲსი : hic in T lacuna quae patet a გჳჩუენებს ad იტყოდა p. 146, 4. — 20 ვითარცა : 2ª manu in margine J. .

4 და 1° : *ապա և.* — 4-5 შესაკრებელსა მისსა შემოკრბედ : *ի ժողովուրդ նորա եկեսցեն.* — 5 შჯიდენ : add. *նմա.* — 9 ნათესავნი : *ազգ.* — 10 ამათი : add. *և.* — ადვილად : add.

que le Christ ressuscité d'entre les morts ne meurt plus, et que la mort sur lui n'a plus empire [1] ». C'était là ce que Moïse lui aussi a dit : « Qu'il vive et point ne meure! Et qu'il soit, en nombre, multitude [2] ».

Juda

Ensuite et ayant en vue Juda : « Écoute, Seigneur, la voix de Juda, et qu'à son peuple elles viennent! (334) Et ses mains jugeront pour lui. Et aide-le à échapper à ses ennemis [3] ».

Or toutes les divines Écritures et tous les Prophètes à nulle autre chose ne mettaient leur empressement sinon à parler bien haut du Sauveur, pour, de

1. Rom. 6.3-9. — 2. Dt. 33.6. — 3. Dt. 33.7.

եւ մահ նմա ոչ եւս տիրէ ։ Այս էր եւ զոր Մովսէսն ասաց. կեցցէ, եւ մի մեռցի, եւ եղիցի բազում թուով ։

JUDA

Ապա եւ ցՅուդայ. լուր տէր՝ ձայնի Յուդայի, եւ ի ժողովուրդ նորա եկեսցեն, եւ ձեռք նորա դատեսցին նմա, եւ աւգնական ի թշնամեաց նորա եղիջիր ։

Արդ ամենայն աստուածային գիրք եւ ամենայն մարգարէք ոչ այլ ինչ փութային, թե ոչ վասն փրկչին բարբառել, զի ամենայն իրաւք զազգս մարդկան հաւանեցուսցեն ։ Եւ այս ոչ ընդ վայր. այլ գիտացեալ՝ եթե դժուարահաւատ է ազգ մարդկան, տեսեալ զսոցա եւ զինքնակամ իշխանութիւն, եւ զի դիւրաւ ամենայն ոք միտէ ի վատթարն առաւել քան ի լաւագոյնսն, վասն այսորիկ ջանայ հոգին ամենայն գրովք վասն Քրիստոսի յայտնութիւնս առնել, զի հաւանեցուսցէ զլսաւղսն հաւատալ ասացելոցն, որով կեալ կարասցեն ։ Եւ յորժամ ասէ. լուր տէր՝ ձայնի Յուդայի, ցուցանէ զայն որ ի Յուդայէ ըստ մարմնոյ ծնանելոց էր Քրիստոս, որ աղաչէ զհայր հանապազ աղաւթելով վասն սրբոց, եւ հաւր զնոսա յանձն առնէ ։ Եւ յաւետարանին սոյնպէս գրեալ է. համբարձեալ զաչս տեառն յերկին ասաց. հայր՝ գոհանամ զքէն. ես գիտեմ՝ զի հանապազ լսես ինձ, եւ այժմ վասն բազմութեանս որ շուրջ են զինեւ, ասացի զի գիտասցեն՝ թե դու առաքեցեր զիս. եւ դարձեալ. V 347 հայր սուրբ՝ պահեա զսոսա

5 նորա 1°: ո supra lineam V. — 6 գիրք : ր corr. ն V. — 9 զինքնակամ : մ supra lineam V.

ամենայն ոք. — 12 ქრისტეს გამოცხადებისა თჳს : վասն Քրիստոսի յայտնութիւնս առնել. — 16 მამისა მიმართ : post ევედრების A. — წყალობით : om. A. — 20 მამაო წმიდაო: հայր սուրբ. — 20-21 ხილველსა ამას : յաշխարհէ. — 21 გლოცავ : աղաչեմ.

toutes manières, persuader les générations des hommes. Et ceci non sans raison. Au contraire, sachant bien que la génération des hommes a la foi difficile, voyant qu'ils ont aussi le libre arbitre et que facilement tout homme est enclin au mal[1] plutôt qu'au bien, pour cela l'Esprit s'efforce, par toutes Écritures, à faire au sujet du Christ des révélations, afin de persuader ceux qui les entendent (lire) de croire à ce qu'elles disent, par quoi ils pourront vivre. Et lorsqu'Il dit : « Écoute, Seigneur, la voix de Juda[2] », Il (nous) montre Celui-là qui, de Juda, selon la chair, devait naître, le Christ qui supplie le Père en priant continuellement pour les Saints et au Père les recommande. Et dans l'Évangile pareillement il est écrit : « Le Seigneur ayant élevé les yeux vers le Ciel, dit : « Père, je te rends grâces. Moi, je sais que toujours tu m'exauces, et maintenant c'est pour cette multitude qui est autour de moi que je (l')ai dit, pour qu'elle sût que c'est toi qui m'as envoyé[3] ». Et derechef : « Père Saint, garde-les du monde. Moi, c'est pour eux que je prie, et pas seulement pour eux, mais pour ceux-là qui dans l'avenir croiront en ton nom, par moi[4] ». De la même

1. Gen. 8.21. — 2. Dt. 33.7. — 3. Jean 11.41-42. — 4. Jean 17.11,15,20.

მაი თჳსცა რწმუნებად სახელი შენი ჩემ გამო : ესრეცა მოსე იტყჳს. ისმინე. ოჳფალო. ჴმაჲ იუდაჲსი. და შესაკრებელსა შემოკრბედ : ვინმე მოვიდენ შესაკრებელსა მისსა. არამედ კურთხევანი იგი და ლოცვანი. რომელსა ილოცვიდა ძე მამისა მიმართ წმიდათა თჳს : და რომელ იგი თქუა. ჴელნი მისნი შჯიდენ. იგი ჴელნი რომელ დაემსჭუალნეს ძელსა მას. მან განსაჯნეს დაბადებულნი გამოჩინებითა მას ჟამსა ყოველთა მიმართ ნიში იგი სამშჭუალთაჲ ჴელთა მისთა. ვითარცა იოვანე იტყჳს. იხილონ იგი თუალთა რომელთა უგუმირეს მას : და მერმე იტყჳს. შეეწე მტერთა მისთა ექმნე. რამეთუ შეეწია მას მამაჲ. და განარინა იგი მტერთა გან და მზაკუვართა. ვითარცა იაკობ იტყჳს. ჴელნი შენნი ბეჭთა ზედა მტერთა შენთასა : და დავით იტყჳს. გარე-მომადგეს მე ძაღლნი მრავალნი. და კრებულმან უკეთურთამან შემიცვა მე. რამეთუ შენდა შევრდომილ მუცლითგან დედისაჲთ. შენ ხარ შესავედრებელი ჩემი : ესე აღამაღლა მამამან. და დასუა საყდართა ზედა დიდებისათა. რომელსა იტყჳს. დაჯედ მარჯუენით ჩემსა. ვიდრე დავსხნე მტერნი შენნი კუარცხლბერკად ფერკთა შენთა : ეშე **J 163ᵛ** იყო რომლისა თჳს წინაჲსწარ იტყოდა მოსე. ისმინე. ოჳფალო. ჴმაჲ იუდაჲსი. და შესაკრებელსა მისსა მოვიდენ. და ჴელნი მისნი შჯიდენ. და შემწე მტერთა მისთა იჳს იქმნე:.

LÉVI

და მერმე ლევის თჳს ეგრე სახედ იტყჳს. მიეცით ლევის განცხადებულებაჲ მისი, და სამართალი მისი კაცსა წმიდასა. რომელ იგი განცადეს გამოცდითა.

14 კუარცხლბერკად : რ 2º del. J. — 19 და : add. გ in margine J.

2 შემოკრბედ : ***եկեալքն.*** — 4 შჯიდენ : add. ***նմա.*** — 5 განსაჯნეს : ***դատին.*** — 7 თუალთა : ***ամենայն ակն.*** — 8 იტყჳს : add. ***և.*** — 9 მტერთა : add. ***նորա.*** — 11 კრებულმან : ***ժողովք.*** — 11 შემიცვა : ***պարշարեցին.*** — მე : add. ***և դու տէր մի հեռացուցաներ զաւգնութիւն քո.*** — 11-12 შევრდომილ : add. ***յարգանդէ.*** — 13 საყდართა ზედა დიდებისათა : ***յաթոռ փառաց նորա.*** — იტყჳს : add. ***ասելով.*** — 15 ესე : add. ***ուրեմն.*** — 17 შჯიდენ : add. ***նմա.*** — 19 ეგრე სახედ : om. A. — განცხადებულებაჲ : ***զյայտնութիւնս.*** — 20 გამოცდითა : ***ի փորձութեան.***

façon Moïse dit : « Écoute, Seigneur, la voix de Juda, et qu'à son peuple elles viennent[1] ! » Qui sont celles qui viendront à son peuple, sinon les bénédictions et les prières que faisait le Fils au Père pour les Saints? Et quant à ce qu'il a dit : « Ses mains jugeront pour lui[2] », ce sont les mains qui ont été clouées au bois, ce sont elles qui jugent le monde en montrant à tous alors les marques des clous dans ses mains, comme lui aussi Jean dit : « Les yeux de tous ceux qui l'ont percé le verront[3] ». Et encore (Moïse) dit : « Aide-le à échapper à ses ennemis[4] », parce que le Père l'a aidé et l'a sauvé de ses ennemis et des trompeurs,

1. Dt. 33.7. — 2. Dt. 33.7. — 3. Jean 19.37; Apoc. 1.7; Zach. 12.10. — 4. Dt. 33.7.

յաշխարհէ. ես վասն սոցա աղաչեմ եւ ոչ վասն սոցա միայն, այլ վասն հանդերձելոց հաւատալ յանուն քո ինեւ : Այսպէս ասէ Մովսէս. լուր տէր՝ ձայնի Յուդայ, եւ ի ժողովուրդ նորա եկեսցեն : ո՞յք եկեսցեն ի ժողովուրդ նորա՝ եթէ ոչ աւրհնութիւնք եւ աղաւթք, զոր աղաւթէր որդի վասն սրբոց առ հայր : Եւ զի ասաց՝ եթէ ձեռք նորա դատեսցին նմա, այն ձեռք որ բեւեռեցան ի փայտին, այն դատին զաշխարհ ցուցանելով ամենեցուն յայնժամ զնշանս բեւեռացն ի ձեռս իւր : Որպէս եւ Յովհաննէս ասէ. տեսցէ զնա ամենայն ակն որք խոցեցինն զնա : Եւ դարձեալ ասէ. եւ աւգնական ի թշնամեաց նորա եղիջիր. զի աւգնեաց նմա հայր, եւ կեցոյց զնա ի թշնամեաց նորա եւ ի նենգաւորաց : Որպէս եւ Յակոբ ասէ. ձեռք քո ի վերայ թիկանց թշնամեաց քոց : Եւ Դաւիթ ասէ. շուրջ եղեն զինեւ շունք բազումք, եւ ժողովք չարաց պարշարեցին զիս, եւ դու տէր՝ մի հեռացուցաներ զաւգնութիւն քո, զի ի քեզ ընկեցայ յարգանդէ, յորովայնէ մաւր իմոյ դու ես ապաւէն իմ : Զսա բարձրացուցեալ հաւր՝ նստոյց յաթոռ փառաց նորա, ընդ որում խաւսի ասելով. նիստ ընդ աջմէ իմմէ մինչեւ եդից զթշնամիս քո պատու<անդան> ոտից քոց : Այս ուրեմն էր զոր յառաջ ասաց Մովսէս. լուր տէր՝ ձայնի Յուդայ, եւ ի ժողովուրդ նորա եկեսցեն, եւ ձեռք նորա դատեսցին նմա, եւ աւգնական ի թշն<ամեաց նորա եղիջիր> :

LÉVI

Եւ դարձեալ վասն Ղեւեայ ասէ. տուք Ղեւեայ զյայտնութիւնս նորա եւ զարդարութիւն նորա առն սրբոյ, զոր փորձեցին ի փորձութեան, հայհոյեցին զնա ի վերայ

7 *խոցեցինն* : *ն* ult. inter lineas V. — 9 *որպէս* : *էս* supra lineam V. — *թշնամեաց* : *ց* supra lineam V. — 10 *պարշարեցին* : *ր* 1° inter lineas V. — 12 *յաթոռ* : *ա* supra lineam V. — 16 *աւգնական* : *ն* ult. supra lineam V. — 18-19 *զարդարութիւն* : *-ութիւնս* V (335). — 19 *առն* : *ն* supra lineam V. — *զնա* : *ա* supra lineam V.

comme Jacob lui aussi dit : « Tes mains (soient) sur le dos de tes ennemis[1] ». Et David dit : « Des chiens nombreux m'ont entouré, et des assemblées de méchants m'ont assiégé[2] » et : « Toi, Seigneur, n'éloigne pas ton secours[3] », « parce que en toi j'ai été jeté dès le sein, dès le ventre de ma mère tu es mon refuge[4] ». C'est bien Celui-ci que le Père, une fois qu'il l'eut exalté, a fait asseoir sur le trône de sa gloire, auquel il parle quand il dit : « Assieds-toi à ma droite jusqu'à ce que je place tes ennemis en escabeau pour tes pieds[5] ». C'était donc bien Celui-ci dont à l'avance Moïse a dit : « Écoute, Seigneur, la voix de Juda, et qu'à son peuple elles viennent, et que ses mains jugent pour lui, et aide-le à échapper à ses ennemis[6] ».

LÉVI

Et derechef au sujet de Lévi (Moïse) dit : « Donnez à Lévi ses révélations, *et* ⌜sa vérité⌝ (335) à l'homme saint qu'ils ont mis à l'épreuve dans l'épreuve;

1. Gen. 49.8. — 2. Ps. 21.17. — 3. Ps. 21.20. — 4. Ps. 21.11. — 5. Ps. 109.1. — 6. Dt. 33.7.

და აყუედრებდეს წყალთა მათ ცილობისათა. რომელ ეტყოდა მამასა და დედასა. ვითარმედ არა გიცი შენ. და ძმათა თჳსთა. არა გიცნი თქუენ. და ნაშობნი თჳსნი არა იცნნა. და იმარხნა სიტყუანი შენნი. და აღთქუმასა შენსა არა გარდაჰჴდა. აცნობდნ სამართალი შენი იაკობს და შჯული შენი ისრაჱლსა. აკუმევდეს საკუმეველსა ჟამსა განრისხებისასა მას ზედა შესაწირავთა შენთა. აკურთხე. უფალო. ძლიერებაჲ მისი. და საქმენი ჴელთა მისთანი შეიწყნარენ. განტეხენ მალნი აღდგომილთა მტერთა მისთანი. და რომელთა სძულს იგი. არა აღემართნენ:.

და რომელ იგი თქუა. მიეცით ლევის გამოცხადებაჲ. გამოაცხადებს ამით სიტყჳთა ქრისტესა მღდელად მაღლისა და უხილავისა ღმრთისა. რომელმან შეიმოსა შემდგომად განცხადებაჲ და სამართალი. ორნი იგი შჯულნი ორკერძო ბეჭთა ვიდრე კოჭამდე აღპყრობით განცხადებაჲ შჯული. სამართალი სახარებაჲ. რაჲთა მღდელ სრულ მამისა სრულისა მიერ გამოჩინებულ. ვითარცა დავითის წინაჲსწარმეტყუელისა მიერ იტყჳს. შენ ხარ მღდელ უკუნისამდე წესსა მას ზედა მელქისედეკისსა. და ნათან იტყჳს. აღადგინოს უფალმან მღდელად თჳსა სარწმუნოჲ. რომელმან ყოს და აღასრულოს ყოველივე ნებაჲ გულისა მისისაჲ : რამეთუ განმზადებულ იყო ქრისტე ნათესავისა გან ლევისი. სამღდელოჲსა მის გან განწესებულისა. ნათესავისა გან აჰრონისა. მსგავსად კორცითა შობილ. მღდელ საუკუნო მამისა მიერ ყოფილ. წინაჲსწარ კმა-ყო მოსე. და იტყოდა. მიეცით ლევის განცხადებაჲ მისი. და სამართალი მისი კაცსა წმიდასა : ხედავ აწ ვითარ კაცი იგი მისა სახელად გამოაცხადა. რომელმან მჴოლომან

7 მისთანი : მისთაჲსაჲ J (cf. p. 154, 7). — 17 კორცითა : 2ª manu inter lineas J.

1 და აყუედრებდეს : **Հայհոյեցին զնա.** — 2 გიცი : **տեսի.** — გიცნი : **ծանեայ.** — 3 არა 1º : om. A (337). — და 1º : om. A. — 4 სამართალი : **զարդարութիւնս** V (335). — აკუმევდეს : **դիցեն.** — 5 ჟამსა განრისხებისასა : **ի բարկութեան քո** add. **հանապազ.** — 6 მალნი : **զաւրութիւն.** — 7 მტერთა : om. A. — არა აღემართნენ : **մի յարիցեն.** — 8 გამოცხადებაჲ : **զյայտնութիւնս նորա.** — 9 სიტყჳთა : add. **յայտնապէս.** — 10 განცხადებაჲ : **զյայտնութիւնն.** — 11 ვიდრე კოჭამდე : **հանդերձ պճղնաւորաւն.** — 11 განცხადებაჲ : **յայտնութիւնսն.** — 12

ils l'ont blasphémé auprès de (336) l'eau de contestation. Lui qui disait à son père et à sa mère : « Point ne t'ai vu ! », et, à ses frères : « Point ne (vous) ai connus », a bien aussi connu (337) ses fils. Il a gardé tes paroles; et ton alliance, il ne l'a pas transgressée. Ils feront connaître tes justices (335) à Jacob, et ta Loi, à Israël. Ils mettront de l'encens dans ta colère, perpétuellement, sur ton autel. Bénis, Seigneur, sa force, et les œuvres de ses mains, reçois-les. Brise la force de ceux qui se sont élevés contre lui, et que ceux qui le haïssent ne ressuscitent point [1] ».

Et pour ce qu'il a dit (là) : « Donnez à Lévi ses révélations [2] », il fait manifestement, dans cette parole, apparaître le Christ, Prêtre du Dieu Très-Haut et

1. Dt. 33.8-11. — 2. Dt. 33.8.

ջրոյն հակառակութեան, որ ասէր հաւր եւ մաւր. ոչ տեսի զքեզ, եւ եղբարց իւրոց՝ ոչ ծանեայ, եւ զորդիս նորա ծանեաւ, պահեաց զբանս քո, եւ զուխտին քով ոչ անց. ծանուցեն զարդարութիւնս քո Յակոբայ եւ զաւրէնս քո Իսրայելի. դիցեն խունկս ի V 348 բարկութեան քո հանապազ ի վերայ զոհարանի քո. աւրհնեա տէր՝ զզաւրութիւն նորա, եւ զգործս ձեռաց նորա ընկալ. բեկ զզաւրութիւն յարուցելոցն ի վերայ նորա, եւ որք ատեանն զնա մի յարիցեն ։

Եւ զի ասաց՝ եթէ տուք Ղեւեայ զյայտնութիւնս նորա, երեւեցուցանէ յայսմ բանի յայտնապէս զՔրիստոս քահանայ բարձրելոյ եւ անտեսի աստուծոյ, որ զգեցաւ յետոյ զյայտնութիւնսն եւ զարդարութիւն, զերկուս կտակարանսն յերկուց թիկանց հանդերձ պճղնաւորաւն բարձեալ, յայտնութիւնսն՝ զաւրէնսն, արդարութիւն՝ զաւետարանն, զի քահանայ կատարեալ հաւր կատարելոյ երեւեսցի ։ Որպէս եւ Դաւթաւ մարգարէիւ ասէ. դու եղիցիր ինձ քահանայ յաւիտեան ըստ կարգին Մելքիսեդեկի ։ Եւ Նաթան ասէ. յարուցէ իւր տէր քահանայ հաւատարիմ, որ արասցէ զամենայն ըստ սրտի նորա ։ Զի հանդերձեալ էր Քրիստոս ի Ղեւեայ ազգէ, ի քահանայական կարգէ՝ յազգէ Ահարոնի, ըստ մարմնոյ ծնեալ, յառաջաձայնեաց Մովսէս ասելով. տուք Ղեւեայ զյայտնութիւնս նորա եւ զարդարութիւն նորա առն սրբոյ ։ Տեսանես աստ զիարդ յայտնապէս մարդ նոր անուանեաց, որ միայն զարդարութիւն մեզ յայտնեաց ։ Եւ

5 նորա ընկալ ։ նոր 1a manu ա ընկ 2a manu in margine ա 1a manu լ 2a manu V. — 8 անտեսի ։ ե supra lineam V. — 12 քահանայ յաւիտեան ։ քահանայա[ւ supra lineam] իտեան V. — 14 կարգէ ։ ր inter lineas V. — 15 Ահարոնի ։ հ supra lineam V. — 16 զարդարութիւն *nos* : -ութիւնս V (335). — 17 մարդ նոր *nos* : մարդն որ V (338).

მიერ : om. A. — 13 ხარ : եղիջիր ինձ. — 15 თჳსა : իւր post აღადგინოს. — და აღასრულოს : om. A. — 15-16 ნებაჲ გულისა მისისაჲ : ըստ սրտի նորա. — 18 მღდელ საუკუნოჲ მამისა მიერ ყოფილ : om. A. — 19 განცხადებაჲ : զյայտնութիւնս. — 20 აწ : աստ. — ვაცი... გამოაცხადა : յայտնապէս մարդ նոր անուանեաց.

invisible, qui a revêtu aux derniers temps les révélations et la vérité (335), portant, avec la robe talaire, à ses deux épaules [1], les deux Testaments : les « Révélations » : la Loi; la « Vérité » : l'Évangile, afin qu'il apparût Prêtre Parfait du Père Parfait. Comme encore, par David le Prophète, (Dieu) dit : « Toi, sois pour moi Prêtre pour l'éternité selon l'ordre de Melchisédech [2] ». Et Nathan dit : « Le Seigneur se suscitera un prêtre fidèle qui accomplira tout selon son cœur [3] ». C'est parce que le Christ devait être, de la tribu de Lévi, de l'ordre des prêtres, de la Maison d'Aaron, selon la chair, issu, que bien haut, à l'avance, Moïse a élevé la voix, disant : « Donnez à Lévi ses révélations, et sa ⌜vérité⌝ (335) à l'homme saint [4] ». Tu vois ici comme manifestement c'est un homme nouveau qu'il a appelé de ce nom (*i. e.* « Lévi »), (un homme) qui seul nous a révélé la

1. Cf. Ex. 28.12. — 2. Ps. 109.4; Héb. 5.6. — 3. 1 Rois 2.35. — 4. Dt. 33.8.

სამართალი გამოგჳცხადა ჩუენ : და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ სამართალი მისი კაცსა წმიდასა. და კაცად მას გჳჩუენებს. რომელ იგი შემდგომად გამოჩინებად იყო. ვითარცა პეტრე მთავართა მათ მიმართ განცხა J 164[r] დებულად ღაღადებით იტყოდა. T 265 a იესოჳ ნაზარეველი კაცი ღმრთისაჲ გამოცხადებულ თქუენ შორის ნიშებითა და სასწაულებითა. რომელსა იქმოდა ღმრთისა მიერ თქუენ შორის. ესე გამოჩინებულ ზრახვითა. და მეცნიერებითა ღმრთისაჲთა. მიეცით იგი ჴელთა უშჯულოჲსათა. და დამშჭუალვით მოჰკალთ. რომელ იგი ღმერთმან აღადგინა. განჴსნნა საკრველნი ჯოჯოხეთისანი :.

და მოსე იტყჳს. მიეცით ლევის კურთხევაჲ მისი: და სამართალი მისი კაცსა წმიდასა : და რაჲთა არავინ ჰგონებდეს შიშულად კაცად ქრისტესა. განკრძალულად იტყოდა მოსე. რომელი იგი განცადეს გამოცდასა. აყუედრებდეს მას წყალთა მათ ცილობისათა : აწ სადამე განცადეს და აყუედრებდეს მჳს. არამედ უდაბნოსა მას. რაჟამს დრტჳნვიდა ერი იგი მოსეს თჳს და აჰრონის თჳს. და იტყოდეს. გჳჩუენე ჩუენ წყალი. რაჲთა ვსუათ. რაჲსა გამოგჳყვანენ ჩუენ ქუეყანისა მის გან მეგჳპტელთაჲსა. მოსრვად ჩუენდა და შვილთა ჩუენთა წყურვილითა : და ჰრქუა მათ მოსე. რაჲსა გუაყუედრებთ ჩუენ და გამოსცდით ოჳფალსა. T 265 b არა ჩუენ თჳს არს დრტჳნვაჲ ეგე თქუენი. არამედ ღმრთისა თჳს. ჰრქუა ოჳფალმან მოსეს. მესმა დრტჳნვაჲ ძეთა მათ ისრაჱლისათაჲ. რომელსა დრტჳნვენ იგინი თქუენ თჳს. და აწ წარიყვანენ შენ თანა მოხუცებულთა მათგანნი განთიად. და მე დავდგე ლოდსა მას ზედა ქორებს. ვიდრე შენდა მოსლვადმდე. და დასცე კუერთხითა კლდესა მას. რომლითა დაეც ზღუასა მას. და გამოვეცნედ წყალნი კლდისა მის გან. და სუას ერმან მან. და ეწოდა სახელი ად-

4 იესოჳ : hic denuo incipit T. — 8 განჴსნნა : განჰ- J. — 11 მოსე : მოსჱ T. — რომელი : რომელ J. — 13 რაჟამს : om. T. — მოსეს თჳს : მოსესა J. — 14 ჩუენ 1° : om. J. — 15 მეგჳპტელთაჲსა : ქალდეველთაჲსა T. — 16 მოსე : მოსჱ T. — 17 თქუენი : om. J. — 18 მათ : om. J.

1 ვითარმედ : add. *և.* — 2 გჳჩუენებს : ***երևեցոյց.*** — 3 მთავართა : add. ***ժողովրդեանն.*** — 4 ღმრთისაჲ : ***յաստուծոյ.*** — 5 ნიშებითა და სასწაულებითა : ***զաւրութեամբ և նշանաւք***

vérité (338). Et en disant : « Et sa vérité à l'homme saint[1] », c'est comme homme encore qu'il l'a fait apparaître, (homme) qui devait apparaître aux derniers temps, comme Pierre lui aussi le criait en toute franchise aux princes du peuple, quand il disait : « Jésus de Nazareth, l'homme à qui, pour vous, de par Dieu a été rendu témoignage, par miracle, et par signes et prodiges que Dieu a opérés par lui au milieu dé vous, c'est lui, une fois qu'en vertu du dessein bien déterminé et de la prescience de Dieu il eut été livré, (lui) qu'après (l')avoir, par des mains impies, cloué à (la croix), vous avez tué, (c'est lui) que Dieu a ressuscité l'affranchissant des cruelles douleurs des enfers[2] ».

1. Dt. 33.8. — 2. Act. 2.22-24.

յանելն՝ եւ զարդարութիւն նորա առն սրբոյ, եւ այլ զնա երեւեցոյց, որ յետոյն երեւելոց էր, որպէս եւ Պետրոս ցիշխանս ժողովրդեանն համարձակութեամբ գոչէր ասելով. զՅիսուս Նազովրեցի՝ զայր ցուցեալ ձեզ յաստուծոյ զաւրութեամբ եւ նշանաւք եւ արուեստիւք, զոր արար աստուած նովաւ ի միջի ձերում, զսա որոշեալ խորհրդով եւ յառաջագիտութեամբ աստուծոյ մատնեալ՝ ձեռաւք անաւրինաց բեւեռեալ սպանէք, զոր աստուած յարոյց լուծեալ զերկունս դժոխոց ։

Եւ Մովսէս ասէ. տուք Ղեւեայ զաւրհնութիւնս նորա, եւ զարդարութիւնս նորա առն սրբոյ. եւ զի մի ոք կարծեսցէ մերկ մարդ միայն զՔրիստոս, զգուշացաւ Մովսէս ասելով. զոր փորձեցին ի փորձութեան, հայհոյեցին զնա ի վերայ ջրոցն հակառակութեան ։ Արդ V 349 ուր փորձեցին զնա եւ հայհոյեցին՝ եթե ոչ յանապատին, յորժամ տրտնջէր ժողովուրդն զՄովսեսէ եւ զԱհարոնէ, եւ ասէր. տուր մեզ ջուր, զի արբցուք. զի հաներ զմեզ յԵգիպտոսէ սպանանել զմեզ եւ զորդիս մեր ի ծարաւոյ ։ Եւ ասաց Մովսէս ցնոսա. ընդէ՞ր հայհոյէք զմեզ եւ փորձէք զտէր. ոչ եթե զմէնջ է տրտունջդ ձեր այլ զաստուծոյ ։ Ասաց տէր ցՄովսէս. լուայ զտրտունջ որդւոցն Իսրայելի, զոր տրտնջեն նոքա զձէնջ. եւ այժմ առ ընդ քեզ ի ծերոցն ընդ այգուն, եւ ես կամ ի վերայ վիմին ի Քորեբ մինչչեւ քո եկեալ իցէ, եւ հարցես զվէմն գաւազանաւ որով հարեր զգետն, եւ բղխեսցեն ջուրք ի վիմէն, եւ արբցէ ժողովուրդս այս. եւ կոչեցաւ տեղին

4 արուեստիւք. — 5-6 ღმრთისა მიერ : աստուած նովաւ. — 6 გამოჩინებულ : որոշեալ. — მეცნიერებითა : յառաջագիտութեամբ. — 7 ჴელთა უშჯულოჲსათა : ձեռաւք անաւրինաց. — 9 კურთხევაჲ ( ) სამართალი : զաւրհնութիւն ( ) զարդարութիւնս. — 10 კაცად : add. միայն. — 11-12 აყუედრებდეს bis : հայհոյեցին. — 14 გჳჩუენე : տուր. — რაჲთა : զի. — 19 წარიყვანენ : առ. — 20 დავდგე : կամ. — 21 ზღუასა : զգետն.

Et Moïse dit : « Donnez à Lévi ses bénédictions, et ses justices à l'homme saint [1] ». Et pour que personne n'aille s'imaginer le Christ comme étant seulement un simple homme, Moïse a bien eu la précaution de dire : « Qu'ils ont mis à l'épreuve dans l'épreuve. Ils l'ont blasphémé auprès (336) des eaux de contestation [2] » Or où l'ont-ils mis à l'épreuve et blasphémé sinon dans le désert, lorsque murmurait le peuple contre Moïse et Aaron et disait : « Donne-nous de l'eau pour que nous buvions! Parce que tu nous as tirés de l'Égypte pour nous tuer nous et nos fils par la soif [3] ». Et Moïse leur dit : « Pourquoi blasphémez-vous contre nous et mettez-vous à l'épreuve le Seigneur [4]? » « Ce n'est pas contre nous que va votre murmure, mais contre Dieu [5] ». Le Seigneur dit à Moïse : « J'ai entendu le murmure des fils d'Israël [6], qu'ils ont murmuré contre vous ». « Et maintenant prends avec toi quelques-uns des Anciens au point du jour, et moi je me tiens debout sur le rocher, à l'Horeb, jusqu'à ce que tu sois arrivé. Et tu frapperas le rocher avec la verge avec laquelle tu as frappé le fleuve, et sourdront jaillissantes des eaux du rocher et boira ce

1. Dt. 33.8. — 2. Dt. 33.8. — 3. Ex. 16.2-3; 17.2,3. — 4. Ex 17.2. — 5. Ex. 16.8. — 6. Ex. 16.12.

გილსა მას განცდა და ყუედრება. რამეთუ განცადეს ღმერთი და იტყოდეს. არსმეა ოჳფალი ჩუენ თანა ანუ არა:.

აწ ვინმე არს რომელმან იგი ჰრქუა მოსეს. ვითარმედ მე დავდგე კლდესა მას ზედა ქორებს. ვიდრე შენდა მოსლვადმდე. არამედ მის თჳს რომლისა თჳს მოსე იტყოდა. მიეცით ლევის განცხადებულებაჲ მისი. და სამართალი მისი კაცსა წმიდასა. რომელ იგი განცადეს გამოცდასა. აყუედრებდეს მას წყალთა მათ ზედა ცილობისათა. ოჳკუეთუ წინაჲსწარ იყო ესე ვიდრე არღა შთაეცუნეს მას ჴორცნი. არა კაცი ხოლო იყო. T 266 a და თუ მოსეს უდაბნოსა მას სიტყჳთ გამოეცხადა. არა თუ კაცი ხოლო იყო : ესე მოვლინებულ და განცხადებულად ღმრთად გჳჩ J 164ᵛ უენა ვითარმედ სუმიდეს სულიერისა მის გან კლდისა. რომელ შეუდგა მათ. ხოლო კლდე იგი იყო ქრისტე : ამას წულილად უთხრობთ უკეთურად მცნობელთა მათ თჳს. და რომელნი საღმრთოჲთ კერძო ქრისტესა დაამცირებენ. და რომელნი მამასა მას ყოველთასა ცნებასა შეადგინებენ. ვერ დამხედველ წიგნთა წრთელითა გონებითა. რომელნი მიშთვილსა თავთა თჳსთა შეიმთხუევენ:.

და მოსე იტყჳს. რომელმან ჰრქუას მამასა გინა დედასა. არა გიცნი თქუენ. ამას განცხადებულად სახარებასა შინა ოჳფალი გამოაჩინებს. რომელნიმე წარ-დგომილ მის წინაშე ეტყოდეს. აჰა ესერა მამაჲ და დედაჲ და ძმანი შენნი დგანან გარეშე. და ჰნებავს ხილვაჲ შენი : ჰრქუა მათ. ვინ არს დედაჲ ჩემი. ანუ ვინ არიან ძმანი ჩემნი. არამედ რომელი ჰყოფს ნებასა მამისა ჩემისასა. რომელ არს ცათა შინა. იგი არს დედა და ძმა და და ჩემდა. და ამას განცხადებულად

1 იტყოდეს : ეტყოდეს J. — 2 არსმეა : არსა J. — 5 განცხადებულებაჲ : განცხადებაჲ J. — და სამართალი მისი : om. T. — 7 ესე : om. J. — 8 ხოლო : om. T. — 8-9 და თუ... ხოლო იყო : om. T. — 9 და : om. J. — 10 მის გან კლდისა : მის კლდისა გან J. — 11 ხოლო : და J. — ამას : add. წულილ J. — უთხრობთ : უთხრობს T. — 16 გინა : გინათუ J. — 18 ეტყოდეს : იტყოდეს J. — 19 შენი : inter lineas T. — დედაჲ : corr. მამაჲ J. — 21 და და : om. T.

1 რამეთუ : add. ***անդ***. — 3 არს : ***էր արդեւք***. — დავდგე : ***կամ***. — 5 განცხადებულე-ბაჲ : ***յայտնութիւնս***. — 6 განცადეს : ***փորձեցին***. — აყუედრებდეს : ***հայհոյեցին***. — 7 ცილობი-სათა : add. ***ապա***. — 9 მოვლინებულ : ***առաքեալ***. — 10 გჳჩუენა ვითარმედ : ***ծանուցեալ առէր***. — 11 რომელ შეუდგა მათ : om. A. — იყო : add. ***ինքն***. — 12 და : om. A. — რომელნი :

peuple-ci ». Et ce lieu-là fut appelé : « Mise à l'épreuve » et « Blasphème », parce que là ils mirent Dieu à l'épreuve en disant : « Le Seigneur est-il avec nous ou n'y est-il pas [1]? »

Or qui était en réalité celui qui a dit à Moïse : « Moi je me tiens debout sur le rocher, à l'Horeb, jusqu'à ce que tu sois arrivé [2] » sinon celui-là de qui Moïse dit : « Donnez à Lévi ses révélations, et sa justice à l'homme saint qu'ils ont mis à l'épreuve dans l'épreuve. Ils l'ont blasphémé auprès des eaux de contestation [3]? » Si donc celui-ci préexistait avant de s'être fait chair, il n'était

1. Ex. 17.5-7. — 2. Ex. 17.6. — 3. Dt. 33.8.

այն փորձութիւն եւ հայհոյութիւն, զի անդ փորձեցին զաստուած ասելով՝ եթե իցէ տէր ընդ մեզ եթե ոչ ։

Արդ ո՞ էր արդեւք որ ասաց ցՄովսէս՝ եթե ես կամ ի վերայ վիմին ի Քորէբ մինչեւ քո եկեալ իցէ՝ եթե ոչ վասն որոյ Մովսէսն ասէ. տուք Ղեւեայ զյայտնութիւնս նորա, եւ զարդարութիւն նորա առն սրբոյ, զոր փորձեինն ի փորձութեան, հայհոյեցին զնա ի վերայ ջուրցն հակառակութեան ։ Ապա եթե յառաջ էր այս մինչեւ եղեալ նա մարմին, ոչ մարդ միայն էր. եւ եթե Մովսեսի յանապատին խաւսելով երեւեցաւ, ոչ մարդ միայն էր ։ Զսա յայտնապէս առաքեալ եւ աստուած ծանուցեալ ասէր՝ եթե ըմպեին ի հոգեկան վիմէն, եւ վէմն էր ինքն Քրիստոս ։ Զայս մանրագոյնս պատմեմք վասն չարիմացացն, որք կամ զաստուածականն Քրիստոսի ապականեցուցանեն, եւ կամ զհայրն ամենեցուն ընդ չարչարանաւք արկանեն, չհայեցեալ ընդ գիրս պարզմտաւք, որք խեղդս մահաբերս անձանց իւրեանց արկանեն ։

Եւ Մովսէս ասէ. որ ասէ հաւր կամ մաւր իւրում՝ ոչ տեսի զքեզ ։ Զայս յայտնապէս յաւետարանի տէրն կատարեաց, յորժամ մատուցեալ առ նա V 350 ոմանց ասեին. ահաւասիկ մայր քո եւ եղբարք քո կան արտաքոյ, եւ կամին տեսանել զքեզ · ասաց ցնոսա. ո՞ է մայր իմ կամ ո՞ են եղբարք իմ. որ առնէ զկամս հաւր իմոյ, որ յերկինս է, նա է եղբայր եւ քոյր եւ մայր իմ ։ Եւ զայս յայտնապէս յառաջագոյն ուսու-

10 և : inter lineas V — 15 եղբարք քո *nos* : եղբայր քո V (340). — 16 են : ն inter lineas V. — եղբարք : ր corr. յ V. — 17 է 2o : inter lineas V.

add. կամ. — 13 და : add. կամ. — ვნებასა : ընդ չարչարանաւք. — 13-14 ვერ დამხედველ : չհայեցեալ. — 14 წრფელითა გონებითა : պարզմտաւք. — შიშთვილსა : add. մահաբերս. — 16 ჰრქუას : ասէ. — გიცნი : տեսի, — 17 გამოაჩინებს : կատարեաց add. յորժամ. — 18 მამაჲ და : om. A. — 20 არამედ : om. A. — 21 დედა და ძმა და და ჩემდა : եղբայր և քոյր և մայր իմ.

pas seulement homme, et si, à Moïse, dans le désert, en (lui) parlant, il apparaissait, il n'était pas homme seulement. Celui-ci, l'Apôtre, parce que, avec évidence, il savait qu'il est Dieu aussi, disait : « Ils buvaient au Rocher Spirituel, et le Rocher était le Christ lui-même [1] ». Nous exposons ceci en détail à cause des esprits pervers qui, ou bien font évanouir la divinité du Christ, ou bien soumettent le Père de tous aux tortures de la Passion, pour n'avoir pas en toute simplicité d'esprit regardé aux Écritures, (tous gens) qui tendent des nœuds coulants où leur âme meurt étranglée [2].

Et Moïse dit : « C'est lui qui a dit à son père ou (339) à sa mère : « Je ne t'ai point vu [3] ». Ceci, manifestement, dans l'Évangile, le Seigneur l'a accompli, quand certains, s'étant approchés de lui, disaient : « Voici que ta mère et tes frères (340) se tiennent là dehors, et veulent te voir »; il leur dit : « Qui est ma mère ou qui sont mes frères? Celui qui fait la volonté de mon Père qui est dans les Cieux, celui-là est (mon) frère et (ma) sœur et ma mère [4] ». Et ceci, clairement,

1. 1 Cor. 10.4. — 2. Prov. 7.22; 22.25. — 3. Dt. 33.9. — 4. Mt. 12.47-50; Mc 3.32-35; Lc 8.20-21.

წინაჲსწარ სწავლითა ჩუენდა მომართ მჴსნელისა მიერ დაგუამორჩილებს ჩუენ დატევ T 266 b ებად მშობელთა და ძმათა. რომელნი ჴორციელად არიედ. და შედგომად ზეცისა მამასა. რაჲთა ვიყვნეთ ძედ ღმრთისა. ამიერითგან არღარა ვითარცა ჴორციელნი მომკუდარ. არამედ სულითა ღმრთისაჲთა ვჰმსახურებდეთ. და ნაშობ ღმრთის ზეცას ვიპოვნეთ:.

ამის თჳსცა მოსე იტყჳს. ძმანი თჳსნი არა იცნნა. და ნაშობნი თჳსნი არა გულის-ჴმა-ყვნა : ძმათასა იტყჳს. რომელნი მსგავსად ჴორციელებით ძმად მისა ჰგონებდეს. ესენი არა იცნნა მჴსნელმან. რამეთუ ნამდვილვე იყვნესვე არა ძმა. რომელნი იგი იყვნეს იოსების გან თესლით შობილ. ხოლო იგი ქალწულისა გან და სულისა წმიდისა მიერ. და იგინი ჰგონებდეს მათსა მისა ძმად. ხოლო მან არა იცნნა იგინი. რამეთუ იტყჳს. და შვილნი თჳსნი არა იცნნა : რომელნიმე შვილნი. არამედ ნათესავი იგი ძეთა მათ ისრაჱლისათაჲ. რომელთა თანა-მკჳდრად შჯულისა მიერ უწოდა. შესაკრებელ წმიდა. ნათესავ რჩეულ უფროჲს ყოველთა ნათესავთა. თჳსა საზეპუროდ გამოჩინებითა. არამედ არა დამორჩილებითა მისა მიმართ არა იცნნა იგინი. ვითარცა იგი ესაიაჲს T 267 a მიერ იტყჳს. შვილ ვისხენ და აღვამაღლენ. და მათ მე შეურაცხ-ყვეს:.

აწ მსგავსად ჴორცთა რომელთა ძმად J 165r მისა ჰგონებდეს. და მის გან ცნობილ იქმნნეს. და რომელნი იგი მკჳდრობად წოდებულ იყვნეს. რამეთუ იქმნნეს იგინი ნაშობ უშჯულოვების და თესლ უკეთურ. სამართლად განითხინეს მის გან:.

1 ჩუენ : om. J. — 3 შედგომად : შ⁻დ (შემდგომად?) J. — ღმრთისა : ღმრთის T. — 6 თჳსცა : თჳს J. — იტყჳს : ეტყჳს J. — 8 ნამდვილვე იყვნესვე : ნანდჳლვე T. — 9 თესლით : თესლთა J. — 13 შესაკრებელ : შესაძლებელ T. — ნათესავ : om. J. — 14 თჳსა *nos :* თჳს TJ. — 15 დამორჩილებითა : გამოჩინებითა T. — 16 და 1° : om. T. — მე შეურაცხ-ყვეს : შეურაცხ-მყვეს მე J. — 17 რომელთა : რომელთასა T. — 19 იქმნნეს : იქმნეს T. — უშჯულოვების : უსჯულოვებისა J.

1 მომართ : add. ***ամենեսեան.*** — მჴსნელისა მიერ : ***փրկիչն.*** — 3 ამიერითგან არღარა : ***ոչ ևս.*** — 4-5 ვჰმსახურებდეთ : ***պաշտեմք.*** — 5 და : ***զի.*** — ვიპოვნეთ : ***եղիցուք.*** — 6 იტყჳს : add. ***և.*** — არა 2° : (342). — 7 ძმათასა : add. ***նորա.*** — 7-8 ძმად მისა ჰგონებდეს : ***լինել***

à l'avance, en nous l'enseignant à tous, le Sauveur nous fait consentir à laisser parents et frères qui (le) sont selon la chair, et à nous mettre à la suite (341) du Père céleste, pour devenir fils de Dieu; pas encore morts selon la chair, mais, mus par l'Esprit de Dieu, nous adorons [1], afin que fils célestes de Dieu nous devenions.

C'est pour cela que Moïse lui aussi dit : « Et ses frères il ne (les) a point reconnus, et ses fils il [ ] a eu d'eux connaissance [2] » (342) « Ses frères » a-t-il dit : ceux qui, selon la chair, étaient considérés comme étant ses frères, ceux-là, le

1. Jean 4.23; Rom. 8.15, 16; Gal. 4.6. — 2. Dt. 33.9.

ցանելով զմեզ ամենեսեան՝ փրկիչն հաւանեցուցանէ զմեզ թողուլ զծնաւղս եւ զեղբարս, որք ըստ մարմնոյ են, եւ զհետ երթալ երկնաւոր հաւրն, զի եղիցուք որդիք աստուծոյ. ոչ եւս ըստ մարմնոյ ծնեալք, այլ հոգւով աստուծոյ պաշտեմք, զի որդիք աստուծոյ երկնաւորք եղիցուք ։

Վասն այսորիկ եւ Մովսէս ասէ. եւ զեղբարս նորա ոչ ծանեաւ, եւ զորդիս նորա [ ] իմացաւ ։ Եղբարս նորա ասաց. որք ըստ մարմնոյն լինել եղբարքն կարծեցեալ էին, զոսա ոչ ծանեաւ փրկիչն, քանզի չէին արդարեւ եղբարք ։ Ոմանք էին ի սերմանէ Յովսեփայ ծնեալք, իսկ նա ի կուսէ եւ ի սրբոյ հոգւոյ. նոքա համարէին նորա լինել եղբարք, եւ նա ոչ ծանեաւ զնոսա ։ Եւ զորդիս իւր, ասէ, [ ] գիտաց. զո՞ր որդիս՝ եթե ոչ զազգ որդւոցն Իսրայելի, զորս յորդեգրութիւն իւր աւրինաւքն կոչէր, ժողովուրդ սուրբ, ազգ ընտիր քան զամենայն ազգս՝ իւր սեփական ցուցեալ ։ Այլ վասն չհաւանելոյ նոցա նմա, անծանաւթ եղեն ի նմանէ. որպէս եւ Եսայեաւ ասէ. որդիս ծնայ եւ բարձրացուցի, եւ նոքա զիս արհամարհեցին ։

Արդ ըստ մարմնոյ որ եղբարքն նորա կարծեցեալ էին, եւ ի նմանէն անծանաւթ եղեն, եւ որք յորդեգրութիւնն կոչեցեալ էին, վասն զի եղեն նոքա որդիք անաւրէնք եւ սերմն չար, յիրաւի ընկեցան ի նմանէն ։

2 երթալ *nos* : երթեալ V. — 6 իմացաւ *nos* : ոչ իմացա[ւ supra lineam] V (342). — 7 փրկիչն : ն supra lineam V. — 9 գիտաց *nos* : ոչ գիտաց V (342). — 16 սերմն : սերմ V.

եղբարքն կարծեցեալ էին. — 9 რომელნი იგი : ոմանք. — 10 და 2° : om. A. — 11 რამეთუ : om. A. — არა 2° : (342). — 13 თანა-მკჳდრად : յորդեգրութիւն իւր. — შესაკრებელ : ժողովուրդ. — 14 ხაზეპუროდ : սեփական. — 18 ცნობილ : անծանաւթ. — მკჳდრობად : յորդեգրութիւնն.

Sauveur ne les a pas reconnus, parce qu'ils n'étaient pas véritablement frères. Certains étaient nés de la semence de Joseph, mais Lui, d'une vierge et du Saint Esprit [1]. Eux se regardaient comme étant ses frères et Lui ne les a point reconnus.

« Et ses fils, dit-il, il [ ] les a bien connus [2] ». (342) Quels fils, sinon la nation des fils d'Israël, qu'Il appelait, par la Loi, à être, par adoption, ses fils? Peuple saint [3], nation choisie [4] de préférence à toutes les nations, dont il prouva qu'elle était spécifiquement sienne. Mais pour leur refus d'acquiescer à ses avances, ils n'ont plus été reconnus par Lui. Comme par Isaïe aussi, il dit : « J'ai engendré des fils, et (les) ai exaltés, et eux, m'ont méprisé [5]! »

Donc, ceux qui, selon la chair, étaient considérés comme ses frères, et par Lui ne furent plus reconnus, et ceux qui avaient été appelés à l'être par adoption, parce qu'ils devinrent fils violateurs de la Loi et race de méchants [6], furent à bon droit rejetés par Lui.

1. Lc 1.35. — 2. Dt. 33.9. — 3. Dt. 7.6; 14.21; 26.19; 28.9; Is. 62.12. — 4. Ex. 19.6. — 5. Is. 1.2. — 6. Is. 1.4.

რასა იტყჳს მოსჱ. დაიმარხნეს სიტყუანი შენნი. და აღთქუმასა შენსა არა გარდაჰჴდეს. რომელმან რომლისაჲ დაიმარხნა სიტყუანი. არამედ ძემან მხოლომან მამისაჲ. რომელი მოვიდა მამისა შჯულისა აღსრულებად. და ახალი იგი შჯული თავით თჳსით აღსრულებად ინება : ვითარ იგი იტყჳს. არა მოვედ ნებისა ჩემისა აღსრულებად. არამედ ნებასა მომავლინებელისა ჩემისა მამისასა. და მერმე იტყჳს. ვითარმედ თავით ჩემით არას ვიქმ. არამედ რომელსა ვხედავ რასა იქმს მამაჲ ჩემი. მას ვიქმ : უკუე და ვიდრემე იმარხნა მცნებანი მისნი. და აღთქუმასა მისსა არა გარდაჰჴდა : ამის თჳსცა ზაქარიაჲს პირითა იტყჳს მამაჲ. უკუეთუ მცნებათა ჩემთა ჰხჳდოდი. და ბრძანება T 267 b ნი ჩემნი დაიმარხნე. შენ შჯიდე სახლსა ჩემსა:.

მიაუწყენ სამართალნი შენნი იაკობსა და შჯულნი შენნი ისრაჱლსა : ვინმე იყვნეს რომელნი იგი გულის-კმა-გჳყოფდეს ჩუენ სამართალსა. არამედ მოციქულნი. რომელნი დაემოწაფნეს უფალსა. იგინი განცხადებულად სახარებასა ყოველთა მიმართ ქადაგებდეს. პირველ ვითარცა ერსა ძეთა იაკობისთა. და მერმე ნათესავთა ვითარცა თჳსთა შვილთა. ძეთა მიმართ ისრაჱლისათა:.

ხოლო აკუმევდეს საკუმეველსა სამარადისოთა ზედა საკურთხეველსა შენსა : რაჲმე არს საკურთხეველი იგი. არამედ ზეცისაჲ იგი მხოლოჲ : ანუ რაბამნიმე საკუმეველნი. არამედ ლოცვანი წმიდათანი. პირისა გან წმიდათაჲსა სადიდებელად ღმრთისა აღკუმეულ. და სულ სულნელებით წინაშე ღმრთისა შეწირულ:.

ვითარცა ესაია იტყჳს. ვითარმედ შენ თაყუანის-გცემდენ. და შენდა მიმართ ილოცვიდენ. რამეთუ შენ თანა ღმერთი არს. და არავინ არს სხუა ღმერთ შენსა გარეშჱ. რამეთუ შენ ხარ ღმერთი. და არავინ ვიცით სხუა ღმერთ მკს-

1 მოსჱ : მოსჱ T. — და : om. T. — 5 მამისასა : მამისა J. — 6 არას : არა J. — 11 შენნი 1° : ჩემნი T. — შჯულნი შენნი : შჯული ჩემი T. — 21 თანა : add. ილოცვიდენ რამეთუ შენ თანა T.

1 დაისარხნეს : (342). — 2 გარდაჰჴდეს : (342). — 3 აღსრულებად : *ցուցանել*. — 4 ვითარ : *որ*. — 6 იტყჳს : om. A. — 7 მცნებანი : *զբանս*. — 8 ამის თჳსცა : *այսպէս և*. — იტყჳს : add. *ցնա*. — 11 მიაუწყენ : *իմացուսցեն*. — 12 სამართალსა : *զարդարութիւնս*. —

Que dit Moïse? « Il ⸢a⸣ gardé tes paroles, et, ton alliance, ⸤il ne l'a⸥ point transgressée[1] » (342). Qui a gardé? Et de qui a-t-il gardé (342) les paroles? Sinon, seul, le Fils, les paroles du Père? (Le Fils) qui est venu accomplir la loi du Père et a voulu montrer en lui-même la Nouvelle Alliance? Ce qu'Il a précisément dit : « Je ne suis pas venu faire ma volonté, mais la volonté de Celui qui m'a envoyé, de mon Père[2] ». Et derechef : « De moi-même je ne fais rien, mais dans la mesure où je vois faire mon Père, dans la même mesure je fais[3] ». « Il a donc bien gardé (342) ses paroles, et son alliance, il ne l'a point transgressée[4] » (342). De la même façon encore, par Zacharie, le Père lui dit : « En mes commande-

1. Dt. 33.9. — 2. Jean 6.38. — 3. Jean 5.19. — 4. Dt. 33.9.

Զինչ ասէ Մովսէս. պահեաց զբանս քո, եւ զուխտիւն քով ոչ անց ։ ո՞ զո՞յր պահեաց զբանս՝ եթէ ոչ միայն որդի զհաւր, որ զաւրէնսն հաւր կատարել եկն, եւ զնոր կտակարանս ինքեամբ ցուցանել կամեցաւ ։ Որ ասացն. ոչ եկի զիմ կամս առնել այլ զկամս առաքչին իմոյ հաւր. եւ դարձ V 351 *եալ՝ թե չինէն ինչ ոչ առնեմ, այլ որքան տեսանեմ զհայրն իմ գործելով, զայն առնեմ ։ Ապա պահեաց ուրեմն զբանս նորա, եւ զուխտիւ նորա ոչ անց ։ Այսպէս եւ Զաքարիայիւ ասէ ցնա հայր՝ թե ի պատուիրանս իմ գնասցես, եւ զհրամանս իմ պահեսցես, դու դատեսցես զտուն իմ ։*

Իմացուսցեն զարդարութիւնս քո Յակոբայ եւ զաւրէնս քո Իսրայելի ։ ո՞յք էին որք իմացուցանեին մեզ զարդարութիւնս՝ եթէ ոչ առաքեալքն, որ եղեն աշակերտք տեառն ։ Նոքա համարձակութեամբ զաւետարանն ամենեցուն քարոզեին՝ յառաջ ժողովրդեանն, իբրեւ որդւոց Յակոբայ, եւ ապա ազգաց իբրեւ որդւոց Իսրայելի ։

Դիցեն խունկս ի բարկութեան քում ի վերայ զոհարանի քո հանապազորդ ։ ո՞ր իցէ զոհարանն՝ եթէ ոչ երկնաւորն. կամ որպիսի՞ խունկս՝ եթէ ոչ զաղաւթս ի բերանոյ սրբոց ի փառս աստուծոյ առաքեալ, եւ հոտ անուշութեան աստուծոյ համարեալ ։

Որպէս եւ Եսայի ասէ՝ եթէ ի քեզ երկիր պագցեն, եւ ի քեզ աղաւթեսցեն, զի ի քեզ աստուած է, եւ ոչ է այլ բայց ի քէն, քանզի դու ես աստուած, եւ ոչ գիտեաք

1 *պահեաց* *nos* : *պահեցին* V (342). — *ոչ անց* *nos* : [*ոչ* inter lineas] *անցին* V (342). — 2 *կատարել* *nos* : *կատարեալ* V. — 7 *հայր* ։ *ր* supra lineam V.

14 ვითარცა : ante მეთა A. — 15 თჳსთა შვილთა : om. A. — 16 ხოლო აკუმევდეს : *դիցեն*. — საკუმეველსა : add. *ի բարկութեան քում*. — 17 მხოლოდ : om. A. — 18 წმიდათანი პირისა გან წმიდათაჲსა : *ի բերանոյ սրբոց*. — 19 აღკუმეულ : *առաքեալ*. — შეწირულ : *համարեալ*. — 20 შენ : *ի քեզ* (344). — 21 ღმერთ : om. A. — 22 ვიცით : *գիտեաք*. — 22-154, 1 სხუა... გარეშე : *այլ աստուած Իսրայելի փրկիչ*.

ments tu marcheras, et mes ordres, tu (les) observeras. C'est toi qui jugeras ma Maison[1] ».

« Ils feront connaître tes justices à Jacob, et ta Loi à Israël[2] ». Qui étaient ceux qui nous faisaient connaître les justices, sinon les Apôtres, qui furent les disciples du Seigneur? Ceux-là, en toute franchise, l'Évangile, à tous, ils le prêchaient, d'abord au peuple, comme étant fils de Jacob, et ensuite aux Gentils, comme étant fils d'Israël.

« Ils mettront de l'encens en ta colère, sur ton autel, perpétuellement[3] ». Quel peut être cet autel, sinon l'(autel) céleste? Ou quel (peut être cet) encens, sinon « la prière, envoyée par la bouche des Saints[4] » à la gloire de Dieu et valant pour Dieu odeur de suavité[5]? (343).

Comme encore Isaïe dit : « En toi ils adoreront (344) et en toi ils prieront; parce qu'en toi Dieu est, et qu'il n'y en a pas d'autre hormis toi, parce que c'est toi qui es Dieu, et nous ne connaissions pas d'autre Dieu, sauveur d'Israël. En

1. Zach. 3.7. — 2. Dt. 33.10. — 3. Dt. 33.10. — 4. Apoc. 5.8. — 5. Lév. 1.9.

ნელი ისრაჱლისაჲ შენსა გარეშჱ. მართლ უკუნ-იქცენ და ჰრცხუენოდენ. **T 268 a** ყოველნი რომელნი მგდომად აღუდგენ მას : და მოსე იტყჳს. აკურთხე. ოჳფალო. ძლიერებაჲ მისი. და საქმენი ჴელთა მისთანი შეიწირენ. რამეთუ ყოველსა რომელსა იქმოდა ძჱ. შეწირულ იქმნებოდა **J 165ᵛ** ღმრთისა. სნეულებასა კაცთასა ჰკურნებდა რაჲთა ამის გამო სოფელი ყოველი ცხორებად შემძლებელ იყოს:.

შემუსრენ ძლიერებანი მტერთა მისთანი. და რომელთა სძულდეს იგი ნუმცა აღდგებიან : არა თუ ესრე იტყჳს. ვითარმედ ყოვლადვე ნუმცა აღდგებიან. რომელთა სძულს ქრისტე. და არა ჰრწამს მისი. არა აღდგენ საშჯელსა. აჰა დაშჯილ არიან. ვითარცა დავით იტყჳს. არა აღდგენ უღმრთონი საშჯელსა. და არცა ცოდვილნი თანა მზრახვალ მართალთა. რამეთუ იცნის ოჳფალმან გზანი მართალთანი. და გზაჲ უღმრთოთაჲ წარწყმდეს:.

Raisons pour lesquelles Moïse, dans ses bénédictions, a omis la tribu de Siméon

აწ ნეტარი იგი მოსე ლევის აკურთხევს. და სჳმეონს გარჱ წარჰვალს : ჩუენდა ჯერ არს მიზეზისა მის ჩუენებად. რომლითა ათერთმეტნი იგი ნათესავნი მოიჴსენნა. და ნათესავისა მის სჳმეონისი არაჲ წარმოიღო : მიზეზ ყოფილ **T 268 b** ესე:.

ძეთა მათ ისრაჱლისათა უდაბნოსა მას ჴბოჲსა ხატი გამოქმნეს. და ვითარცა ღმერთსა თაყუანის-სცეს : და მოსე ვითარ მთისა მის გან გარდამოსრულ. და იხილნა უკეთურნი იგი საქმენი მათნი. დადგა და ღაღად-ყო აღზახებით ღუაწლსა

3 შეიწირენ : შეიწირნენ T. — 4 ძჱ : ძე J. — 5 რაჲთა : რამეთუ J. — 6 იყოს : იყო J. — 7 შემუსრენ : შეიმუსრნენ T. — 9 და არა ჰრწამს მისი : 2ª manu inter lineas J. — მისი : add. და J. — აჰა : 2ª manu inter lineas, add. რამეთუ J. — 15 აწ : add. დ in margine J. — მოსე : მოსჱ T. — 16 მის : ამის primum ante, deinde per litteras ა, ბ post მიზეზისა ponitur J. — 19-20 ვითარცა ღმერთსა თაყუანის-სცეს : თაყუანის-სცეს მას ვითარცა ღმერთსა T. — 20 ვითარ : ვითარცა T.

3 ძლიერებაჲ : ***զզաւրութիւնս***. — რამეთუ : om. A. — 4-5 სნეულებასა : ***զհիւանդութիւնս***. — 7 ძლიერებანი : ***զզաւրութիւն*** add. ***յարուցելոց***. — სძულდეს : ***ատեան***. — 8 არა...

arrière retourneront et seront couverts de honte tous ceux qui contre lui se sont posés en adversaires [1] ». Moïse, lui aussi, dit : « Bénis, Seigneur, sa force, et les œuvres de ses mains, reçois-les [2] ». Tout ce qu'opérait le Fils, autant que ce fût, était chose que Dieu se devait de recevoir. Les maladies des hommes, Il (le Fils) les guérissait pour que, par Lui, le monde entier pût être sauvé.

« Broie la force de ses ennemis levés (contre lui); et que ceux qui le haïssent point ne ressuscitent [3] ». Il n'a pas dit : « Que point du tout ils ne ressuscitent »,

1. Is. 45.14-16. — 2. Dt. 33.11. — 3. Dt. 33.11.

այլ աստուած Իսրայելի փրկիչ. յետս դարձցին եւ ամաչեսցեն ամենեքեան, որ ընդդիմացին նմա ։ Եւ Մովսէս ասէ. աւրհնեա տէր՝ զզաւրութիւնս նորա, եւ զգործս ձեռաց նորա ընկալ ։ Զամենայն որքան եւ գործէր որդի ընդունելի լինէր աստուծոյ ։ Զհիւանդութիւնս մարդկան բժշկէր, զի նովաւ ամենայն աշխարհ կեալ կարասցէ ։

Փշրեա զզաւրութիւն յարուցելոց թշնամեաց նորա. եւ որք ատեան զնա մի յարիցեն ։ Ոչ ասաց. ամենեւին մի յարիցեն, այլ ի դատաստան մի յարիցեն, զի որք ատեան զՔրիստոս, եւ ոչ հաւատան նմա, ոչ յառնեն ի դատաստան, ահա դատապարտեալ են. որպէս եւ Դաւիթ ասէ. ոչ յարիցեն անաւրէնք ի դատաստան, եւ ոչ մեղաւորք ի խորհուրդս արդարոց ։

Raisons pour lesquelles Moïse, dans ses bénédictions, a omis la tribu de Siméon

Արդ երանելոյն Մովսեսի զՂեւ V 352 ի աւրհնեալ եւ զՍիմէոն թողեալ՝ մեզ պարտ է ասել զպատճառսն, որով բանիւ զմետասան ազգսն յիշեաց, եւ վասն ազգին Սիմէոնի լռեաց ։ Պատճառք եղեալ են այս ։

Որդւոցն Իսրայելի՝ յանապատին որթ արարեալ, եւ պատկերի իբրեւ աստուծոյ երկիր պագին ։ Եւ Մովսեսի ի լեռնէն իջեալ, եւ զչար գործս նոցա տեսեալ, եկաց

13 պատճառսն ։ ս inter lineas V. — 15 պատկերի իբրեւ ։ պատկերիբրեւ V.

ვითარმედ : ոչ ասաց. — აღდგებიან : add. այլ ի դատաստան մի յարիցեն զի. — 9 აღდგენ : յառնեն. — 11-12 რამეთუ... წარწყმდეს : om. A. — 16 ჩუენებად : ասել. — რომლითა : add. բանիւ. — 19 გბოჲსა ხატი : որթ. — და : add. պատկերի. — 21-156, 1 აღზაზებით ღუაწლსა მას შინა : ի պատերազմին.

mais bien : « Que, pour un jugement, point ils ne ressuscitent ! (344 bis) », parce que ceux qui haïssent le Christ et ne croient pas en Lui, ne ressuscitent point pour un jugement : déjà ils sont jugés. Comme David aussi dit : « Les impies ne ressusciteront pas pour un jugement, ni les pécheurs (pour prendre place) dans les conseils des justes [1] (345) ».

Raisons pour lesquelles Moïse, dans ses bénédictions, a omis la tribu de Siméon

Or le bienheureux Moïse ayant béni Lévi et omis Siméon, il nous faut dire les raisons pour lesquelles il a, en parole, mentionné les onze tribus, et, pour ce qui était de la tribu de Siméon, gardé le silence. Les raisons qu'il y avait sont celles-ci.

Les fils d'Israël, dans le désert, avaient fait un veau (d'or) et adorèrent comme Dieu une image [2]. Moïse une fois descendu de la montagne et ayant vu leurs

1. Ps. 1.5. — 2. Ex. 32.4.

მას შინა. და თქუა. თუ არს ვინ ოჳფლისაჲ. მოვედინ ჩემდა : მაშინ მიიწინეს მისა ყოველნი იგი ნათესავნი ლევისნი. და ჰრქუა მათ. ესრჱ იტყჳს ოჳფალი. აღმოიკაღენით კაცად-კაცადმან მახჳლი თჳსი. და განვლენ კარითი კარად. და მოსართ თითოეულმან ძმაჲ თჳსი და თითოეულმან მოყუასი თჳსი : და ყვეს ძეთა მათ ლევისთა ვითარცა უბრძანა მოსე. და დაეცნეს მას დღესა შინა ვითარ სამათას ოდენ კაც : და ჰრქუა მათ მოსე. აწ აღიხუენით კელნი თქუენნი ოჳფლისა მიმართ. მიპყრობად კურთხევისა : და ძეთა მათ ლევისთა ესე სამართალი ქმნეს. და სჳმეონისი რომელ ერთისა დედისა გან ძმა იყვნეს. არა იწრაფეს. არცა აღიშურვეს ვითარცა იგი დინაჲს თჳს დისა თჳსისა აღიშურვეს. რომელ იგი უწესოდ იგინა ემორის გან. ძისა სჳქემისა. T 269 a სამართლად მოსე ლევი აკურთხა. და სჳმეონს გარე წარჰკდა:.

ხოლო თქუას თუ ვინმე. ვითარმედ ვითარ შჯულსა წერილ არს. ვითარმედ არა კაც ჰკლა. და რომელმან მოკლას ძმაჲ თჳსი. სიკუდილით მოკუედინ. ხოლო ესენი მოსრვითა ძმათა თჳსთაჲთა. კურთხევასა და ქებასა მიიღებენ:.

ხოლო სხუა არს შეცოდებულ J 166r ისა მოკლვაჲ. და სხუა არს მართლისა მოკლვაჲ. მოკლვაჲ და მოკლვაჲ საცნაურ არს : რამეთუ ფინეეზცა. ძემან ელიაზარისმან. ძისა აჰრონისმან მღდელისამან. შევიდა საცხორებელსა მას. და როსპიკი იგი და ზამბრი დაგუმირნა. და მკლველთა თანა არა შეირაცხა. არამედ

3 აღმოიკაღენით : აღმოიკაღენ T add. კ̄დ 2ª manu inter lineas J. — 4 თითოეულმან : თითოვეულადმან T. — ძმაჲ : 2ª manu inter lineas J. — თითოეულმან : თითოვეულადმან T. — თჳსი : om. J. — 5 უბრძანა : add. მათ T. — 6 აღიხუენით : აღახუჱნით J. — 7 და om. J. — ძეთა მათ ლევისთა : primum ლევისთა ძეთა მათ, deinde per litteras ა, ბ sicut in T, J. — 12 ვითარმედ 2º : om. J. — 13 სიკუდილით მოკუედინ : თანა-მდებ არს სიკუდილისა T. — 14 მიიღებენ : მოიღებენ J. — 15 და სხუა არს : corr. 2ª manu T. — 16 არს : არნ J. — 17 ელიაზარისმან : ალეაზარის [მან ძისა აჰრონისმან 2ª manu inter lineas] J. — 18 არამედ : და T.

1 არს ვინ ოჳფლისაჲ : ***որ առ տէր***. — 2 ყოველნი იგი ნათესავნი : ***ամենայն ազգն***. — ესრჱ : ***գայս***. — 3 აღმოიკაღენით : ***գիր***. — თჳსი : add. ***ի վերայ բարձի իւրոյ***. — განვლენ : ***անցէք***. — 5 ვითარ : om. A. — 6 აღიხუენით : ***լցէք***. — 7 მიპყრობად : ***տալ***. — 9 აღიშურვეს : om. A.

œuvres mauvaises se tint debout et appela à la guerre en disant : « Si quelqu'un est pour le Seigneur, qu'il vienne à moi ». Alors s'approcha de lui toute la tribu de Lévi, et il leur dit : « Voici ce que dit le Seigneur : Que chacun d'entre vous mette son épée sur sa cuisse, et passez de porte en porte, et que chacun tue son frère et chacun son proche (parent). Et firent les fils de Lévi comme le leur avait ordonné Moïse, et tombèrent en ce jour-là trois mille hommes. Et Moïse leur dit : « A présent vous avez empli vos mains (de sang?) pour le Seigneur, pour que (vous) soit donnée bénédiction[1] (346) ». Et les fils de Lévi ayant

1. Ex. 32.26-29.

եւ գոչեաց ի պատերազմին ասելով՝ եթէ ոք առ տէր՝ եկեսցէ առ իս ։ Յայնժամ մատեան առ նա ամենայն ազգն Ղեւեայ, եւ ասաց ցնոսա. զայս ասէ տէր՝ դիք իւրաքանչիւր զսուր իւր ի վերայ բարձի իւրոյ, եւ անցէք դրանէ ի դուռն, եւ սպանէք իւրաքանչիւր զեղբայր իւր եւ իւրաքանչիւր ոք զընկեր իւր. եւ արարին որդիքն Ղեւեայ որպէս եւ հրամայեաց Մովսէս, եւ անկան յաւուր յայնմիկ երեք հազարք արանց ։ Եւ ասաց Մովսէս ցնոսա. այժմ լցէք զձեռս ձեր տեառն, տալ աւրհնութիւն ։ Եւ որդւոցն Ղեւեայ զայս ուղղութիւն արարեալ, եւ Սիմէոնի որ ի միոյ մաւրէ եղբարքն էին ոչ ընթացեալ, եւ ոչ նախանձեալ որպէս եւ վասն Դինայի քեռն իւրեանց, զոր պղծեաց Եմոր որդի Սիւքեմայ, յիրաւի Մովսէս զՂեւի աւրհնեաց, եւ զՍիմէ<ոն> եթող ։

J 103r *Այլ ասէ ոք՝ թէ զիա՞րդ յաւրէնսն գրեալ է՝ թէ ոչ սպանցես. որ սպանանէ զընկեր իւր մահու մեռցի. եւ սոքա սպանանելով զեղբարս իւրեանց՝ գովութիւն եւ աւրհնութիւն առնուն ։*

Այլ այլ է զմեղաւոր սպանանել, եւ այլ զարդար ոք, սպանումն եւ սպանումն երեւի ։ Քանզի եւ Փենեհեզ որդի Եղիազարու որդւոյ Ահարոնի քահանայի՝ մտեալ ի հնոցն զպոռնիկն եւ զԶամբրի սպան, եւ ընդ սպանողս ոչ դատապարտեցաւ, այլ , զգովութիւն եւ զաւրհնութիւն յաստուծոյ առ, քանզի տեսեալ զնոսա զերկոսեան

4 *ոք* ։ inter lineas V. — 11 *այլ ասէ* ։ hic denuo incipit J. — *թէ* 1° : om. J. — *որ* ։ *և որ* J. — 12 *սպանանելով զեղբարս* ։ *սպանելով զեղբարքս* J. — 14 *զմեղաւոր* ։ *զմեղաւորս* J. — 15 *Եղիազարու* ։ *Ազարու* J. — 16 *զպոռնիկն և զԶամբրի* ։ *զպոռնիկսն զԶամբրի և զՔազբի* J. — *սպանողս* ։ *սպանողսն* J. — 17 *և զաւրհնութիւն* ։ om. J.

— 10 უწესოდ : om. A. — 12 თუ : om. A. — 13 კაც : om. A. — მოკლას : *սպանանէ*. — ძმაჲ : *զընկեր*. — 14 კურთხევასა და ქებასა : *գովութիւն և աւրհնութիւն*. — 15-16 არს 2°... მოკლვაჲ : *զարդար ոք*. — 17 საცხორებელსა : *ի հնոցն*. — 18 დაგუმირნა : *սպան*. — შერაცხა : *դատապարտեցաւ*. — 158, 1 ღმრთისა გან : *յաստուծոյ*. — იგინი : add. *զերկոսեան*.

exécuté cette correction, et (ceux) de Siméon, qui issus d'une seule mère étaient leurs frères, n'étant point accourus et n'ayant point montré de zèle, comme ils en montrèrent dans le cas de leur sœur Dina qu'avait violée Hémor, fils de Sichem [1], c'est à bon droit que Moïse bénit Lévi et omit Siméon.

Mais dit quelqu'un : « Comment dans la Loi est-il écrit : « Tu ne tueras point. Qui tue son prochain mourra de mort » [2], et ceux-ci, en tuant leurs frères, reçoivent-ils louange et bénédiction?

Mais autre chose est de tuer le pécheur, et autre chose (de tuer) un juste : de meurtre à meurtre il y a distinction (347). Car, lui aussi, Phinées, fils d'Eléazar, fils d'Aaron le Prêtre, ayant pénétré dans l'arrière-tente (348), tua la prostituée et Zambri, et ne fut point condamné avec les meurtriers, mais reçut de Dieu louange et bénédiction, parce que, les ayant vus tous les deux se tenant l'un

1. Gen. 34.13 sv. — 2. Ex. 20.13; 21.12; Lév. 24.17; Mt. 5.21.

ქებაჲ და კურთხევაჲ ოჳფლისა გან მოიღო. რამეთუ იხილნა იგინი ურთიერთას მოხუეულნი. მახჳლითა დაგუმირნა. და განაქარვნა ჴელითა თჳსითა უშჯულოებანი იგი ერისანი მის გამოჩინებითა მით : ოჳკუეთუ ეგე ეგრეთ არს. რაჟამს ცოდვილი ვინმე მოკლას. მკლველთა თანა არა დაშჯილ არს. **T 269 b** ხოლო თუ უწესოდ ვინმე მართალი მოკლას. ვითარცა მკლველი დაშჯილ არს. რამეთუ ჴელმწიფენიცა ამის სოფლისანი ცოდვილთა მარადის მოსწყუედიან შჯულითა თჳსითა განკითხვითა. და მკლველობითა მით საშჯელსა არარას განსცემენ : ოჳკუეთუ უწესოებით ვინმე მოკლას. იგი მკლველ არს. და ვითარცა მკლველი დაისაჯოს. მსგავსთაჲ მათ აქავე თანა-გუაც გულის-ჴმის-ყოფაჲ. რამეთუ რომელთა შური ღმრთისაჲ იძიეს. და თანა-მდებნი სიკუდილისანი მოსრნეს. კურთხევაჲ და ქებაჲ მიიღონ. რაჲთა სხუანი დაშინებულ არღარა ცოდონ:.

და სჳმეონის თჳს მიზეზისა მის თქუმულთა თჳს დაშთომილ თანა-გუაც მის თჳს მეორედცა გამოთქუმად:.

რამეთუ ვჰპოვებთ ნეტარსა მას იოსებს. რამეთუ სჳმეონი შეკრა წინაშე ძმათა თჳსთა. და შესუა იგი საპყრობილესა სამ დღე : რომლისა თჳსცა თქუა. არა გამოხჳდე მაგიერ. ვიდრემდე არა მოვიდეს ძმაჲ იგი თქუენი მრწემი აქა : **T 270 a** აწ რაჲმე მიზეზ არს სჳმეონისი იგი შეკრვაჲ. და არა სხუათა მათგანი. რამეთუ რაჟამს იოსები მიივლინა მათა სამწყსოდ. მან იზრახა ძმათა თჳსთა და ჰრქუა. მო და მოვკლათ ეგე. და ვიხილოთ რაჲძი იყვნენ სიზმარნი იგი მისნი. იუდა ბრძანებს მისა განსყიდად : ხოლო სჳმეონ მოკლვად. რაჲთა სახჱ იგი დაიმარ-

1 მოიღო : მიიღო **J.** — 2-3 უშჯულოებანი : ურჩულოვებანი **T.** — 3 ერისანი : ერისა **J.** — 6 მოსწყუედიან : **corr.** მოსწყუედდიან **J.** — 9 მსგავსთაჲ მათ : მსგავსად მათა **J.** — 11 დაშინებულ : შეშინებულ **J.** — 14 მას : მასცა **T.** — 16 თქუენი მრწემი : მწემი თქუენი **J.** — აქა : om. **T.** — 17 შეკრვაჲ : შეკრძალვაჲ **T.** — 20 სახჱ : სახე **J.**

3 ერისანი : ***ժողովրդեանն*** (***եգոյց***). — 4 მოკლას : ***սպանանէ***. — 5 თუ ( ) ვინმე : ***որ***. — უწესოდ : ***անարդարութեամբ***. — მოკლას : ***սպանանէ***. — 8 მოკლას : ***սպանանէ*** add. ***զոք***. — 10 იძიეს : ***վարեցին***. — 11 მიიღონ : ***առնուն***. — 12 და სჳმეონის... დაშთომილ : ***և Սիմէոնի վասն ասացելոց պատճառին յետնեալ***. — 15 რომლისა თჳსცა : ***առ որ և***. — 16 ვიდრემდე არა : ***մինչև***. — 17 მიზეზ არს : ***իցեն պատճառքն նորա***. — სხუათა მათგანი : ***զայլ***

l'autre embrassés, il les perça de son épée, et, une fois qu'il eut ainsi ôté les iniquités, de la main, il (les) montra au peuple [1] (349). Si donc il en est ainsi, quand quelqu'un tue le pécheur, il n'est point condamné avec les meurtriers; mais celui qui au mépris de la justice, tue le juste, il est condamné comme un meurtrier. Car, aussi bien, les princes de ce monde tuent tous les jours les pécheurs, en (les) condamnant en vertu de leur loi, et, de meurtre, ils ne sont point justiciables. Si donc quelqu'un au mépris de la justice en tue un autre, celui-là est meurtrier, et, comme meurtrier, il sera condamné. Les faits semblables que nous avons ici, il faut ainsi les entendre : ceux qui, dans leur

1. Nb. 25.6-14.

զմիմեամբքք պատեալ՝ սրով խոցեաց, եւ բարձեալ զանաւրէնութիւնսն՝ ձեռամբ՝ ժողովրդեանն եցոյց ։ Ապա թէ այդ այդպէս է, յորժամ զմեղաւոր ոք սպանանէ՝ ընդ սպանողս ոչ դատապարտի, իսկ որ անարդարութեամբ զարդ V 353 արն սպանանէ, իբրեւ զսպանող դատապարտի ։ Քանզի եւ իշխանք աշխարհիս այսորիկ զմեղաւորս հանապազաւր սպանանեն, աւրինաւք իւրեանց դատապարտելով, եւ սպանման դատ ոչ տան. ապա եթէ անաւրէնութեամբ ոք սպանանէ զոք, նա սպանող է, եւ իբրեւ զսպանող դատապարտեսցի ։ Զնմանագոյնսն աստ պարտ է իմանալ՝ եթէ որք զնախանձ աստուծոյ վարեցին եւ զարժանիսն մահու սպանին, աւրհնութիւն եւ գովութիւն առնուն, զի այլքն երկուցեալ ոչ եւս մեղանչիցեն ։

Եւ Սիմէոն վասն ասացելոց պատճառիցն յետնեալ, պարտ է կրկնակի վասն նորա պատմել ։

Քանզի գտանեմք զերանելին Յովսէփ՝ զի զՍիմէոն կապեաց առաջի եղբարցն նորա, եւ եդ զնա ի բանդի աւուրս երիս. առ որ եւ ասաց՝ եթէ ոչ ելցես աստի մինչեւ եկեսցէ կրսեր եղբայրն ձեր այսր ։ J 103v Արդ զի՞նչ իցեն պատճառքն նորա զՇմաւոն կապել եւ ոչ զայլ ոք. վասն զի յորժամ Յովսէփ առաքեցաւ առ նոսա, նա խորհեցաւ ընդ եղբարսն եւ ասէ. եկայք սպանցուք զնա, եւ տեսցուք զինչ լինին երազք նորա ։ Յուդայ հրամայէ զնա վաճառել, իսկ Շմաւոն սպանանել. զի կերպարանք պահեցին,

1 զմիմեամբքք : զմիմեամբք V. — զանաւրէնութիւնսն : -ութիւնն J. — 2 այդ : om. V. — 4-5 զմեղաւորս հանապազաւր : հանապազաւր զմեղաւորս J. — 5 աւրինաւք : աւրինակ J. — 6 եթէ : թէ J. — նա : om. J. — 7 զնմանագոյնսն : զնմանագոյնն J. — 8 զարժանիսն մահու սպանին : զթշնամիսն սպանին և զարժանիսն մահու J. — 10 պատճառիցն յետնեալ : պատճառացն յայտնեալ J. — 11 պատմել : պատմեալ J. — 12 գտանեմք : ք subter lineam V. — Յովսէփ : զՅովսէփ et del. զ ut videtur V. — եղբարցն : եղբարց J. — 13 երիս : երիսս V. — որ և : որս J. — եթէ : om. J. — 14 նորա : om. J. — 15 վասն : om. J. — 16 լինին երազք : լինի երազ J. — 17 հրամայէ : հրամաեաց J. — վաճառել : վաճառեալ J. — պահեցին : ս inter lineas V: ոք. — 18 სამჭყსოლ : om. A. — იზრახა ძმათა თჳსთა : խորհեցաւ ընդ եղբարսն. — 19 და მოვკლათ : սպանցուք. — იყვნენ : լինին. — 20-160, 1 სახე იგი დაიმარხეს : կերպարանք պահեցին.

conduite, ont montré du zèle pour Dieu et tué des gens dignes de mort reçoivent bénédiction et louange, pour que les autres, saisis de crainte, ne pèchent plus.

Et Siméon, (par Moïse), pour les raisons susdites, une fois laissé en arrière (350), il faut, à son sujet, donner double interprétation.

Car nous trouvons que le bienheureux Joseph fit mettre aux liens Siméon en présence de ses frères, et le mit en prison pendant trois jours [1]; auquel (Siméon), de plus, il dit : « Tu ne sortiras pas d'ici jusqu'à ce que votre plus jeune frère soit ici arrivé [2] ». Or quelles peuvent bien être les raisons qu'il eut de mettre aux liens Siméon et aucun autre? C'est parce que, lorsque Joseph fut envoyé vers eux, c'est lui (Siméon) qui complota avec ses frères, et dit : « Venez, tuons-le, et nous verrons ce qu'il advient de ses songes [3]! » Juda ordonne de le vendre [4],

1. Gen. 42.24; 42.17?. — 2. Gen. 42.15. — 3. Gen. 37.20. — 4. Gen. 37.26-27.

ხოს. და სიმართლჱ ქრისტეს თჳს გამოცხადნეს : იუდაჲს მიერ განსყიდულ ოც და ათად ვეცხლად. და სჳმეონის მიერ მოკლულ. რომელნი იგი მწიგ J 166ᵛ ნობარნი იყვნეს. რომელნი იგი ნაცილსა მჳრის წამებასა მის ზედა იტყოდეს:.

და რამეთუ წეს იყო ყოვლითა შჯულითა და წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ წინაჲსწარ უწყებად. რაჲთა რაჟამს მოიწიოს სიმართლჱ. ესე ყოველი საცნაურ იყოს. და მისგანი იგი დაკლებული სახარებისა მიერ აღავსოს. ოჳსრულესად გჳჩუენებენ ჩუენ წიგნნი რომელ იგი თქუა იოსებ. ვითარმედ არა გამოვიდეს ეგე ამიერ. ვიდრემდე არა მოვიდეს ძმაჲ იგი მრწემი თქუენი აქა : მაშინ სჳმეონ პყრობილებისა გან განეტევა T 270 b და ძმანი მისნი იოსების გან იკურთხნეს. რაჟამს მრწემი იგი ძმაჲ მათი ეგჳპტედ შთავიდა. რომელ იყო ქრისტე : რომელთა მიტევებაჲ ცოდვათაჲ ჰრწამს. მათ მიეტევის. და რომელნი საკრველთა და აჩრდილთა სიკუდილისათა შეყენებულ იყვნეს. საშჯელისა გან განერნეს. და კურთხევაჲ ყოველთა ზეცით გარდამო მოეფინოს : რამეთუ სჳმეონის მიერ ტამარსა მას შინა ცნობილ ქრისტე წინაჲსწარმეტყუელებით იტყოდა. აწ განუტევე. ოჳფალო. მონაჲ შენი მშჳდობით მსგავსად სიტყჳსა შენისა : რომლისამე სიტყჳსა მსგავსად. არამედ რომელსა იგი იოსების მიერ იტყოდა. ვითარმედ არა განხჳდე ამიერ. ვიდრემდე არა ძმაჲ იგი შენი უმრწემესი მოვიდეს : ოჳკუეთუ ეგე ეგრეთ არს. არა ხოლო თუ ათორმეტთა მათ ნათესავთა თჳს მგსნელად და მაცხოვრად მოივლინა მამისა მიერ. არამედ ყოველთა ნათესავთა. და არა ეგრე

1 სიმართლჱ : სიმართლე J. — 4 შჯულითა : შჯულისა J. — 5 სიმართლჱ : სიმართლე J. — 7 ეგე : ესე J. — 8 მრწემი თქუენი : თქუენი მწემი J. — 12 საშჯელისა : საშჯულის J. — 13 ყოველთა ზეცით : ზეცით ყოველთა T. — გარდამო მოეფინოს : გარდამოუვლინოს T. — 14 მას : om. J. — 15-16 რომლისამე : რომლისა მიერ T. — 18 ეგრეთ : ეგრე J.

3 ნაცილსა მჳრის... იტყოდეს : *սուտ չարախաւսութիւն վասն նորա մատուցանէին*. — 4 ყოვლითა : *ամենայնի*. — 5 უწყებად : *կերպարանել*. — 6 ოჳსრულესად : *զի արդ բարեկա-գոյն*. — 7 გამოვიდეს ეგე : *ելցես*. — 8 ვიდრემდე არა : *մինչ ոչ*. — მაშინ : add. *և*. — 9 პყრობილებისა გან : *ի կապանաց*. — მისნი : (352). — 10 შთავიდა : *չոգաւ*. — 10-11 რომელთა .. მიეტევის : *որով Թողութիւն յանցանաց լինի որք ի նա հաւատան*. — 12 შეყენებულ

mais Siméon, de le tuer, afin que les figures soient conservées, et que la vérité (351) concernant le Christ apparaisse : par Judas il fut vendu trente pièces d'argent [1], et tué par Siméon, qu'étaient les Scribes, qui portaient contre lui fausse accusation [2].

C'est aussi parce qu'il fallait que tout fût préfiguré par la Loi et les Prophètes, afin que, lorsque serait venue la Vérité (351), tout ceci fût reconnu, et que ce qui manquait de par là (la Loi et les Prophètes), Elle le complétât par l'Évangile. Car, actuellement, les Écritures nous apprennent mieux ce que Joseph a précisément dit là : « Tu ne sortiras pas d'ici que votre plus jeune frère

1. Mt. 26.15. — 2. Mt. 26.59-60; Mc 14.55-57.

եւ արդարութիւն վասն Քրիստոսի երեւեսցի. Յուզայիւ վաճառեալ երեսուն արծաթոյ, եւ Շմաւոնիւ սպանեալ՝ որք դպիրքն էին, որք սուտ չարախաւսութիւն վասն նորա մատուցանեին :

Եւ վասն զի պարտ էր ամենայնի աւրինաւքն եւ մարգարէիւք յառաջ կերպարանել, զի յորժամ եկեսցէ արդարութիւնն՝ այս ամենայն ծանիցի, եւ զանտի պատկառագոյնն աւետարանաւն լցուսցէ : Զի արդ բարեքագոյն ուսուցանեն զմեզ գիրք զոր ասացն Յովսէփ՝ եթե ոչ ելցես աստի եթե ոչ եղբայրն ձեր կրսեր եկեսցէ այսր : Յայնժամ եւ Շմաւոն ի կապանաց արձակեցաւ, եւ եղբարք <ընդ> նմա ի Յովսեփայ աւրհնեցան, յորժամ կրսեր եղբայրն նոցա յԵգիպտոս չոգաւ, որ էրն Քրիստոս, որով
V 354 թողութիւն յանցանաց լինի որք ի նա հաւատան, եւ որ որք ի կապանս եւ ի ստուերս մահու ըմբռնեալ եին, ի տանջանացն լուծանեին, եւ աւրհնութիւն ամենեցուն յերկնից առաքի : Քանզի եւ Սիմէոն ի տաճարին ծանուցեալ զՔրիստոս՝ մարգարէանալով ասէ. արդ արձակես զծառայ քո տէր ըստ բանի քում ի խա<ղաղութիւն>. ըստ որո՞ւմ բանի՝ եթե ոչ որ Յուսեփաւն ասէր՝ եթե ոչ ելցես աստի եթե ոչ եղբայրն քո կրսեր եկեսցէ այսր : Ապա եթե այդպէս է, ոչ միայն երկոտասան ազգին փրկիչ

4 ամենայնի աւրինաւքն : ամենեւին աւրինաւք J. — 4-5 յառաջ կերպարանել : կերպարանել յառաջ J. — 5 արդարութիւն[ն supra lineam] : արդարութիւն J. — 6 բարեքագոյն : բարիոքագոյն J. — զմեզ : մեզ J. — 7 ոչ 2° : inter lineas V. — եղբայրն : ն inter lineas J. — ձեր կրսեր : քո J. — 8 ընդ նմա *nos* : նմա V նորա J (352). — 9 եղբայրն : եղբայր J. — էրն : է J. — 10 որ : del.? V om. J (353). — 11 ըմբռնեալ : նստեալ J. — 12 տաճարին : ն supra lineam V. — 13 զծառայ… խաղաղութիւն : om. J. — 14 Յուսեփաւն : Յովսիփոյն J. — 15 եթե : թե J.

იყვნენ : ըմբռնեալ եին. — ხამჯელისა გან განერნენ : ի տանջանացն լուծանեին. — 13 ზეცით გარდამოჲ მოეფინოჲს : յերկնից առաքի. — რამეთუ : add. Եւ. — 15 განუტევე : արձակես. — 17 ვიდრემდე არა : եթե ոչ. — მოვიდეს : add. այսր. — 18 ეგე : om. A. — 18-19 და მაცხოვრად : կենարարն. — 19-162, 1 ეგრე ხაზედ : om. A.

ne soit arrivé ici [1] ». Le moment où, et Siméon fut délié de (ses) liens [2], et les frères, ⌈avec lui⌉ (352), furent bénis par Joseph, c'est le moment où leur plus jeune frère fut arrivé en Égypte, lequel était précisément le Christ, par qui est faite rémission des transgressions à ceux qui croient en Lui, et par qui (353) ceux qui, « ès liens et ombres de la mort [3] », restaient pris, étaient délivrés des tourments, et (par qui) bénédiction, à tous, est envoyée des cieux. Car Siméon, lui aussi, une fois qu'au Temple il eut reconnu le Christ, dit en prophétisant : « C'est maintenant que tu laisses aller ton serviteur, Seigneur, selon ta parole, en paix [4] ». Selon quelle parole, sinon celle que, par Joseph, il disait : « Tu ne sortiras point d'ici que ton plus jeune frère ne soit arrivé ici [5] ». Si donc il en est ainsi, ce n'est pas seulement pour les douze tribus que le Sauveur vivificateur

1. Gen. 42.15. — 2. Gen. 43.23. — 3. Ps. 106.14; Is. 9.2; 42.7; Lc 1.79; Mt. 4.16. — 4. Lc 2.29. — 5. Gen. 42.15.

სახედ მოვიდა. ვითარმცა ერთი ხოლო ნაწილი ნათესავთაჲ აცხოვნა. არამედ ყოველნი კაცნი. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იგი მის თჳს იტყჳს. მას ჟამსა ჰრქუან T 271 a რომელნი საპყრობილეს იყვნენ. ვითარმედ გამოვედით. და რომელნი ბნელსა შინა იყვნენ. განათლდით. აჰა ესერა რომელნი იგი წინან-დელთა მათ ჟამთა საპყრობილესა შეყენებულ ცოდვითა ვიყვენით კაცნი. აწ ქრისტეს მიერ საკრველთა გან განვთავისუფლდით. და რომელნი წინანდელთა მათ ჟამთა დაბნელებულნი სოფელსა შინა ვიქცეოდეთ. აწ განათლებულნი თუალითა სიტყუასა მას ღმრთისასა მიუთხრობთ. რაჲთა მოუგონებელი იგი კაცთა შორის. ღმრთისა მიერ შესაძლებელ იყოს : ვერ შესაძლებელ იყო კაცთა მკუდრეთით აღდგომად. და აჰა ქრისტე მკუდრეთით აღდგომილ არს, რაჲთა მის მიერ ჩუენი აღ J 167[r] დგომაჲ საცნაურ იყოს : ვერ შესაძლებელ იყო კაცთა ზეცად აღსლვაჲ. და აჰა ქრისტე ზეცას მეუფჵ. რაჲთა მის მიერ ჩუენი მოქალაქობაჲ ცათა შინა გამოჩნდეს : ვერ შესაძლებელ იყო კაცისა. რომელი განრყუნილებით შობდეს. ვითარმცა ოჴკუნისამდე ცხოვნდა. და აჰა ესერა ესე ქრისტეს მიერ აღსრუ-ლებულ : რაჲთა გურწმენეს ყოფადთა მათ თჳს კორცთა წმიდათასა T 271 b განურყუნელად და საუკუნოდ ცხორებითა. აწ იქმნა ვერ შესაძლებელი იგი კაცთაჲ შესაძლებელ ღმრთისა მიერ : და ვინ იქმს ამას. არამედ ძჱ. ანუ ვისი ნებაჲ არს. არამედ მამისაჲ. რომლისა ნებისა მიერ ცხოვნდებიან კაცნი : და პირველ რომელ იგი საძულელ იქმნა ღმრთისა მიერ. ხოლო აწ მორჩილებითა საყუარელ იქმნების ღმრთისა მიერ:.

2 კაცნი : ნათესავნი T. — 3 ჰრქუან : თქუან T. — 4 იყვნენ: ხართ T. — 5 საპყრობი-ლესა : -ილეს J. — 7 თუალითა : 2ª manu inter lineas J. — 8 მას : om. J. — 11 აღსლვაჲ : აღსლვად J. — 12 მეუფჵ : მეუფე J. — 15 წმიდათახა *nos* : -თაჲსა TJ. — 16 და : om. J. — შესაძლებელი : -ძლებელ T. — 17 ამას : om. J. — ძჱ : ძე J. — 18 ნებისა : om. T. — 20 იქმნების : იქმნა T.

1 ხოლო : om. A. — ნათესავთაჲ : ***մարդկութեան***. — 3 ჰრქუან : ***ասասցէ***. — საპყრობილეს : ***ի կապանս***. — იყვნენ : ***էին***. — 4 იყვნენ : ***էին***. — 5 საპყრობილესა ( ) ცოდვითა : ***ի կապանս մեղաց***. — 7 განათლებულნი თუალითა : ***լուսաւորեալ աչաւք***. — 8 კაცთა შორის : ***մարդկան***. — 9 იყოს : ***երեւեսցի***. — 12 მეუფჵ : ***թագաւորէ***. — მიერ : add. ***հանդերձեալ***.

a été envoyé par le Père, mais pour toutes les tribus; et il n'est pas venu pour donner la vie à une partie de l'humanité, mais à tout homme; comme aussi bien le prophète disait de lui : « En ce temps-là il dira à ceux qui étaient dans les liens : sortez! Et à ceux qui étaient dans les ténèbres : soyez illuminés [1]! » Voici que nous, qui auparavant restions, hommes (que nous sommes), dans les liens du péché, nous avons, maintenant, par le Christ, été libérés de ces liens; et nous, qui, auparavant, enténébrés, cheminions en ce monde, maintenant, « avec des yeux illuminés [2] », nous annonçons la parole de Dieu; pour que bien apparaisse que « ce qui est impossible aux hommes est possible à Dieu [3] ». Il était

1. Is. 49.9. — 2. Eph. 1.18. — 3. Mt. 19.26; Lc 18.27.

կենարարն ի հաւրէ առաքեցաւ, այլ ամենայն ազգաց, եւ ոչ եկն զմի մասն մարդկութեան կեցուցանել այլ զամենայն մարդ. որպէս եւ մարգարէն վասն նորա ասէր. յայնժամ ասասցէ որք ի կապանս J 104r *եին՝ թե ելէք, եւ որ ի խաւարին եին՝ լուսաւորեցարուք ։ Ահաւասիկ որ յառաջ ի կապանս մեղաց մարդիկ ըմբռնեալ եաք, այժմ Քրիստոսիւ ի կապանացն ազատեցաք, եւ որք յառաջ խաւարեալք յաշխարհիս վարեաք, այժմ լուսաւորեալ աչաւք զբանն աստուծոյ պատմեմք, զի անհնարին մարդկան՝ աստուծոյ հնարաւոր երեւեցի ։ Անհնար էր մարդկան ի մեռելոց յառնել, եւ ահա Քրիստոս ի մեռելոց յարեաւ, զի նովաւ մեր յարութիւն երեւեցի ։ Անհնար էր մարդկան յերկինս ելանել, եւ ահա Քրիստոս յերկինս թագաւորէ, զի նովաւ հանդերձեալ մեր քաղաքակցութիւնն յերկինս յայտնեսցի ։ Անհնարին էր մարդոյ, որ ապականութեամբ ծնանի, յաւիտեան կեալ, եւ ահաւասիկ այս Քրիստոսիւ եղեւ ։ Եւ զի հաւատասցուք զլինելոց մարմնոց սրբոցն անապական եւ յաւիտենական կեանսն, արդ եղեւ անհնարինն ի մարդկանէ այս հնարաւոր յաստուծոյ ։ Եւ ո՞ է այսց գործաւղ՝ թե ոչ որդի. կամ ո՞յր են կամք՝ թե ոչ հաւր, որոյ կամաւք կեայ մարդ. եւ որ յառաջ անլսութեամբ ատեցաւ յաստուծոյ, այժմ հլութեամբ սիրելի լինի աստուծոյ ։*

1 *ի հաւրէ առաքեցաւ* : *առաքեցաւ ի հաւրէ* J. — 1-2 *մարդկութեան* : *-ութիւն* J. — 2 *եւ* : om. J. — *վասն նորա ասէր* : *ասէ վասն նորայ* J. — 3 *եին* 1° : *են* J. — *որ ի խաւարին* : *որք ի խաւարի* J. — 4 *յառաջ ի կապանս* : *յառաջին կապանս* J. — 5 *յաշխարհիս* : *յաշխարհի* J. — 6 *լուսաւորեալ… զի* : om. J. — *անհնարին* : *անհնարինք* J. — 7 *անհնար էր մարդկան* : *անհնարին էր մարդոյ* J. — 8 *երեւեցի* : *ի* supra lineam V. — 9 *յերկինս* 2° : *ի յերկինս* V. — 10 *քաղաքակցութիւնն* : *-ութիւն* J. — *անհնարին էր մարդոյ* : *անհնար էր մարդկան* J. — 11 *կեալ* : *ա* supra lineam V. — 12 *անապական եւ յաւիտենական* : *յանապական եւ յաւիտեանական* J. — 13 *ի մարդկանէ* : *ի մարդկան* J. — *ո* : *ոյ* J. — *գործաւղ* : *գործող* J. — 14 *թե* 2° : *եթե* J. — *որոյ* : *իւրոյ* J. — 15 *անլսութեամբ* : *անլսաւութեամբ* J.

— 13 შობდეს : *ծնանի*. — 14-15 აღსრულებულ : *եղեւ* add. *եւ*. — 15 ყოფადთა მათ თჳს : *զլինելոց*. — 17 კაცთაჲ : add. *այս*. — 19 საძულელ იქმნა : *անլսութեամբ ատեցաւ*. — ხოლო : om. A.

impossible aux hommes de ressusciter d'entre les morts, et voici que le Christ est ressuscité d'entre les morts, pour que, en lui (354), notre résurrection fût rendue visible. Il était impossible aux hommes de monter aux Cieux, et voici que le Christ règne dans les Cieux, pour que, en lui (354), notre future « concitoyenneté dans les Cieux [1] » soit rendue manifeste. Il était impossible à l'homme, qui, en corruption, naît, de vivre éternellement, et voici que ceci dans le Christ (354) s'est fait. Et pour que nous croyions à la vie future des corps saints, (vie) incorruptible et éternelle, maintenant, « ce qui ne pouvait pas se faire par les hommes, cela a pu se faire par Dieu [2] ». Et qui est Celui qui opère cela, sinon le Fils? Ou de qui est-ce là la volonté, sinon du Père, par la volonté de qui vit l'homme? Et celui qui, auparavant, en désobéissance, était haï de Dieu, maintenant, en obéissance, devient, pour Dieu, digne d'amour.

1. Philip. 3.20. — 2. Lc 18.27.

Benjamin

არამედ მკუეთრ სიტყუაჲ იგი სჳმეონის თჳს თქუა. ვიხილოთ ამისა შემდგომად რასამე იტყჳს მოსე : რამეთუ იტყჳს წერილი იგი. და ბენიამენს ჰრქუა. შეყუარებული ოჳფლისა მიერ. დაიმკჳდრენ სასოვებით. და ღმერთი მფარველ იყოს მას ყოველთა დღეთა. და საშუვალ ბეჭთა მისთა განისუენა:.

აწ ვინ იყო შეყუარებული იგი ოჳფლისაჲ. არამედ პავლე მოციქული. რომელი ნათესავისა გან ბენიამენისა იშვა. და ჭურ რჩეულ ოჳფლისა მიერ გამოირჩია. და სოფლად ქადაგ ჭეშმარიტებისა მოივლინა:.

რამეთუ იტყჳს. დაიმკჳდრენ სასოვებით. დაუტევა შესაკრებელი იგი. ვითარცა თჳთ მოციქული იგი იტყჳს. T 272 a რამეთუ რაჲ იგი სარგებელ მიჩნდა შჯულისა გან. იგი შემირაცხიეს ქრისტეს თჳს ცოდვად. და შემირაცხიეს ყოველივე ჳნასად. რაჲთა ქრისტე შევიძინო. და ვიპოვო მისა არა თუ ჩემი რაჲ სიმართლჱ. რომელ მაქუნდა შჯულისა გან. არამედ სარწმუნოვებისა მიერ. რომელ ქრისტეს იესოჳს მიმართ : კეთილად ვიდრემე თქუა მოსე. ვითარმედ დაიმკჳდროჳნ სასოვებით. და ღმერთი მფარველ ეყავნ მას ყოველთა დღეთა : რამეთუ ვითარ იგი მიემართა და მივიდოდა დამასკედ. გამოჩნდა და მფარველ ექმნა მას ოჳფალი. და ძალითა თჳსითა სასწაულსა ჰყოფდა. და სახელითა მისითა ყოველთა ჟამთა და ყოველთა ქალაქთა სასწაულთა აღასრულებდა:.

და საშუვალ ბეჭთა მისთა განისუენა. რამეთუ ჰრწმენა პავლეს ჯუარი იგი

3 მოსე : მოსჱ T. — და : add. ე in margine J. — 4 დაიმკჳდრენ : -მკჳდრეთ T. — 5 საშუვალ : -ვალი J. — ბეჭთა : ბჭეთა T. — 7 რომელი : add. იგი J. — 8 ჭეშმარიტებისა : -ებით J. — 12 სიმართლჱ : -მართლე J. — 13 ქრისტეს : ქრისტე J. — 15 ეყავნ : იყავნ J. — 17 სასწაულსა : -ულს J. — 19 და om. T.

2 არამედ : add. **վասն զի**. — თქუა : (355). — 4 დაიმკჳდრენ : **բնակեսցէ**. — 6 ოჳფლისაჲ : **ի տեառնէ**. — 7 ნათესავისა გან : **յարգանդէն**. — 9 რამეთუ : om. A. — დაიმკჳდრენ : **բնակեսցէ**. — სასოვებით : add. **ուր արդեւք բնակեաց յայտ է նմին յեկեղեցւոյ**. — 10 მიჩნდა : **էր**. — 11 შემირაცხიეს : **համարիմ**. — ცოდვად : **վնաս**. — და შემირაცხიეს : **այլ և համարիմ**. — 12 ჳნასად : **վնաս**. — რაჲ : om. A. — 13 მაქუნდა : om. A. — 14 ვიდრემე :

Benjamin

Mais puisque brièvement ⌈nous venons de parler⌉ (355) du cas de Siméon, voyons après ceci ce que dit Moïse. Car l'Écriture dit : « Et pour Benjamin il dit : « Bien-aimé du Seigneur il demeurera en espérance; et Dieu lui sera ombre protectrice tous les jours; et sur l'entredeux de ses épaules il s'est reposé [1] ».

Or qui était le bien-aimé du Seigneur, sinon Paul Apôtre qui « du sein de Benjamin naquit [2] », et par le Seigneur, comme « un instrument de choix, fut choisi [3] », et, par le monde, héraut de vérité, fut envoyé?

1. Dt. 33.12. — 2. Rom. 11.1; Philip. 3.5. — 3. Act. 9.15.

Benjamin

Այլ վասն զի համառաւտիւք զբանն Սիմէոնի ասացաք, տեսցուք յետ այսորիկ զինչ ասէ Մովսէս. քանզի ասէ գիր՝ եւ Բենիամենի ասաց. V 355 սիրեցեալ ի տեառնէ՝ բնակեսցէ յուսով, եւ աստուած հովանի եղիցի նմա զամենայն աւուրս, եւ ի մէջ թիկանց նորա հանգեաւ ։

Արդ ո՞վ էր սիրեցեալն ի տեառնէ՝ եթէ ոչ Պաւղոս առաքեալ, որ յարգանդէն Բենիամենի ծնաւ, եւ ի տեառնէ անաւթ ընտիր ընտրեցաւ, եւ յաշխարհ քարոզ արդարութեան առաքեցաւ ։

Բնակեսցէ, ասէ, յուսով. ո՞ր արդեւք բնակեաց. յայտ է եթէ յեկեղեցւոջ՝ թողեալ զժողովարանն, որպէս եւ նա ինքն առաքեալ ասէ. քանզի որ շահն էր ինձ աւրինաւքն՝ զայն J 104^{v} համարիմ վասն Քրիստոսի վնաս. այլ եւ համարիմ զամենայն վնաս, զի զՔրիստոս շահեցայց, եւ գտայց ի նմա՝ ոչ զիմ արդարութիւն ունելով որ յաւրինաց, այլ որ ի հաւատոցն Յիսուսի Քրիստոսի ։ Բարւոք ասաց Մովսէս. բնակեսցէ յուսով, եւ աստուած հովանի եղիցի նմա զամենայն աւուրս. մինչ դեռ երթայր նա ի Դամասկոս՝ երեւեցաւ եւ հովանի եղեւ նմա տէր, եւ զաւրութեամբ նորա նշանս առնէր, եւ անուամբ նորա յամենայն քաղաքս նշանս կատարէր ։

Եւ ի մէջ թիկանց նորա հանգեաւ, զի հաւատացեալ Պաւղոսի ի խաչն տեառն՝

2 ասացաք *nos* : ասաց VJ (355). — 7 ընտրեցաւ : ոնտրեցաւ J. — 9 յուսով : յու in margine V. — բնակեաց : բնակեսցէ J. — եթէ : թէ J. — 10 շահն էր ինձ : ինձ շահն էր J. — 11 համարիմ վասն Քրիստոսի վնաս : վնաս համարիմ վասն Քրիստոսի J. — 13 բարւոք : բարիոք J. — 17 ի խաչն տեառն : inter lineas V.

om. A. — დაიმკჳდროს : բնակեսցէ. — 15 ეყავნ : եղիցի. — 15-16 რამეთუ... მივიდოდა : մինչ դեռ երթայր նա. — 17 სასწაულსა : նշանս. — 17-18 ყოველთა ქამთა და : om. A.

« Il demeurera, dit-il, en espérance [1] ». Où en réalité est-il demeuré? Il est bien évident que c'est dans l'Église, une fois qu'il eut abandonné la Synagogue; comme aussi bien l'Apôtre lui-même le dit : « Car l'avantage que j'avais de par la Loi, je l'estime, à cause du Christ, préjudice. D'ailleurs, encore, j'estime tout préjudice, afin de gagner le Christ et d'être trouvé en Lui, en ayant, non pas ma propre justice, qui vient de la Loi, mais celle qui vient de la foi en Jésus-Christ [2] ». Moïse a dit bien : « Il demeurera en espérance, et Dieu lui sera ombre protectrice tous les jours [3] ». Pendant qu'il allait à Damas, le Seigneur lui apparut [4] et fut pour lui ombre protectrice, et par la puissance du Seigneur il faisait des miracles, et, par son nom, dans toutes les villes, il accomplissait des miracles.

« Et sur l'entredeux de ses épaules il s'est reposé [5] ». Car une fois que Paul eut cru à la Croix du Seigneur, sur laquelle Il (le Seigneur) avait étiré ses épaules,

1. Dt. 33.12. — 2. Philip. 3.7-9. — 3. Dt. 33.12. — 4. Act. 9.3 sv.; 22.17-21. — 5. Dt. 33.12.

ოჳფლისაჲ. რომელსა ზედა მჴარნი განჱმარხნა. J 167[v] ამას ზედა იგი განსუენებულ განმართლდა. და ესაია წინაჲსწარ იტყჳს. რომელსა ფლობა აქუნდა ზედა მჴართა თჳსთა. ესე თავადი. რამეთუ ჯუარი იგი მჴრითა თჳსითა მიაქუნდა. T 272 b და ჯუარ-ცუმასა მას ორნივე მჴარნი განირთხნა. რაჲთა იყოს სამართალ თქუმული იგი. ვითარმედ საშუალ ბეჭთა მისთა განისუენა : რამეთუ მოციქულიცა იტყჳს. ქრისტეს თანა ჯუარ-ცუმულ ვარ. ცხოველ არა თუ მე ვარ. არამედ ცხოველ არს ქრისტე ჩემ თანა. და ვიდრე ცოცხალ ვარ აწ. სარწმუნოვებითა ღმრთისაჲთა ცხოველ ვარ და იესოჳ ქრისტეს მიერ. რომელმან შემიყუარა მე და მისცა თავი თჳსი საჴსრად ჩემ თჳს:.

JOSEPH

და იოსების თჳს იტყჳს. კურთხევითა ოჳფლისაჲთა ქუეყანაჲ მისი. და ჟამთა გან ზეცით და ცუარისა გან და წყაროთა გან ქუესკნელთასა. მზის თუალისა გან. ცვალებითა და შეკრებასა ურთიერთას თთუეთასა. და თხემთა გან მთათაჲსა დასაბამითგან. და სავსებისა გან ჟამთაჲსა. და შეწყნარებაჲ გამოჩინებისაჲ ამის მაყუღოვანსა მას ზედა გამოჩნდენ თავსა ზედა იოსებისსა და თხემსა ზედა დიდებულისა მის შორის ძმათა თჳსთა : პირმშო ზუარაკის შუენიერებაჲ მისი. რქა მარტო-რქის რქანი მისნი. და მითვე ნათესავნი დასხნეს T 273 a კიდით კიდედმდე : ესე ბევრეულნი ეფრემისნი. და ესე ათასეულნი მანასესნი:.

3 მჴრითა თჳსითა : მჴართა თჳსთა J. — 11 და 1° : add. ვ in margine J. — 12 ქუესკნელთასა *nos* : ქუესკნელთაჲსა T ქუჱსკნელთაჲსა J. — 17 მისი : 2ª manu inter lineas J. — მითვე : მით J. — 18 კიდედმდე : კიდემდე J.

3 მჴართა თჳსთა : ***ուսոյ իւրոյ***. — რამეთუ : om. A. — ჯუარი... მიაქუნდა : ***խաչն զոր բարձեալ ի վերայ ուսոյն երթայր***. — 6 არა : add. ***և ս***. — 7 ვიდრე : ***որ***. — ვარ : add. ***մարմնով***. — 8 იესოჳ ქრისტეს მიერ : (***հաւատոյն***) ***Յիսուսի Քրիստոսի***. — 11 იოსების თჳს იტყჳს : ***Յովսեփայ ասացեալ***. — კურთხევითა : ***յաւրհնութիւնս***. — 12 წყაროთა გან : ***յանդնդոց աղբերաց***. — 12-13 მზის... ცვალებითა : ***ըստ ժամանակի արդեանց արեգական փոփոխմանց***. — 13 შეკრებასა : ***ի գումարելոյ***. — თხემთა : ***գագաթանէ***. — 14 დასაბამითგან : add. ***և ի***

une fois que sur celle-ci il (Paul) eut trouvé le repos, il fut justifié. Et Isaïe l'a prédit : « (L'enfant) dont la principauté a été sur son épaule[1] », c'est-à-dire la Croix : après en avoir chargé son épaule, Il (Jésus) marchait (au supplice). Et, tandis qu'on le crucifiait, il éploya ses deux épaules, pour que fût justifié ce qui avait été dit là : « Sur l'entredeux de ses épaules il s'est reposé[2] ». Car l'Apôtre aussi dit : « Avec le Christ je suis crucifié. Vivant, je ne le suis plus, moi, mais vivant en moi est le Christ; et le moi qui, à l'heure où nous sommes, vit en la chair, est vivant en la foi de Dieu et de Jésus-Christ, qui m'a aimé, Lui, moi! et s'est donné lui-même en rançon pour nous[3] ».

1. Is. 9.5. — 2 Dt. 33.12. — 3 Gal. 2.19-20.

յորոյ վերայ զթիկունսն ձգեաց, ի սորա վերայ հանգուցեալ՝ նա արդարացաւ ։ Եւ Եսայի յառաջագոյն ասաց. որոյ իշխանութիւն եղեւ ի վերայ ուսոյ իւրոյ, այսինքն է՝ խաչն զոր բարձեալ ի վերայ ուսոյն երթայր ։ Եւ ի խաչելն նորա զերկոսեան թիկունսն պարզեաց, զի եղիցի արդար ասացեալն՝ եթե ի մէջ թիկանց նորա հանգեաւ. քանզի եւ առաքեալ ասէ. ընդ Քրիստոսի խաչեալ եմ. կենդանի ոչ եւս ես եմ, այլ կենդանի է յիս Քրիստոս. եւ որ այժմս կեամ մարմնով, յաստուծոյ հաւատոն կենդանի եւ Յիսուսի Քրիստոսի, որ սիրեաց զիս եւ ետ զինքն փրկանս վասն մեր ։

Joseph

Եւ Յովսեփայ ասացեալ, յաւրհնութիւնս տեառն երկիր նորա, եւ ի ժամանակաց երկնից եւ ի ցաւղոյ եւ յանդնդոց աղբերաց ի ներքուստ, ըստ ժամանակի արդեանց արեգական փոփոխմանց, եւ ի գումարելոյ առ միմեանս ամսոց, եւ ի գագաթանէ լերանց ի սկզբան V 356 *է, եւ ի գագաթանէ բլրոց մշտնջենաւորաց, եւ ըստ ժամանակաց լիութեան. եւ ընդունելութիւնք երեւեցելոյ ի մորենւոջն եկեսցեն ի վերայ գլխոյն Յուսեփայ, եւ ի վերայ գագաթան փառաւորելոյն ի մէջ եղբարց ։ Անդրանիկ ցլու գեղ նորա. եղջեւրք միեղջեւրոյ եղջերք նորա, ի նոսա զազ* J 105r *գս եղջերցեսցէ մինչեւ ի ծագս երկրի. այս բիւրաւորք Եփրեմի եւ այս հազարաւորք Մանասէի ։*

1 *հանգուցեալ նա արդարացաւ* : *հանգեաւ նա արդարացեալ* J. — 2 *Եսայի* : *յԵսայի* J. — *է* : om. J. — 3 *ի խաչելն* : *խաչեալ* J. — *զերկոսեան* : *զերկոսին* J. — 4 *պարզեաց* *nos* : *պարձեաց* V *պարծեաց* J. — *արդար ասացեալն* : *նա արդարացեալ* J. — 5 *ասէ* : add. *թե* J. — 6 *մարմնով* : om. J. — 7 *մեր* : *իմ* J. — 12 *ի սկզբանէ* : *յիսկզբա*[*ն* supra lineam] *է* V. — *եւ ի… ըստ* : om. J. — 14 *անդրանիկ* : *ի* inter lineas V. — 15 *միեղջե*[*ւ* inter lineas] *րոյ եղջերք* : *միեղջիւրու եղջեւրք* J. — *եղջերցեսցէ* *nos* : *եղջերեցեսցէ* V *եղջեւրեցուսցէ* J.

գագաթանէ բլրոց մշտնջենաւորաց. — გან : *ըստ*. — 14-15 მეწყნარებაჲ გამოჩინებისაჲ ამის : *ընդունելութիւնք երեւեցելոյ*. — 15 გამოჩნდენ : *եկեսցեն*. — 17 რქა : *եղջեւրք*. — და მითვე : *ի նոսա*. — 17-18 დასხნეს კიდით კიდედმდე : *եղջերցեսցէ մինչեւ ի ծագս երկրի*.

Joseph

« Et pour Joseph il dit : De la bénédiction du Seigneur (reçoit) sa terre, ⌜à l'heure du Ciel⌝ et de par la rosée, et des sources des abîmes (sourdant) de dessous terre, selon ⌜l'heure, les céréales⌝ des solstices du soleil, et au cours des mois qui vont s'additionnant les uns aux autres, et de la cime des montagnes à partir de l'origine et de la cime des collines éternelles, et ⌜à l'heure⌝ de l'accomplissement. Et que les complaisances de Celui qui apparut de ⌜dedans⌝ le buisson viennent sur la tête de Joseph, et sur la cime (du front) de celui qui est glorifié au milieu de frères. Premier-né de taureau : la beauté lui appartient. Cornes de l'unicorne (sont) ses cornes ! Il en encornera (356) les nations jusqu'aux extrémités de la terre. Ce sont là les myriades d'Ephraïm, et ce sont là les milliers de Manassé [1] » (357).

1. Dt. 33.13-17.

და იოსების გამოწერილ თავსა თჳსსა ქრისტე სახითა ცხორებისაჲთა. ვითარცა წინაჲსწარ სიტყუათა მათ იტყჳს შემდგომითი შემდგომად მის თჳს მოსე კურთხევათა მათ განყოფად მისა ნათესავად:.

და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ კურთხევითა ოჳფლისაჲთა ქუეყანაჲ მისა. ეგების ანუ მარიამის ზედა თქუმად. რომელი იქმნა ქუეყანა კურთხეულ. და მოვიდა მისა სიტყუაჲ იგი ვითარცა ცუარი:.

ეგების თქუმად ეკლესიისა თჳსცა. რამეთუ ოჳფლისა გან ვითარცა ქუეყანაჲ წმიდაჲ და სამოთხჱ ფუფუნებისაჲ იკურთხა:.

მსგავს არს თჳთ თავადისა მჴსნელისა მიმართ. რამეთუ იტყჳს. ვითარმედ კურთხევითა ოჳფლისაჲთა ქუეყანაჲ მისი. რამეთუ ქალწულისა მის გან სულისა წმიდისა მიერ შობილ. ყოველნი კურთხევანი ოჳფლისანი დაიმკჳდრნა. ქუეყანაჲ წმიდაჲ შემდგომითა ჟამთა გამოჩინებულ : რომელთა მოგუასწავებს ყოფადთა მათ მამათაჲ ქუეყანასა აღთქუმისასა. **T 273 b** ნუ ვინ ჰგონებნ სხუა რაჲმე ყოფად ესე. რამეთუ ჰრქუა მათ ღმერთმან. მიგცე ქუეყანაჲ იგი რომელ **J 168r** სა გამოსდის სძჱ და თაფლი. რომელ აღუთქუ მიცემად მამათა თქუენთა. რომელი მოგუასწავებს წიაღთა გან მამისათა გამოსლვასა სიტყჳსასა. რომელთა შემდგომად მჴსნელი იგი შობილ ქუეყანასა. სათნოჲ მამისა გან გამოჩინებულ. რამეთუ აქუნდა თანა სძჱ მეული იგი შჯული და ახლისა დადებითა. თაფლს იტყჳს სიტყჳსა მის სიტკბოვებასა. რომლითა სიმწარენი გულთა ჩუენთანი

4 რომელ იგი თქუა : რომელსა იგი იტყჳს **T**. — 5 მარიამის : რია **2ª manu inter lineas J**. — 6 მისა : **om. T**. — 7 ეკლესიისა : ეკლესიაჲსა **J**. — 8 სამოთხჱ : სამოთხე **J**. — 10 სულისა *nos* : სასლისა **TJ**. — 14 ყოფად : **add.** არს **J**. — მიგცე : **add.** თქუენ **J**. — 15 გამოსდის : გამოდის **J**. — სძჱ : სძე **J**. — 18 სძჱ : სძე **J**. — 19 გულთა : სულთა **T**.

1 და იოსების... ცხორებისაჲთა : ***և Յովսէփ յինքեան պատկերեալ զՔրիստոս վարուք կենաց իւրոց***. — 2 იტყჳს : ***ասացաւ***. — 2-3 შემდგომითი... ნათესავად : ***ի կարգի Մովսէս աւրհնութեամբ դնէ և նա զտնտեսութիւնն ի նա ազգի ազգի և պէսպէս բերէ***. — 5 თქუმად : ***զայս հանել***. — 5-6 და მოვიდა : ***վասն զի էջ***. — 7 ეგების : add ***և***. — რამეთუ : ***որ***. — ოჳფლისა : add. ***իսկ***. — 9 მსგავს არს : ***հնար է իմանալ***. — 12-14 რომელთა... ესე : ***որով նշանակէ զեղեալ հարցն երկիր խոստման մի զայլ լինել այլ զայս***. — 14 რამეთუ :

Et Joseph, en sa personne, ayant été la figure du Christ, par les mœurs de sa vie, comme il a été dit dans le Premier Livre (358), en (son) testament, Moïse, avec une bénédiction, le met lui aussi, rapportant à lui, différemment et diversement, l'économie (du salut) (359).

Et pour ce qu'il a précisément dit : « De la bénédiction (360) du Seigneur (reçoit) sa terre [1] », il est possible d'appliquer (361) ceci à Marie, qui a été terre bénie, parce qu'est descendu en elle le Verbe, comme rosée.

Il est encore possible de le dire de l'Église qui, par le Seigneur, véritablement, comme terre sainte et comme paradis de délices, a été bénie.

1. Dt. 33.13.

Եւ Յովսեփու յինքեան պատկերեալ զՔրիստոս վարուք կենաց իւրոց, որպէս յառաջին գիրսն ասացաւ, ի կարգի Մովսէս աւրհնութեամբ դնէ եւ նա, զմատակարարութիւնն ի նա ազգի ազգի եւ պէսպէս բերէ ։

Եւ զի ասացն՝ եթե յաւրհնութենէ տեառն երկիր նորա, հնար է կամ ի Մարիամ զայս հանել, որ եղեւ երկիր աւրհնեալ, վասն զի էջ ի նա բանն իբրեւ ցաւղ ։

Հնար է եւ ասել եւ յեկեղեցի, որ ի տեառնէ իսկ իբրեւ երկիր սուրբ եւ իբրեւ զդրախտ փափկութեան աւրհնեցաւ ։

Հնար է իմանալ ի նա իսկ ի փրկիչն, քանզի ասացեալ. յաւրհնութենէ տեառն երկիր նորա, վասն զի ի կուսէն ի սրբոյ հոգւոյն ծնեալ՝ զամենայն աւրհնութիւն տեառն ժառանգեաց, զերկիր սուրբ, ի յետին ժամանակս երեւեալ, որով նշանակէ զեղեալ հարցն երկիր խոստման մի զայլ լինել՝ այլ զայս ։ Զի եւ ասաց նոցա աստուած. տաց ձեզ զերկիրն որ բղխէ զմեղր եւ զկաթն, զոր խոստացայ տալ հարցն ձերոց. որ նշանակէ ի հաւրէ զելս բանին, յորոց փրկիչն յետոյ ծնեալ երկիր կամ ել ի հաւր երեւեցաւ, ունելով յինքեան կաթն՝ զհին կտակարանսն եւ զաւրէնսդրութիւն, մեղր՝ զբանին քաղցրութիւն որով զառնութիւն սրտից մերոց քաղցրանայ ։ Վասն

1 պատկերեալ : պատեալ J. — 2-3 զմատակարարութիւնն : -ութիւն J. — 4 ասացն : ասաց J. — 5 զայս : ante կամ J. — եղեւ : է J. — ի : inter lineas J. — 6 եւ 2° : inter lineas V. — սուրբ եւ : աւրհնեալ J. — 9 կուսէն : add. եւ J. — աւրհնութիւն : -ութիւնս J. — 11 մի : inter lineas V. — 12 բղխէ զմեղր : բղխէ զմե V բխէ զմեղր J. — 13 ծնեալ : ծնաւ J.

add. եւ. — 14-15 რომელსა : որ. — 15 სძჱ და თაფლი : զմեղր եւ զկաթն. — 16 წიაღთა განმამისათა : ի հաւրէ. — 16-17 რომელთა... გამოჩინებულ : յորոց փրկիչն յետոյ ծնեալ երկիր կամ ել ի հաւր երեւեցաւ. — 18 რამეთუ აქუნდა : ունելով. — და სჯულისა დადებითა : եւ զաւրէնսդրութիւն. — 19 იტყჳს : om. A. — 19-170, 1 სიმწარენი ( ) დატკბოლვილ : դառնութիւն ( ) քաղցրանայ.

Il est possible de l'entendre de Celui-ci même, du Sauveur (362), car il a été dit : « De la bénédiction du Seigneur (reçoit) sa terre [1] », parce que, né de la Vierge, du Saint Esprit [2], il a eu en héritage toute la bénédiction du Seigneur, la « Terre Sainte » (son Humanité), laquelle est devenue visible aux derniers temps [3], par où il signifie que ce qui fut pour les Pères « Terre de promesse » n'est pas autre chose que Celle-ci (cette Terre Sainte qu'est le Verbe Incarné). Car, de plus, Dieu leur avait dit : « Je vous donnerai la terre qui fait jaillir le miel et le lait [4], que j'ai promis de donner à vos pères [5] » — ce qui signifie la sortie du Verbe hors du Père — (363) desquels (pères) le Sauveur, dans la suite, une fois né, est apparu comme « Terre » ou « Voie » vers le Père, ayant en lui-même le lait : l'Ancien Testament et la Législation; le miel : la douceur de la Parole, par laquelle il adoucit l'amertume de nos cœurs. C'est à cause de cela

1. Dt. 33.13. — 2. Lc 1.35. — 3. Peut-être 1 Pi. 1.19-20 Χριστοῦ... φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων. — 4. Lév. 20.24. — 5. Ex. 13.5; Dt. 11.9; 31.20.

დატკბოლვილ : ამის თჳს ფსალმუნთა წინაჲსწარმეტყუელი იგი ღრუბლით გამო იტყჳს. ვითარმედ კურთხევითა ოჳფლისაჲთა ქუეყანაჲ მისი. ჟამთა გან ცისათა. და ცუარისა გან. და წყაროთა გან ქუესკნელთა. რაჲთა შობაჲცა მისი და ვითარ შობილ არს გჳჩუენოს. და მისი აღდგომაჲ გამოაჩინოს:.

და რამეთუ თქუა. ვითარმედ ჟამთა გან ცისათა და ცუარისა გან. ვითარმედ არა თუ თესლისა გან არამედ სულისა წმიდისა გან შობაჲ მისი:.

და უფსკრულთა წყაროთა გან. რამეთუ ჯოჯ T 274 a ოხეთისა გან და უფსკრულთა გან აღმოსრულ:.

და ჟამთა მიერ მცენარენი. მზის თუალისა ცვალებანი. და შეკრებასა ურთიერთას თთუეთასა. რამეთუ იგი მზის თუალ ქუეყანით აღმობრწყინებულ. და დღე საუკუნო გამოჩინებულ : ათორმეტნი იგი მოციქულნი ჟამნი ათორმეტნი გჳჩუენნა. რაჲთა მათ მიერ დღე გამოჩნდეს. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იტყჳს. ესე არს დღე რომელ ქმნა ოჳფალმან. ვიხარებდეთ და ვიშუებდეთ ამას შინა. და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ შეკრებასა თთუეთასა. შეკრებულ ათორმეტნი იგი მოციქულნი ვითარცა ათორმეტნი იგი თთუენი. სრული იგი წელიწადი ქრისტჱ მიმოდადვეს : ხოლო იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელიცა. ქადაგებდ წელიწადსა ოჳფლისასა შეწირულსა. და დღესა მისაგებელისასა. და რამეთუ დღე და მზის თუალ და წელიწად ქრისტჱ არს. წეს არს თთუედ და ჟამად მოციქულთა მათ წოდებად:.

მოსე იტყჳს. თხემთა გან მთისათა საუკუნითგან და თხემთა გან მთათა სამარადისოთა : მთათა თხემს მამათ-მთავართა მათ იტყჳს. T 274 b რამეთუ

1 დატკბოლვილ : -ტკბობილ J. — 5 გან 2° : om. J. — 11 დღე : დღჱ T. — 13 დღე : დღჱ T. — 15 იგი 1° : om. J. — 16 იტყჳს : 2ª manu inter lineas J. — 18 დღე : დღჱ T. — 20 მოსე : მოსჱ T.

1-2 ფსალმუნთა... ვითარმედ : ուսուցանելով ճարդարէն զարդարութիւնն ասաց. — 3 წყაროთა გან : յանդնդոց աղբերաց. — 4 გჳჩუენოს : (366). — 5 რამეთუ : զի. — ჟამთა გან : ի ժամու. — 6 წმიდისა : om. A add. եղեցի. — 7 გან 1° : add. ի ներքուստ. — და 2° : իբրև. — 8 უფსკრულთა : add. ծովու. — აღმოსრულ : ի ներքուստ ի վեր ելանէր. — 9 ჟამთა მიერ : ըստ ժամու. — მზის თუალისა ცვალებანი : արեգական փոփոխմանց. — შეკრებასა : ի գումարելոյ. — 11 და დღე საუკუნო გამოჩინებულ : om. A. — 12 რაჲთა ( ) გამოჩნდეს : քանզի ( ) երևեսցի. — 13-14 ვიხარებდეთ... შინა : om. A. — 14 შეკრებასა : ի գումարելոյ. — 16 ხოლო : om. A. — 17 შეწირულსა : ընդունելի. — 18 არს : էր. —

que le prophète, en nous enseignant la vérité (351), a dit : « De la bénédiction (364) du Seigneur (reçoit) sa terre, ⌜à l'heure⌝ du Ciel (365) et de par la rosée, et des sources des abîmes (sourdant) ⌜de⌝ dessous terre [1] », afin de montrer, et sa génération (éternelle), et comment il est né (dans le temps), et de révéler sa résurrection (366).

Et pour ce qu'il a dit : « A l'heure du Ciel (367) et de par la rosée [1] », c'est que sa conception sera non d'une semence [2], mais de l'Esprit [3];

1. Dt. 33.13. — 2. Jean 1.13. — 3. Lc 1.35.

այսօրիկ ուսուցանելով մարգարէն զարդարութիւնն ասաց. յաւրհնութենէ տեառն երկիր նորա, ի ժամանակաց երկնի, եւ ի ցաւղոյ եւ յանդնդոց աղբերաց ներքուստ, զի եւ զծնունդն նորա եւ որպէս ծնեալ է ցուցանիցէ, եւ զնորա յարութիւնն յայտնեսցէ ։

Եւ զի ասաց. ի ժամ V 357 *ու երկնի եւ ի ցաւղոյն, եթե ոչ ի սերմանէ այլ ի հոգւոյն եղեցի յղութիւն նորա ։*

J 105ᵛ *Եւ յանդնդոց աղբերաց ի ներքուստ, եթե ի դժոխոց իբրեւ յանդնդոց ծովու ի ներքուստ ի վեր ելանէր ։*

Եւ ըստ ժամու արմտիք արեգական փոփոխմանց եւ ի գումարելոյ առ միմեանս ամսոց, զի նա արեգակն յերկրէ ծագեալ՝ զերկոտասան առաքեալսն ժամս երկոտասան եցոյց, քանզի նոքաւք աւր երեւեսցի, որպէս մարգարէն ասէ. այս աւր է զոր արար տէր ։ Եւ զի ասաց. ի գումարելոյ ամսոց, ժողովեալ երկոտասան առաքեալքն իբրեւ զերկոտասան ամիսս՝ զկատարեալ ամն զՔրիստոս քարոզեցին ։ Ասէ եւ մարգարէն. քարոզեա ամ տեառն ընդունելի եւ աւր հատուցման. եւ վասն զի աւր եւ արեգակն եւ ամ Քրիստոս էր, պարտ է զժամս եւ զամիսս զառաքեալսն կոչել ։

Մովսէս ասէ. ի գագաթանէ լերանց ի սկզբանէ եւ ի գագաթանէ բլրոց մշտնջենաւորաց. լերանց գագաթն զհայրապետսն ասաց, զի նոքա են յառաջագոյնք. բլուրս

1 *զարդարութիւնն* ։ *-ութիւն* J. — 2 *ի* 2° : om. J. — 2-3 *եւ զծնունդն* ։ *զծնունդ* J. — 3 *ցուցանիցէ* *nos* : *ցուցանէ* VJ (366). — 4 *ի ժամու... այլ* ։ om. J. — 8 *ի գումարելոյ* *nos* : *գումարելոյ* [*յ* corr. *ց* V] VJ (368). — 9 *ամսոց* ։ *անամսոց* V. — *ժամս երկոտասան* ։ *ժամ երկոտասանս* J. — 10 *երեւեսցի* ։ *երեւեցաւ* J. — 11-12 *իբրեւ զերկոտասան ամիսս* ։ *իբրեւ երկոտասան ամիսք* J. — 12 *ամն* ։ corr. *ամսն* J. — *եւ* ։ om. J. — 13 *եւ* 2° : om. J. — 16 *յառաջագոյնք* ։ *ն* supra *ք* subter lineam V.

18-19 თთუჱლ და ჟამად : *զժամս եւ զամիսս*. — 20 თხემთა გან მთისათა : *ի գագաթանէ լերանց*. — საუკუნითგან : *ի սկզբանէ*. — თხემთა გან მთათა : *ի գագաթանէ բլրոց*.

« Et des sources des abîmes (sourdant) de dessous terre [1] », c'est que, des Enfers, comme des abîmes de la mer, de bas en haut, Il remontait.

Et : « Selon l'heure, les céréales des solstices du soleil (368) et au cours des mois qui vont s'additionnant les uns aux autres [2] », parce que, Lui, « Soleil », une fois qu'il se fut levé du sein de la terre, a montré les douze Apôtres (comme) douze « heures »; car c'est par elles que le « Jour » se manifestera, comme dit le Prophète : « C'est le Jour qu'a fait le Seigneur [3] ». Et quant à ce qu'il a dit : « Au cours des mois qui vont s'additionnant [2] », (c'est que), une fois ensemble réunis, les douze Apôtres [4], comme douze « Mois », ont annoncé l' « Année Parfaite » : le Christ. Le prophète, lui aussi, dit : « Annonce une année de grâce du Seigneur, et un jour de rétribution [5] ». Et, parce que « Jour », et « Soleil », et « Année » était le Christ, il faut appeler « Heures » et « Mois » les Apôtres.

Moïse dit : « ... de la cime des montagnes à partir de l'origine, et de la cime des collines éternelles [6] ». « Cime des montagnes » il a dit les Patriarches, parce

1. Dt. 33.13. — 2. Dt. 33.14. — 3. Ps. 117.24. — 4. Act. 1.12-26. — 5. Is. 61.2. — 6. Dt. 33.15.

იგინი არიან წინაჲსწარ. ბორცუს სამარადისოჲ წინაჲსწარმეტყუელთა მათ სახელ-ს-დებს. რამეთუ სიტყუაჲ იგი დასაბამითგან მამათ-მთავართა გან გამოიხატა. და წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ მიმოედვა : და ჟამსა მას აღსრულებისასა. ვითარცა აღმასრულებელი შჯულისაჲ მის და წინაჲსწარმეტყუელთა იგი არს. რომელი წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ იტყჳს. რომელი J 168' იგი იტყოდა. მახლობელ ვარ ვითარცა ჟამნი ზედა მთათა:.

და სათნოებანი იგი გამოჩინებულისაჲ მის რომელი იგი მაყუალოვანსა მას შინა დაადგრა. ზედა თხემსა იოსებისსა:.

აწ ვინ არს რომელი იგი ეჩუენა მოსეს მაყუალოვანსა მას. არამედ იგი რომელ იგი აწ სოფლად მოსრულ. და ეკლესიასა შინა ვითარცა მაყუალოვანსა მას შინა წმიდათა ეტყჳს. რომელმან იჴსნა ერი თჳსი ქუეყანისა მის გან მეგჳპტელთაჲსა. რომელი ფარაოს განურისხნა. და მეგჳპტელთა არცხუენდა. და წმიდანი იგი მათისა მონებისა გან განარინნა : ესე არს რომელ პირველ იოსების თანა გამოიხატა. და ძმათა შორის იდიდა. და მამისა მიერ იკურთხა. რომლისა თჳს იტყჳს მოსე. პირმშოჲ T 275 a ზუარაკის შუენიერებაჲ მისი. რამეთუ ვითარცა კბოჲ წმიდაჲ შესაწირავ ღმრთისა შეწირულ ოროთაჲ მათ შჯულთაჲ შიშულოებაჲ იგი შემოსილ. განჰზრახვიდა მას ძლიერებასა სულისასა:.

რქა მარტო-რქის რქანი მისნი. ჰხედავ აქა განცხადებულად ძლიერებაჲ ჯუარისაჲ გჳჩუენა. რამეთუ რქა იყვნეს მარჯუენით და მარცხენით. რომლისა ვითარცა რქანი კბოჲსანი აღაორძინნა. რაჲთა შესაწირავ წმიდა მამისა შეიწი-

1 ბორცუს : ს 2ª manu inter lineas J. — 2 რამეთუ : ხოლო J. — 5 მიერ : 2ª manu inter lineas J. — 5-9 რომელი ter : რომელ J. — 10 იგი : om. J. — 11 მეგჳპტელთაჲსა : ეგჳ- J. — 12 მეგჳპტელთა : ეგჳ- J. — 15 მოსე : მოსჱ T. — რამეთუ : რაჲთა T. — 18 ჰხედავ : ხედავ J.

1 ბორცუს სამარადისოჲ : ***բլուրս մշտնջենաւորս.*** — 1-2 სახელს-დებს : ***անուանեաց.*** — 4 არს : ***եկն.*** — 5 წინაჲსწარმეტყუელთა მიერ : ***մարգարէին.*** — რომელი იგი იტყოდა : ***որ խաւսէին.*** — 6 ჟამნი : ***ժամ.*** — 7-8 მაყუალოვანსა მას შინა დაადგრა : ***ի մորենւոյն*** add. ***եկեսցեն.*** — 9 არს : ***էր.*** — 10 მას : om. A. — 11 რომელმან : add. ***և.*** — 12 არცხუენდა : ***յանաւթ արար.*** — 13 იოსების თანა : ***Յովսեփաւ.*** — 14 იკურთხა : ***սիրեցաւ.*** — 16 შიშულო-

qu'ils sont antérieurs; « collines éternelles » il a nommé les Prophètes, parce que le Verbe, dès l'origine, par les Patriarches, a été figuré, puis, par les Prophètes, annoncé. Et, « à l'heure de l'accomplissement [1] », comme accomplisseur de la Loi et des Prophètes, est venu Celui qui, par le Prophète, dit : « Moi qui précisément vous parlais, je suis proche comme l'heure sur les montagnes [1] ».

« Et que les complaisances de Celui qui est apparu, lequel (est apparu) de dedans le buisson, viennent sur la cime (du front) de Joseph [1] (369) ».

Qui était donc Celui qui apparut à Moïse dans le Buisson, sinon Celui qui, à l'heure où nous sommes, une fois venu dans le monde, et lui aussi dans une Église

1. Dt. 33.16. — 2. Is. 52.6.

մշտնջենաւորս զմարգարէսն անուանեաց, քանզի բանն ի սկզբանէ հայրապետաւքն կերպարանագրեցաւ, եւ մարգարէիւքն քարոզեցաւ ։ Եւ ի ժամու կատարմանն իբրեւ կատարիչ աւրինացն եւ մարգարէիցն եկն, որ մարգարէին ասէ՝ որ խաւսեին, մերձ եմ իբրեւ զժամ ի վերայ լերանց ։

Եւ հաճոյք երեւեցելոյն՝ որ ի մորենւոյն, եկեսցեն ի վերայ գագաթանն Յովսեփայ ։

Արդ ո՞ էր որ երեւեցաւ Մովսեսի ի մորենւոջն՝ եթե ոչ որ այժմ յաշխարհ եկեալ, եւ յեկեղեցւոջ իբրեւ ի մորենւոջ՝ ընդ սուրբս խաւսի ։ Որ եւ փրկեաց զժողովուրդ իւր յԵգիպտոսէ, որ Փարաւոնին բարկացաւ, եւ զԵգւպտացիսն յամ J 106r աւթ արար, եւ զսուրբսն ի նոցա ծառայութենէ ազատեաց, սա է որ յառաջ Յովսեփաւ կերպարանեցաւ, եւ յեղբարս փառաւորեցաւ, եւ ի հաւրէ սիրեցաւ ։ Վասն որոյ Մովսէս ասէ. անդրանիկ ցլու զեղ նորա, քանզի իբրեւ զորթ սուրբ զոհ աստուծոյ մատուցեալ, զերկուց կտ-
V 358 ակարանաց զելանելիսն զգեցեալ՝ որոճայր հանապազ զզաւրութիւն հոգւոյն ։

Եղջերք միեղջեւրոյ եղջերք նորա. տեսանես զիարդ աստ յայտնապէս զնշան խաչին եցոյց, քանզի եղջերք էին աջ եւ ձախ յորոց զերախայրեայսն որթուն տարածեաց, զի զոհ սուրբ հաւր մատուցի, եւ հոտ անուշութեան յերկինս ելցէ ։ Եղջերք

1 մշտնջենաւորս : զմշնջենաւորս J. — 5 մորենւոյն : մորենոջն J. — եկեսցեն : ն supra lineam V. — 6 որ 2° : սա J. — յաշխարհ : յաշխարհ[ի et del.] J. — 7 իբրեւ : իբր J. — խաւսի : ւ supra lineam V. — 9 նոցա : corr. նոցանէ? V. — 11 ցլու զեղ : ցլազլուխ J. — զոհ : om. J. — 11-12 կտակարանաց : -անացն J. — 12 զելանելիսն : զելանելն J. — զզաւրութիւն : զաւր- J. — 13 միեղջե[ւ inter lineas] րոյ : միեղջերու J. — յայտնապէս : ս supra lineam V. — 14 զերախայրեայսն [յ 1° del. V] : (371). — 15 մատուցի : մատուցեն զի J. — անուշութեան : անուշութե [ե corr. ն] V.

ბაჲ : զելանելիս. — 17 განჰზრახვიდა : add. հանապազ. — 18 რქა : եղջերք. — ჰხედავ : add. զիարդ. — ძლიერებაჲ : զնշան. — 19 რქა : եղջերք. — 19-20 რომლისა... აღაორძინნა : յորոց զերախայրեայսն որթուն տարածեաց.

comme dans un buisson, parle avec les Saints? Celui qui a, tout ensemble, racheté son peuple de l'Égypte, qui s'est courroucé contre le Pharaon et a couvert de confusion les Égyptiens et a délivré les Saints de leur servitude, c'est Celui-là qui à l'avance a été figuré par Joseph et « glorifié parmi des frères [1] » et « aimé du Père [2] ». C'est de lui que Moïse dit : « Premier-né de taureau : la beauté lui appartient! [3] » Parce que comme un « taurillon sacré, en victime, à Dieu, offert [4] », investi de ce qui, des deux Testaments, devait s'accomplir (370), il ruminait continuellement la puissance de l'Esprit.

« Cornes de l'unicorne (sont) ses cornes [3] ». Tu vois comment, ici, clairement, il a fait voir le signe de la croix; parce que cornes il y avait, droite et gauche (les deux extrémités de la traverse de la croix), à partir desquelles il (Moïse) a étendu les prémices (371) du taurillon, pour que, victime sainte, au Père, il fût offert,

1. Dt. 33.16. — 2. Gen. 37.3-4. — 3. Dt. 33.17. — 4. Ex. 29.36.

რჲს. და სული სულნელებისაჲ ზეცად აღიწიოს : რქა მარტოჲ-რქის რქანი მისნი. მარტოჲ-რქა არს ძელი იგი. რომელ ქუეყანასა აღჰმართეს. რომელი ურწმუნოჲთა მათ ნათესავთა შეტყუებით დაჰგლის. ხოლო მორწმუნენი თჳსსა სასუფეველსა შეკრიბნეს:.

და იტყჳს. ესე ბევრეულნი ეფრემისნი. და ესე ათასეულნი მანასესნი. და ათასეულნი იგი იყვნეს ერისა მისგანნი აღბეჭდულ. ხოლო ბევრეულნი იგი ნათესავთა გან წოდებულ. ეფრემ და მანასე ორთა შჯულთა სახესა გჳჩუ T 275 b ენებენ. იოსებს ესხნეს ორ ძჱ. ვითარცა სხუასა ადგილსა გამო ჭეშმარიტებით მათ თჳს განვაჩინნეთ სიტყუანი:.

Zabulon et Issachar

და ზაბილოვნს ჰრქუა. იხარებდ. ზაბილონ. აღმოსლვასა შენსა ნავთასა ქართა გან მათ თანა თჳსთა. და ცნეს. და იჩინენით მუნ. და შესწირევდით შესაწირავთა სიმართლისათა. რაჲთა სიმდიდრჱ ზღჳსაჲ გაწოებდეს შენ და შესამინელნი ვაჭართანი ზღჳს-კიდესა დამკჳდრებულნი:.

და ზაბილონის თჳს ვითარცა იგი იაკობმან აკურთხა. რამეთუ იაკობ იტყჳს. ზა J 169r ბილონ ზღჳს-კიდეს დაემკჳდრენ. და განსასუენებელ ნავთა. და მის-წუდებოდის ვიდრე სიდონდმდე. ვითარცა ვიხილეთ. რამეთუ ესე კურთხევაჲ

5 ესე 2° : om. T. — 7 მანასე : მანასჱ T. — 8 ძჱ : ძე J. — სხუასა ადგილსა : სხუას ადგილს J. — 9 განვაჩინნეთ : -ვაჩინეთ T. — 11 და : add. ზ in margine J. — 12 მათ : მას J. — და 3° : om. T. — 13 სიმდიდრჱ : სიმდიდრე J. — 16 კიდეს : კიდესა J. — 17 სიდონდმდე : სიდონადმდე J.

1 რქა : ***եղջերք***. — 2 არს : add. ***ուղղորդ***. — რომელი : add. ***և***. — 2-3 ურწმუნოთა მათ ნათესავთა : ***զանհաւատ ազգն***. — 7-8 შჯულთა სახესა გჳჩუენებენ : ***ժողովրդոց պատկեր նշանակեցին***. — 8 იოსებს... ძჱ : ***Յուսեփու ծնեալ որդիք***. — 9 განვაჩინნეთ : ***հաստեցաք***. — 11 აღმოსლვასა : ***յելս***. — 11-12 ნავთასა... და ცნეს (pro იზაქარ თავანთა მათთა ნათესავნი დაცნეს ?) : ***Իսաքար ի յարկս նոցա զազգս սատակեցին***. — 12 შესაწირავთა : ***զոհ***. — 13 რაჲთა : ***զի***. — სიმდიდრჱ : ***զմեծութիւն*** (375). — 13-14 შესამინელნი ვაჭართანი : ***դշահս վաճառաց***

et, en odeur de suavité [1], montât vers les Cieux. « Cornes de l'unicorne (sont) ses cornes [2] ». L'unicorne est la pièce de bois perpendiculaire (de la Croix) qui fut fichée en terre, laquelle (pièce de bois, *i. e.* la Croix), d'une part, « la génération incrédule [3] », une fois qu'elle l'a confondue (372), extermine; d'autre part, ceux qui ont cru, en son royaume rassemblera.

Et il dit : « Ce sont là les myriades d'Éphraïm, et ce sont là les milliers de Manassé [2] ».

Et milliers étaient ceux qui, de parmi le peuple (juif), furent baptisés; mais myriades (373) ceux qui furent appelés de parmi les nations. Éphrem et Manassé

1. Ex. 29.18, 25, 41. — 2. Dt. 33.17. — 3. Mt. 17.17; Mc 9.19.

միեղջիւրոյ եղջերք նորա. միեղջիւր է ուղղորդ փայտն որ յերկրի ցցեալ, որ եւ զանհաւատ զազգն յանդիմանեալ սաստակէ, իսկ զհաւատացեալսն յիւր արքայութիւնն ժողովեսցէ ։

Եւ ասէ. այս բիւրաւորք Եփրեմի եւ այս հազարաւորք Մանասէի. եւ հազարաւորքն էին ի ժողովրդենէն կնքեալք, իսկ բիւրաւորքն յազգաց կոչեցեալք. Եփրեմ եւ Մանասէ երկուց ժողովրդոց պատկեր նշանակեցին, Յովսեփու ծնեալ որդիք, որպէս եւ յայլ տեղւոջ ստուգագոյն վասն նոցա հաստուցաք զբանս ։

Zabulon et Issachar

Եւ Զաբուղոնի ասաց. ուրախ լեր Զաբուղոն յելս քո. եւ Իսաքար՝ ի յարկս նոցա, զազգս սատակեսցեն, եւ կոչեսջիք անդ, եւ զոհեսջիք զոհ արդարութեան, զի զմեծութիւն ծովու դիեցուսցէ քեզ եւ զշահս վաճառաց առ ծովեզերբ բնակելոց ։

Եւ Զաբուղոն որպէս եւ Յակոբն աւրհնեաց, քանզի Յակոբ ասաց. Զաբուղոն առ ծովեզեր բնակեսցէ, եւ նա նաւահանգիստ նաւուց, եւ ձգեսցի մինչեւ ի Սիդոն, որպէս

1 միեղջիւրոյ : -ջերու J. — 2 զազգն : ազգն J. — 3 ժողովեսցէ : ժողովէ J. — 4 և ասէ այս բի[ւ inter lineas] րաւորք... Մանասէի : որք Մանասէի հազարաւորք այս են և ասէ այս բիւրաւորք Եփրեմի J. — 5 բիւրաւորքն : զբիւր- V. — 6 Յովսեփու ծնեալ : Յովսիփիւ ծնան J. — 7 զբանս : զբանն J. — 10-11 զմեծութիւն : -ութեան J. — 11 դիեցուսցէ : -սցեն J. — բնակելոց : ց corr. յ V. — 13 ծովեզեր բնակեսցէ : ծովեզերբնակեսցէ VJ (leg. ծովեզերբ բնակեսցէ? cf. l. 11). — նա : om. V. — նաւահանգիստ նաւուց և ձգեսցի : հանգիստ նաւաց և ձգեսցէ J.

(375). — 15 ზაბილონის თჳს : Զաբուղոն. — 16 დაემკჳდრენ : բնակեսցէ. — და 1° : add. նա (376). — 17 ვიხილეთ : ցուցաւ.

ont signifié en figure les deux peuples, nés qu'ils étaient fils de Joseph, comme d'ailleurs, en un autre endroit, plus formellement, à leur sujet, nous avons (de ce fait) fourni les raisons [1].

Zabulon et Issachar

« Et pour Zabulon il a dit : « Sois joyeux, Zabulon, en ta sortie; et (toi) Issachar, en leurs toits. Les nations ils extermineront. Et vous invoquerez là, et vous sacrifierez un sacrifice de justice. Parce qu'il te fera téter la richesse de la mer (374 et 381) et les gains des marchandises de ceux qui habitent aux bords de la mer [2] (375) ».

Et il a béni Zabulon de la même façon dont Jacob lui aussi (l'avait béni). Car Jacob a dit : « Zabulon habitera aux bords de la mer; et <il> (376) (est) havre pour les nefs; et il s'étirera jusqu'à Sidon [3] », comme il a d'ailleurs été

1. Voir supra, p. 46,11 sv. — 2. Dt. 33.18-19. — 3. Gen. 49.13.

იქმნების აწ მორწმუნეთა მიმართ ნათესავთა წოდებითა. ჳბე ნავთა და განსასუენებელ ოჳფალი არს. და ნავ ეკლესიანი. რომელნი მძლავრებისა და აღრღუევათა გან ოჳცხოთა სულთა ამის სოფლისა განცდითა მიე T 276 a ვედრნიან ოჳფალსა. ვითარცა ყუდროჲსა ნავთ-სადგურსა მიევედრნიან : და მიწდომილ ვიდრე სიდონდმდე ქადაგებითა მოციქულთაჲთა. რომელ შორიელთა დამკჳდრებულთა ნათესავთა მიწევნულ. ვითარცა საფსალმუნე იტყჳს. ყოველსა ქუეყანასა განჴდა ჴმაჲ მათი. და კიდეთა სოფლისა სიტყუანი მათნი:.

მსგავსსა ამისსა მოსეცა იტყჳს. მხიარულ იყავ. ზაბილონ. გამოსავალთა შენთა. გამოსლვათა მათ იტყჳს არა გამოსლვასა მას ეგჳპტით. რამეთუ არა ხოლო თუ ზაბილონ გამოვიდა მიერ. არამედ ყოველნივე ნათესავნი. ხოლო რომელნი იგი წოდებულ არიან აწ სახარებასა განსლვად დგიან ამიერ სოფლით სხუად სოფლად : ამას წინაჲსწარ დაადგენს ქადაგებით წინაჲსწარმეტყუელი იგი ყოველთა მიმართ რომელნი ქრისტეს მოსავ არიან ეტყჳს. მხიარულ იყავ. ზაბილონ. გამოსავალთა შენთა. რამეთუ რომელნი განვლენ ამიერ სოფ T 276 b ლით წმიდად მხიარულ არიედ სასოებითა აღდგომისაჲთა. და რომელნი ჳბეთა მამისათა განსუენებულ არიედ. განურყუნელისა მის საუკუნოჲსა დამკჳდრებად სამოთხესა მას ფუფუნებისასა შესლვად : სოლომონ იტყჳს. განჰმზადენ საქმენი შენნი გამოსავალთა შენთა. და განვედ ნაყოფთა. და შემომიდევ კუალსა ჩემსა. და მაღლად აღჰმართენ სახლნი შენნი:.

4 ყუდროჲსა : მყუდროჲსა J. — 7 კიდეთა : ვიდრე კიდეთამდე J. — 8 გამოსავალთა : გამოსლვათა J. — 8-9 შენთა : add. და T. — 9 გამოსლვასა მას : გამოსლვათა მათ J. — 10 ყოველნივე : add. იგი J. — 13 იყავ *nos* : იყავნ TJ. — 14 გამოსავალთა : გამოსლვათა J. — 16 არიედ : არიან J. — 17 განჰმზადენ : განმზადენ T. — 18 შენნი : om. J. — 19 აღჰმართენ : აღმართენ T.

1 იქმნების : ***ելանէ***. — წოდებითა ჳბე ნავთა : ***ի կոչումն ի ծով նաւուց***. — 2 და ნავ : ***իսկ նաւք*** — 2-4 მძლავრებისა... მიევედრნიან : ***ի խռովութենէ և ի բռնութենէ աւտար հոգւոյ յաշխարհէս փորձեալք ապաւինին ի տէր որպէս ի խաղաղ նաւահանգիստ ընթացեալ***. — 6 საფსალმუნე : ***սաղմոսն***. — 8 მსგავსსა ამისსა : om. A. — 9 გამოსლვასა : ***ոչ***. — 10 გამოვიდა : add. ***յայնժամ***. — 10-12 ხოლო... სოფლად : om. A. — 12 წინაჲსწარ

montré [1] que cette bénédiction se réalise (370) pour les nations qui ont cru à l'appel (qui leur a été fait de venir) au sein des nefs. Et le « Havre » est le Seigneur, mais les nefs (sont) les Églises, qui, éprouvées par la perturbation et la violence de l'Esprit étranger de ce monde-ci (377), se réfugient dans le Seigneur, comme vers un havre paisible ayant pris leur course et tiré jusqu'à Sidon [2], (jusqu') à la prédication des Apôtres, laquelle, jusqu'aux nations habitant au loin, a atteint, comme, lui aussi, le Psaume dit : « Par toute la terre est sortie leur voix, et aux extrémités du mon<de sont leurs paroles> [3] ».

1. Voir supra, p. 84,10 sv. — 2. Gen. 49.13. — 3. Ps. 18.5.

եւ ցուցաւ՝ J 106v *եթե այս աւրհնութիւն եղանէ այժմ հաւատացելոց ազգաց ի կոչումն ի ծոց նաւուց ։ Եւ նաւահանգիստ տէր է, իսկ նաւք՝ եկեղեցիք, որք ի խռովութենէ եւ ի բռնութենէ աւտար հողւոյ յաշխարհէս փորձեալք՝ ապաւինին ի տէր, որպէս ի խաղաղ նաւահանգիստ ընթացեալ, եւ ձգեալ մինչեւ ի Սիդոն, ի քարոզութիւն առաքելոցն որ մինչեւ ի հեռաբնակ ազգս եհաս, որպէս եւ սաղմոսն ասէ. ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, եւ ի ծագս աշ<խարհի են խաւք նոցա> ։*

Եւ Մովսէս ասէ. ուրախ լեր Զաբուղոն յելս քո. ելս ասաց՝ ոչ որ յԵգիպտ V 359 *ոսէն, քանզի ոչ Զաբուղոն միայն ել յայնժամ, այլ ամենայն ազգքն ։ Զայս յառաջաձայնեալ աւետարանելով մարգարէն առ ամենեսեան որք ի Քրիստոս յուսացեալ են՝ ասէ. ուրախ լեր Զաբուղոն յելս քո, քանզի որք ելանեն յաշխարհէս յայսմանէ սուրբք ուրախ լինին վասն յուսոյ յարութեան մեռելոց. եւ որք ի ծոցս հաւրն հանգուցեալ են, ահա յարութեան որդիք են, որք հանդերձեալ են զանապական յաւիտեանս ժառանգել ի դրախտին փափկութեան ։ Եւ Սողոմոն ասէ. պատրաստեա զգործս քո յելս քո, եւ երթ անդ, եւ եկ զկնի իմ, եւ վերստին շինեսջիր զտուն քո ։*

1 *եւ* : om. J. — *եթե* : *թե* J. — *այժմ* : *այնժամ* J. — 2 *նաւուց* [corr. V] : *նաւաց* J. — 3 *աւտար* : *ւ* supra lineam V. — 4 *ընթացեալ* : *ընթ* [*աձ* inter lineas] *եալ* J. — *ի* 2° : *եւ ի* J. — 5 *հեռաբնակ* : *հռեբեկա* J. — 6 *բարբառ* : *բարբառք* J. — *եւ ի... նոցա* : om. J. — 7 *ոչ որ* : om. J. — 8 *յայնժամ* : om. J. — 8-9 *յառաջաձայնեալ* : *-ձայնել* J. — 10 *յելս* : *ի յարկս* J. — 11 *եւ* : om. J. — *հաւրն* : *հաւր* J. — 12 *ահա յարութեան որդիք են* : *որդիք* J. — *յաւիտեանս* : *յաւիտենական* J. — 13 *ի դրախտին փափկութեան* : *դրախտին փափկ*[*ու* et del.] *ութիւն* J. — 14 *անդ* : *յանդ* V. — *վերստին* : om. J.

ღაღადებს : *յառաջաձայնեալ*. — 15 წმიდად : *սուրբք*. — აღდგომისაჲთა : add. *մեռելոց*. — 16 არიედ : add. *ահա յարութեան որդիք են*. — დამკჳდრებად : *որք հանդերձեալ են* (.) *ժառանգել*. — 17 შესლვად : om. A add. *եւ*. — 18 განვედ ნაყოფთა : *երթ անդ*. — 19 მაღლად აღჰმართენ ზახლნი შენნი : *վերստին շինեսջիր զտուն քո*.

Et Moïse dit : « Sois joyeux, Zabulon, en ta sortie [1] ». « Sortie » a-t-il dit, non pas « (la sortie) » d'Égypte, car Zabulon ne fut pas seul alors à sortir, mais toutes les tribus. Ceci, d'une voix prophétique (378), annonçant là la bonne nouvelle, le prophète, à tous ceux qui ont mis leur espérance dans le Christ, (le) dit : « Sois joyeux, Zabulon, en ta sortie [1] », parce que ceux qui sortent de ce monde-ci en état de sainteté deviennent joyeux à cause de l'espérance de la résurrection des morts. Et ceux qui dans ces golfes (379) du Père ont trouvé le repos voici qu'ils sont des fils de résurrection, qui sont prêts à hériter l'incorruptible éternité dans le Paradis de délices. Et Salomon dit : « Prépare tes œuvres en vue de ta sortie, et va là-bas, et viens à ma suite, et de nouveau tu bâtiras ta maison [2] ».

1. Dt. 33.18. — 2. Prov. 24.27.

ზაბილონი და ისაქარი განაკრძალნა. რაჲთა აჩუენოს ორთაჲ მათ მჳულითაჲ განმართლებით აღსლვაჲ ქრისტესა. და ზაბილონ ითარგმანების ნიჭ. და ისაქარ ნაშრომ. და რომელნი კეთილად საყურძენსა მას იქმოდეს. და ნაყოფი მისი სათნო იყოს. და ცხორებაჲ მოიღონ. ვითარცა მოქმედთა მათ საყურძნისათა : ხოლო ჰრქუა. ვითარმედ მიეცით მაგათ ნაშრომი. და იწყეთ უკუანაჲსკნელითა მათ გან ვიდრე პირველთამდე:.

აწ მხიარულ იყავ J 169ᵛ ზაბილონ T 277 a გამოსავალთა შენთა. და ისაქარ საყუარელთა თჳსთა. და საყუდელთა ქალაქთასა იტყჳს. რომელნი დამკჳდრებულ არიან წმიდათა ეკლესიათა:.

და იჩინებდით მუნ და მესწირევდით შესაწირავთა სიმართლისათა : და ვისმე ვხადოდით ჩუენ. არამედ ოჳფალსა მას ზღჳსასა : და რასამე შესაწირავსა შევსწირვიდეთ მისა. არამედ ლოცვასა პირისა გან აღვავლინებდეთ:.

და სიმდიდრჱ ზღჳსაჲ გაწოებდეს შენ. სიმდიდრესა ზღჳსასა გულის-ჴმისყოფით ნათესავთასა იტყჳს. რომელნი სარწმუნოვებით გამოსწოვენ ზღჳსასა მას სულსა ვითარცა სძესა:.

და სარგებელი ვაჭართაჲ ზღჳს-კიდესა დამკჳდრებულთაჲ. ვაჭართა ზღჳს-კიდისათა იტყჳს მათსა რომელნი იგი პატიოსანსა მარგალიტსა წყალობითა მოიგებენ:.

GAD

და გადის თჳს იტყჳს. კურთხეულ არს რომელმან ფართო უყო გადს.

1 ზაბილონი : add ჱ in margine J. — ისაქარი : ისაქარის T. — 2 განმართლებით : განმართებით T. — 3 იქმოდეს : იქმოდის J. — 4 მათ : om. J. — 5 ხოლო ჰრქუა : om. J. — 13 სიმდიდრჱ : სიმდიდრე J. — შენ : 2ᵃ manu inter lineas J. — 16 კიდესა : კიდეთა T. — 17 კიდისათა : კიდეთა T. — 20 და : add. თ in margine J.

1 განაკრძალნა : ***միացոյց*** (380). — 1-2 რაჲთა... ქრისტესა : ***զի ցուցցէ զերկուս կոչմունսն յելս ի Քրիստոս արդարացեալս.*** — 2 ითარგმანების : ***կոչի.*** — 3 იქმოდეს : ***գործեցին.*** — 3-4 და ნაყოფი... და : ***պարգև և վարձ յաստուծոյ զյաւիտենականն.*** — 4-5 ვითარცა... ჰრქუა : ***որպէս և գործաւնացն ասաց.*** — 8 საყუარელთა თჳსთა : ***յարկս նոցա.*** — 8-9 და საყუდელთა (leg. საყოფელთა?)... ეკლესიათა : ***յարկս ասաց զքաղաքաց եկեղեցիս, յորս բնակեն սուրբք.*** — 10 შესაწირავთა : ***զոհ.*** — 11 ზღჳსასა : ***յերկինս.*** — 11-12 შესაწირავსა შევსწირვიდეთ : ***զոհս***

Il a ⸢uni⸣ (380) Zabulon et Issachar pour montrer justifiés les deux appels à la sortie vers le Christ : et Zabulon est appelé « Don gracieux [1] », et Issachar, « Salaire [2] »; et ceux qui ont bien ouvré la vigne recevront de Dieu, en « don gracieux » et « salaire », la vie éternelle; comme d'ailleurs, pour les ouvriers, il a dit : « Donnez-leur le salaire, en commençant à partir des derniers jusqu'aux premiers [3] ».

Donc : « Sois joyeux, Zabulon, en ta sortie; et (toi), Issachar, en leurs toits [4] ». « Toits » il a dit les Églises des villes, dans lesquelles habitent les saints.

1. δῶρον καλὸν Gen. 30.20. — 2. μισθός Gen. 30.18. — 3. Mt. 20.8. — 4. Dt. 33.18.

ԶԶաբուղոն եւ զԻսաքար միացոյց, զի ցուցցէ զերկուս կոչմունսն յելս ի Քրիստոս արդարացեալս. եւ Զաբուղոն կոչի պարգեւ, եւ Իսաքար՝ վարձ. եւ որք բարւոք զայգին գործեցին, պարգեւ եւ վարձ յաստուծոյ զյաւիտենական կեանսն առցեն, որպէս եւ գործաւնացն ասաց. տուք դոցա զվարձն, սկսեալ ի յետնոցն մինչեւ ցառաջինսն ։

Արդ ուրախ լեր Զաբուղոն յելս քո, եւ Իսաքար՝ յարկս նոցա. յարկս աս J 107r *աց զքաղաքաց եկեղեցիս, յորս բնակեն սուրբք ։*

Եւ կոչեսջիք անդ եւ զոհեսջիք զոհ արդարութեան. եւ զո՞ կարդասցեմք մեք՝ եթե ոչ զտէրն յերկինս. եւ զո՞ր զոհս զոհեմք նմա՝ եթե ոչ զաղաւթս բերանովք առաքեմք ։

Եւ մեծութիւն ծովու դիեցուսցէ քեզ. մեծութիւն ծովու իմանալեաւք, զազգս ասէ, որք հաւատովք դիելով՝ քարշեն զերկնական հոգին իբրեւ զկաթն ։

Եւ շահ վաճառաց առ ծովեզերբ բնակելոց. վաճառականս ծովեզերականս ասաց զայնոսիկ որք զպատուական մարգարիտն ողորմութեամբ ստանան ։

GAD

Եւ Գադայ ասաց. աւրհնեալ՝ որ ընդարձակեաց Գադայ. իբրեւ զառեւծ հանգեաւ.

1 զԶաբուղոն : Զաբողոն J — միացոյց *nos* : ամրացոյց V արմացոյց J (380). — կոչմունսն : կոչմունս J. — 1-2 ի Քրիստոս արդարացեալս : Քրիստոսի արդարացեալ J. — 2 եւ 2o : om. J. — բարւոք : բարիոք J. — 3 զյա[ւ supra lineam] իտենական կեանսն : զաւիտենական կեանս J. — 4 գործաւնացն : գործաւնաւորացն? J. — ի : om. J. — ցառաջինսն : ցառաջինն J. — 5 Իսաքար : ա 1o inter lineas J. — 6 եկեղեցիս : եկեղեցիք Քրիստոսի J. — 7 արդարութեան : -ութեանն J. — զո՞ : զո՞յ J. — մեք : om. J. — 8 զտէրն : զտէր J. — զո՞ր զոհս : զո՞րս J. — բերանովք : -նով J. — 9 դիեցուսցէ քեզ *nos* : դիեսցէ [զ et del.] քեզ V դիեցէ քեզ J (381). — 10 հոգին : հոհին V. — 11 առ ծովեզերբ բնակելոց : իբրեւ J. — 12 զայնոսիկ : add. ասաց J. — 14 հանգեաւ : հանգեւ J.

զոհեմք. — 12 პირისა გან : բերանովք. — აღვავლინებდეთ : առաքեմք. — 13 და ხიმდიდრჱ... შენ : (381). — 13-14 გულის-გმის-ყოფით : (382). — 16 ვაჭართაჲ : վաճառաց. — 17 იტყჳს : ասաց. — 20 გადის თჳს : Գադայ. — არს : om. A.

« Et vous invoquerez là, et sacrifierez un sacrifice de justice [1] ». Et qui implorerons-nous sinon le Seigneur dans les Cieux? Et quels sacrifices lui sacrifierons-nous, si, de nos bouches, nous ne (lui) envoyons des prières?

« Et richesse de la mer ⌜il te fera téter⌝ [1] (381) ». « Richesse de la mer » : au sens spirituel (382). Il dit là les Nations qui, par la foi, en tétant, tirent l'Esprit céleste comme le lait.

« Et gain (383) des marchandises de ceux qui habitent aux rivages de la mer[1] ». « Marchands des rivages de la mer » il a dit ceux-là qui, de la perle précieuse, par miséricorde, entrent en possession [2].

GAD

« Et pour Gad il a dit : « Béni soit Celui qui a mis Gad au large. Comme un

1. Dt. 33.19. — 2. Mt. 13.46.

ვითარცა ლომმან განისუენა. შემუსრნა მკლავნი ჴელმწიფეთანი. და იხილა ჴელმწიფებაჲ ჩემი. რამეთუ მუნ განიწილა ქუეყანაჲ ჴელ T 277 b მწიფეთაჲ შეკრებულთაჲ ჴელმწიფებით-ურთ მთავართაჲთა. სამართალი ოჳფლისაჲ ქმნა და განკითხვაჲ ისრაჱლსა შორის:.

და რომელ იგი თქუა. კაცმან რომელმან ფართო ყვნის. რამეთუ კურთხევაჲ ოჳფლისაჲ სივრცოსა ქუეყანისასა ნათესავთა მიმართ მიეფინა:.

და რომელ იგი თქუა. ვითარცა ლომმან განისუენა. მსგავს არს თქუმულისა მათ იაკობისთა. რომელმან იუდაჲს ზედა. ინაკ-იდგ და დაიძინე ვითარცა ლომმან და ვითარცა ლეკუმან. რაჲთა ქუეყანასა ზედა განსასუენებელი მისი გამოაცხადოს:.

და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ შემუსრენ მკლავნი ჴელმწიფეთანი. მათსა იტყჳს რომელნი იგი ღაღადებდეს მისა მიმართ ჴელმწიფენი. და მას რომელმან განსუენებითა სიკუდილისაჲთა შემუსრნა მკლავნი ეშმაკისანი. მთავრობანი და ჴელმწიფებანი მისნი დატკეპნილ:.

და იხილა ჴელმწიფებაჲ თჳსი. რამეთუ მუნ განიბნია და ქუეყანაჲ ჴელმწიფეთა ერთაჲ. დასაბამსა მას მისსა იტყჳს წმიდათასა. რომელნი ქუეყანით მიწისაგანნი მკუდრეთით აღდგ T 278 a ომილ არიან. რამეთუ პირმშო მკუდართა და დასაბამ ყოვლისა იქმნა ქრისტე:.

და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ მუნ განიწილა ქუეყანაჲ ჴელმწიფეთაჲ მათ შეკრებულთაჲ ნათესავებით და მთავრებით-ურთ ერთაჲ მათ. ყოველთავე

2 განიწილა : განინაწილა J. — 2-3 ჴელმწიმწიფეთაჲ (sic) შეკრებულთაჲ : 2a manu inter lineas J. — 3 მთავართაჲთა : მთავართაჲსა T. — 11 შემუსრენ : -მუხრნეს T. — 13 ეშმაკისანი : add. და J. — 14 და : om. J. — დატკეპნილ *nos* : დატკებნილ T დატკებნულ J. — 15 და 2o : om. J. — 16 მას : om. J. — 18 ქრისტე : იესოჳ T. — 19 იგი : om. J. — განიწილა : corr. განინაწილა T განინაწილა J.

1 ჴელმწიფეთანი : ***ւ զիշխանս*** V ***իշխանաց*** J. — 2 ჩემი : (384). — 4 შორის : ***ընդ***. — 5 კაცმან... ყვნის : ***աւրհնեալ որ ընդարձակեաց Գադայ***. — 7 და... თქუა : ***այլ թե***. — 8 რომელმან : om. A. — და : om. A. — 9 და : om. A. — 10 გამოაცხადოს : ***նշանակեսցէ***.

lion il a pris son repos. Il a broyé les bras et les princes, et il a vu ⌜sa⌝ (384) principauté, parce que là a été partagée (la) terre des princes rassemblés avec les chefs des princes des peuples. Il a exécuté la justice du Seigneur (385), et le jugement où il était avec Israël[1] ».

Et pour ce qu'il a dit : « Béni soit Celui qui a mis Gad au large[2] », c'est parce que la bénédiction du Seigneur, sur la largeur du monde, sur les nations, s'est répandue.

Mais ceci : « Comme un lion il a pris son repos[2] » ressemble à ce qui a été

1. Dt. 33.20-21. — 2. Dt. 33.20.

փշրեաց զբազուկս եւ զիշխանս, եւ ետես զիշխանութիւն իւր, զի անդ բաժանեցաւ երկիր իշխանաց ժողովելոց հանդերձ իշխանապետաւք ժողովրդոց. զարգարութիւն տեառն արար եւ զդատաստան իւր ընդ Իսրայելի :

Եւ V 360 զի ասաց. աւրհնեալ՝ որ ընդարձակեաց Գադայ, վասն զի աւրհնութիւն տեառն ի լայնութիւն աշխարհի, յազգս հեղաւ :

Այլ՝ թե իբրեւ առեւծ հանգեաւ, նման է ասացելոցն Յակոբայ ի վերայ Յուդայ. բազմեալ, ննջեցեր իբրեւ զառեւծ, իբրեւ զկորիւն, զի յերկրի զհանգիստ նորա նշանակեսցէ :

Իսկ՝ փշրեաց զբազուկս եւ զիշխանս. կամ որ աղաղակեին զնմանէ իշխանքն զնոցանէն ասէ, եւ կամ հանգստեամբ մահու փշրեաց զՍատանայի զբազուկս, զպետութիւնս եւ զիշխանութիւնս նորա կոխեալ :

Եւ ետես զիշխանութիւն իւր, զի անդ բաժանեցաւ եւ երկիր իշխանաց ժողովելոց հանդերձ ազգապետաւք ժողովրդոց. զսկիզբն նորա ասաց, քանզի անդրանիկ մեռելոց եւ սկիզբն ամենեցուն է Քրիստոս :

Եւ յասել՝ եթե անդ բաժանեցաւ երկիր իշխանաց J 107ᵛ ժողովելոց հանդերձ ազգապետաւք ժողովրդոց, զամենեցուն առ նա ի չորից անկեանց զժողովելն նշանա-

1 և զիշխանս : իշխանաց J. — իւր *nos* : իմ VJ (384). — 2 հանդերձ : հ corr. V. — 6 ասացելոցն : ն supra lineam V. — ի վերայ : առ J. — 7 իբրև զկորիւն : om. J. — 9 իշխանքն : իշխանք J. — 9-10 զնոցանէն : զնոցանէ J. — 10 և : inter lineas V. — 11 նորա : post զպետութիւնս J. — կոխեալ : corr. կոխեաց V. — 16 ժողովրդոց : ...ոց J. — զժողովելն : զժողովել J.

— 11 და რომელ... შემუსრენ : իսկ փշրեաց. — ჴელმწიფეთანი : և զիշխանս կամ. — 12 მიმართ : (386). — და : add. կամ. — მას რომელმან : om. A. — 14 დატკეპნილ : կոխեալ. — 15 განიბნია : բաժանեցաւ. — 15-16 ჴელმწიფეთა : add. ժողովելոց հանդերձ ազգապետաւք. — 16-17 წმიდათასა... არიან : om. A. — 18 ყოვლისა იქმნა : ամենեցուն է. — 20 ნათესავებით... მათ : հանդերձ ազգապետաւք ժողովրդոց.

dit par Jacob sur Juda : « Une fois couché, tu as dormi comme un lion, comme un lionceau [1] », afin que (par là) il signifiât son repos sur la terre.

Mais : « Il a broyé les bras et les princes [2] », ou bien : les princes qui vociféraient contre lui (386), c'est d'eux qu'il (le) dit; ou bien (il veut dire) : par le repos de la mort, il a broyé les bras de Satan, une fois que, ses puissances et ses principautés, il les eut foulées aux pieds.

Et : « Il a vu sa principauté, parce que là a été partagée, elle aussi, la terre des princes rassemblés avec les chefs de tribus (387) des peuples [3] ». Il a dit (là) son Principat (388) parce que premier-né des morts et Principe de tous est le Christ [4].

Et quand il dit : « Là a été partagée la terre des princes rassemblés avec les chefs de tribus (387) des peuples [3] », il a signifié le rassemblement vers lui, des

1. Gen. 49.9. — 2. Dt. 33.20. — 3. Dt. 33.21. — 4. Col. 1.18; Apoc. 1.5.

მისა J 170r მიმართ ოთხთა გან კიდეთა შეკრებულთასა მოგუასწავებს. რომელნი ყოველთა გან ნათესავთა და ერთა მის მიერ შეკრებულნი განიყოფენ ქუეყანასა მას წმიდასა ქრისტეს თანა სუფევითა:.

და რომელ იგი თქუა. ვითარმედ სამართალი ოჳფლისაჲ ქმნა და საშჯელი თჳსი შორის ისრაჱლსა. რამეთუ იგი ხოლო ყოველთა კაცთა უმეტეს მართალ იპოვა. და ნებაჲ მამისა თჳსისაჲ აღასრულა სამართალისა ერისა მის მიმართ მითხრობითა. რამეთუ ესაიაცა იტყჳს. იყვნენ სიმართლითა მორტყმულ წელნი მისნი და ჭეშმარიტებითა მომტკიცებულ გუერდნი მისნი:.

Dan

და დანს ჰრქუა. დან ლეკუ ლომის და ვლდომად იწყოს ბასაანით. რამეთუ ლომს და ლეკუს ლომის ქრისტესა იტყჳან წიგნნი მეუფებისა თჳს მისისა და ძლიერებისა და დიდებულებიT 278 bსა თჳს მისისა. მსგავსთა მათ ანტექრისტეს თჳსცა იტყჳს მოსე. რამეთუ მსგავსებად ეგულების მაცთურსა მას ყოვლითავე მესა მას ღმრთისასა. და ერი იგი უგუნური ჰგონებდეს. ვითარმედ ქრისტე არს. ხოლო წმიდათა წინაჲსწარ უწყებულთა წიგნთა გან მისი იგი სიბოროტე ცნობილ. ვითარმედ ანტექრისტე არს:.

იაკობ იტყჳს. იყოს დან ვითარცა გუელი და დარანებული გზათა : და მოსე იტყჳს. ლეკუ ლომის დან. ჟამ ერთ მეუფედ : და იერემია იტყჳს. გმაჲ დანით

3 წმიდასა : -ისა T. — 6 მიმართ : om. J. — 7 მორტყმულ : შერტყმულ J. — 8 მომტკიცებულ : განმტკიცებულ post მისნი J. — 10 და 1° : add. ი in margine J. — 11 ლომს... ლეკუს : ლომ... ლეკუ J. — ლომის : ლომისა J. — იტყჳან წიგნნი : იტყჳს წიგნი T. — თჳს : om. J. — 13 მსგავსებად : მსგავსად J. — 14 უგუნური : 2a manu inter lineas J. — 17 გზათა : 2a manu inter lineas J. — მოსე : მოსჱ T. — 18 მეუფედ : მეუფებდეს T.

1 მოგუასწავებს : *նշանակեաց*. — 2 ერთა : *լեզուաց*. — განიყოფენ : *բաժանեին*. — 5 შორის : *ընդ*. — 6 აღასრულა : *արար*. — 8 მომტკიცებულ : *պատեալ*. — 10 ვლდომად იწყოს : *վազեսցէ*. — 12 მისისა : om. A. — 14 და... ვითარმედ : *ժողովրդեանն կարծեցեալ*.

quatre coins (de la terre), de tous ceux qui, rassemblés par lui de toutes nations et langues [1], se partageaient la Terre Sainte en régnant avec le Christ.

Et pour ce qu'il dit : « Il a exécuté la justice du Seigneur (385) et le jugement où il était avec Israël [2] », c'est que, seul, plus que tous les hommes, trouvé juste [3], il a fait la volonté du Père, en énarrant au peuple le code de justice. Car Isaïe lui aussi dit : « Et sera ceinte la justice, autour de sa taille; et, de la vérité, il a entouré ses flancs [4] ».

1. Apoc. 7.9. — 2. Dt. 33.21. — 3. Ubinam?. — 4. Is. 11.5.

կեաց, որք յամենայն ազգաց եւ լեզուաց ի նմա է ժողովեալք՝ բաժանեին զերկիրն սուրբ, ընդ Քրիստոսի թագաւորելով ։

Եւ զասելն՝ թէ զարդարութիւն տեառն արար եւ զատաստան իւր ընդ Իսրայելի, զի միայն քան զամենայն մարդիկ արդար գտեալ՝ զկամս հաւր արար, զհրաւունս ժողովրդեանն պատմելով. քանզի եւ Եսայի ասէ. եւ եղիցի արդարութիւն ընդ մէջ իւր ածեալ, եւ ճշմարտութեամբ զկողս իւր պատեալ ։

DAN

Եւ Դանայ ասաց. Դան կորիւն առեւծու, եւ վազեսցէ ի Բասանայ, վասն զի առեւծ եւ կորիւն առեւծու զՔրիստոս ասացին գիրք՝ վասն թագաւորականի նորա եւ զաւրականի եւ փառաւորականի, զնմանագոյնն եւ վասն նեռինն ասաց Մովսէս, քանզի նմանել կամի մոլարն ըստ ամենայնի որդւոյն աստուծոյ ։ Ժողովրդեանն կարծեցեալ լինել Քրիստոս. իսկ սրբոյն, վասն յառաջն գիտելոյ ի գրոց զնորա չարութիւն, նեռնն ։

Յակոբ ասէ. եղիցի Դան աւձ նստեալ ի ճանապարհի ։ Եւ Մովսէս ասէ. կորիւն առեւծու Դան, վասն զի հանդերձեալ է լինել ժողովրդեանն վայր մի թագաւոր ։

1 ժողովեալք ։ -վել J. — 3 իւր ։ om. J. — 5 ժողովրդեանն ։ -դեան J. — եւ եղիցի ։ եղի J. — 6 ածեալ ։ ante ընդ J. — ճշմարտութեամբ... պատեալ ։ ճշմարտութիւն պատեալ զկողս իւր J. — 8 Դանայ ։ Դան J. — 9 եւ կորիւն առեւծու ։ om. J. — 10 զնմանագոյնն ։ -ագոյն J. — նեռինն ։ ն ult. supra lineam VJ. — 11 մոլարն ։ մոլար J. — 12 յառաջն ։ յառաջ J. — ի ։ om. J. — զնորա ։ ո subter lineam V. — չարութիւն նեռնն ։ չարութիւնն նեռն J. — 13 եղիցի ։ եղի J. — 14 ժողովրդեանն վայր ։ ժողովրդեան վա J.

— 15-16 ხოლო... არს : իսկ սրբոյն վասն յառաջն գիտելոյ ի գրոց զնորա չարութիւն նեռնն. — 17 ვითარცა : om. A. — და დარანებული გზათა : նստեալ ի ճանապարհի. — 18 ჟამ ერთ მეუფედ : վասն զի հանդերձեալ է լինել ժողովրդեանն վայր մի թագաւոր.

DAN

« Et pour Dan il a dit : « Dan (est) lionceau de lion, et il bondira de Basan[1] ». Parce que les Écritures ont dit le Christ « lion » et « lionceau de lion[2] », à raison de sa dignité royale, et de ce qu'il a de puissance et de gloire, de l'Antéchrist aussi, Moïse a dit la même chose, parce que le faux (Christ) veut, en tout, se faire semblable au Fils de Dieu. Le peuple a cru qu'il était le Christ; mais, pour le saint, parce que d'avance il connaît, par les Écritures, sa méchanceté, il est l'Antéchrist.

Jacob dit : « Dan sera serpent lové sur le chemin[3] ». Et Moïse dit : « Lionceau de lion (est) Dan[4] », parce qu'il doit être, pour le peuple, pendant un peu de temps, Roi. Et Jérémie dit : « De Dan prêtons l'oreille à la rapidité de ses che-

1. Dt. 33.22. — 2. Gen. 49.9. — 3. Gen. 49.17. — 4. Dt. 33.22.

ისმეს. სიმალღჱ ჰუნეთა მისთაჲ. და ჴმისა გან ჴჳვილისა და დამწყისა საჴედართაჲსა შეიძრა ყოველი ქუეყანაჲ:.

და რომელ იგი თქუა მოსე. ვითარმედ გამოეტევოს ბასაანით. რამეთუ თჳსსა მას ჟამსა მეყსეულად მჴეცობისა და ურწმუნოვებისა ნათესავთა გან გამოჩნდეს. ვითარცა ესაია იტყჳს. მიეტევნენ ვითარცა ლომნი და ლეკუნი ლომთანი. და ჴელთ-იდვას და აღიზახოს. მას ჟამსა მთანი განრისხნენ განრისხებასა მისსა : ამას იტყჳს სიფიცხლისა და მძლავრებისა მისისა ღუაწლსა შინა ბრძოლისასა : T 279 a ამის თჳს იტყჳს წინაჲსწარმეტყუელი იგი. ოჳფალი ბასაანით მოიქცეს სიღრმეთა ზღჳსათა. რაჲთა შეისოლვოს ფერჴი მისი სისხლითა. და მოსლვითა მით საცთურითა ჴელმწიფისა მის გამოჩნდეს ოჳფალი ცით გამოშემუსრვად და დაყუდნებად ყოველთა მათ ძალთა მჴდომისაჲ მის. ვითარცა პა J 170v ვლე იტყჳს. რომელ იგი ოჳფალმან განჴაფოს სულითა პირისა მისისაჲთა და გამოცხადებითა მოსლვისა თჳსისაჲთა. რომლისაჲ იგი მოსლვაჲ იყოს ძალითა ეშმაკისაჲთა:.

Nephtali

და ნეფთალემს ჰრქუა. ნეფთალემ განუმზადებდეს ჭამადსა შეწყნარებისასა. და განძღენ კურთხევითა ოჳფლისა ღმრთისა მიერ ზღჳთ და სამხრით კერძო:.

1 სიმალღჱ : -ალე J. — 2 შეიძრა : -იძრას T. — 3 მოსე : მოსჱ T. — 6 იდვას : ედვას J. — 9 შეისოლვოს : შეილებოს J. — 10 ჴელმწიფისა : ჴელმწიფებისა J. — 11 დაყუდნებად *nos* : დაყდუნებად T J. — მჴდომისაჲ მის : მჴდომისა თანა მის (pro მჴდომისათა მის?) T. — 12 პავლე : პავლჱ T. — 12-13 მისისაჲთა : თჳსისაჲთა J. — 13 მოსლვაჲ იყოს : იყოს მოსლვაჲ J. — 16 და : add. ია in margine J.

1 ისმეს : ***լուիցուք***. — სიმალღჱ ჰუნეთა მისთაჲ : ***արագութեան ձիոց նոցա***. — და 2°: om. A. — 1-2 საჴედართაჲსა : ***ձիոց նորա***. — 4 ურწმუნოვებისა : ***բարբարոս***. — 5 მიეტევნენ : ***յարձակին***. — 7 მისისა : om. A. — ღუაწლსა შინა ბრძოლისასა : ***պատերազմին կռուոյ***. — 9-10 და... გამოჩნდეს : ***և ի զաւ_ուրացութեան իշխանին դարձցի***. — 12 პავლე : ***առաքեալ_***. —

vaux, et, à la voix du hennissement de ses chevaux caracolant (389) a tremblé toute la terre [1] ».

Et pour ce qu'a formellement dit Moïse : « Il s'élancera (390) de Basan [2] », c'est parce que, à son heure, inopinément, de parmi les nations sauvages et barbares, il se manifestera. Comme Isaïe lui aussi dit : « Ils s'élancent comme des lions, et des lionceaux de lions. Et il sera pris et rugira. Alors les montagnes se courrouceront sous l'effet de son courroux [3] ». Ceci, il (le) dit de la dureté et de la violence de la mêlée de la guerre. C'est pour cela que le prophète dit : « Le

1. Jér. 8.16. — 2. Dt. 33.22. — 3. Is. 5. 29, 25, plutôt 31.4.

Եւ Երեմիայ ասէ. զձայն ի V 361 *Դանայ լուիցուք արագութեան ձիոց նոցա, եւ ի ձայնէ խնչելոյ վարժից ձիոց նորա շարժեցաւ ամենայն երկիր ։*

Եւ զի ասացն Մովսէս. յարձակեսցի ի Բասանայ, զի յիւրում ժամանակի յանկարծակի ի վայրենի եւ ի բարբարոս ազգաց յայտնեսցի. որպէս եւ Եսայի ասէ. յարձակին իբրեւ առեւծք եւ կորիւնք առիւծուց, եւ ըմբռնեսցի եւ գոչեսցէ, յայնժամ լերինք բարկասցին ի բարկութեան նորա. զայս ասէ վասն խստութեան եւ բռնութեան պատերազմ J 108^r *ին կռուոյ ։ Վասն այսորիկ ասէ մարգարէն. տէր ի Բասանայ դարձցի ի խորս ծովու, որպէս թացցի ոտն նորա յարեան ։ Եւ ի գալ ուրացութեան իշխանին դարձցի տէր յերկնից ի փշրել եւ ի խափանել զամենայն զաւրութիւնս դիմադարձին, որպէս եւ առաքեալ ասէ. զոր տէր Ցիսուս մաշեսցէ հոգւով բերանոյ իւրոյ, եւ խափանեսցէ յայտնութեամբ գալստեան իւրոյ, որոյ գալուստն ըստ ազդեցութեան Սատանայի է ։*

NEPHTALI

Եւ Նեփթաղիմի ասաց. Նեփթաղիմ յագուրդ ընդունելութեան, եւ յագեսցի աւրհնութեամբ ի տեառնէ աստուծոյ. զծով եւ զհարաւ ժառանգեսցէ ։

1 *արագութեան ։ -ութիւն* J. — *նոցա ։ նորայ* J. — 3 *ասացն ։ ասաց* J — *յարձակեսցի ։ արձակիցէ* J. — 4 *և* 2° : om. J. — *ասէ ։ ասաց* J. — 5 *առեւծք և կորիւնք առիւծուց ։ զառիւծ իբրև զկորիւն առիւծու* J. — 6 *բարկութեան : -ութենէ* J. — 8 *ուրացութեան ։ -ութեանն* J. — 14 *Նեփթաղիմի ։ -ղիմա* J. — *ընդունելութեան ։ -ութիւն* J. — 14-15 *յագեսցի աւրհնութեամբ ։ յայգեսցի* J.

ღჳდალმან : add. *Ցիսուս*. — 13 და : add. *խափանեսցէ*. — იყოს : *է*. — 16 განუმზადებდეს ჭამადსა : *յագուրդ*. — 17 განძღეს : *յագեսցի*. — ზღჳთ... კერძოჲ : *զծով և զհարաւ ժառանգեսցէ*.

Seigneur, de Basan, retournera aux profondeurs de la mer, quand baignera son pied dans le sang [1] ». Et quand vient le reniement du prince, reviendra le Seigneur, des cieux, pour broyer et anéantir toutes les Puissances de l'Adversaire, comme aussi bien l'Apôtre dit : « (Lui) que le Seigneur Jésus consumera d'un souffle de sa bouche, et il anéantira par la manifestation de sa venue celui dont la venue a lieu sous l'influence active de Satan [2] (391) ».

NEPHTALI

« Et pour Nephtali il a dit : « Nephtali, rassasiement d'acceptabilité⌈s⌉ [1] (392, 395), et il se rassasiera de la bénédiction qui vient du Seigneur Dieu. La mer et le midi il aura en héritage [3] ».

1. Ps. 67.23-24. — 2. 2 Thess. 2.8-9. — 3. Dt. 33.23.

და იაკობ იტყჳს. ნეფთალიმ მწუერვალ აღმოსრულ. გამოსცეს ძირთა განშუენიერებაჲ თჳსი. რაჲთა აჩუენოს წმიდათაჲ ვითარცა მწუერვალნი შორის ვენაჴოვანსა საქმითა კეთილითა განმხიარულებულ:.

ხოლო მოსე იტყჳს. ვითარმედ ნეფთალემ გამომზრდელ შეწყნარებითა. რამეთუ ოჳფალი ნიჭითა და მადლითა სავსჱ. რაჲთა T 279 b ამათ გამო კაცად სრულად და საზომსა ჴასაკისასა დაემტკიცნენ წმიდანი. რაჲთა სრულ იპოვნენ კურთხევითა ოჳფლისა მიერ:.

და რამეთუ სამხრით კერძო დაიმკჳდროს. დაფარულად ამას ეკლესიათა მოგუასწავებს. რომელი განმზადებულ არს ყოვლისა სოფლისა და ყოველთა დაბადებულთა დამკჳდრებად:.

Aser

და ასერს ჰრქუა. კურთხეულ ძეთა შორის ასერ. და შემწყნარებელ იყოს ძმათა. შეისოვლნენ ფერჴნი მისნი ზეთითა. და რკინის და სპილენძის ჴამლნი მისნი. და შემსგავსებულ დღეთა ძალი შენი:.

და არავინ არს ღმერთ ვითარცა საყუარელისაჲ მის. რომელი აღვალს ზეცად შემწედ შენდა. და დიდსა მას თავ ყოფილსა დამტკიცებაჲ მისი. და დაფარულსა მას ღმრთისა ჴელმწიფებასა და ძლიერებასა მკლავთა მათ სამარადისოთა და განაოტნეს პირისა შენისა განმტერნი. და ჰრქუას. ვითარმედ წარწყმდით. და

1 იაკობ იტყჳს ნეფთალიმ : ნეფთალემის თჳს თქუა T. — მწუერვალ : აღმომავალ J. — 4 მოსე : მოსეს T. — 5 სავსჱ : სავსე J. — 7 მიერ : მიმართ J. — 8 რამეთუ : om. J. — 9 post სოფლისა add. ut videtur initium verbi დაბადებულთა et erad. T. — 12 და 1° : add. იბ in margine J. — ძეთა *nos* : ძმათა TJ. — შემწყნარებელ იყოს : იყოს შემწყნარებელ J. — 14 შენი : მისი T. — 17 მას : om. J. — და ძლიერებასა : om. T. — და 2° : om. T. — 18 განაოტნეს : ა 2° inter lineas 2ª manu, post ტ littera eras. J. — შენისა : მისისა J.

1 და : om. A. — ძირთა გან : ***յարմտիս***. — 2 თჳსი : om. A. — 4 იტყჳს : om. A. — გამომზრდელ შეწყნარებითა : ***յազուրդ ընդունելութեանց***. — 5 ნიჭითა : ***պարգեւաւք***. — 6 და : om. A. — 6-7 რაჲთა... მიერ : ***քանզի յաղեացի աւրհնութեամբք ի տեառնէ***. — 8 და... დაიმკჳდროს : ***եւ զի ասաց եթե զծով և զհարաւ ժառանգեսցէ***. — ამას : om. A. — ეკლესიათა : ***զեկեղեցի***. — 9-10 და ყოველთა დაბადებულთა : om. A. — 12 შორის : ***ի***. — შემწყნარებელ : ***ընդունելութիւն*** — 13 შეისოვლნენ... ზეთითა : ***Թաթցէ ի ձէթ զոտն իւր***. —

Jacob dit : « Nephtali (est) un drageon d'un beau jet; il donnera, emmi céréales, beauté[1] », pour montrer les saints comme les drageons dans une vigne, en œuvres bonnes fleurissant.

Mais Moïse : « Nephtali rassasiement d'acceptabilités[2] » (392, 395), parce que le Seigneur, de dons et de grâces l'a empli, afin que par ces (dons et grâces), jusqu'à l'état « d'homme parfait à la mesure de (sa) stature (*i. e.* du Christ)[3] »,

1. Gen. 49.21. — 2. Dt. 33.23. — 3. Ephés. 4.13.

Յակոբ ասէ. Նեփթաղիմ շառաւեղ ելեալ՝ տացէ յարմտիս զգեղ, զի ցուցցէ զսուրբսն իբրեւ զշառաւեղս յայգւոջ, գործովք բարեաւք զուարճացեալ ։

Իսկ Մովսէս՝ Նեփթաղիմ յագուրդ ընդունելութեանց, քանզի տէրն պարգեւաւք եւ շնորհաւք լցեալ, զի նոքաւք յայր կատարեալ ի չափ հասակի հաստատեսցին սուրբք, քանզի յագեսցի աւրհնութեամբ ի տեառնէ ։

Եւ զի ասաց՝ եթե զծով եւ զհարաւ ժառանգեսցէ, զաղտնեաւք զեկեղեցի նշանակէ, որ հանդերձեալ է զամենայն աշխարհ ժառանգել ։

ASER

Եւ զԱսեր ասաց. աւրհնեալ յորդւոց Ասեր, եւ եղիցի ընդունելութիւն եղբարց. թացցէ ի ձէթ զոտն իւր, եւ երկաթ եւ պղինձ կաւշիկք նորա եղիցին, եւ ըստ աւուրց քոց զաւրութիւն քո ։

Եւ չիք որպէս աստուած սիրեցելոյն, որ ելանէ յերկինս աւգնական քո, եւ ի մեծամեծարն հաստատութեան եւ ի ծածկոյթ աստուծոյ V 362 իշխանութեանն եւ ի զաւրութենէ բազկաց մշտնջենաւորաց. եւ մերժեսցէ յերեսաց քո զթշնամիս, եւ ասասցէ՝

1 Յակոբ ասէ : om. J. — 2 իբրեւ զշառաւեղս : որպէս զշառաւեղ J. — բարեաւք : բարովք J. — 4 յայր կատարեալ ի չափ : կատարեալ յայր ի չափ J. — 7 է : է[ր et del.] V. — 9 յորդւոց Ասեր : Ասեր յորդոց J. — 10 թացցէ : թացցի J. — կաւշիկք : կաւշիկ J. — եղիցին : եղիցի J. — ըստ : զստ J. — 12 սիրեցելոյն : սիրեցել[ւ inter lineas] ոյն V. — 13 հաստատութեան : -ութիւն J. — ծածկոյթ : ծկոյթ J. — իշխանութեանն : -ութեան J. — 13-14 զաւրութենէ : -ութեան J. — 14-189, 2 եւ մերժեսցէ... ցաւղով : om. J.

14 მიხნი : add. եղիցին. — 15 ღმერთ : post ვითარცა A. — 16-17 და ღიდსა... სამარად-ისღთა : եւ ի մեծամեծարն հաստատութեան եւ ի ծածկոյթ աստուծոյ իշխանութեանն եւ ի զաւրութենէ բազկաց մշտնջենաւորաց. — 18 წარწყმდით : կործի.

les Saints soient confirmés; car il (cet homme parfait) « sera rassasié de la bénédiction qui vient du Seigneur [1] ».

Et pour ce qu'il a dit : « La mer et le midi il aura en héritage [1] », à mots couverts (393), il signifie là l'Église qui doit, du monde entier, hériter.

ASER

« Et, s'adressant à Aser, il a dit : « Béni (soit), eu égard à (ses) enfants (394), Aser! Et il sera Celui que doivent recevoir des frères (395). Il baignera dans l'huile son pied, et fer et airain seront ses bottes. Et aussi longtemps que tes jours durera ta puissance.

Et il n'y a pas comme le Dieu du Bien-Aimé, qui monte aux cieux, lui ton secours, et vers le Très Honoré du firmament, et vers la Couverture de la Principauté de Dieu, et (porté) par la puissance de bras éternels (396). Et il rejettera de ta face les ennemis, et dira : « Péris! » Et s'établira Israël, par

1. Dt. 33.23.

დაიმკჳდროს ისრაჱლმან სასოვებით ქუეყანასა მას იაკობისსა შორის იფქლსა და ღჳნოსა. და ცანი მისა ცუარ T 280 a განრეულ ღრუბლითა:.

და მეთა ასერისთასა იტყჳს სიწმიდესა. რომელნი სახელისა თჳს ქრისტესა ნაშობ ღმრთის იწოდნეს. ვითარცა მახარებელი იგი იტყჳს რამეთუ რომელთა შეიწყნარეს. ჴელმწიფებაჲ იგი მისცა მათ ნაშობ ღმრთის ყოფად. რომელთა ჰრწამს სახელი მისი : და იოვანე იტყჳს. შემძლებელ J 171r არს ღმერთი ქვათა განცა აღდგინებად შვილად აბრაჰამისა. და ესაია იტყჳს. მაშინ თქუას. ვითარმედ აჰა ესერა მე და ყრმანი. რომელნი მომცენ მე : ამას მოგუასწავებს წინაჲსწარმეტყუელი მოსე სულითა განმზადებულისა მის ყოფადისა შობად ძისა სოფელსა შინა ღმრთისა მიერ. რამეთუ თქუა. კურთხეულ მეთა შორის ასერ:.

და ასერ იწოდების სიმდიდრე. ვითარცა წინაჲსწარ ითქუა. ვითარმედ სიმდიდრჱ ზღჳსაჲ გაწოვებდეს· შენ. რომელ არიან ნათესავნი. რომელნი გამოსწოვენ მცნებათა გან ოჳფლისათა : ამის თჳს იტყჳს. ვითარმედ იყოს შეწყნარებულ შორის ძმათა თჳსთა. არა თუ T 280 b რომელთა მიმართ მგსნელიცა იტყოდა. ვითარმედ ძმანი და თანა-მკჳდრნი ჩემნი. ამათა იქმნებოდა შეწყნარებულ სიტყუაჲ იგი. ვითარცა კაცი ჴორცითა ქუეყანასა ზედა გამოჩინებულ. არამედ ღმრთადცა მათ მიერ აღიარების. რამეთუ თომა იტყჳს. ოჳფალი ჩემი და ღმერთი ჩემი. ესე ჴორციელად ძმათა მათ მიერ ვერ ცნობილ შეურაცხ-ყვეს.

3 ასერისთასა : ასერისთა J. — 5 მათ : add. ჴელმწიფებაჲ T. — 6 მისი : inter lineas T. — 7 შვილად : შვილებ J. — 8 მომცენ : მომცნა T. — მე 2º : add. ღმერთმან T. — 8-9 ამას მოგუასწავებს [მოგუასწავეს T] წინაჲსწარმეტყუელი მოსე [მოსჱ T] : 2ª manu inter lineas J. — 9 განმზადებულისა : ქადაგებულისა J. — 10 მეთა *nos* : ძმათა TJ. — 12-13 სიმდიდრჱ : სიმდიდრე J. — 18 აღიარების : აღიარებს T. — 19 მიერ ვერ : მიერვე T რ 2º inter lineas 2ª manu J.

1 სასოვებით : add. ***առանձինն***. — 3 და : om. A. — ქრისტესა : ***Յիսուսի***. — 4 იწოდნეს : ***հաւատացան***. — 5 შეიწყნარეს : add. ***զնա***. — 7 ქვათა განცა : ***ի քարանցս յայսցանէ***. — 8 ყრმანი : add. ***իմ***. — 8-10 ამას... მიერ : (397). — 10 რამეთუ : om. A. — შორის : ***ի***. —

l'espérance, à part, sur la terre de Jacob, emmi froment et vin. Et les cieux pour lui (seront) mélange de nuages avec rosée [1] ».

« Enfants d'Aser », il a dit les Saints, qui à cause du nom de Jésus, ont été comptés « enfants de Dieu ». Comme d'ailleurs l'Évangéliste dit : « Ceux qui l'ont reçu, il leur a donné le pouvoir de devenir « enfants de Dieu », eux qui croient en son nom [2] ». Et Jean (le Baptiste) dit : « Dieu a la puissance de susciter, de ces pierres-ci, des enfants à Abraham [3] ». Et Isaïe dit : « En ce temps-là il dira : « Me voici, moi et mes petits enfants que tu m'as donnés [4] ». C'est pour cela que Moïse, — parce que, précisément, à l'avance, il voyait, par (la lumière de) l'Esprit, la procréation (spirituelle) d'enfants, laquelle, dans l'avenir, devait

1. Dt. 33.24-28. — 2. Jean 1.12. — 3. Mt. 3.9; Lc 3.8. — 4. Is. 8.18.

եթե կորիր. եւ բնակեցաւ Իսրայէլ յուսով առանձինն յերկրին Յակոբայ, ի մէջ ցորենոյ եւ գինւոյ. եւ երկինք նմա ամպախառն ցաւղով ։

Որդիս Ասերայ ասաց զուրբսն, որք վասն անուանն Յիսուսի որդիք աստուծոյ համարեցան. որպէս եւ աւետարանիչն ասէ՝ եթե որք ընկալան զնա, իշխանութիւն ետ նոցա որդիս աստուծոյ լինել, որք հաւատան յանուն նորա ։ Եւ Յովհաննէս ասէ. կարող է աստուած ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու ։ J 108v
Եւ Եսայի ասէ. յայնժամ ասասցէ՝ ահաւասիկ ես եւ մանկունք իմ, զոր ետուր ինձ ։ Վասն այսորիկ Մովսէս յառաջ տեսանէր հոգւոյն զհանդերձեալ լինել որդեծնութիւն յաշխարհի որդւով աստուծոյ՝ ասաց. աւրհնեալ յորդւոց Ասեր ։

Եւ Ասեր կոչի մեծութիւն. որպէս եւ յառաջ ասացաւ՝ եթե մեծութիւն ծովու դիեցուսցէ զքեզ, որ են ազգք որ կթեն զպատուիրանս տեառն ։ Վասն այսորիկ ասէ. եղիցի ընդունելի եղբարց իւրոց ։ Ոչ ըստ մարմնոյ եղբարց ասէր, այլ ըստ հոգւոյն, որ ի նայն հաւատան. առ որս փրկիչն ասէր. եղբարք իմ եւ ժառանգակիցք. սոցա լինէր ընդունելի աստուծոյ բանն, որպէս զմարդ մարմնով յերկրի երեւեալ ։ Այլ եւ աստուած ի նոցանէն խոստովանի, քանզի եւ Թովմաս ասէ. տէր իմ եւ աստուած իմ ։ Զսա ըստ մարմնոյ եղբարցն չծանուցեալ՝ անարգեցին, եւ իբրեւ զմարդ տառապեալ եւ

2 գինւոյ : ւ inter lineas V. — 4 աւետարանիչն : աւետարանն J. — եթե : om. J. — իշխանութիւն : post նոցա J. — 5 որդիս... նորա : om. J. — և : որ և J. — 6 յայսցանէ... Աբրահա[մ supra lineam] ու : om. J. — 7 ասասցէ : inter lineas V. — ես *nos* : եւ VJ. — զոր ետուր ինձ : om. J. — 10 և 1o : om. J. — և 2o : om. J. — 11 դիեցուսցէ զքեզ *nos* : դիեսցէ զքեզ V դիեցէ քեզ J (399). — 12 եղբարց 2o : եղբարք J. — 13 նայն : նա J. — ժառանգակիցք : add. իմ J. — 15 և 1o : om. J. — իմ 1o : inter lineas J.

12-13 ხიმდიდრჱ... შენ : (399). — 13-14 გამოხწოვენ ( ) გან : կթեն. — 15 შორის : om. A. — არა თუ : add. ըստ մարմնոյ եղբարց ասէր այլ ըստ հոգւոյն որ ի նայն հաւատան. — 17 იგი : add. աստուծոյ. — 18 რამეთუ : add. և.

prendre existence dans le monde par (la puissance d') un Fils de Dieu — a dit : « Béni (soit), eu égard à (ses) enfants, Aser ! [1] (397) ».

Et Aser est appelé « Richesse » (398), comme d'ailleurs précédemment [2] il a été dit : « Richesse de la mer il te ⌜fera téter⌝ [3] (399) », « toi », c'est-à-dire les nations qui traient les commandements du Seigneur. C'est pour cela qu'il dit : « Il sera Celui qu'on doit bien recevoir, pour ses frères [1] ». « Pour des frères » disait-il, non selon la chair, mais selon l'esprit, (des frères) qui croient en Lui, à qui le Sauveur disait : « Mes frères [4] et cohéritiers ». Pour ceux-ci, il était bien Celui qu'on doit bien recevoir, le Verbe de Dieu, apparu comme homme, en la chair, sur la terre. Mais il est aussi, par eux, confessé Dieu, puisqu'aussi bien Thomas dit : « Mon Seigneur et mon Dieu [5] ! » Celui-ci, ses frères selon la chair, ne l'ayant point reconnu, l'ont méprisé, et c'est après avoir de

1. Dt. 33.24. — 2. Voir supra, p. 179. — 3. Dt. 33.19. — 4. Mt. 12.49; 28.10; Mc 3.34; Lc 8.21; Jean 20.17. — 5. Jean 20.28.

და ვითარცა კაცი გლახაკი და შეურაცხ-ყოფილი აგინეს : რომლისა თჳს წინაჲს-წარვე ღაღადებით წინაჲსწარმეტყუელი იგი იტყჳს. შვილ ვისხენ და აღვიმაღლენ. და მათ მე შეურაცხ-მყვეს. იცნა ჴარმან მომგებელი თჳსი და ვირმან ბაგაჲ უფლისა თჳსისაჲ. და ისრაჱლმან მე არა მიცნა. და ერმან ჩემმან ჩემი არა გულის-ჴმა-ყო : და იოვანე წამებს თქუმულთა ამათ თჳს და იტყჳს. და არცა ძმათა მისთა ჰრწმენა მისი : აწ რომელთამე ძმათა იქმნა შეწყნარებულ. არამედ ნათესავთა შორიელთა მოწოდებულთა. რომელთა მიმართცა იტყოდა. მოვედით ჩემდა ყოველნი ეგე მაშურალნი T 281 a და ტჳრთ მძიმენი. და მე განგისუენო თქუენ. მიიღეთ უღელი ჩემი. რამეთუ წმიდა ვარ და მდაბალ გულითა. და მიიღოთ განსასუენებელი თავთა თჳსთაჲ. რამეთუ უღელი ჩემი ტკბილ არს და ტჳრთი ჩემი სუბუქი:.

რაჲთა გულის-ჴმა-ჰყოთ რომლისა თჳს იტყოდა. მოსე შემოზმით იტყჳს. დაასხოვლნეს ფერჴნი თჳსნი ზეთითა : რომლისა თჳს ძალისა მის თქუმულთაჲსა. ვითარმედ შეისხოვლოს ზეთითა ფერჴი თჳსი. არა სხუას რას იტყჳს. არამედ რომელ იგი ვნებათაჲ მათ იყო. რამეთუ სისხლი. რომელ გუერდთა მათ გან გამოეცა. წყალობაჲ ჩუენ მოგუეთხრა. შეისხოვლა უფლისა ფერჴი. რაჲთა მეწამულის J 171v ფერი იგი ნიში მის ზედა მას ჟამსა აღსრულებულ გამოჩნდეს. და ცხორებისა იგი კარი მოგუეხსნას. და კრავისაჲ მის სისხლი. რომელთა ჰრწმენეს. ორთა მათ წირთხლთა ეცხოს. და მომსრველი იგი მის გან მეოტ

1 შეურაცხ-ყოფილი : ჴ 2^a manu J. — 6 შეწყნარებულ : შე 2^a manu in margine J. — 7 მოვედით : მოდით J. — 11 სუბუქი : მცირე J. — 14 არამედ : ვითარმედ მის თჳს T. — 16 რაჲთა : რამეთუ J. — 17 იგი : om. T. — 19 წირთხლთა : წყირთლთა J. — მომ-სრველი : მ 2° inter lineas 2^a manu J. — გან : გამო T.

1 გლახაკი და შეურაცხ-ყოფილი : տառապեալ և աղքատ. — აგინეს : արհամարհեալ անարգեցին. — რომლისა : add. և. — 2 წინაჲსწარმეტყუელი : հոգին մարգարէին. — 5 წამებს : վկայեաց. — 6 არამედ : add. ի. — 9 ჩემი : add. ի ձեզ և ուսարուք. — წმიდა : հեզ. — 10 მიიღოთ : գտջիք. — 12 რაჲთა გულის-ჴმა-ჰყოთ : և զի իմացուք. — 13 ფერჴნი :

lui, comme d'un homme misérable et pauvre, fait peu de cas, qu'ils l'ont méprisé (400). C'est aussi ce que prophétise l'Esprit du Prophète et il dit : « J'ai engendré des fils et (les) ai fait monter, Et eux m'ont méprisé. Le bœuf a reconnu son poss < esseur et l'âne la crèche de son maître, Et Israël ne m'a pas reconnu, Et mon peuple ne m'a pas compris > [1] ». Et Jean a appuyé de son témoignage ces paroles-ci et il dit : « Et ses frères ne crurent point en Lui [2] ». Or pour quels frères fut-il « Celui qu'on doit bien recevoir [3] », sinon pour ceux qui furent appelés de loin, de parmi les nations (401), (ceux) à qui il disait précisément : « Venez à moi, vous tous qui êtes fatigués et portez un lourd fardeau, et moi je vous ferai reposer. Prenez mon joug sur vous et recevez mon

1. Is. 1.2-3. — 2. Jean 7.5. — 3. Dt. 33.24.

աղքատ արհամարհեալ՝ անարգեցին ։ Զոր եւ յառաջաձայնէ հոգին մարգարէին եւ ասէ. որդիս ծնայ, եւ բարձրացուցի, եւ նոքա զիս անարգեցին. ծանեաւ եզն զստ<ացիչ իւր եւ էշ զմսուր տեառն իւրոյ, եւ Իսրայէլ զիս ոչ ծանեաւ, եւ ժողովուրդ իմ զիս ի միտ>ոչ առ ։ Եւ Յովհաննէս վկայեաց ասացելոցս այսոցիկ, եւ ասէ. եւ ոչ եղբարք նորա հաւատացին ի նա. արդ ո՞յց եղբարց եղեւ ընդունելի՝ եթէ ոչ ի հեռաստանէ յազգաց կոչեցելոց, առ որս ասէրն. եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք եւ ծանրաբեռինք, եւ ես հանգուցից զձ<եզ>. V 363 առէք զլուծ իմ ի ձեզ, եւ ուսարուք՝ զի հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ, եւ գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց, զի լուծ իմ քաղցր է, եւ բեռն իմ՝ թեթեւ ։

Եւ զի իմացուք՝ վասն ոյր խաւսէր, Մովսէս յարեաց ասելով. Թացցէ ի ձէթ զոտն իւր, որ շրջանակաւ եւ առակաւ ասաց այնոցիկ որ կար է իմանալ զզաւրութիւն ասացելոցն ։ Եւ թացցէ ի ձէթ զոտն իւր. ոչ զայլ ինչ ասէ՝ եթէ ոչ զայն որ ի չարչարանսն եղեւ. քանզի արիւնն որ ի կողէցն էջ, որով ողորմութիւն մեզ պատմեցաւ, եթաց զտեառնն զոտսն, զի կարմիր նշանն J 109r ի վերայ նորա յայնժամ կատարեալ երեւեսցի, եւ կենաց դռնիկն նշանակեսցի, եւ ոչխարին արիւնն, որ հաւատան, յերկուս դրանդիս աւծցի, եւ սատակիչն նովաւ փախստեայ եղիցի ։ Թացցէ զոտն իւր ի ձէթ,

1 և 1° : om. J. — հոգին : հոգի J. — 2-4 և նոքա... ոչ ա[ռ supra lineam] : այլափքն հան... J. — 4 և 3° : om. J. — 5 ո՞[յ inter lineas] ց եղբարց : ո՞յ յեղբարցն J (401). — ընդունելի : ընդունեի J. — 6 առ իս : inter lineas J. — ամենայն : ն 2° supra lineam V. — աշխատեալք : շ inter lineas J. — 6-7 ծանրաբեռինք : om. J. — 7 հանգուցից : գ inter lineas J. — 7-9 զձ<եզ>... թեթեւ : om. J. — 10 յարեաց : յարէ J. — ի ձէթ : om. J. — 13 եթաց : թաց J. — 14 զտեառնն : ն 2° supra lineam V. — նշանն : նշան J. — 15 դռնիկ[ն inter lineas] : դռնիկ J. — որ : որք J. — 16 սատակիչ[ն inter lineas] : սատակիչ J. — իւր ի ձէթ : om. J.

զոտն. — რიმლისა... მის : որ շրջանակաւ և առակաւ ասաց այնոցիկ որ կար է իմանալ . զզաւրութիւն. — 14 ვითარმედ : և. — 16 გამოეცა : էջ add. որով. — შეისოვლა : եթաց. — ფერჴი : զոտսն.

enseignement, car je suis doux et humble de cœur, et vous trouverez le repos de vos âmes. Car mon joug est doux et mon fardeau, léger [1] ».

Et pour que nous comprenions de qui il parlait là, Moïse a ajouté, disant : « Il baignera dans l'huile son pied [2] », ce que, métaphoriquement et en parabole (402), il a dit pour ceux qui sont capables d'entendre au sens fort ces paroles (403). « Et il baignera dans l'huile son pied [2] » ne dit rien autre que ce qui est arrivé dans la Passion. Car le sang, qui de ses flancs descendit [3], (sang) par lequel là miséricorde nous fut énarrée, baigna les pieds du Seigneur, afin que le signe rouge (de l'Exode), sur Lui, alors, apparût réalisé, et que la petite porte de la Vie [4] fût signifiée [5], et que le sang de l'Agneau, pour ceux qui croient (404), fût oint sur les deux montants de la porte, et que l'Extermi-

1. Mt. 11.28-30. — 2. Dt. 33.24. — 3. Jean 19.34?. — 4. Jean 10.7-9. — 5. Fût signifiée par l'ouverture faite par la lance dans le côté et le cœur.

იქმნეს : შეისოვლოს ფერჴი თჳსი ზეთითა. ესე **T 281 b** თავადი არს რომლითა წყალობაჲ ყოველთა კაცთა ექმნა წინაჲსწარ ქადაგებდა:.

რამეთუ იაკობ ეგრევე იტყჳს. განრცხეს ღჳნითა სამკაული თჳსი და სისხლითა ყურძნისაჲთა სამოსელი თჳსი. რაჲთა აჩუენოს ჴორცთა მათ შემოსილ სისხლთაჲ მათ ვითარცა სამკაული სიტყჳსაჲ მის. რომელ იგიცა ვნებათა მათ *მოვიდა. რომელ იგი უვნებელ და უგუემელ სიტყუაჲ იგი იყო:.*

რკინა და სპილენძ ჴამლნი მისნი. და იტყჳს ამას ძალსა სახარებისასა. და გინათუ მოციქულთასა იტყჳს. რომელნი ძლიერ იქმნნეს ვითარცა რკინაჲ. ყოველსა მოთმინე სიმჴნით. და ჰმა ჰეთილ ვითარცა სპილენძი ქრისტეს სახარებისა მის მიმოდადებითა. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იტყჳს. ვითარ შუენიერ არიან ფერჴნი მშჳდობის მახარებელთანი. რომელნი ახარებენ კეთილსა. ფერჴ ქრისტესა იქმნნეს მოციქულნი იგი და ჴამლ მათა სახარებაჲ იგი:.

და რომელ იგი თქუა. და შემსგავსებულად დღეთა შენთა ძლიერებაჲ შენი. **T 282 a** რამეთუ არა ჟამთა რიცხუსა ქუეშე იყო. რაჲთამცა განსარყუნელ იქმნა. არამედ საუკუნო < რაჲთა > მკუდარნიცა განაცხოველნეს:.

არავინ არს ღმერთი სხუა უფროჲს შეყუარებულისა მის. შემდგომად ღმრთისა ვინ სხუა ღმერთ შერაცხილ : ესე მამა ძისა შეყუარებულისაჲ. ვითარცა სახარებაჲა შინა წამებს. მოვიდა ჴმაჲ ზეცით და თქუა. ესე არს ძჱ ჩემი საყუარელი. რომელი მთნდა. ამისი ისმინეთ : ამისსა მსგავსსა იტყოდა ჩოსეცა. არა არს ღმერთ მსგავს შეყუარებულისა მის. რომელ იგი ზის ზეცათა შემწე შენდა :

1 ფერჴი თჳსი ზეთითა : ზეთითა ფერჴი თჳსი **J.** — 5 სისხლთაჲ : სისხლთა **J.** — 7 ჴამლნი : ჴამნი **T.** — 12 ჰგი 1º : om. **J.** — 17 შეყუარებულისაჲ : -ისა **J.** — 18 ძჱ : ძე **J.** — 19 post რომელი litterae eras. **J.** -- მოსეცა : მოსჱცა **T.**

1 შეისოვლოს : ***թացցէ.*** — არს : om. et add. ***յարեան.*** — 2 ექმნა : ***եղեալ.*** — ქადაგებდა : ***քարոզեսցէ*** — 3 რამეთუ : ***և.*** — 4-5 შემოსილ... მის : ***զարեամբ պատմուճան բանին եղեալ.*** — 6 უგუემელ : ***անմահ.*** — 7 მისნი : add. ***եղեցին.*** — და იტყჳს : ***կամ.*** — ამას : om. A. — სახარებისასა : add. ***յառաջեալս նշանակէ.*** — 11 რომელნი : ***և.*** — 12 მათა : ***նոցա.*** —

nateur, par Lui, fût mis en fuite [1]. « Il baignera son pied dans l'huile [2] », c'est-à-dire « dans le sang », pour, par ce (sang), annoncer à l'avance que miséricorde a été faite à tous les hommes.

Et Jacob, de la même façon, a dit : « Il lavera dans le vin sa robe, Et dans le sang du raisin son manteau [3] », pour montrer que la chair est devenue robe trempée de sang pour le Verbe [4], qui en est venu jusqu'à la Passion, lui qui était le Verbe impassible et immortel (405).

« Fer et airain seront ses bottes [5] ». Ou bien il signifie dans ces paroles la force de l'Évangile (406); ou bien il dit les Apôtres, qui furent forts comme le fer,

1. Ex. 12.3, 7, 13, 22, 23. — 2. Dt. 33.24. — 3. Gen. 49.11. — 4. Apoc. 19.13. — 5. Dt. 33.25. LXX : ὑπόδημα.

այսինքն յարեան, որով ողորմութիւն մարդկան ամենայնի եղեւ յառաջ քարոզեցէ :

Եւ Յակոբ նոյնպէս ասաց. լուացէ ի գինի զպատմուճան իւր, եւ յարեան խաղողոյ զարկանելի իւր, զի ցուցցէ զմարմինն զարեամբ պատմուճան բանին եղեալ, որ եւ ի չարչարանսն եկն, որ անչարչարելի եւ անմահ բանն էր :

Երկաթ եւ պղինձ կաւշիկք նորա եղիցին. կամ զզաւրութիւն աւետարանին յասացեալս նշանակէ, եւ կամ զառաքեալսն ասէ, որք զաւրաւորք եղեն իբրեւ զերկաթ, ամենայնի համբերեալ քաջաբար, եւ քաջաձայնք իբրեւ զպղինձ զՔրիստոսի աւետարանն քարոզելով : Որպէս մարգարէն ասէ. իբրեւ զի գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն զխաղաղութիւն եւ աւետարանչացն զբարիս. ոտք Քրիստոսի եղեն առաքեալքն, եւ կաւշիկք նոցա՝ աւետարանն :

Եւ ըստ աւուրց քոց զաւրութիւն քո. քանզի չէր ժամանակաւոր զի ապականեսցի, այլ յաւիտենական, զի եւ զմեռեալս կենդանացուցանել կարասցէ :

Ոչ գոյ իբրեւ զաստուած սիրեցելոյն. յետ աստուծոյ ո՞ այլ աստուած համարեսցի. սա հայր որդւոյ սիրելւոյ է, որպէս աւետարանն վկայէ. եկն ձայն յերկնից, եւ ասէ. սա է որդ V 364 *ի իմ սիրելի՝ ընդ որ ես հաճեցայ. սմա լուարուք : Զնմանէն ասաց եւ Մովսէս. ոչ գոյ իբրեւ զաստուած սիրեցելոյն, որ նստի յերկինս աւգնական քո : Եւ*

3 *զարեամբ* : *արեամբ* J. — *բանին* : post *եղեալ* J. — *որ եւ* : *որով* J. — 5 *կաւշիկք* : *կաւշիկ* J. — *եղիցին* : *եղիցի* J. — 5-6 *աւետարանին յասացեալս նշանակէ եւ* : *յասացեալսս նշանակէ զաւետարանին* J. — 6 *ասէ* : *նշանակէ* J. — *ամենայնի* : *ամենայն* J. — 7 *քաջաձայնք* : *քաջաձայն* J. — 9 *զբարիս* : *զբարութիւն* J. — *կաւշիկք* : *ք* subter lineam V. — 13 *ո՞* : *ո՞յ* J. — 14 *որդւոյ* : *որդոյն* add. *յետ աստուծոյ* et del. J. — 15 *ես* : om. J.

13 და... თქუა : om. A. — 15 განაცხოველნეს : *կենդանացուցանել կարասցէ*. — 16 არავინ... უფროჲს : *ոչ գոյ իբրեւ զաստուած*. — 17 შერაცხილ : *համարեսցի*. — შეყუარებულისაჲ : add. *է*. — 18 სახარებასა შინა : *աւետարանն*. — 19 ამისსა მსგავსსა იტყოდა : *զնմանէն ասաց*. — 20 ღმერთ მსგავს : *իբրեւ զաստուած*.

ayant tout enduré vaillamment et, de leur voix, vaillante comme l'airain, prêchant l'Évangile du Christ. Comme le prophète dit : « Qu'ils sont beaux les pieds des messagers qui annoncent la paix, et des messagers qui annoncent de bonnes nouvelles[1] ». « Pieds » du Christ furent les Apôtres, et leurs « bottes », l'Évangile[2] ».

« Et aussi longtemps que tes jours, durera ta puissance[3] », parce qu'elle n'était pas temporelle, pour aller se corrompre (407), mais éternelle, au point de (407) pouvoir, même les morts, les faire revivre.

« Il n'y a pas comme le Dieu du Bien-Aimé[4] ». Après Dieu, quel autre sera compté comme Dieu? Celui-ci est Père du Fils Bien-Aimé, comme l'Évangile l'atteste : « Vint une voix des cieux et elle dit : « Celui-ci est mon Fils Bien-Aimé, en qui j'ai, moi, mis mes complaisances. Écoutez-le[5] ». C'est de lui justement que Moïse lui aussi a dit : « Il n'y a pas comme le Dieu du Bien-Aimé, qui

1. Is. 52.7. — 2. Ephés. 6.15. — 3. Dt. 33.25. — 4. Dt. 33.26. — 5. Mt. 3.17; 17.5; Mc 1.11; 9.7; Lc 3.22; 9.35.

და იაკობ კურთხევითა იოსებს ესრე ჳრქუა. და შეგეწია შენ ღმერთი ჩემი : და დავით იტყჳს. შემწე ჩემი და მჴსნელი ჩემი და დიდებაჲ ჩემი და აღმამაღლებელი თავისა ჩემისაჲ : აწ მჯდომარჱ იგი ცათა შინა შემწე მისა იქმნა და ჩუენდაცა მისა მოსავთა : დიდდიდად დამტკიცებითა. რამეთუ ძჱ აღმაღლებულ ზეცად აღმაღ J 172r ლებულ. და დიდებულ იქმნა განმადიდებელ. და პატიოსან დამტკიცებითა ზედა საყდართა მამისათა დიდებულ. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იტყჳს. დაფარნა ცანი T 282 b სიმჴნემან მისმან : და დავით იტყჳს. დიდებაჲ და სიმდიდრჱ და ძლიერებაჲ შთააცუ მას : და მერმე იტყჳს. შეიბ მახჳლი შენი წელთა ძლიერო. გარდააცუ. წარემართე და მეუფებდ : და მოსე იტყჳს. და დაფარული ღმრთეებისაჲ მის ჴელმწიფებისაჲ და ძლიერთა გან მკლავთა საუკუნოჲსათა. დაფარულ ღმრთეების თქუა ჴორცთაჲ მათ. რომელსა შინა სიტყუაჲ იგი დაეფარა : ჴელმწიფებასა ღმრთისასა სიტყუაჲ იგი მოგუასწავებს : სოლომონ იტყჳს. ოჳფალმან დამბადა მე დასაბამსა გზათასა საქმეთა თჳსთა : და იოვანე იტყჳს. მე ვარ დასაბამ და მე ვარ აღსასრულ. აწ ჴორცნი იგი დამფარველ სიტყჳსა მის იყვნეს. რომელ იგი იყო დასაბამითგან ღმრთისა თანა : ძემან ღმრთისამან და სიტყუამან მამისამან წმიდაჲ იგი ჴორცი შეიყუარა. და მამაჲ ძესა მკლავთა შინა თჳსთა მფარველ ყოფილთა სცავს. რაჲთა საუკუნოდ მეუფედ გამოაჩინოს. და მტერნი და მძაკუვარნი მის ქუეშე დაამორჩილნეს. ვითარცა წინაჲსწარმეტყუელი იტყჳს. ჳრქუა

3 მჯდომარჱ : -არე J. — 4 ძჱ : ძე 2a manu subter lineam J. — 8 სიმდიდრჱ : სიმდიდრე J. — 9 შენი : om. T. — წელთა : add. შენთა T. — 9-10 და მოსე იტყჳს : 2a manu inter lineas J. — 13 სოლომონ : -მონი T. — 15 რომელ : რომელი J. — 16 მამისამან : add. სიტყუამან მან J. — 17 შინა თჳსთა : თჳსთა შინა J. — ყოფილთა : ყოფითა J.

2 ჩემი და 2o : om. A. — 3 და : *այլ*. — 4-6 დიდდიდად... დიდებულ : *քանզի որդի բարձրացեալ յերկինս եղև մեծամեծար և պատուական ի հաստատութեան ի վերայ աթոռոյ հաւր փառաւորեալ*. — 8 სიმდიდრჱ და ძლიერებაჲ : *զմեծարութիւն*. — მერმე იტყჳს : om. A. — 9 შეიბ : *առ*. — ძლიერო : add. *և*. — 10 ღმრთეებისაჲ : *աստուծոյ*. — 10-11 ძლიერთა გან მკლავთა საუკუნოჲსათა : *ի զաւրութեան բազկաց մշտնջենաւորաց*. — 11

siège (408) dans les Cieux, lui ton secours[1] ». Et Jacob en bénissant Joseph a dit ainsi : « Et mon Dieu t'a porté secours[2] ». Et David dit : « Mon Secours et Sauveur, ma Gloire et Celui qui élève ma tête[3] ». Or « Celui qui siège dans le Ciel a été son Secours[1] », mais, aussi bien, le nôtre, de nous, qui avons espéré en Lui. Car le Fils, une fois élevé aux Cieux est devenu digne de très grand honneur et révérence, glorifié qu'il a été au firmament (409) sur le trône du Père. Comme, lui aussi, le prophète dit : « Sa prouesse a couvert les cieux[4] (410) ». Et David dit : « De gloire et de grand honneur tu l'as revêtu[5] (411) ». Et : « Prends ton épée sur (ta) cuisse, Puissant! Et bande (ton

1. Dt. 33.26. — 2. Gen. 49.25. — 3. Ps. 3.4. — 4. Habacuc 3.3. — 5. Ps. 8.6.

Յակոբ աւրհնելով զՅուսէփ՝ այսպէս ասաց. եւ աւգնեաց քեզ աստուած իմ ։ Եւ Դաւիթ ասէ. աւգնական իմ եւ փրկիչ, J 109ᵛ փառք իմ եւ բարձրիչ գլխոյ իմոյ. արդ նստեալն յերկնի աւգնական նորա եղեւ, այլ եւ մեր ի նա յուսացելոց ։ Քանզի որդի բարձրացեալ յերկինս՝ եղեւ մեծամեծար եւ պատուական, ի հաստատութեան՝ ի վերայ աթոռոյ հաւր՝ փառաւորեալ. որպէս եւ մարգարէն ասէ. ծածկեաց զերկինս առաքինութիւն նորա ։ Եւ Դաւիթ ասէ. զփառս եւ զմեծարութիւն զգեցուցեր նմա, եւ՝ առ զսուր քո յաղթեր, հզաւր, եւ լարեա, ուղղեա եւ թագաւորեա ։ Եւ Մովսէս ասէ. եւ ծածկոյթ աստուծոյ իշխանութեանն եւ ի զաւրութեան բազկաց մշտնջենաւորաց. ծածկոյթ աստուծոյ ասաց զմարմինն, յորում թաքուցեալ՝ բանն ծածկեցաւ ։ Իշխանութիւն աստուծոյ զբանն նշանակէ. եւ <Սողոմոն ասէ. տէր հաստատեաց զիս ի սկիզբն ճանապարհաց իւրոց՝ ի գործս իւր. զոր ասացեալ եւ> Յոհաննու. ես եմ ա̅ եւ ես եմ ք̅, սկիզբն եւ կատարած ։ Արդ մարմին ծածկոյթ բանին եղեալ, որ էրն ի սկզբանէ յաստուծոյ, եւ նա հովանաւորի զաւրութեամբ հաւր ։ Եւ բանն զսուրբ մարմինն սիրեաց, եւ հայր զորդի ընդ բազկաւք իւրովք ընդգրկեալ՝ պահէ. զի յաւիտենական թագաւոր զնա ամենեցուն ցուցանէ, եւ

1-2 Դաւիթ ասէ : ...իթ J. — 2 փրկիչ : add. իմ J. — բարձրիչ գլխոյ իմոյ : բ... J. — 3 յուսացելոց : -լոցս J. — 4 յերկինս : ի յերկինս V. — հաստատութեան : -ութիւն J. — հաւր : ւ supra lineam V. — 6 զմեծ[ար inter lineas] ութիւն : զմեծվայելչութիւն J. — նմա եւ : om. J. — յաղթեր : ե inter lineas V. — 7 [եւ inter lineas] թագաւորեա : om. J. — եւ 4° : ի J. — 8 իշխանութեանն : երեւաց իշխանութեան J. — ի : om. J. — 10-11 <Սողոմոն... ասացեալ եւ> : (415). — 11 եւ ես եմ ք̅ : եւ Քրիստոս V (416). — 12 մարմին : մարմինն J. — 13 բանն : բան J.

ღმრთეებბის : աստուծոյ. — 12 შინა : add. թաքուցեալ. — 12-13 სიტყუაჲ იგი მოგუასწავებს : զբանն նշանակէ. — 13-14 სოლომონ... თჳსთა : om. VJ (415). — 14 იტყჳს : om. VJ. — მე ვარ დასაბამ და მე ვარ აღსასრულ : (416). — 16 ღმრთისა თანა : յաստուծոյ add. եւ նա հովանաւորի զաւրութեամբ հաւր եւ. — 16 ძემან... მამისამან : բանն. — 17 შინა : ընդ. — მფარველ ყოფილთა : ընդգրկեալ. — 18 რაჲთა (fin.) : զի (caus.). — მეუფედ : add. զնա ամենեցուն. — 19 მის ქუეშე : նորա եղեալս ընդ նովաւ.

arc?)! Va droit ton chemin et règne[1]! (412) ». Et Moïse dit : « Et Couverture de la Principauté de Dieu (413), Et en la puissance de bras éternels[2] ». « Couverture de Dieu » (414) il a dit la « chair », sous laquelle une fois caché, le Verbe s'est trouvé couvert. « Principauté de Dieu » signifie « le Verbe ». Et <Salomon dit : « Le Seigneur m'a engendré au commencement des voies de ses œuvres[3] », ce qu'a dit lui aussi > (415) Jean : « Je suis, moi, l'alpha, et je suis, moi, l'oméga (416), le commencement et la fin[4] ». Or la chair devint « couverture » du Verbe, qui était, dès le commencement, de Dieu[5] (417) », et, elle-même est ombragée (418) par la puissance du Père. Et le Verbe a aimé la sainte chair; et le Père, sous l'étreinte de (419) ses bras, tient le Fils préservé. Car Il (Le) montre à tous : Roi Éternel. Et ceux qui auront été ses ennemis, et,

1. Ps. 44.4-5. — 2. Dt. 33.27. — 3. Prov. 8.22. — 4. Apoc. 21.6; 22.13. — 5. Jean 1.2.

ოჳფალმან ოჳფალსა ჩემსა. დაჯედ მარჯუენით ჩემსა. ვიდრემდის T 283 a დავსხნე მტერნი შენნი ქუეშე ფერგთა შენთა : და მოციქული იტყჳს. ყოველივე დაამორჩილა ქუეშე ფერგთა მისთა. უკუანაჲსკნელი იგი მტერი განქარდეს სიკუდილი : და მოსე ეგრევე. განაოტოს პირისა შენისა გან მტერი. და ჰრქუას. ვითარმედ წარწყმდინ : და დაიმკჳდროს ისრაჱლმან სასოვებით ქუეყანასა მას იაკობისსა შორის იფქლსა და ღჳნოსა. და ცანი ზეგარდამო შენდა ღრუბლითა ცუარ განრეულ:.

შემდგომად დაცემით ეშმაკისა და ყოველთა ერთა მისთა წარწყმედით და განქარვებით-ურთ უშჯულოვებათაჲ მათ ქუეყანით. დაიმკჳდროს ისრაჱლმან თავისთავ სასოვებით ქუეყანასა მას იაკობისსა:.

მას ჟამსა ყოველნივე წმიდანი სუფევდენ ქრისტეს თანა : ისრაიტელნი ითქუმიან ღმრთის-მხილველ მარადის. დამკჳდრებულ წმიდასა ქუეყანასა სასოვებით. არღარა სიკუდილისა გან შეშინებულ. და არცაღა ცეცხლისა მის გან საუკუნოჲსა შემრწუნებულ. არცა J 172' ამის სოფლისა გულის-თქუმითა შეკრულ. და არცა ჭამადი T 283 b თა განსარყუნელითა განმხიარულებულ. და არცა ზრუნვითა ამის ქუეყანისა თჳს ცალიერ ყოფილ. და არცა ჩოროშაკითა და არცა ყინვათა გან ზამთრისათა დამძიმებულ : და არცა ზრუნვითა და ოფლითა ქუეყანისაჲ ესე საზრდელი ჭამად. რამეთუ დადუმებულ არიან ცოდვანი. და ცხროვმილ არიან გულის-თქუმანი. ძლეულ არს სიკუდილი. დატკეპნილ არს მაცთური. აკოცილ არს მძლავრი იგი. მოკლულ არს მზაკუვარი იგი გუელი.

4 ეგრევე : add. იტყჳს T. — 7 განრეულ : განრევით J. — 9 განქარვებით-ურთ : განქარვებით J. — ისრაჱლმან : ოჳფალმან J. — 10 თავისთავ : თავსთავ T. -- 17 ყინვათა : მყინვართა T. — 18 ქუეყანისაჲ : -ისაჲთა J. — 19 დატკეპნილ *nos* : დატკეპნულ TJ.

2 ქუეშე : **պատուանդան**. — 3 განქარდეს : **խափանի**. — 5 წარწყმდინ : **կորիր**. -- და : **զի**. — სასოვებით : add. **առանձինն**. — 6 ზეგარდამო : om. A. — 8-9 შემდგომად... ქუეყანით : **յետ խափանելոյ զՍատանայ և զզաւրս նորա ընդ նմա կորուսանելոյ և բարձեալ անաւրէնութիւն յերկրէ**. — 10 თავისთავ : **առանձինն**. — 12 ითქუმიან : **կոչին**. — 13 სასოვებით : add. **զի**

contre Lui, auront rusé, Il les Lui soumettra. Comme, lui aussi, dit le Prophète : « Le Seigneur a dit à mon Seigneur : Assieds-toi à ma droite, tant que je mette tes ennemis escabeau de tes pieds [1] ». Et l'Apôtre dit : « Tous, il les a soumis sous ses pieds. En dernier ennemi est détruite la Mort [2] ». Et Moïse, mêmement : « Il rejettera (loin) de ta face l'ennemi et dira : « Péris ! » Car s'établira Israël, par l'espérance, à part, sur la terre de Jacob, emmi froment et vin. Et les cieux seront pour toi mêlés de nuages avec rosée [3] ».

Et après la destruction de Satan, et après qu'on aura fait périr, avec lui, ses puissances, et une fois ôtée de la terre l'iniquité, « s'établira Israël, par l'espérance, à part, sur la terre de Jacob [4] ».

1. Ps. 109.1. — 2. 1 Cor. 15.25-26. — 3. Dt. 33.27-28. — 4. Dt. 33.28.

զթշնամիս եւ զնենգիչս նորա եղեալս ընդ նովաւ հնազանդեցուսցէ. որպէս եւ մարգարէն ասէ. ասաց տէր տեառն իմոյ՝ նիստ ընդ աջմէ իմմէ, մինչեւ եդից զթշնամիս քո պատուանդան ոտից քոց. եւ առաքեալ ասէ. զամենայն հնազանդեաց ընդ ոտիւք նորա. յետին թշնամի խափանի մահ ։ Եւ Մովսէս նոյնպէս. մերժեսցէ յերեսաց քոց զթշնամին ։ Եւ ասասցէ. կորիր, զի բնակեսցէ Իսրայէլ յուսով առանձինն յերկրին Յակովբայ ի մէջ ցորենոյ եւ գինւոյ, եւ երկինք քեզ ամպախառն ցաւղով ։

Յետ խափանելոյ զՍատանայ և զզաւրս նորա ընդ նմա կորուսանելոյ և բարձեալ անաւրենութիւն յերկրէ բնակեսցէ J 110r Իսրայէլ յուսով առանձինն յերկրին Յակոբայ ։

Յայնժամ ամենայն սուրբք թագաւորեսցեն ընդ Քրիստոսի ։ Իսրայէղացիք կոչին զաստուած տեսանողք հանապազ, բնակեալ ի սուրբ երկրին յուսով, զի որ տեսանէ ոք, զի՞ եւս յուսայ ։ Ոչ եւս ի մահուանէ երկուցեալք, և ոչ կերակրաւք ապականելեաւք վայելեալք, և ոչ հոգոց երկրականաց պարապեալք, և ոչ ի խորշակէ կամ ի սառնամանեաց ձմեռայնեաց ծանրացեալք, և ոչ եւս երկրագործ, և ոչ ջանիւ և քրտամբք երեսաց զերկրական զհաց կերեալ ։ Քանզի լռեալ են մեղք, և դադարեալ են ցանկութիւնք, յաղթահարեալ է մահ, կոխեալ է մոլարն, ջնջեալ բռնաւորն, սպանեալ է նենգաւոր աւձն, ազատեալ են արարածք, բացեալ է դրախտն փափկութեան, աւրհնեալ է ամենայն փայտ անապատի, երկիր պտղալից և անապական կայ հա-

1 հնազանդեցուսցէ *nos* : -դեսցուսցէ V հնանդեւցուսցէ J. — 2 նիստ : ի inter lineas J. — 2-3 մինչեւ... քոց : om. J. — 3 ասէ : om. J. — 4 թշնամի խափանի մահ : թշնամին խափանի ի մահ J. — 5 ասասցէ : ս 2° inter lineas J. — 6 ցաւղով : hic desinit V. — 11 տեսանողք : ս corr. վ vel ւ J. — 16 ջնջեալ *nos* : ջնջել J. — 17 է 2° *nos* : են J.

որ տեսանէ ոք զի՞ եւս յուսայ. — 13-15 და არცადა... შეკრულ : om. A (422). — 15 ჭამადითა განხარყუნელითა : կերակրաւք ապականելեաւք. — 16 ზრუნვითა... ყოფილ : հոգոց երկրականաց պարապեալք. — 16-17 და არცა : կամ. — 17 ზრუნვითა : երկրագործ և ոչ ջանիւ. — 18 ქუეყანისაა... ჭამად : երեսաց զերկրական զհաց կերեալ. — 20 არს 1° : om. A.

Alors tous les Saints « régneront avec le Christ [1] ». Les Israélites sont appelés (420) « Voyant-Dieu » perpétuellement, pour s'être établis (antécédemment, durant leur vie), par l'espérance, en la « Terre Sainte » (*i.e.* dans le Christ). Car « ce que l'on voit, pourquoi encore l'espère-t-on? [2] (421) ». Ils (les Saints) sont désormais n'ayant plus rien à craindre de la mort (422), et ne trouvant plus de jouissance aux nourritures corruptibles, et n'étant ni préoccupés de soucis terrestres, ni appesantis par le vent brûlant ou les gelées hivernales; et ils n'ont plus à cultiver la terre, ni à manger, au prix d'efforts et à la sueur de leur front[3], le pain terrestre. Car, le péché, on n'en parle plus! Finies, les concupiscences! Vaincue est la Mort! Foulé aux pieds est le Séducteur[4]! Supprimé (423) le Tyran! Tué le perfide Serpent[5]! Libérées sont les créatures! Grand ouvert

1. Apoc. 20.4, 6. — 2. Rom. 8.24. — 3. Gen. 3.19. — 4. Gen. 3.15. — 5. Gen. 3.1, 4, 13-15.

განთავისუფლებულ არიან დაბადებულნი. განმხიარულებულ არს ყოველი ხჱ უდაბნოჲსაჲ. ქუეყანაჲ ნაყოფითა სავსჱ განურყუნელად ჰგიეს უკუნისამდე. და აღარა ცვალებითა ჟამთაჲთა განრყუნილ. და არცა წჳმისა და ცუარისა წადიერ:.

რამეთუ ესე დაბადებულნი განთავისუფლებულ მონებისა გან განრყუნისა. ანგელოზებით და კაცთა ბუნებით-ურთ და ყოვლითა ნაყოფიერებითა. რომელ მას შინა. ქებასა შესწირვენ ღმრთისა მიმართ სულისა წმიდისა მიერ განცხოველებულ. **T 284 a** და მის მიერ კურთხევითა ნაყოფიერ:.

რომლისა გან გემოჲ ხილულ წმიდათა განურყუნელი იგი პური ცხორებისაჲ. და სუმენ განურყუნელსა სასუმელსა. სიტყჳსა მის მიერ ანგელოზნი სულიერნი და მტკიცებულ. დაუცხრომელითა გალობითა ყოვლით დაბადებულით-ურთ შესწირვენ ღმრთისა მიმართ. რომლისა დიდებაჲ უკუნითი უკუნისამდე. ამენ.

1 განმხიარულებულ : მხიარულ J. — ხჱ : ხე J. — 2 სავსჱ : სავსე J. — 6 ანგელოზებით : ელოზე 2ª manu inter lineas J. — 11 ყოვლით : 2ª manu inter lineas J. — 12 მიმართ : om. T.

1 დაბადებულნი : add. ***բացեալ է դրախտն փափկութեան***. — განმხიარულებულ : ***աւրհնեալ***. — 2 განურყუნელად : ***և անապական***. — 3 განრყუნილ : add. ***և ոչ ի բունութենէ խորշակի հարեալ***. — 3-4 და არცა... წადიერ : ***և ոչ անձրեւաւք և ցաւղաւք արբուցեալ տարաժամ***. — 6 კაცთა ბუნებით-ურთ : ***մարդկաւ***. — ნაყოფიერებითა : ***պտղաւք***. — 7 ქებასა

⌜est⌝ (424) le Paradis de délices! Béni est tout arbre du désert[1]! La terre, emplie de fruits, et, perpétuellement, demeure incorruptible, et n'est plus corrompue par le changement des saisons, ni battue par la violence du vent brûlant, ni abreuvée de pluies et de rosées intempestives.

Car « cette création-ci (425) libérée de la servitude de la corruption[2] », avec les Anges et les hommes et tous les fruits qui sont en elle, spire (426) bénédiction à Dieu, par l'Esprit, qui ⌜a donné la vie[3]⌝ (427) et (elle est là), en vertu de sa bénédiction[4], portant ses fruits.

1. Is. 41.19; 44.23; 55.12. — 2. Rom. 8.21. — 3. Gen. 1.2. — 4. Gen. 1.22, 28.

նապաղ, և ոչ ևս փոփոխմամբ ժամանակաց ապականեալ, և ոչ ի բռնութենէ խորշակի հարեալ, և ոչ անձրեւաւք և ցաւղաւք արբուցեալ տարաժամ ։

Քանզի այս արարածք ազատեալք ի ծառայութենէ ապականութեան հանդերձ հրշտակաւք և մարդկաւ և ամենայն պտղաւք որ ի սմա՝ աւրհնութիւն հանէ աստուծոյ, հոգւոյն՝ որ կենդանացուցեալ՝ և նորա աւրհնութեամբ՝ պտղաբերեալք ։

Յորմէ ճաշակեալ սրբոցն զանապականելի հացն կենաց, և արբեալ զանմահական ըմպելին, ի բանէն հրշտակք հոգևորք հաստատեալ, անդադար աւրհնութիւն՝ հանդերձ ամենայն արարածաւք հանցեն, ամենայն գովութեամբ փառաւորելով զհայր և զորդի և զհոգին սուրբ՝ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն.

2 *տարաժամ* : *ր* inter lineas J. — 5 *կենդանացուցեալ* *nos* : *կենդանացեալ* J (427). — 6 *յորմէ* : leg. *յորմէ* <*հետէ*>? (428).

შეხწირვენ : *աւրհնութիւն հանէ* (425-426). — წმიდისა : om. A. — 7-8 განცხოველებულ : (427). — 8 და მის... ნაყოფიერ : *և նորա աւրհնութեամբ պտղաբերեալք*. — 9 რომლისა გან : (428). — 10 სუმენ : *արբեալ*. — განურყუნელსა : *զանմահական*. — 11 დაუცხრომელითა გალობითა : *անդադար աւրհնութիւն*. — დაბადებულით-ურთ : *արարածաւք*. — 11-12 შეხწირვენ ღმრთისა მიმართ : *հանցեն*. — 12 რომლისა... ამჱნ : *ամենայն գովութեամբ փառաւորելով զհայր և զորդի և զհոգին սուրբ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից ամէն.*

Dès lors (428) les Saints, pour avoir goûté du Pain de Vie incorruptible et s'être abreuvés du breuvage immortel[1], (par là) constitués (429), par le Verbe, Anges spirituels[2], de concert avec toute la création, spireront incessante bénédiction, en glorifiant, d'une louange de tous points complète (430), le Père et le Fils et le Saint Esprit, maintenant et toujours et dans les siècles des siècles. Amen.

1. Jean 6.27, 35, 48; 4.14; cf. Apoc. 2.7, 17. — 2. Mt. 22.30; Mc 12.25; Lc 20.36.

NOTES

(1) gr. (1) 2.2 : ποιούμενος λόγους. — τοὺς λόγους ποιεῖσθαι peut signifier : to hold a conference Thuc. 1.128; et aussi, simplement, λέγειν Lys. 171.12, Plat., etc.

(2) gr. 2.2 : ... αὐτός; αὐτὸς... paraît être une dittographie. L'arménien, 3.2, a un seul *es* « ego », donc un seul αὐτός. Si on veut à toute force traduire le grec avec ces deux αὐτὸς on aura à peu près : « Au moment où personnellement, sur les bénédictions de Jacob, j'entreprends de discourir, personnellement je demande la bénédiction qui nous vient du Seigneur ». Ce qui paraît un peu bizarre. Gé. 2.2-3, n'a aucun pronom.

(3) gr. 2.3; arm. 3.2. gr. : « ... la bénédiction »; arm. : « ... les bénédictions ». Gé. 2.3 = arm.

(4) gr. 2.3 : διηγήσασθαι « énarrer ». Étant donné la manière de commenter d'Hippolyte, c'est ce mot français, tout néologisme qu'il soit, qui paraît rendre le mieux διηγήσασθαι; arm. 3.3 : պատմել.

(5) gr. 2.4 : τίς δὲ.. δὲ vaut ici « et ». arm. 3.4 traduit ce δὲ par կամ « ou ». Gé. 2.5 = arm.

(6) gr. 2.6-9. Tout ce début dans le grec est farci de gloses. L'arménien, 3.2-5.3, se traduit : « Sur les bénédictions de Jacob me mettant à parler, je demande, moi [1], les bénédictions [2] du Seigneur. Car qui, parmi les hommes, est capable d'énarrer ce qu'ont dit en un sens spirituel les Écritures [3], si la Sagesse céleste ne lui est pas collaboratrice? Ou [4] qui peut interpréter ce qui a été dit par les bienheureux prophètes en parabole, et (leurs) discours cachés, si ce Verbe en personne ne s'interprète lui-même, (ce Verbe) qui auparavant [5], en Israël, telle une lampe, au temps de la Loi, comme [6] sous le boisseau, était caché, afin qu'il pût [7] illuminer ceux qui étaient justifiés par la circoncision de la Loi [8], et (Verbe qui) maintenant, en un langage qui dit tout, sur le bois, comme une lampe sur un chandelier à sept branches, est apparu, afin qu'il pût appeler [9] au salut et [10] à sa propre lumière, jusqu'aux nations lointaines. »

Notes. — 1. gr. 2.2 : αὐτός, αὐτός. arm. 3.2 : « moi ».
2. gr. 2.3 : εὐλογίαν. arm. 3.2 : εὐλογίας.
3. gr. 2.3 : τὰ πνευματικῶς εἰρημένα. arm. 3.3 : զհոգեկան ասացեալ գիրս. Gé. 2.4, om.
4. gr. 2.4 : τίς δὲ... arm. 3.4 : կամ ո՞ ոք. Gé. 2.5 = arm.
5. gr. 2.6 : πάλαι « aux jours anciens ». arm. 3.6 : յառաջ « auparavant ». Gé. 2.7 = arm.
6. gr. 2.7 : ὑπὸ τὸν μόδιον « sous le boisseau ». arm. 3.7 : իբրեւ ընդ գրուանաւ « comme sous le boisseau ». Gé. 4.1 = gr.
7. gr. 2.7 : ἵνα... φωτίσῃ « afin qu'il illuminât ». arm. 3.7-5. 1 : զի... լուսաւորել կարասցէ « afin... qu'il pût illuminer ». Gé. 4.2-3 = arm.
8. gr. 2.7 : τοὺς ἐν νόμῳ διὰ τῆς περιτομῆς δικαιουμένους « ceux qui étaient, au temps de la Loi, justifiés au moyen de la circoncision ». arm. 3.7 : զարդարացեալսն աւրինացն թլփատութեամբ « ceux qui étaient justifiés au moyen de la circoncision de la Loi ». Gé. 4.2, différent de arm. et gr., plus près de gr.
9. gr. 2.9 : <ἵνα>... καλέσῃ « afin... qu'il appelât ». arm. 5.2-3 : զի... կոչել կարասցէ « afin qu'il pût appeler ». Gé. 4.5 = gr.
10. gr. 2.9 : πρὸς σωτηρίαν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ φῶς « au salut, à sa propre lumière »; gé. 4.4-5, aussi; arm. 5.2 : ի փրկութիւն եւ յիւր լոյսն « au salut et à sa propre lumière ».

Comparaison faite du grec et de l'arménien, à partir de ὅς πάλαι 2.6, le grec primitif devait être :

(1) Arm. = arménien; gé. = géorgien; gr. = grec. Les chiffres renvoient aux pages et lignes de notre édition.

ὃς πάλαι μέν, <ἐν τῷ> Ἰσραήλ, ὡς λύχνος ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τὸν μόδιον κρυπτόμενος, [ ] ἵνα τοὺς ἐν νόμῳ διὰ τῆς περιτομῆς δικαιουμένους φωτίσῃ, νυνὶ δέ, παρρησίᾳ, ἐπὶ τοῦ ξύλου [ ] ὡς ἐν λυχνίᾳ ἑπτάμυξος λύχνος φαινόμενος, [ ] <ἵνα τὰ μακρὰν> ὑπάρχοντα ἔθνη πρὸς σωτηρίαν, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ φῶς, καλέσῃ.

Phrase dans laquelle κρυπτόμενος... φαινόμενος... ont valeur de formes personnelles.

C'est le texte grec ainsi échenillé qu'essaie de rendre la traduction française. Gr. 2.8 : παρρησίᾳ, arm. 5.1 : **համարձակութեամբ,** sont traduits par « en un langage qui dit tout »; παρρησίᾳ en effet, ici, s'oppose à ce qui a été dit « en paraboles », « à mots couverts » : διὰ παραβολῶν αἰνιγματωδῶς εἰρημένα gr. 2.5.

Si l'on veut, à toute force, traduire le grec tel qu'il est, on a, littéralement :

« (Ce Verbe) qui aux temps anciens d'abord, en Israël, comme une lampe, au temps de la Loi, sous le boisseau caché [nous a signifié au moyen de l'ombre la vérité], afin qu'il illuminât ceux qui, au temps de la Loi, étaient, au moyen de la circoncision, justifiés; puis, aux jours où nous sommes, en un langage qui dit tout, sur le bois [pendu], comme, sur un chandelier, lampe à sept branches apparaissant [(je parle évidemment de la lampe des esprits reposant sur lui [1], (lampe) desquels (esprits) lui-même a soigneusement gardée) en la sainte Église catholique ⌜a été vu⌝. En celle-ci en effet (se trouve) aussi [2] le chandelier à sept branches qui alors était dans le lieu de prière de Jérusalem, dissipant par son éclat l'ombre (qui existait) au temps de la Loi], afin qu'il appelle au salut, à sa propre lumière, les nations qui se trouvent au loin. »

Notes. — 1. Allusion sans doute à Isaïe, chap. XI, 1-2.

2. « Aussi » gr. καί.

Phrase surchargée, difficile, pour ne pas dire impossible, à construire; sans compter ce φοραθῃ lu ἑωράθη par Wendland. Quelques mots qui se trouvent dans ces additions, tels que ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία, εὐκτήριον, ne se retrouvent pas ailleurs dans ce commentaire d'Hippolyte. Diobouniotis a raison de voir ici une glose, mais il la délimite mal. Voir l'Introduction, p. VI, Gloses et interpolations...

(7) gr. 2.11 : Παρέστω τοίνυν..., 4.11 : προσεκύνουν αὐτόν : lacune dans l'arménien et dans le géorgien. Voir : Mariès. Hippolyte de Rome. Sur les bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse, pp. 46,48, 49; arm. V. 309.1 **քանզի և**... à **մերձեցաւ** 309.27, à reporter p. 35.3. Voir l'Introduction, p. XIII.

(8) gr. 4.8 : ὁ δίκαιος πατήρ « le juste Père ». A la fois Dieu le Père, comme ce qui suit l'indique, et Jacob, figure de Dieu le Père.

(9) gr. 4.10 : δράγμα γήρως « gerbe de vieillesse ». Voir gr. 102.12-104.3, où cette expression trouve son explication.

(10) gr. 4.12 : οἱ πάλαι προτυπούμενοι « ... en préfigurateurs ». Arm. 5.5 : « ... seulement en figure ». De même gé. 4.8. Ici, après la lacune, reprennent arm. et gé.

(11) gr. 4.12 : ... ἐχρημάτιζεν; arm. 5.6 : **էին** « étaient ». Gé. 4.8 = arm. En grec, nous avons le singulier, parce que chacun des deux personnages a un attribut propre.

(12) gr. 4.14-6.1 : ἵνα ὁ τύπος τηρηθῇ καὶ ἡ γραφὴ ἀληθεύουσα φανῇ « pour que la valeur de type fût bien gardée et que l'Écriture apparût bien disant la vérité ». Cela veut dire, semble-t-il, que Joseph garde ici vis-à-vis de son père Jacob l'attitude de Jésus vis-à-vis de son Père. Jacob est le type du Père Céleste; Joseph, celui de Jésus.

Arm. 5.8 : « pour que la valeur de type fût bien gardée, et que les Écritures apparussent vérifiées. » Gé. 6.1-2 : « ... fût réalisé ... se trouvassent justifiées. »

(13) gr. 6.2 : ὅτε « quand »; arm. 7.1 : **յայնժամ յորժամ** « au moment où ». Gé. 6.4 = gr.

(14) gr. 6.4. Cette courte phrase : « Judas n'était pas avec eux » explique le nombre « onze »; arm. 7.2 : « Car (**քանզի**) Judas n'était pas avec eux ». Gé. 6.6 = arm.

(15) gr. 6.4-5 : ἵνα dans cette phrase a le sens de ὥστε. Dans ces mêmes Bénédictions de Jacob, gr. 52.7, on trouvera un autre exemple de ἵνα avec le sens consécutif. Cf. Épic-

tête, *1.7.24*, *éd. Budé*, *p. 33* : ποῦ γὰρ ἐνθάδε πατὴρ ἦν, ἵν' αὐτὸν ἀποκτείνῃς; « *En cela, où* était ton père, pour que tu puisses le tuer? » Arm. 7.3 : ἵνα rendu par զի final. Gé. 6.7 = arm.

Gr. 6.5 : ἀλλὰ ἦν τύπος τοῦ μέλλοντος παραδεικνυμένου διὰ 'Ιωσήφ « mais il était la figure du (Christ) à venir représenté par Joseph ». Pour τοῦ μέλλοντος, cf. Rom. 5.14 : ...'Αδάμ, ὅς ἐστιν τύπος τοῦ μέλλοντος. — Pour la réalisation, en Égypte, de la vision de Joseph, cf. LXX, Gen., 42.6.

L'arménien, 7.4, a vu dans τοῦ μέλλοντος le neutre τὸ μέλλον « le futur, l'avenir ». Si, en stricte grammaire, on rapporte la relative որ... երեւեցաւ, 3e pers. sing., à **նմանութիւն**, on le traduira ainsi : « ... mais il était figure (ou : similitude) des réalités à venir, laquelle (figure) antérieurement (à la réalité) se fit voir par Joseph ». Peut-être pourrait-on voir dans իրք un pluriel de forme, mais singulier de sens, et lui rapporter la relative à la 3e pers. sing. On aurait alors : « ... mais il était figure de la réalité à venir (réalité) qui antérieurement se fit voir par Joseph. » Cet « antérieurement » յառաջ, ferait penser que, au lieu de παραδεικνυμένου, l'arménien lisait dans son grec : προδεικνυμένου, mais ce n'est pas sûr, car il a pu le dégager de παραδεικνυμένου en l'interprétant un peu, correctement d'ailleurs. Gé., 6.8, se rapproche de arm. (et le suppose).

(16) gr. 6.6 (*TU* 13.5-7) : Καὶ βλέπε μοι τὸ παράδοξον, 'Ιωσήφ, ἐν τῇ παλαιᾷ τύπος, διὰ τῶν ἐνυπνίων χρηματίζεται· ἐνταῦθα 'Ιωσὴφ τὴν Μαρίαν μνηστεύεται καὶ μάρτυς ἀληθινὸς τῆς θεοτόκου γίνεται. Ces lignes ne sont ni dans arm., 7.4, ni dans gé., 6.8. Voir l'Introduction, pp. VII-VIII.

(17) gr. 6.6-7 : παρέστω τοίνυν ὁ ἀληθινὸς καὶ ἐπουράνιος 'Ιωσὴφ ἑρμηνεύς, ἵνα τὰ δι' αὐτοῦ κηρυχθέντα ὑπὸ τῶν μακαρίων προφητῶν αὐτὸς πάλιν ἑρμηνεύων φανῇ.

« Qu'il vienne donc le véritable et céleste Joseph, en interprète, pour que, ce qui, par son intermédiaire, a été annoncé par les bienheureux prophètes, Lui-même, derechef, en l'interprétant, se fasse voir! »

Arm. 7.4-6 : « Qu'il vienne çà (m. à m. : *in medio*) maintenant le véritable et céleste interprète, afin que ce qui, grâce à Lui précisément (relative déterminée) a été annoncé par les bienheureux prophètes, Lui, de nouveau il (l') interprète. »

Omet « Joseph » et fait simplement d'ἑρμηνεύς un sujet . — Paraît avoir eu sous les yeux, ou lu, νῦν au lieu de τοίνυν. — ἑρμηνεύων φανῇ simplement traduit par : « il interprète ». Gé., 6.8-11, *idem*, sauf : « afin que » զի, que gé. traduit par « car »; et « par », où gé. a « à l'adresse ».

(18) gr. 6.8 : ἀπέφηνεν « a fait voir »; arm. 7.7 ἀπέφησεν : « en disant » ասելով. Gé. 6.12 : « n'a pas été dit ».

(19) gr. 6.9-10 : οὐκ ἔγνωσαν aor.; arm. 7.8 : « ne savaient pas », imparfait. Gé. de même, 6.14.

(20) gr. 6.11-8.1 : τί ὠφέλησαν οἱ ἀδελφοὶ ἔριφον τότε ἀποκτείναντες καὶ τὸν ἑαυτῶν πατέρα πλανήσαντες; arm. 7.9-9.1 : « Qu'ont gagné les frères à tuer alors le chevreau, afin qu'ils trompassent leur père? » Gé., 6.16-8.1, a le même texte qu'arm.

(21) gr. 8.1 : βασιλεὺς ἐχρημάτισεν. Arm. 9.1 : « ... est vivant ». Gé. 8.1 = arm.

(22) gr. 8.2 : τῷ αἵματι τοῦ ἐρίφου. Arm. 9.2 : « avec du sang » simplement. Gé. 8.2 = arm.

(23) gr. 8.2-3 : ψευδόμενοι καὶ παρερμηνεύοντες τὰ ὑφ' ὑμῶν γεγενημένα. Arm. 9.2 : ստելով | և ոչ ուղիղ մեկնելով | զոր ... sans doute omission par saut du même au même; il a simplement : « falsifiant | | ce que vous aviez fait ». Gé. 8.2-3 = arm.

(24) gr. 8.3-4 : ὁ δὲ πατὴρ χιτῶνα υἱοῦ τοῦτον εἶναι ὡμολόγει μεθ' ὑμῶν καὶ ἔφερεν τὸ γεγενημένον. σὺ δὲ πωλεῖς... Arm., 9.2-3, lie, par une relative : « celle (la tunique) que le père reconnaissait être la tunique de son fils ». Il omet la fin, ici encore peut-être par saut du même au même : խոստովանէր | ընդ ձեզ և կրէր զայն որ պատահեալ էր | վաճառես... Gé., 8.3-4, *idem*, approximativement, avec deux verbes, et semble avoir eu sous les yeux un texte plus long que celui de V actuellement.

(25) gr. 8.7 : τὸν δεύτερον θρόνον. Dans la Genèse, 41.43 : τὸ ἅρμα τὸ δεύτερον. Le char de

Joseph, dans la suite royale, vient immédiatement le second après le char du roi.

(26) gr. 8.9 : καὶ πατὴρ ὑπ' αὐτῶν ὁμολογηθῇ « (et qu'il soit, par ses frères,| adoré), et père, par eux, reconnu ». Arm. 9.9 : « ... et Seigneur par eux soit appelé ». Gé. 8.10-11 = arm.

(27) gr. 8.12 : κοινοποιήσαντα est une correction de Diobouniotis et Beïs pour σκηνοποιήσαντα du ms. Mais on peut se demander si ce σκηνοποιήσαντα n'est pas la leçon originale. Arm., 9.12, a nettement : իբրեւ տեսանակաւ եցոյց. Le grand dictionnaire de St. Malxaseanç cite ce mot տեսանակ précédé du signe des mots qu'on rencontre rarement et il en donne cette définition : ինչ որ տեսնելու և նմանելու համար է. օրինակ. (Gé., 8.14, lui, a interprété տեսանակ par « miroir »). On aurait donc dans l'arménien : « Et comment ne glorifierai-je pas le Roi des Cieux, qui, ses propres mystères, au moyen de prophètes comme au moyen d'un exemple, a montrés? » Ce n'est pas très clair; et on ne retrouve pas dans տեսանակաւ եցոյց, σκηνοποιήσαντα. Mais en supposant que le très rare տեսանակաւ est une corruption de տեսարանաւ (devenu տեսանարաւ par métathèse, puis corrigé en տեսանակաւ) on aurait : « ... qui, ses propres mystères, au moyen de prophètes, comme en un spectacle scénique, a montrés. » Ce qui se comprend bien et dès lors il apparaît que l'arménien lisait bien σκηνοποιήσαντα. Σκηνοποιέω, il est vrai, n'est pas donné avec ce sens dans Liddell and Scott, ni 8e édition, ni dernière édition, en deux volumes; mais σκηνοποιία y est donné avec le sens de : « theatrical display ». Et, en partant de ce sens de σκηνοποιία on peut imaginer qu'un σκηνοποιέω, avec le sens que lui aurait trouvé l'arménien (corrigé : տեսարանաւ) a existé. Conclusion : nous gardons σκηνοποιήσαντα du ms. D'ailleurs cette idée que le Roi des Cieux ait, en se servant de prophètes, « mis en scène » ses propres mystères, fait bien transition entre l'histoire de Joseph, où Hippolyte nous montre Jacob tenant pour ainsi dire le rôle du Père et Joseph le rôle du Verbe Incarné, et les bénédictions d'Isaac, de Jacob, de Moïse, où il nous montre tel ou tel personnage tenant à l'avance le rôle du Christ et tels ou tels autres le rôle des ennemis du Christ.

(28) gr. 8.12-10.1 : ἀλλ' ἐπεὶ καιρὸς λοιπὸν ἐπέστη πρὸς τὴν τῶν εὐλογιῶν ἑρμηνείαν τραπῆναι ἡμᾶς. C'est-à-dire, il semble bien : « Par ailleurs puisqu'au surplus occasion a surgi de nous tourner vers l'interprétation des bénédictions... » Arm. 9.12-11.1 : « ... mais parce que notre temps (notre époque? la circonstance où nous sommes?) requiert cette nôtre interprétation des bénédictions... ». Le ms. des Météores, (*TU* 14.3) a : ἀπέστη; l'arménien lisait-il ἀπαιτεῖ? Gé. 10.1-2 = arm., sauf *cette nôtre.*

(29) gr. 10.2-8. Voir grec et traduction du grec. — gr. 10.4 : εἰς dans εἰς τὰ σπέρματα, à la valeur de ἐν, comme deux lignes plus bas 10.6 : εἰς ἔσχατον καιρόν (arm. 11.6 : *i* + loc.) et 8.8 : εἰς ἀποθήκην τηρηθῇ (arm. 9.8 : *i* + loc. ou acc., car pluriel; mais le sens du verbe պահեսցի indique plutôt un locatif).

Arm. 11.2-9 : « Mais nous trouvons le contraire. Ici bénédictions devenues leur confutation (des fils d'Israël) et prophétie grande, représentée par eux, laquelle, en l'affermissement de la génération de ses fils (des fils de Jacob) futurs, s'est accomplie. Conséquemment, s'il en est ainsi, le bienheureux Jacob, à ses fils, selon le temps où il était, parlait; mais ce qu'il disait, au dernier temps s'est accompli; et, les bénédictions il séparait et exposait à cause de qui il prédisait ceci; mais, ayant une fois fait confutation des transgressions des fils d'Israël, il menaçait et se séparait lui-même de leurs tels agissements. »

L'arménien ne traduit ni μέν, ni δέ, ni λόγῳ, et a joint, semble-t-il, γινομένας ἔλεγχον « devenues confutation ».

« en l'affermissement ի հաստատութիւն » a-t-il lu εἰς στερέωμα ou εἰς στερεώματα au lieu de εἰς σπέρματα?

Sans tenir compte de μὲν... δὲ... il construit δι' ὃν ταῦτα προεφητεύετο ἐδίδου : « exposait (տայր) à cause de qui il prédisait ceci », en voyant dans προεφητεύετο un moyen, alors que c'est un passif (pas d'exemple de moyen dans Liddell and Scott, 8e éd., ni dans Bailly); à moins qu'il ne lût προεφήτευε.

L'arménien paraît bien avoir lu : δι 'ὃν (ms. διὸν corrigé exactement par les éditeurs

en δι'ὧν) ***վասն որոյ*** « à cause de qui », c'est-à-dire le Christ, cf. gr. 10.10-11 : διὰ τὸν... Χριστόν. Cette interrogation indirecte est possible en arménien, si l'on fait de ***վասն որոյ***, etc. la complétive de ***տայր*** : « ... et exposait (sens que ***տայր*** peut avoir en arménien) à cause de qui..., etc. », parce que le relatif ***որ***, en arménien, est autant interrogatif; mais en construisant ainsi il a péché contre le grec, car δι' ὃν ne peut être interrogatif : il y aurait διὰ τίνα. Gé., 10.4-12, traduit arm., en gardant chaque mot à la place qu'il a dans arm., surtout jusqu'à ***մարգարէանայր***. Il n'a pas ἐδίδου, il modifie un peu ce qui suit et il n'a ni ***արարեալ*** ni ***սպառնայր***.

(30) grec 10.9-12.3. Cette section a été mal ponctuée par Diobouniotis et Beïs. Si elle ne faisait qu'une seule phrase, comme le suppose leur ponctuation, toutes les actions d'Isaac portant et sur Jacob et sur Esaü devraient être exprimées par des participes apposés à l'accusatif : εὑρίσκομεν... 'Ισαὰκ... πεποιηκότα... εὐλογοῦντα... χαριζόμενον... προειδότα... οὐκ... εὐλογήσαντα... ἀλλὰ... ἐμπλήξαντα.

Or, dans cette section les actions d'Isaac portant sur Esaü sont exprimées par un participe au nominatif et des verbes à un mode personnel : ... προειδὼς... οὐκ... ηὐλόγησεν... ἀλλὰ... ἐπέπληξεν.

Il y a donc dans cette section deux phrases.

Mais où commence la seconde?

En se laissant porter par εὑρίσκομεν et en donnant à ἔχοντα le sens, qu'il peut avoir, de « tenant pour; regardant comme », on pourrait être tenté de voir dans cet ἔχοντα un participe apposé, sur le même pied que πεποιηκότα... εὐλογοῦντα... χαριζόμενον, comme eux se rapportant à Isaac, et traduire : « ... mais regardant Esaü comme type du premier peuple ». La première phrase finirait après λαοῦ où il faudrait mettre un point. On aurait : « Nous trouvons d'ailleurs que le bienheureux Isaac lui aussi agit semblablement (ou : fait la même chose), et que, son plus jeune fils, Jacob, il le bénit et lui accorde toutes faveurs (Gen., 27.27-29), à cause du Christ qui, selon la chair, devait être engendré de lui, mais que, Esaü, il le regarde comme type du premier peuple. »

Mais si tel était le sens qu'Hippolyte aurait voulu donner à ἔχοντα, au lieu de : τύπον ἔχοντα τοῦ προτέρου λαοῦ, il est probable que nous aurions : τύπον τοῦ προτέρου λαοῦ ἔχοντα. Et puis, surtout, cette expression : τύπον ἔχοντα paraît bien similaire de l'expression : εἰκόνα φέρουσα que nous trouvons gr. 14.9 : ἡ μὲν οὖν 'Ρεβέκκα εἰκόνα φέρουσα τῆς ἐκκλησίας. Le verbe ἔχω vaut souvent φέρω. Dans le passage qui nous occupe, ἔχοντα, dans l'expression τύπον ἔχοντα τοῦ προτέρου λαοῦ, se rapporte donc à τὸν δὲ 'Ησαῦ, et τὸν δὲ 'Ησαῦ, repris par τοῦτον, est le régime de οὐκ... ηὐλόγησεν. La première phrase finit donc après Χριστόν, où il faut mettre un point, et la seconde commence avec : τὸν δὲ 'Ησαῦ et va jusqu'à ἐπέπληξεν.

Dans cette seconde phrase : τὸν δὲ 'Ησαῦ... ἐπέπληξεν, remarquons d'abord que les mots : τὸν τῇ καρδίᾳ πονηρὸν λογισμὸν ne peuvent faire allusion qu'au projet qu'Esaü lui-même énonce en Gen., 27.41 : Εἶπεν δὲ 'Ησαῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ· 'Εγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου, ἵνα ἀποκτείνω 'Ιακὼβ τὸν ἀδελφόν μου. Dans notre texte nous avons : τῇ καρδίᾳ un simple datif. Faut-il le rapporter à πονηρόν? Et traduire : « le méchant calcul si cruel pour son cœur », c'est-à-dire pour le cœur paternel d'Isaac? C'est bien recherché! Ou simplement : « cruel pour le cœur »? C'est bien vague! Ce τῇ καρδίᾳ est évidemment le pendant de ἐν τῇ διανοίᾳ de la Genèse et se rapporte à Esaü. On est dès lors amené à supposer que ἐν est tombé après τὸν par saut de ν à ν : τὸν | ἐν | τῇ καρδίᾳ, et on traduira : « le méchant calcul qui lui viendrait au cœur ».

Mais, ce qui, dans cette seconde phrase, fait surtout difficulté, c'est ce ἂν dans : οὐκ ἂν ηὐλόγησεν.

Si, en stricte grammaire, on traduit : « Mais, Esaü, porte-type du premier peuple, (Isaac) connaissant en quelque manière à l'avance le méchant calcul qui lui viendrait au cœur, il ne l'aurait pas béni, lui », équivalant à : « ... s'il avait connu en quelque manière à l'avance le méchant calcul qui lui viendrait au cœur, il ne l'aurait pas béni, lui », on a un *irréel*, donc : il n'a pas connu et il a béni. Ce qui est faux.

Si, pour rester dans la réalité des faits, on donne à προειδὼς une valeur causale et si l'on essaie de traduire : « ... c'est (je pense), parce qu'il connaissait en quelque manière à l'avance le méchant calcul qui lui viendrait au cœur, qu'il ne l'aura pas béni, lui », on a une supposition, un *potentiel*, ou une affirmation adoucie, mais alors, en grammaire, on devrait avoir εὐλογήσειε et non ηὐλόγησεν.

Et, en fin de compte, on est amené à se demander si ce ἂν est bien authentique, si ce n'est pas une faute du ms., ou un mauvais déchiffrement de Diobouniotis et Beïs, pour αὖ « à son tour », qui va on ne peut mieux, et, par surcroît, est attesté ailleurs dans Hippolyte. Dans l'Elenchos (éd. P. Wendland), p. 151.11, et dans le Parisinus lui-même, on trouve un οὐδ' αὖ πάλιν et, p. 80.15 : ζητοῦσιν οὖν αὖ πάλιν, où, sans doute d'après le αὖ qu'on lit p. 151.11, αὖ est la correction de l'édition de Göttingen pour αὐτὸν du Parisinus, correction adoptée par Wendland. Avec cet αὖ tout devient limpide : « Mais Esaü, porte-type du premier peuple, (Isaac), connaissant en quelque manière à l'avance le méchant calcul qui lui viendrait au cœur, ne le bénit pas, lui, ⌜à son tour⌝ (c'est-à-dire : après Jacob), mais, dans la force du terme, par une prophétie, il le réprimanda. D'ailleurs, qu'il en est bien ainsi, l'Écriture elle-même, une fois ouverte, nous apprendra plus clairement ce qui a été dit précédemment. »

Nous traduisons δυνάμει ῥητῶν : « dans la force du terme, *ui uerborum* », parce que dans ces Bénédictions même, gr. 68.6, la même expression est employée nettement, croyons-nous, avec ce sens.

Effectivement, plus loin, gr. pp. 40-42, Hippolyte, formellement, explique Gen., 27. 39-40, comme une prophétie. Mais là surgira une nouvelle difficulté ; car, au sens qu'Hippolyte donne au grec des LXX, dans les prophéties qu'il voit dans les paroles prononcées sur Esaü par Isaac, on ne trouve pas trace de réprimande ou de châtiment. Et pourtant ἐπέπληξεν, gr. 12.2, paraît bien être la leçon du manuscrit. Arm. 13.2 : « il le châtia **տանջեաց**. » A moins qu'il faille lire, au lieu de ἐπέπληξεν, ἐνέπληξεν ou ἐξέπληξεν « il le frappa de stupeur ».

L'arménien, 11.10-13.3, a, mot-à-mot (gé. suit arm.) : « Nous trouvons aussi pour le bienheureux Isaac qu'il fit semblable à lui (*i. e.* « comme lui », savoir Jacob ; ou bien « semblable à cela »), lui (Isaac) qui bénissait Jacob son fils cadet et le gratifiait de toutes sortes de faveurs, parce que le Christ devait naître de lui selon la chair. Et, pour Esaü, sachant d'avance qu'il porte les figures du peuple, et comprenant les méchants desseins de son cœur, il ne (le) bénit pas, mais, en force des paroles, par une prophétie, il (le) châtia. Et parce que cela est ainsi, l'Écriture elle-même une fois au milieu venue (*i. e.* : produite) nous montrera plus clairement ce qui précède ».

L'arménien distingue donc bien deux phrases et il finit la première après Χριστόν.

1. — Dans la seconde phrase il prend une première fois προειδώς « sachant d'avance » **յառաջ գիտացեալ** ; puis il reprend, quant au sens, ce προειδὼς une seconde fois : « comprenant, **իմացեալ** » pour avoir un verbe dont son **խորհուրդն**, traduisant λογισμόν, soit l'objet.

2. — De plus, il omet προτέρου et traduit fautivement ὅτι complétif comme un ὅτι conjonction : « parce que, **վասն զի** ».

3. — Peut-être avait-il dans son grec δείξει au lieu de διδάξει ; et sans ἡμᾶς.

Mais il ne lisait pas ἄν, car il aurait traduit ηὐλόγησεν dans οὐκ ἂν... ηὐλόγησεν, non par un aoriste, comme il fait : **աւրհնեաց**, mais par un imparfait : **աւրհնէր**.

Mais lisait-il οὐκ αὖ ? Peut-être, mais il aura cru pouvoir négliger la nuance que αὖ ajoute. Et, de fait, ce qui est essentiel pour le contexte c'est une négative au réel : οὐκ ηὐλόγησεν, qu'il traduit parfaitement par un aoriste : **ոչ աւրհնեաց** « il ne (le) bénit pas ».

Bref nous croyons devoir éditer le grec, 10.9-12.3, comme suit :

Εὑρίσκομεν δὲ καὶ τὸν μακάριον Ἰσαὰκ τὰ ὅμοια πεποιηκότα, καὶ τὸν μὲν Ἰακὼϐ τὸν νεώτερον υἱὸν εὐλογοῦντα, καὶ πάντα τούτῳ χαριζόμενον διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν. Τὸν δὲ Ἡσαῦ, τύπον ἔχοντα τοῦ προτέρου λαοῦ, προειδώς που τὸν < ἐν > τῇ καρδίᾳ πονηρὸν λογισμόν,

τοῦτον οὐκ ⌈αὖ⌉ ηὐλόγησεν, ἀλλά, δυνάμει ῥητῶν, διὰ προφητείας ἐπέπληξεν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, αὐτὴ ἡ γραφὴ ἀναπτυχθεῖσα σαφέστερον ἡμᾶς διδάξει τὰ προειρημένα. Gé. 10.13-12.3 = arm., sauf omission de **մարգարէութեամբ** et modification à partir de **գիրք**.

(31) gr. 12.7-8 : τὸ μὲν οὖν ἐντέλλεσθαι τὸν προφήτην τροφὴν αἰτοῦντα παρὰ τοῦ Ἡσαῦ. « Le fait donc que, d'une part, le prophète, demandant à Esaü de la nourriture, le fasse en lui donnant un ordre ».

Arm., 13.7-8, (gé., 12.7-8, suit arm.) sépare : « Et le fait que le prophète donne un ordre à Esaü et requiert de lui nourriture, marque... etc. »

(32) gr. 12.9 : ... τῷ πατρί. Arm. 13.9 : « ... pour l'Esprit, **հոգւոյ** », sans doute mauvaise lecture d'une abréviation : π̅ρ̅ι̅ lu π̅ν̅ι̅. Gé., 12.9, a « spirituel ».

(33) gr. 12.12 : ἀντιποιούμενος « révendiquant », arm., 13.11-12 : « montre que le peuple devait *aimer*, **սիրել**, sa propre gloire ». Gé. 12.13 = arm.

(34) gr. 14.1 : τύραννον. Arm. 15.1 : « et *choisir* pour sien roi un adversaire ». Gé., 14.2, *idem*. Arm. a lu, ou plutôt entendu, (à la dictée) **ընտրել** pour **խնդրել**, gr. αἰτεῖσθαι, avec **տ** prononcé **դ** (?).

(35) gr. 14.1 : αὐτόν; arm. 15.2 : « eux » αὐτούς (?). De même dans gé., 14.3.

Gr. 14.2. Dt., 33.29 n'a pas du tout ce sens! même dans le grec des LXX où il signifie, comme en hébreu « Et son épée (l'épée de Iahvé) c'est ta gloire ».

(36) gr. 14.6 sv. Il faut dès ici traduire ἔριφοι de la Genèse par « petits boucs », si on veut accorder cette citation à l'explication qu'en donne plus bas Hippolyte et au texte de Mat. 25.32 où ἔριφοι signifie « boucs ».

(37) gr. 14.12 : προσήλυτος = *aduena*. ὡς ἐν κόσμῳ προσήλυτος ζῶν « comme vivant en étranger dans le monde ». Arm. 15.11-12 : « comme si dans le monde l'étranger il cherche ». Gé., 14.14, a : « il manifeste l'état d'étranger ». On peut se demander si arm. n'a pas lu ou plutôt s'il ne lisait pas : ὡς ἐν κόσμῳ τὸν προσήλυτον ζητῶν, et si ce ne serait pas la bonne leçon : « comme allant par le monde à la recherche (à la chasse!) du prosélyte ». Cf. note 71.

(38) gr. 16.2 (*TU* 15.27) : ἐρίφους μὲν ὄντας : accusatifs impossibles. Abréviations des désinences -ους, -ας, mal lues, ou par le copiste sur le manuscrit qu'il copiait ou par Diobouniotis et Beïs sur le manuscrit des Météores (?). L'arménien, 17.2, suppose correctement : ἔριφοι μὲν ὄντες : « Nous qui, dès l'origine, boucs étions, parce que tous pécheurs étions. » Gé. 16.3 = arm.

(39) gr. 16.3. Après καλοὶ l'arménien, 17.3, ajoute « maintenant ». Gé., 16.4, de même. Donc : « Nous qui dès l'origine boucs étions, parce que tous pécheurs étions, tendres et beaux maintenant devenons en obéissant, par la foi du Christ justifiés... ».

(40) gr. 16.5. Entre προσφερόμενοι et ὅς l'arménien, 17.5-6, ajoute : « et, en nourriture spirituelle pour le Verbe (ou : du Verbe) constitués... » Ce membre de phrase est absolument nécessaire au sens, car tout ce qui est dit dans la relative commençant par ὅς ne peut pas se rapporter à Dieu, θεῷ mais bien se rapporte au Verbe, λόγος. Donc ὅς suppose un peu avant comme antécédent λόγος et on le trouve dans le « plus » arménien. Ce « plus » est donc authentique. Gé. 16.7-8 = arm., mais avec un contre-sens.

Qu'y avait-il dans le grec? « Constitués » (ou : « préparés ») arm. **հաստատեալք** *hastatealk'*. Au singulier *hastateal* peut traduire ἐστηριγμένος (c'est le cas le plus fréquent dans la Bible), ou κτισθείς, μένων, et même, avec *em* : πέπεισμαι; mais il traduit aussi : συνιστάμενος, 2 Mac., 4.30; 9.27; 2 Pet., 3.5; καθιστάμενος (Ep. Jac., 3.6); κατηρτισμένος (Ps., 88.38; 1 Cor., 1.10); ἐξηρτισμένος (2 Tim., 3.17). Qu'on choisisse l'un ou l'autre on trouvera pour *hastatealk'* un participe terminé en -μενοι, ce qui suffit à expliquer l'omission dans le grec par saut du même au même, une ligne probablement. Nous choisissons ἐξηρτισμένοι et proposons :

...προσφερόμενοι καὶ εἰς τροφὴν πνευματικὴν τῷ λόγῳ ἐξηρτισμένοι καὶ πρὸς βρῶσιν πνευματικὴν τοῦ λόγου ἐξηρτισμένοι.

(41) gr. 16.8 : ἔστιν; arm., 17.8, omet, par haplographie (?) : **եթէ է**. Gé., 16.11, l'a.

(42) gr. 16.9 : ἔσομαι; arm. 17.9 : « je serai trouvé; je me trouverai ». De même dans gé., 16.12.

(43) gr. 16.10 : πῶς exclamatif; arm., 17.10, interrogatif indirect : « Tu vois comme... ». Dans gé., nous avons une complétive, 16.14.

(44) gr. 18.1 : καὶ αὐτός; arm. 19.1 : « Jacob lui aussi ». Gé. de même, 16.17.

(45) gr. 18.4. Je ne vois pas mieux pour cet ἐπιτελεῖσθαι. « Sur un autre » : que Jacob? ou que le Seigneur? Que Jacob, plutôt.

(46) gr. 18.5 : πρὸς αὐτόν; arm., 19.5, omet. Gé., 18.5, a πρὸς αὐτόν, sous forme de particule pronominale objective.

(47) gr. 18.8 : τέκνον; arm., 19.7, omet. Gé., 18.9, l'a.

(48) gr. 18.9-10 : κατάραν ἡμῖν καὶ ὄνειδος κατὰ ταῦτα ἐπιφέροντες, c'est-à-dire : « ajoutant, à ce sujet, contre nous, malédiction et outrage ». Arm. 19.8-9, mot-à-mot : « ... malédiction et outrage pour nous ceci regardant », c'est-à-dire : « regardant ceci pour nous (comme) malédiction et outrage », « en nous comptant ceci (comme) malédiction et outrage ». Gé., 18.12, a *est* au lieu de *regardant*.

(49) gr. 18.10 : γάρ ; arm. 19.9 : այլ « mais ». Gé. 18.12 : « car ».

(50) gr. 18.12 : ὅπερ ἐπεπλήρωσεν; arm. 19.11 : որպէս « comme », ὥσπερ (?). Gé. 20.1 : « comme ».

(51) gr. 20.1 : διὰ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ξύλου θάνατον ἀναδεξάμενος : « ayant, grâce à son corps, pris sur soi, sur le bois, la mort ». Arm. 19.11-21.1 : « ayant, sur (ou, exactement : « autour de ») son corps, pris sur soi, sur le bois, la mort de l'homme ». Peut-être arm. lisait-il : « ... θάνατον ἀν | θρώπου ἀν | αδεξάμενος, θρωπουαν sauté au cours de la transmission du grec par homoioteleuton. La pensée est plus explicite avec ἀνθρώπου. Gé. 20.1-2 : « dans (ou par) sa chair, pour les hommes, de la mort sur la croix, il s'est chargé ».

(52) gr. 20.2 (*TU* 16. 29-30) : ἐν τῷ κόσμῳ. Arm., 21.1, a la vraie leçon : « dans la Loi »: ἐν τῷ νόμῳ. Cf. gr. 42.8. Gé. 20.3 : « de la Loi ».

(53) gr. 20.7 (*TU* 17.4) : τὸ οὖν. Lire τὸ μέν (cf. τὸ δέ l. 8). Abréviation de μὲν mal lue (?).

(54) gr. 20.12-13 (*TU* 17.11) : σημαίνει τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὸν πατέρα ὑπακοήν : « ... signifie l'obéissance où le Verbe se tenait vis-à-vis de son Père ». Arm., 21.10, a, mot-à-mot : « ... la jour à jour du Verbe obéissance à l'égard de son Père ». հանապազ *hanapaz* « continuellement, jour à jour » traduit dans l'Ancien Testament, le plus souvent, διὰ παντός; dans 3 Rois, 10.9 et 1 Mac., 6.18, il traduit δι' ὅλου. Dans le Nouveau Testament il ne traduit διὰ παντὸς que 3 fois : Mt., 18.10; Mc, 5.5; Héb., 2.15. Il traduit πάντοτε dans Mt., 26.11; Lc, 15.31; Jo., 8.29; 12.8. Il traduit ἀεὶ une seule fois : 2 Cor., 6.10. Ici, également, il traduit ἀεί, que nous trouvons dans l'apparat des *TU*, mais déformé : τίνα ἡ του, qui doit se lire τὴν ἀεὶ τοῦ. Gé. 20.14 = arm.

(55) gr. 22.1 : Ἡσαῦ. Arm., 23.1, omet. Gé. aussi, 22.2

(56) gr. 22.2-5. L'arménien, 23.2-5, se traduit ainsi littéralement : « Ce n'est pas en ignorance que le prophète posait la question à Jacob, parce qu'il voyait en esprit l'avenir. Pas plus que Josué, fils de Navé, qui questionnait les Gabaonites, n'ignorait quelle méchanceté était, de par eux, en machination; mais (le) sachant, il pardonnait, pour que les Gentils une fois venus à repentance et ayant cru en Josué et en Jésus, eussent la vie (ou : fussent sauvés) ».

A comparer avec le grec, on voit :

1° que le membre de phrase ἵνα τὰ ἐν θεῷ Ἰησοῦ μετανοοῦντα καὶ πιστεύοντα σωθῇ, inintelligible avec, pour sujet à σωθῇ, cet unique article pluriel neutre τά, est à restituer ainsi :

ἵνα τὰ ⌜ἔθνη εἰς Ἰησοῦν καὶ εἰς Ἰησοῦν⌝ μετανοοῦντα καὶ πιστεύοντα σωθῇ.

A. Corruption de ἔθνη en ἐν θεῷ;

B. καὶ εἰς Ἰησοῦν, sauté par homoioteleuton. C'est-à-dire : « ... pour que les Gentils venant à repentance et croyant en Josué et en Jésus, fussent sauvés. »

Josué (type) = Jésus (antitype) = Sauveur.

Josué et Jésus sont exprimés en grec par la même forme : Ἰησοῦς. L'arménien a le

moyen de les distinguer : pour Josué, il a *Yesu*, et pour Jésus (Christ), il a : *Yisous*, ce dernier écrit dans le manuscrit avec un *pativ* : յս. Gé., 22.2-6, suppose arm., avec des modifications.

2° Les mots qui précèdent immédiatement le membre de phrase que nous venons de corriger : ἀλλὰ ἐν δόλῳ συνεχώρει (gr. 22.4; *TU* 17.17-18) sont bien difficiles à traduire. Essaierons-nous : « il se joignait (à eux) dans la ruse », ou : « il connivait à la ruse »? Cela ne cadre pas du tout avec ce que fit Josué.

Or l'arménien dit : « ... mais (le) sachant, il pardonnait ». Gé. « sciemment ». Ce qui s'accorde parfaitement avec le récit du chapitre IX de Josué. L'arménien ne lisait donc pas ἐν δόλῳ, mais, probablement, εἰδὼς ou εἰδότως, que nous adoptons. Et nous donnons, comme lui, à συγχωρεῖν, le sens que ce verbe a souvent chez les écrivains ecclésiastiques : « pardonner », qui va très bien dans ce contexte typologique.

3° gr. 22.2 (*TU* 17.15-16) : ... ἐρωτᾷ γὰρ πνευματικῶς τὰ γινόμενα; « ... car il interroge en leur signification spirituelle les événements ». Qu'est-ce que cela veut dire? Et cela n'explique pas du tout οὐκ ἀγνοῶν.

L'arménien, lui, a : « ... car il voyait en esprit l'avenir ». Gé. 22.3 : « voyait ». Ce qui explique parfaitement οὐκ ἀγνοῶν

Mais « il voyait » ne peut pas répondre à ἐρωτᾷ de notre texte (ms. ἐροτά), ce qui fait conjecturer que l'arménien lisait une forme du verbe ἐνορᾶν, forme qui est à déterminer. Dans ces Bénédictions mêmes Hippolyte emploie deux fois le participe présent ἐνορῶν : gr. 58.1; 72.12, et justement pour une vision ou vue prophétique. En 72.12, l'arménien, 73.12, traduit cet ἐνορῶν par հայեցեալ *hayeçeal* « ayant regardé, jeté les yeux sur », et en 58.1, il le traduit, 59.2, par տեսանէր *tesanēr* « il voyait », qui est exactement le verbe que nous avons ici en face de ἐρωτᾷ. On trouvera par surcroît d'autres exemples de ἐνορᾶν, ἐνιδεῖν dans l'*Elenchos* (voir éd. P. Wendland, lexique).

N'était cet ἐνορῶν, attesté deux fois dans les seules Bénédictions d'Isaac et de Jacob, on pourrait penser à une forme d'ἐφορᾶν, dont il y a un exemple dans l'*Elenchos* (éd. P. Wendland, p. 69.15) avec un sens qui conviendrait bien à notre contexte. Voici la phrase (p. 69. lig. 13-16) : τετάχθαι γὰρ νομίζουσι κατὰ τὸν ἀρκτικὸν πόλον τὸν Δράκοντα, τὸν ὄφιν, ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου πόλου πάντα ἐπιβλέποντα καὶ πάντα ἐφορῶντα ἵνα μηδὲν τῶν πραττομένων αὐτὸν λαθῇ.

L'arménien lisait-il ἐνεώρα (ἐφεώρα) ou ἐνορᾷ (ἐφορᾷ)? Puisqu'il a traduit ἐπερωτᾷ (présent) par հարցանէր *harçaner* (imparfait), il est à peu près sûr qu'il lisait ἐνορᾷ (ἐφορᾷ). A ce qu'il ait ainsi traduit deux présents par deux imparfaits, rien d'étonnant. Car l'arménien transporte ainsi souvent le présent dans le passé et, avec certains verbes, emploie l'imparfait de l'indicatif là où d'autres langues emploient le présent. (Voir : L. Mariès. Noms et verbes d'existence chez Eznik. Extrait de la Revue des Études Arméniennes. Tom. VIII, fasc. 2. p. 110 [R.E.A. 188] bas, et 114 [R.E.A. 192] mil. : ...**Թէ մշտ էր Աստուած և արարածս ինչ ոչ ունէր**, où, en français, il faut traduire : « ... que de toute éternité Dieu existe et n'a [sans avoir] aucunes créatures que ce soit »).

L'arménien *zlineloçn* « l'avenir, le futur », répondrait mieux à τὰ γενησόμενα, que à τὰ γινόμενα, mais le sens de « contempler » que peut avoir ἐνορᾶν (cf. ἐνόρασις θεοῦ Porph. Marc. 13; Clém. 2.388 (Migne) « contemplation ») peut très bien avoir suffi à lui faire interpréter τὰ γινόμενα, simplement « les événements », par « les événements à venir, l'avenir ».

Ceci dit nous croyons pouvoir établir comme suit le texte de ces lignes, gr. 22.2-5, οὐχ ὡς ἀγνοῶν ὁ προφήτης ἐπερωτᾷ τὸν Ἰακώβ. ⸢ἐνορᾷ⸣ γὰρ πνευματικῶς τὰ γινόμενα. Οὐ γὰρ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐπερωτῶν τοὺς Γαβαωνίτας ἠγνόει τὸ ὑπ'αὐτῶν τετεχνασμένον πανούργευμα, ἀλλὰ ⸢εἰδότως⸣ συνεχώρει, ἵνα τὰ ⸢ἔθνη εἰς Ἰησοῦν καὶ εἰς Ἰησοῦν⸣ μετανοοῦντα καὶ πιστεύοντα σωθῇ.

« Ce n'est pas parce qu'il ignore que le prophète interroge Jacob; car il ⸢contemple⸣ (ou : ⸢aperçoit de loin⸣, si on prend ἐφορᾷ) en leur signification spirituelle les événements. Josué, fils de Navé, interrogeant les Gabaonites (Jos., 9.3-27), n'ignorait pas en effet ce qu'en leur fourberie ils tenaient machiné, mais ⸢sciemment⸣ il pardonnait, pour que ⸢les Gentils⸣, venant à repentance et croyant ⸢en Josué et en Jésus⸣ fussent sauvés ».

Le parallélisme entre Isaac et Josué est dès lors parfait :

Isaac n'ignore pas, comme Josué n'ignorait pas.

Pourquoi? Parce qu'Isaac voit d'avance les événements, comme Josué avait connaissance de la fourberie des Gabaonites.

Et la typologie est nettement marquée :

Josué (type) = Jésus (antitype) = Sauveur (σωθῇ).

(57) gr. 22.9. Diobouniotis et Beïs (*TU* 17. 23) ponctuent comme suit en ajoutant un γάρ : τοῦτο σημαίνει· ὁ [γὰρ] λόγος ὁ ἐν τῷ Ἰακὼβ... Ce γὰρ est parfaitement inutile, et gêne même. L'abréviation de ὅτι (cf. E. M. Thompson, Handbook of Greek and Latin Palaeography. London. 1893, p. 96) a dû être omise parce que prise pour une dittographie de ὁ. Hippolyte construit σημαίνειν : 1° avec l'accusatif; 2° avec ὡς; 3° avec ὅτι : ici gr. 36.1 : σημαίνει μυστικῶς ὅτι ἤμελλεν ὁ λόγος...

(58) gr. 22.9-10. L'arménien, 23.10-11, tel qu'il est ponctué, et en tenant compte de l'addition marginale յանկոյց, peut se traduire à peu près comme suit :

« Ceci il marque : que le Verbe < a accompli > d'avance le mystère, ayant pris forme de voix des prophètes, et Lui, par eux, d'avance montrait le futur (ou : l'avenir) ».

Compare-t-on avec le grec, on voit :

1° que ἐν τῷ Ἰακὼβ manque dans l'arménien;

2° que, en réalité, ἐγένετο n'est pas traduit.

Ad 1um. En face de նորաւք, dans նորաւք յառաջ ցուցանէր, on peut supposer qu'il y avait originairement :

զի բանն յա | կոբաւ յա | ռաջագոյն ou même, avec l'article ն après յակոբաւ, soit, en erkat'agir :

ԶԻԲԱՆՆՅԱ | ԿՈԲԱՒՆՅԱ | ՌԱՋԱԳՈՅՆ

On a, arm. 53.8-9, եւ որ Յովսեփան նշանակեցաւ, dans une relative déterminée il est vrai, l'article ն après Յովսեփա. Ce n'est pas ici le cas, mais on peut supposer que, en face de ὁ ἐν τῷ Ἰακώβ, l'arménien, par l'article ն après Յակոբաւ, soit Յակոբաւն, a voulu rendre le caractère de groupe qu'ont en grec ces mots.

Or, dans cette suite, à un stade de la transmission, un saut du même au même a dû se produire. Aussi bien gé., 22.11, a-t-il : « à l'adresse de Jacob ».

Ad 2 um . L'addition marginale յանկոյց, au sens de աւարտել, j'imagine, c'est-à-dire « accomplir », cherche à rendre la phrase compréhensible. Mais cette addition n'est pas de la main du copiste, elle est de la main du correcteur (noter en particulier la façon de faire le ց qui n'est pas la même), et elle est arbitraire : elle ne répond à aucun mot du texte grec. Ce correcteur a, par son renvoi, mis յանկոյց entre բանն et յառաջագոյն, et c'est lui aussi je crois, qui aura mis un *but'* après զխորհուրդն, indiquant par là qu'il voyait dans կերպարանեալ, pris au sens de « a pris la forme de », la traduction de ἐγένετο. Mais il n'y a pas de doute que յառաջագոյն կերպարանեալ ne rende ici προτυπῶν. Προτυπούμενον, gr. 32. 13-14, est rendu par յառաջ կերպարանեալ; προτυπούμενοι, gr. 4.12, par կերպարանեալք (juste après միայն, au début d'une lacune : il devait y avoir avant ce միայն, յառաջ); προετύπου, gr. 14.9, par յառաջ կերպարանէր; ἐν τύπῳ gr. 84.11, par կերպարանեալ; τύπον, gr. 10.11, par զկերպարանս.

Où est donc le verbe à un mode personnel dans cette phrase arménienne? Où est ἐγένετο? On remarquera que le seul αὐτὸς du grec serait rendu par եւ նա. On peut dès lors se demander si ce եւ n'est pas le reste de ե | ղեւ | նա; ou simplement եւ issu de եղեւ par lecture rapide. 6 fois sur 7, l'arménien, ailleurs, traduit ἐγένετο par եղեւ (gr. 30.7; 32.14; 34.8; 76.1; 80.5; 90.1); une fois, gr. 30. 2, il le traduit par լինէր.

Nous rétablirions donc l'arménien ainsi : Զայս նշանակէ զի բանն <Յակոբաւն> յառաջագոյն զխորհուրդս կերպարանեալ՝ ձայն մարգարէիցն եւ <ս եղեւ>. նա նորաւք յառաջ ցուցանէր զլինելոցն :

Pour τὰ μυστήρια le ms. arm. a զխորհուրդն au singulier : τὸ μυστήριον, mais Ն et Ս, en erkat'agir, sont assez faciles à confondre (voir autres exemples).

Donc : « Ceci il montre, que le Verbe préfigurant ⸢les mystères⸣ <par Jacob > <devint aussi (ou : se fit aussi)> voix des prophètes. Lui, par eux, d'avance, montrait l'avenir ».

Ce qui, jusqu'à la nuance exprimée par καί (καὶ φωνὴ ἐγένετο « se fit *aussi* la voix), recouvre bien le grec.

(58 bis) gr. 24.4. Il faut rétablir υἱὸς après γενόμενος, d'après arm. 25.4.

(59) gr. 24.6. Rétablir ὡς devant ὀσμή, comme il est du reste à 26.4. Confusion d'abord de ω avec ο : ος pour ως, omis par haplographie : οσοσμη > οσμη. Arm., 25.6, et gé., 24.8, ont ὡς.

(60) gr. 24.8. Rétablir :

...σοι | ἔθνη, καὶ προσκυνήσουσίν σοι | ἄρχοντες | | sautés par homoioteleuton. Est dans arm., 25. 8, et aussi dans gé., 24. 10-11.

(61) gr. 24.12 (*TU* 18.15) : οὐδὲ γὰρ τοῦτο. L'arm., 25.11-12, a : « Car rien de ces (choses)-ci ne fut pour Jacob (ou : ne se réalisa en Jacob) », paraît avoir eu sous les yeux, et de même gé., 24.15 : οὐδὲν γὰρ τούτων, bien meilleur; οὐδὲ γὰρ τοῦτο peut s'expliquer par mauvaise lecture des désinences -εν, -ων en abrégé.

(62) gr. 26.2. Arm., 27.2, omet πάλιν. Gé. aussi, 26.1.

(63) gr. 26.7 : ἐν τοῖς σωζομένοις « parmi ceux qui sont sauvés ». Arm., 27.6, a : **ի կենդանիս** « parmi les sauvés » car l'arménien traduit systématiquement σώζομαι par **կեամ**. Gé., 26.8, peut se traduire aussi bien par *vivre* ou par *être sauvé*.

(64) gr. 26.7-8. Le grec a le texte DE a ς de Nestle, sans ἐκ, les deux fois (2 Cor. 2.15-16) : οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν.

L'arménien, 27.7, de même gé., 26.8-9, a le texte en page : οἷς μὲν ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωήν : « pour certains odeur (qui va) de la mort, à la mort; et pour certains odeur (qui va) de l'état de vie, à la vie », sauf omission de *ի* devant *կենդանութենէ*.

(65) gr. 26.12. Arm., 27.11, omet ὡς σῖτον. Gé., 26.16, aussi l'omet. Arm. a : *բազմութիւն ցորենոյ եւ գինւոյ տապցեալ՝ զուարթուն եղոյց ըշտեմարան ժողովեալ*. Lire *շտեմարան* ou *ի շտեմարան*, *ըշ* pour *իշ* peut être confusion auriculaire à la dictée (?) ou du scribe se dictant à lui-même. On peut penser qu'il y avait originairement :

ի շտեմարան | *իբրեւ ցորեան* | *ժողովեալ*.

Donc arm. = grec. *ժողովեալ* au singulier parce qu'attribut (?), ou peut-être le *-ս* de *արդարացեալս*, un peu plus loin, vaut aussi pour *ժողովեալ*, les deux participes ne formant qu'un seul groupe (?).

(66) gr. 26.13 (*TU* 19.7) : καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ὡς οἶνον δεικνυμένους ; « et, grâce à l'Esprit, comme vin montrés » (?) L'arménien, 27.12, qui a : « et, grâce à l'Esprit (par l'Esprit) comme par vin justifiés » (Gé., 26.16, a : « comme par vin réjouis » peut-être sous l'influence de Ps. 103.15), suppose : καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ὡς οἴνῳ δικαιουμένους qui dit peut-être référence à 1 Tim. 3. 16 : ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι; arm. *արդարացաւ հոգւով*, bien qu'il s'agisse là, non du fidèle, mais du Christ. Peut-être aussi y a-t-il allusion au « vin nouveau » de l'Evangile : Mt. 9.17; Mc 2. 22; Lc 5.37. Peut-être aussi au « vin nouveau; moût » de Joël 1.5; 4.18. (Cf. discours de Saint Pierre, Act. 2.14 sv., au v. 15 : οὐ... μεθύουσιν,... ἀλλα τοῦτό ἐστιν τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ. Toute la prophétie de Joël pourrait s'intituler « La Prophétie du vin nouveau ». Le mot *'asîs* « vin nouveau; moût », 7e vers à partir du début, 7e vers à partir de la fin, y fait « inclusion ». Or ce mot, à part ces deux endroits de Joël, ne se trouve que 3 autres fois dans toute la Bible : Is. 49.26; Am. 9.13; Cant. 8.2.

La leçon ὡς οἴνῳ δικαιουμένους, nous paraît être la leçon authentique et nous l'adoptons; δεικνυμένους (ms. δικνυμένους) paraît bien être corruption de δικαιουμένους, et οἶνον pour οἴνῳ être dû à la confusion des abréviations pour -ον et -ῳ ou rendu nécessaire par la leçon δεικνυμένους.

(67) gr. 28.1-3. Saut de ἄρχοντες à ἄρχοντες; les lignes sautées par le gr. se trouvent dans arm. et dans gé. 29.1-3, 28.2-4 avec une modification. A la fin, arm., 29.3, traduit encore σώζονται par « vivent ».

Dans la photographie du ms. géorgien 1141 de Tiflis (T) que nous possédons, les pages 292 et 293 n'ont pas été prises. D'après les pages précédentes, une colonne de T correspond à treize lignes de notre texte imprimé, ce qui permet de donner les correspondances suivantes entre ces deux pages et notre texte : 292 a = 28,4; 292 b = 30,1; 293 a = 32,1; 293 b = 32, 14 et 294 a = 38.1. En dehors de la première et de la dernière, ces correspondances ne sont qu'approximatives, à un ou deux mots près, c'est pourquoi nous n'avons pas mis cette pagination dans le texte. L'étendue de texte entre 293 b et 294 a s'explique par l'interpolation de la page 284 b., 11-27 et de la page 285 a, 1-21.

(68) gr. 28.5-6. Ici encore, dans la citation d'Isaïe (65.15-16), saut de ἀληθινὸν à ἀληθινόν.

Arm., 29.5-6, a : « et qui jurent sur les cieux jurent sur le Dieu véritable ». Dans gé. 28.8 : « Dieu vivant ». Dans les LXX, Isaïe 65.16 a : ἐπὶ τῆς γῆς; la Bible arménienne (Zohrab), aussi : ի վերայ երկրի. Le « sur les cieux » յերկինս, de l'arm., de même dans gé., est-il une faute pour յերկրի, et même յերկրիս, avec l'article -ս? Ou bien Hippolyte lui-même, citant probablement de mémoire, a-t-il contaminé Is. 65.16 par Mt. 5.34 : μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐράνῳ...?

(69) gr. 30. 1-2. L'arménien, 31.1-2 a, au singulier : « Car, qui était pensé être son frère selon la chair, de celui-là, Seigneur il devenait... », et il continue au pluriel : « afin que ceux-ci... etc ». Arm., 31.2, et gé., 30.2, omettent καὶ δεσπότης, mais cette omission est due à un saut du même au même en arménien : նորատէր | եւտանուտէր | լինէր. Toutefois, la même omission se retrouvant p. 77.1, (gé. 76.1), on peut aussi l'expliquer par un procédé de traduction : les deux mots grecs κύριος et δεσπότης seraient rendus par le seul տէր.

(70) gr. 30.7-8. Saut de 'Ιακώϐ à 'Ιακώϐ. LXX, Gen. 27.30 : καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ παύσασθαι 'Ισαὰκ εὐλογοῦντα τὸν 'Ιακὼϐ | τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ὡς ἐξῆλθεν 'Ιακὼϐ | ἀπὸ προσώπου...

L'arménien, 31.7-8, a cette ligne : « Et il arriva, dit (l'Écriture), qu'après qu'eut cessé Isaac de bénir Jacob son fils, et il arriva comme fut sorti Jacob de la face d'Isaac son père...».

Gé., 30.8-9, a eu le texte d'arm., mais sa traduction le masque.

(71) gr. 30.12 (*TU* 20.7) : <ἦν> (la circoncision) <πρὸς> ajoutés par Diobouniotis et Beïs ne me paraissent pas être des additions heureuses. L'arménien ne les a pas, et traduit : « Ils offraient les nations étrangères comme nourriture, eux qui manquaient de nourriture et ne pouvaient pas toucher au pain céleste ». Les Juifs, veut dire Hippolyte, je crois, offraient à Iahvé les prosélytes, pris à la chasse (voir note 37 : Esaü et son gibier, si on admet la leçon de l'arménien à cet endroit : τὸν προσήλυτον ζητῶν au lieu de : προσήλυτος ζῶν), ne pouvant pas offrir ou le pain de la volonté de Dieu accomplie parfaitement (?) ou même le sacrifice, le pain eucharistique (?). Le pluriel : « ils offraient... etc », suivant le collectif λαὸς n'a rien d'étonnant : il est courant dans la Bible.

(72) gr. 34.1-2. Ici encore, entre 'Ισαὰκ et ἐπί, saut du même au même dans le grec. L'arménien, 35.1-2, a, mot-à-mot : « Mais ce que l'Écriture dit, ainsi : « S'extasia Isaac d'une extase grande, forte », ceci est, ainsi : « Il fut saisi d'admiration au sujet des événements ». De même gé. 34.5-6. L'arménien avait donc, dans son grec, à peu près ceci :

ἐξέστη δὲ 'Ισαὰκ | ἔκστασιν μεγάλην σφόδρα, τοῦτ' ἔστιν· ἐθαύμασεν 'Ισαὰκ | ἐπὶ τῷ γεγονότι...
L'arménien aura jugé inutile de répéter la seconde fois : Isaac.

L'arménien a traduit ἐξέστη par Հիացաւ ; par զարմացաւ il traduirait ἐθαύμασεν. Or, dans la Bible arménienne, զարմանալ traduit très souvent ἐξίστασθαι (Voir Concordance arm.); mais, pas une fois dans les 6 exemples cités par la concordance arménienne, Հիանալ ne traduit ἐξίστασθαι. Par contre զարմանալ traduit parfois θαυμάζειν, par ex. : Judith 10.7 : « ἐθαύμασαν ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῆς » ; arm. : զարմացան նորա ընդ գեղ նորա. Voir aussi LXX, Judith 10.19,23 (Bible arm. 10.17,20). La construction avec ἐπὶ suggère que c'est bien par ἐθαύμασεν qu'Hippolyte a dû expliquer ἐξέστη.

(73) gr. 34.2-3 : προορῶν τὰ ἔθνη διὰ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ θεοῦ μέλλοντα εὐλογεῖσθαι. Il est difficile de traduire διὰ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ τοῦ θεοῦ... L'arménien suit la même leçon grecque. Mais on peut se demander si entre υἱοῦ et τοῦ θεοῦ il n'y avait pas originairement ὑπό. Il n'est pas improbable que ces discours d'Hippolyte n'aient été pris en tachy-

graphie. On peut dès lors supposer qu'à un stade de la transmission on a eu : υἱοῦ ὑπὸ écrits en abrégé : υἱν | ὕν | τοῦ... et, dès lors, entre ν et ν, figurations ici des tachygraphies pour ου et πο, a pu se faire un petit saut du même au même, ou du semblable au semblable. On a dès lors : « ... voyant à l'avance que, les Gentils, c'était par le fils cadet, que, <par > Dieu, ils devaient être bénis et accéder au Testament de la Promesse faite aux Pères ». Que νεωτέρου désigne ici, le cadet, Jacob, les développements qui suivent sur le droit d'aînesse le montrent.

(74) gr. 34.5 : τοῖς ἴχνεσιν : mot-à-mot : (s'attachant) aux plantes des pieds (des prophètes); ἴχνος a ce sens chez Galien, 12.195; d'où « pied » (par opposition à ὠλένη) Eurip. Bacch. 1134. (Voir Bailly, dict. s.v.). Gr. 34.6 : ἔσχατος, l'arm., 35.5, a « le second » δεύτερος. Gé. 34.10 = arm.

(75) gr. 34. 11. Le grec a seulement : « ἐλθών σου μετὰ δόλου ». Nous croyons devoir restituer. Pourtant l'arm., 35.10, a seulement, mot-à-mot : « Et quant au dire de lui (Isaac) « avec ruse », il (ce dire) signifie avec mystère. Car (ou : parce que) etc... ». De même gé., 34.16. A moins que զ- dans զասելն ne décalque brutalement l'article τό; on traduirait alors : « et le dire de lui « avec ruse » signifie... etc. ».

(76) gr. 36.1 : μυστικῶς « impliquant là un mystère ». Mystère, au sens de réalité invisible cachée sous et exprimée, ou figurée, par une réalité visible.

(77) gr. 36. 2 (*TU* 21.15). L'arménien, 37.1-2 : զի նովաւ անծանաւթ ծնեալ, paraît bien avoir eu : ἵνα δι' αὐτοῦ ἄγνωστος γεννηθείς, ce qui pourrait peut-être signifier : « afin que, grâce à lui (l'esclave), engendré inconnu (dans sa génération temporelle) il reçût la bénédiction du Père ». Gé., 36.2-3, suppose arm.

Il s'agirait alors du Verbe une fois incarné, de Notre Seigneur; et, de fait, Notre Seigneur est né inconnu et ne s'est révélé que peu à peu; et il a été ainsi béni par Dieu comme homme. La « ruse » de Jacob est « figure » de l' « incognito » du Christ. Cet « incognito » (antitype) *réaliserait* la « ruse » de Jacob (type).

Dans le grec tel qu'on le lit dans l'édition de Diobouniotis et Beïs : ἵνα διὰ τοῦ ἀγνώστου γεννηθείς, διὰ τοῦ ἀγνώστου ne peut pas, semble-t-il, être le régime du participe passif γεννηθείς, car, gr. 32.14, on a, avec ὑπὸ et non pas διά, ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεννηθείς; et on ne peut guère penser à un διὰ τοῦ ἀγνώστου, neutre, expression adverbiale, qui ferait allusion à Isaïe 53.8 : τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; entendu ordinairement de la génération *éternelle* du Verbe.

(78) gr. 36.4 (*TU* 21.18), ms. ἴδη, à lire ἤδη, d'après LXX, et non ἰδού, comme lisent Diobouniotis et Beïs.

(79) gr. 36.6,12 : ἐγγίσωσιν, valeur de ce subjonctif? Sorte de délibératif?

(80) gr. 36.8-10. L'arménien, 37.7-9, a, mot-à-mot : « Combien manifestement ici a prédit l'Ecriture, par Esaü, ce qui devait arriver. Car le Verbe du Père du peuple (par là) apparaissait, (Verbe) qui, après, ensuite, et grâce à la chair (qu'il avait prise) approcha de la Passion ».

Le grec : « Comme manifestement ici l'Écriture a prédit! Et en effet le Verbe était (là) montré (comme étant) Père du peuple, (le Verbe) qui, aux derniers temps, grâce à la chair (qu'il avait prise) s'approcha jusqu'à la toucher (ἐπί) de la Passion ».

Ici, 36.9-11, le géorgien suit le grec avec, en plus, « par Esaü », qui est dans arm.; et, sauf une omission (voir plus bas), le grec a le bon texte. Posons d'abord les équivalences :

ὁ λαός = les Juifs, symbolisés par Esaü;

ὁ πατήρ = le Christ, symbolisé ici par Isaac, de même qu'il est aussi symbolisé par Jacob.

« Les jours du deuil de mon père » (c'est-à-dire de sa mort) ne peuvent s'appliquer à Dieu le Père, mais bien au Christ, lors de sa Passion, comme Hippolyte le dit (gr. 36.9-11) en confirmant son interprétation par le texte de Moïse, qui applique au Christ le titre de « père »: « ... οὐχ αὐτός σου πατήρ; » cette exégèse s'arrête gr. 36.13.

Puis, seconde partie de la citation : « ἵνα... », ici, c'est Jacob qui symbolise le Christ, en tant qu'il sera exécuté par les Juifs, ses frères selon la chair.

Entre le grec et l'arménien : deux différences.

1re différence. — Grec et gé. : ὁ λόγος πατὴρ τοῦ λαοῦ ἐδείκνυτο.

Arm. suppose : ὁ λόγος πατρὸς τοῦ λαοῦ ἐδείκνυτο.

ժողովրդեանն peut être gén. dat. loc., mais ici il fait groupe avec Հաւր et l'article qu'il porte montre qu'il est le déterminant de Հաւր. Donc pas de doute : ժողովրդեանն est un génitif déterminant, Հաւր ժողովրդեանն suppose πατρὸς τοῦ λαοῦ.

2e différence. — L'arménien ajoute au grec ; il a : « Combien manifestement l'Écriture a prédit *par Esaü, ce qui devait* arriver... ». De même gé.

On soupçonne, ici encore, un saut du même au même dans le grec, mais, si on traduit les mots arméniens en grec, en rendant զլինելոցն par τὰ συμϐησόμενα, qui, gr. 84.2, est rendu en arménien, 85.2, par լինելոց, on a :

προανεφώνησεν ἡ γραφὴ | διὰ 'Ησαῦ τὰ συμϐησόμενα | καὶ... ce qui ne donne pas possibilité de saut du même au même.

Mais si, dans l'arménien, on suppose aussi un saut du même au même, on a :

յառաջագոյն ասացին զիրս Եսաւաւ զլինելոցն | զյարելոցն | քանզի... c'est-à-dire : « ... a prédit l'Écriture, par Esaü, ce qui devait arriver, ce qui devait être joint. Car... »

On peut dès lors supposer en grec :

... ἡ γραφὴ | διὰ 'Ησαῦ τὰ συμϐησόμενα τὰ συναφῆ | καὶ...

c'est-à-dire : « Comme manifestement ici l'Écriture a prédit <par Esaü, les événements futurs conjointement arrivés>... » Et, de fait, dans l'explication qui suit, Hippolyte dit que l'Écriture « a distingué, διέστειλεν » deux événements, et les deux événements qu'il voit prédits par les paroles d'Esaü sont la Pâque et la Passion qui sont bien de fait des événements conjoints.

Pour յարել = συνάπτειν, cf. Is. 5.8 : οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν : վայ այնոցիկ որ յարեն տուն ի տուն. On pourrait encore penser à : առընթեր, կից դնելոցն ; ou : կցելոցն ; ou : զուգելոցն. Au reste, Hippolyte, gr. 110.1 : τὰ ἀμφότερα συνάψας ἐνοποίησεν (à lire ἓν ἐποίησεν) arm. 111.1 : զերկոսեան յարեալ՝ մի արար.

(81) gr. 36.13 (*TU* 22.2). Diobouniotis et Beïs ont παρῆν mais le ms. a παρῆ. On peut se demander si ce παρῆ, par itacisme, (parii> pari) ne cache pas παρήει, de πάρειμι infin. παριέναι, au sens de « s'avancer, s'approcher ». Et, de fait, l'arménien rend παρῆν, gr. 80.4, par եկն, 81.4 ; mais ici, gr. 36.13, il a մերձ էր, 37.12, qui paraît autoriser à conjecturer qu'il lisait παρήει. Pourtant, gr. 42.5, arm., 43.5, rend un παρῆν, qui paraît bien authentique, par մերձ էր. Quoi qu'il en soit, ce παρήει, par son sens, « s'avançait, s'approchait », renvoie beaucoup mieux que παρῆν à ἐγγίσωσιν des paroles d'Esaü. On a :

Paroles d'Esaü (type)	Faits évangéliques (antitype)
ἐγγίσωσιν (de même gé.)	παρήει
ἀποκτείνω	ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ξύλου προσηλωθείς

Dans κηρύσσων αὐτοῖς τὴν βασιλείαν, gr. 36.13, peut-être peut-on voir une allusion à Mt. 26.29 (Mc 14.25; Lc 22.16, 18, 29, 30) ὅταν αὐτὸ πίνω ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου, paroles de Notre Seigneur à la Cène, à la Pâque.

(82) gr. 38.3 : φησὶν οὖν πρὸς αὐτόν. Arm., 39.3, ajoute : « Esaü ». Gé. 38.5 = arm.

(83) gr. 38.3-4, à la suite des éditeurs de *TU*, nous rétablissons ὑπελίπου, mais la forme ὑπελίπω est attestée dans plusieurs manuscrits; arm., 39.3-4, ne traduit pas ἵνα, ou ne l'avait pas : « Parce que était (a lu εὑρέθη valant pour lui գտանէր valant էր) toute la plénitude de la divinité, corporellement, dans le Christ habitant ». Gé. 38.5-6 = arm., mais il a confondu լրումն, plénitude, avec լռումն, silence.

Gr. 38.4 (*TU* 22.8) : ὁ δέ, lire ὅδε « celui-ci ». La phrase qui précède : ἵνα γὰρ πᾶν κ. τ. λ. explique pourquoi Isaac a établi Jacob Seigneur... etc., et il ne doit y avoir qu'une virgule

entre εὑρεθῇ et ὧδε. Arm. met un point (arm. :) après εὑρεθῇ (lu : εὑρέθη) et traduit lui aussi comme s'il y avait ὁ δὲ : եւ նա.

(84) gr. 38.6. L'arménien, 39.5, comme l'hébreu (Crampon) a « et » devant la proposition contenant ἐστήριξα. Mais le texte des LXX (Swete) ne l'a pas, comme ne l'a pas notre grec, ni gé., et il semble bien que dès lors ἐστήριξα soit, dans la période conditionnelle, la conséquence de la condition : εἰ... ἐποίησα... πεποίηκα; et le δὲ après σοι indique bien qu'il faut comprendre ainsi. L'arménien ne traduit pas ce δέ, mais cela ne veut pas dire que son grec ne l'avait pas. Il en omet d'autres.

(85) gr. 38.7 : κατανυχθέντος. Arm. 39.7 : « en pitié venu, *i.e.* ému de pitié ». Gé. 38.10 = arm.

(86) gr. 38.8. Arm. (Gé., 38.12, aussi), 39.8, ajoute après παραπτώματι նշանակէ : « signifie ».

(87) gr. 38.9 : ἔλεγεν· πάτερ. Arm. 39.9 : « au Père dit » ἔλεγεν τῷ πατρί. De même gé., 38.13.

(88) gr. 38.10. A la fin, après ἔργῳ, arm., 39.11, ajoute : ցուցանէ « montre ». Gé. aussi, 38.15.

(89) gr. 40.1 : τοὺς λοιπούς; arm., 41.1, l'omet; gé. aussi, 40.1.

(90) gr. 40.2 : ... βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν. Arm., 41.2, a simplement : հաւատացէք « croyez ». Gé. de même, 40.2.

(91) gr. 40.3 : ... τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος. Arm. 41.2-3 : « la grâce et les dons de l'Esprit ». Ajoute « la grâce », omet « saint ». Gé., 40.3, suit arm., avec « don » au singulier.

(92) gr. 40.4 (*TU* 22.22) : ἡμῶν, sans doute itacisme pour ὑμῶν du texte des Actes. Toutefois, ἡμῶν se trouve dans D. Arm. 41.3 : ձերոյ = ὑμῶν. Gé., 40.4, suit arm.

(93) gr. 40.4 : ... ὅσους ἄν... Arm., 41.4, omet; peut-être par homoioteleuton : ... μακράν, | ὅσους ἂν | προσκαλέσηται... Gé., 40.5, a le relatif.

(94) gr. 40.6-7. Étant donné le commentaire qu'en donne, quelques lignes plus bas, Hippolyte, il faut absolument traduire ainsi ce premier vers. Mais c'est à contresens de l'hébreu et même du grec des LXX. Car ce grec, comme l'hébreu, dit : « *Loin de* la graisse de la terre sera ton habitation, et *loin de* la rosée qui descend du ciel ». Et, de fait, Esaü, historiquement, n'a jamais habité Canaan. Et Crampon rend très bien le sens du *min* héb. = gr. ἀπό, au sens de « loin de » : « Privée de la graisse de la terre sera ta demeure, privée de la rosée qui descend du ciel ». Mais Hippolyte, faisant d'Esaü le type du peuple d'Israël, a été amené à faire, consciemment ou inconsciemment, ce contresens en donnant à ἀπὸ le sens de ἐκ.

(94 *bis*) gr. 40.8. Arm. suppose, avec une inversion, le texte rétabli par les éditeurs de *TU* 22.29 : καθέλῃς καὶ ἐκλύσῃς. Mais la leçon du ms. se trouve dans certains mss de la Genèse : θέλῃς... ἐλκύσῃς. En gr. 42.7, le ms. (*TU* 23.15-16) a θέλησης καὶ ἐκλύσης.

(95) gr. 42.2 : ... ἐδρόσιζον αὐτούς... Gé. 42.2 = gr. Arm. 43.1 : « ... envoyaient la rosée »; omet « sur eux ».

(96) gr. 42.2 (*TU* 23.8) : γνώσαντες. Ce γνώσαντες est-il bien authentique? L'arménien, 43.1, a « en leur prêchant », ce qui correspondrait à κηρύξαντες, mais l'arménien a pu interpréter. Liddell and Scott (dernière édition) signale bien une fausse leçon γνώσω dans Hippoc. Steril. 215; et Bailly, un aor. 1 récent, subj. 3. pl. γνώσωσι Callisth. 3.22. Ce qui pourrait faire penser qu'il a pu être créé un aor. 1 ind. ἔγνωσα, d'où γνώσαντες. Ceci admis, il faudrait encore admettre que ce γνώσαντες aurait un sens causal, comme, et douteusement, chez Pindare, le futur moyen : γνώσομαι τὰν ὀλβίαν Κόρινθον « je ferai connaître... » Pi. *O*. 13. 3. acc(ording) to Sch(olia) ad lo(cum). v(ox) dub(ia). Lidd. a. Sc. (dern. éd.). Devant tant d'improbabilités on peut, croyons-nous, supposer ici ou une faute du copiste ou un déchiffrement fautif du ms. pour : γνω⌜ρί⌝σαντες. Gé., 42.2, omet ce verbe.

(97) gr. 42.6, de même 48.9, γενάμενοι, fréquent dans papyri depuis 100 A.D.; beaucoup d'exemples dans LXX, voir Thackeray, Grammar of the O. T. in greek. 1909. § 17.2.

(98) gr. 42.9; gé. 42. 12-13 = gr. Arm., 43.9, omet : ... πιστεύοντες καὶ νῦν σωθῆναι δύνωνται.

Très judicieusement, le P. Mercier suppose qu'il devait y avoir dans un ms. arm. précédent : աւետարան․ | ի հաւատացեալ եւ այժմ կեալ կարացեն. արդ երան | եկի մարգարէիցն : une ligne sautée. Et ainsi arménien = grec.

(99) gr. 42. 11. Ici encore, entre προκηρυξάντων et τίς, le grec paraît avoir sauté quelques mots par saut du même au même. L'arménien, 43.10-11, a : « ... les prophètes de génération en génération ayant à l'avance prêché le mystère du Christ et nous ayant très clairement montré celui de la justification, qui doutera...? ». L'arménien traduit μυστήρια par le singulier (à supposer qu'il n'eût pas μυστήριον!) et transpose ἡμῖν à la fin, mais nonobstant on peut grâce à lui reconstituer en grec :

... προφητῶν κατὰ γενεὰν ἡμῖν τὰ τοῦ Χριστοῦ μυστήρια προκηρυξάντων | καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης σαφέστατα δειξάντων | τίς... Gé., 42.15-44.1, suppose arm. Peut-être une ligne sautée.

(100) gr. 44.1. Je ne vois ni dans Liddell and Scott (dern. éd.), ni dans Bailly d'exemples de formes passives ou moyennes de λαλεῖν. Mais, dans le lexique de l'Elenchos, Paul Wendland note que très fréquemment on y rencontre τὰ λαληθέντα, quand il s'agit des prophètes. Il ne renvoie qu'à un seul endroit, mais où l'exemple est topique : 4.4 ὕστερον... εὐφρανεῖ... προφήτην μετὰ ὀνειδισμοὺς καὶ ὕβρεις ὁρῶντα τὰ λαληθέντα ἀποβαίνοντα. « La fin... réjouira... le prophète voyant, après outrages et violences, ses prédictions s'accomplir ».

Les formes passives fourmillent dans le N. T. Mais je n'ai pas vu une seule forme moyenne. Une seule fois on a le participe parfait passif : Lc 1.45 : καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.

Cela étant, nous croyons devoir traduire comme nous avons fait en renvoyant par τούτοις à μυστήρια. L'arménien, 43.11-45.1, a : « Qui doutera de (choses) si clairement dites ».

(101) gr. 44. 1-2 (*TU* 23.22-23). Le grec, tel qu'il est édité par Diobouniotis et Beïs, peut, croyons-nous, se traduire comme nous avons fait; en détachant cependant πρὸ de προπαρῳχηκότα, et en y voyant l'adverbe « avant » (avant l'événement) et en interprétant ἡ du ms. par εἰ (εἰ γὰρ...) et non par οἵ. Car, ni Lidd. a. Sc. (dern. éd.), ni Bailly, ni l'index de l'Elenchos, ne donnent de verbe προπαροίχομαι, et il me paraît difficile de penser qu'Hippolyte l'ait forgé.

L'arménien, 45.1-2, peut ainsi se traduire : « Car si — le passé et le présent — tous ceux d'entre nous qui ont cru (les) contrôlent, combien encore davantage croiront-ils le futur prédit ! » Ce qui suppose, comme grec :

εἰ[le ms. a ἡ] γὰρ τὰ παρῳχηκότα [ou : πρὸ παρῳχηκότα?] καὶ τὰ ἐνεστῶτα, εἰ πάντες πιστοὶ ἀφ' ἡμῶν κρίνονται, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι;

L'arménien a lu εἰ πάντες au lieu de εἰπόντες ou peut-être εἴπαντες. Puis, ne trouvant aucun sens à ce second εἰ, il l'a supprimé. Il a lu ἀφ' ἡμῶν au lieu de ὑφ' ἡμῶν et il a pris κρίνονται au sens moyen « juger, contrôler » d'où քննեն à l'actif. Quant à l'addition de la fin : յառաջ ասացեալ հաւատասցին ce peut être une paraphrase, mais ce peut être aussi la traduction d'un membre qui sera tombé du grec au cours de la transmission et qu'on peut restituer approximativement προειπόντες πιστοὶ κρινοῦνται et dont le sens aurait été, dans le contexte grec, « (combien encore davantage) seront-ils crus, quand ils prédisent (l'avenir) ». Dans le fragment du *De Antichristo*, cité dans *TU*, XXVI, 1904, I, p. 14, n. 11, très semblable à notre passage, après τὰ μέλλοντα, on lit ἀπαγγείλαντες.

Somme toute, malgré ces différences, le sens général de toute la phrase reste à peu près le même. Mais ici, les lectures de l'arménien ne sauraient, je crois, prévaloir sur celles du grec. Quant à gé., 44.2-3, qui a laissé tomber ասացեալ, il s'en est tiré comme il a pu.

(102) gr. 44.6 : εὐλογίας. Gé. 44.6-7 = gr. L'arménien, 45.5-6, devait avoir εὐλογίαν, car la relative a : որ... եղեւ 3. p. sing. Entendre աւրհնութիւնս (article). Puis անցցուք avec un simple accusatif, sans préposition, fait presque contresens : « passons la bénédiction » au lieu de : « passons *à* la bénédiction ».

(103) gr. 44.8 : προσάγαγέ μοι « amène-les moi ». Arm. 45.8 : ածէք « amenez-les moi ». En gé., 44.10, T = arm., mais J, qui est un texte corrigé, = gr.

(104) gr. 44.9 : οὐκ ἠδυνήθησαν « ils ne pouvaient pas (les yeux) bien voir ». Arm. 45.9 : « il ne pouvait pas (Jacob) (bien) voir ». De même gé., 44.11.

(105) gr. 44.10 : καὶ ἐφίλησεν αὐτοὺς καὶ περιέλαβεν. Arm., 45.10, inverse : « et dans ses bras (les) ayant pris, il les baisa ». De même gé., 44.12.

(106) gr. 46.1-2. Entre Ἰωσὴφ et τούς, omission par saut de Ἰωσὴφ à Ἰωσήφ.

... καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς Ἰωσὴφ | [D^{s11}.] ἀπὸ τῶν γονάτων αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς γῆς· λαβὼν δὲ Ἰωσὴφ | τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ.

Deux lignes, probablement, sautées. L'arménien, 47.1-2, est complet; le géorgien, 46.1-2, également.

(107) gr. 46.6-8. A cause de εὐλόγησον, l. 8, je vois, dans tous ces nominatifs, des vocatifs. Fréquent dans les LXX, dans les psaumes surtout. Gé. a le vocatif deux fois sur trois, 46.7-10.

(108) gr. 48.3 : μὴ νοήσας « n'ayant pas compris ». Arm. 49.2-3 (V 321.11-12) : « et ayant admiré ».

ԶԻՄԱՑԵԱԼ>ԶՐՄԱՑԵԱԼ>ԶԱՐՄԱՑԵԱԼ. *զարմացեալ* « ayant admiré » corruption en capitales de *չիմացեալ*. Partout ailleurs νοεῖν est rendu par *իմանալ*. Gé., 48.2-3, a, avec négation, « n'avait pu comprendre ».

(109) gr. 48.3-4 : πλανᾶσθαι « se trompait ». Arm. 49.3 : *մոռացաւ* « a oublié »; peut-être faute pour *մոլորեցաւ*. Gé., 48.4 : « oubliait ».

(110) gr. 48.4 : ἀντελάβετο αὐτούς. Cet αὐτοὺς m'embarrasse. Est-il seulement authentique? Ni dans Bailly, ni dans Lidd. a. Sc. (dern. éd.) je ne trouve d'exemples d'ἀντιλαμβάνω construit avec l'accusatif; partout le génitif. Et, dans l'Elenchos, un exemple de ἀντιλαμβανόμενον, 59.15, avec le génitif.

Les LXX (Swete), Gen. 48.17, ont : ἀντελάβετο Ἰωσὴφ τῆς χειρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. L'arménien 49.4 : « s'étant pris à sa main » ou : « ayant pris sur sa main », c'est-à-dire : « lui ayant pris la main », suppose τῆς χειρὸς αὐτοῦ. L'avait-il dans son grec? ou a-t-il, très justement, interprété? Gé., 48.4, a : « il lui saisit la main ».

De toutes façons αὐτοὺς me paraît impossible : faute du copiste ou mauvaise lecture pour αὐτοῦ, qui, à lui seul, suffit : « il l'arrêta », « le retint ». Cf. Xénoph. *Eq.* 10.15, ἀντιλαμβάνεσθαι ἵππου « retenir, arrêter un cheval ».

(111) gr. 48.7 : ἔθηκεν « plaça ». Arm. 49.6 : « fit asseoir » *նստոյց* : ἐκάθισεν? ou interprétation de ἔθηκεν? Zohrab a : *եդ*. Gé. 48.7 = gr.

(112) gr. 48.7 : πολλὰ ἔγκειται. Arm., 49.7 (V 321.19), a : *շատ ինձ* « beaucoup pour moi ». On pourrait penser à un datif d'avantage ajoutant une nuance, mais ce *ինձ* = *ինչ*. La confusion de **Ձ** et **Չ** est facile en erkat'agir : **ԻՆՁ** : **ԻՆՉ**, et *շատ ինչ* rend très bien πολλά. Gé., 48.8, suppose *ինչ*.

(113) gr. 48.8 : τί λέγων, mot-à-mot : « (en) quoi disant ».

(114) gr. 48.11 : ἃ γεννήσας. Ce participe aoriste, impossible à construire, doit être une faute de lecture (abréviation mal lue?) pour γεννήσεις ou ἃ ἂν γεννήσῃς.

L'arménien, 49.11, suppose ce qu'ont LXX : *D:* ἃ ἂν γεννήσῃς, *որքան եւ ծնցիս* « tous ceux quels qu'ils soient que tu engendreras ». Gé. 48.13 = arm.

(115) gr. 50.2-3 : καὶ οὕτω οὐκ ἀργὸς ἦν Παῦλος ὁ ἀπόστολος. Arm., 51.2-3, a : *եւ այս ոչ ընդ վայր, վասն զի Պաւղոս առաքեալ*. Le ms. gr. a une virgule après ἦν, et il semble bien que l'arm. l'ait eue lui aussi dans son grec. Mais, étant donné qu'il n'y a pas de genres en arménien, on peut traduire : ou bien : 1. « Et celle-ci (*i. e.* la 13e tribu) ne (fut pas créée) en vain, parce que Paul apôtre... »; en grec : καὶ αὕτη οὐκ ἀργὸς ἦν. Ou bien : 2. « Et ceci, pas en vain, parce que... »; en grec : καὶ τοῦτο οὐκ ἀργὸν ἦν. De quelque manière qu'on traduise, il reste que l'arménien a ajouté : « parce que » et n'a pas compris, peut-être à cause de son texte grec fautif, que ἀργὸς devait tomber sur Paul. Gé. 50.4 = arm.

(116) gr. 50.3 : ἐκλεγείς. Cf. ἐκλεγέντες 1 Chr. 16.41 etc.; συλλεγέντων 3 Mac. 1.21. Cf. Thackeray. Grammar of the O. T. in greek. 1909, p. 274, § 24 s. v. λέγω.

(117) gr. 50.6-7. Le manuscrit (*TU* 25.21-23 appar.) porte, y compris la ponctuation

Τῶν οὖν ἁγίων γραφῶν κατὰ πάντα λόγον, πληροφορεῖν ἡμᾶς· διὰ τῶν πληρωμένων ἴδωμεν, ἐν τοῖς ἑξῆς τί λέγει. Intraduisible parce qu'inintelligible. Diobouniotis et Beïs le corrigent et le ponctuent ainsi : Τῶν οὖν ἁγίων γραφῶν κατὰ πάντα λόγον πληροφορουσῶν ἡμᾶς διὰ τῶν πεπληρωμένων, ἴδωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς τί λέγει, que l'on peut traduire :

« Les Saintes Écritures donc nous donnant sous tout rapport, pleine garantie par les (prédictions) d'ores et déjà accomplies, voyons, dans ce qui suit, ce qu'il (Jacob) dit. ».

Cela peut aller. Mais est-ce bien le texte authentique? On remarquera ce singulier λέγει, qu'on ne peut rapporter à aucun mot précédent et qui ne peut désigner que Jacob.

L'arménien, 51.6-7 (V 321.33-322.1), porte, sans ponctuation que j'aie vu : *արդ սրբոց գրոց ամենեւին զմեր զմիտս հաճեալ. մարգարէիւքն փորձելով, տեսցուք՝ յետ այսորիկ՝ զինչ ասէ.*

Il semble bien qu'il faille le ponctuer comme nous avons fait, et que, étant donné que, partout ailleurs, l'arménien traduit λόγος par *բան*, on ne puisse penser que, ici, il ait rendu λόγον par *զմիտս*. Il a bien compris que κατὰ πάντα λόγον signifiait ici « sous tout rapport, *en tout* »; donc *ամենեւին* = κατὰ πάντα λόγον. On peut traduire ainsi l'arménien :

« Les Saintes Écritures donc en tout ont satisfait notre esprit. En ayant fait l'expérience par les (ou : grâce aux) prophètes, voyons, après ceci, ce qu'il (le prophète Jacob) dit ».

Ce qui, compte tenu du procédé dont l'arménien se sert pour rendre certains participes, singuliers ou pluriels, par un gérondif, peut donner en grec :

Τῶν οὖν ἁγίων γραφῶν κατὰ πάντα λόγον πληροφορουσῶν ἡμᾶς διὰ τῶν προφητῶν πειρώμενοι, ἴδωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς τί λέγει.

Dans le grec de l'arménien il devait y avoir, comme dans le ms. des Météores, un point en haut, fautif! après ἡμᾶς. D'où l'erreur de l'arménien : il n'a pas compris que le génitif τῶν γραφῶν... πληροφορουσῶν était le régime de πειρώμενοι. Il y a vu un génitif absolu, qu'il a rendu par une phrase nominale indépendante. Puis il a joint διὰ τῶν προφητῶν πειρώμενοι à ἴδωμεν.

Mais la leçon grecque, reconstituée grâce à l'arménien, me paraît meilleure que la correction de Diobouniotis et Beïs. Nous traduisons ainsi cette leçon :

« Reconnaissant donc par expérience que les Saintes Écritures nous donnent sous tout rapport, pleine garantie par les prophètes, voyons, dans ce qui suit, ce qu'il (le prophète Jacob) dit ».

Avec cette leçon le singulier λέγει s'explique. Étant donné qu'il arrive à Hippolyte de désigner soit Isaac, soit Jacob, par « le prophète », après la mention précédente des « prophètes », διὰ τῶν προφητῶν, on sous-entend facilement le « prophète » dans le « il » de « ce qu'il dit ».

On s'explique aussi, en partie du moins, comment le texte a pu se corrompre.

Dans διὰ τῶν | προφητῶν | πειρώμενοι chute de προφητῶν par homoioteleuton.

En face de διὰ τῶν πειρώμενοι on aura d'abord cherché un génitif; πειρωμένων n'allant pas, on aura soupçonné dans πειρωμένων une corruption de πληρωμένων.

Mais on voit mal comment πληροφορουσῶν a pu devenir πληροφορεῖν. Gé., 50.8-9, traduit arm. brutalement; omet *ամենեւին* et rend *փորձելով* par un participe passé rapporté à « esprits » (*զմիտս*).

(118) gr. 52.1. L'arménien, 53.2 : « Bénédiction, quand... » confirme la restitution par Diobouniotis et Beïs de <ἡ μὲν γὰρ εὐλογία> tombé par homoioteleuton dans le grec. Gé. 52.1 = arm.

(119) gr. 52.3. D'après arm., nous ajoutons καί : δώδεκα <καί>, dont la chute s'explique facilement dans une écriture continue : δώδεκακαί.

(120) gr. 52.4 (*TU* 26.5) : εὐλογίαν αὐτῶν. Comme dans LXX, lire αὐτοῦ, bien que l'arménien, 53.5, ait, lui aussi, αὐτῶν : *նոցա*. Gé. 52.5 = arm.

(121) gr. 52.5 : τὸ προκείμενον, ici, quelques lignes plus haut, 40.10, τὰ προκείμενα et

aussi τὰ προειρημένα, gr. 12.3, sont rendus par առաջակային, arm. 53.6; զյառաջիկային, 41.10-11; զյառաջակային, 13.3.

(122) gr. 52.5. L'arménien, 53.6, a compris πότε... πότε interrogatif dans ποτὲ μὲν... ποτὲ δὲ... « tantôt... tantôt ». Ce qui donne : « Et comment sera concordant ce qui précède (c'est-à-dire : et comment les explications que nous avons données précédemment concorderont-elles avec le texte de la Bible)? Quand prophétie sera-t-elle montrée? ou quand bénédiction est-elle appelée? » Ce n'est pas tout à fait le sens, mais ce n'est tout de même pas un contresens. Voir la traduction. Gé. 52.6 = arm.

(123) gr. 52.11. L'arménien, 53.12, omet ou ne traduit pas σαφέστερον « plus clairement ». Gé. 52.14 = arm.

(124) gr. 52.12 : φέρεσθαι, j'entends ce verbe au sens moyen; ainsi l'arménien, 53.13 : « dur tu t'es emporté ». Gé. 52.15-54.1 : « tu as été élevé durement ».

(125) gr. 54.4 (*TU* 26.21) : [ἢ] supprimé par les éditeurs, très justement. Arm., 55.5, a lu les deux ἢ au sens de « ou » : կամ... կամ. Gé., 54.7, aussi. Cela donne : « surtout (ou : plutôt) réprimande paraît ou de choses passées ou de futures ».

(126) gr. 54.7-8 (*TU* 26.25-26). La phrase : εὑρίσκεται οὖν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ὁ προφήτης παρακολουθῶν (ms. παρακολουθόν), se comprend et s'insère assez bien dans le contexte, si l'on donne à παρακολουθῶν le sens de « n'ayant pas de suite dans ses idées ou ses paroles. » C'est ainsi que l'arménien, 55.7-8, a rendu, ou plutôt glosé, ce mot : զայլ եւ զայլ ասելով : « (se trouve) disant des choses différentes (m. à m. : « autres et autres »). Gé. 54.11. = arm.

Mais ce sens de « contre » que παρὰ a souvent en composition (cf. παρανομέω, etc.) n'est nullement attesté pour παρακολουθέω. Tous les exemples des lexiques (Liddell and Scott, dern. éd., Bailly), les quatre exemples dans l'Elenchos, Hippolyte ici même, gr. 110.10, nous montrent, à peu près toujours, ce verbe accompagné d'un régime au datif, avec le sens classique de « suivre de près; suivre par la pensée, avec attention », et jamais employé absolument pour signifier « manquer de suite (dans ses pensées, dans ses paroles) ». Et j'hésite à croire qu'Hippolyte ait, de son chef, innové, en employant ce verbe et dans cette acception et absolument.

Cela étant, je me demande si une ligne n'a pas été sautée par homoioteleuton (ces fautes fourmillent dans ce ms.! A cet endroit même, gr. 54.3 : ἐπὶ τὴν | <κοίτην> | τοῦ πατρός, signalé par D. et B.). D'après les phrases qui suivent, gr. 56.1, on peut reconstruire ainsi cette ligne : εὑρίσκεται οὖν κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον ὁ προφήτης παρ <ῳχηκόσι πράγμασι, οὐ μέλλουσιν, ἐνθάδε παρ> ακολουθῶν.

On aura : « Au compte de cet (opinant) le prophète se trouve donc ici suivre par la pensée des choses passées, non futures ».

Et au lieu de ἐν γάρ, gr. 54.8, je lis ἕν, γε... « Ce qui est sûr c'est que... »; mauvaise lecture de γὰρ pour γε. L'arménien n'a pas γάρ, donc il ne devait pas être dans son ms. grec. S'il y avait été il l'aurait traduit : il traduit à peu près tous les γάρ. Mais il pouvait y avoir γε que l'arménien aura cru pouvoir négliger.

(127) gr. 56.1 : μέγα. Arm., 57.1 (V 323.8), a մեղ pour մեծ : ՄԵՂ/ՄԵԾ. Gé., 56.1, a bien lu : մեծ.

(128) gr. 56.4 : τὸν προφήτην <ὡς προφήτην>. Encore une chute par homoioteleuton! L'arménien, 57.3, a bien : « le prophète comme prophète ». Gé. 56.5 = arm.

(129) gr. 56.5 (*TU* 27.9-10). L'arménien, 57.4, n'a ni τρίτον ni ἀλληγοροῦντες du ms. des Météores. Et ces mots me paraissent avoir été ajoutés par les reviseurs qui ont introduit ailleurs gloses et interpolations (voir Introduction, p. VI). Dans la pensée d'Hippolyte, en effet, ce sont les *trois* appellations que certains expliquent comme étant du Père au Fils, et pas seulement la *troisième*, qui est d'ailleurs, dans le texte cité, la *première*. Gé. 56.6-7 = arm.

(130) gr. 56.7-8. L'arménien, 57.6-7 (Gé. 56.9-11 = arm., sauf un contresens), suppose comme grec : καὶ εἰ νομίσει τις τοῦτο πρὸς τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι « σκληρὸς φέρεσθαι καὶ σκληρὸς αὐθάδης » καὶ τὰ ἀκόλουθα, ἐπισυνάψει, qui paraît préférable au texte du ms. des Météores :

εἰ γὰρ νομίσει τις τοῦτο πρὸς τὸν σωτῆρα εἰρῆσθαι, καὶ τὰ ἀκόλουθα τίνι ἐπισυνάψει; « Si, en effet, quelqu'un estime que ces (premières) paroles visent le Sauveur, les suivantes elles aussi, à qui les appliquera-t-il? ». Après l'omission de « σκληρὸς... αὐθάδης » un reviseur aura remplacé καὶ εἰ par εἰ γάρ, ajouté τίνι et mis le point d'interrogation.

(131) gr. 56.9-11. Dans l'arménien, 57.7-10, la fin de la phrase ne correspond ni au grec ni au géorgien. En face de grec τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι et de géorgien, 56.14, ყოფადთა, on s'attendrait à trouver un participe en *-ոց*. Aussi modifions-nous *լինել* en *լինելոյ : և զգործս Ռուբենի անդրանկան հաւասարեաց լինելոյ գործոցն յառաջին ժողովրդեանն.*

Compte tenu de cette correction, l'arménien porte donc mot-à-mot : « Car Ruben était fils premier-né de Jacob, et le peuple, premier-né (aussi), de par la Loi, à l'adoption de Dieu, appelé. Et les actions de Ruben premier-né, il (Jacob) a jugé être égales (*i. e.* comparables) aux actions qui devaient être faites par le premier peuple ».

L'arménien n'avait pas dans son grec, ou, s'il l'avait, il ne l'a pas traduit, ὡς.

Il devait lire : υἱοθεσίαν | θείαν | omis par le grec, sans doute encore par homoioteleuton.

Mais ce qui est le plus important, il devait avoir κεκλημένος et non κεκληρωμένος. Gé., 56.13, a : « appelé peuple héritier ».

Κεκλημένος *կոչեցեալ* paraît bien meilleur que κεκληρωμένος. 1° la construction κεκληρωμένος εἰς υἱοθεσίαν est, que je sache, sans exemple. Traduira-t-on : « De par la Loi loti pour l'adoption »? Tandis que « appelé à l'adoption » va tout seul. 2° κεκλημένος « appelé » évoque κλῆσις « appel »; la notion d' « appel » est fréquente dans ce Commentaire d'Hippolyte.

(132) gr. 58.1-2 : τὸ πνεῦμα τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀνυπότακτον est, par l'arménien, 59,2, rendu par un seul mot *անհնազանդութիւն*, signifiant aussi bien « indocilité » qu' « insubordination ».

D'après gé. 58.2, arm. a dû avoir, à un moment donné, le même texte que gr. Car gé. traduit, avec une faute : « il voyait par l'Esprit la désobéissance et l'infidélité de sa tribu ». Du géorgien, on peut conclure qu'à un stade de la transmission, arm. avait le mot *esprit*, mais sous quelle forme?

(133) gr. 58.2 (*TU* 27.23) : αὐτοῦ. J'accentue αὑτοῦ.

(134) gr. 58.3. Arm., 59.4, ne traduit pas θυμωθείς. Gé. 58.4 = arm.

(135) gr. 58.5 : « la leur ». ms. (*TU* 27.26 appar.) αὐτόν, à lire αὐτῶν, d'après arm. 59.5 : *նոցա*. Gé., 58.6, a, comme arm., le pluriel.

(136) gr. 58.9 : σώζονται. Arm. 59.9 (V 324.3) *կան*, à lire *կեան* « vivent ». Arm. traduit systématiquement σώζομαι par *կեամ*. Gé., 58.11, a certainement lu *կան*, car il traduit « sont ».

(137) gr. 58.10-11 : τύπτοντες | καὶ μάστιγας νώτῳ ἐπιβάλλοντες καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ ἐμπτύοντες | καὶ... sautés par homoioteleuton dans l'exemplaire grec que traduisait l'arménien 59. 11, à moins qu'ils n'aient été sautés par l'arménien traducteur lui-même sur un texte complet. Gé. 58.12 = arm.

(138) gr. 58.11 (*TU* 28.7) : ἥλοις. Avec arménien 59.11 : *բևեռս*, lire : ἥλους. Arm. 61.2, *չար խորհրդոցն* suppose πονήρας συμβουλίας, pour πονηρίας ἢ συμβουλίας, gr. 60.2.

(139) gr. 60.3. Après πράξεως, arm., 61. 3-4, a : « Car il dit ainsi », πράξεως | λέγει γὰρ οὕτως | sauté par le grec par homoioteleuton. Gé. 60.4 = arm., mais omet *այսպէս*.

(140) gr. 60.5 (et 64.4) ἐξαιρέσεως (ms. ἐξερέσεως); LXX : ἐξ αἱρέσεως F; ἐξ ερεσεως B*A (nisi εξερ.) Swete.

L'arménien suppose ἐξ αἱρέσεως. En gr. 60.5, il traduit, 61.6 : « Ils ont consommé l'iniquité en leur unanimité », rendant ainsi à la fois le συν dans συνετέλεσαν et ἐξ αἱρέσεως. Gé. 60.6 = arm.

En gr. 64.4, en interprétant ἀδικίαν par l'histoire des Sichimites, et en prenant un synonyme pour « unanimité », il traduit, 65.4 : « Ils ont consommé la ruse en leur accord », traduction à peu près équivalente à la première.

Étant donné qu'Hippolyte, par la bouche de Jacob, *justifie* le meurtre des Sichimites : δικαίως τοὺς Σηκιμίτας ἀναιρεῖσθαι, gr. 64.2, je crois qu'il faut garder ἐξαιρέσεως : « Ils ont commis ensemble une injustice en tuant comme ils ont fait ». Mot-à-mot : « une injus-

tice de meurtre ». En effet ἐξαίρεσις peut signifier « action de tuer ». Str(abon) 8. 6.22 (Lidd. a. Sc. dern. éd. s. v.).

L'hébreu d'ailleurs est tout autre : « Leurs glaives sont des instruments de violence ».

(141) gr. 60.6-7 : ... ἡ ψυχή μου | καὶ ἐν τῇ ἐπισυστάσει αὐτῶν μὴ ἐρίσαι τὰ ἥπατά μου | Un stique, Gen. 49.6[b], sauté par homoioteleuton. Il est dans l'arménien, 61.7-8, qui traduit ici ἥπατά μου par ներքինք իմ « mes intérieurs » = « mes entrailles (?) ». Gé. 60.7-8 = arm., avec : « mon intérieur ». Si on veut, à toute force, rendre ce ἥπατα, on pourrait risquer : « Et qu'en leur rassemblement point n'aille s'échauffer ma bile ! »

Nous restituons ce stique tel que le texte, un peu plus loin, 64.4-5, le cite .

(142) gr. 60.7 (*TU* 28.16) : ἄνθρωπον, mais, 66.4, ἀνθρώπους, comme arm. 61.8 et LXX du reste. Nous lisons donc ici, en 60.7, ἀνθρώπους. Gé., 60.8, a le singulier. Mais il n'a peut-être pas compris le collectif մարդիկ.

(143) gr. 60.7. Étant donné le sens que, plus bas, gr. 66.7-8, Hippolyte donne à ἐπιθυμία, il faut, dès à présent, le traduire par « convoitise ».

(144) gr. 60.10. L'arménien, 61.11, omet : τὸν μακάριον Ἰακώβ. Gé. 60.12-13 = gr.

(145) gr. 62.1 : « Emor, fils de Sichem » ; de même arm. 63.1-2. Dans les LXX, c'est : « Sichem, fils d'Emor ». Gé. 62.2 = gr. et arm.

(146) gr. 62.3. Arm., 63.3, omet : καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν ἐπρονόμευσαν. Gé. 62.3-4 = gr.

(147) gr. 62.6-7. L'arménien, 63. 5-6, traduit comme s'il y avait : καὶ πονηρὸν πᾶσιν τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ γῇ τῶν Χαναναίων, au lieu de : ὥστε πονηρόν με ἐν πᾶσιν τοῖς κατοικοῦσιν τὴν γῆν, ἔν τε τοῖς Χαναναίοις καὶ ἐν τοῖς Φερεζαίοις. Gé. 62.7-8 = arm., ajoute « et des Phéréséens », comme il ajoute, après πονηρόν, « et ennemi ».

(148) gr. 62.8. L'arménien, 63.7, omet : καὶ ἐκτριβήσομαι ἐγώ τε καὶ ὁ λαός μου. Gé. 62.9 = gr.

(149) gr. 62.9-12. De ὅτι ἐπαινετοὶ jusqu'à ἔφη, il n'y a qu'une seule phrase, et, après Συχέμ l. 11, il faut, non pas un point, mais une virgule. De plus, il faut lire καὶ αὐτὸς δὴ et non point καὶ αὐτὸς δέ... L'arménien appuie ce δή, car il a : ինքն իսկ.

L'arménien, 63.8-11, n'a pas vu qu'il n'y avait qu'une seule phrase, ou, s'il l'a vu, il l'a coupée en trois. Il traduit ce passage ainsi : « En conséquence, s'il en est ainsi, ils sont dignes d'être loués pour cette parole (ou : pour cette raison, la raison qu'ils donnent) et non blâmés. Eux qui avaient tel âge de jeunesse, ont montré là un zèle ardent pour leur sœur deshonorée alors par les fils de Sichem. Et cela, Jacob lui-même en personne, après cet (événement), en faisant gracieusement don de la ville à son fils Joseph, (l')a dit». Coupant ainsi la phrase, il a dû interpréter par « En conséquence, ապա, s'il en est ainsi » le simple ὅτι. Gé. 62.10-64.1 = arm., sauf de petites modifications. En réalité ὅτι... εἰσιν... est la subordonnée causale de la principale ἔφη.

(150) gr. 64.1. Arm., 65.2, rend ὥστε par « s'il en est ainsi ». Gé. 64.3 = arm.

(151) gr. 64.3. Arm., 65.3, omet ἀδελφοί. Gé., 64.6, l'omet aussi.

(152) gr. 64.4 : ἀδικίαν. Arm., 65.4, a « la ruse », au lieu de « injustice ». Gé., 64.6, a « injustice ».

(153) gr. 64.4. Arm., 65.4, lit ἐξ αἱρέσεως ; il traduit « en leur accord ». Gé. 64.6 = arm. Voir plus haut note (140).

(154) gr. 64.5, ou, si l'on veut absolument traduire ἥπατα : « point n'aille s'échauffer ma bile ! »

Arm., 65.5, traduit ἥπατά μου par հոգի իմ « mon âme ». Gé. 64.7, ms. T : « tête » ; ms. J : « âme ».

(155) gr. 64.10. Arm., 65.10, omet κρατήσαντες. Gé. 64.13 = arm.

(156) gr. 66.1. Arm., 67.1, traduit ἥπατα par հոգի իմ « mon âme ». Gé. 66.1 = arm. Pour la traduction du grec, voir note (154).

(157) gr. 66.2. Arm., 67. 1-2, omet πάντες. Gé. 66.2 = arm.

(158) gr. 66.5. Arm., 67.4, omet μακαρίους. Gé. 66.5 = grec.

(159) gr. 66.5-6 : τὴν ἀλήθειαν. Arm., 67.5, a դարդարութիւն « justice » ou « justification » ; mais արդարութիւն chez lui rend souvent « vérité » ; penser d'ailleurs à արդարեւ

« en vérité ». Cf. Bénédictions de Moïse,note (335). Gé., 66.6, a entendu արդարութիւն au sens de « justice ».

(160) gr. 66.11. Arm., 67.10, omet : μῆνιν δὲ αὐτῶν εἴρηκεν τὴν ὀργήν. Gé. = gr. D'après les mots de gé., 66.12, arm. devait avoir (dans le modèle de gé.) : ցասումն նոցա ասէ զբարկութիւն նոցա. Est-ce que le copiste postérieur d'arm., après avoir copié բարկութիւն նոցա զի խիստ, a été attiré par le զբարկութիւն նոցա qui suit? Psychologiquement, cela s'explique. En tout cas, gé. témoigne que certains mss arméniens ont eu le texte complet.

(161) gr. 66.13. Ce n'est pas le sens qu'ont ces paroles en Gen. 49.7. Mais étant donné l'explication qu'en fournit aussitôt après Hippolyte, il doit avoir donné à ἐν le sens instrumental qu'il a parfois en grec. Cf. ἐν δόλῳ « par ruse »; ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν « voir de ses yeux ». Voir Lidd. a. Sc. s. v. ἐν. Peut-être, pour éclairer l'explication d'Hippolyte, peut-on penser à Lc 2. 34 : *Signum cui contradicetur...*

(162) gr. 68.4. Voir gr. 12.3; 52.5.

(163) gr. 68.5. Dans l'arménien, 69.5, αἱ δὲ προφητεῖαι manque, sauté sans doute par homoioteleuton, ou dans l'arménien : ...աւրհնութիւնքն | եւ ընդ այլ մարգարէութիւնքն| Gé. 68.5 = arm.

(164) gr. 68.6. Nous croyons pouvoir traduire ici τὰ προκείμενα par « propositions »; cf. l'index de l'Elenchos.

(165) gr. 68.8 : καὶ σκύμνος λέοντος. Arm., 69.9, omet καί; gé. aussi, 68.9.

(166) gr. 68.9 : ἐκοιμήθης « tu t'es couché » et non : « tu as dormi », à cause du texte du ps. 3.6. Voir grec 78.7.

(167) gr. 68.9 : καὶ ὡς σκύμνος. Arm., 69.10, omet καί. Gé., 68.10, omet ὡς.

(168) gr. 68.11. Arm., 69.11, traduit ἔσται par le présent : « est ». Gé., 68.13, a le futur.

(169) gr. 70.2 (*TU* 31.4) : ὡσεὶ (ms. ὡς η), rétablir ἤ comme en gr..82.11; 84.4. Arm., 71.2, traduit « plus que le lait », donc ἤ. Gé. 70.2 = arm.

(170) gr. 70.4 : σκληρὸς < φέρεσθαι καὶ σκληρὸς > αὐθάδης. Omission par homoioteleuton. L'arménien, 71.4, a : « Tu as agi (mot-à-mot : « marché ») avec dureté comme l'eau; ne bouillonne pas ». Gé., 70.4-5, a le texte complet.

(171) gr. 70.7. Suivre la ponctuation du ms. qui met une virgule après ἔλεγχος, — προφητείας... ἀποκαλυπτομένης est un génitif absolu.

Arm. 71.6-8 (V 326.29-31) : այս բանք ոչ աւրհնութեան են, այլ յանդիմանութիւն[1] մարգարէութեան ի վերայ նոցա յայտնեալ.

Note 1. — թե d'abord, puis ի récrit sur le ե, donc -թիւն.

Je ne crois pas que l'arm. ait senti un génitif absolu : il a fait de προφητείας un génitif de description et traduit ἀποκαλυπτομένης (passif) comme s'il y avait (mais il n'y avait pas en réalité) ἀποκαλυπτόμενος, moyen, se rapportant à ἔλεγχος. Soit : « Mais ces paroles ne sont pas (paroles) de bénédiction, mais un reproche de prophétie manifesté contre eux ».

Gr. 70.7 : ἐπ' αὐτοῖς « à propos d'eux; à leur sujet ». Arm., 71.7, traduit « sur eux, contre eux », comme s'il y avait ἐπ' αὐτῶν. Je crois que ἐπ' αὐτοῖς est meilleur. Gé. 70.8-10 = arm.

(172) gr. 70.9 : καὶ προσκυνήσουσιν. Arm., 71.9, omet καί. Dans gé., 70.11, T = arm., J = gr.

(173) gr. 70.9 (*TU* 31.13-14) : καὶ τοῦτο, lire ναὶ τοῦτο. L'arm. 71. 9-10 : « Il faut que cela soit bénédiction », paraît appuyer ce ναί.

(174) gr. 70.11 : ἀλλ' ἐρεῖ τις. Arm. 71.11 : « Mais tu dis ». Gé., 70.13, est à part : J a la 2e pers., T a la 3e.

(175) gr. 72.2 : τὸ κατὰ σάρκα. Ce τὸ m'intrigue; plus bas, lig. 3, il n'y a que κατὰ σάρκα.

(176) gr. 72.1-5. Dans cette phrase, telle qu'on la lit dans le texte établi par Diobouniotis et Beïs, il manque le verbe de la principale.

L'arménien, 73.1-4, traduit mot-à-mot, porte : « Apprends-(le). Parce que de la tribu de

Juda devait David naître (ou : être engendré) et, de David, selon la chair, le Christ, l'Esprit (ou : son esprit, son âme : l'esprit, l'âme de Jacob? ou : le Saint Esprit par la bouche de Jacob?), ayant eu à l'avance connaissance des choses futures, a béni David qui (était issu) de Juda — et de lui, selon la chair, devait naître le Christ — afin que, non seulement la spirituelle bénédiction, de Dieu, il (le Christ) reçût, mais que, encore, selon la chair, béni il apparût ».

Outre que le texte arménien a un verbe principal, la pensée se présente comme la suite logique de la phrase précédente. Aussi croyons-nous que nous avons là le texte originel. A partir de cette version, nous rétablirions un texte grec primitif sous la forme suivante :

προγινώσκων
κατὰ τὸ πνεῦμα τὰ μέλλοντα εὐλόγησε
τὸν ἐκ τοῦ 'Ιούδα Δαβὶδ καὶ τὸν ἐκ τοῦ
Δαβὶδ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν.

Un premier scribe a sauté la 2e ligne, ce qui donne : προγινώσκων τὸν ἐκ τοῦ 'Ιούδα Δαβὶδ καὶ τὸν ἐκ τοῦ Δαβὶδ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν.

Un second copiste, ou peut-être le même, saute de Δαβὶδ à Δαβὶδ et écrit : προγινώσκων τὸν ἐκ τοῦ 'Ιούδα Δαβὶδ μέλλοντα κατὰ σάρκα γεννᾶσθαι Χριστόν, sans voir que Δαβὶδ est ici en l'air. Plus tard, pour aboutir à un sens plus acceptable, un copiste intercale καὶ entre 'Ιούδα et Δαβὶδ et nous avons le texte actuel.

Une première difficulté, c'est հոգւոյն pour κατὰ τὸ πνεῦμα. Y a-t-il eu jadis հոգւովն? En second lieu, à la place de David, nous avons, la deuxième fois, un pronon ի նմանէն. Mais pareille substitution n'est pas rare.

(177) gr. 72.5-7. Hippolyte allègue-t-il ici le cas de Jérémie pour expliquer le cas du Christ? A cause de διὰ 'Ιερεμία il semblerait plutôt que, par la bouche de Jérémie, il fasse adresser par Dieu ces paroles au Christ lui-même... Interprétation inconnue de tous les Pères ou théologiens que Condamin, Livre de Jérémie, cite pour ce verset.

(178) gr. 72.8-10 (*TU* 31.24-26) : ἀλλ' ἐρεῖς· τί οὖν τὸν Λευῒ οὕτως οὐκ εὐλόγησεν; εὑρίσκομεν γὰρ ἐκ τῆς φυλῆς Λευῒ τὸν Χριστὸν ἱερέα τοῦ πατρὸς δεικνύμενον, ἐπιμιγῆναι τὴν φυλήν. Telle est la leçon du ms. : ἐπι|μηγίναι, à lire : ἐπιμιγῆναι. Noter que dans le ms., ἐπι est à la fin d'une ligne, et μηγίναι au début de la ligne suivante. Les éditeurs ont corrigé cet ἐπι|μηγίναι en : ἐπιμιγνύντα. Mais cette correction ne semble pas donner un sens satisfaisant. Car le texte ainsi corrigé nous montre le Christ mélangeant la tribu; donc le Christ lui-même fait ce mélange, et on ne nous dit pas à quelle autre tribu, ou à quelles autres tribus, il aurait mêlé cette tribu qu'on désigne simplement comme « *la* tribu ».

Or l'arménien, 73.8-10 (V 327.15-19), (Gé. 72.10-12 = arm.), a : այլ ասես. ընդէ՞ր զՂեւի այսպէս ոչ աւրհնեաց, քանզի գտանեմք եւ ի Ղեւեայ ազգէն զՔրիստոս քահանայ հաւր երեւեալ, վասն խառնելոյ Ղեւեայ ազգէն ի յուդայեան ազգն :

1° խառնելոյ appuie la lecture ἐπιμιγῆναι;

2° եւ devant ի Ղեւեայ suppose un καὶ omis dans le ms. en face de ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐ; ce καὶ vaut là : « encore; de plus », et ajoute au sens.

3° il faut sans doute lire : վասն խառնելո Ղեւեայ ազգին et non ազգէն. Le scribe avait encore dans l'oreille le groupe ի Ղեւեայ ազգէն qu'il venait d'écrire une ligne plus haut. Ce qui donne :

« Mais, dis-tu, pourquoi Lévi, de la même façon, ne l'a-t-il pas béni? Car nous trouvons (issu) aussi de la tribu de Lévi, le Christ montré (comme) Prêtre du Père, pour ce que la tribu de Lévi est mélangée à la tribu de Juda... (mot-à-mot barbare : à cause du être mélangé de la tribu de Lévi à la tribu de Juda) »

En lisant ազգին au lieu de ազգէն on a, avec l'infinitif խառնելոյ, exactement le tour qu'emploie le traducteur dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob pour traduire certaines propositions infinitives du grec. Soit, gr. 74.1 : διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ φυλῆς Λευΐ, rendu par l'arménien, 75.1, par : վասն լինելոյ նոցա յազգէ Ղեւեայ; gr. 76.12 : διὰ τὸ εἶναι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, rendu par arm., 79,1 : վասն լինելոյ նորա ի տանէ եւ յազգէ Դաւթի.

Nous avons là évidemment le sens originel de la phrase et on pourrait s'en tenir là en renonçant à savoir quelle a pu être la leçon originelle du grec. Peut-être cependant n'est-il pas téméraire d'essayer, à l'aide de l'arménien, au moins de l'entrevoir.

Dans les deux exemples que nous venons de citer, ***վասն լինելոյ*** rend διὰ τὸ εἶναι; on aurait donc : διὰ τὸ ἐπιμιγῆναι τὴν Λευῒ φυλὴν εἰς 'Ιούδα τὴν φυλήν. Sous cette forme on ne voit pas comment en grec a pu se faire l'omission.

Mais on peut supposer que le ***վասն*** arménien traduit ici non un διὰ τὸ... mais un ἐπὶ τοῦ... causal, ou plutôt temporel ; « à l'occasion de... » Dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, gr. 60.10, on lit : « καὶ ταῦτα μὲν ἴσως νομίσει τις ἐπὶ τῶν Σηκιμιτῶν λελαληκέναι τὸν μακάριον 'Ιακώϐ ». « Ceci encore, à la vérité, peut-être quelqu'un pensera-t-il que le bienheureux Jacob l'a dit à propos (ou au temps) des Sichimites », que l'arménien, 61.11, traduit : « ***եւ զայս արդեւք համարեսցի որ վասն Սիկիմացւոցն ասացեալ***... On peut donc supposer qu'en 73.9, ***վասն*** traduit un ἐπὶ + génitif.

On pourrait peut-être dès lors, en se rappelant la coupe ἐπὶ en fin de ligne, μιγῆναι en début de ligne, supposer :

... δεικνύμενον ἐπὶ
τοῦ τὴν τοῦ Λευῒ φυλὴν εἰς τοῦ 'Ιούδα ἐπι
μιγῆναι τὴν φυλήν,...

Une ligne aurait été sautée par saut de επι à επι.

Nous avons mis εἰς parce que, dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, arm. ***ի*** rend εἰς (ou : ἐπὶ) + acc., mais il y avait peut-être πρός, que rendrait bien aussi ***ի***, et qui irait mieux avec ἐπιμιγῆναι.

Il nous a été impossible de trouver dans quelque auteur grec une proposition infinitive ainsi introduite par ἐπὶ τοῦ. Il doit y en avoir, mais, pour le moment, nous ne pouvons produire que cette proposition de Démosthène 573.1. (Lidd. a. Sc. dern. éd.; D. 21. 180) : τὴν ἐπὶ τῆς πομπῆς καὶ τοῦ μεθύειν πρόφασιν λαϐών, où l'infinitif articulaire, intransitif et seul, il est vrai, dépend au même titre que τῆς πομπῆς de ἐπί. Dans le contexte (il s'agit d'un meurtrier), cette proposition doit avoir à peu près ce sens : « prétextant que la procession et l'état d'ivresse (où il se trouvait) en avaient été (du meurtre qu'il avait commis) la cause occasionnelle (et qu'il n'y avait pas eu préméditation de sa part) ».

En face du texte tel que nous proposons de le restituer, l'arménien, vu les virtualités de sa langue, était dans l'impossibilité de suivre ici, du grec, l'ordre des mots. Mais il a parfaitement rendu le sens en sentant pourtant dans ἐπὶ la cause plutôt que l'occasion, mais ce n'est qu'une nuance.

Le grec se restituerait donc ainsi :

εὑρίσκομεν γὰρ <καὶ> ἐκ τῆς φυλῆς Λευῒ τὸν Χριστὸν ἱερέα τοῦ πατρὸς δεικνύμενον, ἐπὶ <τοῦ τὴν τοῦ Λευῒ φυλὴν πρὸς (ou : εἰς?) τοῦ 'Ιούδα ἐπι> μιγῆναι τὴν φυλήν, ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς <ὁ υἱὸς > τοῦ θεοῦ ἀποδειχθῇ. Pour <ὁ υἱὸς > voir note (179).

On traduirait ainsi le texte restitué : « Car nous trouvons que c'est issu aussi de la tribu de Lévi que le Christ nous est montré Prêtre du Père, à l'occasion du mélange qui s'opéra de la tribu de Lévi à la tribu de Juda, afin que le fait même d'être issu des deux tribus à la fois démontrât que le Fils de Dieu est et Roi et Prêtre. ».

Peut-être au lieu de : « ...à l'occasion du mélange qui s'opéra de la tribu de Lévi à la tribu de Juda », pourrait-on entendre : « ... à l'époque, ou : au moment, ou : au temps où s'opéra le mélange de la tribu de Lévi à la tribu de Juda ».

Les mots ἐξ ἀμφοτέρων αὐτῶν, conservés dans le ms., exigent qu'ait été fait mention peu avant de deux tribus : celle de Juda et celle de Lévi.

Par cet εὑρίσκομεν (même verbe employé, et toujours au sujet de l'origine du Christ Messie de la tribu de Lévi en gr. 52.8) que veut dire Hippolyte? Où « trouvons-nous » cela? Sans doute dans les Testaments des XII Patriarches. Test. Siméon VII. 1-2. Cf. L. Mariès, Recherches de Science religieuse, 1951-1952, tomes XXXIX-XL, Mélanges Lebreton, tome I, pp. 381-396 : Le Messie issu de Lévi chez Hippolyte de Rome.

(179) gr. 72.10-11 : ἵνα ἐξ ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ ἀποδειχθῇ. Arm. 73.10-11 : « ... afin que de par toutes les deux ensemble, et Roi, et Prêtre, le Fils de Dieu apparût », donc : ... ἱερεὺς <ὁ υἱὸς> τοῦ θεοῦ... Peut-être est-ce la bonne leçon. Saut de ς à ς dans le grec. Gé. 72.13 : « et fils » dont il fait un attribut, comme roi et prêtre. Ἵνα doit-il se traduire ici « afin que » ou « si bien que »? On peut hésiter entre les deux.

(180) gr. 74.2 (*TU* 32.2) : αὐτούς. Arm. 75.2 : αὐτόν, que nous suivons. Gé., 74.2, a le pluriel.

(181) gr. 74.2 : ὁ μακάριος Μωϋσῆς. Arm. 75.2 : « le saint Moïse ». Gé. 74.2 = gr.

(182) gr. 74.2-3 : τὸν ἐξ Ἀαρὼν...; lire, d'après l'arménien, 75.2-3 (gé. 74.2-3 = arm.) : τὸν <Χριστὸν τὸν> ἐξ Ἀαρὼν... saut de τὸν à τόν.

(183) gr. 74.3. Comment rendre ce δήλους, qui est bien dans les LXX? Nous suivons l'arménien, 75.4, qui a : « ses révélations ». Gé., 74.3, a : « sa révélation ». Hébreu (Crampon): « Ton droit et ta lumière sont (confiés) à ton homme saint ».

(184) gr. 74.5-6. Arm. 75.5-6 : *եւ վասն այլոցիկ յիւր կարգի Մովսէսի աւրհնութեանցն տացուք զբան.* Assez difficile à traduire, peut-être : « Et de ces choses, à leur rang des (= dans les?) bénédictions de Moïse, nous donnerons la raison ». Arm. a sûrement compris διάταξις au sens ordinaire de « disposition, arrangement ». Et c'est peut-être la meilleure façon de traduire le grec : « Et de ces choses-ci, (quand elles viendront) à leur place dans les bénédictions de Moïse, nous rendrons raison ». Pourtant, étant donné les mots πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ « avant sa fin; avant sa mort » par lesquels se termine le verset Dt. 33.1 : « Καὶ αὕτη ἡ εὐλογία ἣν εὐλόγησεν Μωϋσῆς ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, on peut, semble-t-il, entendre le mot διάταξις, au sens qu'il a dans Polybe, par exemple, 4.87.5, de : « testament; *disposition* testamentaire », mot-à-mot : « dans la disposition des Bénédictions de Moïse ». Dans περὶ τούτων nous voyons un neutre : « au sujet de ces choses-ci; de ceci » et dans le génitif τῶν Μωϋσέως εὐλογιῶν un génitif descriptif de διατάξει.

(185) gr. 74.7 : λέγει οὖν Ἰακὼβ οὕτως. Arm. 75.7, simplement : « Car il dit... ». Gé. 74.8 = arm.

(186) gr. 74.12. Arm., 75.12, traduit θριαμβεῦσαι, non par « triompher de », mais par « couvrir de honte, confondre », sens que θριαμβεύω a aussi. Gé. 74.14 = arm.

(187) gr. 76.1 : κύριος καὶ δεσπότης. Arm. 77.1 : *տէր* | *եւ տանուտէր* |
Seigneur | et Maître |

Sauté par homoioteleuton dans l'arm. Gé. 76.1 = arm. Mais cf. note (69).

(188) gr. 76.7 : σκύμνον λέοντος εἶπεν. Arm., 77.8, suppose : σκύμνον λέοντος αὐτὸν εἶπεν. Gé. 76.9 = arm., mais change la construction.

(189) gr. 76.9-10. Ce texte d'Isaïe, tel qu'il est dans les LXX, que suit Hippolyte, doit, croyons-nous, se traduire comme nous avons fait. On traduit d'ordinaire : « un rameau sortira... » parce qu'on a dans l'imagination l' « Arbre de Jessé » de la tradition iconographique, où le rameau pousse en haut de l'arbre comme une dernière branche. Mais ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης c'est, à la lettre, un drageon.

(190) gr. 76.10 : <... ἐξ αὐτῆς> d'après arm. 77.11 : « ... d'elle... ». C'est aussi ἐξ αὐτῆς qu'on trouve dans le *De Antichristo* d'Hippolyte, cité dans *TU*, XXVI, 1904, I, p. 26, n. 11. Gé. 76.13 = arm.

(191) gr. 78.1 : τὸ ἐν αὐτῇ... Arm., 79.1, suppose plutôt : τὸ ἐξ αὐτῆς. Gé. 78.1 = arm.

(192) gr. 78.3-4 : τὴν κοίμησιν τῆς τριημέρου αὐτοῦ ταφῆς. Arm. 79.4, simplement : « son endormissement de trois jours... » Omet ταφῆς. Gé. 78.4 = arm.

(193) gr. 78.6-7, citation de Mt. 12.40; νύκτας <... νύκτας> sauté par homoioteleuton. Restitué par Diobouniotis et Beïs. Est dans l'arménien 79.6-7. Gé. 78. 6-7 = arm.

(194) gr. 78.8-9 : αὐτόν; | καὶ οὐκ εἶπεν οὐδεὶς ἐγείρει αὐτόν, | ἀλλὰ τίς, sautés par homoioteleuton; sont dans l'arm., 79.8-9. Gé. 78.9-10 = arm.

(195) gr. 78.10 : ἐὰν δὲ πατέρα... διέσωσεν γένος, glose. Voir Introduction, p. VI et VII, Gloses et interpolations... N'est pas dans l'arménien, 79.10, ni dans gé., 78.12.

(196) gr. 78.10. Celui qui a inséré la glose a fait sauter ὥσπερ, peut-être ὥσπερ καί,

attesté par l'arménien, 79.10 : որպէս. Le géorgien, 78.12, a fait un saut par homoioteleuton. Le traducteur est passé de Մեռելոց 1° à Մեռելոց 2°; ou un copiste a sauté de მკუდრეთით 1° à მკუდრეთით 2°, c'est-à-dire il a omis : καὶ ὁ ἀπόστολος... ἐκ νεκρῶν. Il passe tout de suite à la citation de saint Pierre.

(197) gr. 78.11-12 : τὰς ὀδύνας τοῦ θανάτου. Arm. 79.11 : τὰς ὠδῖνας τοῦ Ἅιδου, mais pratiquement même sens, car ὠδῖνες ne se dit pas uniquement des « douleurs de l'enfantement ». Toutefois, par itacisme, ὠδῖνας a pu devenir ὀδύνας. Gé., 78.12, est à part : « les liens ».

(198) gr., 78.12, ajoute : εἴ γε ἀκατάσχετος καὶ ἀπαθὴς ὁ τοῦ θεοῦ ἐστιν υἱός. « Si du moins insaisissable et impassible est le Fils de Dieu ». A traduire ainsi si l'on prend εἴ γε au sens classique; ici, peut-être, εἴ γε est-il à entendre au sens de « puisque ». Cette addition a tout l'air d'une glose. Voir Introduction, p. VI : Gloses et interpolations... Elle n'est pas dans l'arménien, 79.12, ni dans le géorgien, 78.13.

(199) gr. 80.3-4. Arm., 81. 3-5, omet συνέστηκεν et fait de ὅτι, etc. la complétive de μαρτυρεῖ, ainsi : « Et que point ne manqua chef, ni conducteur (issu) de la tribu de Juda, jusqu'à ce que fût venu le Sauveur, l'Évangile lui aussi pareillement témoigne ». Gé. 80.4-6 = arm.

(200) gr. 80.5-6. L'arménien, 81.5-6, avait, ou, fautivement, a lu ὅτε au lieu de ὅτι, ce qui l'a amené à changer l'allure de la phrase. Au lieu de : « Et qu'une fois né le Sauveur fut l'attente des Gentils, qui jusqu'à aujourd'hui croient en Lui, cela aussi est évident », l'arménien a : « Et quand fut venu le Sauveur, il devint (ou : fut) l'attente des Gentils, (Lui) qui, jusqu'à aujourd'hui, était l'objet de leur foi; et ceci est évident ». Gé. 80.6-8 = arm. L'arménien paraît avoir choppé quelquefois devant une complétive subjective commençant par ὅτι. Pourtant, deux lignes plus haut, gr. 80.3, il a bien traduit ὅτι par զի « que », 81.3.

(201) gr. 80.10-11. Le texte tel que Diobouniotis et Beïs l'établissent : ὄνον καὶ πῶλον ἐπὶ τῷ αὐτῷ (ms. τὸ αὐτὸ) διὰ λόγου καθαιρομένους, doit, semble-t-il, se traduire : « ânesse et ânon en même temps [1] d'un mot [2] purifiés ». Notes : 1. « en même temps », si on sous-entend χρόνῳ. Ou bien : « dans le même but »; mais, si on adopte ce second sens, on pourrait aussi bien garder ἐπὶ τὸ αὐτὸ du ms. — 2. « d'un mot », c'est-à-dire : « par une simple parole ». Je ne crois pas en effet qu'on puisse traduire « par le Verbe ». Si Hippolyte avait voulu dire cela il aurait mis : ὑπὸ τοῦ Λόγου.

L'arménien, 81.10, a : « Anesse et ânon ensemble d'un mot (ou : par parole) déliés ». Gé. 80.14 = arm. Ce qui, au premier abord, ferait penser que, au lieu de καθαιρομένους il lisait καθαιρουμένους, qu'il aurait interprété par le λύσαντες de Mt. 21.2. Hippolyte en effet semble bien ici faire allusion à Mt. 21.2-3, où Jésus n'eut qu'un mot à dire pour se faire donner (« réquisitionner; s'emparer de » en quelque sorte : καθαιρέω) l'ânesse et l'ânon du même coup.

Je crois cependant que ἐπὶ τῷ αὐτῷ διὰ λόγου καθαιρομένους du grec est la bonne leçon. Cette purification opérée par la simple parole du Christ, purification dont ici Hippolyte ne fait que brièvement mention, est plus au long reprise et expliquée par Chrysostome : *In Matthaeum*. P. G. 58.628 (dernier tiers) : Ἐνταῦθα γὰρ ἡ Ἐκκλησία δηλοῦται διὰ τοῦ πώλου, καὶ ὁ λαὸς ὁ νέος, ὁ ποτὲ μὲν ἀκάθαρτος, μετὰ δὲ τὸ καθίσαι τὸν Ἰησοῦν καθαρὸς γενόμενος. Et mieux encore 629 (juste avant γ') : Καὶ γὰρ πάντα τὸ ῥῆμα εἰργάσατο τὸ λέγον· Λύσαντες ἀγάγετέ μοι· ὥστε τὰ ἄτακτα εὔτακτα, καὶ τὰ ἀκάθαρτα γενέσθαι λοιπὸν καθαρά. Et cette référence à la parole même de Notre Seigneur : Λύσαντες ἀγάγετε... expliquerait à elle seule, sans qu'on ait à penser à une lecture καθαιρουμένους, comment l'arménien a pu interpréter καθαιρομένους par լուծեալս, soit λυθέντας : ի միասին բանիւ լուծեալս.

(202) gr. 80.12 : μυστικῶς « mystiquement », c'est-à-dire : par une réalité visible, (figure) une réalité encore invisible.

(203) gr. 82.2 : τοῦτο δὲ ἐγένετο... ἐπὶ πᾶσαν τὴν σάρκα. Glose. Voir Introduction, p. VI et VII, Gloses et interpolations... N'est pas dans l'arménien 83.2. Gé. 82.2 = arm.

(204) gr. 82.2 : <στολὴν μὲν τὴν σάρκα> suppléé par Diobouniotis et Beïs (sans doute

à l'aide du géorgien) est bien dans l'arménien, 83.2 (Gé. 82.2-3 = arm.) : « Robe il a dit la chair », donc : στολὴν μὲν τὴν σάρκα εἶπεν ou : εἶπε τὴν σάρκα.

(205) gr. 82.4-5 : lire : ...τὴν περιβολὴν <αὐτοῦ »· τὴν περιβολὴν> τοῦ λόγου σημαίνει τὰ ἔθνη. Sauté par homoioteleuton. L'arménien, 83.4, a bien deux fois περιβολήν : « ... son vêtement », (comme étant) vêtement du Verbe, il indique les Gentils ». Gé. 82.5-6 = arm., mais avec une faute : « *par* la parole ».

(206) gr. 82.5 (*TU* 34.20) : ἐλογίσθησαν αὐτόν. Cet accusatif αὐτὸν est impossible; lire αὐτῷ, écrit probablement avec ο : αὐτο, d'où la confusion avec ν final. L'arménien. 83.5, suppose αὐτῷ ou αὐτοῦ « .. furent comptés à lui (ou de lui) ». Le passage correspondant du *De Antichristo*, *o. c.*, p. 30, n. 3, porte λελόγισται Χριστῷ. Gé. 82.6-7 = arm.

(207) gr. 82.5-6 (*TU* 34.20-21) : ... λέγει· « κύριος ἡμῶν πάντας αὐτοὺς ἐνδύσει ὡς ἱμάτιον. Mais l'arménien, 83.5-6, a : « ... il dit : Je suis vivant, moi! dit le Seigneur; si je ne les revêtirai pas tous comme un manteau! » Gé. 82.7-8 = arm., avec un verbe au passé passif : « ont été revêtus ». C'est-à-dire : « Aussi vrai que je vis, dit le Seigneur, je les revêtirai tous comme un manteau ». Ce qui, sauf la 1re personne (« revêtirai ») au lieu de la 2e (« revêtiras ») et ἱμάτιον au lieu de κόσμον (ou : στολήν, cf. apparat Rahlfs) rend bien les LXX, Isaïe 49.18 : ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι πάντας αὐτοὺς ὡς κόσμον ἐνδύσῃ.

Le texte originel d'Hippolyte a pu être : ... λέγει <ζῶ ἐγώ, λέγει> Κύριος, ὅτι πάντας αὐτοὺς ὡς ἱμάτιον ἐνδύσω. Après le saut du même au même, en face de : κύριος ὅτι πάντας αὐτοὺς ὡς ἱμάτιον ἐνδύσω, un correcteur postérieur, au cours de la transmission, aura mis à la 3e personne : ἐνδύσει, et changé ὅτι en ἡμῶν.

On pourrait encore supposer comme texte originel, en tenant compte de l'arménien : ...λέγει <ζῶ ἐγώ, λέγει> Κύριος, εἰ μὴ (եթէ ոչ) πάντας αὐτοὺς ἐνδύσω ὡς στολήν. (Cf. Rahlfs. *loc. cit.*). Hippolyte a bien pu, citant approximativement (il ne donne qu'une partie du passage d'Isaïe), remplacer ὅτι par εἰ μὴ qu'on trouve après l'expression ζῶ ἐγώ. Et εἰ μὴ pourrait facilement devenir ἡμῶν, d'autant plus que le ms. porte ἡμῖν, qui constitue un chaînon entre εἰ μὴ et ἡμῶν, (suggestion du R. P. Mercier). C'est à cette seconde solution que nous nous rallions.

(208) gr. 82.6-9. Il n'y a qu'une seule phrase, de ἐπεὶ οὖν ἀ τὴν περιβολὴν αὐτοῦ, dont le verbe principal est ἔφη. L'arménien, 83.6-9, l'a bien vu, car il a, au lieu du simple ὡς : յիրաւի, qui suppose ὡς | δικαίως | , sauté dans le grec par homoioteleuton : ως... ως. Il ne faut donc qu'une virgule après ἀγορασμόν, et il faut restituer δικαίως, ou tel autre adverbe en -ως susceptible de correspondre à arm. յիրաւի. Gé. est à part, 82.8-13.

(209) gr. 84.3. Suppléer πᾶς, sauté par homoioteleuton : ...ὅπως πιστεύσας <πᾶς> ὁ ἄνθρωπος... Arménien 85.2-3 : ... afin qu'en Lui ayant cru tout homme vivre pût ». Mais il n'est pas sûr qu'il y ait eu <εἰς αὐτὸν πᾶς>, car, un peu plus bas, gr. 86.2, l'arménien, 87.3, ajoute de son crû, au même verbe : τοῖς πιστεύουσιν, ի նա = εἰς αὐτόν, qui n'est pas dans le grec. Notre arménien traduit systématiquement « être sauvé » par « vivre ». Gé., 84.3-4, imite arm., mais, en géorgien, le même verbe signifie à la fois « vivre » et « être sauvé ». Gé. omet « tout » et a le pluriel « hommes ».

(210) gr. 84.4-5. Lire : τοῦ λόγου <αὐτοῦ>... ⌜γενηθέντας⌝, αὐτοῦ sauté par homoioteleuton. Arménien 85.4 : « qui, par le Verbe même en personne sanctifiés, sont devenus comme lait ». Gé. 84.5-6 = arm. — Exemples de γενηθείς dans le N. T. : Heb. 4.3. τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων; 6.4. μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου; 10.33. κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες; 2 Pet. 1.16. ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. Cf. aussi Elenchos 64.16 : ἐγενήθην.

(211) gr. 84.6 : ἢ οὖν πάλιν τὰς ἐντολάς. Arm. 85.5-6 (V 330.17-18) : **եւ դարձեալ զպատուիրանն... որք...** Gé. 84.7 = Arm. Mais **Ն** et **Մ** faciles à confondre en erkat'agir; lire, comme y invite le pluriel **որք, զպատուիրանս տեսան.**

(212) gr. 84.10 : καὶ αὐτὸς παρ' ὅρμον πλοίων. Arm. 85.9 : « et lui-même (est) port des navires (ou : pour les navires) »; ainsi aussi Zohrab. Gé. 84.11-12 = arm., avec modification.

gr. 84.11 : παρατενεῖ (futur); arm. 85.10 : « s'étire » (présent); ou bien lisait παρατείνει ou a pris le futur pour le présent. Gé., 84.12, a le futur.

(213) gr. 84.11-12 : « habitant maintenant le littoral dans le monde... ». Arm. 85.10-11 : « qui maintenant comme sur un littoral de (ou : dans) ce monde habitent... » Gé. 84.13-14 = arm., avec : « dans ce monde ». Grec 86.1 « ... à se réfugier dans des ports : les Églises (au pluriel) ». Arm. 87.1 : « ... se réfugient comme en un port dans l'Église (au singulier) ». Gé. 86.1 = arm., avec une légère modification.

(214) gr. 86.1-2 : « Car par « mouillage des nefs » il a bien dit les Églises qui sont dans le monde comme ports largement éployés devenant refuge pour les croyants ». Arménien 87.1-3 : « Repos des navires vers les villes, il a dit les assemblées des Églises, qui sont dans le monde comme ports déployés (ou : étendus) et devenus refuge pour ceux qui ont cru en Lui (le Christ) ». Devant ըստ քաղաքաց, է est surmonté de deux points; donc pratiquement effacé (V 330.27).

Tout examiné, on ne peut guère voir dans քաղաքաց qu'un datif (ou peut-être un ablatif) et dans ըստ քաղաքաց qu'une expression où ըստ peut avoir le sens de « vers; du côté de »; cf. ըստ հիւսիսոյ « du côté du Nord ». Gé. 86.1-4 = arm., avec un contresens.

Peut-être y avait-il en grec : ὅρμον γὰρ πλοίων <κατὰ πόλεων>, τὰς ἐκκλησίας... où κατὰ aurait le sens de ἐπί, πρὸς avec le génitif : « ... des nefs qui relâchent aux villes; qui font escale aux villes ».

(215) I. gr. 86.4. Entre καθήμενος et ἐν σκιᾷ omission dans le grec, par homoioteleuton. A restituer ainsi, d'après l'arménien 87.5, en remarquant qu'Hippolyte cite ici Isaïe d'après Matthieu, autant, sinon plus, que d'après les LXX (Isaïe 8.23, 9.1-2; Mt. 4.15-16). Gé. 86.6 = arm.

... որ նստէր ի խաւարի ետես լոյս մեծ, որք նստէին ի ստուերս մահու...

ὁ καθήμενος ἐν | σκοτίᾳ εἶδεν φῶς μέγα, τοῖς καθημένοις ἐν | σκιᾷ θανάτου...

II. gr. 86.5 (*TU* 35.21) : <δηλῶν> τὸ πιστὸν (ms. πλήστον). Trois solutions :

1° Diobouniotis et Beïs conjecturent πιστὸν sous πλήστον, et ajoutent <δηλῶν>. Ce faisant ils font de <δηλῶν> τὸ πιστὸν τοῦ λαοῦ un court commentaire d'Hippolyte lui-même.

Mais, dans Isaïe 9.3, immédiatement après φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς, on lit : τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ... Or πλήστον du ms. est évidemment πλεῖστον. Donc nous aurions ici le commencement seulement du verset 3. La citation serait ou volontairement laissée inachevée, et il n'y aurait à mettre dans le texte que : κ. τ. λ.; ou bien elle aurait été un peu plus longue et suivie d'un court commentaire d'Hippolyte, aujourd'hui manquant, et il n'y aurait qu'à écrire ainsi le texte : ... αὐτοῖς. Τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ... » .... Τὸ δὲ εἰπεῖν...

2° L'arménien, 87.6, a, à l'accusatif : « ... la foi du peuple », impossible à rattacher à « il dit » dans « comme aussi le prophète (Isaïe) dit ». Diobouniotis et Beïs ont pris sûrement l'idée de leur conjecture πιστὸν au géorgien, 86.7-8, qui traduit l'arménien avec, en plus, « il dit ».

Mais le traducteur arménien lisait-il dans son exemplaire grec : τὸ πιστὸν τοῦ λαοῦ? En face de « la foi du peuple », à l'accusatif, cela paraît difficile à admettre. A s'appuyer uniquement sur l'arménien on penserait plutôt qu'il lisait :... τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, et qu'on a là les derniers mots du court commentaire d'Hippolyte qui suivait la citation d'Isaïe (Matthieu) et qui manquait déjà dans son texte grec. On écrirait aujourd'hui ce texte : ... αὐτοῖς » .... τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ. Τὸ δὲ εἰπεῖν...

3° A la rigueur on pourrait peut-être concilier grec et arménien. 'Ανατέλλω, comme ծագեմ peut être transitif. On aurait alors en grec comme en arménien : « la lumière a fait lever pour eux la foi du peuple » φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ. Mais je ne crois pas que ce soit là la solution du problème. Je pencherais plutôt pour la seconde solution; et je croirais qu'un correcteur, en face de αὐτοῖς τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, sans soupçonner une lacune entre αὐτοῖς et τὴν πίστιν, a cru, en voyant τοῦ λαοῦ, reconnaître là la suite du texte d'Isaïe et a remplacé τὴν πίστιν par τὸ πλεῖστον devenu πλήστον dans le manuscrit.

(216) gr. 86.8-9 : ὃς ὑπὸ κατάραν τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἁμαρτίαν πέπτωκεν « qui, sous la

malédiction de son père, à cause de son péché, est tombé ». L'arménien, 87.9-10, a fait de τοῦ πατρὸς un génitif objectif déterminant ἁμαρτίαν : « or Cham, à cause de son péché envers son père, sous malédiction a été (ou : fut). » Le sens reste à peu près le même. En géorgien 86.12-13, J = arm., mais T = plutôt gr.

(217) gr. 86.9 : πιστεῦον τὰ ἐπὶ Χριστόν... (ms. πιστεύοντα *TU* 35.26 appar.). L'arménien, 87.10, a « ayant cru au Christ ». Donc lire πιστεῦον et supprimer ce [τά]. Pour πιστεύειν ἐπὶ Χριστόν, cf. Actes 9.42; 11.17; 16.31 etc. Gé., 86.14, modifie.

(218) gr. 88.3 (*TU* 36.4) : τὸν μὲν οὖν Ἰσσάχαρ μεταφορικῶς ἀλληγορεῖ ἐπὶ τὸν ⸢σωτῆρα⸣. <υἱόν> est une mauvaise conjecture de Diobouniotis et Beïs pour πατέραν du ms. C'est σωτῆρα qu'il faut lire avec l'arménien : « le Sauveur ». Πατέρα(ν) est mauvaise lecture de l'abréviation σ͞τρ lue π͞τρ. Le géorgien, 88.3, a « Seigneur ». L'arménien, 89.3, avait bien le même texte grec mais il a rendu le sens plutôt que les mots : « Et Issachar, par allusion (m. à m. : en faisant signe de l'œil), il a tiré vers le Sauveur ».

(219) gr. 88.5 (*TU* 36.7) : ἀναπαυόμενος, ἀναπεσών. L'arménien, 89.5-6, n'a qu'un seul participe « Ayant pris son repos ». Arm. semble avoir lu, au lieu de ἀναπεσών, ἀνὰ μέσον, que nous trouvons, dans gr., quelques lignes plus haut et dont la présence de κλῆρον (pour κλήρων ou κλήρου) en cet endroit du ms., pourrait être un vestige. Aussi rétablissons-nous ἀνὰ μέσον. En raison du singulier վիճակի, nous choisissons κλήρου de préférence à κλήρων. Gé. 88.7 = arm.

(220) gr. 88.7 : ἵνα, omis par l'arménien, 89.7, sans doute accident : < զի > ի, car le verbe suivant est bien au conjonctif. Gé., 88.9-10, n'a pas non plus la finale, mais le verbe est au futur.

(221) gr. 88.9 : τὴν γῆν ὅτι. L'arménien, 89.9, suppose τὴν γῆν αὐτῶν ὅτι « leur terre ». Gé. 88.11 = arm.

(222) gr. 88.11 : μετὰ παρουσίας n'a pas de sens. Lire avec l'arménien, 89.11 : « avec hardiesse; avec liberté » : μετὰ παρρησίας, et le rapporter à ἐπορεύετο. Gé., 88.13, l'omet. L'arménien, 89.11, suivi par le géorgien, 88.14, omet ὡς, gr. 88.11 ; il a : « Et Isaïe dit... »

(223) gr. 88.12 : ἄροτρον. Hippolyte se représente sans doute ici une charrue rudimentaire, primitive (cf. les charrues encore actuellement en usage en Syrie, en Palestine), qu'un laboureur robuste peut charger sur l'épaule et porter lui-même jusqu'au champ à labourer.

(224) gr 90.1 (*TU* 36.17). Lire, avec l'arménien, 91.1 : « sur lui », ἐπ' αὐτόν, au lieu de ὑπ' αὐτῶν. On ne voit pas dans le contexte à qui ὑπ' αὐτῶν pourrait se rapporter. Gé. 90.2 = arm.

(225) gr. 90.1-2. L'exemplaire grec suivi par le traducteur arménien devait, comme le ms. des Météores, avoir une virgule après ἐκκλησίας, car, au lieu de : « ... il s'est fait homme labourant les beaux labours de l'Église », l'arménien, 91.1-2, a : « Il s'est fait homme d'Église, la belle production en icelle travaillant (ou : en travaillant en icelle la belle production) ». Gé. 90.2-3 = arm., avec modifications.

(226) Dans ce paragraphe sur Dan, le grec et l'arménien présentent de multiples différences. Voici tout ce paragraphe d'après l'arménien seul, 91.4-93.6 :

« Dan jugera son peuple, *comme chaque* (ou : *un seul*) *homme en Israël* [1]. Et sera (ou : soit) Dan comme un serpent sur un chemin assis, mordant le paturon d'un cheval. Et *tomberont des cavaliers* [2] en arrière, en attendant le salut du Seigneur » (Gen. 49.16-18).

« Dan », dit-il, « jugera son peuple, comme une seule tribu (formée) de (tout) Israël » (Gen. 49.16). Ceci, pour une partie, arriva au sujet de Samson, qui, né de la tribu de Dan, jugea son peuple pendant vingt ans (Juges, 16.31), mais s'*est accompli* [3] entièrement pour l'Antéchrist qui, juge méchant et adversaire Roi né, jugera son peuple. Il s'opposera, comme un serpent sur un chemin assis, *au verbe de vérité* [4]. Il entreprendra audacieusement de mordre [5] ceux qui droitement cheminent. Mais parce que (peut valoir : puisque) le prophète a dit [6] : « Il mordra [7] le paturon d'un cheval » (Gen. 49.17), il entreprendra audacieusement contre ceux qui annoncent le chemin *juste* [8] et salutaire (*i. e.* : ceux qui dans leur

prédication montrent le chemin de la justice et du salut), comme il tenta (ou : mit à l'épreuve) les Apôtres, et dupa Judas, et, *comme un cheval*, *le fit* s'abattre, et, le cavalier (qui était) *sur lui* [9], à la mort livra. Et comme un cavalier, il (le Sauveur) tomba en arrière; c'est-à-dire (en remontant) de la postérité aux ancêtres, ayant attendu le salut du Seigneur il a relevé et redressé la *créature* d'Adam.[10] ».

Notes à cette traduction.

1. Traduction *ad synesin*, qui est d'ailleurs celle de Zohrab. Ce qui est curieux, c'est que, quelques lignes plus bas, il traduit φυλή par **ազգ**. Gé., 90.5, a « tribu ».

2. Lisait-il : καὶ πέσονται ἱππεῖς? Gé. 90.7 : « ils tomberont les cavaliers ».

3. Lisait-il : ἐπληρώθη? Gé., 90.11, a le présent.

4. Lisait-il : τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ? (le ms. a : τὸ τῆς ἀληθείας λόγου). Je serais tenté de croire que τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ est la bonne leçon. Gé. 90.13 = arm. plutôt que gr.

5. Omet-il ou n'avait-il pas : καὶ ἀναιρεῖν? Il ne devait pas l'avoir, car ce καὶ ἀναιρεῖν me paraît une glose ajoutée, gr. 92.1. Il ne va pas dans le contexte. Gé. 90.13 = arm.

6. Ou bien : « Mais ce que le prophète a dit : « il mordra... etc. (c'est que) il entreprendra... etc. ». Gé. 92.1-2 : « Mais ce que dit le prophète ». Plusieurs fois, gé. traduit **զի ասէն** par « ce que dit ».

7. Il peut avoir eu δάκνων, participe, qu'il a traduit par une forme personnelle, ici le futur, s'adaptant au contexte. Gé. 92.2 : final.

8. Lisait-il δικαίαν au lieu de ἀληθινήν? ou bien est-ce substitution systématique? Car voir (note 159) gr. 66.6 : « justice » (ou : « justification ») substituée à « vérité ». Gé., 92.3, a « juste » mais, dans arm., **արդարութիւն** = « vérité ».

9. Lisait-il : ὡς ἵππον κατέβαλεν au lieu du simple κατέλαβεν? et ἐπ' αὐτοῦ au lieu de δι' αὐτοῦ? La leçon de l'arménien est plus pittoresque, mais la leçon du grec se comprend très bien elle aussi. Elle dit même référence à Luc 22.3 : εἰσῆλθεν δὲ σατανᾶς εἰς 'Ιούδαν..., et à Jean 13.27 : ... εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς.

Quelle était la leçon originale? Peut-être en combinant les deux :

πτερνίσας κατέλαβεν καὶ | ὡς ἵππον κατέβαλεν καὶ | τὸν ἱππέα ⸢ἐπ'⸣ αὐτοῦ

խաբեաց <**ըմբռնեաց**> **եւ իբրեւ զձի գլորեցոյց եւ զհեծեալն ի նմա**

խաբեաց « dupa » interprétant plutôt que traduisant πτερνίσας.

Dans le grec, 92.4, saut de ενκαι à ενκαι.

Dans l'arm., saut de **եաց** à **եաց**. Gé. 92.4 = arm.

10. L'arménien **ստեղծուած** « créature; production » ne peut pas répondre à σφάλματα. Si on le garde au singulier, il répondrait bien à τὸ τοῦ 'Αδὰμ πλάσμα. Mais, en erkat'agir, le **Ն** final, dans **զստեղծուածն**, peut avoir été lu au lieu de **Ս**; on aurait, au pluriel, **զստեղծուածս** : τὰ πλάσματα. Gé., 92.7, a « image ».

Ou bien encore **զստեղծուածս** aurait peut-être été lu au lieu de **զեղծուածս** « les destructions » et ce **զեղծուածս** pourrait être la traduction de σφάλματα, pris au sens concret, dont je ne saurais d'ailleurs fournir des exemples, de « ruines éboulées ».

(227) gr. 92.5-7. En mettant une virgule après πρῶτα, et en rapportant les neutres pluriels ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἐπὶ τὰ πρῶτα, à σφάλματα, on pourrait traduire littéralement : « Comme un cavalier à la renverse » (Gen.49.17), « c'est-à-dire en remontant des dernières aux premières, ayant attendu du Seigneur le salut, il (le Sauveur) a relevé et redressé les chutes d'Adam ». Inutile de faire remarquer que, en grec, les verbes ἀνήγειρεν, ἀνώρθωσεν ne forment pas plus alliance de mots avec σφάλματα que, en français, *relevé*, *redressé* ne forment alliance de mots avec *chutes*.

En voyant, dans ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἐπὶ τὰ πρῶτα, des neutres pluriels indéterminés, on pourrait traduire *ad synesin* : « Comme un cavalier à la renverse » (Gen. 49.17), « c'est-à-dire en remontant de la fin à l'origine, ayant attendu du Seigneur le salut, il (le Sauveur) a fait lever et remis droit sur ses pieds Adam (c'est-à-dire l'humanité) en ses chutes ». C'est la traduction à laquelle nous nous sommes arrêtés. Mais est-ce bien le sens? Voir S. Ambroise, *De Patriarchis* [cité par Bonwetsch, Texte u. U. Nouvelle série XI (de toute la

collection XXVI) p. 35, dans la note, au bas], s'inspirant manifestement d'Hippolyte, mais l'interprétant à sa façon.

(228) gr. 92. 9-10 (*TU* 37.12-13), arm. 93.8.

Les LXX ont : ... πειρατεύσει αὐτόν, αὐτὸς δὲ (BAD; καὶ αὐτὸς F; καὶ αὐτὸς δὲ *75*) πειρατεύσει αὐτῶν (BAD; αὐτὸν F).

Si on adopte πειρατεύσει αὐτόν, on ne peut rapporter cet αὐτὸν à personne. Je garde αὐτῶν des LXX. Gé., 92.9, a : « eux »; πειρατεύσει αὐτῶν aura été pensé πειράσεται αὐτῶν.

Le traducteur arménien, pour rendre πειρατήριον au sens que lui donne ici Hippolyte, a très heureusement forgé un mot que je ne trouve dans aucun lexique, mais qui est formé d'après toutes les règles : **փորձարան**. Le suffixe **-արան** indique bien qu'il a senti dans πειρατήριον un *lieu*, comme **գանձարան**, **գանձ** « trésor » + **արան** : « chambre du trésor ». Si « éprouveur » n'avait pas un sens technique, on pourrait dire : « Un nid d'éprouveurs » comme on dit : « Un nid de pirates ».

L'arménien suppose : ... πειρατεύσει αὐτόν, καὶ αὐτὸς πειρατεύσει αὐτό (ou : αὐτόν? car il n'y a pas de genre en arménien). Mais, à lire l'arménien seul, **զնա** « lui (ici : elle) » renvoie à **փորձարան** « Chambre des Épreuves ». Voir note (234). Nous suivons la leçon πειρατεύσει (au futur) qui est celle des LXX et qu'avait le texte grec suivi par l'arménien.

(229) gr. 92.12 (*TU* 37.17) : ἰδών; avec l'arménien 93.11, **գիտացեալ** « sachant, connaissant », lire εἰδώς. Gé. 92.14 = arm.

(230) gr. 94.1 : παρέδωκεν, avec, je crois, allusion à Jean 8.21-24 : ... ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε (21)... ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν (2 fois, 24). L'arménien, 93.12 : **մատնեցին** « livrèrent », avait dans son grec, ou y a lu, fautivement : παρέδωκαν. Il a, 93. 11-12 : « Et lui, connaissant leurs pensées secrètes, en ripostant, les mit à l'épreuve en sa justice (il ne traduit pas ἑαυτοῦ), et, en leur péché, à la mort *ils* (le) *livrèrent.* » Ce faisant, il aura interprété. D'après la citation, il y a épreuve et riposte. Dans le texte présent le Christ a agi « en sa justice », alors les autres (αὐτούς, **զնոսա**) ripostent, mais « en leurs péchés ». Le texte grec est certainement le bon. Gé. 94.2 = arm.

(231) gr. 94.4 : ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι. Arm. 95.3 : εἴπετέ μοι « dites-moi ». Gé. 94.5 = arm.

(232) gr. 94.5 : τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν, ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; L'arménien, 95.4, a : « le baptême de Je... et cetera ». Gé. 94.6-7 = gr., avec la citation tout entière.

(233) gr. 94.7 : φοβούμεθα τὸν λαόν. L'arménien, 95.7, omet, sans doute par homoioteleuton... **ի մարդկանէ** | **երկնչիմք ի ժողովրդենէն** | . Gé., 94.9, a un texte différent : « tout le peuple nous lapidera » (seconde main dans J), tiré de Lc 20.6, au lieu de Mt. 21.26. Le modèle arménien auquel a recouru l'ancêtre de T et J géorgiens, omettait déjà **երկնչիմք ի ժողովրդենէն**; la tradition T y a suppléé par un emprunt à Lc 20.6 et un *correcteur* de J a ajouté ce même texte, qu'il a pris soit de T, soit d'un ancêtre de T.

(234) gr. 94.10-11 (*TU* 38. 4-5) : « ... πειρατεύει αὐτὸν < καὶ αὐτὸς δὲ πειρατεύει αὐτὸν > κατὰ πόδας. L'arménien, 95.10-11, ici, suppose : « ...πειρατεύσει αὐτόν, καὶ αὐτὸς πειρατεύσει αὐτούς (ou αὐτῶν) κατὰ πόδας ». **զնոսա** « eux ». Gé., 94.13, a le pluriel.

(235) gr. 96.2 : διαδώσει, leçon de A (Swete). Arm. 97.2 : **տայ** « donne » peut être διαδίδωσιν D. Gé., 96.2, a le futur.

(236) gr. 96.3. : ... μετέδωκαν. Arm., 97.3, ajoute : « aux croyants ». Gé. 96.4 : « à la race des hommes ».

(237) gr. 96.4 : ἡ διδάσκων. Arm., 97.4, ne traduit pas ἡ et a **ցուցանելով** : « ... il annonce à l'avance en montrant à nous... » Est-ce traduction approchée de διδάσκων, ou confusion avec **ուսուցանելով** qui rendrait bien διδάσκων? Gé., 96.4-5, a tranché dans le vif.

(238) gr. 96.5 : Ἀσὴρ γὰρ ἑρμηνεύεται πλοῦτος. Pas tout à fait! Voir Gen. 30. 13. Mais dans ce verset le ms. E (Swete) après Ἀσὴρ ajoute πλοῦτος.

(239) gr. 96.6 : πάντας χορτάζειν. Arm., 97.6, n'a pas πάντας. Le modèle arménien de gé. devait avoir la traduction de πάντας. Car, ici, gé., 96.6-7, fait un saut. Il traduit : « lequel... est puissant *pour tous*, parce que le Seigneur... » 1. *pour tous* : ყოველთა, peut être

un datif-accusatif (= զամենայն, πάντας); 2. Gé. a sauté de զամենայն | (peut-être en abréviation) à մերձենան | քանզի.

(240) gr. 96.6-7 : ὁ Χριστός, χρς. Arm. 97.7 : « le Seigneur » ὁ κύριος κρς. Abréviations confondues. Gé. 96.7 = arm.

(241) gr. 96.8 (*TU* 38.15) : ἡμῶν, lire ὑμῶν. Arm. 97.7 : ձեր « vos ». Gé., 96.8, n'a pas de possessif.

(242) gr. 98.1-2 (*TU* 38.20-21) : ὁ γὰρ νῦν πρὸς μέρος ἐστὶν θάνατος καὶ πάντας ἀνθρώπους δεῖ ἀποθανεῖν. Si on traduit mot-à-mot on a : « Car la (mort) de maintenant, en proportion (ou : proportionnellement) est mort, etc... ». Qu'est-ce que ça veut dire?

L'arménien, 97.11-99.1, sûrement ne lisait pas πρὸς μέρος. Il a : « Car maintenant elle (la mort) est *temporelle*, et à tous les hommes il faut mourir ». Gé., 96.14, a « momentanée ». On peut se demander si arm. ne lisait pas προσήμερος « qui arrive en un seul jour », que traduit largement mais exactement ժամանակաւոր « temporel ». Nous lisons donc προσήμερος au lieu de πρὸς μέρος. La mort de maintenant se consomme dans le seul jour où l'on meurt. L'*acte* de mourir de la mort au sens ordinaire ne dure que le *temps* de mourir au jour où nous mourrons tous. L'*acte* de mourir de la mort éternelle *dure* éternellement. L'action de mourir ne cesse pas.

(243) gr. 98.4 : στέλεχος ἀνειμένον. Le commentaire qu'Hippolyte fait d'ἀνειμένον (... ἐπ' ἐλευθερίᾳ... τὸ ἐλευθερούμενον) montre qu'il entend ἀνειμένον au sens de « délivré », comme aussi le commentaire qu'il fait de στέλεχος montre qu'il entend στέλεχος au sens de « branche de vigne », donc de « pampre ».

(244) gr. 98.5-6 : εἰς τὸ δύνασθαι πάντας καρποφορεῖν τῷ θεῷ. L'arménien, 99.5-6, a : «... (un peuple) dans lequel... » ou, plutôt : « ... (liberté) dans laquelle nous pouvons tous porter du fruit pour Dieu ». Traduction somme toute exacte, mais large. Ou, peut-être, lisait-il : ἐν ᾗ δυνάμεθα πάντες. Gé. 98.6 : « par (ou : dans) laquelle ».

(245) gr. 98.7-8. L'arbre de la Croix marié à la Vigne, c'est-à-dire au Sauveur.

(246) gr. 98.11 : Ἡσαΐας, erreur pour Malachie. Même erreur dans le grec que traduisait l'arménien 99.10. Gé. 98.13 = arm.

(247) gr. 98.11 : ἐλεύσεσθε καὶ σκιρτήσετε. L'arménien, 101.1, a le singulier : « Il sortira, bondira... ». Gé. 98.13-100.1 = arm., avec « et » entre les deux verbes, qui sont au pluriel.

(248) gr. 100.1 : ἐπιδιδούς. L'arménien, 101.1, traduit : « ils croîtront, աճեսցեն » (gé. 100.1 = arm.) comme s'il y avait ἐπιδιδόντες, mais il a pu vouloir mettre au pluriel ἐπιδιδούς pour l'accorder avec κτῶνται.

(249) gr. 100.2 : τοῦ ὕδατος. Arménien, 101.2 « par l'eau » lisait : διὰ τοῦ ὕδατος, ou a interprété le simple génitif. « Régénération » s'impose pour ἀναγέννησις et on peut à peine dire en français : « dans la régénération de l'eau ». Gé. 100.2 = arm., avec cette restriction que ի վերստին a été traduit comme ի վերուստ, « d'en-haut ».

(250) gr. 100.5-6 : υἱὸς ηὐξημένος μου Ἰωσήφ, <υἱὸς εὐλογημένος μοι> ζηλωτός, υἱός μου νεώτατος. A lire ainsi d'après l'arménien 101.5-6. Gé. 100.6-7 = arm. Tous nominatifs à traduire, étant donné l'impératif 2. p. s. qui suit, par des vocatifs.

(251) gr. 100.6 : ἐλοιδόρουν « insultaient ». L'arménien, 101. 6, traduit ce verbe par le même verbe arménien par lequel, en gr. 104.6, arm. 105.7, il traduit διαβλασφημοῦντες : հայհոյեին, mais ce verbe arménien, se traduisant ordinairement « blasphémer » peut aussi signifier « insulter ». Gé., 100.7, omet.

(252) gr. 100.7 et 104.8 (*TU* 39.13; 40.16) : μετὰ κράτος. Ce κράτος est impossible, lire avec LXX, et arménien 101.7, μετὰ κράτους. Gé. 100.8 = arm. Voir note (270).

(253) gr. 100.7-8 (*TU* 39.13-14) : ... νεῦρα βραχιόνων χειρὸς αὐτῶν *ADF* (Swete) ont χειρῶν que l'on adopte. Arm., 101.8, omet ici χειρός : « ... les muscles de leurs bras ». Gé. 100.9 = arm.

(254) gr. 100.8-9 : ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας Ἰσραὴλ παρὰ θεοῦ πατρός σου. L'arménien, 101.8-9, en gr. 100.8-9, comme en gr. 106.5, arm. 107.4, traduit : « C'est de Celui-là qu'Israël a pris sa force : du Dieu de ton père ». Gé. 100.10 = arm. Traduction intelligente, possible,

en voyant dans κατισχύσας un participe adjectivé qualifiant Israël : « C'est de là que vient l'Israël fortifié (*i. e.* ayant pris des forces) : du Dieu de ton père ». Mais, gr. 106.5, Hippolyte entend κατισχύσας au sens nettement verbal et transitif : τίς ἄρα ἐστὶν ὁ κατισχύσας τὸν Ἰσραήλ; Il faut donc, dès le texte scripturaire, garder à κατισχύσας le sens que lui donne Hippolyte dans le commentaire.

(255) gr. 100.10-102.1. Le commentaire que fait Hippolyte de ce texte (gr. 108.9 sv.) montre qu'il le ponctuait ainsi : ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν, καὶ μήτρας εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου... en faisant de μήτρας un génitif déterminant εὐλογίας.

(256) gr. 102.1 (*TU* 39.19) : <ὑπὲρ εὐλογίας ὀρέων μονίμων καί>. Si l'on restitue le grec manquant, il faut le restituer tel qu'Hippolyte le cite plus loin, gr. 112.3 : ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων... qui est d'ailleurs la leçon des LXX, en donnant à ἐπὶ + datif un sens, sinon d'hostilité, du moins de supériorité.

(257) gr. 100.10-102.2. L'arménien, 101.11-103.1, a bien tous les mots grecs que restituent avec raison Diobouniotis et Beïs. Il se traduit ainsi : « A cause de la bénédiction des mamelles et quant au sein de bénédiction [1] de ton père et de ta mère, tu as été fortifié par la bénédiction des montagnes stables et par les désirs des collines éternelles [2], perpétuellement jaillissantes [3] ».

Notes. — 1 : 1° Il a vu dans εὐλογίας un génitif déterminatif de μήτρας (ou : μήτραν?). — 2° Car lisait-il μήτραν? au singulier. Aucun ms., dans les LXX (Swete), ne donne cette variante. Il a pu lire μήτρας et, le prenant pour l'accusatif pluriel, le rendre par un singulier, le déterminatif « de ton père et de ta mère » indiquant suffisamment que ce singulier était à entendre respectivement du sein du père et du sein de la mère. — 3° Il a զարգանդ « le sein », à l'accusatif déterminé, et, dans sa phrase, je ne vois pas moyen de traduire cet accusatif autrement que comme un accusatif de relation « quant à; pour ce qui concerne... ». — 4° Dans le commentaire qu'Hippolyte fait de ce texte biblique, gr. 108.9 sv., l'arménien, 109.9, emploie encore le même mot : արգանդ « sein », qui peut être là ou un nominatif, ou un accusatif indéterminé, mais toujours il s'agit du « sein de bénédiction ». En ces deux passages, gr. 100.10-102.2, (citation) et gr. 108.9 sv. (commentaire), le traducteur arménien paraît s'être, de son mieux, efforcé de traduire le texte de l'Ecriture de façon qu'il concordât avec le commentaire qu'en faisait Hippolyte. Gé., 100.13-102.2, arrange. Voir pourtant plus bas, note (285).

2. Pour ces « désirs des collines éternelles » voir note (296).

3. Le grec ἀέναος signifie : 1° « qui s'épanche, qui coule toujours »; d'où 2° : « éternel ».

(258) gr. 102.3 (*TU* 39.22) : διενορῶν ni dans Bailly, ni dans Liddell and Scott (dernière édition), ni dans la Concordance du N. T. (Moulton and Geden). Lire ἅτε δὴ ἐνορῶν, en remarquant l'accentuation du ms. διἐνορῶν. Voir note suivante.

(259) gr. 102.4. D'après l'arménien lire : ... προεικονιζόμενα <γενησόμενα> εἰς Χριστόν... Omission par homoioteleuton. L'arménien, en effet, 103.4, paraît bien avoir eu dans son grec : ἅτε δὴ ἐνορῶν τὰ δι' αὐτοῦ προεικονιζόμενα γενησόμενα εἰς Χριστὸν μυστήρια. Il a : « Car (rend δὴ et ἅτε) par lui (par Joseph) il voyait figurés les mystères qui étaient devant arriver au Christ ». կերպարանեալ, sous sa forme participiale, est une sorte de prédicatif restant invariable. En latin : « Nam per eum uidebat figurata quae Christo mysteria eventura erant ». Gé., 102.5, suppose arm.

(260) gr. 102.6 : μοι, dans υἱὸς ηὐξημένος μοι Ἰωσήφ, est-il bien authentique? Nous le gardons dans la traduction. Mais on pourrait penser que μοι est une mauvaise lecture pour μου; auquel cas on garderait le tour exclamatif : « Joseph! mon fils devenu grand! » Arménien, 103.6, a bien իմ : μου, mais ce peut être une interprétation. Gé., 102.8, a « pour moi » (final) qui suppose plutôt le datif.

On pourrait aussi peut-être traduire ηὐξημένος μοι par : « que j'ai fait grandir ». (Cf. νῦν (δέομαι) διηγήσασθαι τὰ τούτῳ πεπραγμένα, Dém. p. 844.13). Ce μοι serait alors une addi-

tion interprétative d'Hippolyte. Et de fait dans le commentaire qu'il en donne il interprète les paroles de Jacob comme figurant les paroles du Père éternel à son Fils.

(261) gr. 102.6 : ὅτι διὰ τοῦ κυρίου καὶ τελείου ὀνόματος. L'arménien, 103.6, a « par le Seigneur » տր : տերամբ, lecture confirmée par la traduction du géorgien, 102.8, qui porte « par le Seigneur ». Arménien a pris κυρίου, ici adjectif épithète, pour le substantif ὁ κύριος.

(262) gr. 102.8 : υἱὸς εὐλογημένος μοι. Arm., 103.8 (Gé. 102.11 = arm.), suppose : υἱός μου εὐλογημένος. Si μοι est authentique il faut traduire « béni par moi; que j'ai béni ». Voir note (260).

(263) gr. 102.8 : εὐλογημένος ἦν παρὰ τῷ θεῷ. L'arménien, 103.8 (Gé. 102.11-12 = arm.), suppose : ... παρὰ τοῦ Θεοῦ « béni par Dieu ».

(264) gr. 102.9 : οὐκ ἐγνώσθη. L'arménien, 103.9, ajoute : « par eux » ὑπ' αὐτῶν (?). Gé. 102.12 = arm., mais a une construction active.

(265) gr. 102.10-11 : προσέθεντο τοῦ μισεῖν, hébraïsme. Cf. Exode 9.34 : Φαραώ... προσέθετο τοῦ ἁμαρτάνειν. Gé., 102.14, a simplifié.

(266) gr. 104.6 : διαβλασφημοῦντες; ni dans Bailly, ni dans Liddell and Scott (dernière édition), ni dans Concordance N. T. (Moulton and Geden). Tel quel ce verbe paraît faire allusion à Marc 14.56.

(267) gr. 104.4-6; arm. 105.6-7; gé. 104.6-9 :

— gr. τίνες δὲ ἦσαν οἱ βουλευόμενοι κακὰ
arm. qui étaient ceux qui délibération-délibérèrent
gé. = arm. mais ajoute : de méchanceté
— gr. περὶ αὐτοῦ καὶ λοιδοροῦντες αὐτόν,
arm. au sujet de lui
gé. omet « au sujet de lui » et ajoute ce que gr. a en plus d'arm.
— gr. ἀλλ' ἢ ὁ ἄνομος καὶ ἀπειθὴς λαός,
arm. sinon le peuple incrédule,
gé. a les deux adjectifs de gr.
— gr. οἳ πολλὰ κακὰ διαβλασφημοῦντες εἰς
arm. qui blasphémaient
gé. = gr.
— gr. αὐτὸν ἔλεγον;
arm. lui
gé. = arm.

Je ne vois pas la raison de ces omissions, sauf pour ἄνομος. On pourrait penser à ան | աւրէն և ան | հաւան, ἄνομος καὶ ἀπειθής, saut de ան à ան dans l'arm.

Pour λοιδοροῦντες, comme l'arm. traduit ce verbe par le même verbe arménien par lequel il rend « blasphémer » (Cf. gr. 100.6; 104.4; ἐλοιδόρουν : հայհոյեին, 101.6; 105.5) et qu'ici il s'est servi de ce verbe pour traduire διαβλασφημοῦντες, il aura peut-être jugé inutile de traduire λοιδοροῦντες.

(268) gr. 104.7 (*TU* 40.15) : εὔκοποι. Arm. 105.7 : « faciles ». Gé. 104.9 = arm. Cet εὔκοποι ne va pas bien dans le contexte. Εὔκοπος se dit d'une *chose* « facile à faire », d'un bois « facile à travailler », donc au sens *passif*. Ici, il ne peut guère avoir le sens de « faciles à manier ». Dès lors, on peut se demander si εὔκοποι n'est pas une corruption de εὔκολοι, ou de εὔβολοι que nous lui substituons et traduisons par « bons tireurs ».

(269) gr. 104.7 : πάντας <τοὺς δικαίους>. Saut de ς à ς. Avec l'arm., 105.8 (Gé. 104.10 = arm.) : « tous les justes », suppléer τοὺς δικαίους.

(270) gr. 104.8 (*TU* 40.16) : μετὰ κράτος. Avec l'arm., զաւրութեամբ, 105.9 (Gé. 104.11 = arm.), lire : μετὰ κράτους. Voir note (252).

(271) gr. 104.8 (*TU* 40.17) : ὡς γάρ... Arm. 105.9 : « Parce que eux qui... »; devait lire : οἳ γάρ... Gé., 104.11, a : « autant que ». Nous rétablissons οἵ.

(272) gr. 104.8-9 : κακὰ ἐβουλεύσαντο καὶ κατελάλησαν. Arm. 105.9-10 : չար խորհեցան

< և խաւսեցան >, saut de եցան à եցան. Dans Nombres 21.7, κατελαλήσαμεν est traduit par չար խաւսեցաք. Gé., 104.12, a simplement « disaient ».

(273) gr. 104.9 (*TU* 40.18) : ὑπὲρ ὧν, impossible à construire. D'après l'arménien, 105.10 (Gé. 104.12 = arm.) : « après; ensuite » : յետոյ, lire ὕστερον.

(274) gr. 104.10-11 (*TU* 40.20) : « ματαία ἡ βουλὴ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ». Isaïe 33.11 (LXX) porte : « ματαία ἔσται ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος ὑμῶν ». D'après l'arménien, 105.12 : « Les desseins de votre esprit », au lieu de πατρὸς lire πνεύματος. Confusion des abréviations πρ̄ς, πν̄ς.

(275) gr. 106.1 (*TU* 40.21) : χειρός, lire χειρῶν. Voir note (253).

(276) gr. 106.2-4. Si l'on veut garder le texte grec il faut, je crois, traduire comme nous avons fait, en donnant à ἀλλὰ une valeur forte « tout au contraire, au rebours », et au participe présent καυχώμενοι une valeur causale.

L'arménien, 107.2-3, suppose : οἱ [γὰρ pas traduit] ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν θεὸν τὴν ἐλπίδα κεκτημένοι, *καὶ* [au lieu de ἀλλὰ] ἐν ἰδίᾳ κ. τ. λ. Il traduit : « Ceux qui en eux-mêmes et non en Dieu leur espérance faisaient et de leur propre force se glorifiaient ont été affaiblis (mot-à-mot : déliés, dénoués) et sont devenus comme rien... » Mais lisait-il bien καὶ au lieu de ἀλλὰ et n'a-t-il pas, en substituant καὶ à ἀλλά, éludé la difficulté que présente dans le grec cet ἀλλά? Gé., 106.2-5, suit arm., mais avec une négation devant յինքեանս.

(277) gr. 106.5 (*TU* 40.26) : ἐκεῖθεν ὁ κατισχύσας 'Ισραὴλ παρὰ Θεοῦ πατρός <σου>. Lire πατρός σου, comme en gr. 100.9, et avec l'arménien, 107.4. L'arménien paraît traduire par le passif : « De là est celui par qui a été fortifié Israël du (= d'auprès du) Dieu de ton père »; որ, dans որ զաւրացաւ, valant որով. Gé., 106.6, traduit brutalement arm. որ, par le relatif au nominatif.

(278) gr. 106.7 : ... ὁ παῖς μου. L'arm., 107.6, traduit παῖς par ծառայ « serviteur », mais, étant donné le commentaire d'Hippolyte, il faut le traduire par « enfant ». Gé. 106.9 = arm.

(279) gr. 106.8-9 : μὴ φοβοῦ ὅτι κατησχύνθης. Arm. 107.7-8 : « ne crains pas, sois fortifié » (Gé. 106.10-11 = arm.), lisait sans doute μὴ φοβοῦ κατισχυνθῇς (ou : κατισχυθῇς?). Le ms. des Météores (*TU* 41.3, appar.) a κατισχύνθης. Mais il n'y a pas trace dans les lexiques d'un κατισχύνω ou ἰσχύνω. Peut-être l'arménien a-t-il décomposé κατισχυνθῇς en κατ' ἰσχὺν θῇς « Pose, par la force », « Impose par la force ». (?)

(280) gr. 106.9-10 (*TU* 41.4-5) : διὰ τοῦτο ἀντὶ τῶν ὕβρεων ἀνταποδιδοὺς αὐτῶν τὰς εὐλογίας, φησίν. A quoi, ou à qui, se rapporte αὐτῶν? Le rapporter à ὕβρεων et en faire une espèce de génitif possessif? On aurait : « Cela étant, en compensation des violences (subies), donnant en retour les bénédictions d'icelles (c'est-à-dire les bénédictions qui sont attachées à ces violences), il dit... ». C'est bien alambiqué. Rapporter αὐτῶν à Jacob et au Père Céleste qu'il préfigure, ou à Jacob et à son Dieu? « ... donnant en retour *leurs* bénédictions (savoir celles de Jacob et celles du Père Céleste)? C'est aller chercher bien loin.

L'arménien, 107.8-9, a : « A cause de cela, à la place des outrages qui furent faits contre lui, ayant donné les bénédictions, il dit... » Soit : « διὰ τοῦτο, ἀντὶ τῶν ὕβρεων <ἐπ' αὐτὸν γενομένων> ἀνταποδιδοὺς τὰς εὐλογίας, φησίν... Saut de ων à ων.

Peut-être au lieu de αὐτῶν faut-il lire αὐτῷ. En paléographie αὐτῷ, à cause du ˜, peut facilement être pris pour αὐτῶν où le ν serait écrit en abrégé par ¯ qu'on peut confondre avec ˜. Le texte originel aurait été : διὰ τοῦτο, ἀντὶ τῶν ὕβρεων <ἐπ' αὐτὸν γενομένων> ἀνταποδιδοὺς ⌜αὐτῷ⌝ τὰς εὐλογίας, φησίν... C'est à quoi nous nous sommes arrêtés. L'arménien aurait jugé inutile de traduire cet αὐτῷ. Gé., 106.11-12, suppose arm., mais avec des fantaisies.

(281) gr. 106.11 : <πάντα> dûment restitué par Diobouniotis et Beïs, est dans l'arménien, 107.11. Gé. 106.14 = arm.

(282) gr. 106.12 (*TU* 41.6) : ὑπέταξαν, lire ὑπέταξεν, avec arm. 107.11 et gé. 106.14.

(283) gr. 108.1 (*TU* 41.8). Avec l'arménien, 109.1, « comme », rétablir ὡς, devant εὐλογίαν γῆς. Gé. 108.1 = arm. Comment traduire cet ὡς? avec cet accusatif? Je crois que εὐλογίαν οὐρανοῦ, εὐλογίαν γῆς, sont les termes mêmes de la citation biblique, répétés tels que, au cas où ils sont dans la citation biblique; et le ὡς, je crois, dit simplement relation à ces mots du texte : « répondant à ».

(284) gr. 108.1 : <ἵνα> dûment restitué par Diobouniotis et Beïs, car l'arménien, 109.1, a ***զի*** « afin que ». Gé. 108. 1= arm.

(285) gr. 108.3-4 : « ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας, εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου ». « εὐλογίας μαστῶν » ἤτοι... Ici l'arménien, 109.3-4, paraît avoir ponctué son grec comme Diobouniotis et Beïs, à tort, si l'on tient compte du commentaire d'Hippolyte. Retraduit en grec l'arménien donne : « ἕνεκεν εὐλογίας μαστῶν καὶ μήτρας [1], εὐλογία [2] πατρός σου καὶ μητρός σου ». « εὐλογία (ou : εὐλογίαν?) [3] μαστῶν ἔφη, ἤτοι...

1. Sûrement senti ici comme génitif : ***արգանդի***.

2. Finale du mot peu lisible dans le ms. arm., mais paraît bien être abréviation de ...***թիւն***.

3. ***Աւրհնութիւն*** peut être là nominatif ou accusatif. Gé., 108.4, traduit par un accusatif. — Voir note (257).

(286) gr. 108.5 : δι' ὧν μαστῶν. L'arménien, 109.5, traduit seulement δι' ὧν, omet μαστῶν. Gé. 108.6 = arm. Saut de ων à ων, peut-être.

(287) gr. 108.5 : γαλουχεῖ καὶ ἀνατρέφει τέκνα θεῷ προσάγων. Arm. 109.5-6 : ***կաթամբ արբուցանէ*** < ***եւ սնուցանէ*** > ***և յառաջ ածէ որդի⌈ս⌉ աստուծոյ***.

L'omission par homoioteleuton s'explique : ou en grec : saut de ει à ει, ou mieux encore en arménien : saut de ***ուցանէ*** à ***ուցանէ***. Au lieu de ***ՈՐԴԻՆ*** lire ***ՈՐԴԻՍ***. Gé., 108.6-7, a le pluriel et il a « nourrit ».

(288) gr. 108.9-10 et 108.12-110.1 : καὶ μήτρας εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου. Arm. 109.9 et 109.12-111.1 : ***արգանդ աւրհնութեան հաւր քո եւ մաւր քո***, suppose : μήτρα ou μήτραν εὐλογίας πατρός σου καὶ μητρός σου « le sein de bénédiction de ton père et de ta mère ». Voir note (255) et surtout (257).

(289) gr. 110.1-2 (*TU* 41.23-24) : τὰ ἀμφότερα συνάψας ἐνοποίησεν, ἵνα νοηθῇ αὐτοῦ <τὸ> κατὰ σάρκα. Arm. 111.1-2 : ***զերկոսեան յարեալ մի արար, զի իմասցի նորա եւ ըստ հոգւոյ եւ ըստ մարմնոյ*** « tous les deux ensemble ayant joints il (les) a faits un, pour que fût compris de lui (sens?) et selon esprit et selon chair ».

1° Le ms. des Météores (*TU* 41.23 appar.) porte ἐνεποίησεν qu'il faut lire ἓν ἐποίησεν, arm. ***մի արար***, et non ἐνοποίησεν.

2° Suppléer, d'après l'arménien, καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα καὶ τό, soit : ἵνα νοηθῇ αὐτοῦ <καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα καὶ τὸ> κατὰ σάρκα : « pour que fût compris lui appartenant et ce qui est de l'esprit et ce qui est de la chair ». Saut de καὶ τὸ à καὶ τὸ d'abord, puis suppression de καὶ τό, ce καὶ n'ayant plus de raison d'être et τὸ n'étant plus compris.

(290) gr. 110.2-3 (*TU* 41.25) :... ἐκ σπαργάνων ἁγίων, ἐκ μήτρας πατρὸς γενόμενος. D'après l'arménien, 111.2-3 : ***յաղեացն սրբոց*** « des entrailles saintes », lire : ἐκ σπλάγχνων ἁγίων; ***աղիք*** traduit σπλάγχνα dans Prov. 12.10; Philémon, v. 12; v. 20. L'arménien a : « ... et de saintes entrailles comme aussi bien, ***որպէս եւ***, né d'un sein de père ». Restituer ὡς devant ἐκ μήτρας, donc originellement : .... καὶ ἐκ σπλάγχνων ἁγίων ὡς ἐκ μήτρας πατρὸς γενόμενος. Gé. 110.3-4 = arm.

(291) gr. 110. 2-3. Je crois que ἦν... ἐκ... doit se traduire comme nous avons fait : « tirait son origine de », et que ἐκ μήτρας πατρὸς γενόμενος est explicatif, surtout si, avec l'arménien (voir note 290), on lit ὡς ἐκ μήτρας. Au reste Diobouniotis et Beïs ont dû comprendre comme cela. S'ils avaient cru qu'il fallait joindre ἦν... γενόμενος, ils auraient mis une virgule après πατρός.

(292) gr. 110.4-5 (*TU* 41.28-29) : .... ἵνα... γενόμενος φανερός. Il manque un verbe à un mode personnel, lire peut-être :... ἵνα... γενόμενος φάν <ῃ φαν> ερός, saut de φαν à φαν. L'arménien, 111.4, n'a que le verbe : « afin... qu'il se rendît visible », ***երեւեսցի***, qui peut suffire à rendre φάνῃ φανερός. Gé. 110.6 = arm.

(293) gr. 110.5-6 (*TU* 41.29) : οὗτος ὁ πλάσας με. Avec arm. 111.5 (Gé. 110.6-7 = arm.) et LXX, lire ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει· « οὕτως λέγει ὁ κύριος ὁ πλάσας με...

(294) gr. 110.9. Au lieu de « ce qui (ὅ), s'il n'était ainsi compris, pourrait paraître à quelques-uns risible », l'arménien, 111.9-10, ne rendant pas le relatif, ajoute : « la parole du prophète ». Ainsi : « Si elle n'est pas ainsi comprise, la parole du prophète paraîtra à quelques-uns risible ». Gé., 110.13-14, au lieu de « la parole du prophète », a simplement : « le prophète ». Je ne crois pas qu'il y ait ici à modifier le grec.

(295) gr 112.3 : μονίμων. Arm. 113. 3 : կաայնոց du ms. doit être կայանոց ou կայնոց, mais on attendrait կայանից. Le traducteur aura fait passer կայան, des thèmes en -ի aux thèmes en -ո. On ne peut guère penser à un substantif prédicatif invariable : կայանոց (suffixe en -ոց) qu'il aurait forgé.

(296) gr. 112.3 (*TU* 42.11) : καὶ ἐπ' εὐλογίαις θινῶν ἀεννάων. L'arménien, 113. 3-4, a ici : « ... et sur les désirs, ցանկութիւնս, des collines éternelles ». Gé., 112.4-5 = arm., avec traduction spéciale. Zohrab a աւրհնութիւնս : εὐλογίαις. Arm. ի ցանկութիւնս : ἐπ' ἐπιθυμίαις ne peut guère être une corruption de յաւրհնութիւնս, pas plus que ἐπιθυμίαις, de εὐλογίαις; mais, dans Rahlfs, plusieurs mss (*75*, *c*, 53) ont la leçon ἐπιθυμίας.

(297) gr. 112.4 : ἀρχάς; arm. 113.4 (gé. 112.5 = arm.) : Հայրապետսն : πατριάρχας. Quelle est la vraie leçon? Pour ἀρχάς, il y a ce que dit Hippolyte, lig. 5 : πάντων γὰρ τῶν ἁγίων κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἦν, en référence évidemment avec Col. 2. 10 : ... ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας.

(298) gr. 112.8-9 (*TU* 42. 17-18) : τοὺς κατὰ πνεῦμα λογιζόμενος αὐτοῦ ἀδελφούς, restitué à partir de τὸν κατὰ πνεῦμα λογιζόμενον αὐτοῦ ἀδελφόν. Arm., 113. 9, devait lire λογιζομένους, car il a : « qui selon l'esprit étaient estimés ses frères » Gé. 112.12-13 = arm. En raison de la présence de l'accusatif dans le ms. et de la presque impossibilité de traduire le texte restitué par les éditeurs des *TU*, nous suivons arm. et rétablissons ainsi ce passage : τοὺς κατὰ πνεῦμα λογιζομένους αὐτοῦ ἀδελφούς : « ceux qui selon l'esprit étaient estimés ses frères ». Ce deuxième membre de phrase répond ainsi parfaitement au premier.

(299) gr. 112.7-8 (et déjà 102.2) : ὧν ἡγήσατο ἀδελφῶν et 112. 10-11 : οὓς ἂν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀδελφοὺς ἰδίους ἡγήσηται. Je ne pense pas qu'Hippolyte ait entendu ὧν ἡγήσατο ἀδελφῶν : « ... de ceux qu'il a regardés comme frères », mais bien : « ... des frères auxquels il commanda ». Mais il a fait un jeu de mots sur le verbe ἡγέομαι : avec le génitif : « commander »; avec l'accusatif « regarder comme ». Et il n'a eu pour cela qu'à mettre οὓς au lieu de ὧν. Il est évidemment impossible de rendre en français ce jeu de mots.

(299 *bis*) gr. 114.2-3 (*TU* 42. 22) : δίδωσι τροφὴν ἄρχουσιν. Le mot ἄρχουσιν a tout l'air d'une addition sous l'influence de Gen., 49.20. Aucun ms. biblique ne présente, semble-t-il, ἄρχουσιν à Gen. 49.27 et le commentaire d'Hippolyte n'y fait aucune allusion. Aussi, malgré la présence de իշխանաց dans arm., V 337. 28, qui fait supposer que ἄρχουσιν a été ajouté très tôt, nous le supprimons de notre texte grec.

(300) gr. 114.4. L'arménien, 115.4, coupe : ... ἅρπαξ, ἐν ἀρχῇ σπαράσσων : « ... loup ravisseur, qui au début déchirait... ». Gé. 114. 4-5 = arm.

(301) gr. 114.9 : ὀδυνᾶν... Arménien 115. 10 : չարչարեցաւ impossible à construire, puis le sens? Lire peut-être : չարաչար է ցաւ « est cruelle douleur ». Gé., 114.11, a le futur.

(302) gr. 114.12 : ... τὸν Χριστὸν εὐαγγελιζόμενος. Pour cette expression cf. Actes 5. 42.

(303) gr. 114.12 : ᾧ πιστεύοντες « auquel (Christ) croyant ». Arm. 115. 13 : « ... par lequel (grâce auquel) croyant »; traduit le datif grec par un instrumental : որով. Gé., 114.15, suppose le datif.

(304) gr. 114.12 : καὶ ἡμεῖς δῶμεν αἶνον τῷ θεῷ ... cf. Luc 18. 43 : καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἰδὼν ἔδωκεν αἶνον τῷ θεῷ. L'arménien, 115. 13, joint, semble-t-il, πιστεύοντες καὶ ἡμεῖς, δῶμεν κ. τ. λ. « ... nous aussi croyant, donnons ... »; mais je crois qu'il faut joindre : ... πιστεύοντες, καὶ ἡμεῖς δῶμεν : « ... donnons nous aussi louange à Dieu »; « nous aussi » dit référence à ce que fit le peuple au rapport de Luc 18. 43.

(305) 117.11. L'arménien rend indistinctement par *զի* + conjonctif, ἵνα au sens de « afin que », ou au sens de : « si bien que ». Ici le sens de « si bien que » paraît mieux convenir. Gé., 116.13-14, diffère d'arm. « Vérité » : arm. *արդարութիւն*, ordinairement « justice », rend souvent aussi ἀλήθεια. Gé. 116.14 = arm.

(306) 121.5 : *պատճառք եղեն այս. պատճառք*, entre autres mots, rend ἀφορμή : mot-à-mot. « Le point de départ fut ceci », donc : « A l'origine (de cette désobéissance) il y eut ceci ». Gé., 120.6, a le singulier.

(307) 123.1. Les mss ont indubitablement *ի վերայ բառնալոյ*. Ce génitif de l'infinitif est incompréhensible. Étant donné les LXX : ἐπ' ἀναφορεῦσιν « sur des leviers », il faut lire *ի վերայ բառնալոց* pour *բառնալւոց*. Il faudrait, et il y a eu, peut-être, originellement : *բառնալեաց*. Mais on peut supposer que le traducteur lui-même, ou un copiste postérieur a fait passer *բառնալիք* de la déclinaison *տեղի, տեղեաց* à la déclinaison *հողի, հողւոց*... Gé. 122.1 : « avec une perche ».

(308) 123.8 : *վասն զի եղեւ ի վերայ նոցա հոգի* « parce que a été sur eux esprit ». Sûrement référence à Nb. 14.24 : ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ, Zohrab : *հոգի այլ*. Hippolyte utilisant de mémoire le Pentateuque LXX a-t-il simplement oublié cet ἕτερον? ou bien plutôt ne l'a-t-il pas volontairement omis pour voir dans πνεῦμα l'Esprit, le Saint Esprit? La phrase dans les LXX dit simplement que Caleb a été animé d'un *autre* esprit que les révoltés. De la phrase arménienne telle qu'elle est il est impossible de tirer ce dernier sens. Gé. 122.9 = arm.

(309) 125.4. Noter *վեց ազգաւ*, cet instrumental au lieu du génitif. Cf. (321) (327) (377).

(310) 125.4. Sous *յառաջ ցուցանէր* il y a probablement προέφαινε.

(311) 125.7 : *ըմբռնել* = κρατεῖσθαι; gr. 78.12. Ici, peut-être, κρατούμενοι, part. passif, sous *ըմբռնեալ*. G. 124.8 : « saisies ».

(312) 125.11-12. Mot-à-mot : « Or ceux qui par la foi étaient appelés, déjà, en eux-mêmes ils figuraient la bénédiction en la bouche reçue ». Ce qui peut se comprendre : « ... la bénédiction qu'ils avaient, de Moïse, reçue en leur bouche, pour la prononcer ». Ainsi V, qui a : *ի բերան* : εἰς στόμα (?). Mais J a : *ի բերանոյ* : ἐκ ou ἀπὸ στόματος, mot-à-mot : « de bouche » c'est-à-dire : « oralement, en paroles ». Le sens serait donc : «... la bénédiction qu'ils avaient seulement reçue de bouche, en paroles et non point encore en ses effets, effectivement ». Cette dernière leçon paraît préférable. — Arm. *ահա* rend ἤδη.

(313) 127.2. Cet *ի վերայ աւրհնութեանցն* recouvre très probablement ἐπὶ εὐλογιῶν ou ἐπὶ εὐλογίαις, c'est-à-dire « pour bénir ». Les LXX ont simplement : στήσονται... εὐλογεῖν. Gé. 126.2 = arm. Sur le passage, arm. 127.5-6, voir Recherches de Science religieuse, 1951-1952, t. XXXIX-XL, Mélanges Lebreton, t. I, L. Mariès. Le Messie issu de Lévi chez Hippolyte de Rome, aux pages 388-391.

(314) 127.16 : *ընդ յառաջակայն* = τὰ προειρημένα. Cf. προειρημένα (τά), gr. 12.3 : (*զ*) *յառաջակայն* V 311.32. Gé. 126.17 : « d'après ce qui précède ».

(315) 127.16 : *կատարէր* : πληροῦν, ἐπιτελεῖν, συντελεῖν.

(316) 129.1 : *որոշեալ* est (ou peut être) au locatif et se rapporte (ou peut se rapporter) à *լերինն*... Cf. Rom. 1.1, où ἀφωρισμένος εἰς est traduit par *որոշեալ ի*. Il devait y avoir dans le grec : ἐν ὄρει Γαριζίν, ὡς εἰς τὴν νέαν διαθήκην ἀφωρισμένῳ... avec, peut-être, un jeu de mots (un à peu près!) entre ὄρος et ὅρος dans ἀφωρισμένῳ (?) Gé. 128.1 = arm.

(317) 129.7 : *ցուցեալ* : προμηνύω? δείκνυμι? ἐπιδείκνυμι?

(318) 129.10 : V *ի սինեայեակին* lire *ի սինեայ եկին*, comme dans gé. 128.12.

(319) 129.13. V et J ont clairement *նոցա*, mais les LXX ont αὐτοῦ. Plus loin, 131.14, le même texte est cité avec *նորա*; de même encore 135.15. L'abréviation de *նորա*, *նր* aura été mal interprétée par un copiste. Il s'agit évidemment de la parole de Jahvé, donc au singulier : de lui. Gé. 128.15 « de sa bouche ».

(320) 131.8 : *ի ձեռաւք* V J ; lire *ընդ ձեռաւք*. Gé. 130.9 : « dans ». Cf. 131.13.

(321) 131.15 : յաւժէ ընկալաւ ի բանից est pour : յոյր բանից ou ի բանից ոյր, *deux ablatifs au lieu de : ablatif + génitif. Cf. notes (309) (327) (377). Gé. 130.19-20* « des paroles de qui ? »

(322) 133.10 : շրջեցաւ à entendre d'après le grec : συνανεστράφη. L'arménien seul serait à traduire : « s'est promené ». Gé. 132.12 = arm.

(323) 133.10-135.1. Tout ce passage, où Hippolyte n'a pas, dans l'expression, amené sa pensée à une clarté parfaite, a de plus, souffert dans la transmission manuscrite, et le géorgien paraît bien s'être embrouillé dans l'arménien.

133.10-11 : ... հարցն նոցա եւ նոցա V, J omet նոցա 2° et V le surmonte de points qui indiquent une suppression. Ce նոցա de V avait toute chance de traduire brutalement un αὐτοῖς, qui, dans la transmission, aura pris la place de αὐτὸς originel que nous restituons.

133.12-13 : Թլփատեալ հարցն, V et J, est sans doute à lire Թլփատելոյ. Confusion des finales եալ et ել assez fréquente dans les manuscrits. Gé. 132.14 « avec la circoncision ».

133.13 : իբրեւ զնոր V; om. J, ainsi que gé., 132.15.

133.13-14 : ծովնեխիւ V, ծովնեխի J ; եցոյց V, ուսուցանէ J. Gé. 312.16 « il montre ».

133.13 : որոշեալ, որոշեաց. Il est difficile de dire à coup sûr quel verbe grec traduit ici որոշել. Dans la Bible une forme de որոշել correspond à une forme de : διαστέλλω, Lév. 11.47; 2 Paral. 19.10; — διαιρέω, 1 Paral. 23.6; 24.4; — διαχωρίζω, 2 Paral. 25.10; — (ἐκ) χωρίζω, 1 Esdr. 4.44, 57; 5.39; 8. (54) 55; Néh. 13.3; Act. 18.2; — ἀγχιστεύω, 2 Esdr. 2.62; — τελέω, 2 Esdr. 10.17; — διορίζω, Is. 45. (24) 25; — διίστημι, Is. 59. 2; — ἀφορίζω, Mal. 2.3 (Is. 45.24); Luc 6.22; Act. 13.2; 19.9; Rom. 1.1; Gal. 1.15; 2.12; ὁρίζω, Act. 11.29.

On pourrait penser, pour որոշեալ, à un ὁρίσας, et, pour որոշեաց, à un ὥρισεν, en prenant ὁρίζω dans son sens de « limiter » : « ... en ayant limité l'Ancienne aux seuls Pères circoncis ». Mais la seule fois dans la Bible où un որոշել traduit un ὁρίζω, c'est dans l'expression : ὥρισαν... πέμψαι Act. 11.29 : « ils décidèrent d'envoyer ».

Il est plus probable que dans notre texte որոշեալ recouvre un διαστείλας et որոշեաց un διέστειλεν avec le sens que διαστέλλω a chez Platon et chez Aristote (voir Lidd. a. Scott, s. v.) dans l'expression : διαστέλλειν τὰ λεγόμενα « distinguer, définir ». D'autant que dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, gr. 36. 11, որոշեաց traduit διέστειλεν. Ce n'est pas le fait qu'il y a *deux* Lois qui préfigure les *deux* Alliances. Il n'y a qu'une Loi, constituant à elle seule l'Ancienne Alliance. Hippolyte le dit formellement : Moïse, dans la Seconde Loi (Deutéronome) n'a fait qu' « énarrer » la première loi (voir 123. 13-15). Ce qui préfigure les *deux* Alliances c'est le fait qu'en définissant (explicitement) la Première Alliance pour les seuls Pères circoncis, Moïse a en même temps réservé la Nouvelle Alliance pour des hommes nouveaux.

133.10 : յառաջ recouvre sans doute πρῶτον comme Bén. Is., gr. 24.12.

133.12 : կերպարանեսցէ, sans doute προεικονίσῃ, comme Bén. Is., gr. 102.4.

133.13 : պահէ; cette 3e pers. sg. prés. ind. recouvre probablement τηρῶν, comme Bén. Is., gr. 58.1 : ἐνορῶν / տեսանէր, 59. 2; 16.11 : ἰδὼν / տեսեւ, 17.11; gr. 80.9 σημαίνων / նշանակէ 81.8; cf. couramment : λέγων / ասէ.

Toutes ces remarques une fois faites, on peut peut-être essayer de retraduire en grec l'arménien comme suit :

Καὶ γὰρ Μωυσῆς πρῶτον πατράσιν αὐτῶν ἔδωκεν ⸢αὐτὸς⸣ τὸν νόμον, λαβὼν παρὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο τοῖς υἱοῖς αὐτῶν ἐδίδασκε τὸν δεύτερον νόμον, ἵνα προεικονίσῃ ἀμφοτέρας τὰς διαθήκας· τὴν παλαιὰν τοῖς περιτετμημένοις <μόνοις> πατράσι διαστείλας, καὶ τὴν καινήν, ὡς καινόν τι καινοῖς <ἀνθρώποις> τηρῶν. Ὃς οὖν διὰ Μωυσέως διέστειλε τὴν παλαιάν, οὗτος ἐλθὼν ἔδειξε τὴν καινήν, ἵνα εἷς καὶ ὁ αὐτὸς θεός, ὃς δι' αὐτῶν (διαθηκῶν) ἐκηρύχθη ἀόρατος, ὀφθῇ, καὶ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὃς ἐν τῷ κόσμῳ ὤφθη, πιστευθῇ.

Il n'est pas téméraire, croyons-nous, étant donné toutes les omissions par homoioteleuton constatées ailleurs dans ce ms. des Météores, de conjecturer ici les deux que nous avons mises entre < > : saut de νοις à νοις et saut de οις à οις. A la fin de la dernière phrase on remarquera ce parallélisme antithétique avec chiasme : ἀόρατος / ὀφθῇ // ὤφθη / πιστευθῇ.

(324) 135.7 : ***պահեցէք*** aor. ind.; on attendrait ***պահիցէք*** prés. conj. Mais faut-il corriger? Gé., 134.9, a le futur.

(325) 135.11 : ***զիւր դատաւորականն***, probablement τὴν ἑαυτοῦ κριτικὴν <ἀρχήν>. Cf. Arist. Pol. 3. 1. 12 : ἀρχὴ κριτική, the *office* of judges, opp. to ἀρχὴ βουλευτική (Lidd. a. Scott, s. v. κριτικός); ἀρχὴν ayant été omis par saut de ην à ην, soit au cours de la transmission, dans le grec, soit par le traducteur arménien lui-même sur son texte grec. On ne peut guère supposer que le grec ait originellement porté τὸ ἑαυτοῦ κριτικόν, seulement.

(326) 137.7 : ***իշխանաց եւ ժողովրդոց***. Gé. 136.7 = arm., mais plus haut, 129.15 : ***իշխանաց ժողովրդոց***.

(327) 137.9 : ***բերանով սիրելով ծառայիւ քով դաւթիւ***; noter cette cascade d'instrumentaux au lieu d'un instrumental + génitifs. Cf. notes (309) (321) (377).

- (328) 139.4 : « L'Église des Gentils ». Sans doute l'Église des Gentils est-elle ici comparée à la « Délaissée », parce qu'elle n'avait pas, comme Israël, l'Alliance, qui, dans les Prophètes, est si souvent présentée comme un mariage entre Iahvé et Israël.

(329) 139.5 : ***որ է յարութեան*** décalque sans doute, (et jusqu'au singulier du verbe après pluriel neutre qui n'a pas de raison d'être en arménien, mais que les meilleurs traducteurs arméniens gardent quelquefois) ἅτινά ἐστι τῆς ἀναστάσεως, en sous-entendant en grec τέκνα et en arménien ***որդիք***, qui dans les deux textes vient d'être exprimé immédiatement. On peut même supposer que, en grec, τέκνα a pu tomber : ἅτινα <τέκνα> ἐστὶ τῆς ἀναστάσεως : saut de να à να. Il y a peut-être renvoi implicite à Luc 20.36 : (υἱοί εἰσιν θεοῦ) τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες. Zohrab : ***քանզի յարութեան որդիք են***, où Hippolyte aurait entendu τῆς ἀναστάσεως au sens accommodatice de la Résurrection du Seigneur. On traduira donc : « lesquels (les fils de la Délaissée) sont ⌜fils⌝ de la Résurrection ». Cette explication nous paraît suffisante pour trouver au texte tel qu'il est un sens plausible. Elle n'exclut pourtant pas la possibilité ici d'une lacune où un développement se serait terminé par cette relative... ***որ է յարութեան***.

(330) 139.5-6 : ***յառաջագոյն զայս նշանակ տեսեալ Մովսէսի*** : joindre ***յառաջագոյն... տեսեալ***, τοῦτο τὸ σημεῖον προιδὼν Μωυσῆς, comme en 139.8-9, ***այլ եւ նա*** (David) ***յառաջագոյն տեսանէր***... ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προεώρα... Remarquer pourtant que dans Bén. Is. Jac., gr. 34, 2, προορῶν est rendu, non par ***յառաջագոյն տեսանելով***, mais par ***յառաջ տեսանելով***, 35.2. Gé. 138.6. = arm., sauf qu'il joint ***նշանակ*** à ***յարութեան***.

(331) 139.9. Après ***տեառն***, gé. a une addition certainement secondaire, mal soudée au contexte et plus longue dans T que dans J, 138. 11, appar.

T ajoute : <à savoir que la mort ne pourrait plus avoir d'empire sur lui, il a dit : qu'il vive et qu'il ne meure pas! Mais celui aussi qui, à l'avance, voyait la résurrection du Seigneur> et c'est pour les croyants...

J ajoute de seconde main : <à savoir que la mort ne pourrait pas avoir d'empire sur lui, il a dit : qu'il vive et qu'il ne meure pas! > et c'est pour les croyants...

La partie de l'addition commune aux deux mss est une reprise de la citation Rom. 6.9, déjà faite quelques lignes plus haut à propos de Moïse; dans J, elle est dans la marge. La partie propre à T semble bien être une faute de copiste qui, par distraction, aura repris les mots <mais celui aussi qui, à l'avance, voyait la résurrection du Seigneur > dans les lignes précédentes. Dans les deux mss, la conjonction « et » qui unit ces additions au contexte n'a pas de raison d'être. A l'opposé, arm. présente un texte coulant.

(332) 139.10 : ***որ կեացն կեան աստուծոյ***, lire : ***որ կեանն կեան***. Gé., 138.13, a le singulier.

(333) 139.11-12. Ce ***ամենայն մարդկան մեղաւորաց եղելոց*** a tout l'air de décalquer simplement un génitif absolu du grec.

(334) 141.4 : ***եկեսցեն*** : a lu ἔλθοισαν, ou εἰσέλθοισαν de F (Swete), au lieu de ἔλθοις ἄν. Gé. 140.5 « qu'ils se réunissent ».

(335) On remarquera que là où il y a *citation* de Dt. 33. 8. : 143.18-19; 145.16, l'arménien a, en face de LXX : τὴν ἀλήθειαν (sans variante dans Swete), ***զարդարութիւնս***, qui ne peut être qu'un accusatif pluriel (Gé. a le singulier), et se traduira par τὰ δικαιώματα, comme

en Dt. 33.10, arm. զարդարութիւնս քո, 145.3, rend exactement τὰ δικαιώματά σου. Mais, là où Hippolyte *commente* Dt. 33.8, on a, 145.9 : « (Le Christ) qui a revêtu aux derniers temps (յետոյ = ou ὕστερον, cf. gr. 114. 10; ou : ἐπ' ἐσχάτων, gr. 110.4) les Révélations et la Vérité » զարդարութիւն, singulier, qui dans l'arménien traduit souvent ἀλήθεια; — 145.9-10 : « ... portant, avec la robe talaire, à ses deux épaules, les deux Testaments : les « Révélations » : la Loi; la « Vérité » (զարդարութիւն, singulier, donc : τὴν ἀλήθειαν) : l'Évangile »; — 147.1 : « Et en disant : Et sa vérité (զարդարութիւն նորա au singulier, donc : τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ) à l'homme saint ».

Nous croyons qu'Hippolyte, non seulement dans le Commentaire qu'il en fait, mais quand il cite formellement au préalable le texte même de la Bible qu'il va commenter, avait, dans ce texte, ἀλήθειαν, et que le pluriel arménien զարդարութիւնս, génuin en Dt. 33.10, où il traduit τὰ δικαιώματα, est, quand il s'agit de Dt. 33.8, dû à un remaniement du texte scripturaire en arménien, remaniements dont nous avons dans ces Bénédictions bien d'autres exemples. Sur le passage, arm. 143.18-147.2, voir L. Mariès, Le Messie issu de Lévi chez Hippolyte de Rome, Recherches de Science religieuse, 1951-1952, t. XXXIX-XL, Mélanges Lebreton t. I, aux pages 391-395.

Nous rétablissons donc le singulier զարդարութիւն pour tout ce qui est *citation* de Dt. 33.8. Nous ne laissons le pluriel զարդարութիւնս que pour Dt. 33.10 où il traduit τὰ δικαιώματα.

On aura remarqué les mots : « Et Nathan dit... ». Hippolyte rapporte à Nathan une parole qui est celle d'un prophète dont la Bible ne dit pas le nom, mais qu'elle appelle seulement « un homme de Dieu ». « Et vint un homme de Dieu à Héli... » 1 Rois 2.27. Le souvenir d'une prédiction de Nathan sur un sujet analogue, 2 Rois 7.4 sv., a pu occasionner dans la mémoire d'Hippolyte cette confusion.

(336) 143.19-145.1 : ի վերայ ջրոյն rend ἐπὶ ὕδατος, ἐπὶ local. De même 147.9. Gé. 144.1; 146.12 : « auprès de ».

(337) 145.2 : ծանեաւ; Hippolyte, dans son texte grec, paraît bien avoir eu ἐπέγνω et non ἀπέγνω. Gé. 144.3 : ἀπέγνω.

(338) 145.14-17. Le ms. porte, nettement séparés, մարդն որ, V 348. 20. Lire մարդ նոր. Étant donné que, dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, une forme de μέλλω est très souvent rendue par une forme de հանդերձել ; que հանդերձեալ էր est souvent suivi d'un infinitif; que ծնեալ y traduit une fois l'infinitif γεγενῆσθαι; étant donné aussi ce que nous avons dit dans la note (335), nous croyons pouvoir retraduire ainsi en grec le texte arménien : Ὅτι ἤμελλεν ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς Λευεὶ φυλῆς, ἐκ τῆς ἱερατικῆς τάξεως, ἐξ οἴκου 'Αχρών, κατὰ σάρκα γεγενῆσθαι, προανεφώνησεν Μωυσῆς λέγων· « Δότε Λευεὶ δήλους αὐτοῦ, καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τῷ ἀνδρὶ τῷ ὁσίῳ ». Ὁρᾷς ἐνθάδε πῶς σαφῶς ἄνδρα καινὸν ὠνόμασεν, ὃς μόνος τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἐδήλωσεν· καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν· « καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τῷ ἀνδρὶ τῷ ὁσίῳ » καὶ ἄνδρα τοῦτον ἔδειξεν (ou : ἐφανέρωσεν), ὃς ἐπ' ἐσχάτων ἦν φανησόμενος, ὥσπερ καὶ Πέτρος κ. τ. λ.

Comme dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob : gr. 52.7 sv.; arm. 53.8 sv.; gr. 72. 8-74.6 : ἀλλ' ἐρεῖς... ἀ νυνὶ δὲ πρὸς τὸ προκείμενον ἐροῦμεν; arm. 73.8-75.6, Hippolyte ici paraît bien accepter la croyance juive qui faisait sortir le Messie et de la tribu de Juda et de la tribu de Lévi. (Sur cette question voir L. Mariès, Recherches de Science religieuse, article cité plus haut).

Dans mon livret : Hippolyte de Rome. Sur les Bénédictions d'Isaac, de Jacob et de Moïse. Notes sur la tradition manuscrite texte grec, versions arménienne et géorgienne. Paris. Les « Belles Lettres ». 1935, p. 57, moins familiarisé alors que je le suis aujourd'hui avec Hippolyte, j'avais hésité à trouver dans la première phrase de ce passage acceptation pure et simple par Hippolyte de cette origine lévitique du Messie, et j'avais vu dans հանդերձեալ էր un passif (հանդերձել rend parfois κατασκεύω, cf. Mc 1.2) et fait des trois ablatifs précédés de ի des régimes de ce passif : « C'est parce que le Christ, qui est né selon la chair, se trouvait préparé par la tribu de Lévi, par l'ordre sacerdotal, par la famille d'Aaron, que Moïse a fait cette prédiction, disant... », ce qui est correct en grammaire arménienne. J'avais pourtant, plutôt indûment, déplacé l'incise « né selon la chair ». De plus

je n'avais pas vu alors la faute de transmission : ***մարդն որ*** alors qu'il faut lire : ***մարդ նոր***, j'avais pourtant bien senti ce qu'avaient d'insolite les deux ***որ*** ! La traduction que je donne aujourd'hui me paraît être la bonne. Après « né selon la chair », gé., 144.18, ajoute : « devenu prêtre éternel de par le Père ». A moins de supposer une chute dans arm.

(339) 149.13 : ***անէ հայր կամ մայր***, mais 145,1 (là où il cite d'abord le texte tout entier) : ***անէր հայր եւ մայր***. Le texte biblique d'Hippolyte portait-il ἢ au lieu de καί? (pas trace de cette variante dans Swete) ou bien en le commentant a-t-il de son chef changé καὶ ***եւ*** en ἢ ***կամ*** à cause du singulier σε ***զքեզ*** ?

(340) 149.15 : ***եղբայր քո***; lire évidemment : ***եղբարք քո***; ***եղբարքքո***, par haplographie de ***քք*** est devenu ***եղբարքո*** corrigé fautivement en ***եղբայր քո***. Gé., 148.18, a le pluriel.

(341) 151.2 : ***երթեալ*** : lire ***երթալ***, comme gé. 150.3.

(342) En 145.2, le texte est cité : ***և զորդիս նորա ծանեաւ*** = ἐπέγνω; mais ici, 151.5-6 : ***ոչ իմացաւ*** = B ἀπέγνω ou F οὐκ ἐπέγνω. — De même, 151.9, on a encore : ***ոչ գիտաց***. Gé. a la négation dans les trois passages.

Puis, 153.1, on a : ***պահեցին ... ոչ անցին***, des pluriels qu'aucune leçon grecque (Swete) n'expliquerait; alors que l'on a, 145.2 : ***պահեաց ... ոչ անց***, des 3e p. sing.; puis, 153.1-2 : ***ո՛ զո՛յր պահեաց***, 3e p. sing.; puis, 153.5-6 : ***պահեաց ... ոչ անց***, 3e p. sing.

Je ne vois qu'une solution : ces ***ոչ*** et ces pluriels sont des retouches fautives qui ont passé dans la tradition manuscrite. Elles sont dans le géorgien.

Hippolyte ne peut pas avoir cité d'abord, 145.2, le texte avec ***ծանեաւ*** (affirmation), ***պահեաց ... ոչ անց*** 3e p. sing., puis, dans son commentaire, changer : ***ոչ իմացաւ***, 151.5-6; ***ոչ գիտաց*** 151.9; ***պահեցին ... ոչ անցին***, 3e p. plur., 153.1.

D'autant qu'il ne change pas! Car après le verset cité au pluriel : ***պահեցին ... անցին***, il commente formellement ce verset au singulier, comme il est, au début de Lévi, cité : ***պահեաց ... անց***.

Ce qui explique vraisemblablement ces corrections fautives (occasionnées peut-être par la remarque qu'on aura faite que LXX, B, a : ἀπέγνω, Zohrab : ***ոչ գիտաց***) c'est qu'on aura mal compris le développement concernant le verset : « Et ses fils, dit-il, il les a bien connus (***գիտաց*** et non plus ***ծանեաւ***) ». Ces fils il les a bien connus puisqu'il les appelait à l'adoption divine, mais ils ont été infidèles. Et Hippolyte conclut que les frères de Jésus sont devenus pour lui des inconnus, mais que les fils d'Israël, appelés à l'adoption divine, ont été rejetés (***ընկեցան***). Donc il les a connus d'abord (***գիտաց***), puis les a rejetés.

On aura compris que ni les uns, ni les autres, il ne les avait connus. D'où les négations ajoutées et les singuliers changés en pluriels. Ce qui rend le commentaire incohérent. Cette incohérence éclate là où, après le verset que les correcteurs ont mis au pluriel : « Ils ont gardé tes paroles, et ton alliance ils ne l'ont point transgressée », pluriels que ne supporte aucune leçon du grec (Swete), Hippolyte le commente et le cite à nouveau au singulier! ***ո ... պահեաց ... պահեաց ... ոչ անց*** !

Conclusion : il faut, dans le texte, supprimer ces négations et mettre des singuliers à la place de ces pluriels. Bien que la leçon ἐπέγνω au lieu de ἀπέγνω ne soit pas attestée (Swete), le commentaire que fait Hippolyte de ce verset montre qu'il lisait ἐπέγνω ***ծանեաւ***.

(343) 153.15. Si l'on s'en tient au texte, on traduira : ou bien 1) « et valant pour Dieu (datif) odeur de suavité »; ou bien 2) « et Dieu la compte (cette prière, la tient) odeur de suavité » (génitif sujet de ***համարեալ***). Mais il serait peut-être plus simple de supposer qu'un ***յ*** est tombé devant ***աստուծոյ*** et alors on traduirait : « et comptée (regardée) par Dieu odeur de suavité ». Quoi qu'on choisisse, le sens reste le même. Le texte de gé. est différent.

(344) 153.16 : ***ի քեզ երկիր պագցեն*** suppose, en Isaïe 45.14, la leçon προσκυνήσουσιν ἐν σοί. Est-elle quelque part attestée? Rien dans Swete, tous ses témoins : προσκυνήσουσίν σοι. Hippolyte avait-il ἐν σοί? ou a-t-il interprété le simple σοί? Quoi qu'il en soit, l'arménien ne peut se traduire que : « Ils adoreront en toi ». Pour dire : « Ils t'adoreront », l'arménien n'aurait pas employé ***ի քեզ*** mais le simple datif ***քեզ*** : ***քեզ երկրպագցեն***. Gé., 152.20, suppose ***քեզ***.

(344 *bis*) 155.6. Après մի յարիցեն 1°, gé., 154.8, a sauté, par homoioteleuton, այլ ի դատաստան մի յարիցեն, puis on a supprimé plus tard զի, pour faire de l'antécédent de որք le sujet de յարիցեն.

(345) 155.9 Après... արդարոց gé., 154.11-12, ajoute le verset 6 du Ps. 1.

(346) 157.6. Ici, il faut traduire l'arménien en tenant compte du grec des LXX : Ex. 32.29 : ἐπληρώσατε (aor. indic. et pas impér.)... Κυρίῳ, ..., δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογίαν. Ailleurs, il faut laisser les nuances que la traduction en arménien apporte au grec des LXX ou du N. T. Gé., 156.6-7, diffère d'arm.

(347) 157.14-15. Dans les Bénéd. d'Isaac et de Jacob, gr. 54.11, arm. 55.11, il y a un երեւի rendant un gr. κρίνεται. Ici : սպանումն եւ սպանումն երեւի se traduirait mot-à-mot en grec : φόνος καὶ φόνος κρίνεται, donc : « meurtre et meurtre est à distinguer », soit : « de meurtre à meurtre il y a distinction », ou : « entre meurtre et meurtre il faut distinguer ».

(348) 157.16 : ի հնոցն = εἰς τὴν κάμινον (LXX), *in fornicem*. Nous traduisons ce ի հնոցն par la leçon de l'hébreu, la seule qui convienne en la circonstance. La tente où se commettait la faute châtiée par Phinéès n'était pas un lupanar. Gé. 156.17 : « maison ».

(349) 159.1-2 : եւ բարձեալ զանաւրէնութիւնն՝ ձեռամբ՝ ժողովրդեանն եցոյց : « Et, une fois qu'il eut ainsi ôté les iniquités, de la main il (les) montra au peuple (les coupables) ». Nous croyons devoir traduire ainsi en détachant ձեռամբ, indéterminé, sans article ni déterminatif, et en le rapportant à եցոյց. Il devait y avoir en grec : ...χειρὶ τῷ λαῷ ἔδειξεν. Gé. 158.2-3 : « de sa main, il a fait disparaître les iniquités du peuple par l'exemple ».

(350) 159.10 : ... յետնեալ ... Εἰς τὰ ὀπίσω gr. 90.5-6, 92.5, étant rendu, la première fois, 91.6, par յետոյ, la seconde fois, 93.5, par յետս, on peut, je crois, traduire յետնեալ par « laissé en arrière »; յետնեալ ne peut pas être actif, car, en ce cas, on aurait զՄիմէոն. Ce nominatif absolu a tout l'air d'être calqué sur un génitif absolu grec. Gé., 158.12, a un intransitif. J a յայտնեալ, que Bayan traduit : « ayant été mis en évidence »; mais je crois que la leçon de V յետնեալ est la bonne.

ստացելոց ne peut être que le génitif pluriel de ստացեալ, accordé, bien que le précédant, avec պատճառիցն. Bayan lui aussi traduit : « pour les raisons que nous avons données. »

(351) 161.5. Dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, զարդարութիւն, 67.5, 75.4, rend τὴν ἀλήθειαν, gr. 66.6, 74.4.

(352) 161.8 : նմա, J a նորա (Gé. 160.9, aussi) qui me paraît une correction facile de նմա. Je penserais plutôt qu'un ընդ, en abrégé, est tombé au cours de la transmission. Car Siméon a été béni par Joseph comme ses autres frères.

(353) 161.10. Dans որ որք. որ = որով.

(354) 163.8, 9 : նովաւ; 163.11 : քրիստոսիւ. Dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob նովաւ rend toujours δι' αὐτοῦ; նոքաւք, plus rare, δι' αὐτῶν; une fois pourtant, gr. 22.10, arm. 23.11, նոքաւք rend ἐν αὐτοῖς : αὐτὸς ἐν αὐτοῖς προφαίνων τὰ μέλλοντα, arm. նա նոքաւք յառաջ ցուցանէր զլինելոցն. Et ici ἐν αὐτῷ « en lui » nous paraît mieux convenir que δι' αὐτοῦ « par lui ». Et de même, 163.11, nous supposons sous l'instrumental քրիստոսիւ gr. ἐν Χριστῷ. Gé., 162.14, traduit cet instrumental comme rendant διά + génitif.

(355) 165.2. Je crois décidément qu'au lieu de սաայց, que lisait gé., il faut lire սաայցաք. Nulle part auparavant Hippolyte ne dit que Moïse ait *parlé*, même en *abrégé*, *brièvement*, du cas de Siméon. Il dit au début (155.12,14) que Moïse l'a omis : Թողեալ, l'a passé sous silence : լռեաց; ce qui n'est pas « en *parler* » même en abrégé. Et on ne peut pas expliquer համառաւտիւք par la simple mention qui est faite de Siméon parmi les six tribus désignées pour les Bénédictions, Dt. 27.12 (127.2,7). Nous sommes là en dehors des Bénédictions.

On pourrait, à la rigueur, garder սաայց, en supposant qu'ici համառաւտիւք signifie « par prétérition; par retranchement »; sens que pourrait appuyer l'expression համառաւտել զաւրէնս « abolir la loi par prétérition », « amputer la loi ». Et on traduirait (ou : para-

phraserait ?) : « Mais puisque par prétérition, de Siméon, il a dit ce qu'il y avait à en dire, voyons, après ceci, ce que dit Moïse. »

Si l'on hésitait à corriger ***ասաց*** en ***ասացաք***, parce que ce n'est pas « en abrégé » (plus de 4 pages ici, dans l'arménien !) qu'Hippolyte a parlé du cas de Siméon, on n'a qu'à penser que, lorsqu'il s'agissait de Moïse, Hippolyte promettait de dire « en quelques mots » (117.14) ses travaux : et ces « quelques mots » ***համառաւտ***, le même mot ! font eux aussi 5 pages !

Il est évident qu'une fois supposé ***ասացաք*** la phrase, la transition, devient toute naturelle. D'autant plus que si Hippolyte avait voulu dire que c'était « Moïse » qui avait parlé par prétérition du cas de Siméon, il aurait mis tout de suite, à côté de ***ասաց***, le nom de « Moïse ». Or ce nom ne vient qu'après, avec ***ասէ***.

(356) 167.15 : ***եղջերեցեսցէ***, lire : ***եղջերցեսցէ***.

(357) 167.9-16. Entre le texte de Dt. 33.13-17 cité au début du développement sur la Bénédiction de Joseph, et le texte repris verset par verset dans le commentaire qu'en fait Hippolyte, il y a de grandes différences que fait apparaître le tableau synoptique ci-joint. Après ce que dit Hippolyte, 171.8-14, il faut traduire ὥρα par « heure » et faire concorder le texte de Dt. 33.13-17 dans la citation au début avec le texte de Dt. 33.13-17 repris verset par verset dans le commentaire. C'est ce que nous avons fait dans la traduction. Il y a eu, dès le grec probablement au cours de la transmission, remaniement du texte dans les citations scripturaires. Nous en avons déjà rencontré au moins deux exemples (voir notes 335, 342). Voici les deux textes grecs que supposent les colonnes armén. 3 et 4 du tableau :

13 ἐπ' εὐλογίας [1] Κυρίου γῆ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ὡρῶν οὐρανῶν καὶ ἀπὸ [2] δρόσου, καὶ ἀπὸ ἀβύσσων πηγῶν κάτωθεν,	ἀπ' εὐλογίας Κυρίου γῆ αὐτοῦ ἐν [1] ὥρᾳ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ δρόσου, καὶ ἀπὸ ἀβύσσων πηγῶν κάτωθεν,
14 καθ' ὥραν γενημάτων ἡλίου τροπῶν, καὶ ἀπὸ συνόδων [2] μηνῶν,	καθ' ὥραν γενήματα ἡλίου τροπῶν, καὶ συνόδων μηνῶν,
15 καὶ ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων,	ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων,
16 καὶ καθ' ὥρας πληρώσεως. καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἐν τῷ βάτῳ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν 'Ιωσήφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς Δοξασθεὶς ἐν ἀδελφοῖς	καὶ ἐν ὥρᾳ πληρώσεως. καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἀπὸ [2] τοῦ βάτου ἔλθοισαν ἐπὶ κορυφῆς 'Ιωσήφ, καὶ ἐν ἀδελφοῖς ἐδοξάσθη
17 πρωτότοκος ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ, κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ· ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἕως ἐπ' ἄκρου γῆς. αὗται μυριάδες 'Εφραίμ, καὶ αὗται χιλιάδες Μανασσή.	πρωτότοκος ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ . . . . ἔθνος . . . . αὗται μυριάδες 'Εφραίμ καὶ αὗται χιλιάδες Μανασσή.
Notes. — 1. accus. plur. 2. ἀπὸ répété. 3. ἀπὸ συνόδων commenté : ***ի գումարելոյ առ միմեանս***.	Notes. — 1. ou : ἐφ' 2. ou : ἐκ. v. 13. ἀπ' εὐλογίας sic AF; 14 καὶ omis devant καθ' ὥραν F 16 ἐν ἀδελφοῖς sic AF.

LXX (Swete)

13 Καὶ τῷ Ἰωσὴφ εἶπεν· Ἐπ' εὐλογίας Κυρίου ἡ γῆ αὐτοῦ, ἀπὸ ὡρῶν οὐρανοῦ καὶ δρόσου, καὶ ἀπὸ ἀβύσσων πηγῶν κάτωθεν, 14 καὶ καθ' ὥραν γενημάτων ἡλίου τροπῶν, καὶ ἀπὸ συνόδων μηνῶν, 15 ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων ἀρχῆς, καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων, 16 καὶ καθ' ὥραν γῆς πληρώσεως· καὶ τὰ δεκτὰ τῷ ὀφθέντι ἐν τῷ βάτῳ ἔλθοισαν ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωσήφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς Δοξασθεὶς ἐπ' ἀδελφοῖς. 17 πρωτότοκος ταύρου τὸ κάλλος αὐτοῦ, κέρατα μονοκέρωτος τὰ κέρατα αὐτοῦ· ἐν αὐτοῖς ἔθνη κερατιεῖ ἅμα ἕως ἐπ' ἄκρου γῆς. αὗται μυριάδες Ἐφραίμ, καὶ αὗται χιλιάδες Μανασσή.

13. επ] απ AF | ωρων] ορεων A.
14. om και 1° F | τροπον F | μηνων] σεληνης F[1] mg (pr ut uid. Συμ. F[1] sed om F[a]?
15. απο 1°] pr και AF
16. τω 2°] τη AF | ἐπ] εν AF
17. επ] απ AF | γης] pr της AF | Μαννασση A.

Zohrab

13 եւ զՅովսեփայ ասէ Ցաւրհնութենէ տեառն երկիր նորա, ի ժամանակաց երկնից եւ ի ցաւղոյ, եւ յանդնդոց աղբիւրաց ի ներքուստ 14 ի ժամանակի արդեանց արեգական փոփոխմանց, եւ ի գումարելոյ առ միմեանս ամսոց 15 ի գագաթանց լերանց ի սկզբան, եւ ի գլխոց բլրոց մշտնջենաւորաց 16 եւ ըստ ժամանակի երկրի լրութեան, եւ ընդունելութիւնք երեւեցելոյն ի մորենւոջն եկեսցեն ի վերայ գլխոյն յովսեփայ՝ եւ ի վերայ գագաթան փառաւորելոյն ի մէջ եղբարց ։ 17 անդրանիկ ցլու գեղ նորա, եւ եղջեւրք միեղջերոյ եղջեւրք նորա. խեթկեսցէ նոքաւք զազգս միանգամայն մինչեւ ցծագս երկրի ։ այս են բիւրաւորք եփրեմի եւ սոքա հազարաւորք մանասէի ։

15 Ոմանք. եւ ի գագաթան լերանց սկիզբն, եւ գլխոց բլրոց ։
16 Այլք. երեւելոյն ։ Ուր օրինակ մի. երեւելոյն իմոց ի մորենւոջն ։
17 ի շուտ". Միեղջերուի, համաձայն ոմանց ի բնաբ".

V 355/56; 167. 9-16
Citation au début de : Joseph.

Եւ յովսէփայ ասացեալ.
յաւրհնութիւնս[1] տեառն երկիր նորա, եւ ի ժամանակաց երկնից[2] եւ ի ցաւղոյ եւ յանդ[ը]նդոց աղբերաց ի ներքուստ[3] ըստ ժամանակի արդեանց արեգական փոփոխմանց[3], եւ ի գումարելոյ առ միմեանս ամսոց, եւ ի գագաթանէ լերանց ի սկզբանէ, [4]եւ ի գագաթանէ բլրոց մշտնջենաւորաց[4] [5]եւ ըստ ժամանակաց լրութեան. եւ ընդունելութիւնք երեւեցելոյ[6] ի մորենւոջն եկեսցեն[7] ի վերայ գլխոյն յովսէփայ եւ ի վերայ գագաթան փառաւորելոյն ի մէջ եղբարց ։ անդրանիկ ցլու գեղ նորա եղջեւրք միեղջեւրոյ եղջերք նորա ի նոսա[8] զազգս եղջեր[ե]ցեսցէ մինչեւ ի ծագս երկրի. այս բիւրաւորք եփրեմի եւ այս հազարաւորք մանասէի։

1 Gé. ἀπό. — 2 Gé. ἀπ'οὐρανοῦ. — 3-3 Gé. du zénith, par le changement. — 4-4 Gé. om. — 5 Gé. et de la plénitude des temps. — 6 Gé. apparition. — 7 Gé. apparaisse. — 8 Gé. avec elles.

Texte repris dans le Commentaire

յաւրհնութենէ տեառն երկիր նորա (169.4, 8-9; 171.1-2) ի ժամանակաց երկնի եւ ի ցաւղոյ եւ յանդնդոց աղբերաց ներքուստ (171.2) mais : ի ժամու երկնի եւ ի ցաւղոյն (171.4); mais : յանդնդոց աղբերաց ի ներքուստ (171.6); ըստ ժամու արմտիք արեգական փոփոխմանց եւ ի գումարելոյ առ միմեանս ամսոց (171.8-9); ի գագաթանէ լերանց ի սկզբանէ եւ ի գագաթանէ բլրոց մշտնջենաւորաց (171.15-16) եւ ի ժամու կատարմանն (173.2) եւ հաճոյք երեւեցելոյն որ ի մորենւոյն եկեսցեն ի վերայ գագաթանն յովսեփայ (173.5) եւ յեղբարս փառաւորեցաւ (173.10) անդրանիկ ցլու գեղ նորա (173.10-11) եղջերք միեղջեւրոյ եղջերք նորա (173.13) եղջերք միեղջիւրոյ եղջերք նորա (173.15-175.1) զանհաւատ զազգն... (175.1-2) այս բիւրաւորք եփրեմի եւ այս հազարաւորք մանասէի (175.4).

(358) Voir p. 6 l. 5 sv.

(359) 169.1-3. A s'en tenir au seul arménien on traduirait : « Et Joseph, en sa personne, fut la figure du Christ par les mœurs de sa vie, comme il a été dit dans le Premier Livre.

En testament, Moïse, avec une bénédiction, le met lui aussi.

Il rapporte à lui diversement et différemment l'économie du salut. »

Trois propositions, ou plutôt trois phrases, juxtaposées.

Mais le grec devait avoir quelque chose comme ceci : Καὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἐν ἑαυτῷ ἀπεικάσαντος τὸν Χριστὸν ἤθεσι τοῦ βίου αὐτοῦ, ὥσπερ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ εἴρηται, ἐν (τῇ) διατάξει Μωυσῆς, σὺν εὐλογίᾳ, τίθησι καὶ αὐτόν, τὴν οἰκονομίαν εἰς αὐτὸν διαφόρως καὶ πολυτρόπως εἰσφέρων.

Phrase liée, où le génitif absolu joue comme causale de la principale τίθησι, avec une apposition participiale : εἰσφέρων.

Dans les trois phrases juxtaposées de l'arménien ce lien causal, s'il ne disparaît pas, apparaît peu.

On peut se demander si le traducteur arménien n'a pas voulu calquer, avec son sens causal, le génitif absolu du grec et ne faire, lui aussi, qu'*une seule phrase*, en rendant εἰσφέρων par *բերէ*, comme on rend λέγων par *ասէ*. Aussi bien, dans le Premier Livre, on trouve *բերէ* rendant un participe φέρων ou φεροῦσα. Pour *ի կարգի* : en testament (?) voir note (184). *Նա* sans *զ-* traduit souvent αὐτόν. Gé., 168.1-3, n'a pas compris grand'chose à ce passage.

(360) 169.8 : *յաւրհնութենէ*; plus haut (167.9) il y a : *յաւրհնութիւնս* « ès bénédictions ». Voir note (357).

(361) *հանել* 169.5 = peut-être ἐξάγειν...

(362) 169.8. Cette construction *իմանալ ի նա իսկ ի փրկիչն* m'étonne. Elle aura peut-être été employée (contre l'usage ordinaire) par influence des tours *հանել ի մարիամ, առել յեկեղեցի*... qui précèdent immédiatement. — Le géorgien, 168.9, n'éclaire rien.

(363) 169.13. On peut se demander si cette parenthèse est authentique ou n'est pas une glose passée dans le texte... Elle peut, à mon sens, être authentique. Gé., 168.17, semble avoir lu en un seul mot *կամելի*, au sens de *souhaitable*, les trois mots *կամ ել ի*. Il n'a pas compris grand'chose à ce passage.

(364) 171.1, toujours *յաւրհնութենէ* et non pas *յաւրհնութիւնս*. Voir notes (360) (357).

(365) 171.2 : *երկնի*, et non plus *երկնից* (167.10). Voir notes (357) (360) (364).

(366) 171.2-3. Ainsi ont compris Bayan et Karbelov-Bonwetsch; mais alors il faut, au lieu de *ցուցանէ*, lire *ցուցանիցէ* ou *ցուցցէ*. C'est évidemment le sens. Et je ne vois pas comment garder ce sens avec *ցուցանէ*, car *զի* avec *ցուցանէ* doit se traduire « car » et non « afin de, pour »; et peut-on ici traduire *յայտնեսցէ* par un simple futur (indic.)? A s'en tenir au texte tel qu'il est on traduirait : « ... car il montre et sa génération (éternelle) et comment il est né (dans le temps), et il révélera sa résurrection ». Je ne sais à quoi m'arrêter.

On pourrait peut-être penser qu'en grec il y avait quelque chose comme ceci : « ἵνα καὶ τὴν γένεσιν αὐτοῦ καὶ τίνα τρόπον (ou : πῶς) ἐγεννήθη δεικνύς, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀποκαλύψῃ (ou : δηλώσῃ). Donc : « ... afin que, montrant (ou : qu'en montrant) et sa génération (éternelle) et de quelle façon il est né (dans le temps) il révèle aussi sa résurrection. »

L'arménien a peut-être lu ou avait dans son grec : δείκνυσι, ou plutôt il avait bien δεικνύς, mais, sentant dans le participe le *présent* il n'a pas osé le rendre par un *ցուցեալ* et l'a rendu par un indicatif *présent: ցուցանէ* (cf. *ասէ* rendant λέγων; *բերէ* rendant φέρων ou φεροῦσα, voir note (359). C'est la solution qui me paraît la moins mauvaise.

(367) 171.4 : *ի ժամու երկնի* et non plus *ի ժամանակաց երկնից* (167.9-10) (Gé. : *ի ժամանակաց երկնի* (ou *ի ժամուց*); et *ըստ ժամու* (171.8) (Gé. : *ի ժամանակաց* ou *ի ժամուց*) et non plus *ըստ ժամանակի* (167.10). Est-ce *պէսպիսութիւն* chez l'arménien, ou Hippolyte a-t-il entendu ὥρα, et dans le texte des LXX, et dans le commentaire qu'il en fait, au sens de « heure », comme semblerait l'indiquer l'appellation de « heures » qu'il donne clairement aux Apôtres?

(368) 171.8 : *ըստ ժամու արմտիք արեգական փոփոխմանց*, ce n'est plus *ըստ ժամանակի արդեանց արեգական փոփոխմանց* 167.10-11. Lire *ի գումարելոյ* comme en 171.11. Après *ծագեալ*, gé. ajoute « et il est apparu comme un jour éternel ». On peut supposer, dans arm., une chute par homoioteleuton : *ծագեալ* < *և առ մշտնջենաւոր երևեալ* > 170.11.

(369) 167.13-14 : *և ընդունելութիւնք երևեցելոյ ի մորենւոջն, եկեսցեն ի վերայ գլխոյն յուսեփայ.*

Ici, 173.5 : *և հաճոյք երևեցելոյն՝ որ ի մորենւոյն, եկեսցեն ի վերայ գագաթանն յովսեփայ.* Gé. 172.7-8 « qui est resté dans le buisson ».

Pourquoi ? d'où ces différences ? *պէսպիսութիւն* ? Voir notes (357) (360) (364) (367) (368).

Et que signifie *որ ի մորենւոյն* ? 1° « lequel est (apparu) de dedans le buisson » ? ou 2° « lesquelles (complaisances, viennent) du buisson » ? ou 3° Ce *որ* est-il un *որ* analogue au *որ* non fléchi entre nom et apposition ? Meillet, Alt. Elem., p. 130, haut : « Celui qui est apparu (savoir) de dedans le buisson » ?

(370) 173.12 : *ելանել* rendu par ἐξέρχομαι; donc *ելանելիք* : τὰ ἐξελευσόμενα; cf. aussi 177.1 : *ելանէ*.

(371) 173.14 : *գերախայրեայն*, Ciakciak et Calfa ne donnent que *երախայրիք* et non *երախայրեայք*.

(372) 175.2 : *յանդիմանեալ* recouvre participe de ἐλέγχω ou ἐκπλήττω ? 175.1-2 *զան-հաւատ զազգն յանդիմանեալ սատակէ* paraît commenter *ի նոսա* (*եղջեւրս*) *զազգս եղջերցեսցէ մինչև ի ծագս երկրի* (167.15-16), mais le texte n'est pas cité à nouveau dans le commentaire... — *որ և... իսկ* rend probablement μέν... δέ. Pour μὲν rendu par *և* cf. gr. 28.11; arm. 29.11; gr. 102.3; arm. 103.3; δὲ rendu par *իսկ* très fréquemment.

(373) 175.5 : *դբխուրաւորքն*, J *բխուրաւորքն* bonne leçon, qu'on trouve aussi dans gé., 174.6.

(374) LXX ὅτι πλοῦτος θαλάσσης θηλάσει σε; 175.10-11 : *զի զմեծութիւն ծովու դիեցուսցէ քեզ*. Arm. a-t-il lu πλοῦτον ? πλοῦτον pas dans var. Swete... Gé., 174.13, a traduit par le nominatif.

(375) ἐμπόρια LXX au nomin. Sujet de θηλάσει; senti accus. chez arm., 175.11 : *զշահս*. Ou bien l'arm. a-t-il rendu autrement ce qui, du grec, doit se rendre : « Parce que la richesse de la mer t'allaitera, et aussi les marchandises de ceux qui habitent les bords de la mer ». Dans gé., 174.13, nominatif.

(376) 175.13. Dans V, *նա* tombé par haplographie : *և* <*նա*> *նաւահանգիստ նաւուց*.

(377) 177.2-3 : *ի խռովութենէ և ի բռնութենէ առատր հոգւոյ յաշխարհէս... յաշխարհէս* pour *աշխարհիս*. Cf. notes (309) (321) (327).

(378) 177.8-9 : *յառաջաձայնեալ* rendant sans doute προαναφωνῶν.

Avant *զայս յառաջաձայնեալ*, gé., 176.10-12, ajoute : « Mais ceux qui ont été appelés, se tiennent maintenant debout dans l'Évangile, afin de sortir de ce monde dans un autre monde. »

(379) 177.11 : *ի ծոցս հաւրն*; *ծոցս* est-il acc. sg. *ծոց* + *ս* ? « dans ce sein du Père » ? Étant donné le contexte : havre, nefs, etc., on peut se demander si *ծոցս* n'est pas un accusatif pluriel : εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός « dans les golfes du Père ? » Gé., 176.15-16, a le pluriel. *ծոց* et κόλπος signifient tous les deux « sein » et « golfe ». D'où possibilité en grec et en arménien d'une sorte de jeu de mots...

(380) 179.1 : V *ամրացոյց* J *արմացոյց*. *արմացոյց* déformation de *ամրացոյց*. On ne peut songer à un factitif fait sur le neutre *արմանամ, արմացայ* « rester étonné » (Gé. « Il a mis en garde »). *ամրացոյց* « il a établi solidement » ou : *համրացոյց* « il a rendu muet » ne donnent rien comme sens.

Il faut lire : ou *յարեցոյց* « il a joint », ou : *միացոյց* « il a réuni ». *ամրացոյց* < *միացոյց* lu fautivement > *մրացոյց* corrigé fautivement > *ամրացոյց* (Suggestion de M. Feydit).

(381) 179.9 : V *և մեծութիւն ծովու դիեսցէ զքեզ* J *դիեցէ քեզ*; 175.10-11 : V *զի զմեծութիւն ծովու դիեցուսցէ քեզ* J *զմեծութեան*?... *դիեցուսցեն*.

En 179.9 faut-il rétablir **դիեցուսցէ** de 175.10-11? Il semble que oui. Car avec **դիեսցէ** on aurait : « Et richesse de la mer (nomin. sujet) tétera pour toi » sens? ou : « et richesse de la mer (accus. rég. dir.) il tétera pour toi » sens? Gé. 178.13 : « La richesse de la mer te donnera à téter ».

(382) 179.9 : **իմանալեաւք**. Si on entend **իմանալիք** : « Anges » : instrumental d'accompagnement. Pas de sens plausible. Si on entend **իմանալիք** « spirituel » : instrumental adverbial au pluriel, « au spirituel »; mais quel adverbe grec, ou quel mot grec, recouvre cet **իմանալեաւք ։** αἰνιγματωδῶς? τροπολόγως?

On ne peut guère songer à lire : **իմանալեաւք ։ իմա ն(ա) ալեաւք** « Richesse de la mer : entends que cette (richesse) consiste en vagues (entends cette (richesse) en vagues ». Gé., 178.13-14, a lu **իմանալով**, semble-t-il : « en entendant richesse de la mer ».

(383) 175.11 : **զշահս**, 179.11 : **շահ**, probablement, en 179.11, rappelle simplement le mot, d'où sing. nom.-acc.

(384) 181.1 : **իմ**, mais faute pour **իւր**, que le commentaire a correctement : 181.12. Gé., 180.2, avait **իմ** dans son modèle.

(385) 181.3 : **տեառն** donc Κυρίου (de même dans gé., 180.3), or LXX : Κύριος, sans var. (Swete), sujet de ἐποίησεν. **տեառն** aussi 183.3.

(386) 181.9 : **զնմանէ**, **զ** + abl. rend (quelquefois du moins) πρὸς + acc. Gé., 180.12 : « contre lui ».

(387) 181.13 et 16 : **ազդապետաւք** (Gé. omet), mais 181.2, dans le même texte cité pour la première fois : **իշխանապետաւք**; 181.12... **և երկիր**; 181.2, pas **և**; **պէսպիսութիւն**? ou bien y avait-il des mots différents chaque fois dans le grec?

(388) 181.13 : **զսկիզբն**; **սկիզբն** dans Bén. Is. Jac. (grec) rend toujours ἀρχή. Après **զսկիզբն**, gé. ajoute, 180.16-17 : « celui des saints qui (faisant partie) de la terre, sont ressuscités de la terre d'entre les morts. » Est-ce une addition de gé. sous l'influence de la citation qui suit? Est-ce une chute dans arm., où il y aurait eu un second **սայց** avant **քանզի**? Cette seconde hypothèse nous paraît plus probable.

(389) 185.1-2 : **և ի ձայնէ խխնջելոյ վարժից ձիոց նորա**. LXX ἱππασίας ἵππων (Jérém. 8.16). **վարժից** rend ἱππασίας et doit être gén. pl. du nom subst. **վարժ** et non gén. pl. de l'adjectif **վարժ** accordé avec **ձիոց**. Mot-à-mot, on traduirait donc « et à la voix du hennissement des exercices (des caracoles) de ses chevaux... » En français nous mettons : « de ses chevaux caracolant ». Gé. 184.1 : « du hennissement et du galop ».

(390) 185.3 : **յարձակեսցի** (J **արձակիցէ**) « il s'élancera » de Basan; mais avant, 1re citation, 183.8 : **վազեսցէ** « il bondira » de Basan. **պէսպիսութիւն**? ou mots différents chaque fois dans le grec? Gé., 184.3 et 182.10, a également deux verbes différents.

(391) 185.11-12 : **որոյ գալուստն ըստ ազդեցութեան սատանայի է ։** 2 Thess. 2.9 : οὗ ἐστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πασῇ δυνάμει κ. τ. λ. Donc : ἐστὶν... ἐν πασῇ δυνάμει κ. τ. λ. Hippolyte n'a pas fait, comme se doit, une incise, de κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, mais il en a fait un déterminatif de ἐστίν : « Celui dont la venue est (*i.e.* a lieu) sous l'influence active de Satan. »

(392) Citation d'un même texte :

185.14 : **ընդունելութեան** (J : **-թիւն**);

187.3 : **ընդունելութեանց**. Gé., 184.16 et 186.4, a le singulier les deux fois.

(393) 187.6 : **գաղտնեաւք**, probablement αἰνιγματωδῶς.

(394) 187.9 : **աւրհնեալ յորդւոց ասեր** rend LXX, Dt. 33.24 : εὐλογητὸς ἀπὸ τέκνων 'Ασήρ. Dans les Bénédictions d'Isaac et de Jacob, arm. **որդի** traduit le plus souvent υἱός. Mais on trouve aussi : gr. 48.11 : τὰ ἔγγονα, arm. 49.11 : **որդիք**; gr. 104.3 : τὸν παῖδα, arm. 105.4 : **զորդին**; gr. 68.1 : ὁ παῖς, arm. 69.1 : **որդին**; gr. τέκνον rendu par **որդի**, 6 fois : gr. 108.5, arm. 109.6; gr. 52.12, arm. 53.13; gr. 56.5, arm. 57.4; gr. 56.12, arm. 59.1; gr. 26.3, arm. 27.2; gr. 40.4, arm. 41.3. Et,dans les citations qui suivent : Jean 1.12; Mt. 3.9; Luc 3.8, c'est par **որդի** que le traducteur arménien traduit τέκνον. En Isaïe 8.18, τὰ παιδία est rendu par **մանկունք**, 189.7, et, plus loin, en Isaïe 1.2, υἱούς, 191.2, est

rendu par որդիս. Étant donné ces correspondances et le commentaire d'Hippolyte, c'est par « enfants », et non par « fils » qu'il faut rendre ici et plus loin որդի. Gé., 186.12, : « frères » ძმათა, qui est une fausse lecture pour ძეთა « fils ».

(395) Il est très difficile de rendre en un français qui ne soit pas du charabia cet ընդունելութիւն. Nephtali : 185.14, 187.3 (voir note 392); LXX : πλησμονὴ δεκτῶν. Aser, 187.9, LXX : ἔσται δεκτὸς τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Puis ընդունելի, déjà plus clair, 189.12; 189.14; 191.5 (J : ընդունեի = ընդունելի).

Quand il s'agit de Nephtali c'est, mot-à-mot, « rassasiement d'acceptabilité » ou «... d'acceptabilités » (voir note 392), c'est-à-dire « plénitude jusqu'à rassasiement de titres à être bien reçu de Dieu ». Cf. *acceptabilis*.

Quand il s'agit d'Aser, c'est — déjà avec ընդունելութիւն, abstrait, mais voulant rendre gr. δεκτός, et, plus clairement, avec ընդունելի — « celui qu'on doit bien recevoir ».

C'est ce qu'indique, je crois, pour les deux, le commentaire, et surtout, pour Aser, la citation de Jean 1.12 : « Ceux qui l'ont reçu... »; ἔλαβον, il est vrai, mais où il y a l'idée de δέχομαι, et que l'arm. traduit ընկալան, aor. de ընդունիմ.

(396) 187.12-14. L'arménien ne suit pas du tout le grec des LXX, même en tenant compte de F (dans Swete).

καὶ ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ στερεώματος և ի մեծամեծարն հաստատութեան (J Gé : -թիւն) καὶ σκέπασις θεοῦ ἀρχῆς (F) և ի ծածկոյթ (J : ծկոյթ) աստուծոյ իշխանութեանն (J : -թեան) καὶ ὑπὸ ἰσχὺν βραχιόνων ἀενάων և ի զաւրութենէ (զաւրութեան sans ի : J) բազկաց մշտնջենաւորաց.

Gé., 186.16-17, a rendu les mots, non le sens, et, dans les deux cas où J diffère de V, gé. suit J.

On traduirait en grec cet arménien : καὶ εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦ στερεώματος καὶ εἰς τὸ σκέπας (ou : καὶ τοῖς σκέπασι) θεοῦ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ (ou : ἀπὸ) ἰσχύος βραχιόνων ἀενάων.

Hippolyte a-t-il pris σκέπασις de F pour un abstrait? ou lu σκεπάσεις : σκέπας εἰς, compris : εἰς σκέπας? (voir note 413).

(397) 189.8-9 : վասն այսորիկ Մովսէս յառաջ տեսանէր՝ հոգւովն՝ զհանդերձեալ լինել որդեծնութիւն յաշխարհի՝ որդւով աստուծոյ, ասաց. աւրհնեալ յորդւոց Ասեր ։

On a : gr. 102.3 : ἅτε δὴ ἐνορῶν (voir note 258) + acc., arm. 103.3-4 : քանզի... տեսանէր; gr. 34.2-3 : προορῶν <τὰ> ἔθνη διὰ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ <ὑπὸ> τοῦ θεοῦ μέλλοντα εὐλογεῖσθαι, 35.2-3 : յառաջ տեսանելով զազգս տղայ որդւովն աստուծոյ հանդերձեալ աւրհնիլ (voir note 73); gr. 26.13 : διὰ τοῦ πνεύματος, arm. 27.12 : հոգւովն; gr. 56.10-11 : τὴν οὖν πρᾶξιν τοῦ 'Ρουβήμ, τοῦ πρωτοτόκου, συνέκρινεν πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τοῦ προτέρου λαοῦ, arm. 57.9-10 : և զգործս ռուբենի անդրանկան հաւասարեաց լինել գործոցն յառաջին ժողովրդեանն (lire : -դեան ?).

որդեծնութիւն ne peut pas être υἱοθεσία que, dans gr. 56.10, arm., 57.8, traduit par որդեգրութիւն. Dans 1 Tim. 2.15 on trouve τεκνογονία rendu par որդեծնութիւն. Dans Tim, il s'agit de la procréation naturelle de la femme; ici il s'agit de la procréation spirituelle des enfants de Dieu par un Fils de Dieu.

On remarquera en effet que l'arménien a որդւով աստուծոյ, et non որդւովն, avec l'article. Or, dans les Bénéd. d'Is. et de Jac. on a : gr. 104.1 : ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, arm. 105.1 : որդին այ; gr. 26.5 : ἐπὶ... τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, arm. 27.5 : յորդին այ; gr. 52.9 : τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, arm. 53.10 : զորդին այ; gr. 74.1 : ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, arm. 75.1 : յորդին այ. Donc toujours avec l'article. Or ici nous avons որդւով աստուծոյ, indéterminé, sans l'article, parce que, sans doute il n'y avait pas l'article en grec. Il y a donc une nuance et on doit laisser որդւով այ indéterminé et traduire : « par (la puissance d') un Fils de Dieu. »

Ceci posé on peut essayer de retraduire ces quelques lignes en grec. On aura :

Διὰ τοῦτο Μωυσῆς, ἅτε δὴ προορῶν, διὰ τοῦ πνεύματος, τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τεκνογονίαν ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ υἱοῦ θεοῦ, εἶπεν· εὐλογητὸς ἀπὸ τέκνων 'Ασήρ.

Au lieu de ἔσεσθαι on pourrait aussi bien supposer γίνεσθαι. Cf. gr. 60.2 : γίνεσθαι; arm. 61.3 : լինել.

« C'est pour cela que Moïse, — parce que, précisément, à l'avance, il voyait, par

(la lumière de) l'Esprit (Saint), la procréation (spirituelle) d'enfants, laquelle, dans l'avenir, devait prendre existence dans le monde, par (la puissance d') un Fils de Dieu, — a dit : « Béni (soit), eu égard à (ses) enfants, Aser ». Dans ce passage, tel qu'il est dans J géorgien, 188.8-10, on trouve la plupart des mots, mais disposés de telle façon que le sens est très différent de celui de l'arménien. On peut traduire ainsi : « C'est cela que le prophète Moïse nous enseigne (ou signifie) par l'Esprit au sujet du fils à venir, qui doit naître dans le monde par Dieu ».

(398) 189.10 : *ասեր կոչի մեծութիւն* « Aser est appelé « Richesse », soit; plutôt « bonheur; chance ». Voir note (238).

(399) 189.11, encore un *դիեսցէ զքեղ* (J : *դիեցէ քեղ*) à lire *դիեցուսցէ զքեղ* (voir note 381). Mot-à-mot, le texte, tel quel, dit : « Richesse de la mer (sujet : au nom.) tétera toi (accus.) ». Ça n'a pas de sens. Gé., 188.12-13, a la même construction que l'arménien.

(400) 189.16 et 191.1 : *անարգեցին* deux fois. La première, n'est-ce pas fautivement? En effaçant *անարգեցին*, l. 16, on aurait : « Celui-ci, ses frères selon la chair, après ne l'avoir point reconnu et avoir, de lui, comme d'un homme misérable et pauvre, fait peu de cas, l'ont méprisé ». On peut pourtant garder le texte avec ses deux *անարգեցին* et y voir la nuance que nous y avons vue et essayé de rendre. Dans gé., 188.19 et 190.1, *չճանուցեալ* a été pris pour un passif et *արհամարհեալ* semble avoir été omis.

(401) 191.5. Je lis nettement, dans V 362.33, *ոյց եղբարց* (J : *ոյ չեղբարցն*, où *ոյյ* est corruption de *ՈՅՑ*); *ոյց*, datif pl. de *ոյք*, donc « pour quels frères?»; ce *ոյց* est le complément, au datif, de *ընդունելի*; voir 191.6 : *կոչեցելոց*, datif, « appelés de loin, des nations..» Soit, en grec: ..... τίσιν ἀδελφοῖς δεκτὸς ἦν, εἰ μὴ τοῖς μακρόθεν, ἐκ τῶν ἐθνῶν, κληθεῖσιν; gé. 190.6-7. = V.

(402) 191.11 : *շրջանակաւ և առակաւ*. En arm. 3.5, *առակաւ* traduit διὰ παραβολῶν, gr. 2.5; *շրջանակաւ* ne se trouve pas dans les Bén. Is. et Jac., mais doit être à peu près sûrement τροπολόγως, donc : τροπολόγως καὶ παραβολικῶς. (Pour ce dernier mot cf. Clem. Al. 946). Gé. omet, 190.13.

(403) 191.11-12 : *իմանալ զզաւրութիւն ասացելոցն* : *intelligere vim verborum* (?) Gé., 190.13-14, semble avoir été embarrassé par ce passage et il traduit en coupant dans le texte : « Au sujet du sens (littér. force) de ce qui a été dit : son pied sera trempé dans l'huile, il ne dit rien d'autre... » Il se peut que le texte actuel de gé. soit le résultat d'omissions au cours de la transmission textuelle.

(404) 191.15 : *որ* (J *որք*) *հաւատան* = *այնոցիկ որ* : τοῖς πιστοῖς ou τοῖς πιστεύουσιν.

(405) 193.3-4 :... *զի ցուցցէ զմարմինն զարեամբ* (J : *արեամբ*) *պատմուճան բանին եղեալ* (J : *եղեալ բանին*), *որ և* (J : *որով*) *ի չարչարանսն եկն, որ անչարչարելի եւ անմահ բանն էր* :... ἵνα δείξῃ τὴν σάρκα αἱμοβαφῆ στολὴν τῷ Λόγῳ γενομένην, ὃς καὶ εἰς παθήματα ἦλθεν, ὃς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος Λόγος ἦν, ou : καίπερ ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος Λόγος ὤν. Gé., 192.4-6, modifie la première partie.

(406) 193.5. Bayan : « la puissance des choses dites dans l'Évangile ». Je ne crois pas...

(407) 193.11-12 : *զի ապականեսցի... զի և... կարասցէ* : deux *զի* qui doivent traduire ou un ἵνα consécutif ou un ὥστε...

(408) 193.16 :... *որ նստի* (gé. 192.20, aussi) mais, même texte, 187.12 :... *որ ելանէ*, (gé. 186.15, aussi), LXX ἐπιβαίνων que rend à peu près *ելանէ*.

(409) 195.4 : *ի հաստատութեան* (J : *ի հաստատութիւն*) : ἐν στερεώματι. Gé., 194.6, a transformé un texte qu'il ne semble pas avoir compris.

(410) 195.5 : *ծածկեաց զերկինս առաքինութիւն նորա* suit LXX, Habacuc 3.3 : ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ. Mais comment le traduire pour faire cadrer ce texte avec *ծածկոյթ աստուծոյ իշխանութեանն*, 195.7-8, (J : *ծածկոյթ աստուծոյ երեւաց իշխանութեան*), rapporté au Verbe? Peut-être : « Sa prouesse (Incarnation et Rédemption) a couvert les Cieux »?...

(411) 195.6 : *զփառս և զմեծարութիւն* (J : *զմեծվայելչութիւն*) *զգեցուցեր նմա* (J : om.

նմա), ne peut être que Ps. 8.6 : δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν. Citant probablement de mémoire Hippolyte a changé le verbe : au lieu de ἐστεφάνωσας il a pensé περιέζωσας. Περιζώσαι est au v. 4 du Ps. 44, dont Hippolyte cite, immédiatement après Ps. 8.6, le verset 5 : καὶ ἔντεινον κ. τ. λ. Gé. 194.8 : « Tu l'as revêtu de gloire et de richesse et de puissance ».

(412) 195.7 : եւ լարեա ուղղեա եւ թագաւորեա (J : լարեա ուղղեա seulement). Le verbe լարեմ ne s'emploie guère que dans le sens de « bander » un arc, sens qu'a le gr. ἔντεινον. Mais ἔντεινον peut être intransitif : latin : « contende », cf. Eurip. Or. 698. C'est probablement en ce dernier sens que les LXX l'ont employé, en Ps. 44.5; mais, en le traduisant par լարեա, le traducteur a-t-il entendu donner à լարեա le sens de « bande-toi »? Je ne vois pas d'exemple de լարեմ (լարիմ ce qui donnerait à l'impér. լարեաց caché peut-être sous լարեայ de V : confusion de Ց avec Յ) dans Ciakciak.

Pour ուղղեա, l'idée de « droit » rend le -ευ- dans κατευοδοῦ. On peut donc traduire assez exactement : « Va droit ton chemin ». La Bible arménienne (Zohrab) a, elle aussi, լարեա, ուղղեա.

(413) 195.8 : ծածկոյթ աստուծոյ, comme 187.13, lisait peut-être dans son grec σκέπας εἰς compris εἰς σκέπας (?); lisait sûrement ἀρχῆς B* F. Voir note (396) où variantes J, pas éclairantes du reste. Puis en 187.13-14 : ի զաւրութենէ, en 195.8 : ի զաւրութեան.

(414) 195.8 : ծածկոյթ աստուծոյ; աստուծոյ datif? σκέπας θεῷ « Couverture pour Dieu? » « ce qui couvre Dieu »?, « couverture de la divinité du Verbe »? Ou : « Couverture de Dieu » génitif? même sens?

(415) 195.10-11. Entre եւ et յոհաննու, lacune. D'après Karbelov-Bonwetsch (T. u. U XVI. N. F. XI. p. 77, l. 11-12, le géorgien a en plus : « Salomo spricht : « Der Herr zeugte mich am Anfang der Wege seiner Taten ». Und Johannes spricht : « Ich bin, etc. » Donc : եւ | <սողոմոն ասէ ։ Տէր հաստատեաց զիս ի սկիզբն ճանապարհաց իւրոց՝ ի գործս իւր զոր ասացեալ եւ> | յոհաննու. Omission par saut de եւ à եւ; յոհաննու génitif calqué sur Ἰωανοῦ.

(416) 195.11 : ես եմ ա. եւ քրիստոս սկիզբն եւ կատարած; J 109v : ես եմ ա եւ ես եմ ք, սկիզբն եւ կատարած. En V 364.20, les deux lettres ք ս se suivant en écriture continue ont été prises pour l'abréviation de քրիստոս ։ քս. Ce քրիստոս compris comme sujet de սկիզբն եւ կատարած, on a supprimé ես եմ qui, dès lors, n'avait plus de sens. Gé., 194-14, a simplifié « moi, je suis le commencement et moi, je suis la fin ».

(417) 195.12 : որ էրն ի սկզբանէ յաստուծոյ. Ce յաստուծոյ bizarre... Zohrab a : առ աստուած ։ πρὸς τὸν θεόν. Gé. 194.16 : « auprès ».

(418) 195.12 : եւ նա հովանաւորի. Sous ce նա il y a, je crois, αὐτὴ et non αὐτός : il s'agit de la chair, de l'Humanité du Christ ombragée par le Père. Dans gé., 194.16, եւ նա... եւ բանն est devenu « « Le fils de Dieu et le verbe du Père ».

(419) 195.14 : ընդդրկեալ. Ce verbe arménien rend ἐναγκαλίζομαι Prov. 24.(33)48.

(420) 197.10-11 : իսրայելացիք կոչին զաստուած տեսանողք հանապազ. Etymologie fantaisiste de יִשְׂרָאֵל : אִישׁ רֹאֶה אֵל 'îš ro'èh 'el « homme voyant Dieu »? Cf. J. Daniélou, *Sacramentum futuri*, p. 99, note 2. « L'étymologie vient de Philon (*De Abrah.*, 57). Elle se fonde sur *Gen.* XXXII. 31. Mais elle n'a aucune valeur scientifique. Voir G.-A. Danell, *Studies in the name Israël in the Old Testament*, Upsala, 1945, p. 22. »

(421) 197.10-12. On peut, semble-t-il, traduire ce texte comme on l'a ici traduit, mais en ponctuant après հանապազ, et non avant, comme fait le ms.; et en voyant dans հանապազ un adverbe se rapportant à տեսանողք. Cet հանապազ n'est pas dans le texte du Dt. En remarquant aussi : 1) qu'on a բնակեալ qui peut traduire un participe aoriste grec : κατασκηνώσαντες; 2) que Hippolyte, à propos de Joseph (voir 169.8-11), a proposé d'entendre « Terre Sainte » de l'Humanité du Christ. Cf. encore : DE LUBAC, Histoire et Esprit, p. 380, note 8 : « Pseudo-Barnabé (ch. 6) et Hippolyte (Tradition apostolique, ch. 23) assimilent la Terre Promise à la chair de Jésus ».

On peut dès lors, croit-on, expliquer la citation de Rom. 8.24 que n'a pas le géorgien 196.11-13. Il porte : « Les Israélites sont dits : voyant Dieu perpétuellement; ils habitent

sur une terre sainte, en espérance; ils ne sont plus effrayés par la mort. » La citation de Rom. 8.24 sera tombée du géorgien même, par saut du substantif « espérance » au verbe de même racine.

(422) 197.12. Après ***երկուցեալք***, par saut d'un participe à un autre, il a dû se produire une chute dans arm. En effet, gé., 196.13-15, a, en plus : « et ils ne sont pas épouvantés par le feu éternel, ni enchaînés par le désir de ce monde ».

(423) 197.16 : ***ջնջել***, lire ***ջնջեալ***, comme dans gé., 196.20.

(424) 197.17 : ***բացեալ են***, lire ***բացեալ է***. Cette proposition est absente de gé., 198.1.

(425) 199.3-4 : ***այս արարածք ազատեալք*... *հանէ* : *արարածք***, de forme, pluriel; de sens, collectif; le verbe, plus loin, ***հանէ*** est au singulier. A moins de supposer un sujet au pluriel neutre en grec.

(426) 199.4 : ***հանէ*** ; 199.8 : ***հանցեն. հանեմ*** : ἐξάγω ou ἐκπνέω. On ose ici le traduire par le terme mystique : « spire bénédiction », « ...spireront ». Somme toute c'est le plus exact. Il s'agit de la spiration inspirée (in-spirée) par le Saint Esprit Lui-même. Cf. Rom. 8.18-25, dont deux citations dans ce final : 8.24, 197.11-12; 8.21, 199.3. Dans les deux cas, gé. 198.7 et 11-12, « ils offrent ».

(427) 199.5 : ***կենդանացեալ*** ; ***կենդանանամ***, ***կենդանանայ*** est intransitif. Donc ***կենդանացեալ*** « ressuscité », impossible ici. Lire ***կենդանացուցեալ*** : saut de ***ց*** à ***ց***. Gé. 198.7-8 « vivifiées par l'Esprit Saint ».

(428) 199.6 : ***յորմէ*** : calque de ἐξ οὗ ou ἀφ' οὗ, ou mieux ἐξ ὅτου. Cf. Kühner-Blass, II. 2. p. 445, *b*. Pour ἐξ ὅτου « from which time », cf. Soph. O. C. 345; Tr. 326; Ar. Nub. 528, etc.; ἐξ ὅτου περ Ar. Ach. 506; Xén. Cyr. 8.2.15. On pourrait même supposer qu'originellement l'arm. avait ***յորմէ հետէ*** : ***յորմէ*** | ***հետէ*** | ***ճաշակեալ*** : saut de ***է*** à ***է***.

(429) 199.7 : ***հաստատեալ***, sans ***-ք***, parce que, quoique passif, verbal.

(430) 199.8 : ***ամենայն գովութեամբ*** : peut être παντελεῖ αἰνέσει. Le traducteur rend παντελῶς par ***ամենեւին***. La finale de gé., 198.11-12, est différente : « Dans un chant ininterrompu, avec toute créature, ils offrent la louange à Dieu, à qui soit la gloire de l'éternité à l'éternité ».

I

TABLE DES NOMS PROPRES DE PERSONNES ET DE LIEUX

Les noms sont mis au nominatif, sans tenir compte des variations de cette forme dans les textes, spécialement en arménien. Les références en italiques renvoient à l'apparat; l'astérisque, à un mot qui appartient à un passage que nous avons ou ajouté ou corrigé. Pour distinguer deux personnages qui portent le même nom, nous avons mis des indications entre parenthèses. Si une référence est suivie de *bis*, le nom se trouve deux fois sur cette ligne.

En appendice à la liste des noms propres grecs des Bénédictions d'Isaac et Jacob, nous avons mis des noms propres arméniens ou géorgiens, qui ne sont pas dans le grec; on y trouvera aussi, en ces deux mêmes langues, des noms ou des références accompagnés, entre parenthèses, d'un nom grec : ce sont des noms qui varient d'un texte à l'autre. Nous avons fait de même, après la liste arménienne qui suit les Bénédictions de Moïse, pour les noms propres géorgiens absents de l'arménien ou différents. Éventuellement, des sigles indiquent dans quel manuscrit ou dans quels textes se trouvent ces noms. L'exposant 2 à un sigle indique que le nom est de seconde main dans ce manuscrit.

Le premier chiffre des références indique la page du texte, et le second, la ligne.

I. BÉNÉDICTIONS D'ISAAC ET JACOB

II. BÉNÉDICTIONS DE MOISE

II

TABLE DES CITATIONS BIBLIQUES

contenues dans les *Bénédictions.*
Le premier chiffre indique la page du texte français, et le second, le numéro d'ordre de la citation.

Isaie

Jérémie

Baruch

Ézéchiel

Joel

Habacuc

Zacharie

Malachie

Matthieu

Marc

Luc

Jean

Actes

III

LISTES DES VARIANTES ORTHOGRAPHIQUES

Dans les trois listes de variantes orthographiques : grecque, arménienne et géorgienne, les quelques chiffres mis en exposants sont affectés à des mots qui se rencontrent plusieurs fois, avec la même forme, sur la même ligne et ils indiquent en quelle position, sur cette ligne, se trouve le mot qui en est marqué. A l'inverse, une même forme mal orthographiée deux fois sur la même ligne est suivie du terme : *bis*. Les références en italiques renvoient à l'apparat, notamment aux passages interpolés que nous y avons relégués en y rétablissant, à l'exemple des *TU*, la bonne orthographe.

Pour les trois langues, nous avons mis dans la première colonne les mots avec l'orthographe correcte. Dans la liste grecque, l'orthographe de la seconde colonne est celle du manuscrit des Météores. Dans la liste arménienne, pour les Bénédictions d'Isaac et Jacob, qui ne figurent que dans le manuscrit de Venise, l'orthographe de la seconde colonne est celle de ce manuscrit. Pour les Bénédictions de Moïse, qui se trouvent dans les deux manuscrits de Venise et Jérusalem, et pour l'ensemble du texte, en ce qui concerne le géorgien, les manuscrits sont désignés par leurs sigles; quand une forme n'a pas de sigle, c'est nous qui l'avons rétablie.

La liste grecque a été dressée d'après l'apparat de l'édition des *TU*. Nous n'avons toutefois pas relevé les ponctuations défectueuses.

L'orthographe arménienne des noms propres est capricieuse. Nous signalons spécialement la déclinaison de **Յուդա՛յ**, qu'on trouve avec cette forme même au génitif ou à l'ablatif, sur le modèle **Սահակ, Սահակայ**. Au nominatif, nous avons laissé dans le texte la forme du ou des manuscrits. Dans l'impossibilité de distinguer toujours **է** de **ե**, nous avons rétabli **ե** partout où le veut l'orthographe classique.

Le premier chiffre des références indique la page du texte, et le second, la ligne.

VARIANTES ORTHOGRAPHIQUES GRECQUES

2_4	ἑρμηνεῦσαι	ἑρμηνεύσε
—	δύναται	δύνατε
2_5	αἰνιγματωδῶς	ἐνιγματοδῶς
2_6	γένηται	γένητε
2_7	σκιᾶς	σκηᾶς
2_{7-8}	φωτίσῃ	φώτισει
2_{8-9}	φαινόμενος	φενύμενος
2_9	δὴ τῶν	δει τον
—	ἐτήρησεν	ἐτήρισαν
—	ἑωράθη	φοραθῆ
—	τῷ τότε	τῇ το
—	εὐκτηρίῳ	εὐτήριηκω
2_{11}	ἑρμηνεύς	ἑρμινεύς
2_{12}	πιστεύουσιν	πιστέυουσιν
—	δυνηθῇ	δυνιθή
2_{13}	δυνάμει	δυνάμι
—	προεώρων	προεώρουν
4_1	λέγοντες	λέγωντες.
4_3	ἐθεώρει	ἐθεώρη
4_4	πεσόντα	πεσώντα
4_{4-5}	προσεκύνουν τὸ	πρὸς ἐκύνουν το
4_5	δράγμα. τί	δράγματι
—	ἀπήγγειλεν	ἀπήγγηλεν
4_6	μισεῖτε	μησήτε
4_7	ἐπ' ἐσχάτων	ἐπεσχάτων
4_8	χιτῶνα	χητώνα
4_{10}	πρωτότοκον	προτότοκον
4_{11}	ἀγανακτεῖτε	ἀγανακτήται
4_{12}	σελήνη	σελινη
4_{13}	οὕτω	ὀύτο
—	γεγένηται	γεγένητε
—	ἐτέθαπτο	ἐτέθαπτω
4_{14}	προσεκύνησεν	πρὸσἐεκύνησεν
—	τηρηθῇ	τηριθῖ
6_6	ἐνυπνίων	ἐνυπνιῶν
—	χρηματίζεται	χριματίζεται
6_7	φανῇ	φανεῖ
6_8	παρεσιώπησεν	παρεσιώπισεν
6_{10}	ἀκούει	ἀκούη
6_{11}	ἀποκτείναντες	ἀπὸκτίναντες
8_1	ἐχρημάτισεν	ἐχρεμάτησεν
8_2	χιτῶνα	χιτόνα
—	ἐρίφου	ἔρηφου
—	παρερμηνεύοντες	παρερμηνεύωντες
8_3	χιτῶνα	χιτώνα
—	ὡμολόγει	ὁμολόγη
8_8	τηρηθῇ	τηριθῇ
—	ἑβδομὰς	ἑβδομᾶς

8_{8}	πληρωθῇ	πληρωθῇ
—	λιμώττων	λιμόττον
8_{9}	τραφῇ	τραφῇ
—	προσκυνηθῇ	προσκυνηθῇ
—	ὁμολογηθῇ	ὁμολογιθῇ
8_{12}	λοιπὸν	λυπὸν
8_{12}-10_{1}	ἑρμηνείαν	ἑρμηνίαν
10_{3}	προφητείαν	προφητίαν
10_{6}	ἐλάλει	ἐλάλη
10_{7}	προεφητεύετο	πρὸἐφητεύετο
10_{8}	ἠπείλει	ἠπίλη
—	ὑπεξαιρούμενος	ὑπεξερούμενος
10_{10}	νεώτερον	νεότερον
10_{11}	τύπον	τοίπον
12_{1}	προειδώς	προηδῶς
—	που	ποῦ
12_{2}	προφητείας	προφητίας
12_{2-3}	ἀναπτυχθεῖσα	ἀνα πτυχήσα
12_{4}	σκεῦός σου	σκεῦος σου
12_{5}	μοι[2]	μυ
12_{7}	αἰτοῦντα	ἐτοῦντα
12_{8}	σημαίνει	σημένη
12_{9}	ἀπαιτεῖ	ἀπετεῖ
12_{11}	σημαίνει	σημένη
—	δηλοῖ	διλοῖ
14_{1}	καυχώμενος	καυχόμενος
—	τύραννον	τύρανον
—	αἰτεῖσθαι	ἐτίσθε
14_{7}	ποιήσω	ποιήσο
14_{8}	πρὸ τοῦ	προτοῦ
14_{9}	ἤδη	ἴδη
14_{10}	νεωτέρου	νεοτέρου
14_{11}	ἐρίφους	ἐρήφους
14_{13}	ἀπολωλότα	ἀπολολώτα
16_{1}	ἐρίφους	ἐρήφους
16_{2}	κλήσεις	κλήσης
16_{2}	ἐρίφους	ἐρήφους
16_{2}	ἀπ'ἀρχῆς	ἀπαρχῆς
—	ἐπειδὴ	ἐπίδη
16_{3}	ἁπαλοὶ	ἀπαλλοὶ
16_{4}	μηκέτι	μηκαίτι
—	ἔριφοι	ἔρηφοι
16_{6}	ἐπιτελῶν	ἐπιτελὸν
16_{8}	ῥεβέκκαν	ῥεβεκαν
16_{9}	λεῖος	λίος
16_{11}	χάμ	χάμ'
—	γυμνωθέντα	γυμνοθέντα
16_{12}	γύμνωσιν	γύμνοσιν
18_{1}	νομισθῇ	νομισθῇ
18_{2}	ἠσαῦ	ἠσαῦ
18_{3}	τοῦτ' ἔστιν	τοῦτέστιν
—	ἁμαρτωλὸς	ἁμαρτολὸς
—	λεῖος	λίος
—	δείκνυται	δίκνυτε
—	ἄσπιλον	ἄσπηλον
18_{4}	ἀναμάρτητον	ἀναμάρτιτον
—	ἐπειδὴ μὴ	ἐπιδη μη
18_{4}	ἔδει	ἔδη
18_{7}	πάλαι	πάλε
18_{8}	δηλοῖ	διλοῖ
18_{9}	ὀνειδίζουσιν	ὀνηδίζουσιν
—	ἐσταυρωμένον	ἐσταυρομένον
18_{10}	ὄνειδος	ὀνηδος
20_{4}	ῥεβέκκα	ῥεβέκα
20_{6-8-9}	βραχίονας	βραχίωνας
$20_{7.12}$	σημαίνει	σημένη
20_{8}	ἐνδύσεσθαι	ἐνδύσεστε
—	ἐρίφων	ἐρήφων
20_{10}	νόσους	νύσους
20_{13}	ἐποίησα	επύησα
22_{1}	πρωτότοκος	προτοτοκος
22_{2}	ἀγνοῶν	ἀγνωῶν
—	ἐπερωτᾷ	ἐπερότα
22_{3}	ἐπερωτῶν	ἐπεροτῶν
—	γαβαωνίτας	γωβαονήτας
—	ἠγνόει τὸ	ἠγνωήτο
—	ὑπ'αὐτῶν	ὑπἄυτῶν
22_{4}	συνεχώρει	συνεχώρη
22_{6}	ἔγγισόν	ἐγγησόν
—	ἠσαῦ	ἦσαῦ
22_{9}	σημαίνει	σημένη
22_{10}	προφαίνων	προφένων
24_{1}	ἔγγισόν	ἔγγησόν
24_{2}	ὠσφράνθη	ὀσφράνθη
24_{3}	προσοίσει	προσυίση
$24_{4.5}$	πρωτότοκος	προτότοκος
24_{5}	γοῦν	γόῦν
—	ἐπήνεγκεν	ἐπένεγκεν
24_{9}	καταρώμενος	καταρόμενος
24_{10}	εὐλογημένος	εὐλογιμένος
24_{12}	πρῶτον	πρότον
—	εἴκοσι	εἴκοσει
26_{1}	ἔπειτα	ἔπιτα
—	προσκυνῶν	προσκυνὸν
26_{2}	δώρων	δόρων
—	ἐξιλασκόμενος	ἐξηλασκόμενος
26_{3}	ἐπὶ τίνα	ἐπιτινα
$26_{4.5}$	ὀσμὴ	ὀσμὴ
26_{6}	πιστεύοντες	πιστεύωντες
26_{7}	εὐωδία	εὐοδία
26_{9}	οὐρανοῦ	οὐρανου
26_{12}	ἔδειξεν	ἔδιξεν
28_{1}	δουλευσάτωσαν	δουλευσάτοσαν
—	ἄρχοντες	ἄρχωντες
28_{4}	κληθήσεται	κλιθήσεται
28_{7}	πεινάσετε	πινάσεται
—	δουλεύοντες	δουλεύωντες
28_{12}	πρῶτος	πρότος
30_{3}	καταρώμενός	καταρόμενός
$30_{7.8}$	ἰσαάκ	ἠσαάκ
30_{11}	σημαίνει	σημένη
30_{13}	θιγεῖν	θήγην
32_{1}	ἠσαῦ	ἠσαῦ
$32_{1.5}$	φαγέτω	φαγέτο

32_3	δεδικαιωμένοι	δεδικαιομένοι
32_5	ἀναστήτω	ἀναστήτο
32_7	πρωτότοκος	προτότοκος
—	ἰσαὰκ	ησαὰκ
32_{10}	ἐπειδὴ	ἐπιδὴ
—	προσομιλῶν	πρὸσόμιλὸν
32_{12}	πρώτην	πρότην
34_2	προορῶν	προορὸν
—	νεωτέρου	νεοτέρου
34_3	εὐλογεῖσθαι	εὐλογίσθαι
34_4	κοιλίας	κυλίας
34_5	ἐκράτει	ἐκράτη
—	ἴχνεσιν	ἤχνεσιν
34_8	ἠσαῦ	ἠσαῦ
34_9	κἀμὲ	καμὲ
34_{11}	ἐλθὼν	ἔλθων
36_1	σημαίνει	σημένη
$36_{1\cdot 2}$	λαμβάνειν	λαμβάνην
36_2	ἀναδέξηται	ἀναδίξηται
36_5	πρωτοτόκιά	προτοτόκιά
—	ἐνεκότει	ἐνεκότι
$36_{6\cdot 12}$	ἐγγίσωσιν	ἐγγήσωσιν
36_7	ἀποκτείνω	ἀπὸκτίνω
36_9	ἐδείκνυτο	ἐδίκνυτο
—	ἐπ' ἐσχάτων	ἐπεσχάτων
36_{10}	ὀνειδίζων	ὠνηδίζων
36_{11}	διέστειλεν	διέστηλεν
36_{12}	ἠσαῦ	ἠσαύ
36_{13}	διηγεῖται	διηγητε
—	ἐν αἷς	ἐνὲσ
38_1	ἀποκτείνω	ἀπὸ κτήνω
—	δειχθῇ	διχθὴ
38_2	προσηλωθεὶς	προςηλοθῆσ
38_3	ὑπελίπου (-λίπω)	ὑπολήπο
$38_{7\cdot 3}$	ἰσαὰκ	ἠσαὰκ
38_7	φωνὴν	φωνῆν
38_7	κατανυγῆναι	κατανοιγίναι
38_{10}	ἠσαῦ	ἠσαύ
40_2	βαπτισθήτω	βαπτισθήτο
40_4	μακρὰν	μακρᾶν
40_5	ἐζήτει	ἐζήτη
—	ἠσαῦ	ἠσαῦ
—	καιρὸς	κερὸς
40_8	δουλεύσεις	δουλεύσης
40_{10}	ἢ	ἡ
40_{11}	κατοίκησίς	κατοίκησήσ
40_{12}	χαναναίων	χανανέων
—	διένειμεν	διένημεν
42_3	κύκλωθεν	κύκλοθεν
42_4	καθὼς	καθὸς
—	τῷ ἀδελφῷ σου	τοαδελφωσσου
42_5	σημαίνει	σημένη
42_6	παραινεῖ	παρενῆ
42_7	ἡνίκα	ἰνήκα
—	ἐκλύσῃς	ἐκλύσησ
42_9	πιστεύοντες	πιστεύωντες
42_{10}	κατὰ γενεὰν	καταγενεὰν
44_1	προφανῶς	προφανὸς
—	ἐνεστῶτα	ἐνεσθῶτα
44_2	οὐχὶ	οὐχη
44_5	προμηνύσαντες	προμηνεύσαντες
44_9	βλέπειν	βλέπην
—	ἤγγισεν	ἤγγησεν
44_{10}	ἐφίλησεν	ἐφήλησεν
46_2	ἐφραὶμ	ἐφρεέμ
46_3	μανασσῆν	μανασῆν
—	ἤγγισεν	ἤγγησεν
46_4	ἐκτείνας	ἐκτήνας
—	ἰσραὴλ	ἰσδραὴλ
46_6	ηὐλόγησεν	ἠυλόγισεν
46_7	νεότητός	νεότιτος
46_8	ῥυόμενός	ρυώμενος
—	εὐλόγησον	εὐλόγισον
46_{12}	χεῖρας	χειρας
—	νεώτερον	νεότερον
—	δὴ	δι
46_{12}	μανασσῆν	μανασῆν
—	πρωτότοκον	προτοτοκον
—	κλήσεις	κλήσης
48_2	καυχώμενον	καὐχόμενον
48_3	οἰόμενος	οἰώμενος
$48_{4\cdot 5}$	πρωτότοκος	προτότοκος
$48_{5\cdot 6}$	ἔσται	ἔσθαι
48_6	μείζων	μιζον
48_7	ἐπειδὴ	ἐπιδη
—	ἔγκειται	ἔγκιται
48_8	γραφαῖς	γφαρεσ
—	διηγησόμεθα	διηγησόμθα
48_9	ἰδιοποιήσατο	ἴδιωποιήσατο
48_{10}	ῥουβὴμ	ρουβὶμ
48_{11}	ἔσονταί	ἔσοντέ
48_{12}	σημαίνει	σημένη
—	ἐπειδὴ	ἐπιδη
—	ἦσαν	εἶσαν
—	ἰακώβ	ἰακωβ
50_1	ἐμέρισεν	ἐμέρησεν
—	δεκατρεῖς	δεκατρὶσ
50_2	μερισθείσης	μερισ θησης
50_8	συνάχθητε	συναχθήτε
—	ἀπαγγείλω	ἀπαγγείλο
50_9	ἐπ'ἐσχάτῳ	ἐπεσχάτω
—	ἀθροίσθητε	ἀθρύσθητε
50_{11}	ἐπ'ἐσχάτῳ	ἐπεσχά-τω
52_1	προφητεία	προφητήα
52_2	τινι	τινη
52_5	δεικνύμεναι	δικνύμεναι
52_6	δεῖ νοεῖν	δὴνοὴν
—	ῥητοῖς	ριτοῖς
—	κεῖνται	κήντε
—	προφητεῖαι	προφητίαι
52_7	αἱ μὲν	εμὲν
52_{11}	ῥουβὴμ	ρουβιμ
52_{12}	πρωτότοκός	προτότοκός
—	τέκνων	τεκνῶν

54_1	αὐθάδης	αὐθάδις
54_2	στρωμνήν	στρομνῆν
54_3	σκληρὸς	σκληρος
—	αὐθάδης	αὐθάδις
54_4	φαίνεται	φένετε
54_5	ῥουϐὴμ	ῥουβὶμ'
54_6	μετὰ βάλλας	μεταβάλας
—	παλλακῆς	παλλακὶς
—	κοίτην	κύτην
54_9	ἀπαγγείλω	ἀπαγγήλο
—	ἐπ'ἐσχάτων	ἐπεσχάτων
54_{10}	αἰνίττεται	ἐνίτεται
—	νομίσει	νομήσι
54_{11}	προφήτης	προφητις
56_1	μελλόντων	μελλόντον
—	διηγῆται	διηγῆτε
—	παρῳχηκότων	παροχικότων
56_2	ἢ	ἡ
—	ὑφ'ἡμῶν	ὕφημον
56_3	δείξωμεν	δίξωμεν
56_4	ῥουϐὴμ	ρουβὶμ
—	πρωτότοκός	προτότοκός
56_5	τέκνων	τεκνῶν
56_7	εἰρῆσθαι	εἰρίσθαι
56_8	ἀκόλουθα	ἀκούλουθα
—	ἀλλ'οὐχ	ἄλλουχ
—	ἔχει	ἔχη
56_9	ῥουϐὴμ	ρουβὶμ
—	πρωτότοκος *bis*	προτοτοκοσ
—	καὶ	κε
56_{10}	ῥουϐήμ	ῥουβὶμ
—	πρωτοτόκου	προτοτόκου
56_{11}	ῥουϐὴμ	ῥουβὶμ
56_{12}	πρωτότοκός	προτότοκόσ
—	δύναται	δύνατε
58_1	αὐθάδης	αὐθαδις
—	ἐνορῶν	ἐνορὸν
58_2	ἀπειθὲς	ἀπιθες
58_3	σκληροτράχηλός	σκληροτράχιλοσ
—	ἐστε	ἔστε
58_4	ἐξολοθρεύσῃ	ἐξολοθρευσι
58_5	ἐμείωσεν	ἐμίωσεν
58_7	κοίτην *bis*	κύτην
—	ἐμίανας	ἐμίανες
—	στρωμνήν	στρόμνῆν
—	στρωμνὴν	στρομῆν
58_8	κλίνην	κλήνην
—	ἀναπαυόμενοι	ἀναπαυώμενοι
58_9	σώζονται	σώζοντε
—	ὄξος	ὀξος
58_{10}	νώτῳ	νότῶ
—	πρόσωπον	πρόσοπον
58_{11}	αὐτοῦ	αὔτου
60_2	κοινωνὸς	κυνονὸσ
—	πονηρίας	πονερίας
—	συμϐουλίας	συμβολίας
60_3	ἐξαιρεῖται	(ἀλλ)εξερεῖτε
—	κακομηχάνου	κακομιχανου
60_5	συμεὼν	συμεῶν
—	ἐξαιρέσεως	ἐξερέσεως
60_7	ἐνευροκόπησαν	ἐνευρονόπισαν
60_8	αὐθάδης	αὐθάδισ
—	μῆνις	μήνεισ
60_{10}	ἴσως	εἴσοσ
—	σηκιμιτῶν	σικιμητῶν
—	λελαληκέναι	λελαλικέναι
60_{11}	ὀνειδίζοντα	ὀνιδίζοντα
—	σηκιμίτας	σικιμίτασ
62_1	ἔφθειρεν	ἔφθηρεν
—	ἐμώρ	ἐμῶρ
62_2	ἐπεισελθόντες	ἐπισελθόντεσ
—	ἐφόνευσαν	ἐφώνευσαν
—	σηκίμοις	σικύμοισ
62_3	κτήνη	κτίνη
62_4	τότε	τῶτε
62_6	ὥστε	ὅστε
—	χαναναίοις	χανανέοισ
62_7	φερεζαίοις	φερεζέοισ
—	ὀλιγοστός	ὀλιγοστὸσ
—	εἰμι	εἰμὶ
62_9	χρησθήσονται	χρισθήσοντει
—	ἐπαινετοί	ἐπενετοὶ
62_{10}	αὐτῶν	αυτῶν
62_{11}	φθαρείσης	φθαρήσησ
—	τότε	τοτε
62_{12}	πόλιν	πόλην
—	δίδωμί	διδομή
—	σήκιμα	σίκημα
—	ἐξαίρετον	ἐξέρετον
64_1	ἀμορραίων	ἀμορρέων
64_2	σηκιμίτας	σικημήτας
—	ἀναιρεῖσθαι	ἀναρίσθε
64_3	προφητεία	προφητία
64_4	ἐξαιρέσεως	ἐξερέσεως
64_5	ἤπατά	εἴπατα
64_7	συμεὼν	συμεῶν
64_8	ἀνηρέθη	ἀνερέθη
64_{10}	ὅπως	ὅποσ
—	ἀποκτείνωσιν	ἀποκτήνωσιν
$64_{11\text{-}12}$	δήσωμεν	δίσομεν
64_{12}	δύσχρηστος	δύσχριστος
66_1	ἐρίσαι	ἐρήσε
—	ἤπατά	εἴπατὰ
66_2	ἐπ'αυτὸν	ἐπαυτῶν
66_4	τίνας	τὶνὰς
66_5	ἀπεκτείνοντο	ἀπεκτένοντο
66_6	ἀλήθειαν	ἀλήθηαν
66_8	ἐπίγεια	ἐπίγια
—	ἀπώλεσαν	ἀπόλεσαν
—	ἀρχηγὸν	ἀρχιγὸν
66_9	ἀποκτείναντες	ἀπὸκτίναντες
66_{10}	αὐθάδης	αὐθάδεισ
—	μῆνις	μίνι
—	αὐτῶν[2]	ἀυτῶν

66_{11}	μῆνιν	μήνην
66_{12}	τράχηλον	τράχιλον
68_{1}	πρωτότοκος παῖς	προτοτοκοσπες
—	ἀπειθήσαντες	ἀπεθήσαντες
68_{2}	αἰχμάλωτοι	ἐχμαλοτοι
68_{4}	κεῖνται	κίντε
68_{5}	προφητεῖαι	προφητίαι
—	πεῖσαι	πίσαι
68_{6}	εὐλογῶν	εὐλογὸν
68_{8}	υἱοὶ	ἱοὶ
68_{9}	ἐκοιμήθης	ἐκυμήθης
—	οὐκ ἐκλείψει	ὀυκεκλήψη
68_{10}	ἀπόκειται	ἀπόκειτε
68_{11}	πῶλον	πόλον
70_{1}	ὄνου	ώνου
70_{2}	ὀδόντες	ωδοντες
70_{3}	δύναται	δύνατε
—	ῥουδὴμ	ῥουβὶμ
70_{4}	αὐθάδης	αὐθάδις
70_{5}	κοίτην	κύτην
—	στρωμνὴν	στρομνὴν
70_{6}	αὐθάδης	αὐθάδις
—	μῆνις	μινησ
70_{8}	αἰνέσαισαν	ἐνέσεσαν
70_{9}	νώτου	νότου
70_{10}	φαίνεται	φένετε
70_{11}	λόγῳ	λόγω
—	προφήτῃ	προφήτι
70_{12}	πρώτοις	πρότοις
72_{1}	ἐπειδὴ	ἐπιδὴ
$72_{1.3}$	γεννᾶσθαι	γενάσθε
72_{5}	πρὸ	προ
—	πλάσαι	πλάσε
—	κοιλίᾳ	κυλία
72_{6}	ἐπίσταμαί	ἐπίσταμέ
72_{7}	τέθεικά	τέθηκά
—	κοιλίας	κυλίασ
72_{8}	οὕτως	οὑτὼς
$72_{8.9}$	λευΐ	λευει
72_{9}	δεικνύμενον	δικνύμενον
72_{11}	ἀποδειχθῇ	ἀπὸδιχθῆ
72_{12}	ἐνορῶν	ἐνορὸν
74_{5}	μωϋσῆς παρὼν	μωϋσησπαρῶν
—	διατάξει	διατάξι
74_{6}	ἀποδώσωμεν	ἀποδόσωμεν
74_{9}	αἰνέσαντες	ἐνέσαντες
74_{11}	νώτου	νότου
74_{12}	θριαμβεῦσαι	θριαμβεύσε
76_{3}	σκύμνος	σκῦμνος
—	λέοντα	λέωντα
—	σκύμνον	σκῦμνον
76_{5}	υἱέ	ϋέ
—	δείξῃ	δίξη
—	κοιλίᾳ	κυλία
76_{6}	αὐτῇ	αὐτῆ
—	εὐωδίας	εὐοδίασ
8	ἐσιώπησεν	εσιώπισεν

76_{9}	υἱέ	υέ
76_{10}	ῥάβδος	ράυδος
—	ἰεσσαὶ	ἴεσσὲ
76_{11}	ἰεσσαὶ	ἴεσὲ
—	γενεὰ	γενεᾶ
76_{12}	φανερωθεῖσα	φανερωθήσα
78_{1}	αὐτῇ	αυτι
—	βλαστῆσαν	βλαστήσαν
78_{3}	ἐκοιμήθης	ἐκυμήθησ
—	σκύμνος	σκῦμνος
—	κοίμησιν	κύμησιν
—	τριημέρου	τριήμέρου
78_{4}	ἐπιδείξῃ	ἐπιδίξη
78_{5}	ἐμαρτύρησεν	ἐμαρτύρισεν
78_{7}	προαναφωνῶν	προἀναφωνὸν
—	ἐκοιμήθην	ἐκυμήθην
78_{8}	ἀντιλήψεταί	ἀντιλήψετέ
—	ἐγερεῖ	ἐγήρι
78_{10}	χώριζε	χόριζε
—	ἤγειρεν	ἤγηρεν
78_{11}	ὀδύνας	ὀδίνασ
78_{12}	καθ'ὅτι	καθότι
—	κρατεῖσθαι	κρατίσθε
78_{12}	εἴ γε	ἠγὲ
80_{1}	λεπτομερῶς	λεπτομεροσ
$80_{1\text{-}2}$	οὐκ ἐκλείψει	οὐκεκλήψη
$80_{2.3}$	ἄρχων	ἄρχον
80_{2}	μηρῶν	μηρόν
—	ἀπόκειται	ἀπόκειτε
80_{4}	συνέστηκεν	συνέστικεν
$80_{8\text{-}10}$	πῶλον	πόλον
80_{9}	σημαίνων	σημένον
—	κλήσεις	κλήσισ
—	ὡς ἄμπελον δεσ-μευομένας	ὡςαμπελονδεσ-μευωμένας
80_{10}	ἑνότητα	ἁινότητα
80_{11}	εἰσήει	εἰσίη
82_{2}	ἐπιχορηγῶν	ἐπιχοριγῶν
—	σάρκα	σάρκαν
82_{5}	σημαίνει	σημένη
—	περιβόλαιον	περιβόλεον
82_{7}	βότρυς	βότροισ
82_{8}	ὕδωρ	ὕδορ
82_{10}	εἶτα	ἦτα
84_{2}	μεταγενεστέραις	μεταγενεστέρεσ
—	γενεαῖς	γενεαὶσ
84_{5}	μετέδωκαν	μετέδοκαν
84_{8}	μεταλαβεῖν	μεταλαβῆν
84_{10}	παράλιος	παραλοιως
—	κατοικήσει	κατοικήση
84_{12}	χειμάζονται	χημάζοντα
86_{1}	καταφεύγοντα	καταφείωντα
86_{2}	λιμένες	λιμέναισ
—	ἡπλωμέναι	ἡπλομέναι
86_{3}	ζαβουλὼν	ζαβουλῶν
—	νεφθαλὴμ	ναιφθαλὴμ
86_{6}	παρέτεινεν	παρέτινεν

86_7	πιστεύοντα	πιστεύωντα
—	σιδῶν	σιδῶν
86_8	γίνεται	γίνετε
—	πρωτότοκος	προτότοκος
86_{8-9}	πέπτωκεν	πέπτοκεν
86_{11}	Ἰσσάχαρ	ἠσάχαρ
—	ἐπεθύμησεν	ἐπεθύμισεν
88_3	Ἰσσάχαρ	ἴσάχαρ
—	ἀλληγορεῖ	ἀλληγορῆ
—	ἐκ νηπίου	ἐνιπίου
88_4	ἐπεθύμησεν	ἐπεθύμισεν
—	καλεῖν	καλιν
88_5	ἀπειθεῖ πονηρίᾳ	ἀπιθηπονηρία
—	ἐκλέξασθαι	ἐκλέξασθε
88_6	πληρώσῃ	πληρόσει
—	ὄρει	ὄρη
—	ὤφθησαν	ὄφθησαν
88_8	δειχθῇ	διχθῇ
88_{12}	ὤμου	ὁμου
—	ὦμον	ὅμον
90_1	πόνῳ	πόνω
—	ὕβρεις	ὕβρισ
90_4	κρινεῖ	κρινῆ
—	ὡσεὶ	ὡση
—	γενηθήτω	γενεθητο
90_5	ὡς ὄφις	ὡςόφὶς
—	ἐφ' ὁδοῦ	ἐφοδοῦ
—	ἐπὶ τρίβου	ἐπιτρίβου
—	πεσεῖται	πεσιτε
90_7	ὡσεὶ	ὁση
90_8	γεγένηται	γεγένητε
—	σαμψών	σαμψὸν
90_9	εἴκοσιν	ἤκοσι
—	καθ' ὅλου	καθόλου
—	κριτὴς δεινὸς	κριτῆςδινὸσ
90_{10}	κρινεῖ	κρινῆ
—	ἀντικείσεται	ἀν-τικίσετε
—	ἐφ' ὁδοῦ	ἐφοδου
92_1	δάκνειν πειρώμενος	δακνηνπηρόμενοσ
92_1	ἀναιρεῖν	ἀνερεῖν
92_1	ὁδεύοντας	ὁδεύωντας
92_2	εἰρηκέναι	εἰρηκαιναι
92_4	δι' αὐτοῦ	δια αὐτοῦ
92_6	πρῶτα	πρότα
—	περιμείνας	περιμήνας
—	ἀνήγειρεν	ἀνήγηρεν
—	ἀνώρθωσεν	ἀνόρθοσεν
92_9	πειρατεύσει (πειρατεύει)	πηρατεύη
92_{12}	κρατήσαντες	κρατίσαντες
—	ἀποκτείνωσιν	ἀποκτίνωσιν
92_{12}	εἰδὼς (ἰδών)	ἴδον
94_1	δικαιοσύνη	δικαιοσύνη
94_2	λέγοντες	λέγωντες
94_2	ποιεῖς	ποιῆς
94_4	ἐρωτήσω	ἐρωτίσω
—	κἀγὼ	καγὼ
94_7	γινώσκουσιν	γινόσκουσιν
94_{10}	πειρατήριον	πηρατήριον
94_{10}	πειρατεύσει (πειρατεύει)	πηρατεύη
94_{11}	κατὰ πόδας	κατα πόδας
96_2	διαδώσει	διαδόση
96_3	αἰνίττεται	ἐνίτετε
—	διηκόνησαν	διεἱκόνησαν
96_5	βρῶμα	βρόμα
96_6	χορτάζειν	χορτάζην
96_8	τρώγων	τρόγον
96_{10}	κόλασις	κόλασης
98_4	στέλεχος	στελεχοσ
98_5	ἀνειμένον	ανημένον
—	σημαίνει	σημένη
98_7	πιστεύοντες	πιστεύωντες
—	βότρεις	βότροις
98_8	συνεζευγμένα	συνεζεγμένα
—	δηλοῖ	διλοὶ
—	τρυγηταὶ	τροιγητὰι
98_{8-9}	ἐν οἷς συνάγονται	ἐνὶσυνάγονται
98_{10}	ἀνειμένον	ἀνημένον
98_{11}	σκιρτήσετε	σκηρτήσατε
100_1	ἀνειμένα	ἀνημένα
—	γεννήματι	γενήματι
—	ἀναγεννήσει	αναγεννήση
100_2	κτῶνται	κτοντε
—	καλλονὴν	καλονὴν
—	ὅς	ὁς
—	ὡραῖος	ὁραίως
100_5	ζηλωτός	ζηλῶτος
—	υἱός μου	υσμου
100_{5-6}	νεώτατος	νεότατος
100_6	εἰς ὃν	ἥσον
—	διαβουλευόμενοι	διαβουλευώμενοι
—	ἐλοιδόρουν	ἐλυδώρουν
—	ἐνεῖχον	ἐνίχων
—	αὐτῷ	αὐτῶ
100_7	βραχιόνων	βραχιώνων
100_8	χειρῶν (χειρὸς)	χηρόσ
100_8	διὰ χεῖρα	διαχηρα
—	Ἰακώβ	ιακώβ
100_9	ἄνωθεν	ἄνοθεν
102_8	ζηλωτός	ζηλοτόσ
—	ἐπειδὴ	ἐπιδὴ
102_9	οὐκ ἐγνώσθη	οὐκεγνόσθη
—	ἐμισήθη	ἐμισίθη
—	ἰδόντες	ἴδώντεσ
102_{10}	φιλεῖ	φιλῆ
102_{11}	μισεῖν	μησιν
—	ζηλωτός	ζηλοτός
102_{12}	ἤδη	εἴδη
104_1	ἀπολωλότι	ἀπολωλότε
—	ἐπιφανεὶς	ἐπιφανὴς
104_2	ἀπεδείχθη	ἀπεδίχθη
104_3	παῖδα	πέδα

104_{4}	εἰς ὃν	ἰσῶν
—	διαδουλευόμενοι	διαβουλευώμενοι
—	ἐλοιδόρουν	ἐλυδώρουν
—	ἐνεῖχον	ἐνήχον
104_{5}	βουλευόμενοι	βουλευώμενοι
104_{6}	ἀπειθὴς	ἀπηθῆς
—	ἔλεγον	ἔλεγων
104_{7}	εὔδολοι (-κοποι) ἦσαν	εὐκοποιήσαν
104_{7}	φονεύειν	φονεύην
104_{9}	ἀκοντίζοντες	ἀκοντίζωντες
—	κατῃσχύνθησαν	κατισχύνθησαν
104_{10}	ἠσαΐας	ἠσαΐας
106_{1}	βραχιόνων	βραχιώνων
—	διὰ χεῖρα	διαχήρα
106_{2}	ἰδίᾳ	ἤδια
106_{3}	καυχώμενοι	καυχόμενοι
—	πολεμηθέντες	πολεμιθέντες
106_{7}	ὁ παῖς	ὅ πέσ
—	ἀντιλήψομαι	ἀντιλήψομε
106_{9}	ὠνειδίσθης	ὀνιδίσθησ
108_{1}	ἐπίγεια	ἐπίγία
108_{2}	ἐξουδενούμενος	ἐξωδενόμενος
108_{5}	γαλουχεῖ	γαλουχὴ
—	ἀνατρέφει	ἀνατρέφη
108_{6}	σημαίνει	σημένη
108_{10}	προαναφωνεῖ	προαναφωνῆ
108_{11}	μηνύσῃ	μηνύσι
108_{12}	ἐκυοφορήθη	ἐκυοφορίθη
110_{6}	κοιλίας	κύλιασ
110_{7}	πρὸ τοῦ *bis*	προτου

110_{7}	κοιλίᾳ	κυλία
—	ἐπίσταμαί σε	ἐπίσταμεσε
110_{10}	νοηθείῃ	νοήθήει
—	γέλοιόν	γελυον
—	παρακολουθεῖ	παρακουλουθῆ
112_{2}	οὐσιῶν	οὐσιόν
—	ἐπιφέρει	ἐπιφέρη
112_{3}	μονίμων	μονοήμων
112_{7}	ἔσονται	ἔσοντε
112_{9}	οἷς	ὅϊς
112_{11}	ἡγήσηται	ἡγίσηται
114_{2}	βενιαμίν	βενιαμήν
—	πρωϊνὸν	προηνὸν
—	δίδωσι	διδόσιν
114_{3}	ὠνόμασεν	ὀνόμασεν
114_{4}	βενιαμὶν	βενιαμήν
—	κατεσθίων	κατεσθήον
114_{5}	ὁμολογεῖ	ὁμολογῆ
—	εἰμι	ειμι
—	καλεῖσθαι	καλίσθε
114_{7}	βενιαμὶν	βενιαμήν
114_{9}	ὀδυνᾶν	ὠδυνᾶν
—	θλίβειν	θλίβην
—	ἀναιρῶν	ἀνερῶν
114_{10}	διώκτης	διόκτησ
—	γενηθείς	γενεθῆς
114_{11}	πρῶτος	πρότοσ
114_{12}	πιστεύοντες	πιστεύωντεσ
—	δῶμεν	δόμεν
—	αἶνον	ἔνον

VARIANTES ORTHOGRAPHIQUES ARMÉNIENNES

Bénédictions d'Isaac et Jacob

7_{9}	աւգտեցան	աւկտեցան
13_{5}	որսա	որսայ
—	արա	արայ
13_{10}	որսա	որսայ
15_{3}	լուայ	լուա
15_{4}	քումէ	քումմէ
—	եսաւայ	եսաւա
17_{12}	աճ	էաճ
21_{2}	ադամայ	ադամա
21_{3}	ռեբեկկայի	ռեբեկկաի
21_{6}	առ	էառ
25_{8}	ծառայեսցեն	ծառաեսցեն
25_{12}	ծառայեալ	ծառաեալ
27_{4}	անդոյ	անդւոյ
27_{11}	յշտեմարան	ըշտեմարան
29_{4}	ծառայենն	ծառաենն
29_{7}	ծառայենն	ծառաենն
37_{4}	առ *bis*	էառ

39_{7}	իսահակայ	իսահակա
41_{9}	քումէ	քումմէ
—	յերանելւոյն	յերանելոյն
41_{13}	նաւեայ	նաւեա
43_{7}	քումէ	քումմէ
47_{8}	աւրհնեա	աւրհնեայ
49_{7}	կայ	կա
49_{8}	սեփական	սեփհական
53_{8}	յուդայէն	յուդաէն
55_{7}	ապա	ապայ
59_{1}	որդւոց	որդոց
61_{6}	անաւրենութիւն	անաւրէնութիւն
65_{6}	կարդա	կարդայ
65_{7}	ղեւեայ	ղեւեա
—	քահանայապետքն	քահանաապետքն
65_{12}	դժպհի	դժպիհ
69_{12}	գինւոջ	գինոջ
71_{11}	վերայ	վերա

71_{11} յուղայի	յուղաի
75_{3} զեւեայ[2]	ղեւեա
77_{11} յեսսեայ *bis*	յեսսեա
79_{4} զերեքաւրեայ	զերեքաւրեա
99_{9} հնձան	ընձան
101_{5} որդեակ	որդիեակ
107_{1} յակովբայ	յակովբա
111_{6} երեմիայիւ	երեմիաիւ

BÉNÉDICTIONS DE MOISE

117_{2} իսահակայ V	իսահակա J
117_{4} զյակովբայն V	զյակոբայն J
117_{10} մարգարէիւքն J	մարգարէեւքն V
117_{14} նորա V	նորայ J
119_{2} զերկոտասան J	զերկոյտասան V
— յակովբն V	յակոբն J
119_{3} նա V	նայ J
119_{5} եգուպտացւոց V	եգիպտացոց J
119_{6} զեւեայ J	ղեւեա V
119_{7} սա V	սայ J
119_{10} քառասնամեայ J	քառասնամեա V
119_{11} եբրայեցի	եբրաեցի VJ
119_{12} զեգուպտացին V	զեգիպտացին J
— փախստեայ J	փախստեա V
119_{15} յեգուպտոսէ V	յեգիպտոսէ J
119_{16} սա V	սայ J
119_{17} կենդանւոյ V	կենդանոյ J
121_{1} յեգուպտոսէ V	յեգիպտոսէ J
121_{2} յարոյց V	յայրոյց J
121_{3} նոցա[1] V	նոցայ J
121_{11} յեգուպտոս V	յեգիպտոս J
123_{2} զնոսա V	զնոսայ J
123_{5} եգուպտացւոց V	եգիպտացոց J
123_{6} խոստացայ V	խոստացա J
123_{7} նոցա V	նոցայ J
125_{1} նոցա V	նոցայ J
— եգուպտացւոց V	եգիպտացոց J
127_{2} յուղա V	յուղայ J
— զաբուղոն V	զաբողոն J
127_{11} զաբուղոնիւ V	զաբողոնիւ J
— զաբուղոնի V	զաբողոնի J
129_{12} նմա V	նմայ J
129₁₂ խնայեաց	խնաեաց V
	խառնեաց J
129_{13} սոքա V	սոքայ J
131_{4} նոցա V	նոցայ J
— խնայելով J	խնաելով V
131_{6} սինայի	սինաի V սինա J
131_{7} խնայելով J	խնաելով V
131_{11} եսայեաւ J	եսաեաւ V
133_{2} մկայութիւն J	մկաութիւն V
133_{4} որդւոյ V	որդոյ J
133_{6} յակովբայ V	յակոբա J
— ծառայի V	ծառիայի J
$133_{7\cdot8}$ որդւոյ V	որդոյ J
133_{11} յորդւոյ V	յորդոյ J
— որդւոց V	որդոց J
135_{4} որդւոյ V	որդոյ J
135_{6} մկայեա V	մկայայ J
135_{6} վերայ J	վերա V
135_{9} եգուպտացւոց V	եգիպտայոց J
135_{12} վերայ[1] J	վերա V
— եգուպտոսի V	եգիպտոսի J
135_{13} ածն	էածն VJ
— որդւոյ V	որդոյ J
137_{6} նա V	նայ J
Lacune dans J	
137_{8} մկայեցին	մկաեցին V
137_{11} վերայ[1]	վերա V
141_{6} փութային	փութաին V
141_{13} յուղայէ	յուղաէ V
143_{2} յուղայ	յուղա V
143_{9} վերայ	վերա V
145_{2} անց	էանց V
145_{4} աւրհնեա	աւրհնեայ V
149_{4} զեւեայ	ղեւեա V
149_{6} վերայ	վերա V
151_{11} սեփական	սեփհական V
153_{6} անց	էանց V
153_{13} վերայ	վերա V
155_{4} բժշկէր	բժղշկէր V
155_{12} երանելւոյն	երանելոյն V
157_{2} զեւեայ	ղեւեա V
157_{3} վերայ	վերա V
157_{5} հրամայեաց	հրամաեաց V
Le texte reprend dans J	
157_{15} որդւոյ V	որդոյ J
157_{17} առ	էառ VJ
159_{16} նորա V	նորայ J
159_{17} յուղայ V	յուղա J
— հրամայէ	հրամաէ V (հրամաեաց J)
161_{1} յողայիւ V	յուղաիւ J
161_{8} յովսեփայ V	յովսիփա J
161_{9} յեղուպտոս V	յեգիպտոս J
161_{15} կրսեր J	կրասեր V
163_{8} ահա J	ահայ V
163_{9} ահա J	ահայ V

163_{14} կեայ V	կեա J
165_{4} նմա V	նմայ J
165_{5} նորա V	նորայ J
165_{9} յեկեղեցւոջ V	յեկեղեցոջ J
165_{12} նմա V	նմայ J
167_{9} յովսեփայ V	յովսիփայ J
167_{16} յանդնդոց	յանդընդոց VJ
— աղբերաց V	աղբիւրաց J
167_{13} մորենւոջն V	մորենոջն J
167_{14} յուսեփայ V	յուսիփայ J
167_{15} եղջեւրք V	եղջիւրք J
— նորա² V	նորայ J
169_{1} յովսեփու V	յովսիփու J
169_{4} նորա V	նորայ J
169_{5} նա V	նայ J
169_{9} նորա V	նորայ J
— հոգւոյն V	հոգոյն J
169_{12} խոստացայ V	խոստացա J
171_{2} յանդնդոց V	յանդընդոց J
— աղբերաց V	աղբիւրաց J
171_{5} հոգւոյն V	հոգոյն J
171_{6} յանդնդոց *bis* V	յանդընդոց J
171_{13} քարոզեա	քարոզեայ VJ
173_{5} վերայ	վերա VJ
— յովսեփայ V	յովսեփա J
173_{6} մորենւոջն V	մորենոջն J
173_{7} յեկեղեցւոջ V	յեկեղեցոջ J
— մորենւոջ V	մորենոջ J
173_{8} զեգւպտացիսն V	զեգիպտացիսն J
173_{9} սա V	սայ J
— յովսեփաւ V	յովսիփաւ J
173_{11} նորա V	նորայ J
173_{12} հոգւոյն V	հոգոյն J
173_{13} եղջերք *bis* V	եղջիւրք J
— նորա V	նորայ J
173_{14} եղջերք V	եղջիւրք J
173_{15} եղջերք V	եղջիւրք J
175_{1} նորա V	նորայ J
175_{7} տեղւոջ V	տեղոջ J
— նոցա V	նոցայ J
175_{9} զաբուղոնի V	զաբողոնի J
— զաբուղոն V	զաբողոն J
175_{12} զաբուղոն *bis* V	զաբողոն J
177_{3} հոգւոյ V	հոգոյ J
177_{6} նոցա V	նոցայ J
$177_{7\cdot 9\cdot 10}$ զաբուղոն V	զաբողոն J
177_{7-8} յեգւպտոսէն V	յեգիպտոսէն J
177_{13} պատրաստեա	պատրաստեայ VJ

177_{14} անդ J	յանդ V
$179_{2\cdot 5}$ զաբուղոն V	զաբողոն J
179_{14} զաղայ V	զաղա J
— զառեւծ V	զառիւծ J
181_{6} առեւծ V	առիւծ J
181_{7} զառեւծ V	զառիւծ J
181_{16} նա V	նայ J
$183_{8\cdot 14}$ առեւծու V	առիւծու J
183_{8} բասանայ V	բասանա J
— առեւծ V	առիւծ J
183_{11} որդւոյն V	որդոյն J
185_{1} երեմիայ V	երեմիա J
— դանայ V	դանա J
185_{2} խխնջելոյ	խըխնինջելոյ V խըխըընջելո J
185_{3} բասանայ V	բասանա J
185_{4} բարբարոս J	բարբառոս V
185_{10} հոգւով V	հոգով J
187_{2} յայգւոջ V	յայգոջ J
189_{2} ցորենոյ	ցորենւոյ V (om. J)
189_{3} ասերայ V	ասերա J
189_{4} զնա V	զնայ J
189_{8} հոգւովն V	հոգովն J
189_{9} որդւով V	որդով J
— յորդւոց V	յորդոց J
189_{12} հոգւոյն V	հոգոյն J
189_{15} թովմաս V	թոմաս J
191_{2} ծնայ V	ծնա J
191_{4} վկայեաց V	վկաեաց J
191_{10} մովսէս V	մովէս J
191_{14} նորա V	նորայ J
191_{16} փախստեայ V	փախստեա J
193_{14} սիրելւոյ V	սիրելոյ J
193_{15} սա V	սայ J
195_{1} զյուսէփ V	զովսէփ J
195_{7} լարեա J	լարեայ V
— ուզզեա V	ուղղեայ J
195_{9} թաքուցեալ V	թագուցեալ J
195_{11} յոհաննու V	յոհանու J
197_{5} յակովբայ V	յակոբայ J
197_{6} ցորենոյ J	ցորենւոյ V
— գինւոյ	գինոյ VJ

Ici s'arrête V

197_{9} յակոբայ	յակոբա J
197_{18} կայ	կա J
199_{3} ծառայութենէ	ծառաութենէ J
199_{9} յաւիտեանս	յաւիտենս J

VARIANTES ORTHOGRAPHIQUES GÉORGIENNES

4_1 ქჳეშე T	ქუჱშე J
4_2 წინადაცუეთით T	-ცუჱთით J
6_8 უკუე T	უკუჱ J
6_6 იოსები T	იოსეფი J
10_1 გჳჩუენნა T	-ჱნნა
10_7 უკუე T	უკუჱ J
10_{14} მრწემი T	მწემი J
12_4 კაპარჭი J	კაბარჭი T
12_{12} მშჳლდ T	მშჳდლ J
— კაპარჭი J	კაბარჭი T
$12_{12\,12}$ გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
14_4 მრწემსა T	მწემსა J
14_8 შუენიერნი	შუჱნიერნი J (om. T)
14_{12} უმრწემესითა T	უმწემ- J
— მომართუენ T	-თუჱნ J
14_{12} შუენიერნი T	შუჱნ- J
16_2 შუენიერნი T	შუჱნ- J
— გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
16_4 ქუეშჱ T	ქუჱშე J
— შუენიერ T	შუჱნ- J
16_6 მსხუერპლად T	მსხუჱრ- J
16_{12} უკუე T	უკუჱ J
— ვიპოვო T	ვიპოო J
16_{17} უკუე T	უკუჱ J
18_1 ქუეშე T	ქუჱშე J
18_6 მომართუენ T	-თუჱნ J
18_{9-10} აყუედრებენ T	აყუჱდ- J
20_6 შუენიერი T	შუჱნ- J
22_5 მიუშუებდა T	-შუჱბდა J
22_6 ცხოვნდეს T	ცხონდჲს J
22_7 გმის T	ჴმის J
22_{14} სიკუდილდ T	-დიდ J
24_6 მუნთქუესვე T	მუნქუჱსვე J
24_{16} შუვა-მდინარეთა T	შუამ- J
26_{15} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
38_{15} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
40_9 სცხოვნდებოდი T	სცხონ- J
42_3 სცხოვნდებოდიო T	სცხონ- J
42_5 გჳჩუენებენ T	-ჱნებენ J
42_{11} ქუეშჱ T	ქუჱშე J
44_1 გჳჩუენა T	-ჱნა J
44_{13} ბუებულ T	ბუჱბულ J
46_{13} გჳჩუენა T	-ჱნა J
46_{16} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
50_3 ათსამეტ T	ათცამეტ J
52_4 თითოეულად J	თითოვე- T
52_{10} მოგუესწავა T	მოგუჱს-' J
52_{14} ოჳკუეთუ T	უკ- J
54_7 ოჳფროჲს T	უფ- J
— მეტყუება T	-ჱბა J
54_{10} უკუე T	უკუჱ J
58_{11} განსუენებულ T	განსუჱნ- J
58_{12} დამშჭუალვიდეს T	დამსჭ- J
60_2 გარჱ T	გარე J
60_9 დაჭკუეთნეს T	-უჱთნეს J
62_1 წინადაცუეთად T	-უჱთად J
62_4 წარტყუენეს T	-უჱნეს J
62_9 უკუე T	უკუჱ J
62_{10-11} ოჳკუეთუ T	უკ- J
64_2 უმეტჱს T	უმეტეს J
64_3 კაპარჭითა J	კაბარ- T
— ოჳკუეთუ T	უკ- J
66_6 ქადაგებითა J	ქიად- T
66_7 დაჭკუეთნეს T	-უჱთნეს J
68_{1-2} წარტყუენულ T	-ჱნულ J
68_4 წინაჲსწარ J	წინაჲწარ T
68_5 ოჳმჯობეს T	უმ- J
68_{12} კარაული T	კაჭრ- J
70_9 მეტყუებაჲ	მეტყუჱბაჲ J (-ებისანი T)
72_6 გამოსაჩვადმდე T	-ვამდე J
76_4 გჳჩუენა T	-ჱნა J
76_6 გჳჩუენოს T	-ჱნოს J
76_8 გამოგუეცხადა T	-გუჱცხადა J
76_{12} კუერთხი T	კუჱრ- J
76_{14} კუერთხ T	კუჱრ- J
80_1 გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
$80_{4\cdot 7}$ სასოვება T	-ოება J
$80_{11\cdot 14}$ კარაული T	კაჭრ- J
80_{13} შეყოფილ J	შეყოფვილ T
80_{14} აჴსნილ T	ადგ- J
82_{10} გუერდსა T	გუჱრ- J
84_4 ცხოვნდენ T	ცხონდენ J
84_8 გუექმნნეს T	გუჱ- J
84_{11} ზაბილონ T	ზაბჳლონ J
84_{12} მისწუდეს T	-წუთეს J
— ზაბილონის T	ზაბულ- J
86_{1-2} განსასუენებელ T	-ჱნებელ J
86_5 ზაბილოვნისი T	ზაბჳლონისი J
— ნეფთალემისი T	-ლიმისი J
86_9 მისწუდეს T	-წუთეს J

86_{10} აჩუენა T	აჩუჱნა J
86_{12} ცნოჳნდეn T	ცნობნდენ J
86_{12} წყევასა J	წყვასა T
— ქუეშჱ T	ქუჱშე J
86_{16} იზაქარს T	ჲზ- J
— განსუენებულ T	-ჱნებულ J
$88_{1\cdot 11}$ განსუენებაჲ T	-ჱნებაჲ J
88_{6} განსუენებულ T	-ჱნებულ J
$88_{6\text{-}7}$ წინაჲსწარმეტყუელთა T	-ტყუჱლთა J
88_{9} განსუენებული T	-ჱნებული J
$90_{1\text{-}2}$ ყუედრებაჲ T	ყუჱდ- J
$90_{6\cdot 12}$ გუელი T	გუჱლი J
92_{4} შეიტყუვა T	-ტყუა J
92_{5} სიკუდლდ T	სიკუდიდ J
94_{1} სამართლითა T	-თალითა J
$96_{4\text{-}5}$ გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
$96_{10\cdot 12}$ ოჳკუნისამდე T	უკ- J
96_{12} ოჳკუნითი T	უკ- J
— ოჳკუნისამდჲ T	უკ- J
96_{14} საწუთროჲ T	საწურთოჲ J
98_{4} ნეფთალემ T	-ლიმ J
— განშუენებულ T	-ჱნებულ J
$98_{5\cdot 7\cdot 12}$ მწუერვალ T	მწუჱრვალ J
98_{7} ქრისტესა T	-ტესსა J
100_{2} განშუენებულნი T	-ჱნებულნი J
$100_{2\text{-}3}$ შუენიერებასა T	შუჱნ- J
100_{3} უშუენიერეს T	უშუჱნ- J
102_{7} აჩუენებდა T	-ჱნებდა J
102_{15} საშურველი J	-რელი T
$104_{7\cdot 9}$ აყუედრებდეს T	აყუჱდ- J
$104_{8\text{-}9}$ ჯერკუალად J	-კულად T
104_{13} ჰრცხუენა T	-ჱნა J
106_{2} სახოვება T	-ოება J
106_{12} ყუედრებისა T	ყუჱდ- J
106_{14} ქუეშჱ T	ქუჱშე J
108_{10} გაწოვეს T	-წოეს J
108_{12} უჩუენებს T	-ჱნებს J
110_{12} ოჳკუეთუ T	უკ- J
110_{13} წინაჲსწარმეტყუელი T	-ტყუჱლი J
$112_{4\text{-}5}$ ოჳსაწადელეს J	უსა- T
114_{12} მოწყუედითა T	-ჱდითა J
114_{13} მაჩუედრებელ T	-ჱდრებელ J
114_{16} ოჳკუნითი T	უკ-J
— ოჳკუნისამდე T	უკ- J
116_{11} სამირკუელსა T	-კუჱლსა J
116_{17} მკუეთრ T	მკუჱთრ J
118_{7} თჳსაჲ T	თთჳსაჲ J
118_{16} გუემანი T	გუჱმანი J
120_{4} თითოეულნი J	თითოვე- T
— თითოეულად J	თითოვე- T
120_{15} აყუედრებდეს T	აყუჱდ- J
120_{18} შუენიერ T	შუჱნ- J
120_{19} უჩუენეს T	-ჱნეს J
122_{1} გრჭოჲთა T	კრ- J
122_{3} რღუევისა T	რღუჱვ- J
122_{8} ტყუემცა T	ტყუჱმ- J
124_{7} მარჯუენით T	-ჱნით J
— მუელითა T	მუჱლ- J
124_{8} ქუეშე T	ქუჱშე J
126_{1} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
126_{2} ზაბილონ T	ზაბულონ J
— იოსებ T	იოსეფ J
126_{11} ზაბილონის T	ზაბულ- J
126_{12} ზაბილონისი T	ზაბულ- J
— ქუეყანაჲ[2] T	ქუჱყ- J
126_{17} შჯულისა T	სჯ- J
$128_{4\cdot 14}$ ქუეშჱ T	ქუჱშე J
130_{1} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
130_{8} მაჭირებელთა T	მაჭირვე- J
130_{12} მართუენი T	-უჱნი J
130_{14} აყუედრებს T	აყუჱდ- J
130_{17} ქუეშჱ T	ქუჱშე J
$132_{3\cdot 4}$ შუა-მდგომელ J	შუვა- T
132_{6} გარეშჱ T	გარეშე J
$132_{14\cdot 16}$ მუელი T	მუჱლი J
132_{14} წინადაცუეთით T	-ცუჱთით J
132_{16} გჳჩუენებს T	-ჱნებს J
134_{6} შუა-მდგომელ J	შუვა- T
134_{10} სათნოებასა J	სათნოვე- T
$134_{11\cdot 15}$ გუემაჲ T	გუჱმაჲ J
134_{17} შჯის T	სჯის J
136_{4} ეჩუენოს T	-ჱნოს J
$138_{3\cdot 9}$ ვცნოჳნდე J	ვცნონდე J
138_{16} სიკუდილდ T	სიკუდიდ J
140_{7} იწრაფდეს T	ისწ- J
140_{10} ნებსითი	ნეფსითი TJ

Lacune dans T

140_{14} გჳჩუენებს	-ჱნებს J
142_{14} კუარცხლბერკად	-ბეკად J
144_{1} აყუედრებდეს	აყუჱდ- J
146_{2} გჳჩუენებს	-ჱნებს J

Le texte reprend dans T

146_{7} უშჯულოჲსათა T	უსჯ- J
$146_{11\cdot 12}$ აყუედრებდეს T	აყუჱდ- J
146_{14} გჳჩუენე T	-ჱნე J
146_{16} გუაყუედრებთ T	გუაყუჱდ- J
146_{21} კუერთხითა T	კუჱრ- J
148_{1} ყუედრება T	ყუჱდ- J
148_{6} აყუედრებდეს T	აყუჱდ- J
148_{10} გჳჩუენა T	-ჱნა J
148_{14} შიშთვილსა J	შიშდვ- T
148_{15} შეიმთხუევენ T	-ხუჱვენ J
148_{19} გარეშჱ T	გარეშე J
152_{7} უკუე T	ოკუჱ J

152_{9} ოჳკუეთუ J	უკ- T
152_{22} გარეშჱ T	გარეშე J
154_{1} გარეშჱ T	გარეშე J
— ჰრცხუენოდენ T	-ჱნოდენ J
$154_{9\cdot10}$ სამჯელსა T	სასჯ- J
154_{15} გარჱ T	გარე J
154_{16} ჩუენებად T	ჩუჱნ- J
156_{2} ესრჱ T	ესრე J
156_{8} იწფაოეს T	ისწ- J
156_{9} აღიშურვეს T	-შურეს J
156_{13} მოკუედინ	-ჱდინ J (aliud in T)
158_{2} მოხუეულნი T	-ჱულნი J
158_{3} ოჳკუეთუ J	უკ-T
158_{4} დაშჯილ T	დასჯ- J
158_{8} ოჳკუეთუ T	უკ- J
160_{6} ოჳხრულესაჲ T	უხრ- J
160_{7} გჳჩუენებენ T	-ჱნებენ J
160_{10} მრწემი T	მწემი J
160_{17} უმრწემესი T	უმწ- J
— ოჳკუეთუ T	უკ- J
162_{14} ოჳკუნისამდე T	უკ- J
— ცხოვნდა T	ცხონდა J
162_{18} ცხოვნდებიან T	ცხონდ- J
164_{2} მკუეთრ T	მკუჱთრ J
$164_{4\cdot9\cdot15}$ სახოვებით T	სახოე- J
$164_{5\cdot19}$ განისუენა T	-სუჱნა J
164_{12} ვიჰოვო T	ვიპოვო J
164_{19} საშუვალ T	საშუალ J
$166_{1\cdot2}$ განსუენებულ T	-სუჱნებულ J
166_{5} საშუალ J	საშულ T
— განისუენა T	-სუჱნა J
166_{11} იოსების T	-ეფის J
166_{13} თთუეთასა T	თთუჱთ- J
166_{17} შუენიერებაჲ T	შუჱნ- J
168_{18} მუელი T	მუჱლი J
170_{3} ქუესკნელთა T	ქუჱს- J
170_{4} გჳჩუენოს T	-ჱნოს J
$170_{10\cdot14}$ თთუეთასა T	თთუჱთასა J
170_{10} აღმოჰრწყინებულ T	-ყინვებულ J
170_{12} გჳჩუენნა T	-ჱნნა J
170_{13} ვიშუებდეთ T	-ჱბდეთ J
170_{15} თთუენი T	თთუჱნი J
170_{18} თთუედ T	თთუჱდ J
172_{9} ეჩუენა T	-ჱნა J
172_{10} მაყულოვანსა J	მაყოლ- T
172_{12} არცხუენდა T	-ჱნდა J
172_{13} იოსების T	-ეფის J
172_{15} შუენიერებაჲ T	შუჱნ- J
172_{19} გჳჩუენა T	-ჱნა J
$174_{7\cdot8}$ გჳჩუენებენ T	-ჱნებენ J
174_{11} ზაბილოვნს T	ზაბულონს J
$174_{11\cdot16}$ ზაბილონ T	ზაბულონ J
174_{15} ზაბილონის T	ზაბულ- J
174_{16} განსასუენებელ T	-ჱნებელ J
$176_{1\cdot2}$ განსასუენებელ T	-ჱნებელ J
$176_{2\cdot3}$ აღრღუევათა T	-ჱვათა J
$176_{3\cdot10\cdot14}$ ზაბილონ T	ზაბულონ J
176_{15} სახოვებითა T	სახოე- J
176_{16} განსუენებულ T	-ჱნებულ J
178_{1} ზაბილონი T	ზაბულონი J
— აჩუენოს T	-ჱნოს J
$178_{2\cdot7}$ ზაბილონ T	ზაბულონ J
178_{13} გაწოებდეს T	გაწოვებდეს J
$180_{1\cdot7}$ განისუენა T	-სუჱნა J
180_{9} განსასუენებელი T	-სუჱნებელი J
180_{13} განსუენებითა T	-სუჱნებითა J
182_{8} გუერდნი T	გუჱრდნი J
182_{13} ეგულების T	ეგულვების J
182_{17} გუელი T	გუჱლი J
186_{2} შუენიერებაჲ T	შუჱნ- J
— აჩუენოს T	-ჱნოს J
— მწუერვალნი T	მწუჱრ- J
186_{4} ნეფთალემ T	ნეფთალიმ J
186_{13} შეისოვლნენ J	-სოლვნენ T
188_{1} ისრაჱლმან J	ისრაელმან T
— სახოვებით T	სახოე- J
190_{8} განგისუენოჲ T	-სუჱნოჲ J
190_{10} განსასუენებელი T	-სუჱნებელი J
190_{13} დაასოვლნეს J	-სოლვნეს T
190_{14} შეისოვლოს J	-სოლვოს T
190_{15} გუერდთა T	გუჱრდთა J
190_{16} მოგუეთხრა T	მოგუჱთ- J
— შეისოვლა J	-სოლვა T
190_{18} მოგუესწაოს T	მოგუჱს- J
192_{4} აჩუენოს T	-ჱნოს J
192_{6} უგუემელ T	უგუჱმელ J
192_{7} სპილენძ J	პი- T
192_{9} სპილენძი J	პი- T
192_{10} შუენიერ T	შუჱნ- J
192_{14} ქუეშე T	ქუჱშე J
194_{1} იოსებს T	-ეფს J
$194_{2\cdot3}$ აღმამაღლებელი T	ამა- J
194_{19} ქუეშჱ T	ქუჱშე J
$196_{2\cdot3}$ ქუეშჱ T	ქუჱშე J
$196_{5\cdot10\cdot13}$ სახოვებით T	სახოე- J
196_{20} გუელი T	გუჱლი J

IV

BIBLIOGRAPHIE DE LA CONTROVERSE

HIPPOLYTE — JOSIPE.

Cette controverse a été ouverte par l'ouvrage de M. P. NAUTIN, *Hippolyte et Josipe, Contribution à l'étude de la littérature chrétienne au IIIe siècle (Études et textes pour l'histoire du dogme de la Trinité*, 1), Paris 1947.

Comptes rendus : élogieux de M. Jean G. Préaux dans *Latomus*, t. VII (1948), pp. 116-117, et de M. Ch. Astruc dans la *Revue de philologie*, t. XXIII (1949), pp. 73-74; favorable avec des réserves dans notre *Bulletin de patrologie*, dans les *Mélanges de science religieuse*, t. V (1948), pp. 295-302; sévères de M. G. Bardy, dans la *Revue d'Histoire ecclésiastique*, t. XLIII (1948), pp. 197-200, du R. P. Daniélou, dans les *Recherches de science religieuse*, t. XXV (1948), pp. 596-598, de Dom B. Botte, dans le *Bulletin de théologie ancienne et médiévale*, t. V (1948), pp. 705-706. Nous n'avons pas lu les comptes rendus de M. Debouxthay, dans la *Revue belge de philologie et d'histoire*, an. 1949, p. 531, et de M. St Giet, dans la *Revue des sciences religieuses* (1948), pp. 338 sq. D'autres nous ont sans doute échappé.

M. P. Nautin a complété sa démonstration et affirmé de nouveau sa thèse dans *Hippolyte, Contre les hérésies. Fragment. Étude et édition critique (Études et textes pour l'histoire du dogme de la Trinité*, 2), Paris, 1949.

PRINCIPAUX ARTICLES PUBLIÉS CONTRE LA THÈSE DÉFENDUE PAR M. NAUTIN.

G. BARDY, *L'énigme d'Hippolyte*, dans les *Mélanges de science religieuse*, t. V (1948), pp. 63-88.

B. BOTTE, *Note sur l'auteur du De universo attribué à S. Hippolyte*, dans les *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, t. XVIII (1951), pp. 5-18.

B. CAPELLE, *Hippolyte de Rome*, même Revue, t. XVII (1950), pp. 145-174.

H. ELFERS, *Neue Untersuchungen über die Kirchenordnung Hippolyts von Rom*, dans les *Abhandlungen über Theologie und Kirche, Festschrift für Karl Adam*, Düsseldorf, 1952, pp. 169-211.

M. RICHARD, *Comput et chronographie chez S. Hippolyte*, dans les *Mélanges de science religieuse*, t. VII (1950), pp. 237-268; t. VIII (1951), pp. 19-50.

M. P. Nautin a défendu sa thèse contre les critiques opposées à celle-ci par le R. P. Daniélou et Dom B. Botte dans leurs comptes rendus de son premier ouvrage, par M. G. Bardy dans son compte rendu du même ouvrage et son article, *L'énigme d'Hippolyte*, par un appendice intitulé « *Retour sur Josipe* » de sa seconde thèse, *Hippolyte, Contre les hérésies*, pp. 215-230.

Il a répondu aux arguments présentés en faveur de la thèse commune sur

Hippolyte par l'article de Dom B. Botte, par celui de Dom B. Capelle et par le nôtre, dans son article *La controverse sur l'auteur de l' « Elenchos »*, dans la *Revue d'histoire ecclésiastique*, t. XLVII (1952), pp. 5-43.

A la suite de quoi nous avons publié une nouvelle étude, *Encore le problème d'Hippolyte*, dans les *Mélanges de science religieuse*, t. X (1953), pp. 13-52; 145-180.

Les plus récents manuels de patrologie, B. ALTANER, *Patrologie, Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, 2e édit., Fribourg, 1950, et J. QUASTEN, *Patrology*, t. II, *The ante-Nicene Literature after Irenaeus*, Utrecht et Bruxelles, 1952, citent les ouvrages de M. Nautin, mais ne tiennent pas compte de sa thèse dans leurs notices sur Hippolyte.

10 novembre 1953. Marcel RICHARD.

V

TABLE DES MATIÈRES

Imprimé en France
TYPOGRAPHIE FIRMIN-DIDOT ET Cie. — MESNIL (EURE). — 8983.
Dépôt légal : 2e trimestre 1954.

SIGLES EMPLOYÉS
DANS LES APPARATS CRITIQUES
DE L'ÉDITION D'HIPPOLYTE

I. Apparat du texte grec

M : Manuscrit 573 des Météores.

TU : Leçons restituées par les éditeurs d'Hippolyte grec dans les *Texte und Untersuchungen*.

nos : Leçons restituées par nous.

Bo : » » » Bonwetsch, d'après les *TU*.

Di : Leçons restituées par Diobouniotis, d'après les *TU*.

We : Leçons restituées par Wendland, d'après les *TU*.

II. Apparat du texte arménien

J : Manuscrit 347 de Jérusalem.

V : Manuscrit 352 de Venise.

G : Le texte grec, tel que nous l'éditons.

Pour les autres sigles, cf. apparat du texte grec.

III. Apparat du texte géorgien

J : Manuscrit 44 de Jérusalem.

T : Manuscrit 1141 de Tiflis.

A : Le texte arménien, tel que nous l'éditons.

AG : Accord des leçons arménienne et grecque contre le géorgien.

Pour les autres sigles, cf. apparat du texte grec.

N. B. Dans tous les apparats, les chiffres entre parenthèses renvoient aux notes.